Doğan Özgüden

'VATANSIZ' GAZETECİ

Cilt I

(Sürgün öncesi)

belge yayınları

“VATANSIZ” GAZETECİ

Cilt I
(Sürgün Öncesi)

Doğan Özgüden

BELGE YAYINLARI: 649
Yaşam ve Anılar Dizisi

"VATANSIZ" GAZETECİ
Doğan Özgüden

©Fondation Info-Turk
Rue de Pavie 53 - 1000 Bruxelles
Tel: 32-2-215 35 76, Fax: 32-2-215 58 60
http://www.info-turk.be
fondation@info-turk.be

Kapak Tasarımı ve Fotograf
İnci Tuğsavul-Özgüden

Sayfa Düzeni
İnci Tuğsavul-Özgüden

Birinci Baskı
Aralık 2010

İç/Kapak Baskı-Cilt
Berdan Matbaacılık
0 (212) 613 12 11
Davutpasa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No: 239 Topkapı / Istanbul

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No:15/1
Sultanahmet/Istanbul
Tel: 0 (212) 638 34 58
Fax: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinevi@hotmail.com
belgekitapkulubu@yahoo.com

Giriş

Bugün 9 Eylül 2009, sabahın 2'si... Gazeteciliğe başlayışımın tam 57. yıldönümü... İnci'nin zaman zaman kavgaya varan uzun ısrarları karşısında yenik düştüm.

Tam 57 yıl önce İzmir'de taşra gazeteciliğiyle başlayıp İstanbul'da ve 38 yıldır da sürgünde devam eden fırtınalarla dolu yaşamın günlük kavga kesimini bugünden itibaren genç arkadaşlara bırakıyor, yarım yüzyılı aşkın bir geçmişi okurlarla paylaşmaya koyuluyorum.

Bunlar 12 Mart Cuntası tarafından politik göçe zorlanan, 12 Eylül Cuntası tarafından da "vatansız" ilan edilen sosyalist bir gazetecinin notlarıdır.

.....

1971'de politik göçmen serüveni başladığında tam 35 yaşındaydım. Önümde bilinmeyenlerle dolu yeni bir dönem açılıyordu.

12 Mart Cuntası'na karşı kamuoyu oluşturulmasına katkıda bulunabilmek için sahte bir pasaportla gittiğim Avrupa'da kaçak olarak bir ülkeden öbür ülkeye koşarken, endişe ve umutsuzluğun acısıyla umudun coşkusunu hep birlikte yaşıyordum.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın dizeleri geliyordu hep dilimin ucuna:

Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün...

Ve sonra soruyordum kendi kendime: Doğru mu, 35 yaş gerçekten hayat yolunun yarısı mı? Hele ortalama yaş haddinin o sıralarda 55 olduğu bir ülkenin insanları için.

Dante deyince de, tabii İlahi Komedi'sinin o muhteşem girişi:

Hayat yolunun yarısında kendimi karanlık bir ormanda buldum.
Heyhat doğru yolu kaybetmiştim!

Ben de mi hayat yolunun yarısında doğru yolu kaybetmiştim?

Yıllar yılı istasyonların bekleme salonlarında, her riski göze alarak bize kucak açan göçmen dostlarımızın mütevazi oturma odalarında, hiçbir kalacak yer bulamadığımda sığındığım telefon kulübelerinde uykusuz sabahlarken hep bu soru karabasan gibi çöküyordu üstüme.

Her politik göçmenin kafasından, yüreğinden bir türlü söküp atamadığı bir kabustur bu.

Sıkıyönetim ilan edilir edilmez yayınevin ve evin basılmış, tüm kitapların kasaturalarla parçalanmış, sıkıyönetimin arama bildirilerinde ismin durmadan anons edilmeye başlanmış, hakkındaki otuzu aşkın davaya askeri savcıların açtığı yeni davalar eklenmiş...

Anımsıyorsun ki, bir yıl önce, 15-16 Haziran Direnişi sırasında subayların nasıl kapitalist sınıfa entegre olduğunu yazdığın için Birinci Ordu Komutanlığı'ndaki sorgunda tehdit edilmişsin:

- Bu kez bu kapıdan geldiğiniz gibi çıkıyorsunuz. Ama gelecek defa hiç de böyle olmayabilir!

Üstelik, yoldaşların, en yakın çalışma arkadaşların ısrar etmişler:

-Askerin eline düşüp kim vurduya gideceğine kaçak da olsa yurt dışına çıkmayı göze al, orada birçok gazeteci, siyaset adamı tanıyorsun, hiç değilse Avrupa'da Cunta'ya karşı kamuoyu oluşturulmasına katkın olur.

Evet, tüm bunlar politik sürgünü seçmek için yeterli, ama yine de tam ikna olmuş değilsin. Önündeki günlerin ne getireceğini bilmiyorsun. Dante'nin dediği gibi karanlık bir ormandasın.

Bu duygular içindedir ki, en kısa zamanda, illegal yoldan da olsa Türkiye'ye dönebilmek umuduyla tam iki yıl herhangi bir Avrupa ülkesinden siyasal sığınma talep etmeyi reddediyor, kaçak yaşıyorsun. Avrupa'nın kapkaranlık medya ve siyaset cöngülünde, yıllarca önce Kapalı Çarşı'da elden düşme aldığın, yıllarca Akşam'a, Ant'a yazarak bir türlü eskitemediğin 1940 modeli Hermes Baby'yi bir maçeta gibi kullanarak yol açmaya çalışıyorsun.

Bu satırları yazmaya başlarken 73 yaşındayım. Türkiye geneli için olmasa da, benim için Cahit Sıtkı Tarancı doğru söylemiş.

Hayat yolunun yarısında başladığım sürgünün 38. yılında bu satırları bilgisayarda yazıyorum. Ama sevgili Hermes Baby'im hep yanımda... Kitaplığım, arşivlerim, hep onun mitralyöz gibi çalışan tuşlarından çıkan yazılar, belgelerle dolu.

Ya yine onunla kağıda döküp de Türkiye'den getiremediğim, büyük kısmı sıkıyönetim operasyonlarında yok edilen ya da geride kalan bazı dostların talanına uğrayan belgeler? Onları el yordamıyla ya da belleğimi zorlayarak yeniden bulup değerlendirmeye çalışacağım.

Artık hayat yolunun sonlarında, düşe kalka aştığım karanlık sürgün ormanının bitimindeyim. Ağaçlar daha seyrek, güneş yapraklar ve dallar arasından daha bol süzülüyor.

Kalecik'in bir ara istasyonunda doğduğum, İç Anadolu'nun çorak topraklarında köylünün savaş yıllarındaki korkunç sefaletini paylaşarak büyüdüğüm, daha yedi yaşında gurbete düştüğüm, 16 yaşından itibaren hep ezilen halklarımızın özgürlüğü için verilen kavgaların içinde olduğum Türkiye'yi bir kez daha görebilecek miyim, bilmiyorum.

Türk Devleti bizleri sadece sürgüne zorlamak, ardından da "vatansız" kılmakla kalmadı, Belçika'daki yaşamımızı,

çalışmalarımızı sabote etmek için büyükelçiliğiyle, konsolosluğuyla, bozkurtlarıyla, aşırı milliyetçi, köktendinci dernekleriyle ve de rejim amigosu gazetecileriyle, her türlü tehdit ve iftira yöntemlerini kullanarak elinden geleni ardına koymadı.

Bu bakımdan Türkiye'yi bir kez daha görebileceğimi sanmıyorum.

Çocukluk yıllarında dilimizden düşüremediklerimizdendi Kemalettin Kamu'nun dizeleri:

Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde!

Herhalde gurbeti içimde taşıyarak kopacağım bu dünyadan.

Ne dert? Görmesem de, bir "vatansız" olarak ya da daha doğru bir deyişle bir dünya vatandaşı olarak Türkiye'yi her gün gece gündüz yaşamıyor muyum, tıpkı Belçika'yı, Filistin'i, Küba'yı, Vietnam'ı, Ruanda'yı yaşadığım gibi.

Önemli olan, vatanlı da olsan, vatansız da olsan, insan onuruyla eğilmeden, bükülmeden yaşamış olmak.

Yaşadıklarımla gurur duyuyorum.

*

80'li yılların sonunda Brüksel'de Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği çok kültürlü bir toplantının açılışında çağrılılar tek tek kendilerini tanıtır ve hangi ülkenin vatandaşı olduklarını açıklarken sıra bana gelince "Türk" ya da "Türkiyeli" değil de "Vatansız" dediğim zaman salonda duyulan şaşkınlığı çok iyi anımsıyorum.

Türkiye'ye ilişkin siyasal, sosyal ve kültürel konularda sürekli referans aldıkları, özellikle de Türkiye'nin kültürel zenginliğinin tanıtılması, Türkiyeli göçmenler hak eşitliği sağlanması için verilen mücadelelerde her zaman ön planda gördükleri bir kişiden böyle bir yanıt beklemiyorlardı.

Bu yanıtı verdikten sonra ben de en az onlar kadar şaşırmıştım. Gerçekten de bu önceden düşünülmüş bir yanıt değildi. Herhalde yıllardır içimdeki birikimin bir anda dışa vurulmasıydı.

Sunuş ve tanıtımlar bitip konuşma ve tartışmalar alışılagelmiş seyrine girdiğinde, bir yandan diğer konuşmacıları izleyip gerektiğinde Türkiye kökenli olarak görüş bildirirken, kafamda çocukluk günlerimden kalma bir isim dönüyordu: Vatansız Adam Nolan.

7-8 yaşlarında olmalıyım. Kayseri'deki Erciyes Dağı'nın eteklerindeki Gömeç ara istasyonunda, defalarca elden geçirdiğim Sertel'lerin Çocuk Ansiklopedisi'nde beni en fazla etkileyen kişilerden biriydi Nolan. Tabii, Nolan'dan daha önemlisi isminin önüne takılan "vatansız" nitelemesiydi.

Anımsayabildiğim kadarıyla 19. Yüzyıl'ın başlarında Amerikan Ordusu içinde bir generalin düzenlediği komploya adı karışan genç subay Nolan askeri mahkemeye sevkedilir. Ordudaki disiplinden, saçmalıklardan ve sorgulamada karşılaştığı kötü muamelelerden öylesine gına getirmiştir ki, karar aşamasında ABD'ye ihanetten sanık olarak son sözü sorulduğunda,

- Allah belasını versin bu Birleşik Devletler'in. ABD'nin adını bir daha asla duymak istemiyorum, diye bağırır.

Bunun üzerine askeri mahkeme kendisini ABD topraklarına ömrünün sonuna kadar bir daha hiç ayak basmayacak biçimde açık denizdeki Amerikan gemilerinde yaşamaya mahkum eder. Donanmanın tüm mürettebatına da, Nolan'la konuşurken ABD'nin adını anmak kesinlikle yasaklanır. Nolan'ın içinde bulunduğu bir gemi karaya yanaşmadan önce Nolan'ı açık denizde bir başka gemiye devretmek zorundadır.

Nolan'ın doğduğu topraklara bir daha ayak basmadan, doğduğu ülkenin adını hiç duymadan açık denizlerde bir gemiden öteki gemiye devredilerek sürdürdüğü 55 yıllık sürgün yaşamı yine bir gemide vatansız olarak son bulur.

Acı dolu savaş yıllarında gittiği tüm okullarda aşırı milliyetçi koşullandırmalarla yetiştirilen bacak kadar bir çocuk için "vatansız"lığa mahkum olmak ve vatansız ölmek isyan ettirici bir yazgıdır. Bu yüzden olmalı, çocukluk yıllarımda okuduğum yüzlerce roman ya da hikayenin kahramanları arasında Nolan'ın belleğimden asla silinmeyecek bir yeri vardı.

Tam yarım yüzyıl sonra Türk Devleti tarafından vatansız ilan edildiğimde ilk düşündüğüm Nolan'dı.

Evet, onun gibi, militarizmin emriyle ben de artık "vatansız"dım.

*

Vatansız, Avrupa dillerindeki karşılığıyla apatrid ya da haymatlos... Fransızca'nın iki resmi dilden biri olduğu Brüksel'deki toplantıda kendimi apatrid olarak tanıtmıştım ama, haymatlos kelimesine daha bir aşinaydım.

Belleğim birdenbire yirmi yıllık bir atlama yaparak beni çocukluk günlerimden devrimci kavganın en coşkulu, en umut verici dönemi olan 60'lı yıllara sürüklemişti. Evet, birden bire Haymatlos Rıza'yı karşımda görür gibi olmuştum.

1962'de, Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir'de ilk örgütlenme çalışmalarını yürüttüğümüz günlerdi. Partinin bize verdiği en önemli görevlerden biri, Türkiye'de sol hareketin başında Damoklesin Kılıcı gibi bir tehdit unsuru olarak duran Türk Ceza Yasası'nın 141 ve 142. maddelerinin kaldırılması için en geniş biçimde kampanya yürütmekti.

En etkin örgütlenme yaptığımız bölge, Gültepe gecekondu mahallesiydi. Özellikle Kürt illerinden ve Yugoslavya'dan gelen göçmenler örgütlenme çalışmalarına büyük bir azim ve özveriyle katılıyorlardı. Bu katılım sayesindedir ki, 1963 yerel seçimlerinde Türkiye'de ilk kez İzmir'in Gültepe Belediyesi'nde bir sosyalist belediye başkanı ve belediye meclisi seçilecekti.

Ben bir yandan TİP İl Yönetim Kurulu üyesi olarak örgütlenme çalışmalarına katılıyor, öte yandan da Öncü Gaze-

tesi'nin Izmir Temsilciliği'ni yürütüyordum. Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu'nun da yöneticilerindendim.

141 ve 142. maddelerin kaldırılması için toplanan imzaları hem TİP Genel Merkezi'ne, hem de TİP'i destekleyen Öncü Gazetesi'ne iletiyorduk.

Gün geçmiyordu ki, Gültepe'den Yugoslav göçmeni dev yapılı Rıza yüzlerce destek imzasıyla gelmesin. Üstelik partiye üye bile değildi... İzmir'den bu kadar yoğun imza gitmesine İstanbul'daki parti genel merkezi de çok şaşırmıştı.

Bir gün Rıza yine bir deste imzayla gelince sordum:

- Rıza, bu kadar imzayı nasıl topluyorsun?

- Ben eski partizanım. Kavgayı bilirim. Yugoslavya'da Tito'nun saflarında çarpıştım.

- İyi de, niçin özellikle bu 141-142 konusunda çok gayretlisin.

- Nasıl olmam. 142'den benim de davam var!

- Ama partiye dahi üye olmadın!

- Olamam ki? Biliyor musun, ben haymatlos'um. Üye olursam partinin de, sizlerin de başı derde girmez mi?

- Haymatlos da nesi?

- Yani vatansızım. Yugoslavya'dan geleli yıllar oldu, hâlâ Türk vatandaşlığı verilmedi. Yugoslav vatandaşlığını da yitirdim. Bir de başımda 142 dâvaları.

Anlattığına göre haymatlosun yaşamı tam bir cehennem azabıydı. Sürekli polis denetiminde, medeni hakları kullanmaktan yoksun. Geleceğinin ne olacağı belli değil.

Yıllar sonra, sanıyorum 1969'du, İstanbul'da Ant'ı çıkartırken Başmusahip Sokak'ta gelen gidenin ardının kesilmediği büromuzda bir gün karşımda Haymatlos Rıza'yı buldum.

- Haymatlosluk, vatansızlık artık canıma tak etti, dedi, bir daha dönmemek üzere Türkiye'den gidiyorum.

Biliyorum, partizan savaşı verdiği Yugoslavya'yı da çok seviyordu, ama Türkiye'de yaşamak ve sosyalizm mücadelesini burada vermek istiyordu. Ama kendi toprağında doğup büyüyenlere bile acımasız Türkiye Devleti onu bu ka-

rarlılığından caydırmak için polisiyle, bürokrasisiyle, adaletiyle elinden geleni ardına koymamıştı.

Vedalaştık, ve Haymatlos Rıza Türkiye'den koptu.

Brüksel'de toplantı sürüp giderken belleğim yirmi yıllık bir sıçrama daha yapacaktı.

Rıza'nın Türkiye'den kopuşundan iki yıl sonra ben de, İnci de 12 Mart Darbesi'nin insan avında Türkiye'den ayrılmak zorunda kalacak, önce siyasal sürgün, 1980 Darbesi'nden sonra da Evren Paşa'nın buyruğuyla, yurt dışındaki 200'ü aşkın Türkiyeli muhalifle birlikte vatansız yani haymatlos olacaktık.

Tabii bunları düşünürken, Sabiha Sertel'in 1966'da Ant Yayınları'nda yayınladığımız Roman Gibi kitabının arka kapağına koyduğumuz o hüzün dolu fotoğrafı geliyordu gözlerimin önüne. Bu büyük düşün ve mücadele kadını, uğradığı alçakça baskılar yüzünden 9 Eylül 1950'de bir daha hiç göremeyeceği ülkesinden uçakla ayrılışını şöyle anlatıyordu:

"Bütün yazdığımız eserlerden, dergilerden bir tek dahi yanımıza alamamıştık. Yıllar boyu halk uğruna savaştığımız vatanımızdan bu şekilde ayrılmak acı bir şeydi. Uçağın merdivenlerini ağır ağır çıkarken yüreğim burkuldu. Bu her zamanki gibi bir seyahata çıkış değildi. Çok sevdiğim memleketimi, halkımı, dostlarımı, kardeşlerimi acaba ne kadar zaman sonra görecektim?"

Vatansızlaştırılan Sabiha Sertel, vatanını bir daha görmeden 1968'de Azerbaycan'da hayata gözlerini yumacaktı.

*

Bizlerin 1983'te vatansızlaştırılışımız başta konjonktürel bir baskı olarak algılanabilirdi. Biz de öyle algılamaya çalışmıştık. O nedenledir ki, apatrid, vatansız ya da haymatlos nitelemelerini üzerimize konduramamıştık. Ta ki 4 Mart 1988'de "Demokratikleşen Türkiye" adına Brüksel'e Avrupa Birliği'nin kapısını çalmaya gelen Başbakan Turgut Özal'ın bizleri beş yıl sonra ikinci kez, "vatansız" ilan ettirmesine kadar...

Brüksel'deki Uluslararası Gazeteciler Merkezi'nin büyük salonu... Biraz önce Yunan Başbakanı Papandreu ile de görüşüp ondan da Türkiye'nin adaylığı için destek alan Özal muzaffer bir kumandan edasıyla basın toplantısı yaparak Türkiye'nin artık demokratik bir ülke olduğunu dosta düşmana ilan ediyor.

Oysa, Türkiye'de basın davalarının ardı arkası kesilmiyor, ülkenin seçkin düşünürleri, sanatçıları hâlâ hapislerde. Ordu'nun Kürt kıyımı sürüp gidiyor.

Sorulara geçildiğinde *The Guardian* Gazetesi'nin Brüksel muhabiri John Palmer'in insan haklarının durumuyla ilgili bir sorusuna yanıt olarak, Türkiye'nin işkencenin önlenmesi konusundaki Avrupa sözleşmesini imzalamış olmasının bu konuda kaydedilen ilerlemelerin kanıtı olduğunu söylüyor.

Bunun üzerine söz alarak soruyorum:

- Sayın Başbakan, hâlâ binlerce siyasal tutuklunun hapishanelerde yattığı, askeri mahkemelerin siyasal davalara bakmaya devam ettiği ve 14 binden fazla TC vatandaşının vatandaşlıktan atılmış olduğu Türk basınında da yazılıyor. Durum böyleyken, insan haklarına tam saygıyı dayatan Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin gerçekten katılabileceğine samimi olarak inanıyor musunuz?

Özal, soruyu İngilizce sorduğum için kendinden emin yanıtlıyor:

- Kuşkusuz ki, siyasal tutuklu deyiminden ne anlaşıldığı konusunda farklılıklar var. 1980'den önceki beş yıllık siyasal şiddet döneminde 5 bin kişi öldürüldü, 20 bin kişi yaralandı. Bu suçları işleyen kişiler için siyasal tutuklu demek mümkün değildir. TKP liderlerinin Türkiye'ye dönüşlerinde tutuklanmalarına gelince, Anayasa'mıza ve mevcut yasalarımıza göre ülkemizde komünist örgütlenme ve propaganda yasaktır.

Bu kez İnci üsteliyor:

- Sayın Başbakan, Avrupa'da bulunan 14 bin Türk vatandaşı vatandaşlıktan atıldı. Bunların arasında sendikacılar, gazeteciler, sanatçılar ve yazarlar var. Onları da terörist mi sayıyorsunuz?

- Hayır, sendikacıları ve yazarları terörist saymıyoruz. Eğer illegal faaliyetlere karışmamışlarsa istedikleri zaman Türkiye'ye dönebilirler. Türk mahkemeleri adildir.

- Demokrasi ve illegal kavramları üzerinde bir tartışmaya girmek niyetinde değilim. Bilmek istediğim tek şey, nasıl oluyor da hiçbir terör eylemine karışmamış oldukları halde 14 bin kişi vatandaşlıktan atılabiliyor?

Özal herhalde İnci'yi de yabancı gazeteci zannederek soruyor:

- Madam, siz hiç Türkiye'de bulundunuz mu?

- Ben Türk gazetecisiyim, fakat sizin yüzünüzden Türkiye'ye gitme hakkından yoksunum.

- Benim yüzümden mi?

- Evet, ben de vatandaşlıktan atılmış olan 14 bin kişiden birisiyim. Altında sizin de imzanız olan bir bakanlar kurulu kararıyla vatandaşlığım kaybettirildi. Tüm benzer kararların altında da sizin imzanız var.

- Bana kalırsa, bu insanların çoğu Avrupa'da işleri tıkırında olduğu için Türkiye'ye dönmek istemiyor.

Bu kez ben soruyorum:

- Sayın Başbakan, Türkiye'ye dönmek istemeyenlerin gerçek sayısını söyleyebilir misiniz?

- Hayır söyleyemem... Elimde sayılar yok...

Bunun üzerine Özal'ın yanı başında bizim sorularımızı müstehzi bir ifadeyle izleyen zamanın dışişleri bakanı Mesut Yılmaz'ın suratı asılıyor, Özal'ın kulağına bir şeyler fısıldıyor. Ve Başbakan diğer gazetecilerin sorularını dahi beklemeden sinirli bir şekilde "Basın toplantımız burada bitmiştir" diyerek alelacele konferans salonunu terkediyor.

Salona girişte en azından bizimle selamlaşmak lütfunda bulunan Türkiye'den gelmiş meslektaşlarımız da bize allahaısmarladık demeden büyük bir hışımla Özal'ın ardından koşturuyor.

Ve bu olaydan birkaç hafta sonra da, demokrasi şampiyonu başbakanın direktifiyle TC Brüksel Başkonsolosluğu

bizim TC vatandaşlığından atıldığımıza dair bakanlar kurulu kararını iadeli taahhütlü mektupla ikinci kez tebliğ ediyor.

Evet, üstümüze kondurmamak mümkün değil. Artık çifte kavrulmuş, belgeli "vatansız"larız.

Nolan gibi, Sabiha Sertel gibi, Nazım Hikmet gibi, Haymatlos Rıza gibi apatridiz, haymatlosuz.

Tüm bu birikimlerledir ki Brüksel'deki o çok kültürlü toplantıda ağzımdan kendiliğinden "vatansız" kelimesi çıkıyor.

Toplantı sonrası Güney Garı'ndan Oostende trenine atlayıp kendimi Jacques Brel'in hırçın Kuzey Denizi sahiline atıyorum. Yüreğim kabarık, ufkun sonsuzluğunu seyrederek kumsalı arşınlarken doğudan esen soğuk rüzgar teselli edercesine alnımı okşuyor.

Birden büyük ozan Tevfik Fikret'in dizesi dökülüyor dudaklarımdan.

Toprak vatanım, nev-i beşer milletim!

T.C.
BAŞKONSOLOSLUĞU

SAYI : 7160/2745
KONU : Vatandaşlık Hk.

BRÜKSEL
26.../.05.../1988

İADELİ TAAHHÜTLÜ

Sn. Doğangün ve İnci ÖZGÜDEN
Square Wiser 13
Bruxelles - 1040

İçişleri Bakanlığından alınan bir yazıda, 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25/g maddesi uyarınca Türk Vatandaşlığınızın kaybettirilmesine ve aynı maddenin son fıkrası yoluyla 35 inci maddenin 1nci fıkrasına göre mallarınızın hazinece tasfiye edilmesine Bakanlar Kurulunca 8.6.1983 gün ve 83/6704 sayı ile karar verildiği bildirilmektedir.

Bilgi edinmenizi ve ilişik duyuru metnini imzalayarak Başkonsolosluğumuza iade etmenizi rica ederim.

Selçuk İNCESU
Başkonsolos

Issız bozkırda çocukluk ve ilkokul yılları 1936-1943

Ankara yakınındaki Kalecik'in Irmak İstasyonu'nda 12 Şubat 1936 sabahı gün doğarken doğmuşum. Annemin sonradan anlattığına göre, bu yüzden "Doğangün" demişler adıma... Gerçi 12 Şubat'ta doğmuşum ama, nüfus kağıdımda yazılı tarih 27 Şubat 1936. Babamın ara istasyondan kente inip nüfus memurluğuna kayıt yaptırması demek ki 15 gün almış...; Doğumumdan hemen sonra da demiryolcu babamın birkaç yılda bir yenilenen tayin ve becayişlerinde karavagonla İçanadolu'nun bir köşesinden öbür köşesine savrulup durmuşum.

Anımsayabildiğim kadarıyla hayatımda hiç kimse "Doğangün" diye ünlemedi beni, ta gazetecilik yıllarımda hakkımdaki onlarca basın dâvasının duruşma günlerinde mahkeme mübaşirlerinin yüksek sesli çağrılarına kadar... Sanık Doğangün Özgüden!

Ailemin kökenini pek de iyi bilmiyorum. Annemin ve babamın anlattıklarına dayanarak çıkartabildiğim tek kesin şey, ikisinin de Rumeli kökenli oldukları. Annem Müveddet'in ailesi Kesriye'li (Yunanistan'ın şimdiki Kostarya İli); babam Kadri'nin ailesi ise Rupişta'lı (Yunanistan'ın şimdiki Argos Orestiko İlçesi)...

Yine aile sohbetlerinden anımsayabildiğim kadarıyla dedem Feyzullah Çavuş bölgenin en boylu poslu ve yakışıklı delikanlılarından, babaannem de en güzel kadınlarındanmış.

Anne tarafımdan dedem Muallim Rıza ise öğretmenliğin ötesinde engin bir bilgi ve kültür birikimiyle döneminin

sayılı toplum önderlerinden biriymiş. Onun da dedelerinden birinin bir zamanlar Kıbrıs'ta kadılık yapmış olduğu aile çevrelerinde büyük bir övünmeyle anlatılırdı.

1912'de patlak veren Balkan Savaşları, birçok Rumelili gibi onları da doğup büyüdükleri topraklardan koparıp Trakya'nın batı yakasına savurmuş.

Annem tarafı bugünkü Türk-Yunan sınırı'nın doğu kesiminde bulunan Enez'e yerleşmiş, babam tarafı ise önce Ödemiş'e, daha sonra İstanbul'a.

Baba tarafından dedem Feyzullah Çavuş'la babaannem Sabriye Hanım'ı ilk kez Nazi Almanyası'nın Yunanistan'dan sonra Türkiye'yi de doğrudan tehdit ettiği yıllarda tanımıştım. Türkçeyi İç Anadolu köylerinde öğrenmiş bir çocuk için onların bol bol da Yunanca, Arnavutça, belki de Sırpça kelimelerle renklenen Rumeli aksanlı konuşmaları ilk anda beni çok şaşırtmıştı. Hattâ bir kez akşam yemeğinde "Babaanne, siz Arnavut musunuz?" diye sorduğumda, bu soruda "yabancı düşmanı" emareler sezen babam çok kızmış, 3 numara traşlı kafama sert bir fiske vurarak beni kendime getirmişti. Zamanın en ünlü boksörlerinden biri olduğu halde, kafaya bir tek fiske patlatmak, babamın nadiren kullandığı tek fiziksel terbiye yöntemiydi.

Annemin annesini ve babasını tanımadım, herhalde annemin kendisi de tanımamıştı. Çünkü annem, kelimenin tam anlamıyla bir savaş yetimiydi. Annesini doğumundan kısa bir süre sonra, belki de ana şefkatini hiç tadamadan bir hastalık salgınında yitirmiş, hemen ardından da savaşın acımasız kuralları kendisini babasız bırakmıştı.

1919'da Trakya'yı işgal eden Yunan Kuvvetlerinin, bölgede önder niteliğindeki Türkleri bir gemiye doldurup açık denizde zehirli gaz vererek öldürdüğü aile sohbetlerinde sık sık anlatılırdı.

Avrupa'daki siyasal göçmenliğimin ilk yıllarında Türkiye'deki generaller cuntasına karşı kampanya yürütürken, Yunanistan'daki albaylar cuntasına karşı mücadelede büyük

deney sahibi Yunanlı Maria Becket'le yakın dostluğumuz ve işbirliğimiz oldu.

Onunla ilk özel sohbetlerimizde bizi birbirimize yakınlaştıran birçok ortak özelliğin içinde en çarpıcı olanı, ikimizin dedelerinin de Türk-Yunan savaşları kurbanı olmalarıydı. Benim dedemi Yunanlılar, onun dedesini de Türkler katletmişti. Bunu öğrendikten sonradır ki dostluğumuz ve kavga yoldaşlığımız daha da perçinlenmişti.

Öksüz ve yetim annem, teyzelerinin ve diğer yakın akrabalarının elinde büyümüştü. İlkokul sonrası eğitim görememiş olmasına karşın, zekâsı, sezgileri ve mücadeleciliğiyle kendisini herkese sevdirmişti.

Babam ise, çocukluk çağını Balkan savaşlarının ve onu izleyen zorunlu göçün, delikanlılık yıllarını da yabancı işgalinin zorlukları içinde geçirmişti. İstanbul'da ailenin geçimine yardımcı olabilmek için işportacılık, seyyar satıcılık yapmak zorunda kaldığı için doğru dürüst bir eğitim de görememişti.

İşgal günlerinin babama kazandırdığı tek şey sonradan seçkin bir boksör olmasına olanak sağlamasıydı.

Bir gün leblebi çekirdek sattığı Beyoğlu'nda, bir meyhaneden sarhoş çıkan dört beş yabancı işgal subayı, oradan geçmekte olan çarşaflı bir Türk kadınına sataşırlar. Kadın kendisini saldırganların elinden kurtarmaya çalışırken karşı taraftan gelmekte olan bir İngiliz subayı devreye girer, elindeki paketi babamın eline tutuşturduktan sonra birkaç direk, birkaç kroşe ve aparkütle saldırganlara hadlerini bildirip kadını kurtarır, sonra paketini alıp hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam eder.

Bu olay babamı son derece etkiler. Asil bir savunma sporu olduğunu hiç dilinden düşürmediği boksu öğrenmek için ilk fırsatta bir kulübe yazılır.

Cumhuriyet döneminin artık başarıdan başarıya koşan bir boksördür. Ama hayatını kazanması, bir meslek sahibi olması gereklidir. Önce Bozüyük ormanlarındaki kereste atölyelerinde tesviyeci olarak çalışır, yurdun demirağlarla örülmesi kampanyası başladığında da bir süre Ankara'da

eğitim gördükten sonra Devlet Demir Yolları'na hareket memuru olarak girer.

Artık gençlik yılları İç Anadolu'nun bozkırlarına adanmıştır. Demiryolcunun günlük yaşamı, hele ara istasyonlarda görevliyse, yalnızlık, monotonluk ve de tehlikelerle örülüdür. Ama görevli olduğu insansız ara istasyonlara kapanıp kalmaz, çevre köylerini dolaşır, yoksul Anadolu köylüsünün çileli yaşamını yakından tanır, o yaşamı paylaşır. Duygularını şiire döker. Mesleki sorumluluklarından artan zamanını tamamen edebiyata ayırır. Artık başarılı bir boksör olduğu kadar son derece duygulu bir ozandır da... Sürekli okur. Özellikle dönemin büyük ozanları Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Nazım Hikmet'in şiirleri dilinden düşmez.

İşte bu köklü dönüşüm dönemindedir ki, İstanbul'a ailesini ziyarete gidişlerinden birinde karşılaşır Müveddet Hanım'la... Öksüz-yetim annem, bir süreden beri İstanbul'daki akrabaları Feyzullah Çavuş'la Sabriye Hanım'ın konuğudur.

Büyük Balkan göçünün ikinci kuşağından Kadri Bey 27, Müveddet Hanım 18 yaşındadır. Karşılaşır karşılaşmaz da birbirlerine yanmışlardır.

Kısa zamanda hayatlarını birleştirirler.

İdealist genç demiryolcu Anadolu'nun bozkırlarında artık yalnız değildir, karavagonlarda, drezinlerde istasyondan istasyona, kağnı üstünde, at eşek sırtında köyden köye birlikte koşacaklar, miras aldıkları Rumeli kültürünü Anadolu'nunkiyle harmanlayacaklardır.

*

İşte ben, bu demiryolcu ailesinin Kalecik İlçesi'nin Irmak İstasyonu'nda görevli bulundukları sırada dünyaya gelen ilk çocuğuyum. Irmak'tan da, babamın ondan sonra görev yaptığı Sarızlar, Germencik gibi ara istasyonlardan da hiçbir şey anımsamıyorum. Türkiye'de yaşadığım 35 yıl süresince de gidip görmem mümkün olmadı.

O ilk yılların Türkiye'de ve dünyada iz bırakan büyük

olaylarının da belleğimde yeri yok. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na CHP altı oku eklenerek tek parti diktatörlüğünün resmileştirildiği, ardından da Dersim Ayaklanması'nın hunharca bastırıldığı günlerde bir yaşında, Mustafa Kemal öldüğünde iki yaşındaymışım, hiçbirşey anımsamıyorum. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı günü de...

Anadolu çorağında geçen çocukluğumdan belleğime kazınan ilk önemli olay, 1939 Erzincan zelzelesi... Onbinlerce cana malolan zelzelede istasyon binası oturulmaz hale geldiği için diğer demiryolcu aileleri gibi biz de bir kara vagona sığınmışız. Kasım-Aralık ayları, karakış, vagonun ortasında uyduruk bir odun sobası, soba borusu tavana yakın küçük pencereden dışarı verilmiş. Artçı zelzeleler durmak bilmiyor... Bazen öylesine şiddetli vuruyor ki, kara vagon sarsıntıdan metrelerce bir ileri bir geri gidiyor. Kızgın saç soba, üstündeki kaynar çaydanlıkla birlikte devriliyor, korlar vagonun tahta zeminine dağılıyor. Bizler hayattayız, ama Erzincan'dan arka arkaya ölüm haberleri geliyor, herkes kan ağlıyor.

Zelzeleler durulduktan sonra yeniden istasyon binasına yerleşiyoruz. Sağında solunda çatlaklar, sıva döküntüleri de olsa, birkaç yıl önce hizmete yeni açılmış Sivas-Samsun demiryolu üzerindeki ara istasyon binaları oldukça dayanıklı ve modern.

Musaköy... Bir iki yıl sonra da Kunduz... Klasik ara istasyonları... Bir istasyon şefi, bir şakirt (yardımcı), bir makasçı ve bazen de bir yol çavuşu... Topu topu dört aile... Korkunç bir yalnızlık duygusu... Günde en fazla bir ya da iki kez, bazısı duraklayarak, bazısı da hiç duraklamadan geçip giden kara trenler...

Bu monotonluğa renk katan tek şey telakiler... Demiryolu tek hat olduğu için saatleri çakıştığı zaman aykırı yönlerden gelen trenlerden birinin diğerini en yakın istasyonun manevra hatlarından birinde beklemesi gerek.

Da di da dat di da dat... Da di da dat di da dat...

Bu, çocukluk günlerimin önemli bir kısmını geçirdiğim ara istasyonların belleğime kazınmış, hâlâ zaman zaman uy-

kularımı bölen ritmik anılardan biridir. İstasyon şefinin bürosunda, sadece benim gibi çocuklar için değil, bilet almak ya da tren saatlerini sormak için gişenin önünde biriken yolcular için de son derece gizemli telgraf makinesine aittir.

Sadece diğer istasyonlarla iletişim için kullanılan manyetolu telefon ve de tren biletlerine tarih düşme aleti de gizemlidir ama, telgraf makinesinin özelliği hem işitsel, hem de görsel bir alet olmasındadır.

Gelen telgraf mesajları bir makaraya sarılı dar ve bitip tükenmez kağıt band üzerine Mors alfabesiyle çizgi ve nokta halinde dökülürken, makinenin gövdesinden de bu işaretlerin uzunluk ve kısalıklarıyla orantılı bir ritm yükselir.

İstasyon şefinin ustalığı, gelen telgrafın içeriğini banddaki çizgi ve noktalara bakmaksızın makinede yükselen bu ritmi dinleyerek çözebilmesindedir.

İyi bir mors ustası olan babam tıkırtıları dinledikten sonra telaki olacağını müjdelediğinde biz istasyon çocukları yolboyuna inip çılgınca ilk trenin geleceği taraftaki makas başına koşuyoruz. Makasçı yeşil ve kırmızı flamalarıyla çoktan makas başındadır.

Çok geçmeden 56 binlik lokomotif uçsuz bucaksız bozkırın ufkundan kara dumanlarını savurup tiz çığlıklar atarak görünür. Makas ayrımına girerken hız keser ve katettiği uzun yolun yorgunluğuyla soluya soluya bir kara küheylan gibi kanter içinde istasyona girer.

*

O günlerden belleğime silinmez şekilde kazınmış bir ritm de, uzun yolcu ya da yük katarlarının, telgraf tıkırtılarına göre daha gür, daha müzikal, inişli çıkışlı, kreşendolu ve dekreşendolu gürültüsüdür:

Tik tak da tik tak...taka tiki tak... Tik tak da tik tak... taka tiki tak...

Heyecanımız doruktadır. Hele bir de bu gelen marşandiz katarı değil de yolcu treniyse... Tren ilerledikçe bizler de yanıbaşında düşe kalka koşarak ona ayak uydurmağa çalışırız.

Tabii ki tüm bu heyecanlı, hattâ riskli koşuşturmanın bir de ödülü olmalı.

Gazteee... Gazte at... Gazteee...

Tren büyük bir sarsıntıyla inleyerek ve burnundan soluyarak durduktan sonra da kesilmez bu koşuşturma... Bu kez treninin bir ucundan öteki ucuna...

Gazteee... Gazte at... Gazteee...

Büyük savaş yılları... Alman Ordusu'nun Sovyetler Birliği'ne saldırdığı günler. Gerçi Türkiye savaşa girmemiş, üstelik SSCB ile saldırmazlık anlaşmasından sonra, Nazi Almanyası'yla saldırmazlık paktı imzalayıp iki tarafı da sağlama almıştı, ama yine de her an Alman'ların Türkiye sınırlarına dayanması bekleniyordu.

Tüm ülke sıkıyönetim altında. Geceleri karartma... Ama en önemlisi açlık... Ekmek, şeker, Amerikan bezi, gazyağı, herşey karneye bağlanmış.

Giyimde daha tutumlu davranmak, gerektiğinde yıpranan giyeceklere yama üstüne yama vurmak mümkün. Şeker yerine pekmezle de idare edilebiliyor. Hattâ, bölge köylüleri, ülkenin diğer birçok bölgesine göre şeker konusunda ayrıcalıklı da sayılabilir. Yeni kurulmuş Turhal Şeker Fabrikası'nın pancar ihtiyacı büyük ölçüde bu bölgenin köylülerinden sağlanıyor. Yanılmıyorsam, pancar üretcilerinin, fabrikaya teslim ettikleri pancar oranında şeker alma hakları da var.

Ama ille de ekmek...

Buğday üretimine büyük ölçüde ordunun tüketimini karşılamak için elkonulduğundan, vatandaşa ekmek adı altında, kılçıklı arpa unu karıştırılarak yapılmış, yerken dişetlerini, damağı yaralayan bir kara topak satılıyor.

Demiryolu çalışanları ekmek konusunda biraz daha şanslı. Onlara erzak olarak, İngiliz Ordusu'nun cephedeki askerleri için uzun süre dayansın diye ürettikleri Çörçil peksimeti diye bir şey dağıtılıyor. Paketten çıktığı haliyle yemeğe kalkışanın dişleri kırılabilir. Yiyebilmek için önce bir balyoz ya da baltayla parçalanması, ondan sonra da uzun süre

suda bekletilerek yumuşatılması gerek... Yine de kılçıklı arpa ekmeğinden bin kat iyi.

*

İşte bu ekmek kavgası yüzündendir ki, daha dört beş yaşımda, Anadolu köylüsünün savaş yıllarında uğradığı jandarma zulmünü gözlerimle görüyorum.

Civar köyler, günlük gereksinimleri için buğday, haşhaş üretiyorlar.

Bozkır yazı... Buğday başaklarının sarısıyla haşhaş çiçeklerinin moru... Gözalabildiğine başdöndürücü bir güzellik. Haşhaş kapsülünün kapakçığını kırarak içindeki yağlı kurşuni-gri tohumları ağza boca edip çiğnemenin keyfi... Buğday tarlasında başakları yolarak daha tam kurumamış taneleri zarfından çıkartıp avucunda biriktirerek çiğnemenin doyulmaz lezzeti....

Çocuklar için daha da keyiflisi, hasattan sonraki harman safası... Traktör, pulluk, biçer döğer henüz Türkiye tarımına yabancı olduğundan, tüm üretim kol gücüne, el emeğine dayanıyor. Sonbaharda dönümlerce toprağı bir çift öküzün ardında karasapanla sürüp tohumu elle savurarak eken köylü, yaz sıcağında sararan buğdayları tırpan ya da oraklarla biçiyor, sonra harman için bir düzlükte tepcleme yığıyor.

Üretimin en keyifli aşaması biz çocuklar için harman zamanı... Yine bir çift öküzün arkasına takılmış düven, yığının çevresinde giderek merkeze yaklaşacak biçimde döndükçe dönüyor. Altına ziftle yüzlerce keskin çakıltaşı tutturulmuş düven döndükçe tanclerle sap saman ayrılıyor. Bir aşamada öküzlerin üvendireyle dürtülerek düvenin döndürülmesi biz çocuklara bırakılıyor. Dövülen buğdaylar, ailenin erkekleri tarafından yabalarla rüzgara savrularak samandan ayrılıyor.

Savaş yıllarında köylü için asıl dram da harman sonrası başlıyor. Köylü onca emek verip kaldırdığı ürünün bir kısmını ailesinin tüketimi ve gelecek yılki buğday ekimi için saklamak zorunda... Jandarma bazen zorbalıkla tüm ürüne elkoyduğun-

dan, kimileri iki göz kerpiç evlerinin içine bir çekme duvar dikerek, kendine gerekli buğdayı oraya saklamaya çalışıyor.

Ne yapsalar nafile... Devletin gözü her yerdedir. Birkaç gün geçmiyor, Nahiye Müdürü, yanında beş on jandarmayla evi basıyor, çekme duvarlar kazmalarla yıkılıp tüm buğday rezervine el konuyor, kadınlar çoluk çocuk feryat figan ağlaşırken, jandarmaya direnmeye çalışan köylü dipçiklerle dövülüyor.

Evet, Anadolu ekmeğe aç...Ama habere de aç.

Köylerde ne radyo, ne telefon var, ne de gazete geliyor. Zaten okuma yazma düzeyi son derece düşük. Düzensiz olarak arada bir trenle babama gelen Ulus veya Cumhuriyet gazetelerinden dünyada neler olup bittiğini izleyebiliyoruz. Bir de babam idari işler için ya da erzak alış verişi için arada bir Amasya, Zile, Turhal, Artova gibi yakın yerleşim merkezlerine gittikçe, kucağı bir yığın kitap ve dergiyle dolu dönüyor.

İstasyona gelip giden köylülere Türkiye'de, dünyada neler olup bittiğini anlatıyor, tartışmalara giriyor.

Köylülerin kimi Almancı, kimi Rusçu... Ama savaşın Türkiye'ye sıçramasından herkesin ödü kopuyor.

Babamın getirdiği kitap ve dergilerin önemli bir bölümü benim. Daha dört beş yaşındayken okuma yazma öğretildiği için kitaba da açım. Oyuncak falan değil, ille de kitap istiyorum. Bir de karlar erimeye başladığında yamaçlarda biten çiğdemleri, kardelenleri kökleyip soğanlarının tadına bakmak, tabiat yeşerdiğinde söğüt dallarını kesip kavlatarak dilli düdük yapabilmek, devedikenini çaprazlamasına kesip sakızını akıtabilmek için ille de sustalı çakı.

Çevre köylüleri de ancak bir iş için, ya da çocuklarını askere yollamak için yakın kentlere giderken uğradıkları istasyonda babamdan son haberleri öğrenmeye çalışıyorlar.

Biz istasyon çocuklarının, zaman zaman çevre köylerden eşek sırtında gelen çocuklarla birlikte istasyona giren her trenin yanı başında çığlık çığlığa "Gazte... gazte..." diye bağırıp çağırmamızın arkasında bu açlık var.

Ama köylerden gelen çocuklar için tek neden de değil bu... Yoksul köylü, okuması olmasa da, bu gazeteleri küçük parçalara bölüp kaçak tütünü saracak sigara kağıdı olarak kullanıyor.

*

Buğdayın sarısını ne denli seviyorsam, bir başka sarıdan, sıtma sarısından o denli korkuyordum ve hâlâ korkuyorum.

Büyüklerin sohbetlerinden kulağımıza çalındığı kadarıyla içeriğini ve de ciddiyetini daha iyi kavramaya başladığımız savaş tehdidinin, onun neden olduğu açlık ve kıtlığın yanı sıra bir başka korku... Bitip tükenmez sıtma salgını...

Dört beş yaşlarındaydım. Musaköy İstasyonu'nda birkaç istasyon bebesinin, kedimiz sarmanın dışında tek arkadaşım, daha yeni yeni dillenmeye başlamış kızkardeşim Türel.

Karakışın iyice bastırdığı, kar yüksekliğinin nerdeyse tek katlı istasyon binasının üst katına ulaştığı, tren, araba, kağnı ulaşımının toptan kesildiği, Kuzey Kutbu kaşifleri ya da tayga sakinleri gibi çıldırtıcı bir yalnızlığa mahkum olduğumuz günleri yeni devirmişiz.

Kardelenler sürmeye başlamış... Türel ve istasyon bebeleriyle dağ eteklerinde çiğdem köklemeye hazırlandığımız günler... Güneşli bir sabah uyandığımda acı bir haber verildi:

- Türel öldü, kardeşin öldü.

O hayat dolu, yüzünden gülücükler eksilmeyen parmak kadar çocuk birden neden ölsün?

- Sıtmadan, dediler, zehirli sıtmadan...

Birkaç ay geçmemişti ki, sıtma beni de ilk kez yatağa çiviledi. Artık tüm istasyon bebeleri gibi sıtma krizleri benim de yaşamımın ayrılmaz bir parçası olacak, siyasal sürgün yıllarında Paris'te, Brüksel'de de peşimi bırakmayacaktı.

Önce dayanılmaz bir üşüme ve titreme, ardından 40 dereceyi aşan cehennemi bir hararet... Sürekli kusmalar ve bitip tükenmez hallüsinasyonlar...

Ara istasyonlarda ne revir ne de doktor... Arada bir de-

miryollarının doktoru ara istasyonlara sefer eyler, hastalara bakar, ilaç verir giderdi.

Sıtmaya karşı bana verdiği ilk ilaç, küçük bir karton kutu içinde nohut büyüklügündeki sarı renkli ataprinlerdi. Zehir gibi acı, yutulması işkenceli cenabet şeylerdi. İçtikten sonra bütün vücudun ve yüzün Çinliler gibi sarıya keser, sapsarı işerdin.

Yıllarca ataprin talim ettikten sonra, demiryolu doktoru bir gelişinde sıtmaya karşı yeni bir ilaç getirmişti. Üzerine kızıl ay resmedilmiş beyaz drajelerdi. Belki onun da içi kinin acısıydı, ama üstü tatlımsı beyaz bir tabakayla örtüldüğünden yutarken bu acı pek farkedilmiyordu.

Ama savaş yılları kıtlık yılları... Çoğunca bu drajeler tükeniyor, her sıtma krizi geldiğinde yeniden sarı ataprinli Çin işkencesi başlıyordu.

İşte çok sevdiğim buğday sarısına karşılık nefret ettiğim sarı bu ataprin sarısıydı.

*

Savaş sohbetlerinde Stalingrad adının sık sık tekrarlandığı 1942 yazı... Yine denkler yapılmış, göçebe demiryolculara özgü üç beş eşyayla birlikte karavagona yerleşip Musaköy'den Artova'nın Kunduz İstasyonu'na gelmişiz.

Kunduz İstasyonu en yakın köyden yine birkaç kilometre uzakta ama, daha önce kaldığımız istasyonlara göre daha işlek... Turhal Şeker Fabrikası'nda kullanılacak pancarın en önemli sevkiyat merkezlerinden biri.

Bu yer değiştirmelerde yeni istasyona uyum benim için hiç de sorun değil. Yine, makasçının ya da yol çavuşunun bebeleriyle dört beş istasyon kopiliyiz.

Uyum sağlamayı bir türlü beceremeyenlerse kediler.

Kunduz'a bizimle gelen Sarıman istasyon binasına yerleştikten birkaç saat sonra ortada yok. Annem deneyimli:

- O mutlaka trenyolunu güde güde yine Musaköy'e dönmüştür, diyor.

Babam telgraf makinesinin başında, da di da dat di da

dat... Evet Sarman'ın Musaköy'e selametle ulaştığı haberi geliyor. Ailecek son derece üzülüyoruz, üstelik ben hüngür hüngür ağlıyorum. Ama kedi milleti bu. Özgür, dikkafalı yaratık. Kafasının ve de gönlünün yatmadığı bir şeyi yedi düvel bir araya gelse yaptırtamaz...

Sürekli göçmen ve sürgün yaşamım, yaşadığım yerlerden, sevdiğim insanlardan ayrılma acısının yanında, ya kedinin yeni yerinden hoşlanmayıp kendiliğinden bizi terketmesi ya da özellikle 12 Mart sonrası sürgün yaşamında olduğu gibi bizim kediyi terketmek zorunda kalmamızın burukluğuyla dolu.

Stalingrad dedim. Ama okul öncesi ilk siyasal bilgilenmemde adları Atatürk, İnönü ya da Mareşal Fevzi Çakmak kadar sık geçen iki kişi daha var: Hitler ve Stalin.

Çocuk kafamızda, adını sık sık duyduğumuz Hitler'in adını İtler olarak algılamışız. İtler nasıl bir şeydir, köpeğe mi benzer? Babama gelen ya da trenle yarışarak topladığımız gazetelerde zaman zaman resmini gördüğümüz adam bizim istasyona sık sık uğrayan çoban köpeklerine hiç de benzemiyor. Ama bizim insanlarımıza da benzemediğinden bizim için yine de İtler.

Stalin'e gelince, onun bizim insanlardan pek de farkı yok. Kunduz İstasyonu'na pancar boşaltmağa gelen köylüler arasında hep pos bıyıklı, zaman zaman da kaba sakalı beline kadar inenler var. Babam,

- Bunlar kızılbaştır, dürüst, sözünün eri insanlardır, diyor.

Pos bıyıklı Stalin'le bu pos bıyıklı köylüler arasındaki fizik benzerliğin ötesinde bir başka çağrışım da var. Stalin'den ya da Sovyetler'den bahsederken gazetelerde "kızıllar" kelimesi de geçiyor.

Çocuk aklımızca bu kızıl Stalin'le bizim kızılbaş köylülerimiz arasında mutlaka bir başka yakınlık da olmalı.

Kaldı ki, kırmızı ya da kızıl benim için bir ayrıcalığı ya da hiyerarşik üstünlüğü de temsil ediyor. Babam istasyon şefidir. Tüm demiryolcular lacivert üniformalıdır, ama kırmızı şapka sadece istasyon şefine mahsustur. Ara istasyonda bir ma-

kasçıyla bir yol çavuşundan ibaret küçücük bir ekibin şefi de olsa başındaki kırmızı şapkadan ötürü yerel bir otoritedir.

*

Kunduz'da siyasete biraz daha ısınıyorum. Babam, bana okuma yazmayı ve de kerrat cedvelini daha okula gitmeden öğrettiği için, bunun keyfini çıkartmadan edemiyor.

Makasçının istasyon binası önündeki uyarı kampanasını çalması, şeftrenin borusunu üfleyerek trenin kalkışını anons etmesinden sonra babam cebinden, arkasına lokomotif deseni işlenmiş Zenith marka köstekli cep saatini çıkartıp son bir kez kadranına bakar, sonra tiz sesli düdüğünü uzun uzun öttürerek koskoca katara hareket iznini verir.

Lokomotif uzun uzun çığlıklar atarak yolcu katarını ufkun derinliklerine doğru sürüklerken, babam yeniden ıssızlığa bürünmüş istasyon binasının önüne şezlongunu atar, beni yanıbaşında bir sandalyeye oturtur, yeni gelmiş bilmem kaç günlük Ulus ya da Cumhuriyet gazetelerini şöyle bir gözden geçirip ilgisini çekenleri seçtikten sonra bana kutsal görevimi hatırlatırdı:

- Haydi evlat, oku bakalım neler olup bitmiş?

Arada kekeleye kekeleye de olsa, seçilen haberleri büyük bir ciddiyetle okurdum. Ne kadarını tam anlardım, bilmiyorum. Ama öteki istasyon çocuklarına çalım atacak kadar bir şeyler de kalırdı bu kıraat saatlerinden.

Arada bir halk tipi küçük boy resimli Karagöz ve Köroğlu gazetelerinin de geldiği olurdu ki, o yaşta benim için en büyük zevk buydu.

Pos bıyıklı Bolşevik şapkalı Stalin'le, badem bıyıklı, kıl perçemli Hitler, arada Sam Amca kılıklı Roosevelt, ağzında kocaman pürosuyla Churchill, Paris yosması kılıklı Fransız, tüy şapkalı İtalyan, çekik göz Japon imajları bugünkü gibi aklımda.

Bir gün babam, belli idari işleri tamamlamak ve toplu erzak alışverişi yapmak üzere sanırım Turhal'a gitmişti.

Ertesi günü döndüğünde öyle birkaç gazete kitap ya da bir iki sepet dolusu erzak değildi beraberinde getirdiği... Koca koca paketleri makasçı ve yol çavuşuyla trenin furgonundan zor bela indirebildiler.

Gözlerimiz faltaşı gibi açılmış merakla içlerinden ne çıkacak diye bekliyoruz.

Babam, çevresinde toplananlara, büyük bir gururla,

- İşte radyomuz... Artık dünyada neler olup bittiğini günlerce gazete beklemeden, anında izleyebileceğiz. Müziği de cabası, dedi o en büyük paketten çıkan kumaş ekranlı, düğmeli, ceviz kaplama kocaman kutuyu göstererek...

- Ama hemen dinleyemeyiz... Radyonun çalışması için cereyan bağlantılarının tamamlanması lazım, diye ekledi.

Ardından öteki paketler açılmaya başladı... Önce, şimdiki otomobil akülerine benzer bir şey. Ardından üstünde birçok delikler bulunan bir başka kutu.

Bu da cereyan bataryası.

Sonra ekledi:

- Biz kentlerden uzak yerdeyiz. Batarya da, akü de kısa zamanda tükenir. Aküyü sürekli doldurmak lazım.

Furgondan en son indirilen ambalajsız acayip şeyleri gösterdi.

- İşte bunlarla...

Bunlar, istasyon binasının damına monte edilecek rüzgarlı jeneratör ve bağlantı parçalarıydı.

Önce radyo oturma odamızın baş köşesine oturtuldu, babam elindeki kullanma talimatına bakarak akü ve batarya bağlantılarını yaptı.

Tüm istasyon halkı oturma odasını doldurmuş, nefes kesmiş, o mucize anını beklemekte... Beklerken de konuşmalar, yorumlar... Kimisi daha önce başka yerlerde radyo görmüş, dinlemiş. Çoğununsa böyle bir aletin varlığından dahi haberi yok.

- Nasıl olur yahu, yani adam ta Ankara'dan konuşacak, biz de anında buradan duyacağız. Yoksa telgraf hattına mı bağlanacak?

Babam,

- Yok, telgraf hattıyla değil, işte bununla, diyerek beş on metrelik bir tel gösterdi.

- Bu sesi havadan kapacak, radyoya verecek, radyo da bize...

Geçici olarak ikinci kat penceresinden sarkıttığı anteni de bağladıktan sonra, Kırk Haramiler mağarasının kapısında "Açıl susam!" diyen Ali Baba gibi elini radyonun önünde dizili en büyük düğmeye götürüp çevirdi.

Kalbimiz duracak gibi... Radyonun alnında parlak yeşil bir göz yanıp söndü, yine yandı... Önce kulak tırmalayıcı bir cızırtı... Elindeki kitaba bakan babam, sonra daha küçük düğmelerden birini sağa sola oynattı. Birden köpek ulumasına benzer bir konuşma odayı dolduruverdi.

Babam bilgiç bir edayla,

- Bu olsa olsa Hitler'dir, dedi.

Biz istasyon bebelerinin şaşkınlığı son safhada. İtler dediğimiz Hitler yanıbaşımızda bağırıp çağırıyor.

*

Bir başka düğmeye parmak attı babam... Odayı bu kez nefis bir kadın sesi doldurdu. Şimdi anımsamıyorum, Safiye Ayla da olabilir, Müzeyyen Senar da...

Ve nihayet ses ayarı... Cızırtısız, parazitsiz, kadife gibi bir ses.

Şarkı bitti ve bir erkek sesi "haber bülteni"nin başlayacağını anons etti. Ardından davudi bir sesle önce özetler...

- Sayın reisicumhurumuz İsmet İnönü...

- Rus-Alman cephesinde yeni çatışmalar...

Bu âdeta bir devrim ıssız istasyon yaşamında... Sadece istasyon halkı mı? Kunduz İstasyonu'na radyo geldiği kısa zamanda çevredeki tüm köylere yayıldı... Atına, eşeğine, kağnısına atlayan ardarda istasyona düşüyor. Bizim oturma odası o kadar insanı alamadığı için radyo geçici olarak istasyonun zemin kattaki bekleme salonuna indiriliyor.

Gelen köylülerde şaşkınlık daha da büyük. Radyonun arkasına sokulup içeriden konuşan biri mi var, diye yoklayanlar, la havle çekenler, fennin bu denli ilerlemesi üzerine yorumlar yapanlar...

Arada bir radyo klasik batı müziği veriyor, mırıldanmalar başlıyor. Ankara radyosu uzun dalga... Babam orta ya da kısa dalgalara geçiyor. Çevirdikçe başka başka diller... Arapça'dan Rusça'ya... İngilizce'den Almanca'ya...

Babamın derdi, akü boşalmadan rüzgar jeneratörüne bağlamak. Ertesi gün makasçının ve civar köylerden gelen bir öğretmenin yardımıyla birlikte jeneratör pervanesi dama monte ediliyor, anten de kurallara uygun olarak dama çekiliyor.

Rüzgarın hızına göre dönen pervane bugünlerde enerji sorununa kalıcı çözüm bulmak için her yana dikilmeye başlayan eolien'lerin öncülü... Şimdilerde Kuzey Denizi sahillerine her gidişimde yol boyuna dizilmiş eolien'leri görünce dama dikilen o ilk jeneratör pervanesini anımsıyorum.

Artık Kunduz da, modern dünyanın işitsel bir parçası. Bizim sesimiz henüz Ankara'ya, Moskova'ya, Berlin'e, Londra'ya ulaşmıyorsa da, oraların sesi artık günlük yaşamımızda.

Radyo geldi geleli, yıllarca tek eğlence kaynağımız olan Sahibinin Sesi gramofonumuz itibardan düşüyor, bir kenara atılıyor. O 78'lik güzelim Safiye Ayla, Müzeyyen Senar, Münir Nurettin, Yesari Asım plakları artık çok nadiren kaplarından çıkar oluyor.

Radyonun gelişine çok seviniyorum ama, onun yüzünden gramafonun kenara atılmasına da bayağı bozuluyorum. Hemen her akşam gramofonu kullanmak benim ayrıcalığımdı. Kapağını açıp sahibin sesini dinleyen köpekçiğin resmiyle karşılaştıktan sonra, eğri kolun ucundaki iğneyi değiştirmek, sonra yana takılan kolu belli bir ritmle çevirerek gramofonu çalışır hale getirmek, ardından da dinleyicilerden gelen istek üzere kırmızılı, yeşilli, mavili etiketlere bakarak plak seçip diske yerleştirmek... O yaştaki bir çocuk için en az gazete haberlerini okumak kadar önemli bir sorumluluk.

Neyse ki bir süre sonra radyonun kullanımı çıraklığını

da başarıyla tamamlıyor, aklımın yettiğince uzun, orta ve kısa dalgalarda hangi istasyonların nerelerden çıktığını bir kağıda tesbit ediyor, üstelik babamın aşağıda tren ağırlayıp uğurladığı, annemin mutfak işleriyle uğraştığı saatlerde istediğim istasyonu açıp dilediğimce dinleyebiliyorum.

Tabii o yaşta beni en büyüleyen programlardan biri, yıllarca sonra "komünist" olduğu iddiasıyla başı hayli derde girecek olan Ayşe Abla'nın yönettiği çocuk saati:

- Koşun koşun radyo başına... Radyo Çocuk Kulübü...Geçiyor iş başına Radyo Çocuk Kulübü...

Bozkırda herşeyden uzak yaşayan, tek dış ilişkisi günde bir kez geçen yolcu trenlerdeki yolcuları bir sinema ekranında seyreder gibi seyretmekten ibaret olan, hele hele o trenlerdeki yolcuların çocuklarıyla çok kısa bakışmalar dışında hiçbir iletişimi olmayan biz istasyon çocukları için Ayşe Abla'nın programları gerçekten dışa açılan bir pencereydi...

*

Radyo mucizesinin ardından istasyonumuza ilk bisikletin girişi de özellikle biz çocuklar için bir başka büyüleyici olaydı. Tren gitmeyen kilometrelerce uzaktaki köylere ancak yaya, olanak doğdukça da kağnı üstünde ya da eşek veya at sırtında gider gelirdik.

Ancak, tren yoluna mahkum olsa ve her yere gidemese de bayıldığımız iki mekanik taşıma aracı daha vardı ki, binebilmek için fırsat kollardık: Otoray ve drezin...

Otoray daha çok yol mühendislerinin, teknikerlerin ya da müfettişlerin hizmetinde motorlu bir araçtı. Ona pek bindirmezlerdi.

Ama drezin: Bir platform üzerinde yerleştirilmiş su tulumbası gibi bir mekanizmayı iki taraflı indirip kaldırarak devinim kazandırılır, belli bir hıza ulaştıktan sonra da nerdeyse kendiliğinden uçar gibi giderdi. Bu daha çok yol çavuşunun yönetimindeki amelelerinin, ağır malzemelerini de yükleyerek, yol bakımı yapılacak bölgeye gidiş geliş için kullandıkları bir taşıttı.

Yol çavuşu bazen bu drezine bizim de binmemize izin verir, hattâ araç belli bir ivme kazandıktan sonra devinimi sağlayan kolları bizim indirip kaldırmamıza da göz yumardı.

Yevmiye delme denilen şeyi de bu drezinli deplasmanlarda öğrenmiştim. Bir işçi geç kalmışsa ya da işi ağırdan alıyorsa yol çavuşu "Yevmiyeni delerim ha!" diye terslenirdi.

Yevmiyenin çalışma karşılığı alınan günlük ücret olduğunu biliyordum, ama bu yevmiye nasıl delinirdi? O yaşta pek aklım ermiyordu. Drezindeki yol tamir araçları arasında rayları ya da traversleri düzeltmede, yerleştirmede kullanılan sivri uçlu kalınca bir demir çubuk vardı, herhalde delme işi bununla yapılıyordu? Ama ücret nasıl delinirdi, uzun süre çözemedim. Delmenin kesinti yapmak anlamına geldiğini, bir akşam iş dönüşü beklediğinden daha düşük ücret ödenen bir işçinin çavuşa başkaldırmasıyla öğrenebildim.

Tıpkı radyonun gramofona rakip çıkması, hattâ ikinci plana atması gibi, günün birinde bisiklet de bizim sevgili drezinimize rakip çıktı. Civar köy okulundaki genç bir öğretmen bir gün iki tekerlek üzerinde bir sülün gibi süzülerek bizim oyun alanımıza daldığında hepimiz dona kalmıştık. Sadece iki tekerlek üzerinde hiç yalpalamadan, devrilmeden nasıl gidebiliyordu?

Sadece biz değil, hiç büyük kent görmemiş büyükler de şaşkındı? Cin işi, şeytan işidir, diyenler de oldu. Bisikletin güvenilirliğine bizleri inandırmak için öğretmen sırayla çocukların her birini bisiklet kadrına oturtup istasyon rampası üzerinde tur attırmaya başladı. Sıra bana geldiğinde kalbim duracak gibiydi. Daha beş on metre gitmemiştik ki, öğretmen yol kenarına gerili bir teli farkedemediğinden bisiklet dengesini yitirip devrildi, benim kafam bir taşa çarpıp yaralandığından kanlar içinde kaldı. İlk tepkim bir daha hiç bisiklete binmemek oldu. Ta ki büyük kentlere gidinceye dek...

*

Tek parti iktidarında, hele de sıkıyönetim altında, ne gazetelerde ne de radyoda, devlet büyüklerinin yurt gezileri ya

da resmi demeçleri dışında, iç siyasetle ilgili akılda kalacak pek haber olmazdı.

1942 yazından aklımda kalan tek önemli iç siyaset haberi, Başbakan Refik Saydam'ın ölümü ve yerine Şükrü Saraçoğlu'nun geçişiydi. Onun gelişiyle birlikte devletin baskıcı karakteri daha belirginleşmeğe başlamıştı.

Gayrimüslimlere özel vergi konacağı, ödemeyenlerin çalışma kamplarına gönderileceği söyleniyordu.

Çalışma koşulları giderek ağırlaşıyordu. Ne zaman babama bir şey söylemek için bürosuna girsem, gözümü duvarda asılı bir afişten bir türlü ayıramıyordum. Afişte, masa başında çalışan bir memurun kafasının üzerinde Damokles'in kılıcı gibi duran bir balyoz... Altında devlete özveriyle hizmet etmeyenlerin kafasına bu balyozun her an inebileceğini anımsatan bir slogan.

Tahılına elkoymak için yoksul köylünün evini basan jandarma... Binbir mahrumiyet içinde hizmet veren demiryolcusunu balyozla tehdit eden bir yönetim. O dönemde belleğime kazınan devlet imajı bu...

Tabii, bir de 19 Mayıs Bayramı'na denk gelen Samsun seferimiz...

Annemin sağlık kontrolü ve bazı büyük alışverişler için ailece Samsun'a vardığımızda yer gök sarsılıyor. Atatürk heykelinin bulunduğu meydanda yoğun bir seyirci kalabalığı. Her taraf Türk bayrağı. İzciler, kara önlüklü öğrenciler ve de askerler... Süngüler omuzda uygun adım ilerleyen, şeref tribününün önünden pek anlayamadığım haykırışlarla geçen askerler.

Görkemli... Etkileyici.

Oysa kendimi bildim bileli, hep bulunduğum istasyondan geçen asker trenlerini izlemişim. Özünde hayvan taşımak için kullanılan karavagonlarda nakledilen yüzlerce, binlerce asker. Karakışın dondurucu soğuğunda, bir matara su, kuru ekmek ve zeytin tanelerinden oluşan bir kumanyayla ısınmasız karavagonlarda, günlerce üst üste yığılmış olarak seyahat etmek zorundaki askerler.

Samsun'daki askerler sanki bir başka ordunun askerleri...

Ama benim ilgimi daha çok çeken kara önlüklü beyaz yakalı çocukların geçişi.

Heyecanımı farkeden babam, başımı okşuyor:

- Dertlenme, diyor, senin de yaşın erdi sayılır. Söz, Kunduz'a dönünce ilk işim seni okula yazdırmak...

Resmi geçit bitince, bir iki kitapçı dükkanını dolaşıyoruz, babam yine bir sürü çocuk kitabı, çocuk dergileri alıyor. Annem de bir tuhafiyeciden kara önlük ve beyaz yaka için bir sürü malzeme alıyor... Soruyorum, neden bu kadar çok.

- Bu sene okula başlayacak olan bir tek sen değilsin ki... Makasçının ve çavuşun çocukları da okula yazılacak...

Artık içim içime sığmıyor, koskoca Samsun dar geliyor. Bir an önce Kunduz'a dönmeliyiz.

Dönerken trende aklıma takılıyor: Okula gideceğiz de, hangi okula? Kunduz İstasyonu'nda ne okul, ne derslik var. En yakın okul, istasyona en azından beş altı kilometre mesafede, bir iki kez at ya da eşek sırtında gidip geldiğimiz bir köyde. Bu gidişlerde köyün okulu olduğunu dahi farketmemişim.

Kunduz'a döner dönmez babamla annem, makasçının ve yol çavuşunun ailelerini topluyor. İstasyon çocuklarının hep birlikte okula yazılacağını açıklıyor.

Aslında öteki çocukların hemen hepsi 7 yaşında ya da daha büyük... Okula başlama çağını çoktan geçmişler. Benimse 6 yaşım dolalı daha birkaç ay olmuş, okula kabul edileceğim bile şüpheli. Olsun... Resmen kabul edilmese bile Doğan da okula gidecek.

Annem hemen işe koyuluyor, tüm istasyon bebelerinin ölçüsünü alıp ayaklı Singer makinesinde siyah top kumaştan herbirimize önlük dikiyor, beyaz yakalar hazırlıyor.

Babam da beni ve öteki çocukları toplayıp okula kaydettirmek üzere köye götürüyor.

Kapısındaki eğri büğrü tabelada okul yazan kerpiç yapıya okul demeğe bin şahit ister. Tek göz oldukça geniş bir oda. Bir duvarda kara tahta ve Atatürk portresi, öteki duvarda kocaman bir göç yolları haritası, Orta Asya'dan fışkıran kırmızı oklar üç kıtaya yayılıyor.

Orta yerde 15-20 okul sırası. Beş kol halinde dizilmiş. Beş sınıf bir arada ders görüyor. Beş sınıfa da bir tek öğretmen aynı anda ders veriyor.

Orta yaşlı öğretmen hepimizi güler yüzle karşılıyor, adlarımızı, yaşlarımızı soruyor. Ben de adımı söylüyorum, ama yaşımı söylemeye dilim varmıyor.

Babam beraberinde getirdiği nüfus kağıtlarımızı sıranın üzerine koyuyor,

- Doğan daha okul yaşında değil, resmen kaydedilemese de öbürleriyle birlikte gidip gelsin, diyor. Sonra da ekliyor:

- Zaten okuma yazmayı çoktan öğrendi, kerrat cetvelini bile...

Öğretmen birden ilgileniyor, bana bir şeyler okutuyor, birkaç küçük çarpım işlemi yaptırıyor. Sonra babama dönerek,

- Kadri Bey, diyor, dert değil, bu okulun 3. sınıf çocukları bile bu düzeyde değil. Kim ne derse desin ben bu çocuğu 1. sınıfa da değil, doğrudan 2. sınıfa yazıyorum.

Sonraları Ankara'da ortaokula kaydolurken "yaşım tutmadığı" için zamanın ünlü Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in bizzat müdahalesini, İzmir'de yüksek okula kaydolurken, henüz 18 yaşımı doldurmadığım için babamın da benimle birlikte hazır bulunup onay vermesini gerektirecek olaylı okul serüvenim işte böyle başlıyor.

*

1942 Kışı... Niksar-Erbaa Zelzelesi'ni yeni atlatmışız... Bu kez tüm bozkır kar altında... Trenyollarını da kar kapladığından, istasyonun tüm çevreyle tren bağlantısı kesilmiş. Kar telgraf direklerini neredeyse tamamen yutmuş, tellerin bağlandığı porselenlerin beyazını yalıyor. Öyle ki, köylüler çarıklarının gevşeyen bağlarını direklerin tepesinde bağlıyor.

Kar dinip de yollar biraz açıldığında, biz, istasyonun beş bacaksız bebesi birbirimize sokulmuş, kara bata çıka, suratımıza kırbaç gibi inen, ellerimizi şerha şerha yaran, dudakla-

rımızı donduran rüzgarla boğuşa boğuşa, beş altı kilometre ötedeki köy okuluna bir an önce varmaya çabalıyoruz.

Uçsuz bucaksız beyazın derinliklerinden gelen kurt ulumalarını duydukça korkudan birbirimize daha bir sokuluyor, kenetleniyor, birbirimizi yüreklendirmeye çalışıyoruz. Korkunun ecele faydası yok. Daha çabuk, daha çabuk... Köye bir an önce varmalıyız.

Neyse ki, düşe kalka okula vardığımızda, öğretmenimiz tek sınıfın bir köşesindeki tezek sobasını ateşlemiş, dışarıya göre içerisi daha sıcak. Ama parmaklarımız soğuktan öylesine donmuş, duygusuzlaşmış ki, kitabın defterin sayfalarını açamıyor, kalemi tutamıyoruz. Kimimizin burnundan akan sümük, gözünden dökülen yaş yüzünde donmuş...

İçerinin sıcağında biraz ısınıyoruz, ısındıkça da parmak uçlarımızda önce ağlatıcı bir acı, ardından tatlı bir kaşıntı... Nihayet sayfaları açabilecek, kalemi tutabilecek hale geliyoruz.

Aynı köyün çocukları oldukları için bizim Kutup seferini yaşamayan okulun diğer öğrencileri, derse çoktan koyulmuş bile... Öğretmen beş sıra arasında sürekli dolaşıyor... Her sıra ayrı bir sınıf olduğundan, 10-15 dakika arayla bir sınıftan diğerine geçiyor.

Okuma-yazma bildiğim için, bizim öteki istasyon bebeleri de dahil, birinci sınıf öğrencilerine ABC'yi, 1,2,3'ü göstermek benim görevim.

Teneffüslerde kerpiç okulun küçük avlusunda büyük bir şamatayla koşmaca, sek sek, uzun eşek, beş taş oynayarak, aşık atarak ısınmaya çalışıyoruz.

Öğleden sonra dersler bitince, Kutup seferimiz yeniden başlıyor. Yine karla boğuşarak, uzaktan gelen kurt ulumalarını dinleyerek, düşe kalka istasyonumuza kavuşuyoruz.

Karakış kaç gün sürer, bu meşakkatli okul seferi kaç kez tekrarlanır, sayısını tam olarak hatırlamıyorum.

Ama bozkır hep de kar kış değil ki... Karlar çözülüp de karatoprak yine vahşi kır çiçekleriyle bezendiğinde, sağda soldaki söğüt, meşe, kızılcık ağaçlarının dallarına su yü-

rüdüğünde, göçmen kuşlar, hele de hacı leylekler gökte tekrar görünmeğe başladığında bozkır bir başka güzeldir.

İşte o zaman kilometrelerce uzunluktaki okul yolunu hoplaya zıplaya, çiçek toplayıp dilli düdük yapmak için söğüt dallarını yolarak aşmak tam bir ilkbahar ayinidir.

Okul yaşamı, yıllarca toplum dışı yaşamaya mahkum kalmış biz istasyon bebeleri için sosyal yaşam susuzluğunu gideren bir pınardır.

*

Arada bir istasyona uğrayan, çoğu şalvarı mintanı yamalı, kimi çarıklı kimi çıplak ayaklı köyün çocuklarıyla artık her gün beraberiz; köy gerçeğini, ağır çalışma koşullarıyla, yoksulluğuyla, jandarma zulmüyle, töreleriyle, bâtıl inançlarıyla daha yakından tanıyor, tam olmasa da bir yaşamı paylaşıyoruz.

Hele hele evinde gazete okuyup radyo dinleyerek Türkiye'de ve dünyada neler olup bittiğinden sürekli haberdar olma ayrıcalığına sahip olan benim için bu beraberlik, belki de ileri yıllarda mesleğim olacak gazeteciliğin ismi konulmamış ilk aşaması... Bir gün önce duyup okuduklarımı okulda aklımın erdiğince, dilimin döndüğünce anlatıyorum.

Özellikle savaş haberleri... Amerikalıların Kuzey Afrika'da ikinci cephe açması, Rusların Stalingrad Zaferi, Pasifik'teki Amerikan-Japon savaşları...

Tabii Türkiye haberleri... Örneğin, Cumhurbaşkanı İnönü'nün Adana'ya gelen Churchill'le görüşmesi...

Bizler Atatürk'lü dönemi tanımadık. 10 Kasım'da ilk kez Atatürk'ün ölümüne ağlatıyorlar bizleri okulda. Ama gazetelerde, radyoda, varsa yoksa İnönü, bir de Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak...

Ağızdan ağıza dolaşan bir türkü çok moda:

Ankara'nın dağına da yağan yağmur dar olsun...
Bu bizim İsmet Paşa da başımızda sağ olsun...
...
Hiç kırılmaz, kırılmaz da çiftçilerin yabası...
Mareşal Fevzi Çakmak da Türk askeri babası...

Babam birkaç gün önceden müjdeyi vermiş:

- İsmet Paşa beyaz trenle bizim istasyondan geçecek...

Geçecek ama, gecenin geç vaktinde...

Haber hemen civar köylere de ulaşıyor:

- İsmet Paşa geliyor!

Ardından yorumlar, tahminler... Beyaz tren bizim istasyondan geçse bile orada durur mu? Normalinde durmaz ama, ya duracağı tutarsa? Durmasa bile Cumhurbaşkanı'nın beyaz treninin bizim oradan geçmesi büyük onur. Tren durmasa da Paşa pencereden bizlere el sallayabilir.

Ben de okulda arkadaşlara yetiştiriyorum haberi.

Nihayet Beyaz Tren'in geçeceği saat yaklaşıyor. Herkes adamlıklarını giymiş, çevreden gelen köylüler bile, adamlıkları olmasa da, kendilerine biraz çeki düzen vermişler. Kadın erkek, çoluk çocuk istasyonun önünde birikmişiz. Kırmızı şapkalı babam en önde, makasçı makas başında bulunmak zorunda olduğundan, babamın yanıbaşında hareket şakirdi ve yol çavuşu...

Nihayet uzaktan trenin çığlığı duyuluyor. Nerdeyse gece olmuş, ortalık karanlık, sadece istasyon binasının tüm lambaları yanmış. Kimisi gaz lambalarını, lüks lambalarını da getirmiş.

Tren istasyona yaklaşıyor, ışıklar içinde... Herkesin nefesi kesilmiş, kalpler güm güm...

Tren yaklaşıyor, ama hiçbir yavaşlama alameti yok. Suratlarda endişe ve tecessüs.

Ve beyaz tren geldiği hızla hiç durmadan uzaklaşıyor. Paşa'nın özel kompartımanını dahi farkedemiyoruz. Tüm perdeler kapalı.

Beyaz trenin acı çığlığı bozkırın enginliğinde yavaş yavaş kaybolurken, kimisi ağlamaklı, kimisi öfkeli, kalabalık yavaş yavaş dağılıyor. Babam telgraf makinesinin başına geçip Cumhurbaşkanı Hazretleri'nin Kunduz İstasyonu'ndan selametle geçtiklerini bir sonraki istasyona duyuruyor.

Devlet babayla randevusu gerçekleşmeyen Kunduz'da büyük hüzün...

*

Neyse ki, birkaç gün sonra oldukça uzaktaki bir Çerkez Köyü'nde düğüne davet edildiğimiz haberi geliyor.

O sıralarda bir çocuk kitabında ya da dergisinde Kafkas kahramanı Hacı Murat'ın hikayesini okumuşum, onun etkisindeyim.

Bir sabah bizi düğüne götürmek üzere Çerkez köyünden bir yaylı geliyor. İstasyon halkı yaylıya doluşuyoruz.

Yağız at üstünde göğsü fişekliklerle kaplı, silahını çarpraz kuşanmış, kara kalpaklı, kara giyimli bir Çerkez süvarisi bizim kafileye mihmandarlık ediyor.

Biz çocuklar ilk kez bir düğüne gidiyoruz. Arabada, Çerkez adeti gereği, her davetlinin düğün evinden mutlaka bir şey çalması, ama bunu kimseye çaktırmadan yapması gerektiği anlatılıyor. Yol boyunca kendimizi bu töresel hırsızlığa hazırlıyoruz.

Köyün girişine yaklaştığımızde dört beş atlı yolumuzu kesiyor. Yine töre: Düğün yerine girebilmemiz için bize mihmandarlık eden Çerkez süvarinin atını dolu dizgin sürerken hayli uzakta yolun ortasına dikilmiş bir yumurtayı silahını ateşleyerek parçalaması gerekiyor.

Nefesimizi kesmiş, bizim süvarinin tüm hareketlerini izliyoruz. At dört nala koşarken o silahını doğrultuyor ve bir atışta yumurtayı paramparça ediyor. Süvarimizi bana, çocuk kitaplarında yiğitlik destanını okuduğum Kafkas kahramanı Hacı Murat gibi görünüyor. Çılgınca alkışlıyoruz.

Yolu kesen süvariler silahlarını havaya kaldırarak göğe yaylım ateş açıyorlar ve bir zafer alayı havasında köye giriyoruz. Yakışıklı Çerkez delikanlıları, çoğunca sarışın mavi gözlü güzel Çerkez kızları. Büyüleyici Çerkez dansları.

Ve de tadına doyamadığımız nohutlu mısır ekmeği.

Bir de düğünden sonra geline eziyet etmenin bedelini peşin ödesin diye, eline tutuşturulan bir çay kaşığıyla köy deresine dökülmüş koyun boklarını toplamaya mecbur edilmiş kaynananın hiç unutamayacağım imajı.

Ve düğün bitiminde, sözüm ona kimseye çaktırmadan çalıp giysilerin altına gizlediğimiz çatal, bıçak, tabak, peşkir gibi ganimetlerimizle, yine "Hacı Murat"'ın mihmandarlığında istasyona dönüşümüz...

Genellikle günlük yaşamı durgun geçen Kunduz İstasyonu'nda önemli istisnalardan biri, arada buraya yolu düşen halk ozanlarının dinletileri. Ozan bizde mesafir kalır, birlikte bir şeyler yenir, ardından da bir saz konseri başlar. İstasyon ahalisi ve de tesadüfen o gün istasyona işi düşen köylüler de bir araya toplanır, nefis bir müzik ziyafeti çekilir.

Bu halk ozanlarının hiç unutulmayacak olanı tabii ki Aşık Veysel. Sivas'taki Yıldızeli/Pamukpınar Köy Enstitüsü'nde saz dersleri veren Veysel, yolu düştükçe Kunduz'da da konaklardı. Gözleri görmediğinden yanında yürümesine, hareketlerine her daim yardım eden genç biri vardı. Yaptığı müziğin kalitesini takdir edecek yaşta olmasak da, gözleri görmeyen bir kişinin saz çalıp türkü söylüyor olabilmesi bizim için son derece önemli bir olaydı.

Ama Kunduz yaşamında beni en çarpan olay, 1943 Şubat'ında yapılan iki dereceli genel seçimlerdi.

Bir sabah okula gittiğimizde, öğretmenimiz, o gün ders yapamayacağımızı, çünkü okul binasında oy kullanılacağını, eve dönebileceğimizi, ama istersek okulun avlusunda oy verme işlemlerini izleyebileceğimizi söylemişti.

Eve dönmek ne kelime, avluda okul duvarının dibine dizilip oylamayı izlemeye koyulduk.

Aday listeleri falan var mıydı bilmiyorum, ama dönem tek parti dönemi olduğu için herhalde ayrı ayrı listeler de yoktu. Ancak öğretmenimizin söylediğine göre o gün oy kullanan köylüler doğrudan milletvekili seçmeyecek, milletvekillerini seçecek olan asıl seçmenleri seçeceklerdi.

Çok parti olmadığı gibi, halkın doğrudan kendi vekillerini seçmesine de imkan verilmiyordu.

Buna rağmen köy halkı, kadını ve erkeğiyle, işi son derece ciddiye almış oy kullanıyordu. Oy kullanmaya gel-

meyenleri de jandarma evlerinden toplayıp yakapaça sandık başına getiriyordu.

Gazetecilik yıllarımda çokça tanık olacağım sandık başı kavgalarının ilkini de, sonuçlara hiç de etkisi olmayan bu iki dereceli seçim günü gördüm. Sebebi neydi bilmiyorum, eski asker üniformasından tornistan elbiseli bir delikanlıyla daha giyimli kuşamlı bir başkası sille tokat birbirlerine girmiş, bıçaklar fora edilmişti.

Akşam istasyona döndüğümde, Ankara Radyosu, seçimlerin büyük bir olgunluk içinde olaysız geçtiğini duyuruyordu.

Bu seçimden sanırım bir iki hafta sonra da, radyo toplanan yeni Meclis'in İsmet Inönü'yü yeniden cumhurbaşkanlığına seçtiğini, onun da Refik Saydam'ı yeniden başbakan olarak görevlendirdiğini duyuruyordu.

*

Gizemli Kunduz günlerim, 1943 yazında ikinci sınıfı bitirince sona erdi. Bu, aynızamanda benim de daha 7 yaşında aile yaşamından koparak bir ömür boyu sürecek göçmenlik yaşamımın başlangıcıydı.

Babamı bu kez Kayseri'ye yakın Gömeç İstasyonu'na tayin etmişlerdi.

Bizi ve denklerimizi taşıyan kara vagon kızgın bir yaz günü Gömeç İstasyonu'nda kör yola parkederken, açık kapıdan ulu Erciyes Dağı bütün ihtişamıyla karşımızdaydı. Havalar sıcak, ama Erciyes'in zirvesi hâlâ kar kaplıydı.

Gömeç İstasyonu'nda yine istasyon şefi, makasçı ve yol çavuşu'nun ailelelerinden oluşan küçücük bir topluluğuz.

En yakın köyler yine en azından birkaç kilometre mesafede. Babam açısından buranın daha önceki istasyonlara göre önemi, bu civar köylerde mübadeleden sonra yerleştirilmiş çok sayıda Rumeli göçmeninin bulunuşu.

Bunu önceden öğrendiği içindir ki, istasyon binasına yerleşir yerleşmez ilk yaptığı iş, civar köylerde Rumelili akraba arayışına çıkmak. Annem buna çok kızıyor. Çocuk yaşta öksüz ve yetim kalmış annem için bu tür arayışların

pek de anlamı yok. O, daha çok, geldiği her yeni ortamda yeni insanları tanımak, dünyasını Anadolu'nun mozayığıyla zenginleştirmek çabasında.

Bu anlamda, babamın okuma-yazma, genel kültür edinme planında bana kazandırdığı tüm değerlere oranla öksüz-yetim annemin o evrensel yaklaşımı daha büyük önem taşıyor.

Yeni istasyonumuzun bebeleri, sanıyorum bir kızçocuğu dışında, hep erkek kopiller.

Yaz tatilinin yakıcı sıcağında Erciyes'in yamacına vurup saatlerce börtü böcek, ebegümecinden deve dikeninc binbir türlü yabani bitki peşinde koşuyoruz.

İçimizde en aşırı, en sıradışı olan çavuşun oğlu Ceylan... Bitki köklerinden, saplarından yeşilli, beyazlı, sarılı çeşit çeşit tırtıllar toplayıp avuç avuç yiyor. Midemiz bulanıyor, kavga ediyoruz, huylu huyundan vazgeçmiyor.

En keyifli oyunlarımızdan biri de, o sıralar bol miktarda tedavülde olan sarı renkli on paraları rayların üzerine dizmek, tren gelip geçtikten sonra da ağır lokomotifin ve vagonların tekerleri altında ezilip Mecidiye altını gibi büyüyen bu metal parçalarından kolyeler imal etmekti.

Monoton günlük yaşamımızı renklendiren en önemli keşiflerimizden biri, birgün ovada koştururken bir kümbete rastlamamız oldu. Toprağı biraz eşelediğimizde altından bir takım taştan, tüften yapılmış heykelcikler çıktı. O yıllarda arkeolojik araştırmalar ya da tarihsel kalıntıları koruma gibi çalışmalar olmadığından, yörenin kümbetlerini keşfetmek bize düşmüştü.

Bu arada bulduğumuz taş kalıntıların hafifliği özellikle ilgimizi çekmiş, hele bir su birikintisini geçerken düşürdüğümüz parçalardan birinin batmadığını, suda yüzdüğünü görünce tecessüsümüz iyice artmıştı.

Gömeç, peri bacalarıyla meşhur bir bölgedeydi. Peri bacalarını oluşturan tüfler irili ufaklı parçalar halinde ovanın her tarafında bulunabiliyordu.

Bu keşiften sonra heykeltraşlığa soyunmuş, o güne kadar söğüt dallarını kavlatıp dilli düdük yapmakta, kenger kesip

sakız çıkartmakta kullanageldiğimiz sustalı çakılarımızla tüfleri yontup biçimlendirmeğe, heykelcikler yapmaya koyuluyoruz.

*

Çılgın arayışlarımızda, Erciyes'in eteklerini tırmanırken mağara gibi bir oyukla karşılaşıyoruz. Çocuk merakı, içeri girip neyin nesi olduğunu öğrenmeye niyetleniyoruz. Birden düdük sesleri.. Nereden çıktığını bilmediğimiz askerler üzerimize çullanıyor. İstasyon bebeleri olduğumuzu anlayınca yakamızı bırakıyorlar, "ama bir daha buralarda sürtmeyin", diye de gözdağı veriyorlar.

Olayı akşam babama anlatıp anlatmamakta çok tereddüt ediyorum, ama sonunda çenemi tutamıyorum.

Babam,

- Ulan keratalar, ne işiniz var oralarda... Koskoca ova neyinize yetmiyor. Oralar askeriyenin cephane deposu. Bir daha oralara tırmanırsanız bacaklarınızı kırarım, diye çıkışıyor.

Sonra da anneme anlatıyor, kaç gariban çobanın o yamaçlarda koyun otlatırken nasıl "casus" diye derdest edildiklerini, hâlâ başlarının dertten kurtulamadığını...

Galiba bu, tüm yaşamım boyu çelişki ve çatışkıda olacağım askeriyeyle ilk, ama ucuz atlatılmış serüvenim.

Bu yamaçlarda görevli askerler sık sık bizim istasyona da iniyorlar, gelip geçen trenlere bakıp sıla hasretini gidermeye çalışıyorlar.

Bir sabah uykudan uyanıp her zamanki gibi azgınlık etmek için istasyon rampasına tırmandığımda bir de ne göreyim? Rampanın üstüne silme metal sandıklar yığılmış. Dört bir tarafında da süngülü askerler.

Babama soruyorum.

- Fazla meraklı olma, diyor. Bunlar ordunun buraya gönderdiği cephane sandıkları. Erciyes mağaralarında yer kalmadığı için bir süre bizim rampada kalacak. Tehlikelidir, uzak durun...

Kedi gibi mütecessistir çocuklar... Hele bir şeyin tehlikeli olduğu söylenmişse... Ceylan'la, Sami'yle kafa kafaya veriyoruz. Bu metal sandıkların içinde ne var, neden tehlikeli... Ciğer etrafında dönen kediler gibi cephane sandıklarının çevresinde dolanıyoruz. Ama nafile... Neyse ki birkaç gün sonra sorun kendiliğinden çözülüyor.

İstasyon binasının gölgeliğinde kitap okuduğumu gören askerlerden biri yanıbaşımda bitiyor.

- Maşallah, diyor, kitap da okuyorsun.

- Gazete de okurum, mektup da, diye kendimi ağıra satıyorum.

- Hem de yazabiliyor musun?

- Hem de nasıl... Elyazısı bile...

- Köyüme benim adıma mektup da yazabilir misin?

- Niçin olmasın?

Gidip babamın yazıhanesinden kağıt kalem getiriyorum. "Çok kıymetli bir huzura..." diye başlayıp "mahsus selam"la biten klasik asker mektubunu dikte ettiriyor, ben de özene bezene kağıda döküyorum.

Sonra duyan öteki askerler de geliyor. Kimisi Trakyalı, kimisi Diyarbakırlı, kimisi Trabzonlu... Mektup yazdırmaya ya da mektup okutmaya gelen gelene...

Derken içlerinden ufarak, kavruk bir asker, adı Muhammed, nereden bulduysa bir alfabeyle geliyor.

- Bana da okuma yazma öğretebilir misin?

Ne demek... Kunduz'daki ilkokuldan zaten deneyliyim... Birkaç haftada okumayı da, yazmayı da söküyor. Ardından sıra geliyor benim çocuk kitaplarıma, dergilerime... Diğer askerler de sık sık nöbetten, kaytarıp benim gönüllü okuma yazma kurslarıma katılıyorlar.

Bir gün kurs arası Muhammed soruyor:

- Şu sandıklarda neler olduğunu öğrenmeye içiniz gidiyor, değil mi?

- Hem de nasıl?

Öteki istasyon bebeleri de yanıbaşımızda.

- Gelin benimle, diyor.

Sandıklardan birinin önceden gevşetilmiş kapağını aralıyor. Gözlerimiz faltaşı gibi açılıyor. Sandığın içinde dizi dizi top mermileri, her biri en azından uzun su kabağı büyüklüğünde...

- Sakın kimseye lafını etmeyin, diye tembihliyor, sonra kapakla sandık arasında su ve hava geçirmezliğini sağlayan siyah lastik bandı söküp bize veriyor.

- Bunu alın. Bundan çok iyi sapan lastiği olur...

Hemen ağaçlara tırmanıp, daha önce söğüt dalı kavlatarak dilli düdük yapma gibi barışçıl bir uğraşta kullandığımız sustalı çakılarımızla çatal dallar kesip sapan yapmaya koyuluyoruz.

Yaptığımız sapanlar bir işe yaramayınca, bu kez Muhammed bize sapan yapmayı öğretiyor.

Sonra da cephane sandıklarının gölgesinde bizlere Şahmeran hikayeleri, Hazreti Ali, Battal Gazi efsaneleri anlatıyor.

Yaz günlerimiz bu cephane sandıklarının aralarında saklambaç oynayarak, üstlerinde koşarak geçiyor. Gariptir, sadece biz çocuklar değil, istasyonun tüm sakinleri, hattâ tren yolcuları, trene ürün yükleyen çiftçiler için dahi, bir süre sonra bu cephane sandıkları yaşamın bir parçası haline geliyor. Bir patlasalar tüm istasyonu ve çevresini canlılarıyla birlikte havaya uçurabilecek 76, 122, hattâ belki de 152 MM'lik mermi yığınlarının gölgesinde pervasızca sigara tellendirilip derin savaş tahlilleri yapılıyor.

Derken, bir gün Muhammed'in başka bir birliğe sevk emri geliyor. Yaşamımın en duygulandırıcı anılarından biridir... Ayrılırken "öğretmenim" diye ellerime sarılıyor. Ben bacak kadar bir çocuk, o kocaman bir çocuk, gözlerimiz yaşlı vedalaşıyoruz.

Diğer asker dostlarımızın da birer birer başka birliklere sevki çıkıyor. Rampadaki cephanelik de giderek ya Erciyes'in böğründeki mağaralara ya da uzak birliklere gönderiliyor. İstasyonumuz yeniden o ıssız, tekdüze yaşamına geri dönüyor.

*

Bu arada babamın "memleketli"lerle, yani Rumeli mu-

hacirleriyle buluşma turları başlıyor. Çoğunca tek başına, ama zaman zaman da tüm ailece.

Gittiği yerlerde memleketlilerini arayıp bulmak, onlarca yıl sonra Avrupa sürgünümde Türkiyeli göçmenler arasında da sık sık karşılaştığım gibi, göçmenliğin başta gelen ritüellerindendir.

İlk buluşmalarda selam sabahtan sonra ilk soru:

- Kimlerdensiniz?

İpuçları bulunup akrabalık bağları keşfedildikten sonra artık mazide kalmış Rumeli günlerine övgüler, gözü yaşlı anı anlatımları başlar, onyıllarca önce yitirilmiş bir ülkeye övgüler düzülür.

Benim gibi Türkiye'de doğmuş büyümüş, oranın kültürüyle yetiştirilmiş, oranın yaşam biçimine koşullanmış Rumeli kökenli çocuklar için tüm bu ritüeller heyecan verici, etkileyici olmaktan son derece uzaktı. Aile disiplini nedeniyle dinlemek zorundaydım.

Kayseri'nin yakınlarımızdaki Gömeç, Muncusun, Mancusun, Gesi gibi köyleri son derece bereketli, sulak, meyve bahçeleri, bağları, güvercinlikleriyle bir çocuk için çok daha ilgi çekiciydi. Gözü yaşlı Rumeli anılarını dinlerken sokağa salınmak, köy çocuklarıyla birlikte dalları kırılırcasına meyve dolu kayısı, zerdali, erik, elma, armut, ceviz ağaçlarına tırmanabilmek, kınalı yapıncaktan razakıya çeşit çeşit salkımlarla dolu bağlara dalabilmek için içim giderdi.

Bir istisnasıyla... Rumeli yemekleri...

Rumeli kadınları yemek konusunda gerçekten büyük bir ustalığa sahipti. Misafir sofralarındaki inanılmaz çeşitlilik başdöndürücüydü... Civardaki tüf tepelerine oyulmuş mağaralardan güvercin toplanıp tepeleme pilavın üzerine nar gibi kızarmış olarak konduğunda, yanında da Erciyes doruklarının karıyla soğutulmuş buz gibi ayran ya da meyve suları sunulduğunda, tam bir şölendi. Hele kar helvası... Erciyes'in yamaçlarından indirilen karın üzerine bol pekmez dökülerek yapılan bu serinletıcinin yaz sıcağında verdiği

keyif, sonradan Avrupa'da tanıyacağım sorbet'lerinkinden pek de farklı değildi.

Annem de Rumeli kökenli bir kadın olarak tam anlamıyla bir yemek ustasıydı. Börek ya da pidenin en az elli altmış çeşidini yapmada, sebzelerin zeytinyağlısı ve etlisiyle tüm türlerini pişirmede en azından benim için üstüne yoktu.

Hele hele, istasyon görevlilerinin kullanımına ayrılmış topraklarda annemin yetiştirmediği sebze çeşidi yok gibiydi. Okula gitmediğim günlerde annemin tek yardımcısı bendim. Gücümün yettiğince toprağı bellemek, dev bir çarkın döndürülmesiyle çalışan tulumbayla su çekerek sebze tarhlarına yönlendirmek... Domateslere dadanan kuşları kovalamak... En sevdiğim işlerdendi. Bana ayrılan küçücük bir tarhta da kendi başıma karpuz, kavun, salatalık yetiştirirdim.

Babamın o taraklarda pek bezi yoktu. O okumaya, şiir yazmaya, radyo haberlerini dinlemeye, bir de çevre köylerden gelen misafirlerle bol bol sohbet etmeye bayılırdı.

Annem sadece bitkileri, sebzeleri yetiştirmekle kalmaz, dikip büyüttüğü bitkilerle dakikalarca konuşur, dertleşirdi.

- Anne bunlarla ne konuşuyorsun?

- Oğlum, her canlı gibi onların da dili var. Meselâ konuşmasını bilmekte. Tıpkı senin hiç tanımadığın askerciklerle konuşup dertlerini dinlemen, onlara okuma yazma öğretmen gibi... Günü gelince bitkilerle de konuşursun....

Bir gerçeklik... Onyıllarca sonra Belçika'da bir orman içinde İnci'yle bahçeciliğe başladığımızda bu diyalogun nasıl kendiliğinden oluştuğunu görünce hep annemin 1943 yazında Erciyes eteklerinde bana söylediği bu sözleri anımsardım.

Bu ıssız ara istasyonlarda sürpriz ziyaretçiler de olmuyor değildi. Bir gün babama merkezden telgrafla bir uyarı gelmişti. Bölgenin nam yapmış eşkiyasından biri bizim taraflarda dolaşıyormuş, dikkatli olunmalıymış.

Bir sabah erkenden istasyon bürosuna inen babam, birkaç dakika sonra yeniden telaşla yukarı çıktı.

- Aşağıda, beklemc odasındaki banklardan birinde

uyuyakalmış biri var, mavzeri de yanıbaşında. Eşkali de bildirilene benziyor. Ne yapsam bilmiyorum...

İstasyon personeline gerekli durumlarda kendilerini savunmak için silah falan da verilmiyordu. Tamamen savunmasızdık.

Annem, "Bir de ben bakayım," diye babamla birlikte aşağıya indi, bilet gişesinin penceresinden baktı. Sonra babama,

- Yok, dedi, bu zavallının biri, belli ki açlıktan ve bitkinlikten uyuyakalmış. Ben ona sıcak bir çorba yapayım, içip biraz kendine gelsin, sonra çekip gider.

Benim aşağıya inmeme izin verilmemişti. Babam sıcak çorbayı indirdi.

Zavallı, insani bir ilgi duymaktan o denli uzak kalmış ki, babamın getirdiği çorbayı büyük bir iştahla içtikten sonra neden silahlı kaçak dolaştığını anlatmış. Kan dâvası... Babam anlatılanlardan duygulanmış, biraz nasihat edip yanına da biraz azık kattıktan sonra "Haydi yolun açık olsun..." diye uğurlamış... Adamcağız babamın ellerini öptükten sonra mavzeriyle birlikte sekе koştura arkadaki tepeciklerі aşıp ortadan kaybolmuş.

Suçluyu koruma sayılıp babamın başını dertte sokabileceğinden, bu "sürpriz ziyaret" aile içinde hep bir giz olarak kaldı, kimseye lafı edilmedi.

Yıllar sonra babam ilk kez Yaşar Kemal'in İnce Memed'ini alıp bana getirdiğinde,

- Bu kitabı okurken bir şeyleri anımsamaya çalış, diyecekti. Hani sen bacak kadar çocukken Gömeç İstasyonu'nun bekleme odasında bir sabah vakti mavzeriyle uyurken bulduğumuz o davetsiz Tanrı misafirini!

Ailemle birlikte sıcak yaz günleri çabuk tükendi. Okul günleri yaklaşmıştı. Dedem öldüğünden babaannem bir süre için Gömeç'e yanımıza gelmişti. Onun gelmesiyle istasyon evimiz her gün ziyaretçilerle dolup taşıyordu. Civar köylerdeki Rumeli muhacirleri için bir zamanlar Rupişta'nın en güzel kadını, ünlü Feyzullah Çavuş'un eşi Sabriye Hanım'ı ziyaret etmek büyük bir onur konusuydu.

Ama zavallı babaannemin bize geldiğindeki hali pürmelalinin o görkemli, itibarlı Rumeli günleriyle uzaktan yakından ilgisi yoktu. İstanbul'un Eyüp Sultan semtinde ahşap bir evde kocasından kalan dul maaşıyla ve iki oğlunun yardımlarıyla zar zor yaşıyordu.

Amcam Recep Özgüden'i bahriye üniformalı resimleriyle uzaktan tanıyordum. Donanmada astsubaydı.

Ana tarafımdan ise iki dayım ve bir teyzem vardı. Dayılarım öksüz yetim zor bela okuyabilmişlerdi. Büyük dayım Mirsat Yamaç Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, o yıllarda hakim olarak Yargıtay'da görevliydi. Küçük dayım Feridun Şinasi Yamaç ise askeri okullarda okuyarak jandarma subayı çıkmıştı. Annemin ablası olan teyzem Rabia Küskü ise, annem gibi bir demiryolcuyla evliydi. Eniştem yolcu trenlerinde kondüktör olarak çalışırken İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'yi de sarsan tifüs salgınında yaşamını yitirmiş, teyzem Ankara'da oğlu Taylan'ı dul ve yetim maaşıyla tek başına okutmağa çalışıyordu.

Ailede isimlerinden övünçle bahsedilen iki de genç kız vardı: Genç yaşta ölen büyük teyzemin annesiz büyüyen, ama gittikleri öğretmen okulunu bitirerek genç yaşta ilkokul öğretmeni çıkan iki teyze kızı: Nebahat ve Semahat Özmen. Onların küçüğü olan Arslan Özmen ise daha sonraki yıllarda lise ve üniversite öğrenimini binbir zorlukla tamamlayarak avukat çıkacaktı En küçük kardeş Güzin ise tüm yaşamını büyük ablası Nebahat Özmen'in ikiz kızları Nevin ile Sevim'in yetiştirilmesine hasredecekti..

Tüm bu aile bireylerini ancak albümlerdeki resimlerinden tanıyordum.

7 yaşından itibaren gurbet yollarında 1943-1946

Babam, her zamanki gibi bir gün rampadaki cephane sandıklarının gölgesinde bana gazeteleri okuttuktan sonra,

- Bak Doğan, dedi, bu civarda pek okul yok. Biz seni hiç değilse bu yıl İstanbul'a, babaannenin yanına göndermeyi düşünüyoruz. Belki aylarca bizden uzak kalacaksın, ama senin için gerekli bu. Ne dersin?

Ne diyebilirim ki? Birden gözlerim doldu. Tek söylediğim şey,

- Giderim, tabii giderim, ama beni mektupsuz, kitapsız, dergisiz bırakmayın, oldu.

Ve bir sonbahar akşamı ilk kez annem ve babamdan koparak babaannemle birlikte İstanbul'un yolunu tuttum.

Koridorları bile tıklım tıklım dolu bir vagonun ikinci mevki kompartımanında günlerce süren meşakkatli bir tren yolculuğundan sonra Haydarpaşa Garı'na vardık.

Bu uzun yolculuktan aklımda kalan ilk çarpıcı imaj hava kararıktan sonra vardığımız Ankara'nın ışıklarıydı. Görüntü benim için o denli büyüleyici ve inanılmazdı ki, babaanneme:

- Bak babaanne, bak... Yıldızlar yere inmiş, diye bağırmışım.

Bu olay aile çevrelerinde yıllarca anlatılacak, benim de ileride babam gibi şair olacağıma hükmedilecekti.

Eskişehir Garı sahlep ve gevrek simidiyle, İzmit Garı ise

Çene suyu ve pişmaniyesiyle çocuk belleğime kazınacaktı. İlerideki yıllarda ne zaman Ankara-İstanbul arası trenle seyahat etsem Eskişehir ve İzmit garlarına özgü bu ritüelleri yerine getirmek farzolacaktı. Buna bir de İzmir-Ankara arası yolculuklarda tanıdığım Afyon Karahisar Garı'nın mercimek çorbası ve Afyon kaymağı eklenecekti.

Bu ilk İstanbul yolculuğunda unutamadığım bir başka şey de, daha İzmit'e varmadan şafak sökümünde kızıla kesmiş Sapanca Gölü, İzmit'ten sonra da İstanbul'a kadar tüm haşmetiyle Marmara Denizi'ydi.

Haydarpaşa'da trenden inip iskelede yolcu vapuruna bindikten sonradır ki artık İç Anadolu bozkırıyla uzaktan yakından ilgisi olmayan yepyeni bir dünyaya girdiğimi hissettim. Kendimi bildim bileli aşina olduğum, bana ninni gibi gelen lokomotif çığlıklarından sonra şimdi deniz üstünde süzülerek Boğaz'ı ve Haliç'i kateden boy boy yolcu vapurlarının, yük gemilerinin, çatanaların düdük sesleri çocuk dünyamı renklendirecekti.

Savaş yıllarında tüm büyük kentler gibi İstanbul'da hüküm süren kıtlık ve açlığı düşünerek, annem torba torba un, irmik, tarhana, bulgur, erişte, kuru fasulya, nohut, mercimek, meyve ve sebze kurusu, kavurma v.s. hazırlamış, yanımıza katmıştı.

Yüklerimiz o denli ağırdı ki yaşlı babaannemle benim gibi bacak kadar bir çocuğun taşıması olanaksızdı. Neyse ki bir bahriyeli daha Haydarpaşa'da trenden iner inmez imdadımıza yetişmiş, bagajlarımızın önce Karaköy İskelesi'ne, oradan da Haliç vapuruna aktarılmasında, Defterdar iskelesinde indikten sonra da eve taşınmasında bize el vermişti. Babaannem bu yardımseverlikten öylesine duygulanmıştı ki, ahlaya puflaya tırmandığımız Eyüp sırtlarındaki ahşap evimize vardığımızda, yanımızda getirdiğimiz erzakın neredeyse yarısını teşekkür ifadesi olarak genç bahriyeliyle vermiş, kendisini bir an önce tezkere alıp sevdiklerine kavuşması duasıyla uğurlamıştı.

*

Hemen ertesi gün yokuşun daha yukarılarındaki, numarasını şimdi anımsayamadığım bir ilkokula kaydım yapıldı.

O yıllarda, hele de savaş tehdidi altında, İstanbul'a Anadolu'dan büyük göç olmadığından, benim gibi Kayseri aksanıyla konuşan, üstelik de sınıfın ortalama yaşına göre daha küçük yaştaki bir çocuğun okula gelişi büyük olay olmuştu.

Okullarda her yeni gelene bir isim takıldığından, bana da hemen bir takma ad yakıştırılmıştı: Taşralı... Okulda okuyanlar genellikle civardaki Feshane fabrikası işçilerinin, esnaf ve zanaatkârların ya da küçük memurların çocukları olduğundan, aramızda sosyal konum açısından büyük bir ayrım yoktu... Sınıf arkadaşlarımla kısa zamanda kaynaştım.

Babaanemin evi iki katlı, küçücük bahçesinde yabani bir erik ağacı, zemin katında su kuyusu olan, sundurmalı, kafesli ahşap eski bir İstanbul eviydi. Kuyu suyu sadece temizlik için kullanılıyor, o dönemde buzdolabı falan olmadığı için tel dolapta kısa sürede bozulabilecek yemekler bir kovayla sarkıtılarak kuyunun serinliğinde muhafaza ediliyordu.

Babaannem ve amcam ikinci katta iki odada oturuyordu. O kattaki bir oda ile zemin kattaki tek odayı kiraya vermişlerdi. Kiracılar Feshane Fabrikası'nda çalışan işçilerdendi. Sabahın erken saatlerinde kalkıp gidiyor, geç vakit yorgun argın dönüyorlardı. Ama hallerine sürekli şükrediyorlardı. Dinlerine bağlı, bâtıl itikatları son derece kuvvetliydi. Aslında çalışma koşulları ne denli ağır olursa olsun, belli bir ücret garantisine sahip olduklarından ve bir takım sosyal yardımlar aldıklarından bu yoksul mahallede bayağı ayrıcalıklı sayılıyorlardı.

Evin bulunduğu sokağın alt kavşağında bir sebil vardı, içecek ya da yemekte kullanılacak su oradan testi, güğüm ya da kovalarla taşınıyordu. Eskiden babaannemin yaptığı bu iş, artık bana düşüyordu. Sabah okula gitmeden önceki ilk görevim, hava buz gibi soğuk da olsa, sebilden eve su taşımak, daha sonra yine aynı kavşaktaki bakkaldan alış veriş yapmaktı.

Büyük alışverişler için zaman zaman ta Eyüpsultan Camii'nin oralardaki pazara gönderildiğim de oluyordu. Camiye

doğru inen taş döşemeli yolların iki yanındaki duvarların arkasından görünen kavuklu sarıklı mezartaşları son derece ürkütücüydü. Dinsel geleneklerin ve hattâ hurafelerin etkin olduğu bu mahalledeki çocuk sohbetlerinin ana konularından biri, hayatta işledikleri günahlardan ötürü toprak altında hortlayarak azap çekenlerin ya da cehennem ateşinde cayır cayır yakılanların dehşet verici hikayeleriydi. Bu yüzdendir ki, hava biraz karardıktan sonra her yanından bir mezartaşı fışkıran bu sokaklarda dolaşmak bayağı cesaret istiyordu.

Bozkırın özgür havasından sonra bu yeni çevreden hiç de memnun değildim. Türkiye'nin en büyük kenti İstanbul'daydım ama bu dünyayla öteki dünyanın, meskenlerle mezarların içiçe geçtiği bu mahalleden ötesini tanımıyordum.

Babaannem bu rahatsızlığımı farketmiş olmalı ki bir hafta sonu,

- Doğan, dedi, hadi seninle sinemaya gidelim...

İnanılacak şey değil. Babaannem adamlıklarını giyip benim de üstüme başıma çekidüzen verdikten sonra Fatih taraflarında bir sinemaya gittik. Sanıyorum bir savaş filmi ya da kovboy filmiydi oynayan... Silahlar çekilip karşılıklı atışlar başladıktan sonra heyecanım son raddedeydi. Bir de ne göreyim? Yanıbaşımda babaannem iki avucunu açmış duyulur duyulmaz bir sesle dualar okuyor, üflüyor.

- Babaanne ne yapıyorsun? Gerçek değil bu, hayal, dediysem de laf dinletemedim. O film boyunca duasına, üflemesine devam etti. Çevredeki seyirciler de olayı farkedince kahkahaları koyuverdiler... Eğlenmeye gitmişken başkalarına eğlence konusu olmuştuk.

Tabii İstanbul yaşamını ağırlaştıran en önemli faktör savaşın devam etmekte oluşuydu. Türkiye "tarafsızlık" politikasıyla yıllarca savaş dışı kalmayı başarmıştı ama, Almanların Stalingrad bozgunundan ve Müttefiklerin Kuzey Afrika'daki başarılarından sonra Berlin'le ilişkilerini azaltıp ABD ve İngiltere'yle görüşmelere başlamıştı. Buna misilleme olarak Alman Ordusu'nun her an sınırı aşıp Trakya ve İstanbul'u işgal etmesinden korkuluyordu.

Bu panik içinde hali vakti yerinde olan ya da Anadolu'da yakınları bulunan birçok İstanbul'lu kenti terketmeye başlamıştı. Herkes can derdindeydi. Her dar gelirli ailede olduğu gibi, üzerimdeki elbiseler giyilemeyecek hale gelince babaannem amcamın eskimiş bahriye elbiselerinden kesip biçerek bana yırtıksız yamasız bir şeyler uydurmaya çabalıyor, ama bunlar da üstümden dökülüyordu.

Evde gaz lambası ışığında ders çalışmam ya da kitap okumam masrafları arttırdığı için, akşamları yemekten sonra kitabımı defterimi alıp sebil çeşmeye gidiyor, onun yanıbaşındaki sokak lambasının ışığında derslerimi yapıyor, vakit kalırsa kitap okuyordum.

Ne ki, savaş zamanı Alman uçaklarının baskın ihtimaline karşı sık sık karartma uygulanıp sokak lambaları da söndürüldüğünden, bu lüksten de pek fazla yararlanamıyordum.

*

İşte bu ortamda bir gün ansızın annem çıkageldi. Babaannemin gönderdiği bir fotoğrafımdaki kılık kıyafetimin gülünçlüğünü görünce beni geri götürmek üzere hemen ilk trene atlayıp yola koyulmuştu. Beni yeniden Gömeç'e götürecekti. Gerçi istasyonda okul yoktu ama, civar köylerden birinde, Rumeli muhaciri akrabalarımızın yanına göndermeğe karar vermişlerdi. Ön hazırlıkları da yapmışlardı.

Bir gurbet bitecek, 1944 yılı başlarken bir başka gurbet başlayacaktı.

Gömeç'e dönüşümüzde birkaç gün oyalandıktan sonra bir at arabasında Kayseri köylerinden Muncusun'a doğru yola çıktık. Sanki uzun bir sefere gidiyormuşum gibi boğazıma bir şey düğümlendi. İçimden ağlamak geliyordu, ama onu da pek yediremiyordum.

- Hem Muncusun dediğin neresi ki, at sırtında birkaç saat çeker. Biz seni sık sık görmeye geliriz, dememişler miydi?

Babam beni köyde hatırı sayılır bir Rumelili aileye teslim edecekti.

Tarım ve hayvancılıkla uğraşarak geçimini sağlayan büyük bir aileydi. Oldukça büyük, iki katlı kerpiç bir evde çoluk çocuk, gelin damat, torunlar hep birlikte yaşıyorlardı. Köye varır varmaz hemen aileye dahil edildim. Yaşıtım olan çocuklarla tanışır tanışmaz, benim istasyon çocuğu olduğumu, ama birkaç ay da olsa İstanbul'da bulunduğumu öğrendiler. Büyük kent yaşamı üzerine beni sorgulamaya başladılar. Hemen ardından da sokaklara dökülüp köyün diğer çocuklarını ünlediler:

- Koşun lan, koşun... İstasyon çocuğu gelmiş...

Bu arada babam köy okuluna kaydımı yaptırdı. İstanbul'da başladığım üçüncü sınıfı burada bitirecektim. Akşama doğru babam bana son nasihatları edip başımı okşadıktan sonra at arabasıyla Gömeç'e doğru yola koyuldu.

Hava kararırdı. Kışın tarla çalışması olmadığından kadınlar ve genç kızlar zaten tüm gün evdeydiler. Evin tüm dış duvarları tezek kaplı. Tezeklerin bir kısmı kullanılmış bile... Sokak'tan avluya girer girmez sağ tarafta bir sundurma vardı. Birçok eşek, ağır iş ve mutfak araçları oraya istiflenmişti.

Kümes hayvanları da tavuğuyla, ördeğiyle, kazıyla ortalıkta cirit atıyor, koyunları ağıla sokup avluda dinlenmeye gelmiş kangal köpekleri içeride bunların trafiğini disipline etmeye çalışıyordu.

Sundurmanın tam orta yerinde bir tandır, tandırın başında genciyle yaşlısıyla bir küme kadın, bazlamasıyla, çömlek fasulyasıyla akşam yemeğini hazırlıyor.

Derken evin tüm erkekleri, kimisi kasabadan, kimisi köy kahvesinden, kimisi kış bakımı için gittikleri meyve bahçelerinden geri dönmüşler.

Yavaş yavaş kerpiç duvarlı evin ikinci katındaki geniş oturma odasında kümelenme başlıyor. En fazlasından dörde beş metrelik bir alan bu. Kerpiç duvarlarda iki göz camsız pencere, tepede üstü yağmur ve kara karşı korumalı bir delik. Odanın orta yerinde ise koskoca bir tandır.

Tandır akşama doğru tezekle yakılıyor. Tezeğin odada nefes almayı olanaksız kılan dumanları olabildiğince tavan-

daki delikten çıkıp gidiyor. Göz gözü görür hale gelir gelmez tandırın üstüne kocaman bir yer sofrası kuruluyor, üstüne kocaman bir sini. Aile reisinin bir işaretiyle koskoca sininin çevresine itişe kakışa sokuluyoruz. Sininin çevresinde yufka ekmekleri... Genç kızlardan biri tandırdan çıkmış koca bir çömleği getirip sininin ortasına boca ediyor. Nefis bir kuru fasulya kokusu. "Haydi bismillah"... Sininin çevresindeki 15-20 kişi büyük bir hızla yufkayı dürüp fasulyaya daldırıyor ve hemen ağzına götürüp mideye indiriyor.

Akşam yemeği en fazla 10-15 dakikada bitiyor. Genç kızlar siniyi kaldırıp yer örtüsünü toplayıp götürdükten sonra herkes bir duvar dibine çekiliyor. Odayı aydınlatan bir tek 5 numara gaz lambası... Bir de kapının dibinde, gerekirse karanlıkta avlunun öte ucundaki helaya gidebilmek için kullanılan bir idare lambası.

Hela tam bir yeniden üretim merkezi. İnsan pislikleri aşağıdaki açık bir çukura düşüyor, düşer düşmez de bilumum kümes hayvanları çığlıklar atarak koşuşturup ganimeti paylaşma kavgaşına girişiyor. Geriye kalanlar ise ertesi sabah toplanıp gübre olsun diye elma bahçelerine taşınıyor.

Yemek sonrası rehaveti içinde sohbete giriliyor. Konuşanlar daha çok erkekler, kadınlar gerek olmadıkça lafa pek girmiyor. Duvar dibine diz üstü tünemiş çocuklarsa sadece dinlemede...

Köylü ya da asker sigaralarını, çoğunca da gazete kağıdına sarılmış kaba kıyım tütünlerini keyifle tüttüren erkeklerin sohbeti, sıra savaş haberlerine gelince daha bir hararetleniyor. Köyün tek haber kaynağı haftada bir gelen Karagöz ya da Köroğlu gazeteleri... Arada bir alışveriş için Kayseri'ye ya da çevre kasabalara gidenlerin getirdiği taze haberler, sohbetlere ayrı bir canlılık kazandırıyor.

Hep aynı soru: Almanlar Türkiye'ye de saldıracak mı?

Neyse ki 1944 başında bu soru 1943 İstanbul'undaki kadar endişelendirici değil. Hemen tüm cephelerden artık Almanların gerilediği, Müttefiklerin ise sürekli ilerlediği haberleri geliyor.

Ve nihayet yatma saati... Oda boşaltılıyor. Kadınlar yüklüklerden yatakları yorganları indirip, tıpkı bir saat kadranın çevresine dizilmiş rakamlar gibi ortadaki tandırın çevresine, diklemesine yanyana yayıyor.

Tandırın sıcaklığı hemen hemen sabaha kadar sürdüğü için, ayaklar tandırın üstüne doğru uzatılıp yorganlar üste çekiliyor. Sonra yavaş yavaş yükselen horlama sesleri...

Ne ki, herkes de derhal uykuya dalma niyetinde değil... Örneğin yeni evliler. Herkesin uykuya dalmasını, horlamaların biraz daha yükselmesini sabırsızlıkla bekliyorlar. Ondan sonra onların yataklarında bir hareketlilik başlıyor.

Her konuda mütecessis biz kopiller de uyur gibi yapıp bu anı beklemekteyiz. Bazen kontrolsuz inlemelerle ve esrimelerle seslenen bu tandırbaşı ritüelini, muhayyelemizi de sonuna kadar zorlayarak nefesimiz kesilmiş izliyoruz.

Sonra mutlak sessizlik... Ertesi gün okul yolunda, teneffüslerde çok bilmiş ifadelerle anlatılacak erotik masalları belleğimizin derinlerine nakşederek dalıyoruz derin kış uykusuna...

*

Muncusun'un köy okulu Kunduz'unkinden çok farklı... En azından her sınıfın ayrı öğretmeni, ayrı odası var. Sadece sabahları sınıfları ısıtmak için evden tezek ya da odun taşıma zorunluluğu aynı. Yoksa evden okula kadar birkaç yüz metrelik mesafeyi buzda kaymamak için atlaya zıplaya katederken buza kesip duygularını yitiren ellerimizi ısıtarak kalem tutar hale getirmemiz mümkün değil.

Okulda oğlan kız karışık okuyoruz. Yaş farkı da önemli değil... Örneğin üçüncü sınıfta ben daha 7'sindeyken, yan sıralarda 14-15 yaşında olanlar bile var.

Sınıfımızın genç irilerinden biri de güzeller güzeli Ayşe... Hem çok iyi arkadaşız, hem de erkek çocuklar olarak hepimizin yüreğinde itiraf edilmemiş bir duygusal tutkunluk Ayşe'ye...

Bir sabah sınıfta öğretmen yoklama yaparken sıra Ayşe'ye geldiğinde hiç ses çıkmıyor. Öğretmen üsteliyor:

- Ayşe...

Yine ses yok. Derken arkadan muzip bir ses:

- Ayşe yok öğretmenim, hem artık hiç gelmeyecek...

- Neden gelmeyecekmiş. Ağır hasta mı?

- Yok öğretmenim...

Utangaç, yüzü al mı al:

- Öğretmenim, Ayşe kocaya kaçtı da!

Öğretmen şaşkın, biz Ayşe'nin platonik sevdalıları allak bullak...

- Peki peki, bunu sonra konuşuruz.

Teneffüs zili çalar çalmaz kendimizi bahçeye zor atıyoruz.

- Anlat lan, nasıl kaçmış kocaya.

Ballandıra ballandıra anlatıyor:

- Onu bakkalın Osman çoktan gözüne kestirmişti. Ayşe'nin de onda gözü varmış. Gece sabaha doğru Osman iki arkadaşıyla Ayşe'lerin kapısına dayanmış. Küçük parmağını nah böyle kıvırıp bastırarak evden dışarı sürüklemiş. Ayşe bağırıp çağırırmış ama, kaçırılmaya dünden razı. Anası babası kendilerine gelemeden Osman Ayşe'yi atın terkisine attığı gibi gitti gider.

- Nereye kaçırmış Ayşe'yi?

- Nereye olacak? Tabii kendi evlerine, nah şu arka sokakta...

Bir türlü inanmak istemiyoruz Ayşe'nin gönül rızasıyla gitmiş olabileceğine.

- Gidelim lan, diyor içimizden birisi, birlikte gidip Ayşe'yi görelim.

Ders bitimi 7-8 kişi toplanıp Osman'ın evine yollanıyoruz.

Sokağa herhalde çok gürültülü patırtılı girmiş olmalıyız ki, evin önüne geldiğimizde birden kapı açılıyor. Ayşe tüm güzelliğiyle karşımızda. Kollarını bağlayıp sırtını kapının pervazına dayayarak bize şöyle yukarıdan bakıyor. Yüzünde kadınlaşmanın gururu ve tatmini...

Çakılıp kalıyoruz. Bir şeyler söylemek istiyoruz, sanki nutkumuz tutulmuş, söyleyemiyoruz. Dünkü sıra arkadaşları da olsa bu bir avuç çocuktan artık o kadar ayrı bir dünyada ki Ayşe, şaşkınlığımızı, tutukluğumuzu müstehzi bir ifadeyle bir süre süzüyor. Belki bir şeyler demememizi bekliyor.

Söyleyemiyoruz, belki de utanıyoruz. Sonra hep birden geriye dönerek koşar adım okula doğru uzaklaşıyoruz.

*

Sınıf arkadaşlarım arasında en çalışkan, zeki ve kişilikli olanı İzzet... Üstelik daha 8 yaşında Kuran'ı hatmetmiş. İzzet'le çok samimi arkadaşız. Okul dersleri ve dedikoduları dışında zaman zaman aklımızın erdiğince savaştan, köylünün sorunlarından bahsediyoruz.

Bir gün İzzet bana yekten soruyor:

- Bak Doğan, seninle bir şey konuşacağım. Bu köyde herkesin bildiği bir şey, ama benden öğrendiğini başkasına söylersen beni güç durumda bırakırsın. Bu bizler için kimseye söylenmemesi gereken bir hayat memat, bir onur sorunu. Söz mü?

Tabii ki söz veriyorum.

- Bak, diyor, hani senin sıra arkadaşın Mevlüt var ya... O benim kan dâvalım.

Şaşırıyorum. İzzet'le Mevlüt her gün birlikte okula gittiğimiz, teneffüslerde birlikte azgınlık ettiğimiz arkadaşlardan. Aralarında herhangi bir sorun, herhangi bir gerginlik olduğunu gösterir hiçbir şeye de rastlamadım.

- Dalga mı geçiyorsun?

- Allahıma doğru... Karışık hikaye... Tarlada su kavgasından Mevlüt'ün dedesi benim dedemi öldürmüş; benim babam da kanı yerde bırakmamak için yıllar sonra Mevlüt'ün babasını vurmuş. Babam onun için şimdi Ankara hapishanesinde müebbet çekiyor. Buranın kanunu bu... Günü gelince Mevlüt'ün de, ailenin en büyük oğlu olarak beni öldürmesi gerekiyor. Ona bu görev çoktan verilmiştir. Belli etmese de, bunu biliyor.

Anlattığı doğru olmalıydı. Çünkü İzzet'in babasının katil davasından Ankara hapishanesinde yattığını biz de biliyorduk. Hattâ, cezasını hafifletmek için babam Ankara'da avukat tutmalarına yardımcı olmuştu. Ama kimin katili olduğunu en azından ben bilmiyordum.

Sarsıldığımı farkedince:

- Boş ver, diyor. Üzme canını. Sen yarın bir gün nasıl olsa buralardan gideceksin. Tesadüf olur da duyarsan şaşırmayasın diye anlattım. Bildiğin sende kalsın. Kimseye lafını etme. Hele hele Mevlüt'e hiçbir şey hissettirme.

Kucaklayıp bağrıma basıyorum İzzet'i.

- Güven bana, kimseye hissettirmem, kimseye sözünü etmem. Namus sözü...

Tam 65 yıl sonra siyasal sürgünde bu satırları yazarken bilmiyorum İzzet hayatta mı? Yoksa Mevlüt'ün namlusundan çıkan kurşunlarla genç yaşta hayata veda mı etti? Ya Mevlüt? İzzet'i vurduysa, bir hapishane köşesinde çürümeye mahkum edilmişse onun yazgısı bu mu olmalıydı?

*

Muncusun günlerinin belleğimde bıraktığı bir başka imaj da, köyün tek Ermenisi Karabet'ti. Ailesi falan da yoktu Karabet'in. Köyde tek başına yaşıyor, ufak tefek işler yaparak geçiniyordu. Köy nüfusunun hemen tamamı, Balkan göçlerinden sonra oraya yerleştirilmiş Rumeli muhacirleriydi. Bu muhacirlerden önce Muncusun'da kimler oturmuştu, şimdi nerelerdeydiler? Bunlar asla konuşulmuyordu. Karabet'in neyin nesi olduğu da en azından biz çocuklar arasında bilinmiyordu. Bildiğimiz tek şey, şakacı, espirili bir adam olan ezik kavruk Karabet'in tüm köylüler tarafından çok sevildiği, hatta büyük saygı gördüğüydü.

Civardaki köylerde, kasabalarda da tek tük Ermeni bulunduğu söyleniyordu. Ama onların da nereden geldikleri ya da neyin kalıntısı oldukları asla konuşulmuyordu.

Daha sonraki yıllarda Ankara ve İstanbul'da Ermeni dost-

larım olduğunda öğrenebilecektim Karabet'lerin, Kayseri Ermeni'lerinin dramını. Çünkü Kayseri, soykırımlar öncesi Ermeni anayurdunun önemli bir bölgesiydi. O kadar ki, milliyetçilerimizin "büyük Türk mimarı" diye övündükleri Mimar Sinan da, birçok değerli sanatçı ve bilimadamı gibi Ermeni kökenliydi. 1489 yılında Kayseri'nin Ağırnas Köyü'nde doğmuştu ve asıl adı Armen'di. Kayseri'deki Ermeni nüfusunun tasfiyesi 1895'te Hamidiye Alaylarının saldırısıyla başlamıştı. Örneğin dünyada Oscar Banker adıyla tanınan ünlü mucit Asadur Sarafyan Hamidiye Alayları'nın cankırımından kurtulabilmiş Muncusun'lu bir Ermeni ailesinin çocuğuydu.

Erciyes eteklerinin o 1944 karakışı tabii hep dondurucu soğuk, savaşın getirdiği yoksulluk ve de dramatik insan ilişkilerinden ibaret değildi. Ömrümce unutamayacağım güzellikler de vardı.

Mart ayında karların eriyip yamaçlarda buzları yararak Sibelius'un *En Saga*'sına özgü coşkulu bir ses cümbüşüyle billur gibi akan dereciklere dönüştüğü günler... Günlük derslerimiz bitince çılgınlar gibi bu yamaçlara tırmanıp susuzluğumuzu billur suların serinliğinde gidermek, sonra sustalı larımızla kardelenleri ve çiğdemleri köklemek...

Koyunlar kuzuladığında "ağız" denilen o ilk sağılmış sütü tadabilmek için ağılda nöbete yatmak...

Ve de yine Mart ya da Nisan ayında soğan kabuğuyla kaynatılıp kırmızıya boyanmış yumurtaları tokuşturmak...

Yumurta boyamak... Paskalya Yortusu ritüellerinden... Belki de Muncusun'dan sürgün edilmiş köyün asıl sahibi Ermeni'lerden kalmış Karabet dışındaki tek anı...

*

Ve böylesi günlerin birinde hiç unutamayacağım bir olay: Başöğretmenimizin bizleri okul bahçesinde içtimaya çağırıp birlikte getirdiği kara üniformalı beş gençle tanıştırması:

- Çocuklar, bugün benim öğretmenlik yaşamımın en

mutlu günü... Çünkü biz eski öğretmenleriniz, gelecek ders yılından itibaren görevlerimizi bu yanımdaki gençlere devrediyoruz. Onlar, köylere eğitim götürmek için kurulan köy enstitülerinin ilk mezunları. Dahası, hepsi bu köyden ve çevre köylerinden çıkmış köylü çocukları. Yani onlar da sizlerden... Bundan sonra sizleri onlar eğitecek, sadece okuma yazma, hesap değil, aynızamanda köyünüzü nasıl geliştirebileceğinizi gösterecek, sizleri bunun için gerekli mesleklere yönlendirecekler. Onlara sizlerin de yardımcı olmanızı bekliyorum.

Sonra kara üniformalı bu kavruk köylü çocukları birer birer kendilerini tanıtmış, ardından da hepimizi yanlarına katarak bizi doğaya, dağ yamaçlarına çıkartmışlardı. Tabiattaki her bitkinin, her ağacın adını söyleyip, özelliklerini, yararlarını anlatarak bizleri hayretten hayrete düşürüyorlardı.

Dönüşümüz ise daha da heyecan vericiydi... Hep birlikte o zamana dek hiç duymadığımız ezgileri birlikte söyleyerek coşkulu bir düğün alayı gibi girmiştik köye.

Ders yılı sonunda Muncusun'dan ayrılmak zorunda olduğum için bu ilk köy enstitüsü mezunlarından ders almam mümkün olmadı. Ama bu kısa anım, daha sonra gazetecilik yaşamımda ve sosyo-politik mücadelelerimde köy enstitülülerle hep dayanışma içinde olmamda büyük rol oynayacaktı.

Yaz tatili geldiğinde Muncusun'a veda ettim. Babam ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarını, okul bulunmayan istasyonlarda görevli personelin çocukları için Konya'da açılmış bulunan özel bir pansiyon okulunda okumamı kararlaştırmıştı.

Gömeç İstasyonu'nda ailemin yanındaki iki-üç aylık yaz tatilini kendimi tamamen okumaya vererek geçirdim. Babam Kayseri'ye her görevli gidişinde mutlaka paketler dolusu kitapla geri dönüyordu. Sertel'lerin yayınladığı Çocuk Ansiklopedisi'ni elimden düşürmüyordum. Bir de yine Sertel'lerin yayınladığı klasiklerin özetinden oluşan Cep Kitapları... Herbirinin kapağında farklı farklı renklerde kocaman bir "C" harfi...

Bu arada istasyonda bekleyen yolcuların unuttukları ya da bıraktıkları kitap, dergi ve gazeteler de okuma açlığımı

giderken önemli bir madendi. Bu kaynaklardan biri de "Kendi kendinin doktoru" adlı bir elkitabıydı.

İlk sayfalarını çevirdiğimde konular o denli çekici gelmişti ki, ileride okuyup doktor olmayı düşlemeğe başlamıştım. Ne ki, bir süre kitapta anlatılan hastalıkların emarelerini kendimde de vehmetmeye başladım. Olacak gibi değildi. Bu tempoyla gidersem, kelimenin tam anlamıyla bir "hastalık hastası" olup çıkacaktım.

Sonunda kitabı okumaktan da, doktor olma düşü kurmaktan da vazgeçtim.

Bu kısa yaz tatilinin bir başka hüsranı da müzik konusunda oldu. Bir yolcu tren parası çıkışmadığından bilet alabilmek için, dönüşünde borcunu ödeyip geri almak üzere, piccolo flütü'nü emanet bırakmıştı.

Kendi kendime flüt çalışmaya başladım. Ancak ne bir öğretmen, ne de doğru dürüst bir metod ya da nota vardı. Sonunda ondan da vazgeçip kalan tatil günlerimi tamamen okumaya verdim.

*

Zaman hızla geçiyordu. Savaşın seyrinin Nazi'ler aleyhine değiştiğinden emin olan Türkiye 1944 yazında Almanya ile siyasal ve ekonomik ilişkilerini kesmişti. Herkeste bu kara, kasvetli günlerin yakında biteceği umudu yeşermişti. 8 yaşında ben de artık daha güzel, daha mutlu günler düşlüyordum.

Bu ortamda, bir akşam yemek yedikten sonra yine kitap okumaya hazırlanıyordum ki, annemle babam beni yanlarına çağırdılar.

- Bak Doğan, dedi babam. Okul vakti geldi. Yine bir süre ayrı kalacağız. Bu gece saat 2'de Konya'ya giden tren burada duracak. Konya'ya seni ben götüreceğim. Öğretmenlerinle konuşup seni bıraktıktan sonra döneceğim. Şimdiye kadar İstanbul'da da, Muncusun'da da bizden ayrı kaldın. Ama oralarda yine de aile yakınlarının yanındaydın. Bu kez tamamen yabancı bir çevrede olacaksın. Artık büyüdün.

Senin tek başına da olsa direneceğinden, başaracağından eminiz. Herşeyini hazırladık. Yol uzun. Uykusuz kalacaksın. Şimdi yat, hemen uyumaya çalış.

Başımı öne eğip bir süre düşünceye dalmışım. Sonra kendimi toparladım.

- Çantamda yer varsa bir iki kitabımı da alayım, dedim. Bir de çakımı...

Birkaç kitabım da çantama kondu, ama çakım için, "ona okulda izin verilmez, hiç götürme," dediler.

Sonra yatmaya gittim. Hemen de uyumak istiyordum. Ama annemin "kemikli bunlar..." dediği sivrisineklerden biri sürekli kafamın etrafında vızıldayıp bir türlü uyutmadı. Belki de kafama takılan düşüncelerden ve derin üzüntüden uyuyacak halim de yoktu.

Saat 2'de kaldırıp giydirdiler. Çantam hazırdı. Annemle vedalaştım. Gideceğimi hissetmiş olmalı ki huzursuzlanıp duran, arada bacaklarıma sürtünen kediyi okşayıp öptüm. Beni Konya'ya götürecek 56 binlik lokomotifin acı çığlığı gecenin sessizliğini yırtmağa başlamıştı. Anneme son defa sarıldım. Ona üzüntümü hissettirmek istemiyordum. Babamla trenin furgonuna yerleştik. Kendimi hâlâ tutuyordum.

Tren kalkıp hız almaya başladıktan sonra birdenbire derin hıçkırıklarla sarsılarak ağlamaya başladım. Bu kez annemden, evimden ayrılmak çok ağır gelmişti. Sanki bir daha hiç görmeyecekmişim gibi bir duygu da karartıyordu ruhumu. Niğde'ye kadar durmak bilmeksizin ağladığımı hatırlıyorum. Ondan sonra yorgun düşüp uyuyakalmışım.

Tren Konya'ya girerken uyandığımda ben artık bir başka Doğan'dım. Biliyordum ki birkaç saat sonra babam da beni bu tamamen yabancı çevrede bırakıp Gömeç'e dönecekti. Sekiz yaşında, artık kendi yaşamımı kendim düzene koymak zorundaydım. Bir daha hiç ağlamamalı, kendi sorunlarımı kimseye sızlanmadan kendim çözmeliydim.

Konya Garı'nda trenden iner inmez hiç oyalanmadan tam karşıdaki yatılı okul binasına yöneldik. Geniş bahçesi olan oldukça modern bir yapıydı. Birinci kattaki okul müdürünün

odasında babam kayıt işlemlerini yaptırırken yaşımdan ötürü yine sorun çıktı. Yaşımın küçüklüğüne rağmen sorulan sorulara tatmin edici yanıt vermiş olmalıyım ki 4. sınıfa kabul edildim.

Koridorlarda, bahçede değişik yaşlarda birçok demiryolcu çocuğu bu yeni gelen öğrenciyi uzaktan merakla inceliyorlardı.

Birlikte ders görecceğim sınıfı, yatakhaneyi, yemekhaneyi gezdikten sonra babam,

- Şimdi de gidip Hüseyin dayıları görelim, dedi. Memleketlimizdir. Hafta sonları izne çıktığında onlara uğrarsın. Ben sana harçlık da bırakacağım. İhtiyacın oldukça onlardan alırsın. Başın derde girerse de onlardan yardım istersin.

İstasyondan kent merkezine inen ana caddeyi aştıktan sonra arka sokaklardan birinde araya sora Hüseyin Dayı'ların evini bulduk. Hüseyin Dayı ak sakallı güler yüzlü bir ihtiyardı. Oğullarından biri fabrika işçisi, diğeri ise savaş yıllarında Konya'ya taşınmış bulunan Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenciydi. Benimle ilgilenecekleri konusunda güvence verdiler.

Beni tekrar okula götürüp müdüre emanet ettikten sonra babam bir yaşıtıyla konuşur gibi,

- Gözüm arkada kalmadan gidiyorum. Biliyorum ki ezilmeyeceksin, mutlaka başaracaksın, dedi. Annen de ben de sana sık sık yazacağız. Sen de mektuplarını eksik etme...

Kucaklaşıp vedalaştıktan sonra babamı okulun dış kapısına kadar uğurladım, o Konya Garı'nın önündeki kalabalığa karışır karışmaz da koşa koşa kendimi içeri attım.

*

Akşam vaktiydi. Anadolu'nun dört bir yanından gelmiş, benim gibi uzunca bir süre anasız babasız kalacağını bilmenin hüznü içindeki yeni okul arkadaşlarımla tanışıp söyleşiyorduk ki, birden kendimizi yeni bir "anne"yle karşı karşıya bulduk. Okul hiyerarşisinde müdürden sonra gelen bu son derece oto-

riter kadın, yatılı öğrencilerin ders dışı yaşamı konusunda tek söz sahibiydi. Her nedense tüm öğrenciler kendisine "anne" diye hitabetmek zorundaydılar. Benim gibi kentli yaşamı da tanıyan beş on çocuk için "anne" demek pek sorun olmadıysa da, Anadolu'nın köylerinden hiç çıkmamış makaşçı, yol çavuşu gibi personelin "ana" demeye alışkın çocukları için bu yeni hitap şeklini benimsemek hayli zor oldu.

Bize yatılı okulun iç düzenini, saat kaçta yatıp kaçta kalkacağımızı, yatmadan önce pijamalarımızı giyip dişlerimizi nasıl fırçalamamız gerektiğini uzun uzun anlattı, bir de talim ettirdi.

Ömründe pijama giymemiş, diş fırçalamamış çocuklar için bu yeni ritüel tam bir şenlikti. Ama çabuk alışıldı. Savaş yıllarında diş macunu falan tam bir lükstü. Diş fırçasını Hacı Şakir sabununa sürterek köpürtüyor, dişlerimizi onunla fırçalıyorduk. Sabunun berbat kokusunu gidermek için fırçadan sonra ağzımızı defalarca soğuk suyla çalkalamak zorunda kalıyorduk.

Sınıflarımız belli olduktan sonra okulda hemen ilk çeteleşme başladı. Bir yanda 56 binlikler, öte yanda 57 binlikler... Bu isimleri, lokomotif makinistlerinin çocukları dayatmıştı. O yıllarda 56 bin'lik lokomotifler daha çok Konya'nın doğu tarafında, Kayseri'yi merkez alan bir hatta çalışıyordu. Bu nedenle Doğu'dan gelenler 56 binlik'lerdi. Konya'nın batısında Afyonkarahisar'ı merkez alan hatta ise 57 binlik lokomotifler işliyordu. O taraftan gelenler de 57 binlik'lerdi.

Ben Doğu tarafından geldiğim için 56 bin'liktim.

Zaten tam istasyonun karşısındaki okulumuzun bahçesinde veya sınıf pencereleri önünde en büyük eğlencemiz, lokomotiflerin dumanlarını tüttürüp düdüklerini uzun uzun öttürerek gara giriş çıkışlarını seyretmekti. 57 bin'liklerin bacaları daha ince ve uzun, 56 binliklerinki ise daha geniş ve kısaydı.

Her bir grup kendi lokomotifinin amigosuydu. Alkışlar, övgüler gırla gidiyordu.

Çete olur da şefsiz olur mu?

Kayseri tarafından gelenlerin içinde en genç irisine "kovboy", Afyon tarafının en genç irisine ise "tarzan" adını takmışık. Çeteleşmiştik ama, aramızda hiçbir zaman kavga döğüş yoktu. En gerilimli tartışmalar 56 binliklerle 57 binliklerin kıyaslanması üzerinde oluyordu.

*

Kendi aramızda çeteleşmiş de olsak, sonuçta hepimiz gurbetçiydik, aynı yazgıyı paylaşıyorduk. Konya'nın yerli çocukları için ise bizler "pansiyon çocukları"ydık ve mutlaka "haddi bildirilmesi gereken" yabancılardık.

Haftanın altı günü gece gündüz okuldaydık. Dışarı çıkmamız kesinlikle yasaktı. Sadece pazar günleri ya da bayram günlerinde birkaç saatliğine şehre çıkmamıza izin verilirdi.

Tüm pansiyon çocukları sürekli siyah bir üniforma giymek zorunda olduğundan, Konya'nın neresine gidersek gidelim, yerli çocuklar tarafından mutlaka farkedilir, eğer tek başınaysak ya da sadece bir iki kişiysek, hakarete, daha da kötüsü saldırıya uğrardık.

Bunun içindir ki, kısa süre sonra kente toplu halde çıkmayı adet edinmiştik. Hele başımızda kovboy veya tarzan varsa, kendimizi daha bir güvende hissediyorduk.

Ne ki, yerli çocuk çeteleri bizi rahat bırakmamakta kararlıydı. Okul bahçesinin yanıbaşındaki boş alanda hava saldırılarına karşı korunmak için sığınaklar kazılmıştı. Birgün akşam üzeri dersler bittikten sonra bahçede teneffüse çıktığımızda birden başımıza taş yağmağa başladı. Kısa bir şaşkınlıktan sonra kendimizi toparlayıp saldırının geldiği yeri tesbit ettik. Yerli çocuklar, yandaki bombardıman sığınağına gizlenmişler, sapanlarla bizi taşlıyorlardı. Bizim sapanımız falan olmadığından bahçeye düşen taşları toplayıp elle fırlatarak karşılık vermeye çalışıyorduk. Neyse ki bizim öğretmenler bahçeye inip müdahale edince yerliler kaçıp gitmek zorunda kaldılar. Tamamen masum olduğumuz halde, taşa taşla karşılık verdiğimiz için özellikle anne'den adamakıllı bir zılgıt yedik.

O akşam 56 binlikler ve 57 binlikler, Kovboy ve Tarzan'ın ortak yönetiminde toplandık. İleride gelebilecek daha vahim saldırılara karşı mutlaka örgütlenip silahlanmalıydık.

Tüm bu seferberliği nöbetçi öğretmenlere ve Anne'ye farkettirmeden yürütmek zorundaydık. Sapan yapmak ve fırlatılacak taş toplamak sorun değildi. Pazar iznine çıktığımızda bir otomobil tamircisinden ıskartaya ayrılmış bir otomobil iç lastiğini, bir kundura tamircisinden de çöpe atılacak deri artıklarını bedavaya kapattık.

Hepimiz köylük yerlerden geldiğimiz için sapan yapmakta zaten deneyimliydik. Okulun yemekhanesinden alıp ceplerimize gizleyerek çıkarttığımız bıçaklarla yakın bir parktaki ağaçlardan çatal dallar kesip, otomobil iç lastiğini dilimleyerek, deri parçalarını biçimlendirerek birbirinden güzel ve vurucu sapanlar yaptık. Yerliler tekrar gelip sığınaktan saldırıya geçerlerse aynı silahla yanıt verebilecektik.

Tarzan:

- Çocuklar, dedi. Bunlar şehirde dolaşırken de bize saldırabilirler. Mutlaka yanımızda birkaç tane de sustalımız olmalı... Herkes ne kadar harçlığı varsa ortaya döksün, sustalı alacağız...

Kovboy da onu destekliyordu.

Gömeç'teki çakımı getiremediğime o anda esef ettim, keşke annemi ve babamı hiç dinlemeseydim.

Bizlere sadece pazar günleri kente çıkarken simit v.s. alabilmek için ailelerimizin bıraktığı paralardan üç beş kuruş harçlık veriyorlardı. Bu parayla, leblebi, kuruyemiş ya da meyve v.s. almamız da olanaksızdı. Simit dışında paramızın yettiği tek lüksümüz havuç alıp tavşan gibi onları kemirmekti.

Havuca da okul yemekhanesinde aşçıbaşının bir tezgahıyla alışmıştık. Teneffüs saatlerinde kurusoğan soyulmasına katkıda bulunanlara bir ya da iki havuç veriyordu. Yemeklerde meyve falan verilemediği için giderek havuç tiryakisi olmuştuk.

Tarzan'ın önerisi üzerine bir kaç hafta simitten de, havuçtan da feragat edip tüm olanaklarımızı silahlanmaya ayırdık. Her gün savaş haberleriyle yatıp kalkan biz savaş yılları çocukları için bu gizli "silahlanma" çok keyifli bir oyundu.

Ama yerlilerle savaşmamıza vakit kalmadan bir sabah uyandığımızda okul binasının çevresini gerçek asker işgali altında bulduk. Binlerce asker çeşitli birliklere sevkiyat için Konya'ya getirilip istasyona yakın alanlarda kampa alınmıştı. Askerler orda yatıp kalkıyor, sevkiyat gününü bekliyordu.

Aralarında 50-60 yaşında görünenler, saçı sakalı ağarmış olanlar da vardı. Kimi buldularsa askere almışlardı.

Bu hiç beklenmedik bir olaydı. Çünkü, arka arkaya Alman ordusunun bozgun haberleri geliyor, öğretmenler teneffüslerde ya da mütalaa saatlerinde müttefik ordularının zaferlerini müjdeliyordu. Gerçi Türkiye son anda Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmişti ama, Türkiye'nin o saatten sonra istese de savaşa giremeyeceği, savaş ilanının diplomatik bir manevra olduğu söyleniyordu.

Sabah kahvaltıdan sonra, ders aralarında, teneffüs saatlerinde artık en büyük uğraşımız bu asker yaşamını izlemekti. Ben Gömeç İstasyonu'ndan deneyimli olduğum için, ailesine, yavuklusuna mektup göndermek isteyenlere yardım servisi kurmuştum. Bir süre sonra diğer arkadaşlar da "Yüksek bir huzura..." diye başlayan mektuplar yazmakta ustalaştılar.

Askerlerin yanıbaşımızda konakladığı günlerdeki en iz bırakan olay ise, hergün kurulan tayın karaborsasıydı. Savaş yıllarında askere özel tayın çıkıyordu. Sivil halka, ekmek karnesiyle kişi başına çeyrek ekmek verildiğinden, çoğunca o da bulunmadığından, asker kendisine verilen tayını satışa çıkartıyordu. Karaborsacılar bu tayınları ucuza kapatıp sonra iki üç misli fiyata satıyorlardı.

Aslında bu ekmek karaborsasını bizler de ilgiyle izliyorduk. Çünkü okul yemekhanesinde her öğün verilen bir iki dilim dişimizin kovuğuna gitmiyordu. Arada bir kurufasulya, nohut, mercimek, bulgur v.s. de verilmese sofradan hiçbir zaman doğrudürüst doymuş olarak kalkmayacaktık.

Konya'da konaklayan askerlerin sevkiyatı yapıldıktan sonra kent yeniden eski sükunetine kavuştu.

İşte bu sakin ortamda bir sabah kahvaltı için yemekhaneye indiğimizde gözlerimize inanamadık. Masalardaki

ekmek sepetleri tepeleme doluydu. Beyaz peynir dilimleri sanki herzamankinden daha iri kesilmişti, zeytin taneleri de daha fazlaydı.

Şaşkın şaşkın birbirimize bakarken nöbetçi öğretmen yüzünde coşkulu bir ifadeyle yemekhaneye daldı:

- Çocuklar, dedi, nihayet Müttefikler düşmanı boğdu, Nazi Almanyası teslim oldu. Bunun şerefine bugün için ekmek serbest... Dilediğiniz kadar yiyebilirsiniz.

Hep bir ağızdan bir sevinç çığlığı koptu. Almanya'nın yenildiğine mi, dilediğimizce ekmek yiyebileceğimize mi seviniyorduk tam anımsamıyorum. Herhalde her ikisine de... Ne ki ekmek sevinci uzun sürmedi. Ertesi günden itibaren dilimler yine sayıyla gelmeye başladı. Ama savaşsız bir dünyada yaşama umudu herşeyi unutturuyordu.

Klasik ders konuları dışında artık ana konuşma konularımız hep savaşın bitimiyle ilgiliydi. Kendimizi bildik bileli hep savaş konuşulmuş, herşeyimiz savaşa endekslenmişti. Artık başka şeyler de konuşabilecektik.

*

Ve de yazabilecektik! Evet yazabilecektik, çünkü okulun tahriri kuvvetli öğrencileri olarak çoktandır bir duvar gazetesi çıkartıyorduk. Galiba ilk yazdığım gazete yazısı da, o yıllarda sıtma ve tifüs salgınlarını önlemek için üretilen ve Türkiye'ye de gelen DDT'nin yararları ve zararları üzerine bir yazıydı. Benim gibi daha bebek çağında sıtmadan çekmeye başlamış, o yüzden kızkardeşini kaybetmiş bir çocuk için DDT'nin yararları tabii ki zararlarından daha fazlaydı.

Her ne kadar Uzak Doğu'da hâlâ Amerikan-Japon Savaşı sürmekteyse de, Türkiye'yi yakından tehdit eden Avrupa kıtasındaki savaş bitmişti.

Sınıf öğretmenimiz savaş sonrasının dünyada ve Türkiye'de getirebileceği değişiklikleri bizim anlayabileceğimiz bir dille anlatmaya çalışıyordu. Barış, insan hakları, Birleşmiş Milletler artık öncelikli konulardı. Duvar gazetemizde aklımızın erdiğince bunları işlemeye çalışıyorduk.

Bu barış rehaveti içindeyken bir sabah uykudan uyanıp yatakhanenin penceresinden okulun arka tarafındaki büyük planör sahasına baktığımızda şaşkına döndük. Alana bir sürü çadır dikilerek âdeta küçük bir kent kurulmuştu. Askeri araçlar ha bire malzeme taşıyor, ustalar akarsu getirmek için borular döşüyor, istihkam araçları voleybol ve futbol sahaları açmak için yerleri düzlüyordu.

Tüm bu hazırlıkların niçin yapıldığını öğretmenlerimiz dahi bilmiyordu.

Derken büyük gürültülerle bir sürü askeri sevkiyat aracı meydana girmeye ve yolcularını indirmeye başladı. İnenlerin hepsi üniformalıydı. Bir keresinde tüm öğrencileri götürdükleri bir savaş filminde görmüş olduğumuz Alman askerlerinin üniformasından...

Nihayet durum açıklığa kavuştu. Bunlar Ortadoğu cephesinde Müttefiklere esir düşen Alman ordusunun askerleriydi. Almanya'ya sevkedilmeden önce bir süre Konya'da konaklayacaklardı.

Bizi asıl hayrete düşüren ise, savaşta yenilmiş olmalarına rağmen Alman askerlerinin Konya'da kaldıkları günleri bir tatil kampındaymış gibi oldukça keyifli geçirmeleriydi. Kamptan sık sık dışarı çıkarak kentte dolaşıyorlardı. Gidip gelirken de başka yol olmadığı için mutlaka bizim okul bahçesinin önünden geçmek zorundaydılar.

Bu geçişlerin ilki bizim teneffüs saatimize denk gelmişti. Oyunu bırakmış büyük bir merakla onları izliyorduk. Aramızdan biri inandığından değil, ama tepkiyi merak ettiğinden, birden bire sağ eliyle bir Nazi selamı verip "Heil Hitler!" diye bağırdı. Üniformalı grup şartlı refleksle hep birden Nazi selamı çakarak "Heil Hitler!" diye karşılık verdi. Sonra birden kendilerine gelerek gülmeye başladılar ve bize el sallayarak uzaklaşıp gittiler.

Muzip arkadaşın tecessüsten kaynaklanan bu jestini ve Almanların tepkisini bir öğretmen okul penceresinden görmüştü. Şimşek gibi bahçeye inerek hepimizi sıraya dizdi, olayı provoke eden arkadaşa adamakıllı zılgıt geçtikten sonra

Nazi'lerin vahşetini, insanlığa karşı işledikleri suçları hatırlatan uzun bir konuşma yaptı. Ardından da hepimizi duvar gazetesine bu konuda ortak bir yazı yazmakla görevlendirdi.

Becerebildiğimiz kadarıyla birşeyler yazdık da... Ama çocuk kafamızı meşgul eden başka bir şey vardı.

Türkiye savaşa girmediği halde, daha birkaç ay önce sevkiyat için yine bizim okulun çevresinde konaklayan kendi askerlerimizin sefaletini görmüştük. Oysa, savaşa girmiş ve savaştan yenik çıkmış bir ordunun askerleri Konya'da her türlü ihtiyaçları karşılanarak itibarlı misafirler gibi ağırlanıyordu. Savaş esiri olsalar bile doğru olanı belki de böyle ağırlanmalarıydı. Ama ya bu ülkenin çocuğu olan, savaşa girmemiş bir ordunun askeri olan bizimkiler?

Hepimiz demiryolcu çocuğu olduğumuz için oradan oraya kara vagonlara büyükbaş hayvanlar gibi üstüste yığılarak sevkedilen askerlerin savaşta çektiklerini çok iyi tanıyorduk.

Sadece asker mi? Ağırlama kampına çevrilmiş planör sahasının çevresine çöp bidonları konulmuştu. Esirlerin artıkları oraya atılıyordu. Akşam üzeri yüzlerce insan, kadın erkek, çoluk çocuk bu çöplüklerin başına üşüşüyor, atılmış konserve kutularının dibinde kalanları tadabilmek için birbiriyle boğuşuyordu.

Sınıf öğretmenimize bu konuyu açtığımızda yanıtı,

- Sorunuzda haklısınız... Ama durun bakalım, herşeyin bir sırası var, oldu.

*

Tüm bu heyecan verici gelişmeleri yaşarken bazı derslerde zayıf kalmıştım. Babama gönderilen ilk karnedeki notlarım pek de başarılı değildi. Babamdan gelen bir mektup büyük bir darbe oldu.

"Oğlum, seni daha iyi okuyasın, hayatta daha başarılı olabilesin diye yatılı okula gönderdik. Ama karnendeki notlar gösteriyor ki, yeterli gayreti göstermiyorsun. Eğer bu sene sınıfta kalırsan, bilmiş ol ki, bir dahaki sene yatılıya gidemezsin. Erciyes'in yamaçlarında çobanlık seni bekliyor..."

"Çobanlık" tehdidi bayağı ağırıma gitmişti. Kızgınlığımdan babama yanıt da yazmadım. Mektup üzerine bir süre içime kapandım. O sırada şiddetli "su çiçeği" geçiriyordum. Her tarafımı hâlâ vücudumda izlerini taşıdığım düğme düğme çıbanlar kaplamıştı, diğer çocuklara bulaşmasın diye revirde yatıyor, okul kitaplığından aldığım kitapları okuyarak babamın mektubunu unutmaya çalışıyordum.

Neyse ki bir süre sonra yan odadaki kızlar bölümüne yine su çiçeğine yakalanmış Nergis'i getirdiler. Nergis, okuldaki beş on kız öğrenci içerisinde en başarılı olandı. Özellikle şiir okumada üstüne yoktu. Faruk Nafiz Çamlıbel'in birkaç sayfalık "Han Duvarları"'nı ezbere bilirdi. Okula bir müfettiş ya da önemli bir ziyaretçi geldiğinde mutlaka tahtaya kaldırılır, "Han Duvarları" tekmili birden okutulurdu. Okulun tüm öğrencileri Nergis'e hayran ve saygılıydı.

Revirde beni sarsıntıdan kurtaran da Nergis oldu. Yaşam, kavga ve de umut üzerine öyle şeyler anlattı ki, bana yeniden yaşama sevinci kazandırdı. Revirden taburcu olduktan sonra sarsıntıyı kısa zamanda atlatarak kendimi derslere daha yoğun verdim ve dördüncü sınıfı başarıyla geçtim.

Yaz tatili gelmişti. Tekrar aileme kavuşmanın coşkusu içindeydim. Üstelik ben Konya'dayken kızkardeşim Çiğdem doğmuştu ve ağabey olmuştum. Kardeşimi de ilk kez görecektim.

Gömeç'e trenle tek başıma döndüğümde farkettim ki ben artık bir yıl önceki ana kuzusu değildim. Sınıf geçtiğimi belgeleyen karneyi masaya atarak,

- İşte geldim, dedim, ama çobanlık için değil. Sırf sizleri görmek için.

İstasyon yaşamına yeniden kavuşmuş olmaktan çok mutluydum.İlk fırsatta Muncusun'a giderek oradaki eski okul arkadaşlarımı buldum. Neyse ki birbirinin kanlısı olan iki arkadaşım, İzzet ve Mevlüt henüz hayattaydılar. Geçen yıl kocaya kaçan Ayşe ilk çocuğunu doğurmuştu.

Bizlerin de artık geleneklere uygun olarak erkekliğe ilk adımı atma günlerimiz gelmişti. Babam Gömeç İstas-

yonu'nda ben, Sami ve Ceylan için ortak bir sünnet düğünü düzenledi. Bahçede zerde ve pilav kaynatıldı, kuzu çevrildi, tavuklar kızartıldı, yayık ayranları, şerbetler hazır edildi, pekmezli kar helvası yapmak için Erciyas'ın tepelerinden kar indirildi, civar köylerin insanlarına büyük bir ziyafet çekildi. Bir köçekle bir hokkabaz da sünnet düğünümüze renk katıyordu.

Civar köylerden birinin berberi uyuşturucu kullanmaksızın birer ustura darbesiyle fazlalıklarımızı kesip alırken hiçbirimizin gözünden tek damla yaş gelmedi. Ne kadar çabuk erkekleştiğimizi göstermek için de daha şölen sona ermeden yataklarımızdan fırlayıp, yaraya dokunmasın diye entarinin eteğini çadırlaştırarak istasyon meydanında diğer veletlerle birlikte deliler gibi koşuşturmaya başladık.

Ağustos sıcağıydı...

Muncusun'a gittiğimde tüm günümüz harmanda geçiyor, yoruldukça bir ceviz ağacının altına üşüşüp söyleşiyor, beştaş ya da aşık oynuyor, bir de dilli düdük yontuyorduk. Geceleri yataklar damlara serildiği için, söyleşiler, gökyüzündeki yıldızları, kuyruklu yıldız dediğimiz meteorların hareketlerini seyrederek sabahlara kadar daha bir keyifli sürüp gidiyordu.

Köy enstitüsü mezunu öğretmenler de içinden çıktıkları köyün yaşamına yeniden uyum sağlamışlardı. Kendilerine parasız toprak ve belli üretim olanakları da sağlanmış, öğretmenliğin yanısıra küçük çapta kazanç amaçlı işler yapıyorlardı.

Örneğin Ağustos sıcağında kentten leblebi, şekerleme, cevizli sucuk gibi şeyler getiriyor, harman yerinde bunları buğdayla takas edip üç beş kuruş da oradan kazanmaya çalışıyorlardı.

İşte bu kızgın uzun Ağustos günlerinin birinde köy kahvesinin radyosuna bir haber gerçekten bomba gibi düştü. Almanya yenilmiş ama Uzakdoğu'da, Pasifik'te savaş henüz sonuçlanmamıştı.

İzzet nefes nefese koşarak geldi,

- Koşun lan, koşun, dedi. Amerika bir bomba patlatmış tüm Japonya'yı yerle bir etmiş....

Hep birlikte köy kahvesinin oraya seyirttik.

Herkes heyecan içerisinde... Geçen yıl Muncusun'a tayin edilmiş Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler olayı yorumlamaya çalışıyorlar. Ama herkese heyecan veren onbinlerce Japon'un bir anda yokolması değil, ABD'nin böylesine bir vurucu güce ulaşmış olması.

Sonraki günlerde köye ulaşan Karagöz, Köroğlu gibi gazetelerin birinci sayfalarındaki büyük karikatürlerde silindir şapkalı, keçi sakallı Sam Amca "esas oğlan" olarak ön plana çıkıyor, dünyaya nizam veriyor.

Ve de aynı tablolarda Sovyetler Birliği giderek ya gözü dönmüş bir Bolşevik askeri ya da vahşi bir ayı görüntüsüyle "kötü adam" rolüne hazırlanıyor, çünkü bir süredir Stalin'in Kars ve Ardahan'ı istediği, Almanya'yı yenen Kızılordu'nun Türkiye'ye de girebileceği söylenip duruyor.

Köy yaşamında çok konuşulan konulardan biri de, toprak reformu... Gerçi Muncusun ve çevre köylerinde pek büyük toprak sahibi yok, ama bu reform nedeniyle ilk kez Meclis'te bir muhalefet oluştuğundan bahsediliyor. Bayar ve Menderes'in fotoğrafları gazetelerde daha sık görünmeye başlıyor.

Bu arada Kayseri'nin ismi çok duyulmuş köylerinden Gesi'ye ailece yaptığımız ziyareti de unutmam mümkün değil. Gesi'ye yerleşmiş Rumelili uzak akrabalardan bir ailenin düğününe davetliyiz. Kız, İstanbul'dan bir damada veriliyor.

Gesi'yi herhalde hep bir rüya gibi anımsayacağım. Yemyeşil, sokaklarından bile gürül gürül sular akan, ağaç dalları, armuduyla, kayısısıyla, zerdalisiyle, şeftalisiyle meyve bolluğundan kırılayazan, bağlarında üzümün her çeşidini üreten cennet gibi yer... Türklülerle ünlenmiş Gesi bağları...

Gesi bağlarında dolanıyorum
Yitirdim yarimi aman aramıyorum
Atma garip anam beni dağlar ardına
Kimseler yanmasın anam yansın derdime

*

Tüm bunları geride bırakıp "*Atma garip anam beni dağlar ardına*" diye yana yakıla ilkokulun son sınıfını okumak üzere tekrar Konya'ya gittiğimde, diğer yörelerden gelen sınıf arkadaşlarım da savaş sonrasının kendi bölgelerindeki birikimleriyle dönmüşlerdi. En çok da atom bombası, ABD'nin üstünlüğü, Rusların tarihte olduğu gibi yine Türk topraklarına göz diktiği üzerinde konuşuluyordu.

O günlerde okula Cumhuriyet'in, Tasvir'in, Karagöz'ün, Köroğlu'nun yanısıra Tan Gazetesi de gelmeğe başlamıştı. Savaş sonrası çok partili rejime geçileceği söyleniyor, gazetelerin birinci sayfalarında savaşa ilişkin karikatürlerin yerini yavaş yavaş iç siyaset karikatürleri alıyordu. Demokrasi kelimesini de ilk bu vesileyle duymağa başlamıştık.

Bu arada hepimize utanç veren bir olayı yaşadık, müstakbel bir gazeteci için anlatmadan geçilebilecek bir olay değil.

Duvar gazetesi hazırlıkları, okula gelen gazetelerin okunup tartışılması derken, birgün okul yönetimi tüm öğrencileri, Konya'nın yerel bir gazetesine götürerek gerçek bir gazetenin nasıl hazırlandığını görmemize karar vermişti.

Gerçekten de son derece heyecan verici bir ziyaretti. Düz baskıyla basılan gazetenin dizgisi, linotip veya entertip olmadığı için antimuanlı kurşundan dökülmüş tüm harfleri tek tek yanyana dizerek yapılabiliyordu. Mürettiphanede iki yaşlıca mürettip amca dizgiyi nasıl yaptıklarını gösterdiler. Gördüklerimiz belleğimize iyice yerleşsin ve bir anı kalsın diye de aramızdan birkaç kişinin adlarını elde dizerek prova tezgahında mürekkepleyip kağıtlara bastılar.

Şansı olanlar isimlerini matbaa harfleriyle basılmış görünce sevinç çığlıkları atıyorlardı? Ya bu şansa sahip olamayanlar? Ne yaptıkları ertesi gün anlaşılacaktı.

Sabah kahvaltı yaparken okul müdürü anne'yle birlikte hışımla yemekhaneye daldı.

- Utanmıyor musunuz, dedi. Size birşeyler öğretmek için

zaman ayıran insanlara böyle mi teşekkür edilir? Mürettiphaneden bir sürü harf çalınmış bugün gazeteyi dizemiyorlar.

Birkaç dakika hepimizi süzdü. Çoğumuz kıpkırmızı kesilmiştik.

- Kahvaltıdan hemen sonra kim birşey çaldıysa benim odaya getirsin, ceza vermeyeceğim. Yeter ki gazete yeniden çıkabilsin.

Sanıyorum harf çalanların hepsi, hemen hemen hiç eksiksiz, çaldıkları harfleri müdüriyete teslim ettiler.

Ben mi? Matbaa harfleriyle dizilmiş kelimeleri kağıt üzerinde görmenin çekiciliği o denli dayanılmazdı ki, aralarında tabii ki ben de vardım. Gerçek gazeteciliğe başladıktan sonra da, özellikle de mürettiphanede başlık dizen ustalarla birlikte çalışırken bunu hep utanarak hatırlayacak, yine de işbirliği yaptığım her yeni mürettiple tanışır tanışmaz bu hurufat hırsızlığımı anlatacaktım.

Bu olayın utancını, sanıyorum aynı yılın Cumhuriyet Bayramı kutlamalarındaki süksemizle bir nebze örtbas edebildik. Konya'nın anacaddelerinde muazzam bir kutlama yürüyüşü düzenlenmişti.

Yürüyüşe üniformalı katılan sadece iki kortej vardı. Birisi biz kara uniformalı pansiyon çocukları, diğeriyse Kuleli Askeri Lisesi'nin yetişkin askeri öğrencileriydi. Yol boylarına biriken Konya'lılardan en büyük alkışı Kuleli Askeri Lisesi öğrencileri, sonra da bizler almıştık.

Yürüyüş bittikten sonra askeri öğrenciler,

- Sizler de küçük Kulelililersiniz, size okulumuzu gezdireceğiz, dediler.

Okuldan aklımda kalan kocaman bir jimnastik salonu ve de futbol ve basketbol sahalarıydı.

Fenerbahçe, Beşiktaş, Galatasaray taraftarlığının ne olduğunu da ilk kez o gün askeri öğrencilerin kendi aralarında yaptıkları bir maç sırasında öğrendik.

Okula döndüğümüzde hepimiz kendimizi biraz daha büyümüş, biraz daha erginleşmiş hissediyorduk.

Bir gün yemekhaneden çıkmış mütalaaya gidiyordum ki,

öğretmenler odasının önünden geçerken ister istemez içeridеki yüksek sesli bir tartışmaya tanık oldum. Tartışmada sık sık Tan Gazetesi'nin ve de Sertel'lerin adı, sık sık da "komünist" kelimesi geçiyordu.

Sertel ismi benim için çok önemliydi. Issız sessiz ara istasyonlarda onların yayınladıkları kitapları, çocuk ansiklopedisini okuyarak yetişmiştim. Daha sonraki günlerde artık Tan Gazetesi gelmez oldu. Gelen diğer gazetelerden, Sertel'lere ait Tan Gazetesi'nin ve matbaasının milliyetçi, vatanperver üniversite gençliği tarafından nasıl "kahramanca" susturuduğunun hikayesini okuyacaktık.

Olayların üzerinden birkaç hafta geçmişti ki, çok partili rejime geçildiği, CHP'nin dışında başka partiler kurulduğu yazılıp söylenmeye başladı. Karagöz ve Köroğlu'nun birinci sayfa karikatürleri artık partiler arası savaşa ağırlık veriyordu. Demokrat Parti kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve de Milli Kalkınma Partisi kurucusu Nuri Demirağ reytingi en yüksek olan yeni politik liderlerdi...

Savaş sonu gurbetten dönüş ve Ankara yılları 1946-1951

1946 baharının hâlâ belleğimde kalan en canlı anısı ise, Amerikan Missouri Zırhlısı'nın Nisan ayında ABD'de ölen Türkiye Büyükelçisi'nin naaşını getirmek bahanesiyle İstanbul'a yaptığı son derece medyatik ziyaretti.

Tabii o yıllarda pek bilmiyorduk, Amerikan bahriyelilerini gereğince ağırlamak için İstanbul'da genelevlerin badana edildiğini sonraki yıllarda öğreneceğimiz ünlü dostluk ziyaretiydi bu...

Okulumuza ulaşan gazetelerin hemen hepsinde "büyük dost" Amerika'ya ardarda övgüler düzülüyor, Sovyet imajı bununla ters orantılı olarak her geçen gün biraz daha çirkinleştiriliyor, korkunçlaştırılıyordu.

Tüm bunlar olurken babamın Gömeç'ten Ankara'ya tayini çıkmıştı.

Konya'da ilkokulu bitirdiğimde elime diplomayla birlikte bir Konya-Ankara 3. sınıf tren bileti, kişisel eşyamın bulunduğu küçük bir valiz, bir de üç günlük kumanya tutuşturulmuştu.

Okulda Kayseri taraflı 56 binlikçi arkadaşlarla ve öğretmenlerle vedalaştık. Okul müdürümüz ve anne'miz Afyon tarafına gidecek arkadaşlarla birlikte beni trene kadar getirip Ankara vagonuna bindirmiş, yaşamımın bundan sonraki bölümü için başarılar dilemişti.

57 binliğin çektiği yolcu trenine bindiğimde, değil kompartımanlarda yer bulmak, koridorlarda dahi adım atacak yer yoktu. Bir vagonun helasının önündeki sahanlıkta ben de kendime bir yer açıp yerleştim.

Tren koridorunda yolcular özel sorunlarından çok siyaset tartışıyordu. Tam o günlerde Meclis ülkede ilk kez tek dereceli ve gizli oylu seçim yapılmasına ilişkin bir yasayı kabul etmişti. Türkiye seçime gidiyordu...

Hemen hemen iki gün iki gece ayakta dikilerek yaptığım seyahatte Afyon ve Eskişehir garlarında saatlerce beklediğimizi, cebimdeki üç beş kuruş harçlıkla Afyon'da kaymak, Eskişehir'de ise taze simit alıp sıcak sahlep içtiğimi anımsıyorum. Bir 56 binlikçi olarak 57 binlikçilerin merkezi Afyon'u görmek beni çok heyecanlandırmıştı.

Ankara Garı'nda beni annem babam, yanlarında getirdikleri kızkardeşim Çiğdem'le birlikte karşıladılar.

Annem,

- Kocaman delikanlı olmuşsun, diye bağrına bastı. Bak artık Ankaralı, büyük şehirli olduk... Şimdi büyük okullarda okuyabileceksin, dedi. Ve ekledi:

- Ama hayat burada savaş yıllarındaki Gömeç'ten de, Kunduz'dan da, Musaköy'den de zor....

Şimdiki adı Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi olan caddenin arkasında bulunan dar sokaklardan birindeki yeni evimize geldiğimde annemin ne demek istediğini anladım.

Yarı ahşap eski yapı iki katlı bir Ankara evinin üst katındaki iki küçük daireden birisiydi bizimki. İki yatak odası ve bir oturma odası, dar ve küçük bir koridora sıkıştırılmış bir bulaşık yalağı ve alaturka bir heladan oluşuyordu.

Yandaki daha küçük bir dairede ise yaşlıca dul bir kadın tek başına yaşıyordu.

Evin sahibi o sırada Ulus Meydanı'na yakın bir yerde salam, sucuk, pastırma vesaire satan bir mağazanın sahibiydi. Annem, herhalde domuz sucuğu falan sattığını düşünüyor olmalı ki, kestirmeden "domuzcu" diyordu. "Domuzcu" bizim üstümüzdeki katta oturuyordu.

Aslında evin kiracısı o sırada Ankara'da avukatlık yapan dayım Mirsat Yamaç'tı, ancak savaş sonu Ankara'sında kiralar ateş bahası olduğundan iki göz dairenin bir kısmını yarı kira karşılığı bizimkilere vermişti. Dayım dairenin en büyük

odasında kalıyordu; babam, annem, iki yaşındaki kızkardeşim Çiğdem ve ben öteki odayı paylaşmak zorundaydık.

Daha önce yaşadığımız ara istasyonlardaki lojmanların görece rahatlığı yanında bu Ankara evi gerçekten de tam bir sefaletti.

Ama aileme yeniden kavuştuğum birinci günün asıl darbesi başkaydı.

Bir yıl önce 4. sınıfı bitirip çoban olmaktan kurtulduğumda, beşinci sınıfı da başarılı bitirirsem bana mükafat olarak bisiklet alacaklarına söz vermişlerdi.

Evde bisikleti göremeyince birden mahzunlaşmışım. Annem bin dereden su getirerek Ankara'da bisiklet alacak imkanları olmadığını, ortaokulu bitirinceye kadar sabretmemi söyledi, ama en azından ertesi gün iyi bir hediye alma sözü verdi.

Akşam dayım eve geldiğinde benimle pek de ilgilenmedi. Geçirdiği kısa bir evlilik dışında sürekli tekbaşına yaşamaya alışmış olan bir kişi için birdenbire aynı çatı altında çoluk çocuklu bir aileyle birlikte yaşamak, bu aile öz kardeşinin ailesi de olsa, herhalde zor olmalıydı. Bir de benim çıkıp gelmem bu ortak yaşamı daha da zorlaştıracağa benziyordu.

Tren koridorunda uykusuz geçen iki geceden sonra yemeği yer yemez kendimi yatağa atmamla sızmam bir oldu.

*

Ertesi gün kahvaltıdan sonra yeni çevremi tanımak için hemen sokağa inmeliydim. Annem,

- Hele bir çevreyi tanı, dedi. Ama pek uzaklaşma. Öğlene doğru alışverişe çıkacağız...

Gelirken tabelasından farketmiştim. Evin alt katında bir matbaa vardı. Matbaada eritilen antimuvanlı kurşunların, silindir dökmede kullanılmak üzere eritilen kauçukların dumanları teneke bir boruyla yukarı verilmiş, havalandırmak için açılmış tuvalet penceresinden bizim daireye doluyordu.

Bende acı bir anı bırakan Konya'daki matbaa ziyaretimizde tanımıştım bir ömür boyu beni terketmeyecek olan bu kokuyu.

Aşağı iner inmez ilk işim hemen bu matbaaya dalmak oldu. İçeride dizgi makineleri ve büyükçe bir düz baskı makinesi çalışıyor, kağıt paketlerinin dağ gibi yığılı olduğu bir bölümün arkasında da basılmış, sayfaları traşlayan bir giyotin inip kalkıyordu.

İçeriye hiç tanımadıkları bir çocuğun girdiğini gören sermürettip önümü kesti:

- Dur bakalım, burası işyeri, senin burda ne işin var?

Üst kattaki komşunun oğlu olduğumu, matbaa işini çok merak ettiğimi, arada bir gelip çalışmaları seyretmek istediğimi söyledim.

- Öyleyse hoş geldin, seyret seyrebildiğin kadar... Belki hoşlanırsın da bir gün bize çırak girersin. Ama pek ayak altında dolanma... diye tembihledi.

Küçük avluyu geçip sokağa çıktığımda tam karşıda bir künk döküm atölyesi gördüm, önüne çimentodan yeni dökülmüş künkleri sıralamışlardı. Geri kalan dapdaracık alanda ise benim yaşlarımda yedi sekiz çocuk, iki taştan tek kale yapmışlar, bağıra çağıra bir çaput topun peşinde koşuyorlardı.

Benim kendilerini seyrettiğimi görünce durdular, içlerinden biri bana doğru yöneldi:

- Sen Kadri Bey'lerin oğlusun değil mi, dün gelmişin... Hoş geldin.

Sonra kendini tanıttı.

- Ben Aleko, bu Nubar, bu da Cevdo...

Diğer çocukların isimlerini de saydı.

- Ya sen?"

- Ben Doğan...

Tekrar sordu:

- Sen hangi takımdansın?

- Ne takımı?

- Yani hangi futbol takımındansın? Fenerli misin, Beşiktaşlı mısın, Galatasaraylı mısın?

- Vallahi ben takım da tanımam, futbol da bilmem...

- Futbol kolay, dedi Aleko. Bizimle oynarsan hemen öğrenirsin. Takıma gelince, bak biz hepimiz Fenerliyiz. Lefter'in takımından...

Lefter'i bilmem ama Fener adını, Konya'daki Cumhuriyet Bayramı gösterilerinden sonra ziyaret ettiğimiz Kuleli Askeri Lisesi'nin öğrencilerinden duymuştum.

- Tamam dedim, madem öyle, ben de Fenerliyim.

Hemen beni oyuna aldılar, çaput topun peşinden koşmaya başladık. Arada bir künk dökme ustası atölyeden fırlayıp bize sesleniyordu:

- Bana bakın, künkler daha çok taze, topunuzu bunlara şutlamayın...

Bir saat kadar koşuşturduktan sonra nefes nefese kalmıştık. Kanter içinde henüz ıslak künklerin dibine çöktük.

Aleko kendisinin Rum, Nubar'ın Ermeni, Cevdo'nunsa Kürt olduğunu söyledi. Babası Karpiç Lokantası'nda garsonmuş. Nubar ve Cevdo'nun babalarıysa Samanpazarı'nda ticaret yapıyorlarmış. Diğerlerinin babaları da ya esnaf, ya da küçük memur takımındandı.

Ben de babamın demiryolcu olduğunu, yıllarca ara istasyonlarda çalıştıktan sonra Ankara garında görevlendirildiğini anlattım. Ara istasyonları, İstanbul'u, Kayseri'yi, Konya'yı da... O yaşta bu kadar farklı yerlerde yaşamış olup da futbol bilmemem, takımları dahi tanımamam hepsini çok şaşırtmıştı.

Bu kez Nubar sordu:

- Peki, sizinkiler Demirkırat mı, CHP'li mi?

Yakında genel seçimler olacağını, bu iki partinin başa güreşeceğini Konya'da okulan gelen gazetelerden, öğretmenlerin konuşmalarından biliyordum, ama bizimkiler hangi partiden yanaydılar, henüz bilecek kadar beraber olmamıştık.

Aleko,

- Bizimkiler hep Demirkırat, dedi. Seçimde hepsi Bayar'a oy verecek.

Ötekiler de benzer şeyler anlatıyorlardı ki, pencereden seslenen annemin çağrısıyla, bu ilk tanışma-yoklama sohbeti yarıda kesildi.

Babam da öğle yemeği için eve gelmişti. Büyük bir heyecan ve coşkuyla sofrada matbaayı, yeni arkadaşlarımı anlattım, ardından ekledim:

- Hepsi Fenerli, ben de Fenerli oldum...

Babamın biraz suratı asıldı.

- Oğlum, dedi. Takım tutmadan önce bir bana sorsaydın... Biz demiryolcuyuz, bizim tutacağımız takım da Demirspor olmalı.

Demirspor'un adını ilk kez duyuyordum. Demiryolcuların Ankara Ligi'nde oynayan takımıymış.

- Üstelik de, dedi annem, baban Demirspor boks takımının antrenörü oluyor.

Sonra bir çözüm buldu:

- Neyse dert değil. Madem söz verdin, Fenerli ol... Ama Fenerbahçe-Demirspor maçı oldu mu, mutlaka babanın yanında olmalısın...

Bu takım tutma üzerine gülüşüp şakalaşırken ikinci soruyu patlattım:

- Arkadaşların hepsinin babaları Demirkrat'mış... Ya biz?

Belli ki babam bu işi futbol takımı tutmaktan daha fazla ciddiye almış, ilk arkadaşlarımın ailelerinin Demirkrat olmalarından pek memnun kalmamıştı.

- Bak oğlum dedi, İsmet Paşa bu memleketi savaşa sokmadı, kimsenin burnunu kanatmadı. Devlet baba bizi aç bırakmadı. İnsanoğlu, ne de olsa çiğ süt emmiş... Biz seçimde ailece CHP'ye oy vereceğiz.

Devlet babanın kendi memur evlatlarını aç bırakmadığı doğruydu, ama onun dışındaki halk kesimlerinin nasıl kan ağladığına çocuk yaşta da olsam iyi kötü tanık olmuştum.

Babamın bu konudaki duyarlılığını iyi bilen annem daha ilk günden ortalık gerilmesin diye konu değiştirdi:

- Bizim domuzcu yakında evleniyormuş... Biraz önce

nişanlısını getirip evi gezdirdi... Güzelce de bir kızcağız. Bu herifle mutlaka parası için evleniyor...

Ardından da, öğleden sonra Anafartalar Caddesi'ndeki spor mağazasına gidip bana "ilkokulu bitirme ödülü" olarak şişme top alacağını müjdeledi. Bir de hafta sonu teyzemlerin beni görmeye geleceklerini söyledi.

Babam tekrar işe gider gitmez Anafartalar Caddesi'nin yolunu tuttuk. Büyük spor mağazasına girdiğimizde, futbola taze bulaşmış bir amatör olarak benim gözüm kocaman futbol toplarındaydı. Ne ki fiyatları anneme pahalı geliyordu. Kadıncağız binbir dil dökerek beni daha ucuz voleybol topuna ikna etti.

Eve döner dönmez voleybol topunu koltuğumun altına sıkıştırıp künkçünün önüne koşturdum. Çaput topun peşinden koşturanlar voleybol topunu görünce neye uğradıklarını şaşırdılar.

Elebaşı Aleko, "Futbol topu olsaydı daha iyiydi ya, bu da idare eder. Çaput toptan bin kere iyidir..." deyip ilk vuruşu yaptı.

Tek kale maç şişme topla bir başka keyifliydi. Bir saat kadar deliler gibi koşturduk. Bu arada ıslak künklerden bir kaçı isabet alıp parçalandı, künkçü küplere bindi. Ve derken, elle oynamak için yapılmış voleybol topu, dikişleri tekmelere dayanamayıp attığından, patlayarak intihar etti.

Elimde patlamış topla boynu bükük eve doğru yönelirken, Cevdo,

- Kusura kalma Doğan, dedi, biz garip bir çingeneyiz nemize gerek gümüş zurna! Çaput top neyimize yetmiyor. Annenden babandan bizim için de özür dile...

Satınalırken parayı zarzor denkleştirmiş anneme ne diyeceğimi bilememenin çaresizliği içindeydim. İzahat vermeme, arkadaşlarımın özrünü iletmeme gerek kalmadı. Annem:

- Üzme kendini dedi, hatâ bende ki futbol topu almadım. Voleybol topu futbola dayanır mıymış? Bundan sonra çaput toplar benden...

Gerçekten de bir süre sonra eski kumaş parçalarını içine tıkarak her biri diğerinden dayanıklı çaput toplar yapmakta usta oldu annem...

*

Hafta sonu teyzemler beni görmeye geldiklerinde, ileride daha büyük kopuşlara yolaçacak ilk ailevi siyasal dram yaşandı. Sarılıp koklaşmalardan ve ilk hoşbeşten sonra, söz seçimlere geldi. Ben ve benden daha küçük olan teyzemin oğlu Taylan bir kenarda sessiz sessiz oturmuş büyüklerin gittikçe dozajı yükselen hırçın tartışmalarını hayretle izliyoruz.

Teyzem müthiş bir DP yanlısı ve Celal Bayar hayranı. Gelirken yanında bir sürü muhalif gazete, bildiri v.s. getirmiş. Zaman zaman kırıcılık dozajı artan bir söylemle babamı CHP'den uzaklaşmaya ikna etmeye çalışıyor, babam ise nuh diyor peygamber demiyor. İlle de savaşta kimsenin burnunu kanatmamış İsmet Paşa...

Hafta sonu babamla teyzem arasındaki tüm köprüler atılmış olarak hüzünlü bir biçimde sona eriyor.

Aynı çatı altında birlikte yaşadığımız dayım da CHP'ye karşı, teyzem kadar dikine gitmese de babamla aralarındaki ilişkiler giderek iyice soğuyor, sabahları ve akşamları aynı sofraya oturmama noktasına varıyor.

1946'nın Temmuz'unda yapılan tek dereceli ilk genel seçimleri CHP kazanıyor ama, seçimlere hile karıştığı iddiaları yüzünden siyasal ortam daha da gerginleşiyor. Gerginlik babamın diğer akrabalar veya dostlarla ilişkilerine de yansıyor.

Neyse ki, Kadri Özgüden'in siyasal çatışmalar dışında bir uğraşı daha var, kendisini iyice ona veriyor: Demirspor'un boks takımını yetiştirmek.

Babamın tamamen amatörce, hiçbir maddi karşılık almadan yürüttüğü bu sportif uğraştan annem hiç de memnun değil. Ankara'ya gelirlerken büyük kentin hayat şartlarına küçük memur aylığıyla dayanamayacaklarını iyi biliyorlar. Babam Ankara'da Ticaret Lisesi'nin gece kurslarına gidip

muhasebecilik öğrenme, böylece ek iş yapıp aile bütçesini rahatlatma sözü veriyor.

Bir süre kurslara da gidiyor, ama boks antrenörlüğü başına sarıldıktan sonra değil muhasebecilik yapıp ek gelir sağlamak, kulübün boksa ayrılmış doğru dürüst bir bütçesi olmadığından takımın birçok ihtiyacını da kendi cebinden karşılamaya başlıyor.

Hele her maç sonrasında babam boksörlerin kanlı boklu üniformalarını da yıkanmak üzere eve getirmeye başlayınca annemin tepesi iyice atıyor, sinir krizleri geçiriyor, kronik miğde ağrıları başlıyor.

Aynı çatı altında yaşamakla birlikte ilişkiler aynı sofraya birlikte oturmayacak kadar gerildiğinden, dayım artık mutfak masraflarına da katılmaz oluyor.

Parasızlıktan et, balık girmeyen evde en azından yemeklere biraz yağ katabilmek için koyun kuyruğu kaynatılıp kuyrukyağı çıkartılıyor.

Tıpkı İstanbul günlerinde olduğu gibi, Ankara'da da birkaç haftalık hasret giderme dönemi biter bitmez günlük su taşıma, alışveriş, maltız yakma işleri benim sırtıma yükleniyor.

Derken okul günleri gelip çatıyor. Kurtuluş Ortaokulu'na yazılmak için başvuru yapıyoruz. Kayıt için 12 yaşını doldurmuş olmam gerekiyor, ama ben 11 yaşını dahi doldurmamışım. Kapıdan geri çevriliyoruz.

Babam iyice delleniyor. Beni elimden tuttuğu gibi Ulus Meydanı yakınındaki Milli Eğitim Bakanlığı'na götürüyor.

- Mutlaka bakan beyi göreceğim, diyor.

O günlerde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel. Bakanın huzuruna çıkartıyorlar. Ömrümde ilk kez bir bakanla karşılaşıyorum. Kalın kalkık kaşları, otoriter havasıyla tam bir bakan. Babam, benim "beş sınıf tek odada" başlayan kayıt serüvenimi anlatıyor. Yücel büyük bir sabırla dinliyor, arada anlayışlı bakışlarla beni süzüyor. Sonra birden babama:

- Haklısın, diyor. Ben emir veriyorum. Yarın tekrar gidin, kaydı yapılsın.

Babamın edebiyat kitaplarından tanıdığı Yücel'e hayranlığı, onun partisi CHP'ye sempatisi daha da artmış olarak ayrılıyoruz bakanlıktan. Ertesi gün de kaydım yapılıyor.

Ne ki aynı Yücel bu olaydan birkaç gün sonra, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılmak zorunda bırakılıyor, yerine aşırı sağcı Reşat Şemsettin Sirer getiriliyor.

Yıllarca sonra oğlu Can Yücel'le yakın dost olacağımız Hasan Ali Yücel, sadece köy enstitülerini kurmuş, Türkiye'ye dünya klasiklerini kazandırmış ilerici bir milli eğitim bakanı olarak değil, aynızamanda giderayak benim yıl yitirmeden ortaokula başlayabilmemi sağlayan insan olarak anılarımda ayrı bir yer tutuyor.

*

40'lı yılların ikinci yarısı, diğer Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri gibi Türkiye'nin de büyük bir hızla ABD'nin dayattığı yaşam biçiminin cazibesine kapıldığı bir dönem. Bunun ilk yaygın emaresi ise, Amerikan çikletlerinin çocuk büyük farketmeden herkesin ağzında bizim dededen kalma sakızın yerini alması, bir de kadınlarda naylon kemer ve çorap modasının hızla yayılmasıydı.

Bir de herkesin ağzında bir türkü: "Evlenmeyin bekârlar.. Naylon kızlar çıkacak..."

Ortaokulların açılmasını beklediğimiz yaz günleri bizim sokağın çocukları için künkçünün önünde tek kalc çaput top koşturmanın yanısıra, yakındaki Hergele Meydanı'na doğru otomobil dışlastiği dilimlerinden yapılmış çember çevirmek, Gençlik Parkı'nda haylazlık etmek, paramız olmadığı için giremediğimiz çadır tiyatrolarının önlerinde müşteri çekmek için binbir işveler yapan oyuncuları, dansözleri seyretmekle geçiyordu.

En keyif verici eğlencelerimizden biri dringa dediğimiz cam bilyeleri tokuşturmak ya da karamela, çiklet ambalajlarıyla altüst oynamaktı. Bir de topaç çevirmek... Ucuna kabara çakılı şimşir topaçı çevresine sıkıca sardığımız kaytanla

fırlatıp döndürmek istasyon günlerinden kalma bir ustalığımdı.

Ama en hareketli saatlerimiz, Ulus Meydanı'nın bir kenarındaki Ankara Akşam Haberleri Gazetesi'nin çıkışını bekleyen gazete satıcısı çocuklarla parkta yaptığımız çift kale maçlardı. Bu buluşmalarda maç coşkusu kadar beni heyecanlandıran bir şey de, gazetelerin matbaa binasından çıkışını ve dağılışını izlemekti. Akşam Haberleri, o sırada CHP iktidarının organı olan Ulus Gazetesi'nin bir yan ürünüydü. Daha magazin ağırlıklı haberler veriyordu. Futbol arkadaşlarımızın herbirinin, mavi matris kartonunun ikiye katlanmasıyla edinilmiş bir dosyası vardı. Bu matris kartonları, ta ki ofset tekniğine geçinceye kadar tüm gazetecilik yaşamımda beni herzaman cezbedecekti. Satıcı çocuklar aldıkları gazeteleri bu kartonların içine itinayla yerleştirdikten sonra kimi Anafartalar Caddesi'ne, kimi Dışkapı'ya, kimi Yenişehir'e kimisi ise Ankara Garı'na doğru yıldırım hızıyla bağıra çağıra koşturmaya başlıyordu:

- Akşam Haberleri... Yazıyoooor...

Yaz günleri çabuk geçti, okul vakti geldi dayandı. Babam sıkı sıkı tembihledi.

- Sınıf ayrımı yabancı dil seçimine göre yapılır. Sen İngilizce'yi seç. İstanbul işgalinde ben Beyoğlu'nda işportacılık yaparken İngilizce'ye biraz alışmıştım, derslerinde daha kolay yardımcı olabilirim... dedi.

Ardından da ekledi:

- Hem şimdi ABD ile ilişkiler hızla gelişiyor. İngilizce bilenler kıymete bindi. Bir an önce bir baltaya sap olabilirsin.

Geçim sıkıntısı canına tak etmiş olan annem de bu fikri destekledi.

Okula galiba biraz geç gitmiştim. Sınıflara dağılım çoktan yapılmıştı. Muavine ille de İngilizce sınıfına yazılmak istediğimi söyledim.

- Ne olduysa bu yıl herkes de İngilizce'ye yazılmak istiyor, dedi. Ama sen geç kaldın. Sadece Fransızca sınıfında yer var, seni çaresiz oraya gönderiyorum...

Bilmem neden, aslında Fransızca benim de işime geliyordu. Belki küçük yaşta daha çok Fransız yazarlarının çevirilerini okuyup Fransızca isimlere daha fazla aşina olmamdan ötürü. Ayrıca Fransızca öğretmenimiz de son derece sempatik bir kadındı. Verdiği ilk derste güler yüzü ve esprileriyle öğrencileri hemen kendine bağlamıştı.

Akşam eve geldiğimde, babam abartılı bir telaffuzla, "How are you?" diye sordu.

Ben de yanıt olarak, biraz önce okulda öğrenip ilk kez kullandığım "Bon soir"'ı bastırdım ve de neden İngilizce'ye yazılamadığımı anlattım.

- Olmaz öyle şey, dedi. Ben yarın konuşurum, mutlaka İngilizce'ye gideceksin.

Ertesi gün okula, hiç hoşlanmadığım halde baba eşliğinde gitmek zorunda kaldım. Babam gidip muavini buldu, benim İngilizce sınıfına kaydımın yapılması için ciddi bir tartışmaya girdi. Nafile... Yer yoktu. Muavin babamı da fazla kırmamak için, Atatürk Lisesi'ne telefon etti. Orada İngilizce sınıfında hâlâ birkaç yer varmış. Kurtuluş'tan otobüse atladığımız gibi doğru Sıhhiye'ye, oradan da Atatürk Lisesi'ne.

Atatürk Lisesi, Kurtuluş Ortaokulu'yla kıyas kabul etmeyecek kadar görkemli bir okuldu. Okulun ana kapısından girer girmez sağ tarafta büyük bir iftihar tablosu vardı. Tablonun en tepesinde de Hasan Ali Yücel'in oğlu olduğunu sonradan öğreneceğim Can Yücel'in bir fotoğrafı...

*

Bu okul değişikliği benim için aynızamanda bir sosyal çevre değişikliğiydi. Yaz aylarında bizim sokağın çocuklarının yaşam alanı Ulus Meydanı'ndan Hergele Meydanı'na, zaman zaman da Gençlik Parkı'na uzanıyordu. Opera binasından Çankaya'ya kadar uzanan Yenişehir ise bizler için sanki bir başka dünyaydı. Sadece biz çocuklar için değil, ailelerimiz için de öyleydi. Arada bir Yenişehir'de oturan akrabaları ziya-

ret etmemiz gerektiğinde tüm ailece adamlıklarımızı giyer, yola koyulduğumuzda da orada nasıl konuşup davranmamız gerektiği konusunda annemin tembihlerini dinlerdik.

Aslına bakılırsa, Yenişehir'de ziyaretine gittiğimiz akrabaların da hali vakti yerinde değildi. Çoğu küçük memurdu, aldıkları maaşla ayın sonunu zor getiriyorlardı. Bu nedenle de Yenişehir gibi ayrıcalıklı bir mahallenin en eski evlerinde, ya bodrum katlarında ya da tavan aralarında iki göz odalı yerlerde oturuyorlardı.

İnci'yle benim yarım asra yakın bir süredir bir yaşamı paylaştığımızı, ortak bir kavga sürdürdüğümüzü öğrenenler, ilk kez ne zaman ve nasıl tanıştığımızı sormadan edemezler.

Birbirimizin kim olduğunu bilerek tanışmamız 1962'de İzmir'dedir. Ama ilk karşılaşmamızın, çok daha öncelere, ta 1946 yılına kadar uzandığını çok sonraları, kaşar peyniri üzerine bir konuşma sırasında keşfettik.

Tüm dar gelirli aile çocukları gibi her ikimizin çocukluğu da savaş ve savaş sonrası yıllarda sıradan sayılabilecek belli yiyeceklerden bile mahrumiyetle geçmişti. Kahvaltılarımızda kara zeytin, beyaz peynir, ev yapımı reçel bulunur, ama kaşar peyniri, sucuk, pastırma gibi ateş bahası şeylerin yanına yaklaşılamazdı.

Bir gün İstanbul'da Mısır Çarşısı'nda haftalık alışveriş sırasında kaşar kalıplarının önünden geçerken İnci'ye, çocukken Yenişehir'deki bir akrabamıza yaptığımız ziyarette, pencereye dayatılmış bir kaşar kalıbına nasıl yutkunarak baktığımızı anlatıyordum. İnci:

- Sen de mi? diye sözümü keserek sordu:

- Yoksa Sağlık Sokak'taki Komiser Galip'in evinde mi?

Komiser Galip'ler gerçekten o sokakta bir evin yarı zemin yarı bodrum katının bir bölümünde oturuyorlardı. Meğerse İnci'ler de onun yanındaki bölümde otururlarmış.

Birden anımsadım. Ne zaman oraya gitsek, hemen mahallenin çocuklarıyla oyuna dalar, her konuda yarışırdık. Bir sürü erkek çocuk arasına beş altı yaşlarında çerden çöpten bir kız da oyuna karışır, çoğunca erkeklerden de baskın çıkardı.

O çocuk ben çocuk...

Edgar Allen Poe, Melih Cevdet Anday'ın Türkçeleştirdiği dünyanın en güzel aşk şiiri Annabel Lee'de şöyle der:

O çocuk ben çocuk,
Memleketimiz
O deniz ülkesiydi,
Sevdalı değil karasevdalıydık
Ben ve Annabel Lee;
Göklerde uçan melekler bile
Kıskanırdı bizi...

Ne ki o günlerde ne sevdalı, ne de karasevdalıydık. Göklerde uçan meleklerin kıskanacağı bir durum da yoktu.

Bunun için tam 16 yıl geçmesi ve İzmir'de iki genç gazeteci olarak tekrar karşılaşmamız gerekiyordu.

Evet, 40'lı yılların sonunda ismini dahi aklımda tutamadığım bu kızçocuğu, yıllarca sonra hem karasevdalım, hem de hayat ve kavga arkadaşım olacaktı.

*

Atatürk Lisesi'ne yazıldıktan sonra benim için artık giz perdesi yırtılacak, Yenişehir'li olmadan Yenişehir'i yaşayabilecektim.

Kurtuluş'ta bir sınıfa 30-40 kişi doldurulmuştu. Burada ise muavinin beni götürüp teslim ettiği sınıfta sadece 15-20 kişi vardı. Ortaokulun birinci sınıfı o sıralarda tam gündü. Biz eski mahallelerin çocukları için okula gidiş geliş müthiş keyifli bir olaydı. Gerçi okula yazılır yazılmaz otobüste indirimli seyahat edebilmek için birer öğrenci pasosu almıştık ama ta Posta Caddesi'nden Atatürk Lisesi'ne kadar yürüyerek gidip gelmek daha hoşumuza gidiyordu.

O sıralarda Ulus-Sıhhiye arasında külüstür Rus otobüsleri çalışıyordu. Zaten bu otobüslere binebilmek, binilebilse bile itile kakıla seyahat etmek tam bir işkenceydi. Havalar çok berbat olmadıkça yaya gidip gelmek daha zevkliydi ve

de otobüs parasından başka cep harçlığı verilmediğinden, yol parasını tasarruf edip öğle tatilinde ve teneffüslerde simit, halka almak, hattâ "Cuncu da cuncu... macuncu..." diye bağıran macuncunun bir çubuğa dolayarak verdiği allı yeşilli, sarılı macunu yalamak mümkün olabiliyordu.

Yol güzergahındaki en büyük eğlencemiz, Hergele Meydanı'nı aşıp Opera binasını geçtikten sonra Bentderesi'nin kıyısına inmek ve çakılarımızla özene bezene biçimlendirdiğimiz sözümona kayıklarımızı suya salarak ta Sıhhiye'ye kadar yarıştırmaktı.

Sınıf arkadaşlarımız arasında vali, milletvekili, müsteşar, general çocukları vardı. Onlar genellikle Yenişehir'de, Çankaya sırtlarında otururlardı. Biz kanter içinde Atatürk Lisesi'nin bahçesine girerken, onlardan bazıları babalarının makam arabasıyla sökün ederdi.

Giyim kuşama, kullanılan ağızlara da yansıyan sosyal çevre farklılıklarına rağmen, kısa zamanda öğenciler arasında içten bir arkadaşlık ve dayanışma oluşmuştu.

Aslında bu ortamın oluşmasında sınıf hocalarımızın büyük rolü vardı. Özellikle hem Türkçe hem de jimnastik derslerine giren Sami Öğretmen'i unutmam mümkün değil.

İnsanlara, yaşı, sosyal çevresi, yeteneği ya da yeteneksizliği ne olursa olsun eşit ve saygılı davranmayı o yaşta hepimize öğreten Sami Öğretmen oldu.

Ders programı dışında bizi hemen bir duvar gazetesi çıkartmaya teşvik etmişti. Kollektif bir çalışma ürünü olduğunu vurgulamak için gazetemize "18 Genç" adını vermiştik. Birkaç hafta sonra sınıfa bir öğrenci daha gelince gazetenin adı "19 Genç"'e dönüştü.

Sami Öğretmen'in derslerinde spor, kültür, günlük yaşam ve hattâ siyaset üzerine tartışıyor, duvar gazetemizde akla gelebilecek her konuda yazıp çiziyorduk.

Bize iki de futbol takımı kurdurtmuştu: Beyaz Takım - Kırmızı Takım. Benim de dahil olduğum Kırmızı Takım'ı diğerinden ayırdetmek için atletlerimizin önüne kırmızı bir daire işletmiştik. Bizim sokaktaki künkçünün önünde tek ka-

leye talim eden bir çocuk olarak Ankara Atatürk Lisesi'nin nerdeyse profesyonel ölçülere uygun futbol sahasında çift-kale oynayabilmek büyük bir mutluluktu.

Bir de hepimize sadece jimnastik derslerinde ve futbol karşılaşmalarında giyilmek üzere lastik ayakkabı almamız söylenmişti. İşin gerçeği, ailemin bir sürü okul masrafının dışında bir lastik ayakkabı alabilecek olanağı yoktu.

Sami Öğretmen'e bunu yekten söyledim.

- Doğan, dedi. Önemli olan renk uyumu olması, bir de günlük giydiğin ayakkabının maçlarda yıpranmaması. Söyle annene, sana tabanı urgan örgülü bir patik diksin.

Ve ertesi hafta jimnastik dersine herkes Gislaved lastik ayakkabılarıyla katılırken, bir ben, bir de hergün ta Polatlı'dan trenle saatlerce yol yaparak okula gidip gelen köylü çocuğu İbrahim ev yapımı patiklerle katılıyorduk.

Birkaç kişi alay edecek oldu, ama Sami Öğretmen öyle bir diskur çekti ki, bizden derhal özür dilemek zorunda kaldılar.

*

Bir gün müdür muavini İbrahim'le beni odasına çağırdı. Okula kayıtlı öğrencilerin aile durumuyla ilgili anket yapmışlar, 10-15 kişinin yoksul ailelerden geldiklerini tesbit ederek bunlara Kızılay Aşocağı'ndan öğlenleri sıcak yemek sağlanmasına karar vermişler. Bunun için ailelerimizden izin istiyorlardı.

Akşam babama ve anneme bunu anlattığımda kıyamet koptu. Başkalarının bakımına muhtaç görülmek babamın bayağı onuruna dokunmuştu.

- Ben yoksul da olsam çocuklarımı ne yapar eder doyururum. Yarın öğretmenine teşekkür et, ama buna ihtiyacımız olmadığını söyle, dedi. Anneme de, ele güne karşı ezik düşmemem için genellikle ekmek arası peynirden oluşan okul azığımı bundan böyle başka şeylerle takviyeli hazırlamasını tembihlemeyi ihmal etmedi.

Ertesi gün babamın mesajını kendisine ilettiğimde muavin tepkiyi son derece olağan karşıladı, üzülmesine neden olduğu için babama özür ve selamlarını iletti.

Savaş dönemi dar gelirli aile çocukları için kıt kanaat yaşamak nerdeyse genel bir kuraldır. Sonradan maddi durum iyileşse, hattâ sınıf atlayıp varlıklılar safına geçse de, bu tutumluluktan vazgeçemez. Bu, bizlerin mayasına işlemiştir.

Herşeyden önce zor koşullar arasında bizleri okutmaya çalışan aileye karşı bir sorumluluk duygusu... Daha da ötesi, hele ailenin tek erkek evladı iseniz, ailenin geleceği de sizden sorulur.

Bundan ötürü sadece tutumlu davranmak değil, aynızamanda okul masraflarını asgariye indirecek, hattâ ailenin geçim sıkıntısından kurtulmasına katkıda bulunacak bir çaba içinde olmanız gerekir.

Ankara'da dar gelirli ailelerin oturduğu mahallelerin çoğunda elektrik bağlanmış olsa da ne akarsu ne de havagazı vardır. Su ihtiyacı omuzlarının üzerine yerleştirdikleri terazinin iki tarafına sarkıtılmış, bazen de eşek sırtına yüklenmiş tenekelerle mahalle çeşmesinden su taşıyan sakalarla karşılanır, tabii ki bunun karşılığında bir ücret ödenir. Erkek evlat yük taşıyabilecek erginliğe ulaştığında sakanın işini o yüklenir, su parasından tasarruf edilir.

Her gün iki kova suyu eğri büğrü sokaklarda seke seke taşımak zorundaydım. Çamaşır ya da banyo günlerinde su seferleri ikiye, hattâ üçe bile çıkabiliyordu.

Bunun yanısıra maltız yakma, bakkaldan ya da halden günlük alışverişi yapma, gerektiğinde belediyede, elektrik şirketinde, muhtarlıkta evrak takip etme görevleri de ailenin tek erkek evladı olarak benim üzerimdeydi.

Alışverişlerde beni en rahatsız eden şeyse, haftada bir 250 Gram kıyma almak üzere kasaba gönderilmemdi. Kasap benim kapıdan girdiğimi görünce alaylı bir sesle,

- 250 Gram değil mi? diye takılırdı.

Evet, o 250 Gram kıymayı annem bir hafta boyunca sıcak yemeklere biraz tad katsın diye gıdım gıdım kullanırdı.

En mutlu alışveriş günüm ise, babamın maaşını aldığı aybaşıydı. O gün kasaba gider, büyük bir kasıntıyla yarım kilo pirzola alırdım. Tokmak altında iyice dövülerek kekik-

lenmiş pirzolaların yanında bulgur pilavı, süzme torba yoğurdunu ezip sulandırarak yaptığımız ayran, ekmek kamesiyle istisnai olarak aldığımız fırından taze çıkmış francala, ardından da 250 Gram tahin helvası tam bir şölendi.

Hele bunaltıcı sıcak yaz günlerindeysek, suyu ve ayranı soğutmak için mahalle bakkalından buz alıp yıldırım hızıyla eve getirmek de benim görevimdi.

*

Okul saatleri dışında tüm bunlardan kalan zamanlarda da künkçünün boşluğunda çaput top tepiyorduk.

Bu top tepme fırsatlarının birinde ileride düşüncelerime yön verecek bir olayla karşılaştım.

Soğuk kış günleriydi... Akşamın alacakaranlığında futbol oynarken şutladığım top biraz ilerideki köşede dermeçatma kunduracı kulübesinin camına çarpmıştı. Neyse ki cam kırılmamıştı. Daha önce defalarca ayakkabı pençelettiğim, yama yaptırdığım kunduracıyı iyi tanıyordum. Topu almaya gittiğimde özür dilemek için kulübeye girdim.

-Ah sizi haylazlar, dedi. Havalar sıcakken neyse ne de, bu kış ortasında camımı kırarsanız ben n'ederim?

Bir daha çok dikkatli olacağımıza söz verdim, sonra safça sordum:

- Amca, sen dükkanın kapısına doğru dürüst bir kilit vurmadan kapatıp gidiyorsun. Soyulmaktan korkmuyor musun?

- Sorduğun şeye bak, dedi. Soyguna niyetlenen bu külüstür kulübeye girip de ne alacak? Baksan a, Posta Caddesi'nde, Anafartalar Caddesi'nde soyulacak ne mağazalar, ne kuyumcular, ne banka şubeleri var? Onlar soyulsa da ne gam? Zaten onlar da halkı soymakla meşgul...

Sohbet ederken, tezgahın kenarında duran, şimdiye kadar hiç görmediğim ikiye katlanmış bir gazeteyi gösterdi: Marko Paşa.

- Çok merak edersen, arada bir gel, bu gazeteyi oku... Kimler fakir fukarayı nasıl soyup soğana çeviriyor, daha iyi anlarsın...

Dışarıdan Alcko seslendi:

- Ayakkabılarına kabara mı çaktırıyorsun? Nerdeyse hava kararcı. Gel de maçı bitirelim.

O akşam sofraya oturduğumuzda ilk işim babama Marko Paşa'yı sormak oldu. Babam bu merakımdan hiç de hoşlanmadı.

- Senin yaşına göre değil, gazete diyorsan, Ulus, Karagöz neyine yetmiyor?

Ertesi gün okulda arkadaşlara açtım konuyu. Babası yüksek bürokrat olan Savaş, sporda olduğu gibi siyasal konularda da hepimize göre daha bilgiliydi. Hemen tepki gösterdi:

- Deli misin lan, Marko Paşa komünistlerin gazetesi... Başına dert mi arıyorsun?

Bu tepkilere rağmen, hem yaşlı kunduracı, hem de tezgahının yanıbaşında duran Marko Paşa hep ilgimi çekmeye devam etti, ta ki o mahalleden ayrılana kadar. Topumuz ondan yana kaçmasa da bir bahane bulup uğrar, gelmişse Marko Paşa'nın yeni sayısına bir göz atardım.

Gazete sık sık da isim değiştirirdi: Merhumpaşa, Malumpaşa, Yedi-Sekiz Hasan Paşa, Hür Marko Paşa, Bizim Paşa. En ilgimi çeken de, değişen bu başlıkların altındaki tanımlamaydı: "Toplatılmadığı zamanlar çıkar" veya "Yazarları hapishanede olmadığı zamanlar çıkar."

Savaş'lar Evkaf Apartımanı'nın görkemli bir dairesinde oturuyorlardı. Arada birlikte ders çalışmak üzere onun evinde toplanırdık. Biz kenar mahalle çocukları için Evkaf Apartımanı'nın kapısından girebilmek, orada misafir olabilmek gerçekten büyük olaydı. Tıpkı Yenişehir'deki akrabalarımıza gidişte olduğu gibi, Evkaf Apartımanı'na gideceğim günlerde annem beni özenle giydirir, pot kırmayayım diye âdabı muaşeret nasihatları verirdi.

Bir kez karşılaştığımızda Savaş'ın babası, biz "yarının gençleri"ne Türk harsı, Türk milleti'nin yüceliği üzerine bayağı etkileyici bir nutuk çekmişti.

Sınıfımızda "harika çocuk" olarak gördüğümüz bir arkadaşımız vardı. İlerideki yıllarda Cumhurbaşkanlığı Sen-

foni Orkestrası viyolonisti olacak Erol Aygün. Arada bir müzik öğretmenimizin isteği üzerine kemanıyla gelir, bizlere Batı klasik müziğinden parçalar çalardı. Savaş'a göre Türk halk müziği ve klasik müziğinin yanında Batı müziği beş para etmezdi.

- Nerde bizim müziğimizdeki çeyrek sesler? diye bilgiçlik de yapardı.

Savaş'ın Marko Paşa uyarısı yaptığı günlerde Ankara'da elle tutulur gözle görülür bir gerginlik yaşanmaya başlamıştı. Özellikle Rodos ve 12 Adalar'ın İtalya tarafından Yunanistan'a devredilmesi, Yunanlıların yakında Kıbrıs Adası'na da elkoyacağı söylentilerinin çıkmasına yolaçmış, Ankara sokaklarında zaman zaman "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır", "Yeşil ada kızıl olamaz" yürüyüşleri yapılmaya başlanmıştı.

Bir gün çok sevdiğimiz Sami Öğretmen'in artık okuldan ayrıldığı, derslerine başka öğretmenlerin gireceği duyuruldu. Ardından da bir söylenti:

- Komünist olduğu için uzaklaştırılmış...

Savaş ve onun etkilediği birkaç arkadaş hemen yorumlara koyuldular:

- Bizleri de kırmızı takım – beyaz takım diye ayırmamış mıydı?

Sami ögretmenin ayrılışından sonra gerek derslerde, gerekse arada bir lisenin büyük konferans salonunda düzenlenen konferans ve gösterilerde artık anti-komünist, milliyetçi mesajlar verilmeye başlamıştı. Türk bayrağının ergeç Moskova'ya dikileceği söyleniyordu.

*

Bu arada, dayımın evinde sığıntı gibi yaşamak babama ağır geldiğinden, İsmet Paşa Mahallesi'nde, Güvercin Sokak'tan Bentderesi'ne doğru inen ara sokaklardan birinde ahşap bir eve taşınmıştık. Eski mahalledeki Ermeni, Rum arkadaşlardan ayrı düşmüştüm. Ama burada da tamamen farklı bir dünyayla karşılaşacaktım.

Evin arka pencereleri çok uzaktan da olsa Ankara Kalesi'nin dibindeki Bentderesi genelevlerinin içine bakıyordu. Genelevin genel giriş kapısı önünde biriken erkek kalabalığı, içeri tarafta her evin önündeki benzer birikmeler, arada üryan sokağa çıkan "genel kadın"lar...

Annem eve ilk girişimizde bu duruma hayli kızmış, babamı yandaki odaya çekip sözüm ona bize çaktırmadan her gün bu manzarayı göre göre çocukların ahlakının bozulacağına dair bir nutuk çekmişti.

- Hep boksörlerinle uğraşacağına biraz da evinle ilgilensen, bunlar başımıza gelmezdi. Bak ablama, tek kadın başına yakında evsahibi olacak, kira derdinden kurtulacak. Bizse ömür boyu çoluğun çocuğun boğazından kesip genelev karşısındaki bu mezbelcye kira yetiştireceğiz.

Evet, gecekondu fenomeninin başladığı günlerdi. Çok iyi anımsıyorum, bir hafta sonu Rabia Teyze'min Kurtuluş Parkı'nın arkalarındaki evindeydim. Bir yokuşun tepesinde dört odalı, ortada küçücük avlusu bulunan eski bir Ankara eviydi. Her odasında bir aile kalıyor, avludaki tek hela ortaklaşa kullanılıyor, mutfak olmadığı için herkes yemeğini avluda ya maltız ya da gazocağı üzerinde pişiriyordu.

Teyzemin evi tüm sefaletine rağmen benim için bir masal beldesi gibiydi. Komşulardan birisi her gün külüstür Ford'uyla sefere çıkan bir taksi şoförüydü. Kontak anahtarı falan olmadığından, her sabah sefere çıkarken araba burnuna bir kol sokulup sert bir şekilde çevrilerek çalıştırılıyordu. Şoför amca, bizleri memnun etmek için her sabah bizim kolu çevirmemize izin veriyordu. Ne ki kol öylesine sert ve geri tepmeli çevriliyordu ki, çoğumuz bir iki denemeden sonra havlu atıyorduk.

Diğer bir komşu ise dondurmacıydı. Yaz günleri dondurma, kışın da şerbet ya da boza satıyordu. İçiçe geçmiş iki silindirden oluşan özel kabında dondurmanın yapılması büyük bir olaydı. Dondurmacı amca arada bir uzun bir metalle dondurmayı bizim de dövmemize izin verirdi. Dondurma satışa hazır hale geldikten sonra da ilk müşterileri bizler olurduk.

Bir sabah daha gün ağarmamıştı ki, avluda kopan çığlık ve bağırtılarla uyandık. Kadının biri avaz avaz bağırıyordu: "Cebeci sırtlarında arsa paylaşılıyor. Hem de parasız. Açıkta kalmayın, siz de koşturun..."

Teyzem hemen bizleri yataktan kışkışlayıp bir elimize kahvaltı niyetine bir dilim ekmek, öteki elimize bir kova tutuşturduktan sonra, kendisi de bir sandalye kapıp, "Haydi, doğru Cebeci sırtlarına..." dedi.

Sokağa döküldüğümüzde elinde tenekesi, tenceresi, sandalyesi, kovasıyla yüzlerce insan çoktan sokağa dökülmüştü. Herkesin gittiği istikamete düşe kalka koşup nihayet paylaşım alanına kanter içinde ulaştık. Teyzem henüz elkonulmamış bölümde kendince bir ev yapımına yetecek büyüklükte bir arsayı bir sopayla sınır çizip belirledikten sonra, sağlam olsun diye köşelerine teneke, kova, sandalye koydu ve de sandalyenin üstüne kuruldu. O andan itibaren Türkiye'nin ilk gecekonducularından biri olmuştu.

Annem işte buna hayıflanıyordu. Üstelik şimdi bir de genelevin karşısında oturmak zorundaydık. İşin doğrusu, tam ergenlik çağında bulunan benim için yeni evimizin bu manzarası gerçekten ilginçti. Her ne kadar o tarafa bakmamam tembihlendiyse de, mümkünü yok bakacaktım. Ayrıca baksam ya da bakmasam ne değişecekti ki... Her erkek çocuk gibi cinsel konular ta ilkokuldan beri arkadaşlar arasındaki konuştuğumuz konuların başında geliyordu. Genelev manzarası olsa olsa konuşmalara biraz daha fantazm katacaktı. Bir de birlikte ders çalışma bahanesiyle bu manzarayı görebilmek için bizim eve gelmek isteyen arkadaşların sayısı iyice artacaktı.

*

Annemin tüm söylenmelerine rağmen daha ucuz bir ev bulup taşınmamız mümkün olmadığından 1951'de İzmir'e gidinceye kadar bu evde yaşayacaktık. O sıralarda babamın aylığı sanırım 30-40 Lira kadardı. Ayda 15 Lira'yı da ev kirasına ayırmak zorunda kaldığımızdan yaşam koşullarımız daha da ağırlaşmıştı.

Babamın ay sonunu getirebilmek için arkadaşlarından aldığı ve giderek kabaran borçlarını ödeyebilmek için, annem ayaklı Singer makinesiyle konu komşuya, diğer mahallelerdeki tanıdıklara dikiş dikmeye, örgü örmeye başlamıştı. Sağlığı da pek iyi olmadığı için evin günlük işleri genellikle benim üzerime kalmıştı.

Bu evde de ne akarsu, ne havagazı vardı. Günlük alışverişin yanısıra, arka sokaklardan birindeki çeşmeden her gün su taşıma, maltız yakma görevleri de yine benim üzerimdeydi.

Oturduğumuz sokak, iki kişinin yanyana rahatlıkla yürüyemeyeceği kadar dardı. Bu yüzden özellikle iki kovayla su taşımak bir cehennem azabıydı. Hele kış aylarında her taraf buza kesip sokak kaygan hale geldiğinde bu su taşıma işi tam bir cehennem azabı olacaktı. Ne ki, kapıdan girer girmez hemen yandaki su küpünün sürekli doldurulması gerekiyordu.

Hergün maltızın yakılabilmesi bir yana uzun kış günlerinde ısınabilmek için de her yaz bir araba dolusu kok kömür alınması gerekiyordu. Babam benim yeteri kadar yetişkin olduğuma hükmettiğinden, yıllık kömür alımıyla da beni görevlendirmişti.

İşte bu ilk kömür alışımda beni ömür boyu vicdanen rahatlatacak, belki de ilerideki yıllarda siyasal yönelimimin belirlenmesinde başlıca rol oynayacak bir raslantı oldu.

Kömür satış yerine gittiğimde pazarlık edip bir at arabası tutmuştum. Sonra elimdeki kömür karnesi ve parayı gişeye yatırdıktan sonra arabayla kömür yükleme yerine yanaşmıştık. Sabahtan babam tembihlemişti:

- Aman dikkat, bu namussuzlar kömür yerine kömür tozu yüklemesinler!

Gerçekten de dikkat etmezsen küreği alttan kaydırarak toz çekiyor, kömür niyetine arabaya yüklüyorlardı. Yeni yeni kalınlaşmaya, çatallanmaya başlamış sesimle bağırıp çağırarak, hattâ kömür yığınlarının içine batıp çıkarak olabildiğince tane kömür yükletmeye çalışıyordum.

Araba yüklenip de Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin oralardan ana bulvara girdiğimizde bir de ne göreyim: Sami Öğret-

men... Suratım kapkara, her tarafım kömür tozuna bulanmış, farkedilmemeye çalışıyorum, ama o halimle de tanıdı beni. Duraklamak zorunda kalan arabacının şaşkın bakışları altında doğru yanıma gelip "Merhaba Doğan" diyerek elimi sıktı. Halimi hatırımı, arkadaşlarımı sordu. İki yetişkin insan, iki eski dost gibi bir süre şundan bundan konuştuk. Görünüşümden rahatsız olduğumu hissettiği için olmalı, bu kadar ağır bir işi tek başıma üstlenerek aileme yardımcı olduğum için kutladı.

- Unutma dedi, hayatta en onurlu şey, alnının teriyle yaşamaktır...

Sonra başarılar dilcyip elimi sıkarak Sıhhiye'ye doğru yoluna devam etti.

Sami öğretmen, komünist öğretmen...

İnsan onuruna, insan kişiliğine saygıyı, kendine güveni öğreten öğretmenim...

Bu kendine güven duygusuyladır ki, mahalleye geldiğimizde kapıya yanaşamayan arabanın sokak başına devirdiği, yine de yarısı tozlu kok kömürlerini balta sırtıyla ufalayıp evdeki kömürlüğe taşırken ne yorgunluk hissettim, ne de yüksündüm...

O gün ilk kez alnımdan akan terler suratımın karasını yırtarken kendimi artık bir çocuk değil, bir delikanlı hissettim.

*

Ortaokulun birinci sınıfını geçip ikinci sınıfa başladığımızda artık bizim "18 Genç"'in yerinde yeller esiyordu.

Öğrenci fazlalığından dolayı tüm sınıflar "sabahçı" ve "öğlenci" diye ikiye ayrılmış, üstelik de her sınıfa 30-40 öğrenci tıkıştırılmıştı. Bu nicel değişim tabii ki verilen eğitimin kalitesini de olumsuz etkilemişti. Beni de yaşımdan ötürü boyum diğer öğrencilerden daha kısa olmasına rağmen sınıfın arka sıralarına atmışlardı. Nedendir bilmiyorum, herhalde ergenlik çağına girmiş olmanın da etkisiyle, bu sınıfta tamamen haylaz, hırçın bir öğrenci olmuştum.

Sınıfın kalabalıklaşması, kenar mahalleli ve taşralı

öğrencilerle Yenişehir-Çankaya eksenli bölgeden gelen öğrenciler arasındaki farklılıkların daha da öne çıkmasına neden olmuştu. Farklılıklar daha çok yaşamsal tercihlerimizde, sohbet konularının seçiminde somutlaşıyordu.

Ama, bu farklılıklar, hepimizi belli konularda ortak tavır almaktan alıkoymuyordu. İngilizce öğretmenimizin değişmesi, bu planda önemli bir etken olmuştu. Birinci sınıfa gelen İngilizce öğretmenimiz belki alanında pek başarılı değildi, ama en azından öğretmen-öğrenci ilişkilerinde insani bir tutum içindeydi. Onun yerine gelen aşırı makyajlı "sosyetik" hatunun, son derece kibirli, hepimize yukarıdan bakan bir tavrı vardı.

Hepimiz bu hatundan nefret ediyorduk. Ama bir sabah arkadaşlardan birinin getirdiği haber nefretimizin pasif direnişe dönüşmesi için vesile oldu. Arkadaş bu hatunu Kavaklıdere'de Amerikalı çavuşlarla görmüştü.

O günden sonra İngilizce derslerinde akla gelebilecek her türlü haylazlığı mübah görmeğe başladık. Özellikle biz arka sıradakiler, ders sırasında gürültü patırtı çıkarma konusunda elimizden geleni arkamıza koymuyorduk.

Niçin hırçınlaşmıştık. Milliyetçi bir refleks miydi? Galiba büyük ölçüde öylcydi. Bir Türk kadını yabancılarla düşüp kalkmamalıydı.

O sıralarda Harbiye öğrencisi bir akrabamız bize gelip giderdi. Konya'da yatılıyken arada evlerine uğradığım "memleketli" ailenin ikinci büyük oğluydu: Ahmet Tansuğ.

Hafta sonları izinli çıktığında bize de gelir, sık sık birlikte yemek yer, sohbet ederdik. Bazı hafta sonlarında beni sinemaya da götürürdü.

Bir gün sofrada otururken Ahmet ağabey, orduda yavaş yavaş Amerikan normlarının uygulanmaya başladığından, hattâ kılık kıyafetin de giderek ABD subaylarının kılıklarına benzetildiğinden bahsediyordu. O zamana kadar büyükler arasındaki "ciddi" konuşmalarda lafa karışmak bizim için pek adetten değildi.

İngilizce hocasına duyduğum nefretin etkisiyle olmalı, birden patladım: "Bu gidişle Amerikan sömürgesi olacağız."

Ahmet ağabey birden yerinden fırladı,

- İşte vatanperver bir genç, diyerek beni alnımdan öptü.

Babam ve annem de benim böyle takdir edilmemden çok duygulanmışlardı. O günden sonra yavaş yavaş benim büyükler arası sohbetlere karışmama, düşüncelerimi ifade etmeme göz yumulmaya başlandı.

Ahmet ağabeyi daha sonra İzmir'deki öğrencilik yıllarımda da zaman zaman gördüm, sonra izini kaybettim.

Onyıllar sonra sürgünde 12 Mart döneminin belgelerini incelerken Albay Ahmet Tansuğ ismiyle karşılaştım. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın basınla ilişkilerinden sorumluymuş. Ancak gazetecilerle ilişkilerinde son derece uygar ve demokratik bir tavır içinde olduğunu, bu nedenle de komutanlarıyla sık sık çelişkiye düştüğünü öğrendim.

Bizim Amerikan muhibbi İngilizce hocamızı bugün hâlâ nefretle anmamın bir başka nedeni var.

Haylazlığımızın iyice azdığı günlerden birinde bizim arka sıralardan hayvansal bir çığlık koptu. Kimden geldiğini bilmiyorum. Hatun kürsüden koşar adım inerek bizim sıralara yöneldi ve benim hizama gelince, suratıma şidddetli bir şamar patlattı. Oysa ben hiçbir şey yapmamıştım.

Şamarın şiddetinden gözümdeki gözlük yere düştü ve camları kırıldı, çerçevesi yamuldu.

Bu gözlük bana gecikmeli bir teşhis sonunda verilmişti. O dönemde çocukları önleyici hekim kontrolundan geçirmek diye bir şey bilinmediğinden, benim sağ gözümün tembel göz olduğu ve tedavi edilmesi gerektiği ancak 11 yaşındayken farkedilmişti. Demiryollarının doktoru sağ gözümün tedavisi için özel bir gözlük yazmıştı. Sağ gözümün tembellikten kurtulup normal hale gelebilmesi için gözlüğü sürekli takmam, üstelik de günde birkaç saat sol gözümü pamukla kapayarak tüm görme işlevini sağa yüklemem gerekiyordu.

Evdekiler olayı öğrenince, önce okulda haylazlık ettiğim için iyi bir zılgıt yedim. Daha sonra da babam okula giderek İngilizce hocasının beni tokatlayıp gözlüğümü kırmasından dolayı büyük olay çıkardı.

İngilizce hocası bir süre sonra başka sınıfa verildi, ben de haylazlıktan kurtulmam için sınıfın ön sıralarında bir yere yerleştirildim. Ne ki, kırılan gözlüğümün yerine bir yenisi de alınmadı. Bu yüzden tembel sağ gözümün tedavisi de mümkün olmadı. Gazeteciliğe başladıktan sonra yeniden göz doktoruna gittiğimde ise, iş işten geçmişti, ileri yaşlarda artık tembel gözün tedavisi mümkün değildi. Ömrümün sonuna kadar sol gözümle idare etmek zorundaydım.

*

Tek gözle de iyi görebildiğim için olay bende fazla bir sarsıntı yapmadı. Aksine, gözlük taşımak haylazlık saatlerinde, hele de futbol oynarken engel oluşturduğu için bir bakıma memnun da olmuştum. Okul saatleri dışında, ev işlerinden de vakit bulabildiğimde kendimi iyice haylazlığa vermiştim.

Bizim mahalle çocuklarının o günlerde elebaşısı, genç irisi Attila'ydı. Okul çağında olmasına karşın pek okula gittiği de yoktu. Sokağın ucundaki iki katlı evlerinin çatı katında grili, beyazlı, alacalı, paçalı güvercinler besliyor, arada bir onları göğe salıyordu. Üstelik mahalledeki bisikletli tek çocuktu, bu ayrıcalığı otoritesini daha da arttırıyordu. Attila arada bir çevre mahallelerden, özellikle Bentderesi'nden baskına gelen çocuklara karşı bizim için bir güvenceydi.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Balkan ülkelerinde ardarda komünist yönetime geçilmesinden sonra Ankara'ya çok sayıda siyasal göçmen de gelmişti. Kapı komşularımız Romanya'dan gelen bir Tatar ailesiydi. Birkaç ev ötede Macaristan'dan gelmiş, güzel mi güzel iki sarışın Macar kızı kalıyordu. Bir yanımızda da Furoso ve Despina adlı iki Rum kadın bir evin zemin katını paylaşıyordu.

Ama mahallenin en ilginç kişisi, bizim katın altındaki bodrumda oturan bir ekmekçi ailesiydi. Ekmekçinin karısı keyfine son derece düşkün bir kadındı. Her sabah kocasını erkenden dükkana uğurladıktan sonra kendisine mükellef bir

kahvaltı sofrası kurar, odun sobasının üzerinde kızarttığı sucukların nefis kokusu tüm sokağı kaplardı.

Tatil pazar demeden gece yarılarına kadar fırında çalışan ekmekçi namazında niyazında biriydi. Cuma namazlarını kaçırmazdı. Alış veriş konuşmaları dışında mahalleliyle pek konu komşu ilişkisi de yoktu. Dindarlığı yüzünden, Ticani'lerin Atatürk heykellerine balyozlarla saldırdığı günlerde, adamcağızın da başı derde girdi. Bir iki fesat komşunun ihbarı yüzünden bir gün polisler bizim alt katı basıp adamcağızı "Ticanidir" diye yakapaça götürdüler. Sanırım bu yüzden dükkanı altı ay kadar kapalı kaldı, sonra Ticani'likle hiçbir ilişkisi olmadığı anlaşıldığından serbest bırakıldı.

Eski mahalle gibi burası da oldukça kozmopolitti, ama Ermeni, Rum arkadaşlar artık yoktu. Derken bir gün tam karşımızdaki eve 12 nüfuslu bir aile taşındı. Taşınmasıyla da yaşamımda yeni bir ufuk açıldı. Çünkü bu yeni komşular Diyarbakır'dan göçeden büyük bir Kürt ailesiydi. Ailenin yaşlıları Türkçeyi zor bela konuşuyordu.

Ailenin, bir kaçı benim yaşlarımda olmak üzere, bir çok çocuğu vardı. Yaşları benimkine daha yakın olduğu için daha çok Celo ve Cevdo'yla kısa zamanda arkadaşlık kurduk.

O zamana kadar Tatar'ların, Macar'ların varlığından pek rahatsız olmayan mahalleliler nedense Kürtlerin gelişinden son derece rahatsız oldular. Arada bir yaşlı ananın gelinleriyle birlikte yapıp konu komşuya dağıttığı içli köfteler herkesin hoşuna gidiyordu ama yine de ilişkilerde mesafe koymaktan geri kalmıyorlardı.

Celo'nun gelmesiyle Attila'nın da biz çocuklar arasındaki otoritesi oldukça sarsılmıştı. Civar mahallelerden baskına gelenlerle giriştiğimiz kavgalarda Celo daha atak, daha vurucuydu. Geldikten kısa bir süre sonra altına Attila'nınkinden daha fiyakalı, üç vitesli bir Raleigh bisiklet çekmişti.

Gerçi aile Ankara'ya gelir gelmez o kadar nüfusu zor bela barındıracak küçük bir eve yerleşmişti, ama Diyarbakır'da bağlarını bahçelerini satıp geldikleri için mahallenin diğer sakinlerine göre biraz daha paralıydılar.

Sokak aralarında yaptığımız tek kale maçlarda Celo ve Cevdo'nun varlığına tahammül edemeyenler sık sık bahane bularak kavga çıkartıyordu.

Celo:

- Oğlum, biz bu kavgalara Diyarbekir'den talimliyiz, daha nelerini gördük, diyordu. Hele bizim takımlar askeriyeninkini yendiğinde çıkan arbedeyi bir görecektin. Askerler boğa sikinden yapılmış kırbaçlarla girişiyordu. Derp ha derp!

Celo'ların mahallesi nezdindeki itibarını birden bire arttıran olay, 1948 Londra Olimpiyatları oldu. Olimpiyatlar'da şampiyon olan güreşçilerden Celal Atik'in Celo'nun ağabeyleriyle yakın ilişkisi vardı. Arada bir Celal Atik'in onlarla birlikte mahalleye gelişinde yer yerinden oynar, tüm konu komşu şampiyonumuzu alkışlamak için sokaklara dökülürdü.

*

Londra Olimpiyatları sadece Celo'ların mahalledeki itibarını yükseltmekle kalmadı, evine gazete giren her ailenin yaşam tarzını, beğenilerini, tercihlerini, dünya görüşlerini etkileyecek sansasyon gazeteciliğinin önünü açtı.

Örneğin bizim eve sadece Ulus Gazetesi girerken, Londra Olimpiyatları'yla birlikte Hürriyet Gazetesi de girmeye başladı. Hürriyet'le birlikte artık gerek evde gerekse okulda sık sık Kıbrıs konuşulur oldu. "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır" ya da "Yeşil Ada Kızıl Olamaz" sloganlı gösteriler yoğunluk kazandı. Kıbrıs sorununu bir milli davaya dönüştürmeyi amaçlayan Kıbrıs Türk Kültür Derneği kuruldu, Atatürk Lisesi'nde de Kıbrıs etkinlikleri düzenlenmeye başladı.

Anımsadığım kadarıyla, Kıbrıs Rumları İngiliz sömürgeciliğine karşı haklı bir bağımsızlık mücadelesi veriyordu. Ayrıca, komünist AKEL Partisi bu mücadelede büyük ağırlık taşıyordu. Yunanistan'da ise Markos komutasındaki birlikler ABD-İngiliz taraftarı hükümete karşı etkin bir gerilla savaşı sürdürüyordu.

Türkiye ise, 1947 yılında Truman Yardımı'nın başlaması

ve ABD ile ilk askeri yardım anlaşmasının imzalanmasından sonra tam anlamıyla Amerika'lıların ve İngilizler'in bölgedeki en sadık müttefiki olmuştu. Yunanistan ve Kıbrıs'taki sol gelişmelerden korkulduğu için Türkiye kamuoyunda Kıbrıs Rumlarına karşı yoğun bir kampanya açılmıştı.

Atatürk Lisesi o dönemde sol eğilimli yöneticilerin temizlenmesinden sonra, tamamen aşırı milliyetçilerin kontrolu altına geçmişti. Başta Nihal Atsız olmak üzere Türk ırkçılığının en tanınmış liderlerine lisenin büyük konferans salonunda sık sık konferans verdirtiliyor, aşırı milliyetçi mesajlar içeren tarihi müsamereler sahneye konuyor, şiir matineleri organize ediliyordu.

Bu kadar yoğun bir beyin yıkama kampanyasından etkilenmediğimi söylesem yalan olur. Kıbrıs mitingleri, konferanslar, müsamereler, şiir matineleri hepimizi etkisi altına almıştı, Hürriyet Gazetesi'nin de ivmesiyle iyiden iyiye antikomünist ve Amerikancı kesilen medyanın provokasyonları yüzünden her köşede bir Türk düşmanı, Sovyet ajanı bir komünist vehmeder olmuştuk.

Bu ortamda beni kendime getiren yine müstesna kişiliğe sahip bir başka öğretmen oldu.

İngilizce öğretmeninin şamarından sonra yaşadığım sarsıntıyı kısa zamanda atlatmış, kendimi tamamen derslere ve de çılgın gibi okumaya vermiştim. En sevdiğim ders fizikti. Laboratuvarda Magdeburg küreleri, kaldıraçlar, kendi yaptığımız pillerle elektrik üretimi öylesine çekiciydi ki, ileride mutlaka fizikçi olmaya karar vermiştim. Edison ve diğer mucitlerin hayat hikayelerini büyük bir açlıkla okuyordum. Bir de, eski İngilizce öğretmeninden intikam almak istercesine, İngilizce'yi sınıf düzeyinin üstünde geliştirmeye çalışıyor, ek gramer kitapları dışında, konuşma dilini de daha iyi kavrayabilmek için bitpazarına düşmüş İngilizce resimli romanların kolleksiyonunu yapıyordum.

Tüm derslerde başarılı iken, resim dersinde sınıfın en kabiliyetsiz öğrencisiydim. Suluboya resim yaparken boyaların ölçüsünü kaçırıyor, ortaya doğrudürüst bir şey çıkartamıyor-

dum. Bu yüzden ikinci sınıfta resim dersinden ikmale kalmış, yaz tatilinde herkes matematik, fizik çalışırken ben suluboya resim talim etmek zorunda kalmıştım. Kısacası, suluboya resimden nefret ediyordum.

Üçüncü sınıfta bir gün resim dersine girdiğimizde, suluboya düşkünü kadın öğretmen yoku. Öğretmen masasında saçları ağarmış, bakışları hüzünle karışık sevgi dolu yaşlıca bir kişi oturuyordu.

Önce kendini tanıttı. İsmi bize bir şey demiyordu. Çantalarımızdan suluboya takımlarını çıkartırken müdahale etti:

- Yok çocuklar, suluboya yapmayacağız. Defter ya da kağıtlarınızı, bir de kurşun kaleminizi çıkartın. Başka şey lazım değil...

Kulaklarıma inanamıyordum, suluboyadan kurtuluyor muydum?

- İyi resim, iyi desen yapmanın birinci kuralı, korkmadan, titremeden düz çizgi çekmektir. Bu derste başka hiçbir şey yapmayacak, defter ya da kağıtlarınızın üzerine çizebildiğiniz kadar düz çizgi çizeceksiniz. Haydi göreyim sizi...

Sınıfta keyifli bir yarış başladı. En keyifli olan da herhalde bendim.

Çizdik... Çizdik... Yorulana kadar çizdik. Başlangıçta eğribüğrü olan çizgilerimiz dakikalar ilerledikçe daha düzgün, daha kararlı oluyordu.

Dersin bitimine yakın,

- Tamam, dedi, bugünlük bu kadar... Düz çizgi çizebilmek hem iyi bir ressam olmanın ana koşuludur, ama aynızamanda dürüstlük ifadesidir. Diyeceğim şu, hayatta daima bugün çizdiğiniz düz çizgiler gibi doğru ve dürüst olun...

Sami Bey'den beri hiç böylesi bir ders görmemiştik.

Öğretmenin adı İsmail Hakkı Tonguç'tu.

Akşam evde yeni resim öğretmenini büyük bir heyecanla anlattığımda, suluboya yeteneksizliğinden ötürü oğullarının ikmale kalmış olmasının üzüntüsünü hâlâ yaşayan annem de babam da çok keyiflendiler.

Ertesi gün Savaş bombayı patlattı:

- Bizim yeni resim öğretmeni kimmiş biliyor musunuz? Köy enstitülerini kuran adam... Komünistlik yüzünden genel müdürlükten atılmış, bu yaşta buraya resim öğretmeni olarak sürgün edilmiş...

Sınıf arkadaşlarımın çoğu için "köy enstitüleri" belki aile içi politik tartışmalarda komünistliğin sembollerinden biri olarak anılmıştı, ama benim için geçmişimin bir dönemine damgasını vuran bir gerçeklikti.

Birden, Kayseri'nin Muncusun Köyü'ne gelen ilk köy enstitüsü mezunu, siyah üniformalı köylü çocukları, onları bize tanıtan okul başöğretmeninin coşkusu gözlerimin önüne geldi.

Sonra yaşımın küçüklüğüne rağmen benim ortaokula kaydolmamı sağlayan eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i, o dev adamı anımsadım.

- Hayır, dedim. Ben köy enstitülerini biliyorum. Bu öğretmen onların kurucusuysa büyük bir insan olmalı.

Aramızda tam bir ağız dalaşı başladı. Kimileri Tonguç'un bir dahaki dersini boykot etmeyi öneriyordu.

Neki, Tonguç bir dahaki dersine geldiğinde, yüzündeki o saygı uyandıran hüzünlü ifadesi, resim yaparken kendi kişiliğini ortaya koyma konusundaki konuşmalarıyla sınıfa derhal hakim olacak, en azılı anti-komünist adaylarından dahi bir daha onun aleyhinde tek kelime duymayacaktık.

*

1949 yazı... Ortaokul bitmiş, büyük bir heyecanla liseye yazılacağım günleri bekliyorum. Fizikçi olmayı kafaya koyduğum için yaz tatilinde sokaklarda koşturmak yerine kendimi iyice okumaya verdim. Sık sık bitpazarına gidip atılmış makine parçaları, âletler topluyor, kendimce bir şeyler üretmeye çalışıyorum. Gözlükçüleri dolaşıp atılmış mercekleri topluyor, onlarla dürbünler, periskoplar yapıyorum.

Tek eğlencemse, yine mahallenin dar sokaklarında çaput topla yaptığımız tek kale maçlar, bir de hafta sonları 19 Mayıs Stadyumu'na gidip biletli seyircilerin yanına sığınarak

turnikeden açık tribünlere sızıp bedavadan maç seyredebilmek... Birkaç kez kafama polis copu yeyip yakapaça dışarı atılmama rağmen, ne bahasına olursa olsun stadyuma girebilmek en büyük tutkularımdan biri. Hele Fenerbahçe maçıysa ve hele de Cihat, Lefter, Küçük Fikret, Suphi, Murat, Selahattin gibi stadyum ilahları da oynuyorsa...

Yaz günleri çabuk geçti, liseye yazılma zamanı geldi.

Bir akşam yemek sonu sofrayı topladıktan sonra babam yüzünde son derece ciddi bir ifadeyle,

- Doğan, dedi. Otur yanıma, seninle ciddi bir mesele konuşacağım. Biliyorum, fizikçi olmak için can atıyorsun. Ama gerçekçi olalım. Ne zorluklar içinde yaşadığımızı biliyorsun. Fizikçi olabilmek için liseyi bitirdikten sonra bir de üniversiteye gitmen lazım. Aile bütçemiz bunu kaldıramaz. Ben düşündüm, annenle de konuştuk, senin bir an önce liseyi bitirip hayatını kazanman, aile bütçesine de katkıda bulunman gerekli. Onun için seni Atatürk Lisesi'ne değil, Ticaret Lisesi'ne yazdıracağım.

Birden dünyalar başıma yıkıldı. "Ama baba..." diye itiraz edecek oldum. Kararlıydı:

- Babası mabası yok... Görüyorsun, her tarafta banka şubeleri açılıyor. Bankalarda çalışanlara hem daha yüksek maaş, hem de fazla mesai veriyorlar. Bak, yandaki komşu benim yarı yaşımda, bankada benim iki mislim maaş alıyor. Ticaret Lisesi'ni bitirir bitirmez bir bankaya girersin, ailece bu geçim sıkıntısından kurtuluruz...

Bir şey demeden yandaki odaya kaçtım. Annemin bütün teselli etme çabalarına rağmen dakikalarca hüngür hüngür ağladığımı hatırlıyorum. Bir de en son yaptığım bir optik aleti ayaklarımın altına alıp o hırsla paramparça ettiğimi...

Ertesi gün erkenden Ticaret Lisesi'nin yolunu tuttuk. Emsalime göre iki yaş küçük olduğum için bu kez Ticaret Lisesi'ne yazılmamda da sorun çıktı. Neyse ki Ticaret Lisesi Müdür Muavini Yaşar Çöl, ortaokula nasıl Hasan Ali Yücel'in müdahalesiyle kaydolduğumu öğrendikten sonra, son derece anlayışlı davranarak,

- Tamam, dedi, kaydedeceğim. Doğan yarın şu şu belgeleri getirsin, kaydını tamamlayalım.

Ertesi gün istenen belgeleri tamamlayıp Yaşar Çöl'ün yanına vardım. Kayıt yaparken ortaokul notlarımı incelediktен sonra birden birc durakladı.

- Doğan, dedi. Sen bu kadar küçük yaşta ortaokulu çok iyi notlarla bitirmişsin. Belli ki çok yetenеklisin. Niye Ticaret Lisesi'ne kaydoluyorsun? Buradan mezun olanlar eğer paralı aile çocuklarıysa tüccar olur, değilse ya banka memuru ya da muhasebeci... Oysa liseye gitsen, üniversiteyi de bitirip herhangi bir bilim dalında başarılı olabilirsin. Bana kalırsa sen git, babanla bir daha konuş... Seni yine Atatürk Lisesi'ne kaydettirsin.

Kalbim göğüs kafesimi zorlarcasına hızlı hızlı atmaya başladı, okul yöneticisinin tavsiyesinden sonra herhalde babam da fikir değiştirirdi. Anafartalar Caddesi üzerinden çılgın gibi koşarak eve döndüm.

Akşam işten gelince sordu babam:

- Kayıtlar tamam mı?

- Hayır, dedim. Muavin benim liseye gitmemin daha doğru olacağını söylüyor. Sizlerin bu konuda bir kez daha düşünmenizi tavsiye etti.

Sonra onun gösterdiği gerekçeleri anlattım.

Babam son derece öfkelendi,

- Ne demek, diye kükredi. Benim oğlumun ne öğrenim göreceğine o ne karışırmış. Yarın hesabını sorarım. Sen de hiç boş hayallere kapılma. Üniversite falan yok, Ticaret Lisesi'nde okuyacaksın, o kadar...

Ertesi gün muavinle arasında nasıl bir konuşma geçti bilmiyorum. Öğle üzeri babam büyük bir keyifle eve dönerek artık "ticaretli" olduğumu müjdeledi, bankacılığın avantajları üzerine bir şeyler daha anlattı. Dünyam bir kez daha yıkıldı. Fizikçi olma hayallerim tamamen suya düşmüştü, üç yıl sonra ya bankacı ya da muhasebeci olmaya mahkumdum.

*

Pek bilinçli olmasa da, daha o yaşta para babalarına tavır almamda, o zamana kadar tanık olduğum sosyal adaletsizliklerin ve halk düşmanı uygulamaların yanı sıra bu zoraki "ticaretli" kılınmanın belirleyici rol oynadığını sanıyorum.

Tıpkı İngilizce olayında olduğu gibi, "ticaretlilik"te de, bu infialin etkisiyle ticaret ve finans dünyasını teorik de olsa iyi tanımaya karar verdim.

Sınıfın en başarılı öğrencileri arasındaydım. Programda bulunan fizik ve kimya derslerini, içim buruk da olsa, büyük bir ilgiyle izliyordum. Ama ekonomi, ticaret, mal bilgisi ve muhasebeyle ilgili dersleri de büyük bir hırsla öğreniyordum.

Özellikle muhasebe konusunda, ardı arkası kesilmeyen sıtma krizlerimin büyük yardımı olmuştu. O zamanlar hesap makinesi falan olmadığından yevmiye defterlerinde yüzlerce rakkamı tek tek toplayıp yekun çıkartmak, zimmet matlup dengesi kurmak bayağı zahmetli bir işti. Bir muhasebe sınavına hazırlanırken korkunç bir sıtma krizi başladı. Dayanılmaz üşüme ve titremelerin ardından gelen hararet 40 dereceye kadar yükseldiğinde bitip tükenmez halüsinasyonlar başlıyor ve sabahlara kadar sürüyordu. Bu halüsinasyonlardan birinde karşımda yüzlerce muhasebe sayfası açılmış binlerce rakkamı toplayıp zimmet matlup eşit yekun çıkarmam gerekiyordu. Toplamayı kaç kez tekrarladığımı bilmiyorum. Ama sıtma krizi geçip de yeniden ders çalışmaya koyulduğumda farkettim ki kafam artık bir hesap makinesi gibi çalışıyor.

Böyle bir fenomeni, tavlada da yaşamıştım. Sıtma krizi sırasında halüsinasyonlarla boğuşurken önümde bir tavla açılmış, çılgın gibi zar atıp kapı almaya başlamıştım. Bu kabus gecesinden sonra ilk kez arkadaşlarla tavlaya oturduğumda farkettim ki artık saymadan tereddütsüz kapı alan bir tavla ustası olmuştum.

Ticaret Lisesi'nde en severek izlediğim ders ise daktilografi idi. Çocukken Kunduz'da nahiye müdürünün evine gittiğimde bir iki tuşuna şöylece dokunabildiğim daktilo makinesi beni son derece cezbetmişti. Şimdi daktilo sınıfında yanyana

dizilmiş kilolarca ağırlıktaki Remington makineleri artık istediğimiz gibi kullanabiliyorduk.

« ösdf çklm » tuşlarının talimiyle başlayıp iki elin tüm parmaklarını mitralyöz gibi kullanmaya varan daktilo temrinleri, ileride seçeceğim gazetecilik mesleğinin önemli bir bazını oluşturacaktı.

Atatürk Lisesi'ndeyken başlayan anti-komünist kampanya çok geçmeden bu okulda da daha azgın bir şekilde kendini gösterdi. Bunun ilk belirtisi, tüm öğrencilerin sayıp sevdiği müdür muavini Yaşar Çöl'ün birdenbire ortadan kaybolması, yerine milliyetçi bir öğretmenin getirilmesiydi.

Kısa süre sonra, okulun konferans salonunda milliyetçi şiir geceleri, konferanslar düzenlenmeye, hepimizin asli görevinin komünizmle mücadele etmek olduğu telkin edilmeye başlandı. Okulun tam karşısındaki tepede, Atatürk'ün geçici kabrinin de bulunduğu Etnografya Müzesi'ndeki Halkevi'nde daha büyük çaplı toplantılar organize edildiğinde, Ticaret Lisesi öğrencileri de en yakındaki destek grubu olarak oraya taşınıyordu.

Son sınıfta Türkçesi düzgün ve hitabet kabiliyeti yüksek bir öğrenciyi de kısa zamanda saflarına kazanmışlar, ona her fırsatta hamasi şiirler okutturuyorlardı. Moskova'ya ergeç Türk bayrağını dikeceklerinden emin haykırıyordu:

- Moskof desin bazı bazı "Eyvah yine Türk geliyor!"

Gerek okulda gerekse mahallede anti-komünist histeri gün geçtikçe daha da güçleniyordu.

Okulda olduğu kadar, mahallede ve ailede de bu anti-komünist histerinin tezahürleri sık sık hissediliyordu. Herşeyden önce, Hürriyet ve Cumhuriyet başta olmak üzere günlük basın halkı komünistlere ya da ABD karşıtlarına karşı kışkırtmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

Milliyetçi ve dinsel duyguların sömürülmesi, anti-komünizmin başlıca silahlarıydı.

CHP iktidarının kararıyla ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına isteğe bağlı din dersi konulmuştu. Bu derslere gönderilen çocukların sayısı çevre baskısıyla gün geçtikçe artarken, babam:

- İyi ki, diyordu, sen ilkokulu zamanında bitirdin!

Ama çevre baskısı öylesine artıyordu ki, bir şeker bayramında babam dine karşı olmadığımızı çevreye kanıtlamak için Hacı Bayram Camii'nde bayram namazına gitmeyi, artık büluğa erip sesim çatallaşmaya başladığı için beni de beraberinde götürmeyi kafasına koymuştu.

Namaz saatinde yokuşu tırmanıp camiye yaklaştığımızda değil içeri girebilmek, caminin önünden geçen cadde üzerinde dahi yer bulmak mümkün değildi. Sonuçta iki kişilik bir boşluk bulup namaza durduk.

Aslında babamı hiç namaz kılarken görmemiştim. Merakla yüzüne baktım.

- Herkes ne yapıyorsa biz de onu yapacağız, dedi.

Baba oğul çevreye uymaya çalıştık.

Hocanın vaazı uzadıkça için için homurdanan babam bayram namazından sonra,

- Bu saçmalıkları dinlemek için mi geldik? Bir daha namaz falan yok, dedi.

Benim de ömrümde kıldığım, daha doğrusu kılar gibi yaptığım ilk ve son namaz bu oldu.

Ne ki ülke artık yavaş yavaş İslami yaşam tarzına yeniden açılıyordu. Bir süre sonra yine CHP iktidarı tarafından Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi kurulması ve türbelerin açılmasına ilişkin yasalar kabul edilecekti.

*

Bu arada ABD dostluğu ve hayranlığının bir simgesi olarak yılbaşlarında bir hindi kesip içini kuşüzümlü, çamfıstıklı pilavla doldurma modası başladı. Türkiye'nin büyük dostu ABD Cumhurbaşkanı Truman, "hindi" kelimesinin İngilizce karşılığının "turkey" olmasından ötürü büyük bir jest yaparak 1949 yılbaşında Cumhurbaşkanı İnönü'ye, kafesinin üzerinde "Turkey to Turkey" yazılı bir baba hindi göndermişti. Belki de bu Türkiye'nin ABD tarafından ileride gövdeye indirmek üzere besiye alınan bir hindi gibi görülmesinin sembolüydü.

Bizim evde de her küçük memur ailesinin evinde olduğu gibi yılbaşı geceleri çeşnisi biraz daha fazla bir akşam yemeği yenir, ardından da radyodan müzik programları dinlenerek milli piyangonun çekiliş saati beklenirken hararetli tombala partileri yapılırdı. Çinkola... Tombola...

Yoksulluktan değil hindi kesmek, tavuk kesmek bile ancak hali vakti yerinde olanların harcıydı. Rakı, şarap, bira gibi şeyler de, "haram" olduğundan değil, yine yoksulluktan bizim eve hiç girmezdi. Onun yerine annemin özel olarak yaptığı şerbet, limonata gibi şeylerle kifafı nefs edilirdi.

O yıllarda içki bâbında aklımda kalan tek istisna, Kızılay'daki akrabalarımızı ziyarete gittiğimiz sıcak bir günde, Kızılay binasının önünden geçerken onun bahçesindeki bir büfeden buz gibi birer bardak maden sodası içmemizdi.

Gazetelere bakılırsa, Türk-Amerikan dostluğu derinleştikçe ülkemizin itibarı da uluslararası arenada hızla artıyordu.

Hiç unutmam, 1949 yazında bütün gazeteler ortalığı birdenbire büyük velveleye vermişlerdi: "Avrupalı olduk!"

O sıralarda daha Avrupa Ekonomik Topluluğu falan yoktu ama Türkiye Avrupa Konseyi'ne üye olmuştu. Hem Avrupalı olmak, hem de Amerika'nın en büyük dostu olarak tanınmak az şey değildi.

Ankara'daki Amerikan askerlerinin, Amerikan kurumlarının sayısı hızla artıyor, arttıkça da çikletli, naylonlu yaşam tarzı yaygınlaşıyordu.

Neyse ki, yeni sol dergiler, kitaplar yayınlanmasa da, babamın kitaplığında yıllardır biriken kitapları okudukça önümde yeni ufuklar açılıyordu. Yıllardır hapishanede "vatan haini komünist" olarak çürütülen Nazım Hikmet'in kitaplarını artık kitaplığımızın görünür yerinden kaldırılmış da olsa sık sık yeniden okuyordum.

O dönemde okuduğum kitaplar arasında beni en etkileyenlerden biri Anatole France'ın "Allahlar Susamışlardı" adlı romanıydı.

O yaşların en önemli fikir jimnastiklerinden biri, Tevfik Fikret - Mehmet Akif zıtlığı eksenindeki tartışmalardı. Biz

birkaç arkadaş Mehmet Akif'in muhafazakarlığına karşı Tevfik Fikret'in ilericiliğini hararetle savunuyorduk. Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Faruk Nafiz gibi şairlerin şiirlerini de çok sevmekle birlikte Tevfik Fikret bize kavgayı, direnişi öğretiyordu.

Bu yanıyla bizim için Nazım Hikmet'le aynı kategorideydi. Ne ki, bu tartışmalarda Nazım Hikmet'in adı asla gündeme gelmiyordu. Belki o zamanın bunaltıcı anti-komünist baskısı altında, gizli gizli büyük bir hayranlıkla okuduğumuz bu şairin adını telaffuz etmemek, şiirlerinden bahsetmemek bir kendi kendini savunma içgüdüsünden kaynaklanıyordu.

Bir akşam babam eve geldiğinde önüme bir kitap koydu:

- Al sana okunacak bir kitap... Oku, dikkatle oku ki, çocukluk günlerinde yaşadığın çorak Anadolu'nun yoksulluğunu, acılarını unutmayasın...

Mahmut Makal'ın "Bizim Köy"'üydü. Zaten kitap üzerine gazetelerde lehte aleyhte bir şeyler yazılıp duruyordu. Bir gecede okuyup bitirdim, kitabı kapattığımda yıllarca yaşamını paylaştığım çorak, yarık topakların insanları birbir gözümün önünden geçmeye başladı. Gözlerim yaşardı.

Kitapta genç ve idealist köy öğretmenine karşı düşmanca tavırları dramatik bir biçimde işlenen köylüleri bir de o yanlarıyla anımsamaya çalıştım. Anımsadıkça da Makal'ın isyan dolu satırları gözümde daha da haklılık kazanıyordu.

Ama benim tanıdığım, somunlarını, acılarını ve sevinçlerini paylaştığım köy insanlarının güzel ve insan yanlarını da unutmam mümkün değildi. Örneğin köy enstitüsü mezunu ilk öğretmenlerin Kayseri'de Muncusun Köyü'ne gelişlerini, köylüler tarafından nasıl sıcak, iftiharla karşılandıklarını anımsadım. Makal da aynı kuşaktandı, ama farklı bir ortama düşmüştü.

Belki de hiçbir şeyin mutlak olmadığını, olumlu-olumsuz diyalektiğini ilk kez o gece kavramış olabilirim.

Babam hasta CHP'li olduğu halde isyan halindeydi. CHP iktidarı Türkiye'yi küçük düşürdüğü gerekçesiyle 20 yaşındaki bu genç öğretmeni nerdeyse hain ilan etmişti. Buna karşılık,

seçim kampanyasına tüm propaganda silahlarını kullanarak hazırlanan Demokrat Parti, Makal'a ve kitabına sahip çıkmıştı.

Türkiye'nin büyük bir politik çalkantıya hazırlandığı günlerdi. Demokrat Parti gerçekten etkin bir kampanya yürütüyor, oy vereceklerin sayısı hızla artıyordu. Artık okulda da, mahallede de konuşulan, tartışılan tek konu buydu. Babam karşı görüşte de olsa, genellikle DP'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'nin demokratlaşacağı düşüncesi yaygındı.

*

14 Mayıs 1950 seçimlerinin ertesi günü okula gittiğimde yer yerinde oynuyordu. 27 yıllık CHP iktidarı yıkılmış, Demokrat Parti mutlak çoğunlukla iktidara gelmişti.

Dersler âdeta askıya alınmış, varsa yoksa seçimler tartışılıyordu. Cumhurbaşkanı kim, başbakan kim olacaktı?

Seçim sonuçları kesinleştikten bir iki gün sonra yeni seçilen milletvekilleri Ankara'ya akın etmeğe başladılar. Birkaç arkadaş dersleri asıp doğru yeni milletvekillerinin Meclis'e gelişini izlemeye gitmiştik. Meclis'in önü ana baba günüydü. Anadolu'nun dört bir yanından seçilen milletvekillerinin büyük kısmı belki de Ankara'yı ilk kez görüyordu, bazıları yerel kıyafetleriyle gelmişlerdi.

Her yeni milletvekilinin gelişinde, Meclis önünde toplanan kalabalık "Yaşasın halkın gerçek temsilcileri" diye tezahürat yapıyordu. Babamın karşı tavrı nedeniyle DP'ye sempatim olmamakla birlikte bu coşkudan ben de son derece etkilenmiştim.

Evde ise kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Babam kaşları çatık, barut fıçısı gibiydi. Annem, fazla azgınlık edip babamı kızdırmaması için beş yaşındaki afacan kızkardeşim Çiğdem'e esaslı bir zılgıt geçmişti. Ben de hemen hemen hiç konuşmuyor, özellikle güncel politik olaylar üzerine herhangi bir söz etmekten dikkatle kaçınıyordum.

Bir gün okula gittiğimde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün fotoğrafının yerinde yeller esiyordu. Kendini bildi

bileli Atatürk-İnönü kültüne koşullanmış olan bizim kuşak için bu gerçekten büyük bir şoktu. Arkadaşlar, hemen tüm devlet dairelerinde, kamu kurumlarında İsmet Paşa'nın resimlerinin kaldırıldığını söylüyordu. Bizim evde ise Atatürk'ün resmi yanında İnönü'nünki de hâlâ asılı duruyordu.

Akşam eve geldiğimde, kaç günlük perhizi bozarak konuyu açacak oldum. Çorbayı kaşıklarken,

- Baba, dedim, her yerde İnönü'nün resimleri kaldırılıyor. Biz ne zaman kaldıracağız?

Dememle birlikte babamın "Eşşek" diye kükreyerek suratıma okkalı bir Osmanlı tokadı indirip masayı terketmesi bir oldu.

Bu herhalde babamdan yediğim ilk ve son tokattı, bir devrin çöküşünün aile çapında dramatik bir tezahürüydü. İçimde fırtınalar kopmasına karşın, annemin kaş göz işaretleriyle de teskin olarak olayı unutmaya çalıştım.

Seçimlerden sonraki yaz tatili günlerinde İstanbul'da babaannemin yanına gönderildim. Komşumuz Romanya göçmeni Tevhide Teyze'nin yanına katmışlardı beni. Trendeki 3. mevki kompartımanımızda ana konuşma konusu, o sıralarda yıldızı parlamaya başlayan Zeki Müren olmakla beraber, Kemalist eğitimden geçmiş bir genç için şoke edici diyaloglar da eksik olmuyordu. Özellikle kendisinin kaç yıllık öğretmen olduğunu sürekli vurgulayan orta yaşlı bir yolcu,

- Artık tarih kitaplarının da yeniden yazılması lazım, diyordu. Yıllarca bizi yalanlara alet ettiler. İnönü Zaferi'ymiş... Öyle bir zafer yok, İnönü muharebesi Türk tarihinin en büyük hezimetlerinden biridir. Kompartımanda ağzı laf yapan bir başka kişi de onaylıyordu tüm söylediklerini.

İstanbul'a kafam tamamen allak bullak olarak indim.

Babaannemin semti Eyüp Sultan, Demokrat Parti zaferinin tadını bir başka çıkartıyordu. Başta Defterdar Fabrikası işçisi komşularımız olmak üzere herkeste dinsel özgürlüklere yeniden kavuşmanın coşkusu vardı. İşçi hakları, demokratik haklar falan değil, varsa yoksa ezanın minarelerden ne zaman Arapça okunmaya başlayacağı tartışılıyordu.

O gün de geldi... Babaannemin avuçiçi kadar bahçesinde kitap okurken mahallede birden âdeta kıyamet koptu. Herkes sokaklara dökülmüş "Allahım sana şükürler olsun, bu günleri de gördük..." diyerek birbirini kucaklıyordu.

Mahalledeki mescitte de Arapça ezan okunacaktı. Herkesin derdi, Allah-u Ekber'i duyabilmekti. Arnavut kaldırımlı, yan duvarları mezar taşlarıyla süslü dar sokaklardan Eyüp Sultan'a doğru inanılmaz bir yarış başlamıştı. Kulakları duvar gibi sağır babaannem de ne olup bittiğini anlayabilmek için beni sorguluyor, işaret diliyle becerebildiğim kadar olup biteni anlatmaya çalışıyordum. Ezanın Arapça'ya dönüştüğünü öğrenince, müezzinin Türkçe mi Arapça mı ünlediğini farkedemeyecek olsa bile, son derece mutlu olmuştu.

DP'nin yarattığı bu dinsel coşkuyu tüm renkliliğiyle İstanbul'un en ruhani semti Eyüp'te yaşadıktan sonra tatilden Ankara'ya döndüğümde yeni iktidarın iki sürpriziyle daha karşılaşacaktım.

Çıkartılan bir genel af yasasıyla yıllardır hapislerde çürütülen Nazım Hikmet salıverilmişti.

Evdeki kitaplıkta gerilere gizlenen Nazım Hikmet kitapları yeniden kolay ulaşılabilir yerlerdeydi. Yıllarca sonra Yassıada'da Menderes'in savunmasını alacak ve sağ partilerde siyasete atılacak olan Talat Asal o sıralarda ailece görüştüğümüz genç ve ateşli bir avukattı. Af kararını coşkuyla savunuyor, bunun demokratikleşmeyi daha da geliştirecek önemli bir adım olduğunu söylüyordu.

Ne ki, birkaç hafta sonra bir başka kararla Türkiye'nin gündemi ve yönelimi birden bire değişecekti.

Temmuz ayının sonlarıydı... Denizciler Caddesi'nde dalgın dalgın yürüyordum ki, bir yakın akrabamızın yetişkin oğlu koşa koşa gelip boynuma sarıldı:

- Haberin var mı? Kore'ye asker yolluyoruz. Meclis'ten karar çıktı!

Bunda sevinecek ne var gibilerden şaşkın yüzüne baktığımı görünce ekledi:

- Anlayamadın mı? Bugün Türk Milleti olarak büyük bir

utançtan kurtuluyoruz. İkinci Dünya Savaşı'na girip Mehmetçik'in kahramanlığını yedi düvele gösteremedik. Nihayet şan ve zafer günleri geldi!

Haber duyulur duyulmaz her yanı büyük bir coşku ve sevinç kaplamış, gazeteler Mehmetçik'in müstakbel zaferleri üzerine şimdiden spekülasyonlara başlamıştı.

*

Bu coşku giderek bizleri de etkilemeye başlamıştı ki, hiç beklenmedik bir gelişme herşeyi tersine döndürdü.

Bir akşam üzeri Kore Tugayı'nın sefer hazırlıklarıyla ilgili haberleri dinliyorduk ki, kapı çalındı. Boylu poslu bir astsubay, yanında genç ve güzel bir kadın, bir de küçük çocukları... Kendilerini tanıtınca bizimkiler hemen hatırladı. Çorlu'ya yerleşmiş Rumelili akrabalarımızdan bir başçavuş... Kore Tugayı'na tayini çıkmış, formaliteler için Ankara'ya gelmişti. Tüm Ankara'ya yolu düşen Rumelili akrabalar gibi bir süre bizde kalacaklardı.

Hem bizim evde, hem de ziyaretçinin kim olduğunu öğrenen konu komşuda kıyamet kopuyordu. Müstakbel bir Kore kahramanı bizim misafirimizdi. Olimpiyat şampiyonu Celal Atik'in Celo'lara gelişinden bu yana sokak sakinlerinin yaşadığı ilk büyük olaydı bu...

Bu büyük olayın şerefine sofra donatmak için beni hemen Bentderesi'ne alışverişe yolladılar. İlk kez olayı kutlamak üzere siyah Tekel biraları da almam tembihlendi. Akşam sofra kuruldu, komşular müstakbel kahramanımızı görüp selamlamak için gelip gidiyor, hediyeler getiriyordu.

Ne ki, akşamın geç saatlerinde, hava kararırken, coşkunun yerini birden bire büyük bir hüzün aldı. Başçavuş hısmımız birkaç bardak bira içip belli cesaret bulduktan sonra bir tek cümleyle masadaki herkesi şoke etti:

- Herşey iyi hoş da, ben genç karımı ve küçük yavrumu bırakıp bir başka ülke için ölüme gitmek istemiyorum...

Ve ekledi:

- Siz Ankara'lısınız, Genel Kurmay'da, Savunma Bakanlığı'nda falan tanıdıklarınız vardır. Bir yolunu bulalım, benim Kore'ye tayinimi vakit geçmeden iptal ettirelim.

Sağa sola yapılan başvurular hiçbir sonuç vermedi. Üstelik Kore'ye asker gönderme kararının alınmasından hemen sonra bunun bedeli olarak Türkiye'nin NATO'ya katılması için başvurulmuştu. Öyle sudan mazeretlerle kimse bu "vatan hizmeti"nden kaytaramazdı.

Kore kafilesi gerekli hazırlıkları tamamlandıktan sonra İskenderun Limanı'ndan Kore'ye hareket etti.

Artık evde, sokakta, okulda konuşulan tek konu Kore seferiydi. Ankara Radyosu özel asker mektubu yayını başlatmıştı, saatlerce hamasi ya da gözü yaşlı mesajlar okunuyordu. Başçavuş hısmımıza moral destek olmak için biz de Ankara Radyosu aracılığıyla kendisine sürekli mesaj gönderiyorduk.

Bu arada Bulgaristan'dan büyük kafileler halinde "soydaş göçü" başlamıştı. Tüm ortaokul, lise öğrencileri Balkan ülkelerinin nasıl komünizmin mezalimi altına düştüğü konusunda bilgilendirildikten sonra gruplar halinde soydaşlara yardım toplamak için görevlendiriliyordu. Ben bir arkadaşımla yeni gelişen gecekondu mahallelerinden birinde görevlendirilmiştim. Kapı kapı dolaşıp dilimizin döndüğü kadar soydaşların dramını anlatıyor,

- Gönlünüzden ne koparsa, diyorduk.

Gecekonduların yoksul insanları kendi sefaletlerini unutarak cepte, çekmecede ne varsa bağış veriyor, parası olmayanlar yumurta, bulgur, fasulya v.s. bağışlıyordu.

Kore Savaşı, Bulgaristan göçmenlerinin ağırlanış biçimi, NATO'ya başvuru ülkede antikomünist histeriyi iyice azdırmıştı. Türkiye komünizme karşı Batı'nın ileri karakolu olma yolunda hızla ilerliyordu.

Nazım Hikmet'in aftan yararlanarak hapisten çıkmış olmasının yarattığı hoşgörü havası da birdenbire dağılmıştı. Türk Barışseverler Cemiyeti, Kore'ye asker gönderilmesine karşı bir bildiri yayınlayınca kıyamet kopmuş, tekrar komünist tutuklamaları gündeme gelmişti.

Bir gün okuldan geldiğimde annem, son derece üzgün, arka sokaktaki komşularımızdan bir terzinin ve eşinin "komünistlik"ten tutuklandığını söyledi. Allak bullak olmuştum. Terzinin kendisiyle pek beraber olamamıştık ama eşi son derece kişilikli bir kadındı, arada bir annemle misafirliğe gelir, günlük olaylar üzerine kimseden duymadığımız yorumlar yapar, özellikle de hem DP'yi hem de CHP'yi eleştirirdi.

Mahallede tutuklama olayından sonra dedikodunun bini bir paraydı. Göğüslerinin arasında komünist belgeler ele geçirildiği, bilmem nereye sabotaj yapmaya hazırlandıkları birer bin katılarak anlatılıyordu. Herkes "komünist" damgası yiyerek başının derde girmeyeceğinden korkuyordu.

İşte bu bunaltıcı cadı kazanı ortamında sanki bir mucize oldu. Babamın bu kez de Ankara'dan İzmir'e tayini çıkmıştı. İzmir'de Alsancak İstasyonu'nda görevlendiriliyordu. Ben Ticaret Lisesi'nin son sınıfını İzmir'de okuyacak, ondan sonra da İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'na devam edecektim.

Yine denkler yapıldı ve bir karavagona yerleşip 1951 yılının kızgın bir yaz günü marşandiz treniyle Ankara'dan İzmir'e doğru yola koyulduk.

İzmir Yılları ve kendine rağmen gazetecilik 1952-1956

Karavagonun sık sık durakladığı, saatlerce telaki beklediği, aktarma yaptığı bu en uzun sarsıntılı göç kaç gün sürdü şimdi anımsamıyorum. Havaların sıcaklığından yararlanarak yarım açtığımız karavgonun kapısından bitki örtüsünün değişimini izleyebiliyorduk.

Eskişehir ve Afyon'u geçtikten sonra birden başka bir dünyaya girmiştik. Bol ağaçlı bir bitki örtüsü, giyimi, İç Anadolu insanından çok farklı, kendine güveni daha fazla köylüler, kasabalılar...

Gözünün alabildiğince uzanan üzüm bağları, pamuk ve tütün tarlaları, incir ağaçları... Havada farklı bir koku, insanların yüzlerinde farklı bir ifade... Trenin zaman zaman durakladığı istasyonlarda uzaktan gelen türküler bile farklı, daha coşkulu, daha neşeli...

Ama asıl şaşkınlığı, trenimiz Karşıyaka'ya girdikten sonra yaşayacaktık. Ömrümüzde, annem babam da dahil, hiçbir yerde görmediğimiz palmiye ağaçları. Sonradan adının imbat olduğunu öğreneceğim, o yaz sıcağında bunalanlara ferahlık veren hafif tatlı rüzgar... Ak badanalı evler, martıların çığlıkları, kumruların ilahi ritmindeki ötüşleri...

İzmir... Türkiye'nin üçüncü büyük kenti...

Trenimiz akşama doğru Karşıyaka'dan sonra körfez kıyısına paralel bir kavis çizdikten sonra İzmir'in içine bodoslama girip Basmane'ye varıyor. Bir sürü makas oyun-

larından sonra bizim karavagon Kahramanlar Mahallesi'ne yakın bir yerde kör bir hatta çekiliyor.

Artık İzmir'liyiz...

Yeni bir kıtaya ayak basan gezginlerin tecessüsü içinde karavgondan inip çevreyi kolaçan ediyoruz. Biraz ileride ünlü İzmir Enternasyonal Fuarı'nın orijinal yapıları görünüyor.

Babam,

- Bekleyin, diyor. Şimdi gidip ev bakacağım. Belki yarına oraya taşınırız, İzmir'i ondan sonra rahat rahat dolaşırız.

İki saat geçmeden babam elinde ünlü çekirdeksiz Sultan üzümü dolu bir kese kağıdıyla dönüyor.

- Şansımız varmış, ev işi biz gelmeden hallolmuş. Hemen Fuar'ın Kahramanlar kapısına yakın kutu gibi bir ev... Kirası da çok ucuz...

Annem adamlıklarını üstüne geçiriyor,

- Hemen gidip görelim, diyor. Çoluk çocuk kaç gündür karavagonda perişan olduk. Bir an önce evimize yerleşelim.

Ailece 1423. Sokak'taki eve gidiyoruz. Herkes kapı önüne sandalye, tabure atmış, akşam serinliğinin keyfini çıkartıyor. Sokak kapısında müstakbel komşuları selamlayıp kendimizi tanıttıktan sonra evi görmek için dar bir koridordan geçip içeri giriyoruz. Ev demeye bin şahit ister. Ortasında tulumba bulunan küçük bir avlunun cadde tarafında iki katlı bir bölüm, arka tarafta ise tavanları basık, mutfaksız tuvaletsiz, oturma odası niyetine bir giriş ve de iki uyduruk yatak odasından ibaret evimiz. Hepsi yoğun rutubet kokulu... Tam arkadan sık sık tren geçtiğinden trenyolunun tüm gürültüsü içeride... Binanın tek helası da tulumbanın tam arkasında, dört aile birden ortak kullanıyor. Yemek avlunun bir köşesindeki sundurmanın altında pişecek, bulaşıklar avlunun orta yerindeki tulumbanın altında yıkanacak.

Bu, İzmir'in halk mahallelerinde çok yaygın olan tipik "aile evi"... Hela ortak, mutfak ortak, üç, dört, binanın hacmine göre bazen beş altı aile bir arada, içiçe... Kimsenin kimseden gizlisi saklısı yok, olması da mümkün değil.

Annemin birden suratı asılıyor:

- İzmir diye bizleri buraya mı getirdin? Çocuklar burada zatürre olur, verem olur...

Babamın ev müjdesini verdiğindeki ilk coşkusundan eser yok. O da durumun vahametinin farkında. Annemi yatıştırmaya çalışıyor:

- Haklısın, haklısın ama arkadaşlar şimdilik ancak bunu bulabilmişler. En kısa zamanda daha uygun bir yere çıkarız. Hemen yarın başka bir yer bakmaya başlarız.

Ertesi sabah babam bir at arabası kiralayıp geliyor, karavagondaki denkleri, öteberiyi yükleyip yeni evimize taşınıyoruz.

Benim açımdan evin Ankara'dakilere göre bir avantajı, hiç değilse artık kovalarla birkaç sokak ötedeki mahalle çeşmesinden su taşıma derdi olmaması. Ama alışveriş yapma, maltız yakma gibi işler yine benim üstümde...Ucuz bakkal manav bulabilmek için çevrede bir tur atıyorum.

- Tren geçidinin öte tarafına git, oralar daha ucuzdur, diyorlar.

Evet öte taraf çok daha ucuz, ama insanların yaşamı da... Sokakların çoğu gaz teneke lerinden yapılmış eğri büğrü, bakımsız sefil evlerle dolu, tam bir teneke li mahalle... Pis lağım suları sokaklarda akıyor, çocuklar çöp yığınlarının içinde koşturup duruyor. Yoksulluk, ihmal edilmişlik, çaresizlik, umutsuzluk... Alışverişten dönünce annemi tesellî ediyorum.

- Anne buna da şükret, beterin de beteri var... Ama sana söz, hele şu liseyi bitireyim, hemen çalışmaya başlayıp seni bu evden kurtaracağım, müstakil mutfağı, helası olan bir eve kavuşacağız.

İzmir'e gidişimiz tam da Fuar'ın açık olduğu günlere rastladığından, biraz ilerimizde Fuar'ın kurulu olduğu Kültür Park'a gidip bu ev dramını unutmaya çalışıyoruz.

Fuar alanındaki gazinolardan zamanın yıldız şarkıcıları Hamiyet Yüceses'in, Perihan Altındağ'ın, Müzeyyen Senar'ın nağmeleri yükseliyor, Luna Park'ta dönme dolaplar, atlı karıncalar, kaskatlı havuz, paraşüt kulesi ve de yedi düvele ait farklı farklı pavyonlar...

Hele hele Fuar'ı geçip Alsancak ya da Pasaport'a indi-

ğiniz zaman karşınızda tüm güzelliğiyle İzmir Körfezi. Rumlardan kalma bembeyaz Sakız tipi evleriyle Kordon Boyu, karşı tarafta bir masal beldesi gibi gözkırpan Karşıyaka sahili.

İzmir'e kısa zamanda uyum sağlıyoruz... Patates'e kompir, domates'e tomat, incir'e bardacık, simit'e gevrek demeyi öğreniyoruz... Sabahın serinliğinde incir yapraklarıyla kapladığı yuvarlak tezgahını kafasının üstünde taşıyarak sıtma görmemiş sesiyle uyku tembellerini yatağından fırlatan ballı incir satıcısı:

- Bardacık, taze taze bardacık... Buz gibi bardacıık...

*

Büyüleyici yaz günleri çabuk bitiyor, okul zamanı geliyor. Bir senesi kalmış Ticaret Lisesi öğrenimini burada tamamlayacağım.

İzmir büyük bir ticaret şehri, Türkiye'nin en büyük ihracat limanı... Ticaret Lisesi bu kente bürokrat ağırlıklı Ankara'dan daha çok yakışıyor. Buradaki lisenin öğrencileri de sosyal köken olarak Ankara'dakilerden çok farklı. Ankara'daki okul arkadaşlarım çoğunlukla benim gibi küçük memur, esnaf zanaatkâr çocukları oldukları halde, buradakiler hali vakti yerinde tüccar ailelerine mensup... Çoğu okulu bitirdikten sonra sağda solda muhasebecilik, banka memurluğu yapmak için değil, ailenin ekonomik ve ticari faaliyetlerine katılıp ileride başına geçmek üzere okuyor ya da okutuluyor.

Okulda, çevre il ve ilçelerden gelen zengin toprak sahiplerinin çocukları da hayli fazla.

Sınıf arkadaşlarına göre yaşça ve fizikçe daha küçük olmanın dezavantajlarına burada bir de küçük memur çocuğu olmamdan, hele de Ankara gibi İzmir'e, Ege Bölgesi'ne çok uzak bir yerden gelmiş bulunmamdan kaynaklanan bir dışlanma ekleniyor.

İlk derse girer girmez de hemen bana bir isim takılıyor: Ankaralı.

İzmir Ticaret Lisesi Cumhuriyet Meydanı'nın arka-

larında, çevresi tütün, incir, üzüm işleme depolarıyla çevrilmiş eski bir bina. Binanın bir bölümü Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'na ayrılmış. Liseyi bitirirsek bir yıl sonra gideceğimiz yer orası.

Muhasebe, ekonomik bilgiler, reklamcılık, mal bilgisi gibi mesleki derslerin üstesinden gelmek hiç de zor değil.

Artık fizikçi olma hayallerim geri dönüşü olmayacak biçimde suya düşmüş olsa da, fizik kimya derslerine nostaljik bir tutkum var. Sanki ileride fizikçi çıkacakmışım gibi özellikle laboratuvar çalışmalarının en başarılı öğrencisiyim.

Ne ki, Ticaret Lisesi'nin son sınıfında belki de hayatımın yörüngesini tamamen değiştirecek yepyeni bir dersle karşılaşıyorum: Stenografi.

Yataylı dikeyli çizgilerden, yaylardan ve yuvarlaklardan oluşan özel bir yazı. Amaç, herhangi bir hatibin konuşmasını, ne denli hızlı konuşursa konuşsun, olduğu gibi kaydedebilmek. O sıralarda henüz manyetofon ya da kaset gibi kayıt aletleri yaygın olmadığından kağıt kalemle hızlı not tutabilmek çok önemli. Gerçi harf reformundan önce Arap harfleriyle yazmayı öğrenmiş olanlar, Latin harflerini kullananlara göre daha hızlı not tutabiliyor, ama iyi bir stenografın hızını yakalamaları mümkün değil.

Sanki resim ve müzikteki başarısızlıklarımın acısını çıkartmak istercesine kendimi bu gizemli yazıyı öğrenmeye veriyorum. Dakikada 50 hece, 100 hece, sonra demoralize edici birkaç aylık yerinde sayma, ardından mucizevi bir patlamayla dakikada 120 hece, 150 hece... 200 hece...

İşte bu stenografideki iddialılıktır ki ilerideki yıllarda meslek seçimimde etkin rol oynayacaktır.

Aslında lisenin son sınıfında tüm derslerde başarılıydım.

Başarılı olamadığım tek ders jimnastik dersiydi... Ankara Atatürk Lisesi'nin orta kısmında resim dersinden ikmale kaldığım gibi belki de tam listeyi bitirecekken jimnastikten ikmale kalacaktım. İlk karnelerimizi aldığımızda sadece bu dersten kırık not almış olmama benden çok sınıf arkadaşlarım tepki gösterdiler. Kalabalık bir heyet halinde muavinin odasına

baskın yaparak bu kadar başarılı bir öğrenciye sırf fizik yetersizliğinden ötürü kırık not verilmesini protesto ettiler.

Jimnastik öğretmenimiz aynı zamanda okul saatleri dışında Demokrat İzmir Gazetesi'nde sayfa sekreteri olarak çalışıyordu. Olaya çok üzülmüştü. Notlarımı düzeltip beni fizik kapasitemin üzerindeki faaliyetlerden muaf tuttu. İleridekı yıllarda gazeteciliğe başlayınca da kendisiyle yakın dost olacaktık.

Jimnastik derslerindeki başarısızlık sınıf ya da mahalle arkadaşlarımız arasındaki futbol maçlarında iyi bir kaleci ya da santrfor olmama engel değildi.

Parasızlıktan dolayı maça bilet almadan ve kontrola yakalanmadan girebilme akrobasisine İzmir'de de Alsancak Stadyumu'nda devam ediyordum.

Yeni DP iktidarının İzmir'in işgalden kurtuluşunu simgeleyen 9 Eylül şenliklerini bir parti propagandasına dönüştürdüğü günlerde Türkiye'nin geleceğini belirleyen iki gelişme, tam da kendimizi meslek seçimine hazırladığımız sıralarda okulda ciddi tartışma konusu haline geldi.

Meclis'te kabul edilen Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'yla Türkiye'ye büyük sermaye geleceği, özellikle Ticaret okullarından yetişenler için büyük iş alanları açılacağı söyleniyordu. Ama daha önemli gelişme, Kore'deki Kunuri Savaşları'nda yüzlerce askerini yitiren Türkiye'nin, sanki bunun bedeli ödeniyormuş gibi NATO'ya dahil edilmesiydi. Daha ilk günden NATO'nun Güneydoğu kanadının İzmir'de konuşlandırılacağı söyleniyordu.

Arkadaşlar bana takılıyordu:

- Harika steno yazıyorsun... İngilizceni de kuvvetlendirirsen NATO'da işin hazır...

Ankara günlerine ilişkin notlarımda yazdığım gibi Amerikalılara hiç de sempatim yoktu, aksine Türkiye'de Amerikan varlığına karşıtlığımı her fırsatta söylüyordum. Verilecek ücret ne olursa olsun Amerikalıların yanında çalışmaya hiç de niyetli değildim..

Ne ki tüm bunları tam bir özgürlük içinde tartıştığımızı

da söyleyemem. Daha ders yılı açılmadan tüm gazetelerde aftan yararlanan Nazım Hikmet'in bir Romen gemisiyle Türkiye'den kaçıp vatana ihanet ettiği duyurularak müthiş bir anti-komünist kampanya başlatılmıştı. Bakanlar Kurulu da büyük şairin hangi baskı ve tehditler altında Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldığını bile bile kendisini TC vatandaşlığından attığını ilan etmişti.

Nazım'a hayran babamın ağzını bıçaklar açmıyordu. Nazım'ın kitapları kitaplığımızda yeniden zulaya alınmıştı.

Okul yılı açıldıktan bir kaç hafta sonra da tüm gazeteler azılı komünist bir genç kızın gizli belgeleri bir gemiyle Fransa'ya kaçırmak isterken İstanbul'da tutuklandığını, ülke çapında bir komünist tevkifatı başladığını yazıyordu.

İzmir gazeteleri daha sonraki günlerde de tevkifatla ilgili haberleri vermeye devam ettiler. Bunlara bakılırsa, polis zamanında davranmıştı, yoksa vatan elden gidiyordu!

Artık herkesi, düzen aleyhtarı en ufak bir eleştiriden dolayı "komünist"likle suçlanma korkusu sarmıştı.

*

Ticaret Lisesi'ni bitirdiğimde doğal olarak Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'na devam etmeyi düşlüyordum. Zaten babamın İzmir'e tayini çıktığında da bana verilen perspektif buydu. İstediğim dalda eğitim göremeyecektim ama en azından bir yüksek okul diplomam olacaktı.

Tatil günlerinin rehaveti dağıldıktan sonra bir akşam, bizim aile evinin avlusundaki sundurmanın altında geleceğim konuşulmaya başlandı.

Babam,

- Bak Doğan, beni iyi dinle, diye girdi söze. Liseyi başarıya bitirdin, seninle iftihar ediyoruz. Biliyorum ki yükseğe devam etmek istiyorsun. Bizim de isteğimiz buydu. Ama maddi durumumuzu biliyorsun. Sana yükseği okutmaya gücümüz yetmez. Muhaseben falan iyi... Bir banka şubesinde ya da bir tüccarın yanında işe girmeye ne dersin?

Sanki başımdan aşağı kızgın sular dökülmüştü. Renk vermemeye çalışarak bir süre sustum. Annemin gözleri yaşarmıştı. Kendisi hiç okuyamadığı için benim okumamı çok istiyordu. İzmir'e geldiğimiz gün ona verdiğim sözü de anımsadım. Onu bu evden kurtarmayı çok istiyordum.

- Tamam baba, dedim... Dert değil, size yük olmam... Okumama engel olmayacak bir iş bulabilirsem ne âlâ... Hem çalışır hem okurum. Olmazsa, can sağlığı, okumayı boşlar senin dediğin gibi kendimi tamamen hayatımı kazanmaya veririm.

Ertesi gün, daha ertesi gün, birlikte mezun olduğumuz arkadaşları arayıp buldum. Kimisi şimdiden ailesinin işyerinde çalışmaya başlamış, kimisi başka yerde iş bulmuştu.

Ama çoğunun niyeti hem çalışıp hem de Yüksek Ticaret'e devam etmekti. O yıllarda kısa adı YETO olan Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'nda dersleri izleme mecburiyeti yoktu. Ancak arada bir rastgele yapılan yoklamaları yakalamak, bunun için de iyi organize olmak gerekiyordu. En yakın arkadaşlarımdan Burhan Ceyhan, Ertuğrul Ayker, Ahmet İşsever, Halit İlter de bu seçimi yapmışlardı.

- Sen bizden daha avantajlısın, steno da biliyorsun... Sen de dene, dediler.

O günlerde artık NATO üyesi olan Türkiye'nin İzmir kentinde Güneydoğu Kara Kuvvetleri ve 6. Taktik Hava Kuvvetleri'nin karargahlarını kurmak üzere yoğun hazırlık vardı. Kordon Boyu'nun en güzel yerinde turistik otel olarak inşa edilen büyük bir binaya NATO elkoymuş, üye ülkelerin bayraklarını denize karşı dalgalandıracak bayrak direkleri dikiliyordu.

İzmir'e yoğun bir Amerikalı asker akını başlamıştı. Ev kiraları birden bire ikiye katlanmış, her şey Amerikan standartlarına göre ayarlanıyordu. Amerikalıların yanısıra İtalyan ve Yunan askerleri de NATO karargahlarında görev yapacaktı.

Gazetelere her gün ilan vererek az da olsa İngilizce bilen, daktilo, steno yazabilen, büro ve muhasebe işlerinden anlayan eleman arıyorlardı. Verilecek ücretler Türkiye'deki

emsal işlere verilen ücretin iki üç katıydı, vergiye de tabi değildi. Üstüne üstlük, Amerikalılara hizmet vermek için kurulan ucuz PX mağazalarından, kafetaryalardan yararlanma olanağı da vardı.

Hem ailemden hem de arkadaşlarımdan sürekli baskı geliyordu:

- Oğlum deli misin? Bu fırsat kaçırılır mı? Hele bir kapağı at, ondan sonra ne halt edersen et!

Bir gün canıma tak dedi. Adam devşirme bürosu Buca'daydı. Otobüse atlayıp gittim. Kapıda uzun bir kuyruk, kuyruktakilerin çoğu temizlik, mutfak, tamirat gibi servis işlerinde çalışmak için başvuruyordu. Mülakat sırası bana yaklaştıkça kendi kendimle hesaplaşmam daha da yoğunlaştı. Kendimi Amerikalı bir çavuşun emrinde çalışır görmeyi bir türlü içime sindiremiyordum.

Son anda "Olmaz olsun"diyerek sırayı terkedip ilk otobüsle İzmir'e döndüm. Başka bir iş arayacaktım, okula da devam etmeme engel olmayacak bir iş...

Yine İzmir Fuarı... İtalyan Pavyonu'nda ilk kez spaghetti yanında bir bardak kırmızı şarap içiyorum. Ama en ilgimi çeken pavyonlar, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin pavyonları. TKP tutuklamalarının yarattığı korku ortamında bu pavyonları ziyaret edebilmek, o ülkelerdeki yaşamı, gelişmeleri kısmen de olsa tanıyabilmek çok önemli...

Bu arada 9 Eylül'ü kutlama hazırlıkları ilerliyor, taklar kuruluyor. Kemeraltı Caddesi'nde, Beyler Sokağı'nın girişindeki eski kitapçıya kitap bakmaya giderken duvarda bir afiş çarpıyor gözüme:

"Ege Güncşi Gazetesi, 9 Eylül'den itibaren bütün bayilerde..."

Daha önce duymuştum. Ticaret Lisesi'nden daha önceki yıllarda yetişen başarılı stenograflardan biri Demokrat Izmir Gazetesi'nde çalışıyormuş. Şeref Bakşık...

Niçin olmasın? Bir gazetede çalışmak Amerikalıların yanında çalışmaktan daha akıllıca değil mi?

Gazetenin yönetim yeri, Kemeraltı Caddesi'nin deva-

mında... Ani bir kararla oraya yöneliyorum. Eski bir tütün deposundan bozma tek katlı bir binada harıl harıl bir faaliyet. Bir tarafta hiç tanımadığım görmediğim bir takım makineler, bağıra çağıra Almanca konuşarak onları monte edip ayarlarını yapmakla uğraşan bir iki usta, yan tarafta yayın yönetmenin bürosu.

Gazetenin sahibi İzmir'in büyük işadamlarından birinin Amerika'da eğitim görmüş damadıydı, Türkiye'ye döndükten sonra teknik olarak mevcutlardan tamamen farklı bir gazete yayınlamayı kafasına koymuştu.

Kendimi tanıttıktan sonra,

- Liseyi yeni bitirdim, çok hızlı steno ve daktilo yazarım. Yüksek okul saatleri dışında çalışabileceğim bir iş arıyorum, dedim.

Yardımcısıyla bakıştılar. Galiba tam aradıkları kimseydim.

- Geçin yan tarafa, dedi. Okuyacağım haberi not edin, sonra da daktilo edeceksiniz.

Önündeki gazeteden bir polisiye haberi hızla okumaya başladı. Heyecandan biraz teklesem de okunması üç dört dakika süren metni olduğu gibi kayda almıştım. Yine heyecandan birkaç küçük yanlışla daktiloya da geçtim. Bir göz attı,

- Tamam, dedi. 8 Eylülde gel, çalışmaya başla. Akşama doğru gelip gece yarısına kadar diğer kentlerdeki muhabirlerin telefonla yazdıracakları haberleri kaydedeceksin, gerekirse Türkçe yayın yapan yabancı radyolardan dünya haberlerini not alıp haber haline getireceksin. Biz senden memnun olursak, sen de işten memnun kalırsan aylık 200 Lira! Kontratını da o işe başladığın gün imzalarız.

Heyecanımı belli etmemeye çalışarak teşekkür ettim, koridoru aşıp Kemeraltı Caddesi'ne çıkınca derin bir nefes çekip Konak'a doğru deli gibi koşmaya başladım. Bir mucize olmuştu. Hem babamın eline 80-90 Lira aylık geçtiği bir dönemde iki misline yakın aylık alacaktım, hem de okul saatleri dışında çalışacağım için yüksek öğrenime devam edebilecektim.

Gazeteci olacağımı falan düşünmüyordum. Önemli olan, yüksek öğrenimi garantilemiş olmamdı.

Eve varıp da müjdeyi verdiğimde ailedeki kasvet havası dağıldı, herkes bayram etmeğe başladı. Annem de herhalde yakında bu aile evinden kurtulup helası, mutfağı müstakil bir eve kavuşabilecekti.

*

8 Eylül'de işe başladığımda tatlı bir sürpriz vardı. Stenoda hız konusunda başabaş olduğumuz sınıf arkadaşım Nejat Yada da Ege Güneşi'nde çalışmaya başlamıştı. Gazete yönetimi için iki stenograf çalıştırmak son derece akıllıca bir davranıştı. Şehirlerarası telefon konuşmaları çok pahalıydı. Özellikle siyasi haberlerin büyük kısmının geldiği Ankara'yla telefon bağlantıları çok pahalıya mal oluyordu. Bizim çalışmamızla telefon giderlerinde bize ödenecek ücretin birkaç katı tasarruf sağlanacaktı.

Ege Güneşi gerçekten ilginç bir deneyimdi.

Türkiye'de günlük gazeteciliğe ofset tekniğinin 60'lı yıllarda Günaydın Gazetesi'yle girdiği sanılır. Oysa bu teknik gelişimi günlük medyada ilk kez denemenin onuru benim ilk gazetem Ege Güneşi'ne aittir. Ancak o yıllarda offset tekniği tam gelişmediği için İzmir'in kurtuluş günü 9 Eylül'de çıkan ilk sayısı teknik olarak tam bir fiyaskoydu. Diğer sayılarda da durum pek düzelmedi.

Herşeyden önce, dizgi için Linotype ya da Intertype değil de karakter sayısı son derece sınırlı elektrikli daktilo makineleri kullanılıyordu. Bunlarda dizilen yazılar son derece zayıf ve titrek görünüşlüydü. Buna ek olarak, metal kalıplar iyi hazırlanamadığından, mürekkep ve su ayarı iyi tutturulamadığından, ofsette basılan sayfalar okunur gibi değildi. Fotoğraflar da tramaj hatasından ya kopkoyu ya da içinde ne olduğu anlaşılamayacak kadar apaçık çıkıyordu.

Tüm bunların üstüne de gazete daha baştan yenilgiye mahkum bir dağıtım savaşına girmişti. O zamana kadar tüm İzmir, İstanbul, Ankara ve taşra gazetelerinin İzmir dağı-

tımını Hamdi Bekir Gürsoylar yapardı. Gazetenin sahibi hem Ege Güneşi'nin bağımsızlığını garantilemek hem de satış fiyatı üzerinden yüzde 40'a varan başbayi payını başkasına yedirmemek için beş altı tane Vespa satınalıp özel bir dağıtım şebekesi kurmuştu.

Ne ki Hamdi Bekir İzmir'de kendi tekelini sarsacak bu girişimi hazmetmemiş, Ege Güneşi'nin çıktığı ilk gün gazeteyi dağıtmak üzere kentin dört bir yanına dağılan Vespa'lı özel dağıtıcıları kıyıda köşede kıstırtıp adamakıllı dövdürtmüştü.

Bu dağıtım savaşı üç dört hafta kadar sürdü. Akşamları gazeteye haber yetiştirmeye çalışırken bir kulağımız da dışarıda dayaktan kurtulan ya da kurtulamayan dağıtımcıların anlattıklarındaydı, işten vakit buldukça dertlerini dinleyip teselli etmeye çalışıyorduk.

Bu ilk gazetecilik deneyimi uzun sürmedi.

Teknik sorunları, dağıtım zorluklarını aşamayan gazete sahibi bir gün işe gittiğimde,

- Doğan, maalesef devam edemiyoruz. Kısa da sürmüş olsa işbirliğiniz için teşekkür ediyorum, dedi.

Dürüst davranarak üç haftalık çalışmamın karşılığı olan ücreti ödedi, bir de ileride iş ararken yararlı olması için bir bonservis verdi. Bundan sonrası için karşılıklı başarılar dileyerek ayrıldık.

Aldığım para birkaç aylık cep harçlığımı ve kitap paralarımı çıkartacaktı.

Ne olursa olsun Yüksek Ticaret'e yazılmaya karar verdim.

Yaşımdan ötürü ortaokula, liseye yazılırken yaşadığım sorun burada da karşıma çıktı. Kayıt kağıtlarını doldurup teslim etmiştim ki kayıt memuru,

- Bir dakika, dedi, sizi kaydedemeyiz... Siz henüz reşit değilsiniz. 18 yaşını doldurmamış kimseyi alamayız.

Gerçekten de 1952 sonbaharında ben değil 18 yaş, 17 yaşını dahi doldurmamıştım.

Tartışmaya başladık. Hayat hikayemi özetleyip, Milli

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in müdahalesini dramatik bir biçimde anlattım. Anlayış gösterdiler.

- Ama bir şartla, kayıt için velin olarak babanın da gelmesi lazım.

Beni yüksek öğrenimden vazgeçirip bir an önce iş güç sahibi olmamı sağlamaya çalışan babamın bu durumu bahane ederek kayıt işinde aksilik çıkaracağından endişe ediyordum. Olayı anlattığımda,

- Bak, dedi, hâlâ adam olamadın. Yine bana muhtaçsın. Tasalanma, yarın gidip kaydını yaptırıyoruz. Ama bir an önce okul masraflarını çıkartacak bir iş de arasan iyi edersin.

Velayet altında başladığım YETO'da eğitim yılı başlayıp da mutlaka izlenmesi gereken dersleri belirledikten sonra okula devam ritmini iş aramaya göre ayarladım.

Demokrat Parti iktidarının politikası gittikçe sertleştiği, basına, üniversite öğretim üyelerine tehditler giderek arttığı için okul kantinindeki sohbetlerde, hattâ bazı hocaların derslerinde siyasal konular ağırlık kazanmaya başlamıştı.

O sırada İzmir'de hiçbir muhalif gazete yoktu. Siyasal olaylar İzmir'e ancak bir gün gecikmeyle gelen Ankara ve İstanbul gazetelerinden izlenebiliyordu.

Bir gün kantinde sohbet ederken yakınlarından biri CHP İzmir örgütünün üst kademelerinde bulunan bir arkadaş,

- Parti karar almış, yakında bir günlük gazete çıkartacaklarmış, dedi. Benim Ege Güneşi'ndeki üç haftalık gazetecilik deneyimimi bildiği için de ekledi:

- Pasaport'un arka taraflarında partili kodamanlardan birinin eski tütün deposunu tutmuşlar. Başvursana...

Gazetenin adı Sabah Postası'ydı. 15 Ocak 1953'te yayınlanan ilk sayısını okulda gördükten sonra çalışmak için başvurmaya karar verdim.

Gazete idarehanesinin bulunduğu bina, okuldan Kemeraltı'na giderken sık sık geçtiğimiz 853. Sokak'taydı. Sokağa girer girmez tütün, kuru üzüm ve incir kokularının karışımından oluşan keskin bir koku genzimizi yakardı.

Doğrudan gazetenin yazı işleri müdürü ve başyazarı

Orhan Rahmi Gökçe'nin yanına çıktım. Kendisi aynızamanda İzmir'in yetiştirdiği tanınmış romancılardandı.

- Steno-daktiloya ihtiyacınız var mı?

- Var da, sen okula gitmiyor musun?

- Gitmesine gidiyorum ama, devam edebilmem için çalışıp masraflarımı çıkartmam lazım.

- Çıkacak gazetenin muhalif gazete olacağını biliyor musun? Doğru dürüst para ödeyemeyebiliriz. Gazete tutmayabilir ya da kapatılabilir.

- Kapanan ilk gazetem olmaz!

Hayretle gözlüğünü alnına doğru kaldırıp dikkatle beni süzdü:

- Nasıl? Daha önce de gazetecilik mi yapmıştın? Hem de bu yaşta!

Mahcup bir şekilde gülerek Ege Güneşi serüvenini anlattım.

Kahkahayı bastı.

- Öyleyse şerbetlisin. Stenon da hızlıysa, hemen şimdi başlarsın.

Gazetenin hazırlık saatiydi. Gökçe neredeyse tek başına çalışıyordu. Konuşurken çalan telefonlara cevap veriyor, başlık attığı yazıları mürettiphaneye gönderiyordu. Dikkatimi çeken kendi yazdığı yazıların hep Arap harfleriyle yazılmış olmasıydı. Sonradan öğrenecektim ki, sırf Gökçe'nin yazılarını dizebilmek için eski Türkçeyi iyi bilen haylice yaşlı linotype ustaları ve mürettipler angaje edilmişti.

Tam benim yazı hızımı kontrol etmek üzere dikte edeceği bir metin ararken telefon çaldı. Arayan taşra muhabirlerinden biriydi.

- Sana birisini veriyorum, ona yazdırırsın, dedi.

Ardından bana döndü:

- Geç yandaki odaya, göster kendini... Not aldıktan sonra daktilo edip getir bana...

Muhabir Manisa'daki tütün ekicilerinin sorunlarıyla ilgili bir yorum, bir cinayet haberi ve de CHP İl Başkanı'nın bir demecini geçti. Masada bit pazarından alınmış ya da

hurda deposundan çıkmış bir daktilo makinesi... Yazmaya koyuldum. Yazarken tuşlar birbirine takılıyor, kırmızı-siyah daktilo şeridi ikide bir tutukluk yapıyor. Daktilo yazmıyor, âdeta daktiloyla savaşıyorum...

Gökçe merakla yanıma geldi. Çalışma ritmimi ve daktilo makinesinden çıkan metni görünce,

- Tamam, dedi, şimdi eve gitmek yok, işe başladın bile... Her gün öğleden sonra 4 sularında gelirsin, iş kaça kadar sürerse... Gece yarısını da bulabilir, sabahın 1'ini 2'sini de... Aylığın 150 Lira. Hafta tatillerini sonra konuşuruz.

*

Buradaki çalışma ortamı, teknik olanaklar Ege Güneşi'nden son derece farklıydı.

Zemin katın arka tarafında Nuh-u Nebi'den kalma bir düz baskı makinesi, ön tarafına ise iki Lineotype dizgi makinesi ve hurufat kasaları.

Lynotype'ların eritme potasından yoğun bir antimuanlı kurşun kokusu yükseliyordu.

Üst katta ise yazışleri müdürünün oldukça geniş sayılabilecek bürosunun dışında, idareye, muhabirlere ve sayfa sekreterlerine ayrılmış bölümler vardı.

Gazete idarehanesi aynızamanda aktif bir muhalefet merkezi gibiydi. CHP İl Başkanı eski Maliye Bakanı Şevket Adalan başta olmak üzere partinin hemen tüm yöneticileri, ilçe, bucak, ocak başkanları ya son haberleri almak ya da sohbet etmek üzere özellikle akşam belli bir saatten sonra orada toplanıyorlardı. Bir yandan Ankara'dan gelen en son siyasal haberleri izliyor, bir yandan da İzmir'de yürütülecek muhalefet çalışmasının taktiklerini tartışıyorlardı.

Benim en önemli görevlerimden biri Ankara'dan ve İstanbul'dan siyasal haberleri alıp dizgiye hazır hale getirmek olduğundan, önemli Meclis müzakereleri olduğunda herkes başıma üşüşüp son haberleri öğrenmek istiyordu. Hele İsmet Paşa Meclis'te ya da herhangi bir parti mitinginde konuşmuşsa...

- Ne demiş, Paşa ne demiş?

Gazeteye gençlikle öğleden sonra 3 ya da 4'te geliyor, önce Türkçe yayın yapan yabancı radyolardan dünya haberlerini kaydediyordum. O sıralarda her gazetenin abone olduğu Anadolu Ajansı'ndan başka haber ajansı da yoktu.

Her gazetede teleks de olmadığından, Anadolu Ajansı'nın Ankara'dan telefonla geçtiği haberleri halen kendisi de gazeteci olan Pakize Suda'nın babası, aynızamanda Türkiye bisiklet şampiyonu Orhan Suda mumlu kağıda yazıp teksir makinesinde çoğaltıyor, bir şoförle gazetelere dağıtıyordu. Ancak bu servis oldukça geç geliyordu. Ayrıca Anadolu Ajansı tamamen Demokrat Parti iktidarının sözcüsü durumunda olduğundan muhalif bir gazete olarak oradan gelen haberlere pek güvenmiyorduk.

BBC, Amerika'nın Sesi Radyosu ve Moskova Radyosu'nu dikkatle izliyor, haber almaya çalışıyordum. Ancak lambalı eski radyo çoğu kez parazitten dinlenir gibi değildi. Doğu ve Batı Blokları arasındaki propaganda savaşının önemli silahlarından biri karşı tarafın yayınını parazit yaptırarak dinlenmez hale getirmekti.

O zamanki tüm lambalı radyo dinleyicileri gibi benim de büyük ustalıkla yaptığım işlerden biri doğru dürüst ses elde edebilmek için sık sık radyoyu yumruklamaktı.

İşimin en yoğun bölümü akşam 19'dan sonra başlıyordu. O saate kadar Manisa, Aydın, Denizli, Balıkesir, Uşak gibi çevre illerle onların ilçelerindeki muhabirlerin telefonla bildirdikleri haberleri kaydediyor, akşamın ilerleyen saatlerinde de asıl siyasal haber kaynaklarımız olan Ankara ve İstanbul'a bağlanıyorduk.

Ankara muhabirimiz, o sırada Ulus Gazetesi'nde muhabir olarak çalışan Çetin Altan'dı. Arada bir haberleri onun yerine, eşinin kardeşi Yurdakul Financıoğlu geçiyordu. İleridcki yıllarda Altan Öymen, Oktay Ekşi, Erol Ülgen bu görevi üstleneceklerdi.

İstanbul'daki muhabirimiz ise o sıralarda CHP'ye destek vermek üzere Falih Rıfkı Atay ve Bedii Faik yönetiminde

yayınlanan Dünya Gazetesi'nden Orhan Birgit'ti. Onu daha sonraları Nejat Çerman yedekleyecekti.

O günlerde şimdiki gibi kent dışında herhangi bir yere ön numaraları kullanarak otomatikman ulaşmak mümkün olmadığından, Ankara ve İstanbul bağlantıları ancak santralda çalışan telefon memurelcri aracılığıyla sağlanabiliyordu. Gerçi basına telefon iletişiminde belli bir öncelik ve telefon tarifesinde önemli bir indirim uygulanıyordu ama, bazen flaş haberleri gecikmeden alabilmek için son derece pahalı "acele" ya da "yıldırım" konuşma yapmak gerekiyordu.

Bu bakımdan haberlerin stenografiyle hızla kayda geçirilip ondan sonra daktiloya çekilmesi, özellikle binbir maddi zorlukla yayınlanan muhalif gazeteler için son derece önemliydi.

Telefon santralinde çalışan memurelerin çoğunluğu son derece anlayışlı, muhalefete de sempati duyan genç kızlardı.

Konya'da ilkokul okurken, Manastırlı Hamdi Efendi okulumuzda bizimle sohbet etmiş, savaş yıllarında İstanbul'un işgale edilmeye başlandığını Mustafa Kemal'e nasıl telgrafla bildirdiğini uzun uzun anlatmıştı. Kendisine hayran olmuştuk.

Yıllarca sonra İzmir telefon santralında çalışan genç kızların bize sağladıkları destek bana hep Manastırlı Hamdi Efendi'nin direnişe katkısını anımsatıyordu.

Yaptığım iş bir yerde mekanik olmakla beraber her gün saatlerce dünya ve Türkiye haberleriyle haşır neşir ola ola giderek gazeteciliğe ısınmaya başladığımı farkettim.

Herşeyden önce muhalif bir gazetede çalıştığım için, gazetelerde yazılamayan bilgileri benden doğrudan öğrenmek DP'ye muhalif aile çevresinde bir iftihar konusu olmuştu.

Aynı şey okul çevresi için de geçerliydi. Yoklama zorunluluğu olmadığı için arada bir uğradığım okulun kantinindeki siyasal tartışmalara daha etkin bir şekilde katılabiliyor, yaşımın daha küçük olmasına rağmen okul arkadaşları tarafından daha bir ciddiye alınıyordum.

Sonradan İzmir'in en sevilen belediye başkanlarından biri olan İhsan Alyanak'la, aramızdaki büyük yaş farkına

rağmen aynı sınıftaydık. Alyanak aynızamanda eski bir boksör olarak babamla birlikte İzmir'deki boks maçlarında hakemlik yapıyordu, o nedenle de bir tanışıklığımız vardı. Hitabet yeteneği yüksekti ve YETO'daki gençlerin Menderes yönetimine karşı tavır almasında önemli ajitatör rol oynuyordu.

*

1953'ün ilk günlerinde dış haberler sayfasını daha çok ABD Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiş bulunan General Eisenhower'ın resmen göreve başlamasına ilişkin haberler meşgul ediyordu.

Gerek ABD'nin gerekse İngiltere'nin Türkiye'deki misyonları öylesine ustalıklı çalışıyorlardı ki, bizimki gibi binbir maddi güçlük içinde çıkan yüzlerce Anadolu gazetesine hemen hergün onlarca propaganda fotoğrafı metal ya da plastik klişeleri hazır yapılmış olarak geliyordu. Düz baskıyla yayınlanan bir günlük gazete yöneticisinin yapacağı tek şey, bu klişeleri tahta tabana tesbit ettirtip kullanmaktı.

Tıpkı Eisenhower'in cumhurbaşkanlığı törenleri gibi, Kraliçe 2. Elizabeth'in Haziran ayında tahta çıkış törenleri de Türk medyasında bu yöntemle bol fotoğraflı olarak yansıtılacaktı.

Mart 1953 başlarında her zamanki gibi akşam üzeri yabancı radyoları dinleyerek haber çıkartmaya çalışıyordum ki birdenbire inanılması zor bir flaş haber verilmeye başlandı: Ölümsüz sanılan SSCB lideri Jozef Stalin ölmüştü.

ABD bağımlılığı yüzünden gittikçe yoğunlaşan anti-komünist ve anti-sovyet propaganda öylesine bir kamuoyu oluşturmuştu ki, sanki Stalin yok olursa dünyadaki tüm olumsuzluklar birdenbire son bulacak, halklar özgürlüğüne kavuşacak, en önemlisi de Türkiye "vatanın bölünmez bütünlüğüne kasteden" komünizm tehlikesinden kurtulacaktı.

Yayın yönetmeni Gökçe'ye haberi ilettiğimde, gazetenin ikinci sürekli yazarı Sait Odyakmaz'la bir yandan demle-

niyor, bir yandan da ertesi günkü yazılarının içeriğini tartışıyorlardı.

Her ikisi de haberi, tahminlerimin aksine, temkinli karşıladılar.

- Sen diğer radyoları da izlemeye çalış, dediler ve eklediler:

- Gerçekten ölmüş olsa bile, gelen gideni aratabilir... Bakalım yerine kimler gelecek?

Türkçe haber kaynakları zaten sınırlıydı. Amerika'nın Sesi ve BBC Türkçe yayınları haberi büyük bir coşkuyla ve iddialı yorumlarla veriyordu. Moskova ve diğer sosyalist ülke radyolarının Türkçe servisleri ise resmi bildirileri yayınlamakla yetiniyordu. Anımsayabildiğim kadarıyla sık sık tekrarlanan tek bildiride Lenin'in halefi, Komünist Partisi'nin ve Sovyet halkının lideri ve öğretmeni Stalin'in ciddi bir hastalık sonucu öldüğü vurgulanıyordu.

Birkaç gün sonra da Malenkof ve Bulganin'in isimleri Sovyetler Birliği'nin yeni liderleri olarak açıklanacaktı.

O günlerin en etkileyici olaylarından biri, İran'da petrolleri millileştirmeye karar veren Başbakan Musaddık'ın CIA destekli bir darbeyle devrilmesi, diğeri ise ABD'de karı-koca solcu bilimadamları Julius ve Ethel Rosenberg'in Sovyet casusluğu yaptıkları bahanesiyle Sing Sing Hapishanesi'nin elektrikli sandalyesinde idam edilmesiydi. Türkiye'nin büyük müttefiki olan bu ülkede MacCarthy'ci anti-komünist histeri öylesine azmıştı ki, çocukluğumuzdan beri filmlerini kahkahalarla seyrettiğimiz Charlie Chaplin bile artık Amerika'yı terkediyordu.

Türkiye açısından önemli gelişme ise, Stalin'in ölümünden bir süre sonra, yeni Sovyet yönetiminin Türkiye üzerindeki toprak taleplerinden kesinlikle vazgeçtiğini açıklaması oldu. TKP tutuklamalarının yarattığı terör ortamında bu haber belli bir rahatlama sağlamıştı.

Ancak, DP'nin ezici çogunlukla iktidar olmasının üzerinden üç yıl geçtiği halde demokratikleşme vaadlerinden hemen hiçbirisi yerine getirilmemişti.

YETO'nun 2. sınıfına başlayacağımız günlerde, Ankara ve İstanbul'daki üniversiteler ve yüksek okullarda olduğu gibi bizim okul da Menderes'in aldığı yeni bir baskı kararına karşı tepkiyle sarsılıyordu. Üniversite hocalarına resmen siyaset yasağı konmuştu. Yasak üniversite hocalarını ve öğrencilerini sindirmek şöyle dursun, bunların iktidara karşı artık dönüşü mümkün olmayacak biçimde daha da muhalif bir tavır almasına yolaçacaktı.

Yoklama yakalamak için girdiğim hukuk derslerinin, özellikle de Anayasa hukuku dersinin büyük kısmı iktidarın baskı uygulamalarının tartışılmasıyla geçiyordu.

1954 yılının Kasım ayı başlarıydı. Atatürk'ün ölümünden beri Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki geçici kabirde muhafaza edilen nâşı büyük bir törenle Anıt Kabir'e nakledilecekti. TMTF ve MTTB gibi gençlik kuruluşları, gençliğin bu törene kitlesel katılımı için büyük bir organizasyona girişmişlerdi. İzmir'den gidecek öğrenciler için özel vagonlar ayrılmıştı.

Ankara'ya vardığımızda bizleri ileride DPT uzmanı ve Başbakan Yardımcısı olacak olan Mülkiye öğrencisi Atilla Karaosmanoğlu karşıladı. Cenazenin geçirileceği caddelerde mahşeri bir kalabalık birikmişti. Anıt Kabir'e ulaşmak herhalde mümkün değildi, mümkün olsa bile bize herhalde akşamın geç vakitlerinde sıra gelirdi.

Oysa bu, benim gazetede çalışmaya başladıktan sonra Ankara'ya ilk gelişimdi. Üstelik tören biter bitmez ilk trenle İzmir'e dönmek zorundaydım. Gazeteden o koşulla izin verilmişti. Ayrıca o günlerde DP iktidarının yeni bir baskı tedbiri alarak CHP'nin mallarına elkoyacağı ve Ulus Gazetesi'ni kapattıracağı söyleniyordu.

Atatürk'ün kabri önünde saygı duruşunda bulunmayı arkadaşlara bırakıp Ulus Gazetesi'ne gittim. Hemen her gün telefonda konuştuğum Çetin Altan'la tanıştık. Çetin iyi bir muhabirdi, ama en büyük tutkusu fıkra yazarlığıydı. Akşam üzeri gazeteye uğrayan muhalefet liderleriyle tanıştırdı. Tıpkı bizim Sabah Postası Gazetesi gibi, Ulus da, bir gazete yönetim yerinden çok bir parti merkezine benziyordu. Tartışılan

ana konu da, DP'nin gerçekten CHP'nin mallarına ve Ulus Gazetesi'ne el koyup koyamayacağı idi. Böyle bir şey yaparlarsa İsmet Paşa'nın bunu yanlarına bırakmayacağından herkes emindi.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve o zamanlar partinin önde gelen isimlerinden İsmail Rüştü Aksal, Ferit Melen, Faik Ahmet Barutçu gibi siyasetçileri ilk kez orada gördüm. Ulus'un yazı işlerinde çalışanlardan birisi de daha sonraki yıllarda siyaset dünyasında büyük isim yapacak olan Bülent Ecevit'ti. İçine kapalı, son derece kibardı. Gazetecilik stajı yapmak üzere ABD'ye gitme hazırlığı içerisindeydi.

*

Anıt Kabir'i ziyaret etme olanağı bulamadan İzmir'e dönmek üzere bindiğimiz motorlu trendeki bir karşılaşma sanırım sırf okul masraflarını çıkartabilmek amacıyla başladığım gazeteciliği meslek olarak seçmemde en büyük etkenlerden biri oldu.

Saatlerce süren yolculuğun sonlarına doğru soğuk bir şeyler içmek için trenin yemekli vagonuna geçtik. Vagondaki yemek masalarından birinde giyimlerinden, tavırlarından ve içki kadehleri dolu masa donanımından önemli insanlar oldukları anlaşılan bir grup ateşli bir sohbet içerisindeydi. Ulus Gazetesi'ne ve CHP mallarına elkonulması konusunda Menderes'le yaptıkları bir görüşmeden bahsediyorlardı.

Biz gençler ise, yan tarafta Ankara izlenimlerimizi konuşuyorduk. Ben Ulus Gazetesi'nde tanıştığım muhalif milletvekilleri ve gazetecilerden, onların CHP mallarına ve Ulus Gazetesi'ne elkoyma tehdidine karşı tepkilerinden bahsederken, yan masadakilerden birisi müdahale etti:

- Yetenekli gençlersiniz. Atatürk'ten ilham almış olarak İzmir'e dönüyorsunuz. Bozguncuların oyunlarına gelmeyin, istikbalinizi heder etmeyin, gibisinden bir şeyler söyledi.

Öfkeyle o masaya döndüm,

- Bizim kimseden ders almaya ihtiyacımız yok, kimsenin de oyununa gelmeyiz. Özellikle de sizin gibilerin, dedim.

Arkadaşlar beni yatıştırmaya çalışırken, masadakilerden biri konuşmamıza müdahale edip kendisini DP milletvekili olarak tanıttı:

- Gençler olarak tepkilerinizi anlıyorum. Ama CHP ve Ulus Gazetesi allahın günü fesat ve kin kusuyor. Ülkenin selameti adına fesatın durdurulması gerekmez mi? diye sordu.

- Ülkenin selameti adına asıl sizin fesatınızın durdurulması gerekir, dedim. Daha dün üniversite hocalarını susturmaya kalktınız. Bugün de muhalefetin tek günlük gazetesini yoketmeye çalışıyorsunuz. Demokratlık bunun neresinde?

Zaman zaman saygı sınırını da aşan eleştirilerime rağmen DP'li milletvekili beni sabırla dinliyor, bin dereden su getirerek tutumlarının haklı olduğuna inandırmaya çalışıyordu. İzmir'e vardığımızda da uygar bir şekilde selamlaşarak ayrıldık.

Ertesi gün gazeteye gittiğimde, Gökçe'nin odasından yine politik tartışmalar yükseliyordu. İlk radyo haberlerini toparlayıp odasına girdiğimde, içeridekilerden biri önce beni dikkatle süzdü. ardından yerinden fırlayıp boynuma sarıldı.

- İşte demin anlattığım genç buydu. Ağızlarının payını veren genç...

Herhalde yemekli vagonda tartışmayı izlemiş olanlardan biriydi.

Yayın yönetmenimiz de çok şaşırmıştı. Gazetede tamamen teknik bir iş yapan ve hiçbir zaman siyasal tartışmalara katılmamış olan genç meslektaşının böylesine tavır koymuş olmasından dolayı son derece memnundu, beni kutladı.

Birkaç hafta sonra DP iktidarı gerçekten de CHP'nin mallarına ve Ulus Gazetesi'ne elkoydu. Olay, CHP'li olsun olmasın, yüksek öğrenim öğrencileri arasında muhalif tavrın daha da güçlenmesine yolaçtı. İsmet Paşa'nın Meclis'teki konuşmasında,

- Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindesiniz, diye Menderes iktidarına meydan okuması DP muhaliflerini adamakıllı cesaretlendirmişti.

O tepki ortamındadır ki TMTF, dinsel tarikatların ve

özellikle de Saidi Nursi hareketinin güçlenmesini gerekçe göstererek, yıllarca önce dinsel fanatiklar tarafından öldürülmüş olan Kubilay'ın Menemen'deki anıtına bir ziyaret örgütledi. Daha yola çıkmadan, bu ziyareti yapacak olan gençlere gericilerin saldıracakları, hattâ kan dökebilecekleri söylentileri yayılmıştı.

Marşlar söyleyerek, TMTF sözcülerinin ajitasyonlarını dinleyerek Kubilay Anıtı'nın bulunduğu alana yaklaşıyorduk ki, ön sıralarda oturan birisi,

- İşte, diye bağırdı. Bizi bekliyorlar...

Otobüs yavaşladı, hepimiz pencerelere üşüştük. Yolun sağ tarafında ibikli beresiyle ufak tefek bir köylü merakla bizim otobüse bakıyor, ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. Öndeki ajitatörlerden birkaçı otobüsü durdurup dışarı fırladılar, köylünün çevresini sararak hakaretlerle, tartaklamalarla diğerlerinin nerede olduğunu sorgulamaya başladılar.

Zavallı köylü, çocukluk yıllarımda yaşamlarını paylaştığım yoksul köylülerin herhangi birisinden farklı değildi. Köy kökenli birkaç arkadaşla birlikte biz de otobüsten fırlayıp duruma müdahale ettik, zavallı köylünün tartaklanmasını engelledik.

Sonra öngörüldüğü gibi hep birlikte Kubilay Anıtı'na gidip saygı duruşunda bulunduk, TMTF sözcülerinin ateşli nutuklarını bir kere daha dinledikten sonra derhal İzmir'e döndük.

Trendeki başarılı tartışmadan ötürü artık "istikbal vaadeden bir genç" sayıldığımdan, gazeteye gelip giden CHP yöneticileri partiye girip gençlik kollarında görev almam için ısrar edip duruyorlardı. Ama yaşadığım halk semtlerinde CHP hâlâ yıllar süren o baskıcı tek parti rejiminin uygulayıcısı olarak görülüyor, kimse o günleri tekrar yaşamak istemiyordu. Hayır, tavır koymanın, mücadele etmenin başka yöntemleri, örgütlenmenin başka biçimleri de olmalıydı. Zaten, YETO'yu bitirmeden önce ne mesleksel ne de örgütsel bir seçim yapmak niyetinde de değildim.

Mesleksel planda herşey, İstanbul Boğazı'nı baştan aşağı Tuna'dan gelen buzların kapladığı o ünlü 1954 karakışında değişmeye başladı. İzmir gibi bir güney kenti dahi dondurucu bir kış geçiriyordu.

Gazetenin tütün deposundan bozma idarehanesinde parasızlıktan aylardır ücretlerimiz ödenemediği gibi, sobada yakacak odun da alınamıyordu. Düz baskıda kullanılan klişelerin tahtalarını sökerek ya da baskı artığı kağıtları tutuşturarak ısınmaya çalışıyorduk. Yakacak klişe tahtası ya da kağıt kalmayınca sık sık alt kattaki mürettiphaneye iniyor, kazanlarında sürekli antimuanlı kurşun eriyen lineotype'ların yaydığı sıcakta ısınmaya çalışıyorduk. Ömrüm boyunca bana rahat nefes aldırmayacak kronik bronşit ciğerlerime işte o çalışma koşullarında musallat olmuştu.

Tüm zorluklarına ve olanaksızlıklarına rağmen gazeteciliği, hem de sürekli mali sıkıntı içinde ve iktidarın baskısı altındaki bir gazetede meslek olarak seçmem, daha doğrusu seçmek zorunda bırakılmam o günlere rastlıyor.

Sabah Postası'nın birinci kuruluş yıldönümünde yöneticiler, hiç değilse biz çalışanlara moral takviyesinde bulunmak için, Fuar alanındaki içkili gazinolardan birinde bir yıldönümü kutlaması organize etmişlerdi. Öğlen başlayan yemekte, yazı işleri kadrosundan benim dışımdaki herkes ölçüyü kaçırıp sarhoş olduğundan, akşama doğru kimsenin işbaşı yapıp gazeteyi çıkartacak hali kalmamıştı. Orhan Rahmi Gökçe, birden bana dönerek,

- Doğan, dedi. Gazete sana emanet... Yarınki sayıyı sen çıkartacaksın. Ben makaleleri falan dünden hazırlamıştım. Haberleri zaten sen toparlıyorsun. Birkaç de resim...

- Ben hiç gazete çıkartmadım ki, ne mizanpaj yapmasını bilirim ne de başlık atmasını, diye itiraz ettim.

- Dert değil, mürettipler sana yardım ederler...

Bir taksi çağırıp dört kişi alelacele matbaaya döndük: ben, sermürettip Şahap Usta ve iki de Linotype dizgicisi.

Sabah Postası 57X82 ya da 70x100'lük kağıda düz baskıyla basılan altı sayfalık bir gazeteydi.

Matbaaya geldiğimizde Anadolu Ajansı'nın teksir makinesinde çoğaltılmış bültenleri de kapıda birikmişti. Dizgi makinelerinin çalışabilmesi için daha önceden hazırlanmış magazin yazılarını, başmakaleyi ve köşe yazılarını sermürettibin yardımıyla başlık atıp puntolayarak aşağıya indirdikten sonra yabancı radyolardan haber toplamaya giriştim.

Dış haberleri de büyük bir hızla kağıda döktükten sonra gazetecilik yaşamımın ilk mizanpaj yapma ve başlık atma denemesine giriştim. O sıralarda önceden basılmış sayfa planları da yoktu. Daha önce sayfa planı yapışını gördüğüm Gökçe'yi taklit ederek düz beyaz kağıdın üzerine kurşun kalemle sekiz sütuna bölünmüş bir şablon yaptıktan sonra, eldeki hazır klişeleri de değerlendirerek sayfa planını çizdim.

Bereket versin, sermürettibimiz Şahap Usta hep yanımdaydı, bana yol gösteriyor, gösterirken de günün siyasal olayları üzerine durmadan yorum yapıp bana da sorular soruyor, bir yerde benim bu konulardaki bilgi düzeyimi tartıyordu.

Kadrat hesabını, hurufat karakterlerini, başlıkların sütun sayısına göre ayarlanmış kumpasa sığdırılabilmesi için hangi cambazlıklara başvurmak gerektiğini, klişeciye gönderilecek fotoğrafların plana uygun kadrajının nasıl belirlenceğini hep Şahap Usta'dan öğrendim.

Şahap Usta mesleğinin en eskilerindendi. Yıllarca matbaalarda antimuanlı kurşun buharından zehirlendiği için sağlık durumu iyice kötüleşmişti. Benzi sapsarı, sık sık ciğerleri sökülürcesine öksürürdü. Ağır çalışma koşullarına rağmen aktüaliteyi yakından izler, fırsat buldukça kitap, dergi okur, denk geldikçe de sol yorumlar yapardı. Yorumlarda anlaşamadığımız zaman da gülerek Nazım Hikmet'in Maksim Gorki'ye mektubuna bir gönderme yapardı:

Hayır ihtiyar usta,
bak bu hususta
seninle hemfikir değiliz...

Şahap Usta'nın yardımıyla ilk önce hazır magazin yazılarını ve köşe yazılarını, ardından dış haberleri ve nihayet iç siyaset haberlerini başlıklayıp matbaaya indirdim.

Sorun, sekiz sütunluk manşetin atılmasındaydı. Çetin Altan'dan son Ankara haberlerini aldıktan sonra İsmet Paşa'nın ajitatif olacağını düşündüğüm bir cümlesini manşete çıkarttım. Gazetenin hurufat kasası o denli fakirdi ki, üst başlık, manşet ve alt başlığı sayfaya sığdırabilmek için 24 punto, 36 punto, 48 punto, 60 punto ve nihayet 72 punto ile dakikalarca lego oynamak zorunda kaldım.

Sabaha karşı 1'de birinci sayfayla devam sayfalarını da bağlayıp makiniste teslim ettiğimizde, büyük bir meydan savaşı kazanmış gibiydik.

Ertesi akşam tekrar gazeteye gittiğimde, Gökçe beni büyük bir coşkuyla karşıladı:

- Bak Doğan, gazeteciliğe yeteneğini geldiğin ilk günkü görüşmemizde farketmiştim. Sabah Postası'nın bugünkü sayısını tek başına çıkartmakla öngörümde yanılmadığını kanıtladın. Sen artık kendini gazeteye daha fazla vermelisin. İyi bir gazeteci, muhabirlikten yazarlığa, sayfa sekreterliğinden desen yapımına, hattâ karikatür çizimine dek herşeyden anlamalıdır. Hodri meydan...

Gazetede çalışan diğer deneyimli arkadaşlar da başarımdan dolayı kutladılar.

Ama en büyük ödül, mürettiphane ve baskı dairesine indiğimdeki büyük coşkuydu...

Tüm gazetecilik ve sendikacılık yaşamımda "fikir işçisi - beden işçisi" ayrımına karşı ısrarla tavır koymamda herhalde bu ilk gerçek gazetecilik deneyimimin rolü çok büyük oldu.

Artık beni de gazeteciden saydıkları için bir gün beni spor sayfası için röportaj yapmakla görevlendirdiler. Fenerbahçe takımı bir maç için İzmir'e gelmişti. Hem Fenerbahçe'nin, hem de milli takımın kaptanı olan efsanevi kaleci Cihat Arman'la Basmane'de kaldığı bir otelde röportaj yapacaktım.

Hiç kimseyle röportaj beni bu denli heyecanlandıramazdı. 1946'da Ankara'ya gelip de mahalle arkadaşlarımın

telkiniyle Fenerbahçeli olduktan sonra tıpkı Lefter, Fikret, Suphi, Murat, Selahattin gibi, Cihat Arman da ulaşılması imkansız idollerimizdendi. Foto muhabirimiz Ahmet Gültaş'ın fotoğrafladığı röportajı yaparken kalem tutan elim titriyor, soru sorarken kelimeler boğazımda düğümleniyordu.

Ne ki, bir zamanlar sırf Fener'i seyretmek için polis jobuna meydan okuyarak stadyuma biletsiz girmeye çalışırken, gazetede çalışmaya başladıktan sonra maçları para ödemeden gazeteci olarak basın tribününden izlemek olanağına sahip olduğum halde birdenbire maçlara ilgim azlamıştı, sosyal ve siyasal konular daha fazla ilgimi çeker olmuştu.

Öyle de olsa, gençlik yıllarımın bir idolüyle eşit koşullarda konuşmak, sohbet etmek benim için büyük bir olaydı, belki de mesleğe ısınmamda önemli bir etken olmuştu.

*

1954 yılı siyasal alanda önemli olaylarla doluydu. Millet Partisi, ardından köy enstitüleri kapatılmış, Basın Yasası ağırlaştırılmıştı, Türkiye bu koşullar altında yeni seçime gidiyordu. Basında yapılan en küçük bir eleştiri bile yeni yasayla "suç" sayılıyor, üstelik suçlanan gazeteciye iddiasının doğruluğunu kanıtlamak için ispat hakkı da tanınmıyordu.

Halkçı Gazetesi'ndeki bir başyazısından ötürü Türk basınının duayeni Hüseyin Cahit Yalçın 26 aya mahkum edilerek hapse atılmıştı.

Seçim kampanyasında ana muhalefet lideri İsmet İnönü'nün Ege bölgesindeki seçim gezilerini gazete adına izlemekle ben görevlendirilmiştim. Geziyi izleyen gazeteciler içerisinde konuşmaları bir manyetofon sadakatiyle not alabilen tek muhabir bendim.

Özellikle Paşa'nın her cümlesinin, her kelimesinin büyük tartışmalara yolaçtığı bu dönemde tuttuğum notlar sadece Sabah Postası için değil, Ulus'un yerine çıkan Halkçı ve İstanbul'daki Dünya gazeteleri için de son derece önemliydi.

DP o sıralarda yabancı sermaye yatırımlarını teşvik için yeni bir yasa çıkartmış, yabancı işadamlarına çeşitli ko-

laylıklar tanımıştı. İsmet Paşa'yla dolaşırken, ilkokul, ortaokul ve lise sınıflarında hergün sabahtan akşama "Ebedi Şef" Atatürk'ünkinin yanında "Milli Şef" olarak portresini seyrettiğimiz, hakkında övgü dolu şiirler ezberlemeye zorunlu kılındığımız bu sevimli ihtiyarın tekrar iktidara gelirse ne yenilikler getireceğini düşünüyor, gazetede diğer meslekdaşlarla ve okul arkadaşlarımla bunu tartışıyordum.

17 Nisan 1954 günü İzmir'in Cumhuriyet Meydanı'nda konuşmasını not alırken de kafamda bu sorular dönüyordu. Bir noktada Paşa'nın sesi birden bir kükremeye dönüştü.

- Biz bu memleketi sokakta bulmadık, diye haykırdı. Yabancı Sermaye Kanunu ticaretimizi, sanayiimizi, iktisadımızı can evinden vuran bir kanundur. Yabancı sermaye, uzun mücadelelerle elimize aldığımız ticari ve zirai sahalarımıza girmiştir. Biz bu memleketi bir avuç harabe halinde aldık. Yabancı ellere kaptırmayacağız. Petrol ve yabancı sermaye kanunları kapitülasyondur! İktidara gelince düzelteceğiz.

Bir süre sonra, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in, DP lideri ve Başbakan Adnan Menderes'in ve MP kapatıldıktan sonra yeni kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)'nin lideri Osman Bölükbaşı'nın gezilerini izleme görevi de bana verildi.

Ege bölgesini kent kent, kasaba kasaba, köy köy tarıyorduk. Aslında bu ilk seçim gezileri, 18 yaşındaki bir genç için Anadolu gerçeğini daha iyi tanıyabilmek açısından da önemli bir fırsattı.

Parti mitinglerinde ya da bu mitinglerin gazetelerde yayınlanan fotoğraflarında İsmet Paşa'nın, Adnan Menderes'in, Osman Bölükbası'nın yanıbaşında görünmem mahalle sakinleri ve okul arkadaşları arasında önemli bir olay olmuştu. Hele oturduğumuz aile evinin sakinlerinden yaşlıca bir CHP'li vardı ki, İsmet Paşa'nın İzmir mitinginden sonra mahallede karşılaştığımızda, yaş farkına aldırış etmeden sokak ortasında üzerime atılmış,

- O mübarek eli sıkan eli öpeyim, diye konu komşunun gözleri önünde elimi öpmeye kalkışmıştı.

Paşa'nın tarihsel kişiliğine rağmen, 2 Mayıs 1954'te yapılan seçimleri Demokrat Parti daha büyük bir oy farkıyla kazanacak, Meclis'teki iktidar çoğunluğu daha ezici hale gelecekti. Çünkü Ege, hele de İzmir, tek parti dönemindeki CHP zulmünü unutmamıştı, gittikçe artan otoriter eğilimlerine rağmen Demokrat Parti'yi tutmaya devam ediyordu.

DP'nin ikinci seçim zaferi, tüm muhalefet saflarında olduğu gibi İzmir'in tek muhalif gazetesi olan Sabah Postası'nda da büyük bir moral çöküntüsü ve maddi sarsıntı yaratmıştı. DP yanlısı gazeteler resmi ilanlarla, kağıt tahsisleriyle, örtülü ödenekten verilen paralarla beslenirken bizim gazetede aylıklarımızı artık üç dört aylık gecikmeyle alabiliyorduk.

Bir yıl önce ben de para kazanmaya başladığım için yine Kahramanlar Mahallesi'nde daha yüksek kirayla iki odalı, üstelik akarsuyu ve müstakil helası olan bir eve taşınabilmiştik. Ama gazetenin karşılaştığı maddi güçlükler yüzünden kirayı zamanında ödemekte zorlanıyorduk.

Tam o günlerde hiç beklemediğim iki teklif geldi. Ege Ekspres Gazetesi sahibi Nihat Kürşat o gazetede çalışan arkadaşları araya koyarak iki misli aylıkla gazetesinde çalışmamı önermişti.

Aynı günlerde daha önemli bir başka teklif de Başbakan Adnan Menderes'ten geliyordu. DP yanlısı bir gazetecinin getirdiği öneriye göre, tüm gezi ve toplantılarında Menderes'e refakat ederek konuşmalarını kayda geçirecek ve bunları derhal basına iletecektim. Gecesi gündüzü belli olmayan bir çalışmaydı ama en üst derece devlet memurlarının maaşına koşut bir maaş ve ayrıca yol ödeneği verilecekti. Zaten hep başbakanın refakatinde olacağımdan seyahatlerde yol, otel ve yiyecek masrafı yapmam da söz konusu değildi.

Her iki teklifi de düşünmek için süre dahi istemeden hemen reddettim.

Muhalefette baskıların arttığı, Basın Yasası'nın ağırlaştırıldığı bir ortamda benim yerim iktidarın değil muhalefetin yanında olmalıydı.

O sıralarda ünlü Fransız gazetecisi Pierre Lazareff'in

Türkçe'ye "Fransa'da Basın Rezaletleri" adı altında çevrilen çarpıcı kitabını okumaktaydım. Aynızamanda, İzmir'de yeni kurulmuş bulunan Gazeteciler Sendikası'nın bünyesinde de aktif rol almış, iş saatleri dışında da basın çevresinden pek ayrılmıyor, gazetecilerin örgütlenmesi, düşünce ve ifade özgürlüğünün korunması, sosyal haklarının tanınması için yoğun çaba harcıyordum.

Gerek Ege Ekspres'in gerekse Menderes kabinesinin önerilerine hemen red yanıtı vermemde Lazareff'in kitabını okumuş ve sendikal mücadeleye katılmış bulunmamın mutlaka büyük etkisi olmuştu.

*

Ama gerek gazetecilik yaşamımda, gerekse sosyal-siyasal mücadelelerimde en etkileyici ve yönlendirici olay, 1951 Komünist Tutuklaması sanıklarından birisiyle tanışmam ve aynı mesleği paylaşmam oldu. 167 sanığın duruşması başlayalı çok olmuş, bazıları delil yetersizliğinden tahliye edilmişti.

Bir akşam işbaşı yapmak üzere gazeteye geldiğimde ortalıkta gergin bir hava vardı. Sayfa sekreterlerinden biri öfkeyle bir odadan ötekine geçiyor,

- Bu namussuzla aynı gazetede nasıl çalışırız? Herif resmen komünist, diye bağırıp çağırıyordu.

Benim geldiğimi görünce hemen koşup ellerimi yakaladı,

- Bu meseleye sendikanın el koyması lazım. Bizi bir komünistle aynı çatı altında çalıştıramazlar, diye yakınmağa başladı.

- Bir dakika, sakin ol. Kim, neyin nesi? Tanıyor musun?

- İşte orda, yan odada... Hem de masa vermişler.

Merakla yan odaya geçtim. Ufak tefek bir adam, masanın üzerine deste deste yığılmış Fransızca, İngilizce, İtalyanca gazete ve dergilerin, boy boy lügatların arasında kaybolmuş, haldır haldır çeviri yapıyordu.

Beni görünce ayağa kalktı,

- Sizi gıyaben tanıyorum. Ben Mehmet Ressamoğlu, çevirmen olarak görevlendirildim, diyerek elimi sıktı.

Ben de kendimi tanıttım. Sormama meydan bırakmadan, yazı işlerindeki gerginliğin nedenini açıkladı:

- Ben TKP davası sanıklarındanım, ama serbest bırakıldım, tutuksuz yargılanıyorum. Dava bir süre sonra sonuçlanacak.

Birden aklıma ortaokuldaki Sami Öğretmen, İsmail Hakkı Tonguç, Ticaret Lisesi'nden Yaşar Çöl, Ankara'daki mahalle komşusu komünist terziler, o siyasal baskı kurbanı saygıdeğer insanlar geldi.

- Bunları konuşmak gereksiz, dedim. Geldiğinize sevindim, dünyada tek haber kaynağımız benim yabancı radyoların Türkçe yayınlarından kaydettiklerim, bir de Amerikan ve İngiliz haber servislerinin gönderdiği propaganda ağırlıklı bültenler... Verimli bir işbirliği yapacağımıza inanıyorum.

Yandaki odaya geçerek olay çıkartan arkadaşı yatıştırdım.

- Sendika çalışanın siyasal görüşüne niye karışsın? Adam üç dilde çeviri yapıyor. Sayfaya koyacak röportaj bulamıyorsun. Daha ne istiyorsun?

Sonra yayın yönetmeni Gökçe'yle günlük işleri konuşmaya gittim.

- Gördün değil mi rezaleti, diye yakındı. Kaliteli bir adam bulmuşuz, komünist diye istemiyorlar. Komünistse komünist, ben Vâlâ Nurettin'lerle, Nizamettin Nazif'lerle, Naci Sadullah'larla çalıştım. Onlar da komünistti. Sen yaptığı işe bak!

Olay kısa sürede yatıştı, Mehmet'le herkes çok iyi dost oldu. Birkaç ay sonra da TKP dâvası karara bağlandı. Askeri mahkemenin kararını o sırada İstanbul muhabirimiz olan Orhan Birgit telefonla geçiyordu. Mehmet yanıbaşımda nefesini kesmiş kendisi hakkında ne karar verildiğini öğrenmeye çalışıyordu. Sanıkların büyük kısmı ağır cezalara mahkum olmuştu. Mehmet beklendiği gibi beraat edenler arasındaydı.

Kendisini kutladım, biliyordum ki, mahkumiyet yeseydi, tüm yararlılığına rağmen CHP'nin baskısıyla gazetede tutmayacaklardı. İlk işe alındığında Mehmet'in gelişini protesto eden arkadaşlar da karardan dolayı rahatlamışlardı.

O dönemdeki TKP tutuklamalarıyla ilgili bir başka ilginç olay... TKP sanıkları listesinde bir de Orhan Suda ismi vardı. Liste açıklanınca Anadolu Ajansı'nda çalışan bisiklet şampiyonu Orhan Suda'nın başı derde girmiş, kendisiyle selamı sabahı kesenler olmuştu. Kendisinin TKP sanığı olmadığını kanıtlamak için her yola başvurmuştu. Dava sonuçlandıktan bir süre sonra TKP'li Orhan Suda da İzmir'e gelecek, Ressamoğlu gibi o da basın emekçileri arasına katılacak, aramızda sıcak bir dostluk kurulacaktı.

O yıllarda Fransızca bilmiyordum. İngilizceyi ise şöyle böyle sökebiliyordum.

Mehmet'in magazin yazılarını hazırlamak üzere getirttiği gazete ve dergilerde, bizim gazetenin asla kullanamayacağı haberler, röportajlar da yeralıyordu. Özellikle Avrupa'daki komünist partilerin ve sendikaların mücadeleleri, uluslararası arenada ABD'nin ve de Türkiye'nin de üye olduğu NATO'nun dünya barışını tehdit eden silahlanma, istihbarat, komplo faaliyetleri, bu gazete ve dergilerin bir kısmından öğrenilebiliyordu.

Moskova Radyosu'nun ve diğer sosyalist ülkeler radyolarının yayınlarında bu konular sürekli işlenmekteyse de, bunları kaynak göstererek haber yapmak olanaksızdı. Mehmet'in çevirileri sayesinde aynı haberleri Batı kaynaklı verme olanağı doğmuştu.

Bu arada gazete kadrosuna bir solcu arkadaş daha katılmıştı. İlerideki yıllarda İstanbul'da Gece Postası ve Akşam gazetelerinde birlikte çalışacağımız, Akşam'dan uzaklaştırılmamızdan sonra E Yayınları'nı kurmuş olan Cengiz Tuncer... Kendisi, o sıralarda İzmir Milli Kütüphanesi Müdürü olan ünlü yazar Kemal Bilbaşar'ın kızkardeşiyle evliydi.

Gazetede tutarlı, eleştirel bir yayın çizgisi geliştirmeye başlamıştık. Anadolu Ajansı'nın ve Batı radyolarının pek sö-

zünü etmediği Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki ulusal kurtuluş ve direniş mücadelelerini de artık ayrıntılı olarak izleyebiliyor, gazetemizde yansıtabiliyorduk.

Mayıs 1954'te Fransız emperyalizminin Dien Bien Phu'da Vietnam direnişçileri tarafından ağır bir yenilgiye uğratılarak yıllardır sömürdüğü bu ülkeyi utanç içinde terketmek zorunda kalmasıyla ilgili haberleri, Mehmet'in getirttiği Fransızca gazete ve dergilerden artık bütün ayrıntılarıyla izleyebiliyorduk.

Hele birkaç ay sonra Cezayir halkının Fransız sömürgeciliğine karşı ulusal kurtuluş savaşı başlatması önemli bir dönüm noktasıydı. Cezayir müslüman bir ülkeydi, İran'da Musaddık'ın devrilmesinden sonra ABD ve İngiltere Ortadoğu'nun müslüman ülkelerini tam kontrol altına alırken Kuzey Afrika'da bir müslüman halkın ayaklanması Batı emperyalizmine büyük darbeydi.

Bu gelişmeye rağmen, Menderes iktidarı 24 Şubat 1955'te, Türkiye'yi ABD'ye daha da bağımlı hale getirecek olan Bağdat Paktı'na katmakta tereddüt etmedi. Bundan birkaç ay sonra, 17 Nisan 1955'te Bağlantısız Ülkeler hareketini yaratan Bandung Konferansı toplanacaktı. Bu konferansta Türkiye, ABD emperyalizminin 5. kolu gibi davranarak konferansın Batı dünyasından bağımsız bir tarafsızlık politikası izlemesine karşı çıkacaktı.

*

Bu gelişmeler olurken, Türkiye'de Hürriyet Gazetesi'nin kışkırtıcı yayınlarıyla bir Kıbrıs histerisi başlatılmıştı. Başta İstanbul olmak üzere ülkenin her tarafında "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır", "Rumlar ittir it kalacaktır" sloganlarıyla Rum halkının anti-kolonyalist mücadelesine karşı mitingler düzenleniyordu.

6 Eylül 1955 günü gazeteye her zamankinden daha erken gidiyordum, bir sendika toplantısı için hazırlık yapacaktım. Bir süreden beri Karşıyaka'ya taşınmıştık. Karşıyaka vapuru Konak iskelesine yaklaşırken kentte büyük bir hareketlilik vardı.

Sık sık tekrarlanan Kıbrıs Mitinglerinden biri sanıyordum. Tütün depolarının arasındaki dar yollardan hızla gazeteye ulaştım. Bir yandan polis-adliye muhabirleriyle ilişki kuruyor, öte yandan da Ankara'da Çetin Altan'ı, İstanbul'da Orhan Birgit'i arıyordum.

Çok geçmeden dehşet verici haberler yağmaya başladı.

Herşey, İstanbul'da yayınlanan Mithat Perin'e ait Ekspres Gazetesi'nin Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin Yunanlılar tarafından bombalandığına dair sansasyonel ve provokatif bir haber vermesiyle başlamıştı. Başlangıçta masum protesto gösterisi havasında başlayan eylemler kısa sürede Rumlara ve diğer dinsel azınlıklara karşı vahşice bir pogrom operasyonuna dönüşmüştü.

Gazeteden fırlayarak Kordon Boyu'nu Konak'tan Alsancak'a kadar taradım. Aklın hayalin alamayacağı bir vahşetle Türk ve Müslüman olmadığı bilinen ya da tahmin edilen kişilere ait evlere, işyerlerine saldırılıyordu. Sanki herşey önceden planlanmış, hedefler titizlikle belirlenmiş gibiydi. Basılan evlerden, mağazalardan ucuz pahalı ne varsa yağma edilip kaçırılıyordu. Alsancak'a vardığımda İzmir Valisi Kemal Hadımlı ne şiş yansın ne kebap misali bir nutukla nümayişçileri sözüm ona yatıştırmaya çalışıyor, ama pogromculara karşı hiçbir önlem uygulanmıyordu.

Akşam olduğunda bu toplu vahşetin isimsiz "kahraman"ları geriye utanç verici bir harabe bakarak talan ettikleri ganimetleriyle mahallelerine, evlerine çekiliyordu.

Benim için en şoke edici olan da, her gün Karşıyaka vapurunda, Kordon Boyu'ndaki dükkan ve kahvelerde gördüğüm nice kendi halinde insanın bir canavar kesilmiş olmasıydı.

Gazeteye döndüğümde gördüklerimi anlattım. Diğer arkadaşlar da aynı dehşet sahnelerine tanık olmuşlardı. İzlenimlerimizi yeni kışkırtmalara meydan vermeyecek bir şekilde temkinli bir dille yansıtmaya çalıştık.

Yaptığı provokasyon sonucu başlayan olayların kontroldan çıkmasından paniğe kapılan hükümet hemen sıkıyönetim

ilan etti, İstanbul'da 3, İzmir ve Ankara'da birer sıkıyönetim mahkemesi kuruldu ve tutuklamalar başladı. Bu DP döneminin ilk sıkıyönetimiydi.

Ne ki, tutuklananların başında ne olayları tahrik edenler ne de yağmacılar geliyordu. İstanbul'da başta Aziz Nesin, Kemal Tahir, Asım Bezirci, Hasan Dinamo gibi sol aydınlar olmak üzere adı "komünist"e çıkmış 48 kişi tahrik ve tertip suçlamasıyla tutuklandılar.

Piyango bizim gazeteye de vuracaktı. Olaylardan bir hafta sonra bizim gazete sıkıyönetim tarafından kapatıldı, gazetenin yayın yönetmeni Orhan Rahmi Gökçe tutuklandı.

Gökçe'nin tutuklanması dramatik bir olaydı. İzmir Birinci Şube polislerinden ikisi Gökçe'yi tutuklamaya gelmişlerdi, ama niçin geldiklerini bir türlü söyleyemiyor, ağızlarında bir şeyler geveleyip duruyorlardı. Gökçe, genellikle yazılarını sabahları Konak Meydanı'na bakan bir kahvehanede, vitrinin tam arkasında kahvesini yudumlayarak yazardı. İzmir Birinci Şube Müdürlüğü ise birkaç yüz metre ilerideki İzmir Vali Konağı'nın alt katında gizemli bir yerdi. Orada çalışan sivil polisler için, her sabah kahvenin önünden geçişlerinde yazı yazarken gördükleri Gökçe İzmir'in saygın aydınlarından biriydi, onu adi suçtan aranan bir lumpen gibi tutuklamak ağırlarına gidiyordu.

Sonuçta Gökçe herbirimizle vedalaşıp polislerin refakatinde, ama kelepçe vurulmaksızın Yurtiçi Bölge Komutanlığına götürüldü.

Gazeteciliğe başlayalı beri bizzat tanık olduğum ilk gazeteci tutuklamasıydı. İşin ilginç yanı, tutuklama emrini veren sıkıyönetim komutanı, "Cemal Aga" diye tanınan ve gerek orduda, gerekse siviller arasında kendisine saygı duyulan Yurtiçi Bölge Komutanı Cemal Gürsel'di.

İleriki yıllarda 27 Mayıs Darbesi'nin liderliğini üstlenecek olan Cemal Paşa da bu tutuklama olayından son derece rahatsızdı ve Gökçe'nin gerek ailesine gerekse biz çalışma arkadaşlarına üzüntülerini iletmekte gecikmeyecekti.

Sıkıyönetim terörü diğer iki büyük kentte daha sertti. An-

kara'da *Ulus Gazetesi* süresiz, İstanbul'da ise *Hergün, Hürriyet* ve *Tercüman gazeteleri* 15 gün süreyle kapatıldı, sorumluları sıkıyönetim mahkemelerine sevkedildi.

Bu arada, olayların kışkırtılmasında rol oynadığı gerekçesiyle *Kıbrıs Türktür Cemiyeti* yöneticileri de İstanbul'da tutuklanmıştı. Tutuklanan yöneticiler arasında ilerıki yıllarda bakanlık yapacak olan gazeteci Orhan Birgit de vardı. Birgit aynızamanda bizim gazetenin İstanbul muhabiriydi. Her akşam İstanbul haberlerini verirken kendisiyle görüşüyorduk. Gazete patronları işine hemen son vermek istiyordu. Birgit yeni evlenmişti, sendikacı olarak müdahale edip dâva sonuçlanıncaya kadar işten çıkartılmasını engelledim. Sanırım ona vekaleten Nejat Çeıman bize servis yapmaya devam etti. Dâva sonunda da Birgit beraat ettirildi.

Sıkıyönetimin uygulamaları ne olursa olsun, ortada devlet teşvikiyle işlenmiş bir suç vardı. Tıpkı 1915 Ermeni soykırımı gibi... İzmir'de tanıdığım Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten arkadaşlar büyük bir huzursuzluk içindeydi. Kendilerini yatıştırmak ve güven duygusu vermek için hükümet birkaç hafta sonra Bayındırlık Bakanı Muammer Çavuşoğlu'nu İzmir'e gönderdi. Nazlı Ilıcak'ın babası olan Çavuşoğlu, İzmir'de yapılan bir törenle Yunan Konsolosluğu binasına Yunan bayrağı çekti.

*

1955 sonu... Gerek 6-7 Eylül olaylarının dehşeti, gerekse muhalefete ve medyaya karşı baskı tedbirlerinin şiddetlendirilmesi, DP'ye karşı muhalefeti güçlendirmeğe başlamıştı. Parti içi muhalefet yaptıkları gerekçesiyle 9 DP milletvekili partiden ihraç ediliyor, onları destekleyen 10 milletvekili de kendi istekleriyle partiden ayrılıyordu. Bunların tek suçu, bakanları eleştiren gazeteciler hakkında açılan hakaret davalarında sanığa iddiasını "ispat etme" hakkı tanınmasını istemeleriydi. Bu 19 milletvekili bir süre sonra *Hürriyet Partisi* adı altında yeni bir parti kuracaklardı.

DP'nin önemli üyelerinden Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu,

Ekrem Hayri Üstündağ, Cihat Baban, Fethi Çelikbaş, Ekrem Alican artık sık sık bizim gazeteyi ziyaret ediyor, Menderes yönetimini eleştiren demeçler veriyorlardı. Gelenler arasında ulusal kurtuluş savaşı yıllarının efsanevi simalarından Demirci Mehmet Efe de vardı.

Efe, ufak tefek, sevimli bir ihtiyardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında uğradığı bir haksızlığa isyan ederek dağa çıkmış, 200 kadar kızanıyla eşkiyalığa koyulmuş, Yunan işgali başlayınca da milli mücadele saflarına katılmıştı.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın milli mücadele yıllarında Ege bölgesinde direniş örgütlemesine büyük katkıda bulunmuş olan, muhalefet yıllarında da DP'yi desteklemiş bulunan Efe, artık Bayar'ı ve Menderes'i en sert biçimde eleştiriyor, hattâ halkın güvenine ihanet etmekle suçluyordu.

Siyasal hareketliliğin yanısıra İzmir giderek sanat ve kültür alanında da büyük bir canlılık kazanmaya başlamıştı. Kitap alanında Milli Eğitim Bakanlığı'nın klasikler dizisi, Varlık'ın cep kitapları bizim kuşağın realist dünya edebiyatını tanımasında büyük rol oynuyordu. Varlık Dergisi'nin yanısıra, Cemil Sait Barlas'ın yayınladığı Pazar Postası dergisi zamanın ilerici gençleri için "olmazsa olmaz"lardandı.

Boş zamanlarımızda Kemeraltı Caddesi'ne inip eski kitapçıların sokağa serili tezgahlarını elden geçirdikten sonra Besim Akımsar'ın bir yanında kartvizit basılan kitabevine uğrayıp sohbet etmek, ardından diğer kitabevlerini dolaşmak doyulmaz bir zevkti. Hele bu görüşmeler akşam üzeri Beyler Sokağı'ndaki ya da Kordon'daki ucuz lokantalardan birinde içkili bir sohbetle tamamlanıyorsa...

Daha sonraki yıllarda Devlet Tiyatrosu'na dönüştürülecek olan İzmir Halkevi bir başka buluşma yeriydi. Halk müziği dinletilerinin yanısıra klasik batı müziği solistleri ya da toplulukları da arada bir konser veriyordu.

Gazetede geç vakit işin ritmi hafiflediğinde lambalı radyodan Ankara Radyosu'nun klasik batı müziği programlarını dinleyerek bu yabancı müziğe ısınıyordum. Bir akşam dinlediğim Çaykovski'nin keman konçertosu beni öylesine

büyülemişti ki, artık her saatte dünya radyolarını tarayarak bir klasik müzik parçası bulup onun eşliğinde çalışıyordum.

Bir gün sahaflarda eski kitap bakarken bir kenarda bir keman metodu ve bir deste de keman partisyonu gördüm, hiç düşünmeden hepsini satınaldım. Gazeteye geldiğimde herkes şaşırmıştı. Bunları ne yapacağımı sordular,

- Bir de elden düşme keman bulursam, kemana başlayacağım. İsmet Paşa da 40'ından sonra viyolonsele başlamamış mı?

Sayfa sekreterlerinden biri, karısının babadan kalma bir kemanı olduğunu, ama hiç kullanmadığını, istersem satınalabileceğini söyledi. Pazarlıksız o zamanın parasıyla sanırım 40 Lira'ya anlaştık. Ertesi akşam keman elimdeydi. Kılıfı falan da yoktu, gazete kağıdına sarılıydı. Hemen Kemeraltı Caddesi'nde bir müzik dükkanında elden geçirttim, tellerini ve yayının at kıllarını değiştirtirip reçinelettirdim. Artık kemana başlayabilirdim.

Kaç hafta sürdü bilmiyorum, her sabah annemin, kızkardeşimin ve de komşularımızın acı çekmesi bahasına keman temrinlerini ısrarla tekrarlıyordum. Ama sonunda müzik kulağından mahrum olduğumu kabullenerek kemanı bir dolabın tepesinde tozlanmaya terketmek zorunda kaldım.

Siyasal haberlerden bunaldığım bir gündü. YETO'da Attila İlhan ile Can Yücel'in de adlarının anons edildiği bir edebiyat günü düzenlenmişti.

İlerideki yıllarda hem gazetecilik, hem de siyaset planında uzun işbirliği yapacağımız Can Yücel'i de o yıllarda tanıdım. Can'ı herşeyden önce Ankara Atatürk Lisesi'nin girişindeki iftihar tablosunun en tepesindeki kepçe kulaklı fotoğrafından hatırlıyordum. Genç kuşağın sanat ve edebiyat dergilerinde de adı sık geçen yazarlarındandı. Attila İlhan'ın ise Sisler Bulvarı, Sokaktaki Adam, Yağmur Kaçağı gibi kitapları elimizden düşmüyordu.

Ömrümde ilk ve de son kez bir edebiyat eleştirmeni olarak ön sıralardan birine yerleştim. Attila İlhan kitaplarından

seçmeler okuyarak herkesi büyülemişti ki, salonun giriş kapısında büyük bir gürültü koptu. O iftihar listesinin tepesinde resmini gördüğüm kepçe kulaklı delikanlıyla ilgisi olmayan birisi elinde içki şişesiyle yalpalayarak içeri girdi. Herkes şaşkınlık içerisindeydi. Kürsüye çıktı ve görünüşüne hiç uymayan bir ciddiyetle çevirilerinden ve kendi yazdıklarından birşeyler okudu. Ve yoğun alkışlar arasında yine yalpalayarak kürsüden indi, öndeki bir sıraya yerleşti.

Eleştiri olarak neler yazdığımı tam anımsamıyorum. Ancak birkaç gün sonra karşılaştığımda Attila İlhan da, Can Yücel de eleştiriden son derece memnundu ve İzmir'in iyi bir sanat eleştirmeni kazandığını söylüyorlardı.

Ne ki o günlerde bizim tüm aile hayatımızı allakbullak edecek bir gelişme aylarca vaktimi alacağından bu yeni keşfedilmiş sanat eleştirmeni bir türlü misyonunu yerine getirmek olanağı bulamadı.

*

Ailenin fotoğraf albümünde kendimi bildim bileli gizemli bir sepya fotoğraf görüp dururdum. Birkaç kez sorduğumda, bu fotoğraftaki uzun boylu, Amerikalı bir işadamına benzeyen kişinin babamın Amerika'daki Sadık Amca'sı olduğu söylenmişti. Amerika'nın neresindeydi, hayatta mıydı? Kimse bilmiyordu. Bilinen tek şey, Sadık Amca'nın Balkan Savaşı'ndan önce, büyük göçmen akını sırasında, daha 7-8 yaşlarındayken Rupişta'dan kaçıp Selanik'te kapağı attığı bir gemiyle Amerika'ya kaçak olarak gittiği, 20-30 yıl kadar kendisinden haber alındığı, daha sonra izinin kaybedildiğiydi.

İngilizceyi ilerletmek için özel çaba gösterdiğim, İngilizce kitap, dergi, gazete ne bulursam okumaya çalıştığım günlerdi. Bir gün aile albümünü karıştırırken Sadık Amca'nın fotoğrafının arkasında resmi çeken fotoğrafçının adını ve adresini içeren bir damgayı farkettim. Adres Boston'a bağlı bir sahil kasabasındaydı.

Fotoğrafçı'ya İngilizce bir mektup yazarak, resimdeki Mr. Sadık hâlâ o kasabada oturuyorsa, ekteki "Dear Uncle

Sadık..." diye başlayan ve İzmir'deki adresimizi belirterek biten mesajımızı kendisine iletmesini rica ettim.

Birkaç hafta geçtikten sonra postacı Amerikan pulu taşıyan bir zarf getirerek müjdesini istedi. Sadık Amca olayını mahalledeki herkes gibi o da çok iyi biliyordu.

Mesajım gerçekten Sadık Amca'ya ulaşmıştı. İngilizce ateşli bir ifadeyle yazılan mektupta Sadık Amca yarım yüzyıl sonra akrabalarına kavuşmaktan ne denli mutlu olacağını yazıyor ve bir aya kadar Atina üzerinden uçakla İzmir'e gelerek bizleri bulacağını müjdeliyordu. Uçağın hangi tarihte ve saatte Atina'ya varacağını da belirtmişti. Ancak benim kendisine daha uzun bir İngilizce mektup yazarak bunu bir fotoğrafımla birlikte en kısa zamanda adresine göndermemi istiyordu.

Haber kısa zamanda mahallede yayılmış, büyük sansasyon yaratmıştı. Sadık Amca'nın Amerika'daki statüsünün ne olduğunu bilen yoktu ama, tahminler birbirini kovalıyordu. Ya çok zenginse, ailece köşeyi dönmüş olacaktık. Bu tahminler üzerine mahallede kıskançlıklar bile başlamıştı.

Bildirilen tarihte babam Atina'ya giderek Sadık Amca'yı karşıladı ve İzmir'e getirdi. İngilizce konuşup yazabilen bir yeğeninin olmasından son derece mutluydu, yaşadığı Amerikan kasabasında başka Türk olmadığından Türkçe konuşmayı neredeyse tamamen unutmuştu.

Gazeteye durumu izah edip vaktimin büyük kısmını Sadık Amca'nın tercümanlığına ayırmak zorunda kalmıştım.

Geldiği ilk günün akşamı çevreyi tanıması için kendisini çarşı pazara götürdüğümde büyük şenlik koptu.

Daha köşeyi döner dönmez kara eşekli bir zerzevat satıcısıyla karşılaşınca çılgına döndü,

- Ben bu eşeği yükleriyle beraber satın alacağım, diye tutturdu.

- Aman Sadık Amca, bu hayvan zerzevatçının tek geçim kaynağı, katiyen olmaz, dedimse de, cebinden bir tomar dolar çıkartarak,

- Bu benim Amerika'ya gitmeden önce her gün köyden tarlaya gidip geldiğim kara eşeğin aynısı, ille de alacağım, diye dayattı. Aramızdaki tartışma İngilizce geçtiğinden zavallı zerzevatçı gözleri faltaşı gibi açılmış ne olup bittiğini anlamaya çalışıyor, ahali başımıza üşüşüyordu.

- Bak Sadık Amca, dedim. Evimizi gördün. Biz iki göz odaya zor sığıyoruz. Senin kara eşeği nereye koyalım?

Düşündü,

- Haklısın, dedi. En kısa zamanda bahçeli bir ev alalım, o zaman bir kara eşeğimiz de olur, bahçeye bağlarız.

Çarşıda biraz ilerlemiştik ki, bir helvacı dükkanının vitrinindeki helvaları görünce Sadık Amca yine aşka geldi, beni kolumdan tutarak dükkanın içine sürüklemeye başladı.

- Helva bu, yaz helvası... Yıllardır yemedim. Eşekten şimdilik vazgeçtim, ama bundan vazgeçiremezsin...

Yine cebinden bir tomar dolar çıkartıp dükkancının önüne atmasıyla koskoca helva leğenini kucaklaması bir oldu. Çaresiz bir taraftan o, öte taraftan ben tutarak koca yaz helvası leğenini eve taşıdık. Konuya komşuya tabak tabak helva dağıttık.

Bu ilk şok geçtikten sonra akşam sofraya oturuldu. İlginç olanı, bir süre sonra benim tercümanlık yapmama gerek kalmadı, Sadık Amca hatırına gelen tek tük Türkçe kelimelerle, el kol işaretleriyle derdini rahat anlatır olmuştu.

Anlattığına göre kaçak bindiği gemiyle Amerika'ya ulaştıktan sonra yaşı küçük olduğu için kendini bir ilkokula yerleştirmişler. Ama Sadık Amca'nın derdi bir an önce para kazanıp memlekete en kısa zamanda zengin olarak dönmek olduğundan okuldan kaçıp pamuk, tütün tarlalarında kaçak işçi olarak çalışmış. Yakalanıp okula yazılma, okuldan kaçıp kaçak çalışma macerası birkaç kez tekrarlanmış. Sonuçta Sadık Amca hiçbir eğitim görmeden büyük bir tekstil fabrikasında asansör işleticisi olmuş, onlarca yıl çalıştıktan sonra da emekliye ayrılmış. Artık işçi emeklisi aylığıyla yaşıyormuş.Amerika'yı bırakıp da emekli aylığıyla ömrünün son günlerini Türkiye'de geçirme niyeti de yoktu. Tam bir Amerikalı olmuştu.

Sofradakilerden birisi münasebetsiz bir soru sordu:

- Ec Sadık Amca, yaşadığın kasabada senden başka Türk yok diyorsun, Allah gecinden versin ama ya emrü hak vaki olursa Amerika'da cenazeni kim kaldırır?

Güldü.

- Dertlenmeyin, dedi. Benimle birlikte Amerika'ya göçen Kayserili bir Ermeni dostum var. O müslüman cenazesinin nasıl kaldırıldığını beş aşağı beş yukarı biliyor. Bana söz verdi, cenazemi orta yerde bırakmayacak.

- İyi de ya o senden öncc vefat ederse?

- O olmazsa Doğan ne güne duruyor?

Masada herkes şaşkına dönmüştü. Devam etti:

- Doğan'ın yolladığı İngilizcc mektuplar var ya... Fotoğrafıyla birlikte onları Boston Üniversitesi'nde tahlil ettirdim, kendisinin hukuk dalında başarılı bir öğrenci olacağını söylediler. Şimdiden 5 bin dolar yatırıp Hukuk Fakültesi'ne yazdırdım. İzniniz olursa dönüşte onu da beraber götüreceğim, Amerika'da üniversite bitirir, avukat çıkar...

Sofraya bir sessizlik çöktü. Annemin ve babamın bu açıklamadan memnun olduklarını yüzlerindeki ifadeden anlıyordum. Ama ben gazetecilik mesleğine, İzmir'in sosyal ve siyasal yaşamına öylesine kendimi vermiştim ki, bu dünyadan kopmayı aklımdan geçirmiyordum.

Ayrıca, NATO'nun gelmesinden sonra İzmir'de sayısı adamakıllı artan Amerikan kolonisinin yaşam tarzı bana son derece aykırı geliyordu, böyle bir yaşama adapte olmam mümkün değildi.

- Beni düşündüğün için sağol Sadık Amca, dedim. Sen hcle bir süre Türkiye'de kal, gez toz, hasret gider. Günü gelincc nc yapacağımıza birlikte karar veririz.

Sadık Amca birkaç gün sonra Türkiye'nin çeşitli illerine dağılmış Rumelili yakınları ziyaret etmek için büyük bir turneye çıktı. Özellikle Isparta'da ailenin hayli yakını vardı, biz dahi henüz görüşme olanağı bulamamıştık.

Sadık Amca'yı yolcu ettikten sonra ben de yaz tatilini geçirmek üzerc Ankara'ya gittim. Ankara'da da Gazeteciler Cemiyeti'nin yanısıra Gazeteciler Sendikası kurulmuştu. Bizim

kuşak gazeteciler hem İstanbul gazetelerinin Ankara bürolarında, hem de basın meslek örgütlerinde eski kuşağın yerini alıyordu. Yeni kuşağın belirgin özelliği, büyük çoğunlukla DP iktidarına muhalif olmak, özellikle basın özgürlüğünü sınırlayan uygulamalara karşı mücadele yürütmekti. Çetin Altan, Altan Öymen, Oktay Ekşi, Güngör Yerdeş, Erol Ülgen, Doğan Kasaroğlu şu anda aklıma ilk gelenler...

Ankara'da gerek mesleki, gerekse örgütsel planda yaptığımız tartışmalar benim gazetecilikte devam etme kararlılığımı öylesine güçlendirmişti ki, Sadık Amca'nın beni Amerika'ya götürme projesi üzerine artık kafa yormaz olmuştum.

İzmir'e döndüğümde de sorunun zaten kendiliğinden çözülmüş olduğunu öğrendim. Sadık Amca İsparta'ya gittiğinde, memleketli akrabalarından sarışın bir dul kadınla karşılaşmış, gönlünü ona kaptırmıştı. Bu kez ille de nikah bastırıp onu Amerika'ya götürmeyi kafasına koymuştu. Aralarındaki büyük yaş farkı aile içinde binbir dedikodu ve yorumun çıkmasına yolaçtı, "memleketli"lerin yaşlıbaşlı olanları Sadık Amca'yı bu "macera"dan vazgeçirmek için binbir dil döktü. Ama amca Nuh dedi, peygamber demedi.

İkimizi birden Amerika'ya götürecceğini söyleyerek akrabaları yatıştırmaya çalışıyordu.

Olay Amerika'ya gitmekten kurtulmak açısından benim için iyi bir fırsattı.

- Sadık Amca, dedim. Sen beni unut. Ben zaten Amerika'yı falan sevmiyorum, yaşamımı bu ülkede, gazetecilikte kalıp sürdürmek istiyorum. Sen bu kadını seviyorsun. Beni dert etme, al götür onu. Hele akrabaların kıskançlıklarına hiç aldırma... Mutlu olmaya bak... Onca yıllık gurbet yaşamından ve işçilikten sonra bu senin hakkın...

Ve Sadık Amca bir sonbahar günü geldiği gibi, ama evlenmiş olarak Amerika'ya döndü. Eşinin bir kez Amerika'ya gittikten sonra Sadık Amca'nın Türkiye'deki tüm yakınlarıyla ilişkilerini kestireceği belliydi. Nitekim bir daha da Sadık Amca'dan hiçbir haber alamadık...

*

Bir süredir Kahramanlar'dan Karşıyaka'ya taşınmış, sahilin arka sokaklarından birindeki eski evlerden birine yerleşmiştik.

1956'da Gazeteciler Sendikası'nın kongresinde yönetim kurulu üyeliğine seçildim. Daha sonra CHP Milletvekili ve Genel Sekreteri olacak olan Şeref Bakşık, sendikanın başkanıydı. Sabahtan öğlene kadar Konak Meydanı'na bakan bir işhanının küçük bir odasındaki sendika genel merkezinde birlikte çalışıyorduk.

O dönemde sendika üye aidatlarının aylıklardan otomatikman kesilmesi gibi yasal bir kolaylık olmadığından, sendika çalışmalarının finansmanı sadece üyelerden toplanacak aidatlarla sağlanıyordu. Çoğu kez aidat toplamak için o gazeteden bu gazeteye koşturup duruyordum.

Bu arada 1951 TKP davasından mahkum olan eski komünistler birer birer cezalarını tamamlayıp işlerine, evlerine dönmeğe başlamışlardı. Mehmet Ressamoğlu beni onlarla tanıştırıyordu. Onlar da uzun hapis ya da tecrit yıllarından sonra bu 20 yaşındaki genç gazeteci-sendikacının kendileriyle ilişki ve dostluk kurmasından çok memnundular.

Buluşmalarımızda TKP olayı falan pek konuşulmaz, daha çok günlük siyasal, sosyal, kültürel olaylar, dünyadaki gelişmeler tartışılırdı.

Stalin öleli üç yıl geçmişti. Bir gün radyolardan dış haberleri kaydederken, BBC ve Amerika'nın Sesi radyoları inanılmaz bir haber vermeye başladı. Sovyetler Birliği'nin 20. Kongresi'nde Genel Sekreter Kruşçof Stalin dönemi cinayetlerini resmen açıklayan bir rapor okuyarak "destalinizasyon" dönemini başlatmıştı.

Haberi Ressamoğlu'na ileterek,

- Ne diyorsun, diye sordum.

Herhangi bir yorum yapmaktan kaçındı.

- Batı propagandası olabilir, diğer kaynakları beklemek lazım, dedi. Haberin Sovyet kaynaklarınca doğrulanmış biçiminin bize ulaşması hayli vakit aldı.

Doğrulandığı zaman da eski komünistler arasında müthiş bir şok yaşandı. Arada bir buluştuğumuz kitabevlerinde, kahvehanelerde, içkili lokantalarda sadece bu konu tartışılıyor, kimisi "ihanet"ten bahsederken, kimileri de bu konuda geç bile kalındığını söylüyordu.

Ama ABD-Sovyet çekişmesi, dünya komünist hareketindeki gelişmeler artık bizim kuşağın tek sorunu değildi. Dünyada ardarda daha önemli büyük olaylar oluyordu.

Gazetecilik hayatımın ilk büyük coşkulu günü, 1956 Temmuz'unda Mısır lideri Abdülnasır'ın Batı dünyasına meydan okuyarak Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıkladığı gündü. İzmir'deki Amerikalıların ağzını bıçak açmıyordu. Tepkilerini öğrenmek için telefon ettiğimiz Amerikalı, İngiliz diplomatlardan, NATO'daki subaylardan aldığımız tek yanıt "No comment" idi.

Bu arada, daha birkaç ay önce "destalinizasyon" hareketini başlatararak komünist ülkelerde ve dünya komünist partilerinde özgürlükçü bir uyanışın başlamasına olanak veren Kruşçof Macaristan'da halk ayaklanmasını Sovyet tanklarıyla ezerek yeni bir şok yaratacaktı.

Macaristan ayaklanmasının ezilmesi "destalinizasyon"a anlayışla bakan komünistlerde tepkiyle, karşı olanlarda ise memnunlukla karşılandı.

Türkiye'de ise DP iktidarının otoriter yönelimi gittikçe daha fazla hissedilir olmuştu. Basın Kanunu yeni bir değişiklikle daha da ağırlaştırılmış, ortaokulların 1. ve 2. sınıflarına da din dersleri konulmuştu.

Hayat gittikçe pahalılaşıyor, döviz açığı yüzünden en gerekli ithal malları dahi ancak karaborsada bulunabiliyordu. Bu koşullarda İsmet Paşa'nın muhalefeti giderek daha sertleşiyor, konuşmaları miting meydanlarına daha fazla, daha coşkulu kitleleri çekmeye başlıyordu.

O sıralarda Attila İlhan da İzmir'e yerleşmiş, muhalefete geçen *Demokrat İzmir* Gazetesi'nde çalışmaya başlamıştı.

Gece yarısı gazeteleri bağlayıp baskıya verdikten sonra Konak İskelesi'nden son vapura binip Pasaport ve Alsancak

iskelelerinden de yolcu aldıktan sonra Karşıyaka'ya varıyorduk. Bizim Alaybey'deki ev Karşıyaka İskelesi'ne hayli uzaktı. Ama Cingöz adını verdiğim kedimiz her gece aynı saatte Karşıyaka İskelesi'ne gelip beni bekliyor, eve kadar tin tin yanımda yürüyerek bana eşlik ediyordu.

Körfez vapurunun bu son seferi gerçekten tam evlere şenlikti. Vapurun kaptanından çamacısına kadar tüm personeli iktidara muhalifti. Yolcuları almak için vapuru Konak iskelesi'ne yanaştırır yanaştırmaz Ekonomi Kaptan yukarıdan seslenerek biz gazetecileri kaptan köşküne davet eder, vapur hareket ettikten sonra bizim için taze demlenmiş çaylar gelir, koyu bir siyasi sohbet başlardı.

Menderes o gün ne yapmış, İsmet Paşa ne demiş, hangi gazeteci tutuklanmış, üniversitelerde neler olmuş... Ekonomi kaptan arada bir lafa girer,

- Sarımsak kafalı bunlar... Bu kafayla çok geçmeden karaya vururlar, diye kaptanca hükümler verirdi.

Sonra da zamanın ünlü akordeonlu komedyeni Celal Şahin'in caddelere trafik lambaları konulmaya başlaması üzerine bestelediği ünlü tekerlemesini tekrarlayıp kahkahayı basardı:

- Kırmızı yandi, insan geçeceğini sandi, halbuki geçmek yohh!

*

Gazetenin bütün yükü üzerimde olduğu gibi gazeteye dert anlatmaya gelen okurlarla da ben konuşmak zorundaydım.

Bir akşam yaşlıca bir adam kapıyı çalarak içeri daldı. Birlikte çalıştığımız odada dört kişiydik. Kapının hemen yanındaki masada mesleğin en eskilerinden Agah Bartu çalışıyor, günlük şehir haberlerini yazıyordu. Yaşına başına bakarak okurumuz hemen ona yöneldi ve bir sorununu anlatmak istediğini söyledi. Agah Bey beni işaret ederek,

- Doğan Bey'le konuşacaksınız, dedi.

Henüz 20 yaşındaki bu genç Marko Paşa'lığı pek yakıştıramamış olacak ki ayaklarını sürüyerek benim büroma yaklaştı. Elini sıkıp "Hoşgeldin," dedikten sonra bir sandalyeye

oturttum. Elindeki bazı kağıtları masaya koyduktan sonra derdini anlatmaya başladı.

Aslında karısıyla geçimsizlikten kaynaklanan bir aile kavgasıydı. Kavgaya kadın tarafındaki akrabalar da karışmış, olay büyümüş karakolluk, mahkemelik olmuşlardı.

O anlatıyor, ben not alıyordum ki, birden bire durdu:

- Bunları sana niye anlatıyorum ki? Sen daha dünkü çocuksun. Bunları anlayamazsın, deyip öfkeli bir şekilde kağıtlarını toparlayarak kimseye selam vermeden çekip gitti.

Bürodaki tüm arkadaşlar gülmekten kırılıyordu. Olay hemen duyulmuş, biraz sonra yukarıya prova çıkartıp dizgi için yeni yazılar almaya gelen mürettipler ve mürettip çırakları da koroya katılmışlardı.

Şenlik, bas sesli bir arkadaşın beni yüreklendirmek için mehter temposunda söylediği bir türküyle bitti:

Genç Osman dediğin bir küçük uşak,
Beline bağlamış ibrişim kuşak...

Maddi zorluklar içinde, ama tam bir dostluk ve dayanışma havası içinde çalışıyorduk. Olayın benim gazetedeki misyonum üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmadı, "çocuk yaştaki yazı müdürü"yle çalışmalar aynı minval üzere devam etti.

Bu arada Agâh Bartu'yla ilgili hiç unutamayacağım iki anekdotu mutlaka anlatmam gerek.

Agah Bey benim 1953 Ocak ayı sonunda ilk aylığımı aldığımda bir nasihat geçmişti:

- Bak Doğan, bir gazeteci daktilosuz da olabilir, ama saatsiz gazeteci olamaz. Bu meslekte kalmak istiyorsan aldığın ilk aylıkla koluna doğru dürüst bir saat takman gerek.

Bu nasihat üzerine aylığı alır almaz hemen Kemeraltı Caddesi'ndeki saatçilerden birine giderek paranın hemen tümüyle Arlon marka bir İsviçre saati satınanlıp bileğime geçirmiştim. Kurmalı bu saat uzun yıllar gazetecilik yaşamımda en yakın dostum ve sırdaşım oldu.

Hele Agah Bey'in Atatürk'le ilgili bir anısı vardı ki, gazeteci çevresinde dillerden düşmezdi:

- Anadolu Ajansı'nın İzmir Bürosu'nda çalışıyordum. O yıllarda şimdiki gibi değildim, son derece genç, yakışıklıydım. Kemeraltı Caddesi'nden geçerken kahvelerde oturan kulamparalar sırf beni görebilmek için kapılara üşüşüp bıyık bükerlerdi. Akşam Atatürk'ün İzmir ziyaretiyle ilgili haberleri yazarken kaldığı otelden bir telefon geldi. Paşa önemli bir açıklama yapacakmış, acele bir muhabir istiyormuş. Özel hayatıyla ilgili söylentilerin bini bir para... Aldı mı beni bir korku! Ya odasına girdiğimde beni gözüne kestirip 'Yat ulan Agah' derse ne yapacağım?

Bir akşam Agah Bey büyük bir keyifle istihbarattan döndü. Musevi bir vatandaş her nedense 50'sinden sonra müslüman olmaya karar vermiş. Kemeraltı Camii'nde bir tören yapılmış. Özel röportaj yapmak için Agah Bey kendisini akşam gazeteye çağırmış.

Adamcağız geldiğinde haldır haldır gazete hazırlıyoruz. Agah Bey'in karşısına otururak neden din değiştirmeye karar verdiğini, İslamiyet'in ne kadar mükemmel bir din olduğunu büyük bir coşkuyla anlatıyor.

Önümdeki haber ve makaleleri dizgiye hazırlarken kulağım da onlarda...

Bir ara sesler yükseldi.

Adam o gün Kemeraltı Camii'ndeki törene katılanların sayısını gerçeğe yakın olarak söylemiş. Agah Bey ise, olayın önemini arttırmak için sayıyı iki misli olarak not düşmüş. Bu sayıyı görünce taze müslüman itiraz edecek olmuş:

- Yok, bu rakam doğru değil, doğrusunu, benim söylediğim rakamı yazmak lazım. Müslümanlıkta yalan yoktur!

İtiraz üzerine Agah Bey arslanlar gibi kükredi:

- Ulan ben doğduğumdan beri müslümanım. Sen daha bugün müslüman oldun. Müslümanlıkta neyin doğru olup olmadığını senden mi öğreneceğim!

İkisini de sakinleştirdik. Röportaj kazasız belasız bitti, sonra da bayağı dost oldular. Müslümanlığa rağmen dostlukları rakı masalarında sürüp gitti.

Darbe sürecine girmiş orduda askerlik 1956-1958

Gerek Türkiye'de gerek dünyada önemli gelişmeler ve çalkantılar yaşandığı o günlerde askerlik zamanı gelip çattı. Yüksek okulu bitireli bir sene olmuştu. Özellikle yayın yönetmeni Gökçe'nin tutuklanmasından sonra gazetede askerliğimi ne kadar erteleyebilirsem o kadar ertelemem istendi. Ama ertelemeyi bir yıldan fazla uzatmam mümkün değildi. Kaldı ki, bir an önce askerliği yapıp kendimi daha iyi yetiştirecek bir yol seçmeliydim.

Gerçi başka seçenek olmadığı için YETO'yu seçmiştim, bu okuldan çıkınca da babamın hayallerine göre ya bankacı, ya muhasebeci ya da sermaye yatıracak birini bulabilirsem tüccar olmam gerekiyordu.

Ne var ki, düzensiz de olsa izlediğim bazı dersler, örneğin iktisat, iktisadi doktrinler tarihi, işletme iktisadı gibi dersler özellikle ilgimi çekiyordu. Okulun en belalı dersi olan İşletme İktisadı'nda başarılı bir patron ya da işletmeci olabilmek için çalışanların nasıl sömürülmesi gerektiği bilimsel bir şekilde anlatılıyordu. Tabii ki daha sonraki sol örgütlenme yıllarında hatmedeceğimiz ekonomi politikle pek ilgisi yoktu ama, işletme iktisadında sömürü mekanizmasını kavramak pek âlâ mümkün oluyordu.

Asıl ilgilendiğim ise iktisadi doktrinler tarihiydi. Sahaflarda bulduğum bazı ikinci el kitaplarda sosyalizme ilişkin bazı bilgiler edinmiştim . İktisadi doktrinler tarihi derslerinde

bunları akademik şekilde öğrenmeyi bekliyordum. Ne ki dersler Adam Smith ve Ricardo'da durdu. Marx ve Engels'ten zerrece bahis yoktu.

Bu sansürün nedenini sorduğumda hocamız, müfredat programının bu kadarına izin verdiğini söyledi, hem de bu soruya kafayı fazla takmamamın geleceğim açısından daha faydalı olacağını söyledi.

Bu tavsiye, tam tersine, sosyalist düşünceye daha fazla ilgi duymamda büyük rol oynadı. Ne olursa olsun bu okulu bitirmeli, ne yapıp edip bu konuların özgürce öğretilebildiği başka okullara devam etmeliydim.

Okul arkadaşlarım arasında adım "solcu"ya çıkmıştı. O yıllarda yüksek okul mezunlarının otomatikman yedek subay olma hakkı vardı. Ne var ki, "sakıncalı" görünen kişiler ne denli yüksek öğrenim görmüş olurlarsa olsun yedek subay yapılmayıp çavuş çıkartılabiliyordu.

Arkadaşlar,

- Sen bu kafada gidersen bir gün kendini hapiste bulursun... Hiç değilse solculuktan başın derde girmeden askere git de çavuş çıkmayasın, diyorlardı.

1956 yılı sonunda sülüsümü alıp yedek subay okuluna yazılmak üzere yola çıktım. Yaşı benden hayli büyük olmakla birlikte, Attila İlhan da aynı trende benimle birlikte askere gidiyordu. Onunla uzun seyahat yapmak gerçekten büyük bir zevkti. Kompartımanda askere giden başka gençler de vardı. Sürekli olarak Paris anılarını anlatıyor, özellikle oralardaki özgür kadın-erkek ilişkileri üzerine anlattıkları başımızı döndürüyordu.

Ankara Garı'na indiğimiz sabah, muhalif gazetelerin manşetlerinde Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin genç dekanı Turhan Feyzioğlu'nun görevinden alındığı, Aydın Yalçın'ın ve başka öğretim üyelerinin de bunu protesto için görevlerinden istifa ettikleri, öğrencilerin dersleri boykota başladıkları, yüzlerce öğrencinin gözaltına alındığı duyuruluyordu.

Yedek subay okulunda hangi sınıflara ayrılacağımız Piyade Okulu'nun büyük bir salonunda yapılan bir testle sap-

tanıyordu. Teste girenler arasında zamanın şöhretlerinden ses sanatçısı Zeki Müren ve Devlet Operası'nın ünlü tenoru Özcan Sevgen de vardı.

Teknik Üniversite gibi bir okuldan mezun olmamama rağmen, özellikle "sürati intikal" sorularına verdiğim yanıtlar başarılı bulunduğundan muhabere sınıfına ayırdılar.

Bu sınıfa ayrılan birkaçyüz kişi o gün testlerden sonra ilk kez Piyade Okulu'nun yemekhanesinde karavanaya kaşık sallayıp yatakhanede geceledikten sonra ertesi sabah kendi okulumuza sevkedilecektik.

Askere giderken yolda okumak üzere yanıma birkaç kitap almıştım. Herzamanki gibi uyumadan önce bavulumdan rastgele bir kitap çektim. Erich Maria Remarque'ın ünlü anti-militarist kitabı "Garp Cephesi'nde Yeni Bir şey Yok" çıktı. Okumaya koyulmuştum ki, yandaki ranzada yatanlardan biri,

- İyi akşamlar... Ben Çarli, diye tanıttı kendini.

Okuduğum kitabın ne olduğunu farkedince dayanamamış, hemen tanışmak gereğini duymuştu.

- Sen askerliğe bunları okuyarak başlıyorsan yandı gülüm keten helva, diye takıldı.

Çarli takma adıydı. Sonra birkaç arkadaşını daha tanıttı. Bunlar İstanbul Teknik Üniversitesi'nin elektrik mühendisliği bölümü mezunlarıydı. Muhabere sınıfına ayrılmış olmaları son derece doğaldı.

Daha asıl okulumuza gitmeden o geceki kırık dökük sohbetimizde bir grup oluşturmuştuk bile...

Ertesi gün servis arabalarına doldurulup Mamak'taki Muhabere Eğitim Merkezi'ne sevkedildik. Zeki Müren Piyade Okulu'nda kalmış, Özcan Sevgen ve Attila İlhan ise bizim gibi muhabere sınıfına ayrılmıştı.

Yedek subay tarihinde bizim dönem 45. dönemdi. Ne ki, Zeki Müren'in de bu dönemde askerlik yapmasından ötürü bu dönem "Zeki Müren Dönemi" olarak anılacaktı.

Daha sonraları piyade sınıfına ayrılan arkadaşlardan dinlediğim kadarıyla, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide

Hanım'ın bizzat okul komutanına "Zeki'yi fazla üzmeyin..." diye haber yollamasına rağmen Zeki Müren sivil hayattaki şöhretini ve Çankaya'dan yapılan torpili pek kullanmayacak, hafta sonu izinlerinde okula lüks arabasıyla gidip gelmesinin dışında askerlik yaşamının tüm kurallarına diğer dönem arkadaşları gibi harfiyen uyacak, bu nedenle herkesin saygı ve sevgisini kazanacaktı.

*

Kayıtlar yapılıp saçlar kestirildikten ve askeri üniformalar giydirildikten sonra hepimizi yedek subay yemekhanesinde topladılar. Yüz çizgileri, boy ve cüsse farkları hariç aramızdaki giyim ve saç biçiminden kaynaklanan tüm farklılıklar birden yok olmuştu. Hepimize verilen numaralarla yoklama yapıldı. Artık herbirimiz üstlerimizin gözünde birer numaradan ibarettik.

Elazığ'lı bir başçavuş hepimizi yemekhanede toplayıp kışlanın yemek, yatakhane, ders, nöbet ve izin düzenini uzun uzun anlattıktan sonra konuşmasını haddimizi bildirerek bitirdi:

- Kulaklarınızı iyice açın. Burada, bu çatı altında artık hepiniz askersiniz. Sivil hayattaki yeriniz, mesleğiniz, aile durumunuz ne olursa olsun, burada hepiniz aynı disipline tabisiniz. Gazete, dergi, kitap okumak yok. Ders notlarından başka şeyler okumaya kalkışmak askeri disiplinsizliktir, cezaya tabidir, ona göre...

Amerika'da üniversite öğretim üyesi olmuş yaşlıca bir öğrenci,

- Yani hiçbir gazete okuyamayacak mıyız. diye soracak oldu. Yanıt yine tehditkârdı:

- Hiçbir gazete, iyi duydunuz, hiçbir gazete... Burası kahvehane değil. Okumaya kalkan ceremesine katlanır. Unutmayın, sonunda çavuş çıkmak da vardır...

Nutuk bittikten sonra şahsi eşyamızı dolaplarımıza yerleştirip bavullarımızı emanete teslim etmek üzere yatak-

hanelerimize çıktığımızda yaptığımız ilk iş, beraberimizde getirdiğimiz kitapları gizleyecek zulalar aramak oldu, bulmakta da fazla zorluk çekmedik.

Altı ay süren askeri öğrencilik dönemi gerçekten öğreticiydi.

Herşeyden önce insan ilişkilerinin bir başka boyutunu tanıyor, yoldaşlığın, dayanışmanın ne olduğunu daha iyi kavrıyorduk.

Bölük başçavuşunun ilk ağırlanışımızda yaptığı "asar keser" konuşmaya rağmen, daha sonraki kışla günlerimizde hem ondan, hem de asteğmeninden albayına kadar komuta kademesindeki subaylardan genellikle anlayış gördüğümüzü teslim etmek zorundayım.

Dönem, gerçekten de ekonomik ve sosyal sorunların günlük yaşamı giderek daha da zorlaştırdığı bir dönemdi. Genellikle halk çocuklarından oluşan muvazzaf subay kadroları da bu zorlukları fazlasıyla yaşıyordu. Ordu'nun NATO ve CENTO aracılığıyla ABD'nin yabancı lejyonuna dönüştürülmüş olması da birçok subay için bir ulusal onur sorunu haline gelmişti.

Ders veren subayların çoğu denk geldikçe günlük siyasal sorunlar üzerine bizlerle sohbete giriyor, öğrettikleri kadar öğrenmeye de gayret ediyorlardı.

Piyade eğitimi veren bir binbaşımız vardı. Saatlerce yürüyüp yat-kalk talimleri yaptıkan sonra kumanyalarımızı yerken bize nasihat ederdi:

- Hepiniz seçkin insanlarsınız, meslek sahibisiniz. İleride içinizden milletvekili, bakan da çıkabilir. Şunu asla unutmayın: Bu ordunun askerleri ot yataklarda geceliyor. Bunların çoğu yoksul halk çocuklarıdır. Köylerindeki yaşam koşulları daha da ağır... Yetki sahibi olduğunuzda onları da düşünün...

Bir başka talim gününde üst rütbelilere, bayrağa, cumhurbaşkanına nasıl selam durulması gerektiğini öğretiyordu.

Cumhurbaşkanına nasıl selam durulacağını anlattıktan sonra bir an duraladı, ve hemen ardından ekledi:

- Tabii cumhurbaşkanı adamsa...

Ordu içinde iktidara karşıtlığın giderek boyut kazandığı günlerdi.

Gruplar halinde silaha el basarak askerlik andı içtiğimiz günü hiç unutmuyorum. Andiçerken elim masa üzerine yerleştirilmiş silahın soğuk namlusuna dokunduğunda sanki bir metamorfoza uğramıştım. Silahtan, askerlikten nefret eden ben, bir an silahı kutsadığımı farkettim. Tören hemen hepimizi etkilemişti. Askerleşmiştik. Çocukluğumuzdan beri empoze edilen "asker millet" kimliği miydi öne çıkan?

Tören bittikten sonra Subay Taburu Komutanı "yeminli askerler" olarak hepimize ilk kez Ankara'ya inme izni çıkartmış, ama izin kağıdı verdirmeyi unutmuştu. Üniformalar üstümüzde, otobüs, dolmuş, taksi ne bulduysak kente indik. Ne ki daha dolmuştan iner inmez askeri inzibatlar yolumuzu kesip izin kağıtlarımızı sordular. İzin kağıdı filan verilmemişti. Bizi bir jeep'e doldurup Dışkapı'daki inzibat karakoluna götürdüler. İnzibat komutanı binbaşını karşısına çıkarttılar.

- İzin kağıtlarınız?

- İzin kağıdı verilmedi, zaten bir kaç saat dolaştıktan sonra tekrar Mamak'a döneceğiz.

- Kağıtsız izin olmaz!

- Telefon edip sorun... Tabur komutanımız verdi izni...

- Bu saatte tabur komutanı falan aranmaz. Bu gece burada sabahlayın, yarın bir bakarız.

- Ama binbaşım, bizim hatamız değil ki? Şu anda yüzlerce yedek subay talebesi bu izinle kente indi.

- Hele bir elimize düşsünler, onları da buraya tıkarız.

Gerçekten de bir süre sonra bir grubu daha derdest edip getirmişler, hepimizi bir odaya tıkmışlardı. İnzibat komutanı belli ki yedek subaylardan hoşlanmıyor, hattâ belli bir düşmanlık besliyordu.

- Hele burada gecelcyin de disiplin nedir öğrenin!

Arkadaşlardan biri inzibat binbaşısının sadizmine öylesine tepkiliydi ki, kendi aramızda kaldığımızda,

- Yarın savaşta bu herifin emrine düşsem, ilk mermiyi buna sıkarım, diyor, ana avrat küfrediyordu.

Gözaltındaki arkadaşlardan birisi Genelkurmay İkinci Başkanı'nın yeğeniydi. Sabaha karşı nöbetçi subayın yokluğundan yararlanarak, halimize acıyan nöbetçi erin yardımıyla dayısına telefon edip olup biteni anlattı. Onun müdahalesiyle bir saat geçmeden Muhabere Okulu'ndan gelen bir servis arabası bizi inzibatın elinden kurtarıp birliğimize kavuşturdu.

Ne var ki, uykusuz ve aç geçirdiğimiz o gece, yemin töreni sırasında "zuhur" eden silah sevgimizi de, "asker milletin çocuğu olma" duygumuzu da yoketmiş, aslımıza döndürmüştü.

*

Bu olaydan sonra hafta sonları kente izin kağıtlı olarak çıkmağa başladık.

Cebeci'de Nebahat Teyze'min evinde kalma olanağım olduğu için "evci" çıkıyordum. Üniformayı atıp sivilleri giyer giymez soluğu ya Ulus Gazetesi'nin Rüzgarlı Sokak'taki idarehanesinde ya da Dünya, Vatan gibi muhalif gazetelerin Ankara bürolarında alıyordum.

Bölüğümüzde farklı kesimlerden, farklı duyarlılıkta arkadaşlar vardı. Sol ya da liberal eğilimli kişilerden, genellikle hümanist diye niteleyebileceğim bir grup oluşturmuştuk. Çoğunlukla İstanbul Teknik Üniversitesi'nden gelen, mesleki konuların dışında, edebiyat ve müziğe de büyük ilgi duyan arkadaşlardı. Aralarında Ermeni, Rum, Yahudi kökenli olan arkadaşlar da vardı.

Çocukken arkadaşlık ettiğim Ermeni, Rum çocuklarından hiç duymadığım şeyleri, örneğin bu halkların sanat, edebiyat ve müzik alanındaki yaratıcılığını ilk kez bu askerlik arkadaşlarımdan öğreniyordum. Zaten herbiri bir başka müzik aletini büyük bir ustalıkla kullanıyordu, sık sık düzenlediğimiz moral gecelerini adeta profesyonel müzik şölenine dönüştürüyorlardı.

Tabii bu tür toplantıların vaz geçilmez iki siması, şair Atilla İlhan ve tenor Özcan Sevgen'di.

Ama İTÜ mezunları arasında aşırı milliyetçi ya da koyu dindar olan, ikide bir olay çıkaran tipler de eksik değildi. Bunlar özellikle Ermeni, Rum kökenli arkadaşlara sık sık hakaret ediyor, hattâ yatakhanede yalnız bulduklarını dövmeye bile kalkışıyorlardı.

Bunların sürekli saldırdığı bir başka kategori de, köy enstitüsü çıkışlı olanlardı. Sanıyorum, çoktan kapatılmış olan köy enstitüleri mezunlarının askerliklerini yedek subay olarak yapabildikleri son günlerdi. Çoğu köy kökenli bu arkadaşları, özellikle üniversite mezunu olanlar küçümseyerek dışlamaya çalışıyorlardı.

Bizim grubumuz bu arkadaşlara sahip çıkıyor, kendilerini sohbetlere, eğlencelere katmaya özel bir özen gösteriyordu.

Grubumuzun en başarılı olduğu alanlardan biri, her durumda çaktırmadan kitap okumaydı. Kışlaya ilk geldiğimiz gün zulaya aldığımız kitaplar elden ele dolaşarak çoktan hatmedilmişti. Her izne çıkışımızda yeni yeni kitaplar getirip zulaya atıyorduk.

Pratik nedenlerden ötürü en tutulan kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı klasikleriyle Varlık'ın cep kitaplarıydı. Sınıfta, kantinde, yemekhanede hiç yanımızdan eksik etmediğimiz yassı hizmet kepinin içine iz bırakmayacak şekilde sığıyor, her yerde, hattâ ders sırasında hocalar ilgimizi çekmeyen bir şeyler anlatırken dahi çaktırmadan okunabiliyordu.

Devlet Operası ve Tiyatrosu'nda önemli bir gösteri olduğunda da, kapıdaki nöbetçileri ayarlayıp talim elbisesiyle sıvışmak, gösteri dönüşünde de aynı şekilde çaktırmadan kışlaya dönüp yatmak, grubumuzun geliştirdiği bir başka disiplinsizlikti. Karşı gruplardan birinin nöbete konduğu bir gece bu kaçamak meydana çıkmış, "iki hafta izinsiz"likle cezalandırılmıştık.

Aslında derslerin çoğu ilgimi pek çekmiyordu. Buna karşılık askeri tabiye (strateji) derslerini bir satranç partisin-

deymiş gibi zevkle izliyordum, bu derste son derece başarılıydım. İmtihanlarda İTÜ'lü arkadaşlar bana telsiz derslerinde yardım ediyordu, ben de onlara askeri tabiye derslerinde...

Yedek subay öğrencileri iki kısma ayrılmıştı: Telsiz muhabere ve telli muhabere. Bir de komutanlık binasının tam karşısında bir güvercin bölüğü vardı. Burada hiç yedek subay öğrencisi yoktu.

Telli muhabereciler ayaklarına kanca takıp telgraf direklerinin tepesine tırmanma talimi yaparken, biz de savaş artığı SCR ya da ANGRC telsizleriyle sahrada muhabere tatbikatı yapıyorduk.

Bir gün biz telsizcileri küçük gruplara ayırıp Mamak dağlarında farklı yerlere göndererek aramızda telsiz bağlantısı kurmamız emredildi. Dağ başında telsizle oynarken bir süre sonra işi eğlenceye vurup yarı siyasal, yarı mizahi yayın yapmaya başladık. Bu yayını nereden yaptığımız Genelkurmay Muhabere Dairesi'nce kısa zamanda kestirme cihazlarıyla hemen saptanmış... Biraz sonra bir jeep bulunduğumuz yerde bizi eliyle koymuş gibi buldu, illegal yayınımız tekrar "iki hafta izinsiz"e patladı.

Altı aylık eğitim dönemının sonlarına doğru, bizi sahrada "komutanlık" eğitimine çıkarttılar. Kağıt üzerinde strateji uzmanlığı taslamaya hiç benzemiyordu. Mamak Muhabere Eğitim Merkezi'ne gelen acemi erattan her birimize birtakım asker verildi, bunlara temel sahra eğitimi yaptırmamız emredildi.

Dönem başında katıldığımız piyade eğitimi sırasında öğretilenleri çoktan unutmuştuk bile. Zaten doğru dürüst bir şey de öğretilmemişti. Anımsayabildiğim kadarıyla silah eğitiminde de piyade tüfeği ve tabancayla birkaç el ateş etmiş, birer tane de taarruz ve savunma elbombası patlatmıştık. Ondan sonraki dönemde de hiç ateş etmemiş, mermi sürülü bir silah dahi taşımamıştık, gece nöbetlerinde bile... Gece nöbetlerinin en ürkütü verici olanı, kışla binalarından epey uzaktaki cephanelikerde tutulanlardı. Nöbetçi

çavuş gece yarısı uykudan uyandırıyor, peşine takarak nöbeti devralmak üzere cephaneliğe götürüyordu. Özellikle karakış gecelerinin zifiri karanlığı ve dondurucu soğuğunda koskoca cephaneliği tek başına korumak zorundaydık. Ne ki bu kadar ağır sorumluluk altındaki nöbetçiye verilen piyade tüfeğinde kurşun dahi yoktu.

Böylesine gayriciddi bir eğitimle yetiştirilen subay adayı acemi erata ne öğretebilirdi?

Neyse ki, hepimizin yanına bir de "usta er" verilmişti. Ben "usta er"e gerekli eğitimi yaptırması emrini verdim. "Başüstüne komutanım"ı çakar çakmaz talimi başlattı.

Acemilerden bir kısmı, özellikle ana dili Türkçe olmayanlar bazı emirleri kavrayamıyor, hata yapıyordu. Sen misin yapan? Bizim usta er sille tokat girişiyordu. Müdahale ettim:

- Dayak yok, zorbalık yasak!

Hemen yanıtladı:

- Ama komutanım bunlar başka türlüsünden anlamaz!

Ödün vermediğim için talimi dayaksız, tokatsız bitirmek zorunda kaldı.

Arada diğer takımlardaki talimlere bakıyordum. Usta erin biri, acemileri, elindeki saat zinciriyle kafalarına vurarak hizaya getirmeye çalışıyordu.

Aslında bu durum hiç de şaşırtıcı değildi. Çünkü bu usta erler acemiliklerinde aynı yoldan geçmişler, sille tokat eğitilmişlerdi. Şimdi gücünü, otoritesini gösterme sırası onlardaydı.

Bu talim gününden kalan tek güzel anı, mola sırasında Bitlis'li bir acemi erin, elini kulağının arkasına koyup çığlık çığlığa söylediği Kürtçe türküydü. Gözleri nemli, yüzünde acılı bir ifade... Köyünde bıraktığı yavuklusuna hasreti mi, yoksa asker ocağında gördüğü zulme isyanı mı haykırıyordu? Benim de gözlerim nemli...

*

Subay çıkmamıza yakın, görevlendirileceğimiz birlikleri belirlemek için kura çektirildi. Bana Mamak'taki Muhabere

Okulu'nun Yedek Subay Bölüğü çıkmıştı. Subaylık eğitimi gördüğüm birlikte bu kez takım komutanı olacaktım.

Demir takar takmaz iznimi kullanmak üzere İzmir'e döndüm.

Altı aylık yokluğum süresinde gazete çok sıkıntı çekmişti. Bir yıllık subaylık dönemini de Ankara'da geçirmek zorunda olduğumu haber vermek üzere gazeteye gittiğimde büyük bir sürprizle karşılaştım.

Daha "Tayinim Ankara'ya..." der demez, Orhan Rahmi Gökçe,

- Ne Ankara'sı Doğan, dedi gülerek, ben herşeyi hallettim. Askerliğinin geri kalan kısmını temsil subayı olarak İzmir'de, Milli Savunma Bakanlığı'nın Temsil Bürosu'nda yapacaksın. Bugün yarın bakanlıktan emrin gelir...

Ardından da ekledi:

- Tabii yine eskisi gibi akşamları gazetede çalışacaksın. Gündüzleri karargahta, akşamları gazetede...

O sırada Milli Savunma Bakanı Balıkesirli avukatlardan Şemi Ergin'di. DP ricali içinde en demokrat tavırlı bilinenlerdendi. Ordu içinde de sayılıp sevilen bir kişiliği vardı. Onunla dostluğundan yararlanarak Gökçe tayinimi İzmir'e çıkartmıştı.

Temsil Bürosu'nda görevlendirilen subayların mutlaka bir askeri birliğe bağlı olmaları gerekiyordu. Hem Mamak'ta hem de İzmir'de olmam mümkün değildi. Onun için önce Mamak'tan İzmir'deki Yurtiçi Bölge Komutanlığı'nın Muhabere Bölüğü'ne tayinim çıkartılmıştı. Oradan da geçici olarak Yurtiçi Bölge Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in karargahında görevlendirilmiştim.

Benim için yeni bir güç dönem başlıyordu. Tüm gün askeri karargahta, daha sonra da gece yarısına kadar gazetede çalışacaktım. Ama herşeyden önce bu ikili çalışmanın kılıfını iyi hazırlamalıydım.

Neyse ki, büroda görevli yedeksubayların sayısı hayli fazlaydı. Aralarında gazeteci bir tek ben olduğumdan, büro müdürü binbaşı, günlük gazeteleri tarama, gerektiğinde askeri birliklerin manevraları, komutan ziyaretleri gibi konularda

basın bildirilerini hazırlama görevini bana vermişti. NATO'nun İzmir'de bulunan kara ve hava kuvvetleri karargahlarındaki "public relations" bürolarıyla ilişkiyi de ben sürdürecektim.

Her akşam gazeteye askeri üniformayla giderek gece yarısına kadar çalışmam mümkün olmadığından, ilk birkaç gün karargahtan çıkar çıkmaz dolmuşla, o da olmazsa taksiyle Karşıyaka'ya gidip elbise değiştiriyor, yine aynı araçlarla gazeteye gidip işbaşı yapıyordum. Bu ritmde çalışmak olacak gibi değildi. Sıcak yaz günleri geldiğinde tüm subaylar gibi açık renk hafif kumaştan yapılmış yazlık üniforma giymeye başlayınca sorun kendiliğinden halloldu.

Akşam karargahtan çıkar çıkmaz üniformanın üstüne siyah bol bir gömlek geçiriyor, şapkayı çantaya gizliyor, tam sivil bir görünüşle doğruca gazeteye gidiyordum.

Manevralarda, yüksek rütbelilerin ziyaretleri sırasında Orgeneral Cemal Gürsel'in maiyetinde oluyordum. "Cemal Aga" lâkabı takılan Cemal Paşa kişilik sahibi bir insandı, babacan tavırlarıyla orduda çok seviliyordu.

NATO komutanlarının da katılacağı törenlerde Cemal Paşa son derece ilkeli davranır, protokol subaylarına kök söktürürdü. İzmir'deki en yüksek rütbeli NATO komutanı Amerikalı bir tümgeneraldi. Oysa, Yurtiçi Bölge Komutanı olan Cemal Paşa'nın rütbesi korgeneraldi.

NATO hiyerarşisine göre Cemal Paşa'nın komuta ettiği birim NATO Güney Doğu Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olduğundan, Amerikalılar tören protokolünde Amerikalı komutanı en öne koymakta ısrar ediyorlar, Cemal Paşa da,

- Korgeneral olarak bir tümgeneralin ardında sıraya girmem, diye dayatıyordu. Bu nedenle birçok törene katılmayı reddetmişti.

Zaten NATO'yla ilişkiler tam bir şenlikti.

Bir pazar günü karargahta nöbetçi subay olarak yalnızdım. Ankara'dan arıyorlardı. Açınca hemen birini bağladılar. Karşımdaki zamanın Genelkurmay 2. Başkanı, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra MBK üyesi olacak olan Orgeneral Fahri Özdilek'ti. Kim olduğumu öğrenince hemen direktif verdi:

- Astcğmcnim, derhal NATO Karargâhı'yla temasa geçin. Bazı Amerikan askeri gemilerinin Çanakkale Boğazı'na doğru ilerledikleri haber verildi. Türk Genel Kurmayı'nın izni olmaksızın Çanakkale'den geçemezler. Derhal kendilerine ilet...

İki müttefik devlet arasındaki ciddi bir askeri sorunun bu düzeyde çözülmeye kalkışılması akıl alır gibi değildi.

Hemen jeep'e atlayıp Alsancak'taki NATO Karargahı'na ulaştım. Karargah girişinde biri siyah diğeri beyaz iki çavuş vardı. Kendilerine Ankara'dan gelen mesajı ilettim ve alındığının teyidini istedim. Önce baştan savmaya kalkıştılar, konunun uluslararası bir skandala yolaçacak kadar önemli olduğunu hatırlatarak teyid almakta ısrar ettim. Bunun üzerine üst düzeydeki subaylarıyla temasa geçerek mesajı ilettiler, bana da iletildiğini teyid ettiler.

Ben de karargaha dönüp teyidi Özdilek Paşa'ya ilettim. Teşekkür etti,

- Yoksa büyük bir badire çıkacaktı, dedi.

Bir gün yine karargah nöbetindeydim. Nöbetçi erlerden biri kan ter içinde koşarak gelip karşımda esas duruşa geçti:

- Komutanım, casus yakaladık...

- Nerde yakaladınız? Neyin nesi?"

- Bahçede komutanım, karargahı gözetliyordu...

- Getirin yanıma.

Dehşet ve panik içinde bir Adem Baba'yı sürükleyerek getirdiler... Tirtir titriyordu. Karargahın bahçesinde ne yaptığını sordum. Fransızdı, İngilizce de konuşuyordu.

- Ben biraz dinlenmek için girip oturmuştum, manzarayı seyrediyordum, etrafımı sardılar, dedi.

Karargah binası Konak'tan Güzelyalı'ya giden ana cadde üzerindeydi. Karşısında da denize bakan Ordu Evi binası vardı. Bizim karargahın bahçesi gerçekten albenisi olan bir yerdi. Yorgun bir turistin girip nefeslenmek istemesinden daha doğal bir şey olamazdı.

Ama askerin casusluk ithamıyla yakaladığı bir yabancıyı serbest bıraksam ardından başıma neler geleceği meçhuldü. Nöbetçi âmirinin yanına çıkıp olayı anlattım, ardından da:

- Yüzbaşım, dedim, bence bu adam casus falan olamaz. Gariban bir turist. Bırakalım gitsin.

- Madem öyle diyorsun, bırakalım, ama n'olur n'olmaz, sen adamın kimliğini tesbit et, buraya ne haltetmeye gelmiş ayrıntılı yaz da, ileride başımız derde girmesin.

Ardından da ekledi:

- Bu memlekette olmadık şeyden insanın başını boka sokarlar...

*

Ordu içindeki iktidar alcyhtarı hava gittikçe yaygınlaşıyor, buna bir de ABD karşıtlığı ekleniyordu. En azından İzmir'de yakından tanık olduğum durum böyleydi.

Subayların aldıkları maaş gülünç derecedeydi. Doğru dürüst bir ev tutamıyor, ailelerini sinemaya, eğlenceye götüremiyor, doğru dürüst karınlarını doyuramıyorlardı.

Durumu en dramatik olanlar ise NATO'da görevli Türk subaylarıydı. Birlikte çalıştıkları Amerikalı, İtalyan, Fransız, Yunan subayları sık sık evlerinde, subay kulüplerinde kokteyller veriyor, misafirlerini viski, votka, konyak, karides, havyarlarla ağırlıyorlardı. Türk subaylarının bu yabancı meslekdaşlarını aynı şekilde davet etmelerine maddi olanak yoktu. Bu yüzden sürekli bir eziklik duygusu içindeydiler.

Günlük gazetelerin taramasını dikkatli yaptıktan sonra bir de basın özeti hazırlayıp Komutan'a, Kurmay Başkanı'na ve bölüm başkanlarına dağıtıyordum. Bu servisten öylesine memnundular ki, giderek zaman zaman beni bürolarına davet edip siyasal gelişmelerle ilgili ayrıntılı bilgi almaya çalışıyorlardı.

İşte böylesi bir ortamda 27 Eylül 1957 genel seçimleri geldi çattı.

Seçim kampanyası yoğunlaştıkça benim gazetedeki çalışmam daha da ağırlaşıyordu.

Uluslararası radyo bültenlerine, Ankara ve İstanbul muhabirlerinin haberlerine, muhalefetin Anadolu kent, kasaba ve köylerinde yürüttüğü seçim kampanyasıyla ilgili haberler de eklenmişti.

İnönü, Menderes, Bölükbaşı gibi büyük liderler seçim kampanyası için Ege'ye geldiğinde onların konuşmalarını izlemek ve tam metin yansıtmak görevi de bana yüklenmişti. Binbir bahane uydurarak karargâhtan izin alıp parti liderlerinin gezilerini izlemeye gidiyordum. Benim hazırladığım metinler Ankara'da Ulus'a, İstanbul'da Dünya'ya da aynen geçiyordu.

Bir akşam gazeteyi hazırlarken Manisa muhabirinden müthiş bir haber geldi. Oradaki 57. Tümen'e ait taşıtlar, iktidardaki Demokrat Parti'nin seçim kampanyasında kullanılıyormuş. Haberi hemen manşetten verdim.

Sabah Postası'nın ertesi sabahki sayısı büyük bir sansasyon yarattı. Karargaha gittiğimde tüm subaylar bu olayı konuşuyor, Ordu'nun iktidarın çıkarlarına alet edilmiş olmasına ateş püskürüyordu.

Basın özetlerini hazırlıyordum ki büro müdürü binbaşı yanıma geldi.

- Doğan, Genelkurmay'dan telefon aldım. 57. Tümen araçlarının DP kampanyasında kullanıldığına dair haberin kaynağının derhal öğrenilmesini emrettiler. Bunu ancak sen yapabilirsin.

Haberi yayınlayan bendim, ama olayın 57. Tümen'deki hangi subay tarafından sızdırıldığını bilmiyordum. Kaldı ki bilsem de böyle bir şeyi asla açıklamazdım, gazetecinin haber kaynağını açıklamaması bir prensip meselesiydi.

Bir iki saat sonra binbaşının yanına gittim,

- Binbaşım, olayı araştırdım. Haberi Sabah Postası'na Manisa muhabiri geçmiş. O da olayı anonim bir telefonla öğrenmiş. Bana kalırsa yapacak fazla bir şey yok. Olsa olsa gazete aleyhine soruşturma açılır.

Binbaşı güldü.

- Böyle yanıtlayacağını tahmin ediyordum. Doğrusu da bu... Genelkurmay'a böyle rapor ederim

Zaten arkası da gelmedi, gazete hakkında herhangi bir soruşturma da açılmadı.

Büyük Ege taarruzu yapan ana muhalefet lideri İsmet

Paşa İzmir'e geliyordu. Gazete adına kendisine yine ben refakat edecektim.

Ertesi gün İzmir'deki Cumhuriyet Meydanı mahşer gibiydi. İsmet Paşa meydanın Kordonboyu'na yakın görkemli bir binasının balkonundan halka hitabedecekti. Saati gelince İsmet Paşa balkona doğru yöneldi. Balkon küçücüktü, ancak birkaç kişi sığabilirdi.

Paşa irticaları yapacağı konuşmasının mutlaka eksiksiz kaydedilerek basına tam metin verilmesini istediğinden, bana yolaçıldı ve birden kendimi balkonda, İsmet Paşa'yla birlikte yüzbin kişinin karşısında buldum. O sabah gün subayların da Cumhuriyet Meydanı'na toplu olarak gidip mitingi izleyeceklerinden bahsedilmişti. Gerçekten de meydanın balkona yakın bir yerinde bizim karargahtan ve NATO 'ndan bazı subayların varlığını farkettim. Tabii ki onlar da beni...

Artık kaçgöç bitmiş, Temsil Bürosu'ndaki Doğan Asteğmen'in gizli çalışması açığa çıkmıştı.

İsmet Paşa konuşuyor, konuştukça coşuyor, o coştukça miting meydanındakilerin tezahüratı daha da büyüyordu. An oluyor, tezahürattan cümlesini tamamlayamayan İnönü, bana eğilip nerede kaldığını soruyordu. Kulakları ağır işittiğinden bazen cümleyi birkaç kez tekrarlamam gerekiyordu.

Miting büyük bir zafer havasında bitti.

Herkes Göl Gazinosu'nda Paşa'yla birlikte bu zaferi kutlamaya giderken, ben gazeteye döndüm ve konuşmayı tam metin olarak üç gazeteye birden yetiştirdim.

Ertesi sabah erkenden karargaha gittiğimde, subayların çoğu henüz gelmemişti. Gazeteleri tararken kurmay başkanının odasından telefon geldi. Başkan derhal benimle görüşmek istiyormuş.

- Tamam, dedim. Yaptığım disiplinsizlik dün ayan beyan meydana çıktı, herhalde bunun hesabını soracaklar...

Bürosuna girdiğimde kurmay başkanı ayaktaydı, daha selam vermeme meydan vermeden hararetle elimi sıktı,

- Oturunuz teğmenim, dedi.

Yardımcıları da odadaydı. Emirerine çay getirmesini söyledi.

- Sen de farketmişsindir, arkadaşlar dün Paşa'nın mitingini yakından izlediler. Seni de orada görmüşler, hem de Paşa'nın yanında. Ama resmen görmemiş olacaklar. Sakın endişelenme. Bir aksilikle karşılaşırsan hemen beni bul.

Teşekkür ettim. Sonra İsmet Paşa'nın Ege taarruzuyla ilgili bir takım sorular sordular; yazılamayan anekdotlar anlattım. Her zamanki gibi ilgiyle dinlediler.

Odadan ayrılıyordum ki, subaylardan biri söze girdi:

- Sormadan edemeyeceğim. Uzaktan görüyorduk, İsmet Paşa konuşma sırasında sık sık bir şeyler sorup seninle konuşuyordu. Ne konuşuyordu?

- Top secret, diye takıldım. Sonra açıkladım:

- Fikri takip meselesi... Tezahürat dolayısıyla konuşma zincirini kaybettiği için nerede kaldığını soruyordu.

Kahkahalar arasında karargahın alt katına indiğimde işbaşı yapmış olan diğer subaylar da büyük bir heyecanla gelip ellerime sarılıyor, sempatilerini bildiriyorlardı.

Tabii ki bu durumdan en memnun olan benim kaçak gazetecilik çalışmamı o güne dek büyük bir başarıyla örtbas etmiş olan Temsil Bürosu müdürümüzdü. Disiplinsizlik gayriresmi de olsa legalize olmuştu.

*

1957 genel seçimlerinde CHP'nin 178 milletvekili çıkartmasına rağmen DP yine büyük çoğunlukla iktidardaydı. Ama Türkiye artık eski Türkiye değildi, muhalefet güçlenme sürecine girmiş, üniversiteler, sendikalar, demokratik kuruluşlar, basın örgütleri iktidara karşı güçlü bir demokratik direniş yürütmeye başlamıştı.

Önce gazete ve dergi kağıtlarının ithal ve dağıtımı devlet tekeline, daha sonra da resmi ilan ve reklam dağıtımı devlet kontrolüne alınarak muhalif basın üzerinde ekonomik baskı uygulanmaya başlandı. Resmi ilan ve reklamlardan arslan payı, tirajları düşük de olsa iktidarı destekleyen gazetelere verilirken,

muhalif gazetelerin ve dergilerin, tirajları yüksek de olsa, tüm resmi ilan ve reklamları kesiliyordu. Zaten, DP iktidarının başından beri iktidarı destekleyen gazeteler Başbakanlığın emrindeki "örtülü ödenek"le de besleniyordu. Tıpkı CHP'nin tek parti döneminde olduğu gibi, "besleme basın" diye adlandırılan bir uydu basın kategorisi yeniden ortaya çıkmıştı.

Bunların karşısında muhalif günlük gazete olarak Ankara'da Ulus'un yerine çıkartılan Halkçı, İstanbul'da Dünya, İzmir'de Demokrat İzmir ve Sabah Postası yeralıyordu. Bu arada, Time ve Newsweek gibi Amerikan dergilerinden esinlenerek yayınlanan Akis ve Kim haftalık haber dergileri, Mülkiyeliler çevresinin çıkarttığı Forum Dergisi, mücadeleci yayınlarla Türk basınına yeni bir dinamizm getirmişti, ama anti-komünizmi asla elden bırakmadan, Amerikancı dış siyaset dayatmalarına sürekli bağımlı kalarak...

Sol eğilimli olanlar bu dönemde sosyal gerçekleri sadece tirajı sınırlı Varlık, Yenilik, Yeditepe, Ufuklar-Yeni Ufuklar, Seçilmiş Hikayeler, Ataç, Pazar Postası, Dost, Yelken, A Dergisi gibi edebiyat ağırlıklı dergilerde veya Akbaba, Tef, Kırkbirbuçuk gibi mizah dergilerinde, ama tam bir oto-sansür altında dile getirebiliyorlardı.

Dört yıllık bir dönemde Türkiye'de yargılanan gazetecilerin sayısı bini, mahkum olanların sayısı ise ikiyüzü aşmıştı.

Tüm bu gelişmeler bizim karargahtaki subaylar tarafından dikkatle izleniyor, kurmay odasında, Ordu Evi'nin lokantasında, manevralar ve resmi törenlerdeki karşılaşmalarda açık seçik tartışılıyordu. NATO'da görevli Türk subayları da aynı konumdaydı.

Tabii dünyadaki gelişmeler de ABD'ye tam sadakat politikası izleyen DP iktidarına karşı muhalefetin güçlenmesinde rol oynuyordu. O zamana kadar Pentagon'un dayatmalarına körü körüne itaat etmek üzere eğitilmiş ve koşullandırılmış olan subaylar da bu gelişmelerden büyük ölçüde etkileniyordu. Türkiye'nin baş düşmanı ilan edilmiş olan Sovyetler Birliği'nin diplomatik, askeri, kültürel, bilimsel alanlardaki başarıları, sömürge ya da bağımlı halkların ulusal kurtuluş mücadeleleri ya

da halk savaşlarıyla bağımsızlıklarına kavuşması, Bağlantısız ülkeler hareketinin uluslararası diplomaside giderek ağırlık kazanması, giderek daha anti-amerikan bir çizgi izlemesi herkesi ciddi biçimde düşündürmeye başlamıştı.

4 Ekim 1957'de Sovyetler Birliği'nin uzay araştırmalarında ABD'ye fark atarak Sputnik yapma uydusunu uzaya göndermesi karargahta şok etkisi yapmıştı. Kars'taki bir birlikten bizim büroya yeni tayin edilmiş genç bir binbaşı vardı, rütbe farkımıza rağmen her konuda rahat tartışabilecek kadar dost olmuştuk. Sabah karargaha geldiğimde beni kapıda karşılayarak olayı adeta müjdeledi:

- Haberin var mı, Sovyetler uzaya uydu gönderdi. Amerika hâlâ nal topluyor, bu bir dönüm noktasıdır. Uzay çağının açılışıdır...

Kurgubilim kitaplar okumaya meraklı olanlar ya da özel olarak uzaybilimle ilgilenenler dışında olayın önemini farkeden pek kimse yoktu. En büyük gazeteler dahi haberi ya hiç vermemiş, ya da tek sütunluk "adi vaka" gibi geçiştirmişlerdi.

Konuyla ilgili tartışmalara daha sonra karargahtaki diğer subaylar da katıldı.

İlginçtir, bir süre Türk-Sovyet sınırında hizmet görmüş, bazı sınır ihtilaflarını görüşmek üzere zaman zaman sınırın ötesinde Sovyet subaylarıyla buluşup masaya oturmuş olan subaylar artık temkinliliği elden bırakmışlar, izlenimlerini belli bir takdir ve hayranlıkla anlatıyorlardı.

Olayın etkisi öylesine belirgindi ki, NATO'da görevli Türk subayları bile eziklikten kurtulmuş, birçok netameli konuyu Amerikalı subaylarla açık seçik tartışmaya başlamışlardı.

İşte tam bu ortamda, ünlü 9 Subay Olayı patlak verdi. 1957 yılı sonunda bir ihbar üzerine İstanbul'da bir grup subay, hükümet darbesi hazırlamak iddiasıyla tutuklanmışlardı. Ancak 1. Ordu Komutanı'nın yayın yasağı koyması nedeniyle olay kamuoyuna 16 Ocak 1958'de açıklandı. Olaya adı karışanlar arasında MSB İstanbul Temsil Bürosu'nun, yani bizim Izmir'deki büronun İstanbul'daki benzerinin müdürü de vardı.

Olayın açıklanmasından kısa bir süre sonra, bir sabah basın özetlerini hazırlarken, o sırada karargahta yazıcı olarak askerlik hizmeti yapmakta olan yazar Erol Toy yanıma geldi,

- Teğmenim, benden duymuş olmayın, dedi, Ankara'dan biraz önce emir geldi. Sizi Ankara'ya, Mamak'a sürüyorlar,

Birkaç saat sonra da büro müdürümüz emri resmen tebliğ etti.

9 Subay Olayı'na İstanbul'daki büro müdürü de karıştığı için, MSB temsil büroları bir fesat ocağı sayılmış, kapatılmalarına ve çalışan askeri personelin de birliklere dağıtılmasına karar verilmişti.

İstanbul Temsil Bürosu'nda görevli olan Zeki Müren de, yeni kurulan "Subay Çocuklarına Yardım Derneği" yararına Türkiye'nin dört bir yanında bir dizi konser vermekle görevlendirilmişti.

Terhis olmama daha üç buçuk ay vardı. Benim kısa bir süre de olsa ayrılmamla gazetedeki çalışma düzeni yine sarsıntı geçirecekti. Orhan Rahmi Gökçe İzmir'de bir başka birlikte görevlendirilmemi sağlamak için uğraşıyordu, ama Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin de olay üzerine istifa etmek zorunda kalmıştı, yapabileceği bir şey yoktu. Çaresiz Ankara'ya gidecektim...

*

Haziran'da tekrar beraber olmak üzere gazetedekilerle vedalaşıp Ankara'nın yolunu tuttum. Uzun bir tren yolculuğundan sonra sabaha karşı Ankara'ya varır varmaz doğru Mamak'a, yedek subay bölüğüne gittim.

Bölük komutanı bana kızgındı. Kura çekiminde bölüğe iki yedek asteğmen düşmüştü. Biri bendim, fakat görevi devralmadan İzmir'de görevlendirilmiştim. Koskoca yedek subay bölüğünü bir asteğmen ve bir başçavuşun yardımıyla yönetmek zorunda kalmıştı. Kızmakta haklıydı.

- Bu saatten sonra sana kıta görevi veremem, şurada zaten iki üç ayın kalmış. Seni subay yemekhanesinin yönetimiyle görevlendiriyorum. Levazımdan, malzemenin getir-

tilmesi, yemeklerin hazırlatılması, servis yapılması işlerinin doğru dürüst yürütülmesinden sen sorumlusun, dedi.

Aslında sırf adama iş olsun kabilinden bir görevlendirmeydi. Belki de bölükteki diğer teğmenlerle birlikte kurduğu düzenin terhislerimize bir kaç ay kala bozulmasını istememişti.

Yapacağım fazla bir iş yoktu. Levazımdan yedek subay tabldotu için gerekli malzemenin talimata uygun getirilip getirilmediğini, bu malzemenin yemeklerde hakkıyla kullanılıp kullanılmadığını denetliyor, kalan zamanlarda bir köşeye çekilip kitap okuyordum.

Yedek subay öğrencisiyken altı ay üç öğün hep bu yemekhaneye inmiştik.

Levazım mekanizmasını bilmiyordum.

Hemen hemen günaşırı yedek subay mutfağına koyun geliyordu. Koyunların böbrekleri hep içindeydi. Ama öğrencilik döneminde hiç de böbrek yediğimizi hatırlamıyorum. Görevli olunca öğrendim ki, gelen koyunlar parçalanmadan önce böbrekleri kesilip bir kenara ayrılıyor, sonra sote yapılarak subaylara ikram ediliyordu.

Bu, subayların küçük avantalarından biriydi.

Mutfak sorumlusuyken şaşırtıcı sorunlardan biri de, ana depodan alınan 250 yumurtanın yedek subay mutfağına gelirken nasıl yarı yarıya azaldığıydı.

Yumurta sayılabilir birşey olduğu için bu "hortumlama" kolay farkedilebiliyordu. Ama tereyağı, zeytinyağı, pirinç, kuru fasulye, nohut, bulgur, sebze gibi sayıya gelmeyen erzakın ana depodan bizim mutfağa intikalindeki "crime" kesinlikle farkedilemiyordu.

Nihayet bu 250 kadar yedek subay öğrencisinin erzakıydı. Ya 5 bin kişilik Muhabere Alayı'nın erzakındaki hortumlamalar ne düzeydeydi?

Koskoca alayın terzilik, marangozluk, tamirat atölyelerinde görevli askerler, birliğin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok subay ailelerine hizmet vermekle görevlendiriliyor, askeri jeepler ve yük araçları onlara hizmette kullanılıyordu,

Tüm bunlar o denli alışılmış şeylerdi ki, güvenilir saydığım bir iki subaya sözünü edecek oldum.

- Deli misin, dediler. Zaten başın derde girip buralara sürülmüşsün. Fazla kurcalarsan buradan da kim bilir nerelere gidersin. Üstelik bir şey de değişmez. Kaldı ki, bu iş sadece orduda mı böyle? Devletin malı deniz, yemeyen domuz...

O sıralarda Amerikan Yardımı kapsamında Ordu'ya ABD'den de bir takım yiyecek artıkları geliyordu.

Bir sabah kışlaya vardığımda büyük bir gerginlik farkettim. Yandaki erat mutfağına Amerikan yardımından bir yığın et gelmişti. İri parçalara ayrılmış etlerin görünüşü bizim Türkiye'de kesilen koyun ya da sığır etlerine hiç benzemiyordu. Bir onbaşı koşarak yanıma geldi. "Teğmenim, dedi. Bunlar domuz eti... Bize domuz eti yedirmek istiyorlar. Elhamdülillah hepimiz müslümanız, öldürseler domuz eti yemeyiz..."

Aslında domuz eti falan değildi. Amerika'nın bizon da denilen ünlü buffalo'larının etiydi. Ama bizim erler tanımadıkları bir hayvan olduğu için, belki de ömürlerinde hiç görmedikleri domuza yormuşlar, isyan ediyorlardı.

Bir albay devreye girip eratı yatıştırdı, etler mutfaktan çekilip geriye gönderildi, yerine kurufasulya ve bulgur pilavlı bir karavana çıkartıldı. Bu bizon etleri de bir daha gelmez oldu.

Bir gün yine bir köşede kitap okurken okulun kurmay başkanı yemekhaneye inmişti. Karavana kazanlarından birinde lohusa şerbeti kaynattırmak istiyordu. Malzemesini kendisini getirmişti. Sorun değildi, karavanalar piştikten sonra yaptırabilirdik.

Birden konuyu değiştirdi.

- Siz İzmir'den gönderilen teğmen değil misiniz?
- Evet albayım, burada görevlendirildim.
- Sizleri 9 Subay Olayı'ndan sonra sürmemişler miydi?
- Evet...
- Sizin mesleğiniz ne?
- Gazeteciyim.

Birden tavrı değişti.

- Kardeşim gazeteciysen bu mutfak köşesinde işin ne?

Sen mutfağı neyi bırak, benimle yukarıya gel. Ben yüzbaşına söylerim.

Birlikte yukarıdaki kurmay odasına çıktık. Klasik "Ne olacak bu memleketin hali?" sorularıyla sohbete başladı.

Kışladan çıktıktan sonra tüm akşamlarımı muhalif gazetelerin bürolarındaki arkadaşlarımla geçirdiğim için güncel siyasal konularda ayrıntılı bilgim vardı.

Sohbetin sonunda,

- Teğmenim, dedi. Bak, yan tarafta Subay Taburu'nun kitaplığı var. Artık mutfakta görev yapmana gerek yok. Bundan böyle kitaplıkta görevlisin. Vakit oldukça görüşelim.

Bu görüşmeler daha sonra öğle yemeği saatlerindeki subay sofralarında da ben terhis oluncaya kadar sürdü.

O sırada Ankara'da kent yaşamından kopmamak için okuldaki subay misafirhanesinde kalmak yerine Hergele Meydanı'naki ucuz bir otelde kalmayı tercih etmiştim. Her sabah bir servis arabası okul subaylarını oturdukları semtlerden toparlayıp Mamak'a götürüyordu. Biz o çevrede oturan bir başka subayla birlikte Gençlik Parkı civarında otobüse biniyorduk.

Servis arabası daha sonra Ankara Radyoevi, Sıhhiye, Cebeci'den de bazı subayları alıp Mamak'a yollanıyordu.

Biz bindikten sonra servis arabası Ankara Radyoevi'nin önünden geçerken bir hareketlilik ve inanılmaz bir diyalog başlıyordu.

- Ankara Radyoevi'ni ele geçirmek kime nasip olur?

Artık ok yaydan çıkmağa başlamıştı. Bu tür şeyler şaka niyetine de olsa korkusuzca konuşulabiliyordu.

Sık sık sohbet ettiğim kurmaylardan birine sordum:

- Yarbayım, servis arabasında bu kadar rahat konuşmaktan endişelenmiyor musunuz? Aranızda MİT'ten falan adam olabilir.

Gülerek yanıtladı:

- Niçin endişelenecekmişiz? Onlar da bu vatanın evladı değil mi?

Gazeteciliğe dönüş ve Milliyet temsilciliği 1958-1960

Haziran 1958 başında tezkere alarak İzmir'e döndüm.

Ankara'dan ayrılmadan önce eskiden Yargıtay üyeliği yapmış olan ve uzun süreden beri de Ankara'nın ünlü avukatlarından biri olan dayım Mirsat Yamaç'ı ziyaret etmiştim.

Dayım,

- Okulu da, askerliği de bitirdin. İstersen Dışişleri Bakanlığı bünyesinde ticaret ataşesi olman için aracılık yapabilirim, çok tanıdıklarım var. İster misin? diye sordu.

Böyle bir perspektifi hiç düşünmemiştim. Kaldı ki böyle bir görevde çok iyi birkaç yabancı dil bilmek gerekirdi. Oysa bizim gördüğümüz İngilizce eğitimi bu gereksinime cevap verebilecek düzeyde değildi. İzmir'e dönüp orada bir şeyler yapmayı daha akla yatkın bulduğumu söyledim.

Beni İzmir'e götüren motorlu trende bizim Sabah Postası'nın kurucularından CHP'li işadamı Hilmi Öztarhan'la karşılaştım. Kendisi aynızamanda İzmir Ticaret Odası'nın ikinci başkanıydı.

Terhis olduğumu öğrenince çok sevindi.

- Doğan, senin gazetedeki çalışmanı, oraya ne denli yararlı olduğunu biliyorum. Ama sen yüksek okulu da bitirdin, artık iktisatçısın... Maddi bakımdan daha tatmin edici ve gördüğün eğitime daha uygun bir alanda çalışmayı hiç düşündün mü? Başarılı olacağına inanıyorum. Dilersen, seni

hemen İzmir Ticaret Odası'na alalım. Kısa zamanda yükseleceğinden eminim.

Düşünmek için bir iki gün mühlet istedim.

Evde aileme, daha sonra okul arkadaşlarıma konuyu açtım.

Hepsi öneriyi hararetle desteklediler:

- Deli misin, bu fırsat kaçırılır mı? En azından bir denemeye değer, diyorlardı. Özellikle babam nihayet istikrarlı ve itibarlı, istikbal garantisi olan bir işe girecek olmamdan son derece memnundu.

Ertesi gün Hilmi Bey'i aradım,

- Düşündüm, bir deneyelim, dedim. Hemen Ticaret Odası'na davet etti.

Aylardır askeri üniforma taşımaya mahkum olduğum için bir an önce kravatsız, siyah ağırlıklı "nihilist" kılığımı giymeyi ne kadar özlüyordum. Çaresiz üstüme bir takım elbise geçirip bir de kravat bağlayarak Ticaret Odası'nın yolunu tuttum.

Başkana ve diğer yöneticilere de bahsetmiş olmalı ki, her biriyle tanıştırıldıktan sonra bana gazetedeki külüstür çalışma masamla kıyaslanamayacak bir büro verildi.

Yapacağım ilk işler izah edildikten sonra çalışmaya koyuldum.

Ne ki, iş maddi bakımdan ne denli tatmin edici olursa olsun, bürokratik bir ortamda bulunmak, daha önceki gazetecilik günlerimde başkanıyla, genel sekreteriyle eşit düzeyde konuşabildiğim bir kuruluşta birden bire kendimi belli bir hiyerarşiye tabi bulmak hiç de hoşuma gitmemişti.

Kaldı ki, "iktisadi ve ticari ilimler" adı altında bir eğitim görmüş olsam da, sınıfsal pozisyonu benim haklarını savunmaya çalıştığım emekçilerinkine karşıt olan bir yerde çalışmak da ağırıma gidiyordu.

Akşam üzeri Hilmi Bey'in odasına girdim.

- Gösterdiğiniz ilgiye ve yardıma çok teşekkür ederim. Ama içtenlikle söyleyeyim ki bu iş bana göre değil. Yarın sizler de benim tavırlarımdan rahatsız olabilirsiniz. En iyisi

ben gazetecilik mesleğine devam edeyim, diyerek veda ettim.

Bir günlük çalışma arkadaşlarımdan bir kısmı üzüldüler, ama bir kısmının da benden kurtulmuş olmaktan duydukları memnunluk gözlerinden okunuyordu.

Ticaret Odası'ndan çıkar çıkmaz koşar adım giderek birkaç sokak ötedeki Sabah Postası Gazetesi'ne kendimi attım. Herkesin şaşkın bakışları arasında kravatı söküp ceketi portmantoya astıktan sonra,

- Bir günlük memurluk yeter, dedim. Zaten aylardır askerde özgürlük günlerimi sayıklayıp duruyordum. Yine aranızdayım.

Gazetedeki tüm arkadaşlar sevinçten deliye döndüler. Yıllardır çalıştığım masama geçtim, BBC, Amerika'nın Sesi, Moskova, Peşte radyolarını dinleyip notlar alarak günlük çalışmama başladım.

Olayı kutlamak için o akşam gazetede mürettiplerin ve makinistlerin de katıldığı bir çilingir sofrası kuruldu. Demokrat İzmir'den, Yeni Asır'dan, Ege Ekspres'ten, Anadolu Ajansı'ndan tekrar gazeteciliğe başladığımı duyan arkadaşlar gelip çilingir sofrasında sevincimizi paylaştılar.

Artık meslek seçimimi kesin olarak yapmıştım.

Bir yandan gazetede daha fazla sorumluluk üstlenirken, öte yandan da Gazeteciler Sendikası ve Gazeteciler Cemiyeti'nde daha aktif hale geliyordum. Çeşitli illerde kurulan gazeteciler sendikaları, daha güçlü bir mücadele verebilmek için merkezi İstanbul'da olmak üzere Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu (TGSF) adı altında bir üst kuruluş oluşturmuşlardı. Bu toplantılara katılan İzmir delegeleri arasında ben de vardım.

Dünya aktüalitesi giderek daha da hareketleniyor, ABD hegemonyasına karşı hemen her kıtada yeni sesler yükseliyor, her gün yeni bir direniş başlıyordu.

Gazetede tekrar çalışmaya başlayalı bir kaç hafta geçmişti ki, 14 Temmuz 1958'de İrak'ta askeri darbe yapılarak ABD ve İngiliz işbirlikçisi Kral Faysal ve Başbakan Nuri

Said öldürüldü, bir süre sonra da yeni İrak rejimi Bağdat Paktı'ndan çekildiğini açıkladı.

Başkan Eisenhower'ın Sovyet nüfuzunun artması ve ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselmesi karşısında Ortadoğu'yu kontrol altında tutabilmek için ortaya attığı Eisenhower Doktrini'nin uygulanması şimdiden fiyaskoya uğruyordu.

Bundan telaşlanan ABD yeni bir propaganda kampanyası başlatmıştı.

1958 kış günleriydi. Yayın yönetmenimiz Orhan Rahmi Gökçe, Türkiye'den bir gazeteciler heyetinin Avrupa'daki NATO üslerini görüp incelemeler yapmak üzere Paris'e davet edildiğini, kendisinin de çağrılılar listesinde olduğunu, ancak sağlık durumu nedeniyle gidemeyeceği için bu seyahate benim katılmamı uygun gördüğünü söyledi.

Birkaç gün içerisinde pasaport işlemlerini tamamlayarak İstanbul'dan hareket edecek olan kafileye katıldım.

Bizden önce Akşam yazarı Aziz Nesin'in de dahil olduğu bir gazeteciler kafilesi bu program çerçevesinde ilk geziyi yapmıştı.

Benim sonradan katıldığım ikinci kafile de farklı politik tavırlardaki gazetecilerden oluşuyordu. İstanbul'dan Milliyet Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi, Vatan'dan Naim Tiralı, Cumhuriyet'ten Mücahit Beşer, Ankara'dan Çetin Altan ve İlhami Soysal da kafiledeydi.

Ancak aramızda "besleme basın" dediğimiz iktidar yanlısı gazetelere mensup kişiler, hattâ bir de DP milletvekili vardı. Adamların seyahat boyunca tek dertleri, bir takım lüks giyim ve tüketim maddelerinin piyasaya göre daha ucuza satıldığı ABD Ordusu'na ait PX mağazalarına giriş izni alabilmek için Amerikan subaylarına şaklabanlık yapmaktı. Hepimize ancak 200 Dolar tutarında döviz çıkartma izni verildiği halde, bunların PX'lerde satınaldıkları kürklerin, parfümlerin fiyatı bunun en az 20-30 mislini buluyordu. Bunların bagajları yüzünden askeri uçağın programlanmış kalkış saatleri zaman zaman gecikmeye uğruyordu.

Tüm seyahat boyunca Çetin ikide birde bunlara laf ata-

rak hepimizin tepkilerine tercüman oluyor, bizimle birlikte geldiklerine geleceklerine pişman ediyordu.

O yıllarda NATO'nun askeri karargâhı henüz Paris'ten Brüksel'e taşınmamıştı. Karargahı ziyaret edip o zamanki NATO Başkomutanı Amerikalı General Norstad'la görüştükten sonra Almanya'ya geçerek Kaiserslautern ve Trier kentlerindeki NATO üslerini de gezip röportajlar yaptık.

Biz Paris'e indiğimizde Fransa 4. Cumhuriyet'i sona erdirip 5. Cumhuriyet dönemini açmak üzere Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün organize ettiği anayasa referandumundan yeni çıkmıştı.

Bu seyahatte beni en fazla etkileyen, referandum sonrası hâlâ Paris duvarlarını süslemeye devam eden "Hayır" ya da "Evet" afişleri, daha da önemlisi Fransız Komünist Partisi'nin orak çekiçli afişleriydi. FKP'nin organı L'Humanité Gazetesi tüm gazete standlarında yeraldığı gibi pazar günü parti militanları tarafından bağıra çağıra serbestçe satılabiliyordu. Türkiye'de bir komünist partisinin yasal varlığını hiçbir zaman hayal edemediğimiz için, bu görüntüler hepimizde şok etkisi yapmıştı. NATO'nun merkezi olan bir kentte böyle bir görüntü inanılır gibi değildi.

Bu seyahatin beni en fazla etkileyen safhalarından biri de Almanya'daki Trier ziyaretiydi. İlk gün hava üssünde jetlerin akrobatik gösterilerini izlemiş, NATO'nun vurucu gücü üzerine bir hayli nutuk dinlemiş, akşam üzeri de tipik bir Alman yeraltı meyhanesinde yemeğe davet edilmiştik.

Ren Vadisi'nin ünlü beyaz şaraplarından yudumlarken, bize mihmandarlık eden subaylardan birisi, Karl Marx'ın da bu kentte doğduğundan, doğduğu evin hâlâ müze olarak korunduğundan bahsetti. Bunu anlatırken Marx'ın doğduğu kentin artık bir NATO üssü'nü bünyesinde barındırıyor olmasından gurur duyduğu, bu gururu bizlerle paylaşmak istediği belliydi.

- Eğer Marx burada doğmuşsa, ben doğduğu evi mutlaka ziyaret etmek isterim, dedim. İlhami de beni destekliyordu.

Bize mihmandarlık eden Amerikan Haberler Merke-

zi'nde görevli Türkler ve Amerikalı subaylar birden paniğe kapıldılar. Aralarında biraz tartıştıktan sonra programın çok dolu olduğunu, ertesi sabah erken saatte helikopterle Lüksemburg ve Belçika üzerinde uçacağımızı söyleyerek Marx'ın evini ziyaretimize olanak vermediler.

Bu ziyareti yaptığımızda İkinci Dünya Savaşı'nın üzerinden tam 13 yıl geçmişti. Almanya savaş yıkıntılarını hızla tamir ediyor, tüketim toplumu kuruluyordu. Yaklaşan Noël dolayısıyla her taraf bir renk, ışık ve ses cümbüşü içindeydi. Paris ise zaten oldum olası bir ışık ve yaşama sevinci kenti olarak ünlüydü.

On gün kadar süren bu ilk yurtdışı seyahatinden döndüğümüzde uçağımız ölü gözü gibi tek tük ışık görünen İstanbul'un üzerinde turlayıp Yeşilköy Havaalanı'na inerken hepimizin içine büyük bir hüzün çöktü. Savaşa girmemiş olmasına rağmen bizim memleketimiz savaşın tüm dehşetini ve yıkıntısını yaşamış olan iki ülkeden daha karanlık, daha yoksul, daha umutsuzdu.

Döner dönmez yazdığım seyahat izlenimleri gazetede yayınlandığında hayli yankı yaptı. Gazeteye sürekli sohbete gelen sol aydınlardan daha sonraki yıllarda İzmir Barosu Başkanı seçilecek olan Avukat Enver Arslanalp bu tür bir röportajın İzmir basınında büyük bir yenilik olduğunu söylüyor, bundan böyle gazetede günlük işlerimin dışında fıkra ve röportajlar yazmamda ısrar ediyordu. Arada bir bazı önemli olayları izleyip röportajlar yapmakla birlikte fıkra yazmaya henüz kendimi hazır görmüyordum.

*

İzlediğim olaylar arasında beni en çok çarpan ve gazetecilik anlayışımı pekiştiren olaylardan biri İzmir'deki liman işçilerinin greviydi. Gerçi sendikal örgütlenme belli bir boyut kazanmıştı, ama toplu sözleşme ve grev hakları mevcut olmadığından sendikal mücadele bir yerde "dayanışma derneği" faaliyeti düzeyinde kalıyordu.

Her gün Pasaport ve Konak iskeleleri arasından defa-

larca geçtiğim için buradaki liman işçilerinin hangi koşullar altında çalıştıklarını çok iyi biliyordum.

Nihayet bir gün canlarına tak etti ve iş bıraktılar. Bu, mevcut yasalara göre suçtu, elebaşı sayılanlar hemen tutuklanarak mahkemelere sevkedildiler.

İzmir adliyesinde duruşmaya çıkartıldıkları gün Konak çevresinde âdeta sıkıyönetim vardı.

Sanıkların tek tek sorguları yapılıyordu. Sorguda en çok üzerinde durulan nokta, grevi dışarıdan kışkırtan kimseler olup olmadığıydı. Dinlenen sanıkların hepsi "dışarıdan tahrik" iddiasını ısrarla reddetmişlerdi.

Sıra yaşlıca bir sanığa gelmişti. Kimlik tesbitinden sonra ona da aynı soru soruldu.

- Dışarıdan tahrik eden var mıydı?

Sanık tereddütsüz yanıtladı:

- Evet, vardı...

Sorgulamaların tekdüze gidişinden dikkatleri hayli dağılmış, ilk duruşmayı bir an önce bitirmek için acele eden mahkeme heyeti âdeta şoka uğramıştı.

Mahkeme salonunun kapısını tutan sivil polisler, sansasyonel bir şeyler bekleyen muhabirler birden pürdikkat kesildiler.

- Var mıydı? Kimlerdi?

- Kim olacak, evde ekmek bekleyen karım ve çocuklarım. Aldığım parayla sofradan yarı aç yarı tok kalkıyorlar. Okul masraflarını bile karşılayamıyorum. Bıçak kemiğe dayandı, onun için iş bıraktım. Sadece ben mi? Grev yapanların hepsi...

Diğer sanıklar da başlarını sallayarak onaylıyordu kendisini. Salondaki hava elektriklenmişti.

Yargıç ifadeyi zapta geçirdikten sonra, duruşmayı ileri bir tarihe ertelediğini bildirdi. Sanıklar yine kelepçelenerek polis refakatinde hapishaneye gönderildiler.

Bu arada, Türkiye komünist hareketinin tarihinde pek sözü edilmeyen bir "komünist tevkifatı" yaşandı. Bir süreden beri Demokrat İzmir Gazetesi'nde çalışmaya başlayan Muammer

Erol ile aramızda, her ikimiz de Karşıyaka'da oturduğumuz, hemen hemen aynı saatlerde işe gidip geldiğimiz için, sıcak bir dostluk oluşmuştu. Hava sıcak olduğunda vapurun güvertesinde çaylarımızı içerek günlük olayları tartışır, sık sık da Ekonomi Kaptan'ın köşküne çıkıp sohbetimizi orada sürdürürdük.

1958 yılıydı... Bir akşam Karşıyaka'ya dönerken Muammer vapura binmedi. Ertesi gün de görünürde yoktu. Çok geçmeden kayıplara karışmasının nedeni anlaşıldı. İzmir'de bir komünist şebekesi yakalanmıştı, Muammer de şebekenin yakalanan elebaşıları arasındaydı.

İstanbul gazeteleri, şebeke mensuplarının son Kıbrıs hadiselerini istismar ederek menfur bazı teşebbüslerde bulunduklarını, bu arada Yunan ve İngiliz konsolosluklarına tecavüze hazırlandıklarını yazıyorlardı.

Tutuklananların başında ise en eski TKP üyelerinden İbrahim Topçuoğlu vardı.

Muammer'lerin duruşmasını izlemeye İzmir basınındaki ortak gazeteci dostlarımızdan kimse gelmedi. Duruşmaları izleyen tek gazeteci bendim. Bu duruşmaları izlerken, ilerideki yıllarda Türkiye İşçi Partisi örgütlenmesini İzmir'de birlikte yürüteceğimiz arkadaşlardan Suha Çilingiroğlu'yla da tanıştık. Suha, Fransa'nın Poitier kentinde hukuk öğrenimi gördükten sonra Türkiye'ye dönmüş, duruşmanın görüldüğü mahkemede staj yapıyordu. Fransa'dayken sol düşüncelerle tanıştığı, solun orada nasıl özgürce örgütlendiğini bildiği için, düzmece belgeler, tanıklıklar ortaya döküldükçe büyük tepki gösteriyordu.

Tutuklamaların, tıpkı 6-7 Eylül Olayları sonrasında olduğu gibi bir tertip olduğu ortadaydı. O sıralarda ekonomik kriz iyice derinleştiğinden, hükümet ABD'den yeni krediler kopartmak için uğraşıyordu. Türkiye'nin ciddi bir komünist tehdidiyle karşı karşıya bulunduğuna Washington'ın inandırılması gerekiyordu. Nitekim bir süre sonra ABD'den 234 milyon dolarlık bir yardım kararı çıktığı gibi, Washington'la yeni bir ikili savunma anlaşması imzalandı. Türkiye'de ayrıca IRBM füze üsleri kurulması da kararlaştırıldı.

Ardından da hükümet yeni kurulan Avrupa Ekonomik

Topluluğu'na ortak üye olmak için başvuruda bulundu. 1958 yılı sonunda da ABD Cumhurbaşkanı Eisenhower'ın Türkiye'ye iki günlük resmi ziyaretiyle Türk-Amerikan ittifakı pekiştirilmiş oluyordu.

Muammer'lerin "komünist parti dâvası" iki yıl kadar sürdü, 27 Mayıs Darbesi'nden bir süre sonra da beraatle sonuçlandırıldı.

Bu dönemde unutamadığım olaylardan birisi de, 20 Aralık 1958'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Cezayir'in kendi yazgısını kendisini belirlemesi yolunda alınan bir karara, ABD ve Fransa'nın dümensuyunda giden Ankara rejiminin karşı çıkmasıydı. Bu tavırdan sonra Türkiye ulusal kurtuluş hareketleri nezdinde itibarını tamamen yitirecek, ABD emperyalizminin sadık kapıkulu olma imajını pekiştirecekti.

Bu tutum bizim kuşak için son derece utanç vericiydi, DP iktidarına karşıtlığımızı daha da perçinliyordu.

*

Kıbrıs Sorunu da 1959 Şubat'ında Menderes'in ölümden kılpayı kurtulduğu bir uçak kazasından sonra Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına dair bir anlaşma imzalanmasıyla geçici bir çözüme kavuşturuldu.

Menderes'in uçağının Londra yakınlarında düştüğü haberi Türkiye'de şok etkisi yaratmıştı. Kaza haberi geldikten kısa bir süre sonra tüm yurt dışı telefon bağlantıları kesilmiş, bu nedenle kazada Menderes'in ve beraberindekilerin öldüğü söylentileri giderek inandırıcılık kazanmaya başlamıştı.

Son bir kaç aydan beri ekonomik ve sosyal sorunların vahimleşmesine paralel olarak CHP muhalefeti iyice güçlenmişti. Daha önce DP'den istifa ederek Hürriyet Partisi'ni kurmuş olanların büyük kısmının da bu partiyi dağıtarak CHP saflarına katılmasından sonra gelecek seçimden DP'nin yenik çıkacağına muhakkak gözüyle bakılıyordu. Ancak se-

çimlerin normal zamanında yapılmasına daha üç yıl vardı. Menderes uçak kazasında öldüyse DP büyük sarsıntı geçirecek, erken seçime gitmek zorunda kalacaktı.

CHP'liler akın akın gazeteye geliyor, bir yandan Menderes'in yaşayıp yaşamadığı konusunda bilgi almaya çalışıyor, bir yandan da Menderes'in ölümü halinde neler olabileceğine dair binbir senaryo üretiyorlardı.

Tüm telefon bağlantıları kesik olduğu için ben tek haber kaynağı olan yabancı radyoları dinleyerek bir şeyler öğrenmeye çalışıyordum.

Hürriyet Gazetesi o yıllarda İzmir'de bir büro açmıştı. Büro şefi Demokrat İzmir'den Hürriyet'e transfer edilen İlhan Esen'di. Kazanın duyulmasından bir süre sonra gazeteye geldi.

- Doğan, biliyorsun tüm dış ilişkiler kesik, telefon ve teleks bağlantıları felç... Londra'dan haber almanın tek olanağı, NATO kanalları üzerinden Londra'yla temasa geçmek... Sen İngilizce biliyorsun, birlikte gidip bu olanağı zorlayalım, ne dersin? dedi.

İlhan'ın o sıralarda Türkiye'de tek tük bulunabilen Moskoviç marka Sovyet malı otomobiline atlayarak Alsancak'taki NATO Karargahı'na gittik, derdimizi anlattık. Ülkemizin başbakanı hakkında haber alamıyorduk, tüm ülke halkı haber bekliyordu.

Hemen Londra bağlantısı kurdular, Hürriyet'in Londra'daki muhabirine ulaştık.

Menderes yaşıyordu...

Böyle bir kazadan sağ salim kurtulduğu için Menderes'in itibarı yeniden arttı, kimileri kendisini "Allah'ın sevgili kulu" ilan etti ve bu beklenmedik "ilahi doping"le DP diktası giderek daha da azgınlaşmaya başladı.

Bu arada mesleki açıdan bana en çok acı veren olaylardan biri, 2 Mayıs 1959 gecesi Demokrat İzmir Gazetesi'nin DP ilçe, ocak ve bucak başkanlarından oluşan zorba bir grup tarafından basılarak ateşe verilmesiydi.

Demokrat İzmir, DP'nin iktidara gelmesinde rol oynayan gazetelerden biriydi. Ne ki son yıllarda DP'ye karşı şiddetli bir muhalefete geçmiş, hattâ bu konuda benim çalıştığım Sabah Postası'ndan da daha etkin bir hale gelmişti.

Naci Sadullah ve Ziya Hanhan'ın bu gazetede yazdıkları fıkralar İzmir'deki DP erkânını çileden çıkartıyordu.

Gazetenin sahibi Adnan Düvenci personele kök söktüren bir patron olarak ünlüydü. Kendisinin Demokrat Parti'ye muhalefete geçmesinde kişisel bir kırgınlığın rol oynadığı söylenirdi. DP'nin zaferinden zonra İzmir'e belediye başkanı olmak istemiş, fakat Menderes onun yerine bu görevc Rauf Onursal'ı getirmişti. Bunu asla hazmetmemiş, ilk fırsatta da iktidara gelmesine büyük katkıda bulunduğu DP'ye karşı muhalefete geçmişti.

Ben askerden döndüğümde Demokrat İzmir Konak Meydanı'na yakın bir yerde o zamanın ölçülerine göre son derece modern bir binaya kavuşmuştu, Düvenci bununla iftihar ediyordu.

Geceleri gazeteyi bağladıktan sonra Kordon Boyu'ndaki balıkçı meyhanelerinden birinde buluşur, bir yandan demlenirken bir yandan da günlük siyasal gelişmeleri tartışırdık.

Demokrat İzmir'de çalışan arkadaşlardan "Paşa Kâzım" lakabı takılan Kazim Yenisey aldığı ücretle iki yakasını zar zor bir araya getirebilenlerdendi. Tabanı hemen eskimesin diye, çocukluğumuzda hepimizin yaptığı gibi ayakkabılarının altına kabara çaktırıyordu. Demokrat İzmir'in yeni yönetim yerinde yerler cilalı parkeydi. En ufak bir çizik oldu mu, Düvenci tüm personeli sıraya dizip ayakkabılarını havaya kaldırtarak kabara kontrolü yaptırıyordu. Bu yüzden Paşa Kâzım bir keresinde gazeteden kovulma tehlikesi atlatmıştı.

Demokrat İzmir'in ateşe verildiği gece Kordon Boyu'nda değil, gazetenin harabeye dönmüş olan binasında bir araya geldik. Kagıt bobinleri yerlere saçılmış, hurufat kasaları dağıtılmış, makineler tahrip edilmişti. Düvenci bu enkazın önünde bir sandalyeye çökmüştü. Bizi görünce kendini toparladı,

- Zalimin ettiğini görüyorsunuz, dedi. Bu dünya Sultan Süleyman'a bile kalmamış. Gün ola harman ola...

Sonra bana döndü:

- Kaç kez konuştuk, senin Demokrat İzmir'e gelmeni istiyordum. İyi ki kabul etmemişsin, dedi.

Ortalığa çekidüzen vermeye çalışan arkadaşları göstererek ekledi:

- Yoksa sen de bu çocuklar gibi işsiz kalacaktın.

Ne ki Demokrat İzmir'in kadrosu olağanüstü bir özveriyle birkaç ay içerisinde tüm zorlukların üstesinden geldi. Gazete birkaç ay içerisinde yeniden toparlandı ve DP iktidarına karşı efsanevi mücadelesini aynı şiddetle devam ettirdi.

Bu mücadelede en büyük rolü oynayan, gazetede başlangıçta benim gibi stenograf olarak çalışırken daha sonra yazı işleri müdürü olan Şeref Bakşık'tı. Mücadeleciliğini daha sonra CHP'de siyasete atılarak sürdürecekti.

*

Demokrat İzmir'de çalışmam mümkün olamıştı, ama 1959 senesi benim için gazetecilikte yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

Eskiden İstanbul gazetelerinin sadece Ankara'da büroları vardı. Diğer kentlerde ise, yerel gazetelerde çalışan gazeteciler ek iş olarak İstanbul gazetelerine de haber geçerlerdi.

Ankara dışında ilk büro açan gazete Hürriyet olmuştu. Kordon Boyu'nda oldukça gösterişli bir büro tutulmuş, daha önce de sözünü ettiğim gibi başına Demokrat İzmir'den İlhan Esen getirilmişti. Kâzım Yenisey de Adnan Düvenci'nin kabara kontrollerinden kurtulmuş, İlhan'ın yardımcısı olmuştu. Sonradan tanınmış film artisti olacak olan Hüseyin Baradan da foto muhabiri olarak angaje edilmişti.

Hürriyet bürosunun bir özelliği de, haberleri hızlı ve hatasız geçmek üzere teleks, fotoğraf geçmek üzere de telefoto cihazı bağlanmasıydı. Ege Bölgesi'ndeki tüm yerel muhabirler de haberlerini telefonla İzmir'e geçiyor, orada teleks

bandına kaydedildikten sonra akşam belli saatte tüm haberler toplu olarak İstanbul'a iletiliyordu.

Hürriyet'in bu yeniliğini o sırada basın piyasasında iddialı iki gazete daha, Akşam ve Tercüman da izleyerek İzmir'de birer büro açtılar. Tercüman'ın temsilcisi Ege Ekspres'ten transfer edilen Muammer Övünç, Akşam'ın temsilcisi ise Sabah Postası'nda birlikte çalışmış olduğumuz Nejat Türkeri'ydi.

Zamanın iddialı gazetesi Milliyet İzmir temsilciliği konusunda bayağı geride kalmıştı. İzmir haberlerini Milliyet'e Yeni Asır'da gece sekreteri olarak çalışan Nevzat Kızılcan geçiyordu.

Bir akşam Sabah Postası'nda çalışırken bir telefon geldi. Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi, Müessese Müdürü Nurettin Demirkol'la birlikte İzmir'e gelmişti, mutlaka benimle görüşmek istiyordu.

Ertesi gün Kültür Park'taki bir çay bahçesinde randevulaştık.

Abdi Ipekçi'yle bir kaç ay önce Fransa ve Almanya'ya yaptığımız toplu NATO ziyareti sırasında günlerce beraber olmuş, uzun uzun sohbet etmiştik. Ayrıca sendikacılık çalışmalarında da ilişkimiz vardı. Kendisi İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın da aktif üyelerinden olduğu için Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu'nun toplantılarında karşılaşıyorduk.

Mizanpaj ve habercilik planında basına birçok yenilik getirmiş olmasına rağmen Milliyet bir düşünce gazetesinden çok sansasyonel haberlere ve özellikle de spor haberlerine yer veren bir bulvar gazetesiydi. Ancak son günlerde gazetede dikkati çeken bir takım değişiklikler yeralıyordu.

O sıralarda Akşam Gazetesi'nde fıkralar yazan Aziz Nesin'le giriştiği polemiklerde anti-komünizmin tüm jargonunu kullanan ünlü sağcı yazar Peyami Safa Milliyet'ten ayrılmış, yerine Çetin Altan getirilmişti. Bu arada Abdi İpekçi'nin Afrika röportajları da "Yarının Kıtası Afrika" başlığı altında yayınlanmağa başlamıştı.

Çay bahçesinde karşılaştığımızda İpekçi'nin ilk yaptığı, Afrika röportajlarını nasıl bulduğumu, ardından da, birkaç ay önce Avrupa'da birlikte seyahat ettiğimiz Çetin Altan'ın Milliyet'te yazmağa başlaması hakkında ne düşündüğümü sormak oldu.

Memnun olduğumu söyleyince, hemen konuya girdi. "Milliyet yeni bir atılım sürecinde. Bunun başarılmasında genç, yetenekli arkadaşlara ihtiyacımız var. İzmir'de bir büro açmayı düşünüyoruz. İzmir hem Türkiye'nin üçüncü büyük kenti, hem de NATO'nun güneydoğu komutanlıkları burada. Milliyet'in İzmir bürosunu kurmaya var mısın?"

İlk tepkim, "Olabilir, ama Sabah Postası'nı yüzüstü bırakamam," demek oldu. "Yerime adam bulunçaya kadar orada da çalışmak zorundayım. Askere gittiğimde de öyle olmuştu, gündüz kışlada, gece gazetede... Şimdi de gündüz Milliyet'te, gece Sabah Postası'nda olabilir. Ta ki yerime adam bulununcaya kadar..."

"Kendini hemen tamamen Milliyet'e vermeni isterim ama çalıştığın yere karşı duyarlılığını da anlıyorum. Seni seçmemizin nedenlerinden biri de senin hakkaniyetli ve duyarlı bir insan olarak tanınman. Yorgun düşmeyeceksen geceleri de Sabah Postası'nda devam et. Ama ne olur uzun sürmesin. Yapacağımız büyük işler var. İzmir'den Denizli'ye, Balıkesir'e, Uşak'a kadar Ege haber ağını da sen örgütleyip yöneteceksin."

Ayrıntıları ertesi gün kaldığı otelde görüşmek üzere randevulaştık ve ayrıldık.

Gazeteye gider gitmez Orhan Rahmi Gökçe'ye Abdi İpekçi'nin yaptığı teklifi anlattım, ancak yerim doldurulunçaya kadar Sabah Postası'nda da çalışmaya devam edeceğimi söyledim.

Yedi yıldır birlikte çalıştığımız Gökçe çok üzülmüştü, "Ama senin tüm meslek yaşamını yerel bir gazetede sürdürmeni de kimse isteyemez. Milliyet'teki son değişiklikler olmasaydı, siyasal açıdan iyi düşün, derdim. Ama bizim Çetin de artık orada fıkra yazıyor... Kutluyorum, başarılı olmanı diliyorum," dedi.

Anlayış gösterdiği için teşekkür ettim. Birlikte çalıştığım arkadaşlar, mürettiphane ve makine dairesindekiler de dahil, çok üzülmüşlerdi. Ne zaman gerek duyarlarsa koşup geleceğime söz verdim.

Ertesi gün tekrar buluştuğumuzda, İpekçi,

- Yahu, ikimiz de sendikacıyız, en önemli şeyi konuşmayı unutmuşuz. Başlangıç aylığın 1500 Lira, dedi.

Sabah Postası'nda 300-400 Lira aylığa talim ediyorduk. Onu da çoğu kez iki üç aylık gecikmeyle alabiliyorduk.

- Şimdi ben İstanbul'a dönüyorum. Siz Nurettin'le birlikte gidip hemen bugün merkezi bir yerde yeni yapı bir büro tutup çelik eşyalarla dayatıp döşetin, sonra da hemen bir ekip kur, derhal işe başlayın. Ben büronun kuruluşunu ilk haftalık yazımda anons edeceğim, diyerek vedalaşıp gitti.

Fevzi Paşa Bulvarı'na açılan sokaklardan birinde yeni yapılmış bir işhanının ikinci katında iki odalı bir büro tuttuk. Civardaki bir mobilyacıya sipariş vererek birkaç saat içinde tüm büro malzemeleriyle donattık, telefon müdürlüğüyle temas kurarak telefon ve teleks bağlantılarını yaptırdık.

Yardımcı olarak Haluk Necmettin Besen'i, spor muhabiri olarak Çetin Esen Kaftan'ı, foto muhabiri olarak da Sabah Postası'nda birlikte çalıştığımız Ahmet Gültaş'ı angaje ettim.

O zamana kadar Milliyet'e servis yapan Yeni Asır'dan Nevzat Kızılcan ile foto muhabiri Şahap Mete de, yeni büro tam anlamıyla fonksiyonel hale gelinceye kadar servise devam edeceklerdi.

*

Milliyet Gazetesi'nde çalıştığım günler, yarım yüzyılı aşkın gazetecilik yaşamımın çalışma koşulları açısından sorunları en az olan dönemiydi. Herşeyden önce, Türkiye'nin ikinci büyük gazetesini temsil etmenin getirdiği bir sürü kolaylık vardı. İstisnasız tüm konferanslara, basın toplantılarına, resepsiyonlara, özel eğlence günlerine istemeseniz

de davetlisiniz. Özel demeç almak veya röportaj yapmak istediğiniz zaman tüm kapılar açılır. Kişilerin, toplumdaki ya da siyasal yaşamdaki yerleri ne olursa olsun, isimlerinin olumlu ya da olumsuz Türkiye'nin ikinci büyük gazetesinde geçmesi çok önemlidir.

Maddi bakımdan da büyük bir rahatlık söz konusudur. Aldığınız ücret yerel gazetelerin, özellikle de muhalif gazetelerin personeline verilen ücretlerle kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Büro, ulaşım ve iletişim giderlerinde dikkatli ve tutumlu olma derdiniz yoktur. Herhangi bir olay yerine, toplantıya ulaşabilmek için otobüs, dolmuş beklemek ya da yağmur altında dakikalarca taban tepmek zorunda değilsiniz. Gazetenin anlaşma yaptığı taksi şirketinin tüm arabaları bir telefonla emrinizdedir.

Aylığınızı ya da yaptığınız masrafları zamanında alıp alamama endişesi, Sabah Postası'ndaki gibi aylarca bekleme çilesi söz konusu değildir.

Büyük bir gazeteyi temsil etmenin sağladığı itibar gerçekten de başdöndürücüdür.

Milliyet'te çalışmaya başladıktan birkaç gün sonra Abdi İpekçi haftada bir yazmağa başladığı "Milliyet'ten Mektup" köşesinde İzmir Bürosu'nun açıldığını, gazeteyi İzmir ve Ege Bölgesi'nde benim temsil edeceğimi fotoğraflı olarak duyuruyordu.

Daha gazetenin İzmir'de dağıtıma girdiği gün körfez vapuruyla karşıya geçerken tanıdığım ya da tanımadığım birçok kişi kırk yıllık dostmuşuz gibi selam verip hatır sormaya başladı.

Aradan birkaç hafta geçmeden o zamana kadar hiç yüzünü görmediğim ismini duymadığım akrabalar zuhur etti.

Ankara Bürosu'yla mukayese edildiğinde İ zmir Bürosu'nun istihbaratında siyasal haberler fazla yer tutmuyordu. Haberler genellikle magazin ağırlıklıydı. Polis ve adliye haberleri, sosyete skandalları, arada bir İzmir'e yatla yolu düşen yabancı şöhretlerle röportajlar ve de özellikle spor haberleri...

Bunların hiçbiri benim janrım değildi. Neyse ki, polisiye

haberleri ve kent istihbaratını, benim karışmama hiç gerek kalmadan Haluk Besen son derece iyi yürütüyordu. Pek aklımın ermediği spor haberlerine gelince, Çetin Esen Kaftan zaten o dönemde İzmir'in en iyi spor muhabirlerinden biriydi. Fotoğraf konusunda da İzmir'in Ahmet Gültaş ve Şahap Mete gibi iki cefakâr foto muhabiriyle çalışıyordum. Bir süre sonra ekibimize muhabir olarak Günay Şimşek, foto muhabiri olarak Tırtıl Orhan da katılacaktı.

Ayrıca Vatan Gazetesi muhabiri Seyfi Özgenel'le de yakın işbirliği; haber alışverişi yapıyorduk.

Rakip durumda olmamıza rağmen Hürriyet'ten İlhan Esen, Tercüman'dan Muammer Övünç, Akşam'dan Nejat Türkeri'yle karşılıklı anlayış ve saygıya dayanan dürüst bir işbirliği ilişkisi içindeydik. Haber atlatma konusunda aramızda kıyasıya rekabet vardı, ama küçük oyunlara, çelme atmalara asla başvurmuyorduk. Bu dürüst çalışma ortamına İlhan'ın yardımcısı Kâzım Yenisey'in, Nejat'ın yardımcısı Özden Alpdağ'ın katkılarını da belirtmeliyim.

Ben daha çok siyasal olayları ve NATO faaliyetlerini izliyordum. Aslında NATO konusunda özel bir gayrete de gerek yoktu, daha önce Milli Savunma Bakanlığı'nın Temsil Bürosu'nda görevliyken ordudan ayrılan Emekli Yüzbaşı Doğan Gündüz'ün yönettiği NATO Public Relations Bürosu her manevradan, yüksek düzeydeki her ziyaretten tüm gazetecileri zamanında haberdar ediyordu.

*

Bu rutin faaliyetler sırasında özel olarak izlediğim önemli olaylardan birisi, NATO Karargahı'ndaki Amerikalı subayların döviz kaçakçılığı oldu.

Ağustos 1959 başlarında bir akşam tam bürodan çıkmaya hazırlandığım sırada telefon çaldı, NATO'da görevli Türk subaylarından Dursun Zamanoğlu arıyordu.

- Doğan, iki elin kanda bile olsa hemen gel, dedi, bizim karargahın yakınındaki otelin kahvesinde görüşelim. Bu Amerikalıların canına okuyacak bir haberim var.

Dursun Binbaşı Amerikalıların emrinde çalışmaktan son derece rahatsız olduğunu daha önceki sohbetlerimizde birkaç kez vurgulamıştı. Karargâhta Amerikalılarla ilişkilerinde sürekli olay çıkartıyordu. Bu tavırlarından dolayı kendisine özel bir sempati duyuyorduk.

Buluşur buluşmaz çevredeki masalardan dinlenip dinlenemeyeceğimizi kontrol ettikten sonra hemen söze girdi:

- Ben sana daha önce bir kaç kez burada görevli Amerikalı subay ve astsubayların döviz kaçakçılığı yaptıklarından kuşkulandığımı söylemiştim.

O yıllarda mevcut mevzuata göre Türkiye'de döviz ancak Merkez Bankası'nda resmi kurdan bozdurulabilir ya da satınalınabilirdi. Ancak dolar, resmi kuru 9 lirayken, karaborsada rahatlıkla iki misline alınıp satılıyordu. Bu ise mevzuata göre resmen kaçakçılığa giriyordu.

İkili anlaşmalara göre, Türkiye'deki Amerikan askeri personelinin görev sahasında işledikleri suçlara Türk adaleti hiçbir şekilde karışamıyordu.

Polisin de NATO Karargahı'na baskın yapıp bu belgelere elkoyması mümkün değildi.

- Bizim büroda çalışan it kılıklı Amerikalı çavuş McCuistion var ya, diye devam etti, NATO'da tüm kaçakçılık faaliyetini o yürütüyor, hem de komutanların bilgisi dahilinde. Dün bir ara büroda kimse yokken çekmecesini yokladım, bu herif aracılığıyla karaborsa fiyatı üzerinden Dolar bozdıranların listesini ele geçirdim, polise ilettim. Bugün yarın tepelerine binecekler. Şimdiden haberin olsun. Siz de olayın üstüne gidip polisi sıkıştırın ki yukarının baskısıyla örtbas edilmesin.

- Kaçakçılığın Amerikalı komutanların bilgisi dahilinde olduğunu nereden çıkartıyorsun?

- Onların isimleri de listede...

Gerçekten de iki gün sonra Çavuş McCuistion görev sahası dışında arabasıyla dolaşırken polis tarafından kıstırılacak, onunla birlikte üç Amerikalı astsubay ve Amerikan Subay Kulübü'nde görevli bir Türk görevli gözaltına alınacaktı.

Olayı derhal ilk "anti-Amerikan" operasyon olarak ga-

zetelere geçtik. Yayınlanınca da haberi veren gazetecilere Amerikalı subay ve assubaylardan tehditler gelmeye başladı.

Ne ki, olay poliste sanıklara işkence yapıldığı iddialarıyla derhal gölgelendi. Yakalanan çavuşlar Tepecik tarafındaki bir haraya kapatılarak falaka, sille tokat gibi klasik işkence yöntemleriyle sorguya çekilmişlerdi. Başta Time Dergisi olmak üzere Amerikan basını Amerikalı çavuşların işkence görmelerini büyük sorun yaptı. Türkiye'de eline geçen dövizi karaborsa fiyatıyla değil de resmi kurla bozduranlara, Türk olsun yabancı olsun, enayi gözüyle bakıldığını vurgulayarak Amerikalılara açıkça haksızlık yapıldığını söylüyordu.

İşkence iddiaları benim için hiç de şaşırtıcı değildi. Daha bir yıl önce "komünistlik"ten tutuklanan arkadaşım Muammer Erol'dan aynı polis ekibinin kendisine ve diğer sanıklara nasıl işkence yaptığını dinlemiştim.

Sadece Amerikalıların kaçakçılığı değil, aynızamanda polisin işkenceciliğinin de üzerine gitmek zorundaydık. Ne ki, bu arada hepimizi şaşırtan bir başka gelişme oldu. Türkiye gibi önemli bir müttefiki kızdırmamak için Amerikan diplomasisi olayı örtbas etmek amacıyla elinden geleni ardına koymadı. İşkence iddialarını yalanlama işini de Türk polisinden önce bizzat İzmir'deki Amerikan Başkonsolosu üstlendi.

Konsolosluğun bu tutumuna NATO'daki Amerikan askeri personelinin tepki göstermesi üzerine hem Pentagon hem de Paris'teki NATO Başkomutanı General Norstad olayları belgelemek için İzmir'e askeri soruşturma heyetleri göndermek zorunda kaldılar. Sanıkların sorguya çekildiği yerlerde incelemeler yaptılar.

Sonuçta Amerikan diplomasisi yeniden devreye girdi. Amerikan Büyükelçisi Warren bizzat Washington'a giderek işkence iddialarının doğru olmadığına, söylentilerin Türk-Amerikan ilişkilerini tehlikeye düşürme tehlikesi yarattığına dair uyarılarda bulundu. Bu arada İzmir'de işkence iddialarını inceleyen mahkeme bu konuda yayın yasağı koydu. Amerikalı çavuşlar kaçakçılık suçundan hafif cezalarla, Türk polisleri de işkencecilik suçlamasından Amerikan hariciye-

sinin özel çabaları sonucu beraatla kurtarılmış oldu. Kaçakçılık olayına adı karışan o zamanki NATO Güney-Doğu Kara Kuvvetleri Komutanı General Harkins ise 60'lı yıllarda ABD Pasifik Kuvvetlerinde daha önemli bir göreve getirilecek, Vietnam'a ABD askeri müdahalesi başlayınca da oraya gönderilen Amerikan birliklerinin ilk başkomutanı olacaktı.

Ağustos 1959 başlarında bir başka önemli olay, Yunanlı armatör Aristotle Onassis'e ait ünlü Christina Yatı'nın İzmir ziyaretiydi. Yattaki yolcular arasında özellikle Yunan asıllı soprano Maria Callas'ın ve de eski İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in de bulunması ziyareti iki bakımdan önemli kılıyordu.

Birincisi, Maria Callas ile Onassis arasındaki ilişkinin bir süredir magazin basınında yeralıyor olmasıydı. Yattaki yolcular arasında Callas'ı yetiştiren ve o günkü şöhretine ulaştıran Giovanni Battista Meneghini ile Onassis'in eşi Athina da vardı, gezi sadece bu haliyle yeterince sansasyoneldi.

Oysa, aralarında gelişen duygusal ilişkilerin ötesinde Yunan kökenli bu iki kişi için Christina'nın Türkiye ziyareti aynı zamanda kendi geçmişlerine yönelik bir arayıştı.

Onassis eski adı Smyrna olan İzmir'in köklü Rum ailelerinden birinin çocuğuydu, Türk-Yunan Savaşı'nın ardından önce Yunanistan'a, sonra Arjantin'e göçetmek zorunda kalmışlardı. Anadolu çocuğu Aristotle, doğduğu topraklara 37 yıl sonra ilk kez yeniden ayak basacaktı.

Artık emekli bir siyasetçi olan Churchill için de gezinin önemi, Christina Yatı'nın İzmir'den sonra İstanbul'a giderken Çanakkale Boğazı'ndan geçecek olmasıydı.

Churchill, 1. Dünya Savaşı sırasında Amirallik Birinci Lordu olarak müttefik kuvvetlerinin Boğazlar'a saldırması fikrini ortaya atıp uygulatan, Çanakkale hezimetinden sonra da bu görevinden istifa etmek zorunda kalan kişiydi. Ömründe Boğazlar'dan geçmemişti.

Christina İzmir körfezinin epey açıklarında demirledi. Ulaşılması mümkün değildi. Son derece fırtınalı bir havada ortaklaşa tuttuğumuz bir sürat botuyla geminin çevresinde

giderek daralan daireler çizerek irtibat kurmaya, içindekilerle konuşmaya çalışıyorduk. Mümkün olmadı. Şehre de büyük koruma altında inip çıktıklarından kimseden demeç alınamadı. Öğrenebildiğim tek şey, o akşam İstanbul'a doğru demir alacak olan Christina'nın Çanakkale Boğazı'ndan geçişinin, Churchill'e 44 yıl öncesinin acısını tattırmamak için, onun uyumak zorunda olduğu gece saatlerine rastlatılacağıydı. Öyle de oldu.

*

Maddi açıdan oldukça rahat çalışma koşullarına rağmen, Milliyet'teki tüm günlerim kendi kendimle kavgalı geçti. Yaptığım sürekli vicdan muhasebesi huzurumu ve hattâ uykularımı kaçırıyor, bu nedenle giderek hırçınlaşıyordum. Bu durum, genelde Milliyet'le, özeldeyse beni gazeteye angaje eden Abdi İpekçi'yle ilişkilerimi olumsuz etkiliyordu.

Gerçi hergün gidip geldiğim Karşıyaka vapurunda selam verip hatır soranların, iltifat yağdıranların sayısı artmıştı ama, kişiliğine değer verdiğim, görüşlerine saygı duyduğum birçok eski dostumun, Türkiye'de sosyal ve siyasal ortamın giderek daha da gerginleştiği bir dönemde magazin ağırlıklı medyada çalışıyor olmama getirdikleri eleştiriler de huzursuzluğumu derinleştiriyordu.

Gazetede veremediğim mücadeleyi basın örgütlerinde sürdürebilmek için gerek Gazeteciler Sendikası'nda, gerekse Gazeteciler Cemiyeti'nde daha aktif olmağa başladım. Bu arada Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu'na da seçildim.

Gazeteciler Cemiyeti o zamana dek, daha çok iktidara yakın Yeni Asır, Ege Ekspres, Ticaret gibi gazetelerin sorumlularından oluşan bir kurul tarafından lonca gibi yönetiliyor, basın hürriyetini çiğneyen uygulamalara karşı pek sesini çıkartmıyordu.

Sabah Postası'nın yayın yönetmeni Orhan Rahmi Gökçe, birkaç muhalif gazeteciyle birlikte, cemiyet yönetiminin bu pasif ve teslimiyetçi tutumuna karşı kararlı bir mücadele veriyordu.

Yıllar sonra nihayet benim gibi muhalif birkaç genç gazetecinin yönetim kuruluna girmesi İzmir basın yaşamında önemli bir olaydı.

1960 Türkiye'de DP iktidarının baskıcı uygulamalarının doruk noktasına çıktığı yıldı. Gerek sendikada, gerekse cemiyette bu baskılara karşı yoğun mücadele yürütüyorduk.

Türk basınına baskılar dünya basınında da yankı buluyor, eleştiriliyordu. Özellikle Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) sık sık protesto bildirileri yayınlıyordu.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de milli piyangoya ek olarak "Spor Toto"nun başlatılması hazırlıklarının yapıldığı günlerdi. "Futbol Müsabakalarında Müşterek Bahisler Tüzüğü" hazırlanırken Spor Toto gelirlerinden hangi kurumların yararlandırılacağı da tartışılıyordu.

Cemiyetin o dönemdeki başkanı olan hükümet yanlısı Ege Ekspres Gazetesi sahibi Nihat Kürşat bir gün Yönetim Kurulu'na bir öneriyle geldi. Hükümetin gazeteciler cemiyetlerine de sosyal hizmetlerinde kullanılmak üzere Spor Toto'dan bir pay ayırmayı düşündüğünü, bu konuyu basın işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Bahadır Dülger'le görüşmek üzere Ankara'ya gideceğini söyledi.

Cemiyet'in oyuna getirilmesinden endişe ettiğimiz için böyle bir görüşmenin ancak Yönetim Kurulu'nun tam mevcuduyla yapılabileceğini söyledik. Bunun üzerine Kürşat, belki de bakanla görüşünce bizlerin de ikna olacağımızı düşünerek, Ankara'ya hep birlikte gitmemizi kabul etmek zorunda kaldı.

Ankara'da Bahadır Dülger bizi tarihi Ankara Palas Oteli'nin lokantasında ağırladı. Ta Atatürk döneminden beri bakanların, milletvekillerinin, devlet ricalinin, diplomatların devam ettiği Ankara Palas'ın yemekleri o zamana kadar hiçbir yerde görmediğim zenginlikte ve tatmadığım lezzetteydi.

Dülger, Başbakan Menderes'in basın mensuplarının sorunları karşısında ne denli duyarlı olduğunu, bu konuda her türlü maddi yardımda bulunmayı arzuladığını uzun uzun anlatan bir girizgahtan sonra sadede geldi.

- Biliyorsunuz, dedi, hükümetimiz yeni kurulacak olan Spor Toto teşkilatının tüzüğünü hazırlıyor. Başbakanımız, Spor Toto olanaklarından gazeteciler cemiyetlerinin de yararlandırılmasını düşünüyor.

Bakanın konuşmasını beşuş bir çehreyle izlemekte olan Nihat Kürşat başkan olarak bu konuda düşüncelerini söylemeye başlamıştı ki ben söze girdim:

- Bizim hükümet temsilcisi bakanla konuşmak istediğimiz konu bu değil. Bizim sorunumuz maddi destek istemek değil, ifade özgürlüğümüz üzerindeki tehdit ve baskıları tartışabilmek. Bu konu artık dünya basınının da gündeminde, Türkiye'nin dışarıdaki imajı her geçen gün biraz daha yıpranıyor. Örneğin Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), bu konuda bildiri üstüne bildiri yayınlıyor.

Suratı birdenbire allak bullak olan Dülger sözümü kesti:

- Ben de tam bu konuyu konuşacaktım. Basın özgürlüğüyle ilgili konuları aramızda tabii ki tartışalım. Kuşkusuz bir takım sorunlar var. Ama kol kırılır yen içinde kalır. Bu konulara yabancıları karıştırmayalım. Sayın Başbakanımız'ın da işte bu konuda sizden ricası var. Gazeteciler cemiyetlerinin Uluslararası Basın Enstitüsü'ne karşı bir protesto bildirisi yayınlamasını arzu ediyorlar.

Masada buz gibi bir sessizlik oldu. Yönetim Kurulu'ndan bir başka muhalif arkadaş sessizliği bozdu:

- Yani bizleri bunun için mi Ankara'ya davet ettiniz?

Kürşat sözc karıştı:

- Canım tabii ki bu da görüşülebilir, ama asıl neden Spor Toto olanaklarından cemiyetimizin de yararlanabilmesi.

- Bunun karşılığında da bizden Uluslararası Basın Enstitüsü'nü protesto etmemiz bekleniyor, diye tepki gösterdim. Bu bir skandaldır.

Diğer arkadaşlar da çıkışımı destekledi:

- Sayın bakan, Spor Toto'dan verilecek üç beş kuruş için basın özgürlüğünü savunma ilkesinden ödün veremeyiz. Uluslararası Basın Enstitüsü'ne karşıysa takbih değil teşekkür borçluyuz.

Masada sesler yükseldiğinden civar masalardakiler dönüp merakla bizlere bakıyordu. Menderes'in istemini yerine getiremediği için bakan da sinirlenmişti.

Yönetim Kurulu çoğunluğunun bu şeytan pazarlığına karşı çıktığını görünce Kürşat konu değiştirdi, görüşme soğuk bir hava içerisinde sona erdi.

Bir kaç hafta sonra da hükümet "Futbol Müsabakalarında Müşterek Bahisler Tüzüğü"nü yayınladı.

İstanbul ve Ankara gazeteciler cemiyetleri de hükümetin destek arayışına olumlu yanıt vermedikleri için hiçbirine toto gelirlerinden pay öngörülmüyordu.

27 Mayıs Darbesi ve Öncü olayı 1960-1961

Bu gerilim ortamında Milliyet de giderek daha muhalif bir tavır takınmaya, buna paralel olarak da baskılardan payını almaya başlamıştı. Bir yayın yasağından ötürü Milliyet bir gün manşet yeri bembeyaz bırakılarak yayınlanmıştı.

İktidar ile CHP muhalefeti arasındaki çekişme giderek daha da sertleşiyordu. İnönü'nün Kayseri ve Uşak gezileri kolluk kuvvetleri kullanılarak engellenmiş, hattâ Uşak'ta kafasına taş atılmıştı.

Bu arada ilginç bir gelişme yaşadık. 27 Mart 1960'da İzmir'e gelen Başbakan Yardımcısı Medeni Berk bizlerle özel bir görüşme yapmak istediğini bildirmişti. Görüşme İzmir Borsa binasında oldu. Berk, iktidarın bazı iktisadi projelerinden bahsettikten sonra sözü siyasal duruma getirdi ve herkesi şaşırtacak şekilde genel seçimlerin zamanından önce, 1960'ın sonbaharında yapılacağını, kesin seçim gününün ise yakında belirlenebileceğini açıkladı.

Büyük bir hızla askeri darbe ortamına sürüklenen ülkede iktidarın iki numaralı sorumlusunun böyle bir açıklamada bulunması gelişmelere yeni bir yön kazandırabilirdi.

Haberi derhal İstanbul'a geçtim ve ertesi gün Milliyet'in manşetinde yayınlandı. Belki de yaşanan siyasal krize oy sandığında bir çözüm getirebilecek bu önemli demece sanıyorum Milliyet dışında hiçbir gazetede önemli yer verilmedi.

Ali Naci Karacan'ın ölümünden sonra yıllardır başyazısız yayınlanan Milliyet'te "Durum" başlığı altında başyazı yazmaya başlayan Abdi İpekçi de, bu haber üzerine yazdığı bir yazıda erken seçim ihtimalinden söz konusu ediyordu.

Ama bir süredir ABD'yle ters düşmeye başlayan Menderes artık ne yapsa nafileydi.

O günleri iyi anımsıyorum. Gerçekten de ülke ekonomisi yanlış politikalar sonucu batarken artık Batı ülkelerinden ve finans kurumlarından beklediği desteği alamayan hükümetin başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkelerle ticarete ağırlık vermeye başlayacağı, hattâ Başbakan Menderes'in bu amaçla Moskova'ya bir seyahat yapacağı söylentileri adamakıllı yayılmıştı.

Gerçekten de ABD yıllardır bir dediğini iki etmeyen Menderes'i artık defterden silmiş, yeni alternatifler arayışı içindeydi. TBMM'nin o sırada Washington'u yatıştırmak için Türk-Amerikan Savunma Anlaşması'nı imzalaması da bir şeyi değiştirmeyecekti.

Adnan Menderes'in yıllar sonra yayınlanan günlüğünde şu notlar yer alıyor:

"27 Mart 1960. Başbakan Yardımcım Medeni Berk, İzmir'de gazetecilerle bir sohbet toplantısı yapmış, güzel sözler söylemiş: 'Genel seçimler 1960 yılında sonbaharda yapılacaktır. Seçim günü daha sonra ilan edilebilir.' Seçim sözünü ilk kez telâffuz ediyoruz. Bakalım ortalık sakinleşecek mi?" (Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü*, Şule Yayınları, Ekim 2002).

Aynı kitapta Menderes'in tutmuş olduğu başka önemli notlar da var. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 9 Nisan 1960 günü kalın bir klasörle Menderes'i ziyaret ederek Sovyetler Birliği ve ona bağlı sosyalist ülkelerle ticaret hacminin arttırılmasını öneriyor. "Ben Sovyet Sefiri ile bir görüşeyim. Sizce de uygunsa, Temmuz ortalarında Sovyetler'e resmi bir ziyarette bulunalım ve ticaretimizi artıracak bir seri antlaşma paketi imzalayalım. Böylece iki komşu ülke arasında alış verişle başlayan ilişkiler belki sonraları daha da yumuşaya-

bilir. İlcride kültür, sanat, bilim ve sanayi alanlarında gelişmeler de bekleyebiliriz." diyor.

15 Nisan 1960'da Zorlu Menderes'e telefon ediyor. Yine Mcnderes'in notları: "Sovyetler Birliği'ne yapacağımız ziyaret, Amerikalıları kızdırmış. Önceleri çok normal karşılamışlar. Sonra nasıl olmuşsa olmuş, Moskova ziyaretimize karşı çıkmışlar. Nasıl olur da, 1947 yılından beri Amerikalıların dümen suyunda giden sadık müttefikimiz, kendi başına buyruk hareket eder ve böylesine vahim bir hata yaparmış? Soğuk savaşın devam ettiği bir dönemde, hem de NATO üyesi bir ülke olan Türkiye'nin, Amerika'dan izin almadan Moskova ile kendi başına diyalog kurması asla kabul edilemezmiş."

Ve notların bu bölümü şöyle sona eriyor:

"'Vay canına be!' diye bağırdım! 'Biz burada bilmem ne başı mıyız? Bağımsız bir ülke olarak komşumuzla ticaret yapamayacak mıyız?' 'Haklısınız Başbakanım' dedi Zorlu ve ilave etti. 'Bu işin içinde CIA var!'"

NATO Zirvesi'nin bu gergin ortamda İstanbul'da toplanmış olması da iktidar için zaten büyük bir şanssızlıktı. Müttefik ülkeler liderlerinin toplandıkları İstanbul Belediye Sarayı önünde protesto gösterileri yapılıyordu.

Gösteriler NATO'ya karşı değildi, aksine NATO üyesi ülkelerin Menderes Hükümeti'ne karşı tavır almasını, düşüşüne engel olmaya kalkmamalarını sağlamaya yönelikti.

O günlerde, gelişmekte olan detent (yumuşama) sürecine büyük darbe vuran bir skandal patlak vermişti. Türkiye'deki bir üsten kalkan bir Amerikan U-2 casus uçağı Sovyet hava sahasında uçarken füzeyle düşürülmüştü. Nükleer başlıklar gibi ABD casus uçaklarının da Türkiye'de üslendirilmiş olması özelde Türkiye'nin güvenliğini, genelde dünya barışını tehdit eden bir tehlikeydi. Ama buna karşı herhangi bir protesto gösterisi olmuyordu.

TBMM'nin Tahkikat Komisyonu kurarak CHP'nin Meclis faaliyetlerini yasaklama gafından sonra Türkiye artık tam anlamıyla darbe eğik düzeyindeydi.

İstanbul ve Ankara'da öğrenci gösterileri sürüp giderken Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel izinli olarak görevinden ayrılarak Karşıyaka'nın Bostancı semtindeki evine çekildi. Demeç vermeyi reddediyordu.

Bu dönemde Genel Kurmay NATO Dairesi Başkanı olan Kurmay Albay Alparslan Türkeş sık sık İzmir'e gelerek NATO komutanlarıyla bir dizi görüşmeler yapıyordu. Alparslan Türkeş'in bu geliş gidişlerinde Gürsel'le de temas kurduğu söyleniyordu.

Haber almak için NATO Karargahı'na gidişimde, orada görevli Türk subaylarının karargahın daktilo makinelerinde dizilmiş ve teksir makinelerinde basılmış iktidar alcyhtarı bildirileri Amerikalı subay ve assubayların gözleri önünde dağıttıklarını görüyordum. Belli ki herşey ABD'nin bilgisi dahilinde gelişiyordu.

28-29 Nisan gösterilerinden sonra İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. Gösteriler Ankara'ya da yayıldı. Diğer muhalif gazeteler gibi Milliyet de kapatıldı.

İzmir'de büyük bir hareketlilik yoktu. Ezeli CHP karşıtı İzmir kenti diğer kentlerdeki gelişmeleri sükunet içinde izliyordu. DP'liler son sözü üniversite gençlerinin değil, halk kitlelerinin söyleyeceğine, gösterilerin de saman alevi gibi sönecceğine inanıyorlardı.

1 Mayıs akşamı CHP il merkezinde bir basın toplantısı izlemiş, ayrılmak üzereydik. Açık olan radyoda akşam haberleri saatinde Menderes'in bir konuşması verilmeğe başladı. "Bugün 1 Mayıs İşçi Bayramı, işçi kardeşlerimizin elemsiz, kedersiz bir çok bayramlar idrak etmelerini temenni ediyorum," diyordu.

Yıllarca anti-komünizmi bayrak etmiş sağcı bir liderin bu sözleri söylemek zorunda kalması, yıllardır ezdiği işçi kitlelerini son bir gayretle kendi saflarına çekmek çabasında olduğunu gösteriyordu.

Özellikle de Sovyetler Birliği'yle yakınlaşma söylentilerinin yaygınlaştığı bir sırada bu sözlerin söylenmiş olması bir başka anlam taşıyordu.

*

Ankara'da 5inci ayın 5inci günü saat 5'te Kızılay'da yapılan 555K eyleminde hakarete uğrayan ve tartaklanan Menderes moral bulabilmek için Mayıs ortalarında DP'nin hâlâ etkinliğini sürdürdüğü kentlerde kitleyle buluşmaya karar verdi. Bu yeni moral seyahatinin doruk noktası İzmir olacaktı.

Menderes'in 15 Mayıs günü İzmir'e gelerek Cumhuriyet Meydanı'nda miting yapacağı haberi üzerine CHP'liler aynı saatlerde aynı meydanda bir karşı gösteri düzenlemek için seferber oldular.

Baskıların artması ve gazetelerin kapatılması üzerine İzmir Gazeteciler Cemiyeti olarak sürekli protesto bildirisi yayınlıyorduk. Menderes'in İzmir'e gelişini izlemek üzere dünya medyasından bir çok gazeteci de İzmir'e akın etmişti. Gazetecilerin çoğuna ben mihmandarlık ediyordum.

CHP'nin karşı gösteri seferberliğinden haberdar oldukları için İzmir'de büyük olaylar patlak vereceğini, DP mitinginin fiyaskoyla sonuçlanacağını tahmin ediyorlardı. İzmir'in hâlâ DP'li olduğunu, büyük bir fiyasko beklememeleri gerektiğini söylememe rağmen CHP sözcülerinin abartılı demeçlerine bakarak spektaküler olaylar çıkacağını umuyorlardı.

15 Mayıs günü Menderes'i İzmir'e getirmekte olan gemi daha körfeze girmeden Cumhuriyet Meydanı DP'liler tarafından hıncahınç doldurulmuştu. Gemi rıhtıma yanaşırken yüzlerce partili kayık ve motorlarla geminin çevresinde tur atarak Menderes'e tezahürat yapmaya başlamıştı.

Gemi rıhtıma rampa ederken Menderes'i güvertede seçebiliyorduk. Cumhuriyet Meydanı'nda kendisini bekleyen büyük kalabalığın tezahüratından öylesine duygulanmıştı ki zaman zaman ellerini yüzüne kapatarak güvertenin bir ucundan öteki ucuna koşuyor, sonra kollarını havaya açarak meydandakileri uzaktan selamlıyordu.

İnsani açıdan gerçekten son derece duygulandırıcı bir görüntüydü. Bu coşku içerisinde Menderes İzmir'e indi ve beklenen konuşmasını yaptı.

O anda, geçmiş yıllarda izlediğim Menderes'in seçim gezilerini anımsadım. Dönemin iki büyük hitabet ustası vardı: Menderes ve Bölükbaşı... İrticalen, hiçbir nota bakmaksızın saatlerce konuşurlar, kitle kendilerini büyülenmiş gibi dinlerdi.

Basına karşı yeni baskı önlemlerinin alındığı yıllardı. İzmir'de büyük bir sinema salonunda konuşuyordu Menderes. Sahnedeki hitabet kürsüsünün sol tarafına konulan büyük bir masa gazetecilere ayrılmıştı. Menderes'in maraton konuşmalarından biriydi.

Basına verip veriştirirken öylesine bir ajitasyon yapmıştı ki tüm salon ayağa kalkmış koro halinde basına lanet yağdırıyordu. Sahnede oturan biz gazeteciler her an saldırıya uğrama endişesi içindeydik, saldırı olursa kendimizi nasıl kurtarabileceğimizi kestirmeye çalışıyorduk.

Salonun taşkınlığı durulduğunda, konuşma silsilesini kaybeden Menderes sanki kitleyi bize karşı kışkırtan o değilmiş gibi birden bizim tarafa dönerek son derece sempatik bir ifadeyle sordu:

- Evet beyler, nerede kalmıştık?

İstanbul'dan gelmiş olan bir gazeteci de büyülenmiş gibi ayağa kalkarak, basına saldırdığı son cümleyi anımsattı. Menderes de kaldığı yerden basına saldırılarını sürdürdü.

15 Mayıs İzmir konuşmasında da Menderes, aynı kendine güven duygusu içinde olmasa da, benzeri bir performans tutturmuş, karizmasını bir kere daha kanıtlamıştı.

Artık kitlelerin herşeye rağmen hâlâ kendisiyle beraber olduğundan emindi.

Günlerdir karşı gösteri yapmaya hazırlanan CHP'liler, başta o zamanki il başkanı Dr. Lebit Yurtoğlu olmak üzere birkaç yüz kişilik bir grup halinde ellerinde protesto pankartları taşıyarak meydana girmeğe kalkışmışlar, ama DP'lilerin tepkisi karşısında bozgun halinde meydanı terketmek zorunda kalmışlardı.

Ne ki Menderes'in İzmir zaferine rağmen özellikle Ankara ve İstanbul'da olaylar durmak bilmiyordu. Bir hafta sonra başkentte Harp Okulu öğrencilerinin üniformalarıyla

hükümet aleyhtarı gösteri yapmaları, beklenen sonun yaklaştığını gösteriyordu.

İzmir'deki kitle banyosunda kendine güven tazeleyerek Ankara'ya dönen Menderes, birkaç gün sonra ABD Büyükelçisi Warren'le başbakanlık köşkünde bir görüşme yapmıştı. Bu görüşmede ABD'nin kendi iktidarına desteğinin teyid edilmesini istediği belliydi. Nitekim daha sonra açıklanan ABD belgelerine göre, bu görüşmeye ilişkin olarak ABD Büyükelçisi Warren'in raporunda şöyle deniyordu: "Başbakan, yaşanan olaylara rağmen çok keyifliydi. Fiziki olarak da çok iyi durumdaydı. İzmir'e yaptığı çok yorucu geziden önceki akşam saat 22.30'da döndüğü halde dinlenmiş ve rahat görünüyordu."

Aynı ABD Büyükelçisi Warren'le darbeden birkaç gün önce, İzmir'i ziyarete gelmiş olan ABD 6. Filosu'nun komuta salonunda basın mensuplarına verilen bir kokteylde karşılaşmıştık. Türkiye'deki gelişmelere ABD'nin bakış açısıyla ilgili sorularımıza kaçamak yanıtlar veriyor, buna karşılık DP'nin İzmir'deki mitinginin hükümete kitle desteği konusunda bir ölçüt olup olamayacağını tesbite çalışan bir takım sorular soruyordu.

O sıradaki izlenimim, ABD'nin artık Menderes'e "Olmazsa olmaz" gözüyle bakmaktan vazgeçtiği şeklindeydi.

*

26 Mayıs gecesi geç yatmıştım. Ertesi sabah kapının güm güm vurulmasıyla uyandım. Annem, babam ve kardeşim de endişe içinde uyanmışlardı. Komşunun genç kızı Sezin kapıdaydı. "Radyoda bir şeyler anons ediyorlar, galiba darbe olmuş..." dedi.

Hemen radyoyu açtık. Tok bir ses silahlı kuvvetlerin yönetime elkoyduğunu anons ediyor, ardından da yeni yönetimin NATO'ya ve CENTO'ya bağlı olduğunu vurgulayıp duruyordu.

Hemen üstüme bir şeyler geçirip taksiye atlayarak büroya doğru yola koyuldum. Ben İzmir'e doğru gidiyordum ki

karşı taraftan başka bir arabayla bizim foto muhabiri Ahmet Gültaş'ın geldiğini gördüm. Arabaları durdurduk. Ahmet:

- Galiba, dedi, darbeyi Cemal Aga yapmış. Ben de sana geliyordum. Bostancı'daki evine gidip bir bakalım, dedi.

Arka arkaya iki arabayla Bostancı'ya doğru yola koyulmuştuk ki, bu kez karşı istikametten bir askeri jeep'in hızla İzmir'e doğru ilerlediğini, onu da dört yıldızlı general forsu takılmış bir makam arabasının izlediğini farkettik. Durdurmaya çalıştık, nafile... Büyük bir hızla İzmir'e doğru yol almaya devam ettiler. Biz de peşine takıldık.

Birkaç sokak temizleyicisi ve dükkanlarını açmak için koşuşturan esnaf dışında İzmir henüz uyuyordu.

Onlar önde biz arkada onbeş yirmi dakika sonra 2. Yurtiçi Bölge Komutanlığı'ndaydık. Cemal Paşa'nın yerine bölge komutanlığına gelmiş olan Orgeneral Canip İskilipli ve maiyeti kapıda bekliyordu. İskilipli, Cemal Paşa'nın aksine, DP yanlısı olarak biliniyordu. İktidara karşı bir darbeye destek olmayabilirdi. Ayrıca darbenin başarıya ulaşıp ulaşmadığı da henüz belli değildi. Tüm ordu darbeyi destekliyor muydu?

Cemal Paşa arabadan inerek hepsinin elini sıktı. Canip Paşa da karşılayanlar arasında bulunduğuna göre, darbeye karşı olmamalıydı.

Cemal Aga kışlanın önünde beni görünce şaşırdı, sonra "Sen hâlâ terhis olmadın mı?" diye takıldı.

Darbenin lideriyle ilk görüşen gazeteci bendim.

Cemal Paşa, izinli de olsa, Kara Kuvvetleri Komutanı olduğu için ilk sorum:

- Darbeyi Kara Kuvvetleri mi yaptı? oldu.

- Hayır. Bu tüm silahlı kuvvetlerimizin, karacısıyla, havacısıyla, denizcisiyle, jandarmasıyla ortak hareketidir.

- Yani hiyerarşik bir müdahale?

- Şu anda bir şey söyleyemem.

Canip Paşa'yı göstererek:

- Paşa'yla görüştükten sonra Ankara'ya uçuyorum. Haberleri artık Ankara'dan alırsınız, dedi.

İki paşanın konuşması beş on dakika sürdü. Görüşmenin ardından yine bir askeri konvoy Gaziemir Havaalanı'na doğru yola koyuldu. Önde askeri bir jeep, ardında Cemal Paşa'yı götüren araba, ardında da bizler.

İzmir kenti hâlâ sessiz... Sadece arabalarımız varyantı tırmanırken o güzergahtaki öğrenci yurdundan darbeyi haber almış bazı gençler caddeye fırlamış, sevinç gösterileri yapıyordu. General arabasını görünce bir alkış koptu...

Gaziemir Havalanı'na girdiğimizde tam bir olağanüstü hal havası vardı. Arabalarımız durunca genç bir yüzbaşı Cemal Aga'nın arabasına doğru koşarak selam durdu. Bir iki dakikalık ayaküstü bir konuşmadan sonra birlikte koşar adımlarla üs binasına girip alanda bekleyen bir askeri nakliye uçağına yöneldiler.

Paşa'yı Ankara'ya götüren genç subay, sonradan öğrendiğimize göre, Milli Birlik Komitesi'ni oluşturacak olan darbecilerden Yüzbaşı Muzaffer Özdağ idi.

*

Kente dönüp gazeteye ilk haberleri geçtikten sonra Cemal Paşa'nın İzmir'den ayrılış fotoğraflarını göndermek üzere THY terminal binasına koşturduk, ama tüm uçak seferleri iptal edilmişti. Askeri birlikler kentin kritik noktalarını tutmuş kuş uçurtmuyor, jeep'lerle askeri devriyeler cirit atıyordu.

Saat 9 sularında tepkileri öğrenmek üzere NATO Karargâhı'na gittim. Müthiş bir hareketlilik vardı. Basın Bürosu'ndaki Türk subaylar gece basılan gazeteleri getirtmiş inceliyorlardı. Geldiğimi görünce büyük bir coşkuyla yerlerinden fırlayıp boynuma sarıldılar.

- Hepimizin gözü aydın. Artık basın da tam hür olacak. Kâbus bitti, dediler.

O günkü Yeni Asır Gazetesi'nde Milli Savunma Bakanı'nın bir demeci vardı. Subayların maddi durumlarının iyileştirilmesi için yeni bir plan hazırlandığından bahsediyordu.

Gazeteyi inceleyen subay, kahkahayı bastı:

- Çok geç oğlum, çok geç... Artık kendi sorunlarımızı da biz kendimiz çözeceğiz.

O sırada yandaki bürodan gelen bir yarbay, beylik tabancasını beline takarak basın bürosuna daldı:

- Allah kahretsin, dedi. Emniyete hâlâ elkoymamışız, ben hemen oraya gidiyorum.

Sürekli açık tutulan radyodan, sabahtan beri sık sık tekrarlanan darbe anonsu veriliyordu. Tok bir ses:

- NATO'ya CENTO'ya bağlıyız, diye vurguluyordu.

Amerikalı subayları herhalde en ilgilendiren cümle de buydu.

Türk subaylardan biri hemen İngilizce açıklama yaptı:

- Bildiriyi okuyan mutlaka Alparslan Türkeş'tir, bu onun sesi... Kaç haftadır buraya gelip gidiyordu. Zaten onun başı çekeceği çoktan belliydi.

Tanıdıkları bir albayın işin başında görünmesinden, Amerika'lısı da, Türk'ü de, hemen tüm askerler memnundu.

Sadece, bir albay, NATO'ya, CENTO'ya bağlılık açıklamasından son derece tedirgindi. Kendisiyle bir hafta kadar evvel, Türkiye'de, kalkan Amerikan U-2 casus uçağının Sovyetler Birliği üzerine düşürülmesi konusunu konuşmuştuk. Türkiye'ye IRBM füzelerinin yerleştirilmekte olmasına zaten tepkiliydi. U-2 uçağı rezaletinden sonra Türkiye'nin iyice güç durumda kalacağını söyleyerek NATO'ya, CENTO'ya bağlılığı şiddetle eleştirmişti.

Sonra birden ayağa fırladı,

- Her neyse, yine de biz şimdi işimize bakalım. Ben Karşıyaka'da idareye elkoymaya gidiyorum. Kaymakamlığı üstleneceğim.

Edindiğim izlenime göre, iller ve ilçeler düzeyinde önceden hazırlanmış bir elkoyma planı yoktu. Sanki herkes aklına geleni yapıyor gibiydi.

Benim Karşıyaka'da oturduğumu bildiği için:

- İstersen sen de gel, dedi. Gelemezsen, Karşıyaka kaymakamlığında çay içmeye bekliyorum.

O sırada bürodan telefon geldi. İzmir gazetelerinin yazı işleri müdürlerini ve İstanbul gazetelerinin büro şeflerini acele Vali Konağı'nda basın toplantısına çağrıyorlardı.

NATO Karargahından doğru Konak'taki Vali Konağı'na gittim. Yolda askeri jeep'lerin bir takım sivilleri Yurtiçi Bölge Komutanlığı'na doğru götürdüğü görülüyordu.

Konak askeri kontrol altındaydı... Kimlik sorgulamasından sonra üst kattaki Valilik makamına çıkmamıza izin verildi. Daha önce haber almak için sık sık gittiğimiz valilik makamının giriş kapısı önünde bir masa üzerine namlusu gelenlere çevrili büyük bir mitralyöz yerleştirilmişti ve görünüş gerçekten ürküntü vericiydi.

İçeri girdiğimizde Valilik makamında bir kurmay albay oturuyordu. Hemen kendisini tanıttı. Adının Muhteşem olduğunu anımsıyorum.

- Askeri vali olarak bu sabahtan beri İzmir'in yöntemini üstlenmiş bulunuyorum.

Hemen ardından, gelen gazetecilerin kendilerini tanıtmalarını istedi. Darbe öncesinde Milliyet Gazetesi muhalefetin dozajını adamakıllı arttırmış, hattâ bu nedenle bir süre kapatılmış olduğu için, ben kendimi Milliyet'in İzmir Temsilcisi olarak tanıttığımda özel bir itibar gösterdi.

Albay, yaverine, basın toplantısına çağrılan tüm gazetecilerin gelip gelmediğini sordu. Sadece Yeni Asır Gazetesi'nin Yazı İsleri Müdürü Haluk Cansın gelmemişti. Yeni Asır, İzmir'de DP iktidarının en ateşli destekleyicisi olduğu için askerlerde bu gazeteye karşı özel bir husumet vardı.

- Derhal kendisine telefon edin, dedi. Bu bir emirdir, davet değil. Derhal gelmediği takdirde tutuklu olarak getirteceğimi kendisine tebliğ edin.

Aradan beş on dakika geçmedi ki, Haluk korkudan tirtir titreyerek kapıdan içeri girdi. Herhalde tehditkâr telefondan sonra bir de kapıda namlusu gelenlere çevrik mitralyözü de görünce şoke olmuştu. Kekeleyerek ailevi nedenlerle gecikmiş olduğunu anlatmaya çalıştı.

Haluk da yerine oturduktan sonra Muhteşem Albay hemen söze girdi:

- Biz nerdeyse bir haftadır tek saniye uyumadık, çoluğumuzun çocuğumuzun yüzünü göremedik. Ailevi mazeretler bahane değildir. Türk Silahlı Kuvvetleri yeni bir dönem başlatıyor. Bu dönemde herkes sorumluluğunu bilmelidir.

Belli ki bu albay sabah Yurtiçi Bölge Komutanlığı'nda Cemal Paşa'yı uğurlayan subaylardan da, NATO Karargahı'ndakilerden de farklıydı. Havasından darbeci subaylardan biri olduğu seziliyordu.

- Uzun süre İspanya'da askeri ataşelik yaptım, diye devam etti. Bir yıl İspanya'da büyük don oldu, tüm narenciye bahçeleri dondu. Durumu Türkiye'ye rapor ederek acele İspanya'nın beslediği narenciye pazarına girilmesini istedim. Müthiş bir fırsattı. Hiçbir şekilde değerlendirilmedi. Bu laçkalıklar artık olmayacak. Yeni sorumluluk ve atılım dönemine herkes hazır olmalıdır.

Ardından belediye başkanlığına, elektrik, su ve şehir otobüs işletmelerinin başına atanan subayların isimlerini açıkladı. Darbeciler adına ilk basın toplantısı, sıkıyönetim olmasa da, asayiş ve huzurun korunması için gazetelerin riayet ertmesi gereken klasik kuralların hatırlatılmasıyla sona erdi.

Basın toplantısını haber yaptıktan sonra hemen Karşıyaka'ya geçtim, NATO'daki albayın gerçekten kaymakam olup olmadığını merak ediyordum. Doğruydu, kaymakamlığa elkoymuştu, askeri kaymakamdı.

Vali Konağı'nda yapılan basın toplantısını anlatıp basına karşı uygulanan yöntemi eleştirdim.

- Sen ona buna bakma, dedi. Önemli olan genel çizgidir. Sorun, NATO'ya, Amerika'ya bağlı kalacak mıyız, kalmayacak mıyız?

Darbecilerin duruma egemen olduğu anlaşılıp tüm Türkiye radyoları ortak yayına başladıktan sonra hemen tutuklamalar başladı. DP iktidarıyla ilgisi olsun olmasın, darbeyi kutlama gösterilerine coşkuyla katılmayan herkese kuşkulu gözlerle bakılıyor, DP diktasının uygulanmasında öne çıkmış

olanlarsa hemen gözaltına alınıyordu. Bunlar arasında örneğin Demokrat İzmir Gazetesi'ni yakanlar da vardı ama, yaşın yanında kuru da yanıyor, birçok insan sırf DP sempatizanı olduğu için derdest ediliyordu.

Bir gün yeni tutuklamalar olup olmadığını öğrenmek üzere Vali Konağı'nda bulunan Cumhuriyet Savcılığı'na uğradığımda, bu göreve yeni bir savcı atandığını öğrendim. Diğer gazetecileri makamında toplamış sohbet ediyordu. Benim hangi gazeteyi temsil ettiğimi öğrenince, diğer gazetecilere biraz önce verdiği sırrı bana da büyük bir memnuniyetle açıkladı:

- Ben Altay Egesel, yeni cumhuriyet savcısıyım. Ancak aynızamanda Milli Birlik Komitesi'nin tek sivil üyesiyim.

Gerçekten müthiş bir haberdi. Milli Birlik Komitesi'nin kimlerden oluştuğu henüz açıklanmamış, her kafadan bir ses çıkıyor, çeşitli hayali MBK üye listeleri ortalıkta dolaşıyordu. Ama bu askeri darbeyi yapan komitenin içinde bir sivil bulunabilcceği kimsenin aklına gelmiyordu.

Daha sonra Milli Birlik Komitesi'nin listesi açıklanınca Egesel'in balonu patladı. MBK sadece 38 muvazzaf subaydan oluşuyordu. Ona da bir kılıf uydurdu, aslında komitenin daha geniş kadrolu olduğunu, bir kısmının kasten açıklanmadığını iddia etti. Gazetecilerle konuşmaya, sansasyonel haberlere konu olmaya son derece hevesliydi. Olur olmaz konularda demeçler veriyor, en vahimi de "darbe terörü"nün müstakbel boyutuyla ilgili ürkütücü rakamlar ortaya atıyordu.

Gerçi MBK onu üye yapmamıştı ama bir süre sonra kendisine üyelik kadar önemli bir görev verecekti. Yassıada'da DP ricalini yargılamak üzere kurulacak olan Yüksek Adalet Divanı'nın başsavcılığına atayacak, o da kendisine gösterilen güvenin gereğini olur olmaz her sanık hakkında idam cezası talep ederek yerine getirecekti.

Egesel'den bahsedince Telefoncu Ayten konusunda da bir şeyler söylemem gerekli. Ayten PTT'nin İzmir telefon santralinde çalışan cici bir kızdı. Muhalif gazete olduğumuz için Ankara ve İstanbul telefonlarının bağlanmasında bize

hep öncelik tanır, bir anlamda muhalefete fiilen destek olurdu.

Yassıada duruşmaları başladıktan sonra Egesel, DP ricali hakkındaki iddialara delil olarak Ayten'in de tanıklığına başvurmuştu. Herhalde kendisi, santral memuresi olarak bu kişiler arasındaki bir çok konuşmayı dinlemiş, darbeden sonra da bunları Egesel'e bildirmiş olmalıydı.

Ayten'in tanıklığı gündeme gelince eski DP yanlısı medyada Egesel'le Ayten arasında özel ilişki olduğu yolunda hayli spekülasyon yapıldı. Doğru olup olmadığını kimse bilemez. Bildiğim tek şey varsa, Ayten'in darbeden yıllarca sonra Türkiye'nin en çilekeş solcu gazetecilerinden biri olan Samim Akay'la hayatını birleştirmiş, onunla birlikte sol yayın mücadelesine katılmış olduğudur.

*

Darbeden sonra üzerindeki baskılar kalkınca Milliyet Gazetesi yeniden eski "magazinci" mevzilerine dönmüştü. Zaman zaman geçtiğim sosyal ve kültürel içerikli haber ve röportajların magazin içerikli olanlar kadar değerlendirilmemesi, hattâ çöpe gitmesi benim için yenir yutulur şeyler değildi.

İşçilerin, tütün, pamuk ekicilerinin sorunlarını, yeni düzende de ezilmeye devam edenlerin feryadını gerektiği şekilde duyuramıyorsam, niçin gazetecilik yapıyordum?

Milliyet temsilciliği sırasında hiç unutamadığım olaylardan biri, bir gün İstanbul merkezinden verilen bir görevdi. Yurt Haberleri Şefi Bedirhan Çınar telefonda:

- Doğan, bomba gibi bir atlatma haber sana, dedi. Bir İtalyan mareşali NATO'ya tayin edilmiş, yarın Trieste'den vapurla İzmir'e geliyor. Mutlaka röportaj yap, patlatalım.

- Olamaz, dedim. İzmir'deki NATO Komutanı Amerikalı tümgeneral. Bizim Cemal Paşa'yla rütbe farkından dolayı sürekli sorunlar çıkmıştı. Tümgeneralin emrine bir mareşal verilmez.

Bedirhan ısrar etti. Çaresiz görevi üstlendim, gelen İtalyan olduğu için, hemen Mehmet Ressamoğlu'nu aradım.

- Mehmet, bir İtalyan mareşali İzmir'e geliyormuş. Röportaj yapmakla görevlendirildim, bana çevirmenlik yapar mısın?

- İnşallah faşistin biri değildir, diyerek Mehmet yardımcı olmayı kabul etti.

Haber atlatma olsun, diğer gazeteciler duymasın diye NATO Karargahı'na da sormadık. Ertesi gün San Marco gemisi rıhtıma yanaşır yanaşmaz içeri daldık. Gözümüz mareşal arıyor. Mareşale benzer kimse yok, üstelik gelen bir mareşalse NATO protokolünden bir kaç kişinin kendisini ağırlaması gerekmez mi? Kimseler yok.

- Bana kalırsa bu herif mareşal filan değil, dedi Mehmet. Ardından izah etti. İtalyan jandarmasında çavuşlara mareşal denirmiş. Bizim anladığımız Mustafa Kemal ya da Feyzi Çakmak gibi mareşallerin rütbesi ise "büyük mareşal"miş...

Nitekim beş on dakika sonra adamın büyük mareşal değil, sıradan bir mareşal, yani çavuş olduğu meydana çıktı. Yine de kendisiyle röportaj yapmaya karar verdik.

Önceden kendisine İzmir'de bir ev kiralatmış. Doğru oraya gittik... Bagajından çıkarttığı özel bir aletle bize zıkkım gibi acı bir espresso kahve yaptıktan sonra sohbete koyulduk.

Adam büyük mareşal değildi ama, 50'li yıllarda bizim Çakıcı Mehmet Efe gibi İtalya'da efsaneleşen ünlü gangster Salvatore Giuliano'yu pusuya düşürüp öldüren jandarmalardan biriymiş, bunu iftiharla anlatıyordu. Gerçi Giuliano'nun neyin nesi olduğu sonraki yıllarda çok tartışılacaktı, ama bizim kuşak için o düzene isyan eden bir asiydi.

Röportajdan sonra büroya dönerken Mehmet,

- Ben sana demedim miydim? Herif resmen faşistin teki, dedi.

Milliyet'ten soğumamın en önemli nedenlerinden biri de, belli olayların tiraj almak almak için bir araç olarak istismar edilmesiydi.

Darbeden kısa bir süre sonra İstanbul'dan bir telefon geldi.

- Doğan, herşeyi bir tarafa bırak, tüm kadroyu seferber et, "Devrim şehitleri" için anıt dikme kampası açıyoruz, oraya para toplayacağız.

Milliyet daha önce benim çalışmadığım yıllarda da bir Çanakkale Şehitleri Anıtı kampanyası yürütmüş, bu sayede önemli tiraj almıştı. Şimdi de bunun bir benzeri yapılacaktı.

- Biz İzmir'de böyle bir şeye para toplayamayız. İzmir hâlâ demokrat İzmir'dir ve de askeri yönetime karşıdır. Başka kentleri bilemem, dedim.

- Mutlaka destekleyen olur. Ticaret Odası, Sanayi Odası, Borsalar falan ne güne duruyor... Elleri mahkum.

- İyi de, ben gazeteci olarak onlardan böyle bir şey isteyemem.

Konuşan arkadaş bayağı kızdı,

- Sen bilirsin, Abdi bunu hoş karşılamayacak. bilesin, dedi.

Ertesi gün İstanbul'dan tekrar telefon:

- İstanbul 200.000'i aştı, Ankara, Adana yüzbinlerde... İzmir en azından Ankara'dan da Adana'dan da yüksek olmalı.

- Dün de söyledim. Ben para toplamam, arkadaşlarımı da bu iş için görevlendirmem...

Yine aynı gözdağı:

- Abdi Bey çok kızacak...

Birlikte çalıştığım arkadaşlara da durumu anlattım. Beni işten atarlarsa, herhalde onlardan biri benim yerime gelecekti, olayı bilmeliydi.

Neyse ki sorun MBK'nin müdahalesiyle kendiliğinden çözüldü. Darbeciler, "Şehitlerimiz için bir şey yapılacaksa biz bunu ulusal seferberlikle yaparız. Kampanyanızı durdurun," diye uyarmışlar. Biz de bu inanmadığımız para toplama olayından kurtulmuş olduk.

Darbeden sonra halkın kendisine pek olumlu bakmadığını, hattâ tüm "devrikler" ve "kuyruklar" edebiyatına

rağmen DP'lilere sempati beslemeye devam ettiğini farkeden MBK, halkla doğrudan ilişkiye geçmek üzere bir program açıkladı.

MBK üyeleri gruplara ayrılarak ülkenin çeşitli bölgelerine dağılacak, halkla konuşup darbenin neden yapıldığını, kendilerinin Türkiye'yi kurtarmak için neler yapacaklarını anlatmaya koyulacaklardı.

Ege bölgesinin payına da MBK üyelerinden Havacı Albay Haydar Tunçkanat ve Binbaşı Rıfat Baykal düşmüştü. İki MBK üyesinin büyük personel aracında geziyi yakından izleyebilmemiz için ben dahil üç gazeteciye daha yer ayrılmıştı.

Gezi boyunca iki darbeci subayla uzun söyleşilerimiz, tartışmalarımız oldu.

Tunçkanat son derece ketum, diyeceklerini iyice tartarak söyleyen tipik bir kurmay subaydı.

Baykal ise her hali ve tavrıyla 27 Mayıs'çıların büyük kudret sahibi "ihtilalci"ler olduklarını göstermeye çabası içindeydi. Sorduğumuz en teknik sorulara bile, darbeciliğin gizemli gücünü öne sürerek yanıt veriyordu. Konuşmalarından, iktidarın "kudretli albayı"na daha yakın olduğu anlaşılıyordu.

Önemli uğrak noktalarımızdan biri Manisa'daki 57. Piyade Alayı'ydı. Daha önce bir seçim kampanyasında jeep'lerini parti propagandasında kullanılmak üzere DP'ye vermiş olan bu alayın yeni yönetime sadakatinden kuşku duyuluyordu.

Aracımız alayın nizamiye kapısından girerken nöbetçi erler tarafından durduruldu. Biraz ilerideri bir albay geçiyordu. Binbaşı Rıfat Baykal araçtan dahi inmeden,

- Albayım bakar mısınız? diye seslendi.

Askeri hiyerarşide böyle bir şey olamazdı. Albay suratında belli bir hiddet ifadesiyle durakladı.

Binbaşı devam etti:

- Ben Milli Birlik Komitesi üyesi Rıfat Baykal. Komutanlık karargahına nereden gidebiliriz?

Bir süre tereddüt ettikten sonra albay herhalde "defi bela" kabilinden yolu tarif edip hızla uzaklaştı.

O günlerde ordu gerçekten bir iç organizasyon krizine sürüklenmişti. Zaten kadro fazlasını eritme gerekçesiyle 235 general ve 5000 subayın Emekli İnkılap Subayları (EMİN-SU) operasyonunda emekliye sevkedilmesi orduda huzursuzluğu ve hizipleşmeleri iyiden iyiye artırmıştı.

Bunlara bir de MBK'nin genç üyelerinin bu türden "hiyerarşiyi takmaz" tavırları eklendikçe huzursuzluk daha da derinleşiyordu.

Subayların halk arasındaki durumu daha da yürekler acısıydı. Her gittiğimiz yerde iki MBK üyesini tepeden inme getirilmiş kaymakamlar, belediye başkanları, emniyet müdürleri karşılıyor, halk ortalıkta görünmüyordu.

Bir iki kez doğrudan kahvelere dalmaya karar verildi. Üniformalı iki subayın ziyareti kahvelerde belli ki hoş karşılanmıyor, ama yine de nezakette kusur edilmiyordu. Gözlemlerim, Ege bölgesinde halkın yeni askeri yönetimden yana olmadığını doğruluyordu.

Gezinin sanıyorum son durağı Uşak'tı. Bize tahsis edilen bir misafirhanede radyodan akşam haberlerini dinliyorduk. Spiker, MBK üyesi Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden ayrıldığını anons ediyordu. Haber Baykal için büyük bir darbeydi. Uzun süre konuşmadı, sessizliğe gömüldü. Bu istifanın ne anlama geldiğini sorduğumuzda sadece Tunçkanat:

- Bu normal bir görev değişimidir, dedi.

Belli ki böyle bir gelişmeyi bekliyordu. Hattâ rahatlamış bir hali vardı.

Bu arada yaşadığımız gülünç bir olayı da mutlaka anlatmalıyım.

Söke'de bulunduğumuz sırada bize MBK'nin tepeden inme emniyet müdürlüğüne atadığı birisi de eşlik ediyordu. Son derece işgüzar bir kişiydi. Subaylar nereye gitse, hattâ tuvalete bile gidecek olsalar, güvenliklerini sağlama gerekçesiyle peşlerini bırakmıyordu.

Tunçkanat bu durumdan rahatsız olduğu için birkaç kez uyardı:

- Beyefendi bu kadar endişeye gerek yok. Lütfen fazla rahatsız olmayın.

Ama adamcağız âdeta bir "Bekçi Murtaza", kendisini bu göreve getirenlere şükranlarını aşırı vazifeşinaslıkla kanıtlamaya çalışıyor.

Akşam Söke Linyit İşletmelerinin lokantasında birlikte yemek yerken içkiyi fazla kaçırmış olmalı ki, bir süre sonra oturduğu yerde sallanmaya başladı. Tunçkanat bir ara,

- Beyefendi, bize müsaade, artık misafirhaneye gidip yatalım, diyecek oldu.

Kıyametleri kopartıyor,

- Bu devlet sizleri bana emanet etti, sizin can güvenliğiniz benden sorulur, bensiz bir yere gidemezsiniz, diyordu.

Adamın sızma noktasına geldiği bir sırada teker teker lokantadan ayrılıp kendimizi sokağa atabildik. MBK üyelerinin amacına ulaşmayan halkla ilişki seferi de zaten o akşam son buldu.

"Kudretli Albay"ın iktidar kaybından sonra, ikisi de yakınlaşan bir iç iktidar hesaplaşmasının dışında kalmamak için gezi programını yarıda kesmek zorunda kaldı.

MBK içindeki bu hesaplaşmadan önce Alparslan Türkeş'in ismi adamakıllı öndeydi, "ihtilalin kudretli albayı" olarak herşey ondan sorulur olmuştu.

Ama bu arada Türkeş'in cemayüzevvel'i de ortaya çıkmış, bir zamanlar ırkçılar davasından tutuklanmış olduğu da öğrenilmişti.

"9 Işık" projeleri ortalarda dolaşıyor, Türkiye'nin açık faşizan bir rejime sürüklenmekte olduğu endişesi günden güne güçleniyordu.

NATO'daki Amerikalı subaylar Türkeş'in "kudretli" statüsünden son derece memnundular. Türk subayları arasında kendisini tanımayanlar da "kudret"in etkisiyle Türkeşçiliğe yöneliyordu.

Zaten MBK üyesi subayların bilinç düzeyleri, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan Yaşar Kemal'in bir dizi rö-

portajıyla ayan beyan ortaya çıkmıştı. Kimisinde köy enstitüleri, kimisinde Beyaz Zambaklar Ülkesi romantizmi... Çoğu belli ki iyi niyetliydi, ama köklü reformlar ve ABD hegemonyasına karşı tavır konusunda umut verici fazla bir şey yoktu.

Zaman zaman tartıştığımız konulardan biri, darbeci genç subayları etkileyecek bir siyasal gücün mevcut olup olmadığıydı.

Evet, İnönü'nün liderliğindeki CHP sert bir muhalefetle darbe zeminini hazırlamış, ama subayları etkileyecek alternatif bir program, güvenilir bir siyasal kadro ortaya koyamamıştı. Milli mücadele kahramanı İsmet Paşa'nın tarihsel kişiliği böylesi siyasal bir misyonu başarmak için yeterli değildi.

Sol hareket zaten yıllardır ezilmişti, 1951 tutuklamalarından ve mahkumiyetlerden sonra Türkiye Komünist Partisi ülkede örgüt olarak yoktu. Eski TKP liderlerinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1954'te kurduğu, 1957 seçimlerine de katılan Vatan Partisi ise siyasal yaşamda önemli bir etkinlik kazanamamıştı.

Milliyet'ten ayrılmayı düşündüğüm, yeni bir alternatif aradığım günlerde bir sabah hepimizin büyük saygı duyduğu, bir önceki komünist kuşağın seçkin siması Erdoğan Berktay'dan telefon geldi:

- Doğan acele kitabevine uğra, seninle çok önemli bir şey konuşmak istiyorum.

Yıllardır sesi soluğu duyulmayan TKP'den bir harekete lenme işareti mi gelmişti?

Darbeden kısa bir süre önce, o zaman Milliyet'in renkli röportaj yazarlarından Ümit Deniz, yakasında koskoca bir kırmızı karanfille İzmir'e gelmiş, birlikte röportajlar yapıyorduk. Ümit gerçekten deli dolu bir kişilikti. İzmir Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp'le görüştüğümüz sırada Ümit sözü döndürüp dolaştırıp 28-29 Nisan olaylarına getirmiş, ardından da gümbür gümbür bir sesle Nazım Hikmet'in "Beyazıt Meydanı'ndaki Ölü" şiirini okumuştu.

Emrealp polis olarak hemen sormuştu bu şiiri nereden öğrendiğini.

- Nereden olacak, bugün herkes Bizim Radyo'yu dinliyor. Eski usul tutuklamalarla bu ses kolay susturulamaz, diye yanıtlamıştı Ümit.

Doğruydu... O günlerde BBC ve Amerikanın Sesi gibi Batı radyolarının yanısıra Bizim Radyo da, riske girilerek en çok dinlenen radyolardan biri haline gelmişti. Bu nedenle, darbeden sonraki görece demokratikleşme ortamında TKP'nin örgütsel olmasa bile yayın planında Türkiye'de bir varlık göstermesi bekleniyordu.

İzmir'de bu beklentiyi güçlendiren olaylardan birisi de, darbeden birkaç ay sonra devlet başkanı Cemal Gürsel'in İzmir Fuarı'nda Sovyet Pavyonu'na yaptığı ziyaretti. Cemal Aga'nın devlet başkanı olarak İzmir'e ilk tantanalı gezisi İzmir Fuarı'nın Ağustos ayındaki açılışına denk geliyordu, ancak fuar ziyareti önceden açıklanan programda yoktu. Yeni devlet başkanının Fuar'a gelişi adeta bir baskın gibi oldu.

Beraberinde büyük bir gazeteci grubuyla Gürsel önce ABD Pavyonu'na gitti. Amerikalılar önceden haberdar olmadıkları için özel bir hazırlık yapamamışlardı. Belki de, darbeci subayları "çantada keklik" saydıklarından, bu ziyareti pek önemsememişlerdi.

Sıradan bir ziyaretçi gibi ağırlanmasına hayli kızdığı her halinden anlaşılan Gürsel ABD pavyonundan sonra yol üzerindeki bir kaç pavyonu daha ziyaret ederken Sovyet diplomatları fırsatı iyi değerlendirerek kendisini tantanalı bir şekilde ağırlamak için tüm olanaklarını kullanmışlardı.

İzmir Fuarı'ndaki SSCB ve diğer sosyalist ülke pavyonları özellikle Sovyetler'in uzay çalışmaları konusundaki başarılarından sonra zaten ziyaretçiler için başlıca çekim merkezi halindeydi.

Ziyaretçilerin bol votka ve havyarla ağırlandığı bu ziyaret sırasında Sovyetler'in sanayi, tarım ve dış ticaret alanındaki başarıları üzerine verilen bilgileri Gürsel büyük bir ilgiyle dinlemiş, özellikle karşılıklı yatırım olanakları ve dış

ticaretin geliştirilmesi konusunda bir takım sorular sormuş, yeni yönetimin dış siyasetinde değişiklikler olabileceği izlenimini vermişti.

O sıralarda Milliyet'te uzun süre devam edemeyeceğimi bildiğim için sol eğilimli arkadaşlarla birlikte İzmir'de haftalık bir dergi yayınlamak için yoğun bir araştırmaya koyulmuştuk.

Böylesi bir ortamda Erdoğan Berktay'ın telefonu aklıma şu soruyu getirdi: TKP artık harekete mi geçiyordu? Nihayet bizim kuşağa da görev mi düşüyordu?

Berktay kitabevinin arka tarafındaki bölmede fikrini açtı:

- Bak Doğan, şimdi tam zamanı. Bir gazete çıkarmamız lazım. Ben adını bile düşündüm. Fransız devrimindeki Marat'nın gazetesi gibi Halkın Dostu... Gazetenin yönetmeni olarak seni düşünüyorum.

Heyecanlanmıştım:

- Peki siyasal çizgisi ne olacak?

Yanıt, bütün umutlarımı yerle bir edecekti:

- Biliyorsun, MBK içerisinde iki çizgi var. Türkeş'in grubu daha radikal ve devrimci bir çizgide görünüyor. Tabii ki onları destekleyeceğiz.

- Ama Erdoğan Bey, bu adamın geçmişte ırkçılıktan yargılandığını artık herkes biliyor.

- Geçmişte bu işlere bulaşmış olabilir. Bugünkü tavrına bakalım.

- Bakalım da, ben bunun yakını bir subayla bir hafta birlikte dolaştım. Bunlardan devrim, reform falan çıkmaz, çıksa çıksa nur topu gibi bir faşist rejim çıkar.

Bunu üzerine konuşmayı kısa kesti:

- Madem aklın yatmıyor, bu konuyu hiç konuşmamış olalım.

Büyük bir hayal kırıklığı içerisinde, saygı duyduğum diğer eski komünistlerle konuştum.

- Üzme kendini, dediler. Tabii ki olacak şey değil. Erdoğan bu. Daha önce de DP'den milletvekili adayı olmuş, kaleyi içten fethedeceğini sanmıştı.

Bu olayın sarsıntısı içindeyken, Milliyet'ten aklın kolay kolay alamayacağı yeni bir görev verildi.

Günler, üniversite gençlerinin kıyma makinelerinde kıyılıp yokedildiği iddialarının ortada kol gezdiği günlerdi. DP iktidarını karalayacak her iddia, en ufak bir irdelemeden geçirilmeden manşetlere taşınıyordu. Gazetenin patronu Ercüment Karacan, o sıralarda Gediz Nehri üzerinde inşa edilen Demirköprü Barajı'nın ihale edildiği RAR şirketinin aslında DP liderleri Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'a ait olduğunu duymuştu. Söylentiye göre, RAR simgesi de Bayar'ın eşi Reşide'nin adıyla, Adnan ve Refik adlarının başharflerinden oluşuyordu.

Büyük röportajcı Ümit Deniz iddiayı yerinde incelemek üzere İzmir'e gönderilmişti, kendisine bu soruşturmada ben yardım edecektim.

- Yahu Ümit, bu kadar saçma bir iddia olmaz. Gerçekten böyle bir şeyin mümkün olabileceğine inanıyor musun? Bunun üzerine araştırma yapmaya gidersek yedi düvele rezil oluruz.

- Benim de aklım pek yatmıyor, ama emir büyük yerden, patrondan... Bir bok çıkmasa da araştırmış olalım.

Nitekim öyle de oldu, Manisa'ya gidişimiz baraj gölü çevresinde biraz dinlenmemizden başka bir işe yaramadı. Bu olayla magazin ve sansasyon gazeteciliğinden artık tamamen soğumuştum.

*

Yaz aylarında Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu'nun bir toplantısı için Ankara'ya gittiğimde, oradaki arkadaşları büyük bir heyecan içinde gördüm. Yepyeni bir gazetenin hazırlığı içindeydiler.

İlk ağızda anımsadıklarım: Altan Öymen, Oktay Ekşi, Nilüfer Yalçın, Mete Akyol, Mustafa Ekmekçi, Yaşar Aysev, Mustafa Özkan, Erdoğan Tokatlı, Örsan Öymen, Erdoğan Örtülü, Hıncal Uluç...

İsmi bile konmuştu gazetenin: Öncü... Hiçbir patron baskısı olmadan özgür yayın yapacak, ilerici, demokratik bir çizgi izleyecekti. Gazetenin genel yayın yönetmenliğini Altan Öymen, başyazarlığını ise SBF'nin seçkin öğretim üyelerinden, DP'ye muhalefetiyle tanınmış olan Prof. Aydın Yalçın yapacaktı.

- İzmir'den bize yardımcı olabir misin? diye sordular.

- Tabii ki olurum, ama ben Milliyet'in temsilcisiyim. Ancak oraya yazamadığım ya da yazıp da bastıramadığım haber ve röportajları size geçebilirim.

İzmir'e döndükten birkaç gün sonra İstanbul'a geçeceğim haberleri düzene koyarken telefon çaldı. Arayan Abdi İpekçi'ydi.

- Doğan sen Milliyet'ten istifa mı ettin?

- Hayır, o da nereden çıktı?

- Öncü'nün İzmir'de afişlemesi yapılmadı mı?

- Hayır.

- Afişteki kadroda İzmir Temsilcisi olarak senin de adın var.

Tepki göstermekte son derece haklıydı.

- Bakın Abdi Bey, ben Milliyet'ten istifa etmediğim gibi, o gazeteyle herhangi bir anlaşma yapmadım. Sadece Milliyet'te yayınlanmayacağını bildiğim yazıları göndererek yardımcı olabileceğime söz verdim. Hepsi bu kadar.

- Biz senin haber ve röportajlarını yayınlamıyor muyuz?

- Yayınlıyorsunuz, ama sadece magazin ya da sansasyon özelliği olanları...

Ankara'daki arkadaşlarla konuşup durumu düzeltmelerini isteyeceğimi söyledim.

Hemen ardından Ankara'ya telefon ederek yapılan şeyin dürüst olmadığını, adımı gazete künyesinden çıkartmaları gerektiğini söyledim. Olaya çok üzülmüşlerdi. Özür dileyerek gereğini yapmaya söz verdiler.

Ankara'nın vaadini hemen İstanbul'a bildirdim, ama İpekçi tatmin olmamıştı, Öncü aleyhine Milliyet'te ağır bir açıklama yayınlamamı istiyordu. Telefon tartışmalarımız bir

iki gün de karşılıklı telcks düellosu şeklinde devam etti. Sonuçta,

- Peki Abdi Bey, dedim. Ankara'daki arkadaşlar bir tecrübesizlik, ya da daha ağır bir deyimle densizlik yapmışlar. Bu denli büyütülecek bir şey değil. Ama siz olayı bu boyutta alıyorsanız, ben Milliyet'i değil Öncü'yü tercih ediyorum. Orada kendimi daha iyi ifade edebileceğime, inandığım şeyler için daha iyi mücadele verebileceğime inanıyorum.

Birbirimize başarılar dileyerek işbirliğimizi noktaladık.

Öncü'ye yaptığım tercihi bildirdim ve İzmir temsilciliğini açıkça üstlendiğimi söyledim.

Birkaç gün sonra İsmail Sivri benim yerime Milliyet'in İzmir temsilciliğine tayin edildi, görevi kendisine teslim ettim.

Milliyet'ten ayrılmam üzerine eski gazetem Sabah Postası, tekrar orada çalışmamı teklif etti. İzmir'de büro açacak imkanları olmayan Öncü'ye haber servisini de gazeteden yapabilecektim.

Dinamik bir kadroyla yayına başlayan Öncü Gazetesi gerçekten de Türk basınında gerek içeriği, gerekse tekniğiyle bir dönüşümü temsil ediyordu.

Ne ki, bir süre sonra bir dedikodu ayyuka çıktı. Öncü Gazetesi'nin imtiyaz sahibi olarak görünen İKA patronu Ziya Tansu, Alparslan Türkeş'in yakınıydı ve özünde gazeteyi onun 9 Işık Programını desteklemek amacıyla yayınlıyordu.

Bu benim için yeni bir şok oldu. Ankara'daki çok değer verdiğim Altan, Oktay, Mustafa gibi arkadaşlar bu oyuna nasıl gelmişlerdi?

Milliyet'ten sonra Öncü'yle de ilişkimi kesip tüm zamanımı eski gazetemc ayırmayı, gerekirse ek olarak haftalık militan bir sol dergi yayınlamayı düşünüyordum.

*

13 Kasım 1960 günü yine herşey allakbullak oldu. MBK'nin basın işlerinden sorumlu üyesi Ahmet Yıldız basın mevzuatında yapmayı tasarladıkları değişiklikleri görüşmek

üzere Ankara'da büyük bir toplantı organize etmişti. İzmir basınını temsil edecek olanlardan biri de bendim.

Aslında bu toplantı, MBK'nin Türkeş Grubu'na yakın bilinen üyelerinden Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Ahmet Yıldız'ın bir süredir, İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın eski ve yeni genel başkanları Abdi İpekçi ve Hasan Yılmaer'le birlikte basın reformu üzerine yaptıkları çalışmaların ürünüydü, reform önerileri Türkiye'nin dört bir yanından gelen basın temsilcilerinin tartışmasına açılacaktı.

Bir gün önce geç vakit Ankara'ya vardığımda doğrudan Rüzgarlı Sokak'taki Öncü Bürosu'na gittim. Muzaffer Aşkın gece sekreteri olarak çalışıyordu, yanında da bir nöbetçi muhabir vardı.

Son gelişmeler üzerinde tartışırken büronun kapısı açıldı. Karşımızda en mağrur haliyle MBK'nin en genç üyesi Yüzbaşı Muzaffer Özdağ vardı. Yanında da emirsubayı görünümünde Mikail adlı genç bir teğmen.

Özdağ küçük dağları ben yarattım diyen Napolyon havasındaydı. Selam sabahtan sonra elindeki kırbacı koltuğunun altına kıstırmış salonun ortasında sert adımlarla volta atarken bir soru patlattı:

- Aydınlar, biz 27 Mayıs'ı neden yaptık biliyor musunuz?

Muzaffer Aşkın son derece sakin:

- Yüzbaşım, bugüne kadar bir sürü neden sayıldı. Acaba hangisi? diye karşı soruyla yanıtladı.

- Biz 27 Mayıs'ı Doğu Anadolu'da hazırlanan bir Kürt İsyanı'nı önlemek için yaptık. Yoksa vatan bölünecekti. Biliyor musunuz ki, DP liderlerinden önce biz Kürt ağalarını tutukladık?

Gerçekten de darbe olur olmaz doğuda 55 Kürt ağası tutuklanmış, bu olay Milli Birlik Komitesi'nin feodaliteye ilerici bir darbesi olarak sunulmuştu.

Özdağ şimdi gerçek nedeni açıklıyordu. Hemen ekledi:

- Bâbıâli basını tabii ki bunları yazmaz. İşte bunun için

basın düzenini kökten değiştirmemiz gerekiyor. Yarınki toplantıda bunları da tartışacağız.

Daha önceleri "Basında reform" hazırlıkları yapılırken bir ara Yüzbaşı Özdağ, "Gerekirse Bâbıâli'den de geçeriz" diye medya patronlarına meydan okumuştu.

- Yüzbaşım, dedim. Biz sendika olarak basın reformu çalışmalarını sonuna kadar destekliyoruz. Ama Bâbıâli'den geçmek, o nasıl olacak? Bâbıâli, Hürriyet'iyle Milliyet'iyle o denli güçlü ki, sakın onlar Ankara'dan geçmesin!

- El mi yaman bey mi yaman, yakında görürsünüz, diyerek geldiği gibi aynı azametli tavırlarla çıkıp gitti.

Aşkın'a sordum:

- Bunun da Türkeşçi olduğu söyleniyor. Yoksa patron adına gazeteyi teftişe mi gelmiş?

Güldü:

- Belli ki teftişe de değil, tehdide...

Kaldığım otelde sabah erken kalkıp aşağıdaki salonda radyodan sabah haberlerini dinlemeye indim. MBK'nin bildirisi okunuyordu. Komitenin 38 üyesinden Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ da dahil 14 üyesi gözaltına alınıp emekliye sevkedilmişlerdi. Tasfiye edilenler arasında, basın reformunu hazırlamakla görevli olan diğer MBK üyelerinden Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay ve Numan Esin de vardı. Her biri dış misyonlarda görevli olarak yurt dışına gönderiliyordu.

İlginç olan, aynı gruba mensup olduğu bilinen Ahmet Yıldız'ın tasfiye edilenler arasında olmamasıydı.

Bu darbe içi darbeyle, sahipliği şaibeli Öncü Gazetesi büyük ölçüde özgürleşmişti. MBK'nın kalan kesimi, Türkeş adına hareket eden Ziya Tansu'yu zorla gazete sahipliğinden uzaklaştırıyor, gazetenin yönetimi çalışanlar adına Altan Öymen'le Nilüfer Yalçın'a emanet ediliyor, çalışan gazetecilerle daha iyi maddi koşullarda çalışmalarını sağlamak üzere yeni sözleşmeler yapılıyordu.

Bu yeni değişiklikler sırasında benim de İzmir'de Sabah Postası'nda çalışmaya devam ederken Öncü'nün temsilciliğini sürdürmem için ısrar ettiler. Kabul ettim.

MBK'nin kendi içindeki tasfiyeden sonra aldığı önemli kararlardan biri, bir an önce sivil yönetime geçilmesini hızlandırmak için yeni anayasayı hazırlamakla görevli bir Kurucu Meclis kurulması oldu. Kurucu Meclis bir yandan MBK, öte yandan kapatılmamış partilerin, illerin, üniversitelerin, yargı organlarının ve meslek kuruluşlarının seçecekleri bir Temsilciler Meclisi'nden oluşuyordu.

Basın cemiyetlerini ve sendikalarını bu mecliste 10 gazeteci temsil edecekti. İzmir Gazeteciler Cemiyeti'nden Temsilciler Meclisi'ne seçilecek iki üyeden birinin ben olmam konusunda görüş birliği vardı.

Cemiyet yönetim kurulunun seçim yapacağı gün adayların kimlik kayıtları tesbit edilirken bir sürpriz oldu, benim Temsilciler Meclisi'ne temsil edilemeyeceğim anlaşıldı. Çünkü seçilecek olanların Meclis'in açılacağı 6 Ocak 1961 gününde 25 yaşını doldurmuş olmaları gerekiyordu. Oysa benim doğum tarihim 27 Şubat 1936'ydı ve bu koşulu ancak 50 gün sonra yerine getirebilecektim.

Benim adaylığımın düşmesinden sonra yapılan seçimlerde İzmir'den Temsilciler Meclisi'ne Hürriyet Gazetesi Temsilcisi İlhan Esen ve Demokrat İzmir Gazetesi Yayın Yönetmeni Şeref Bakşık seçildiler.

Aynızamanda Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu yönetim kurulu üyesi de olduğum için bu kuruluşu temsil edecek iki gazeteciyi seçmek üzere ertesi gün Ankara'ya gitmem gerekiyordu.

TGSF temsilcilerinin seçimi pek de kolay olmadı. İki temsilcilik için anımsayabildiğim kadarıyla 6-7 aday vardı. Sendikal çalışmalarda daha aktif olan bizim kuşaktan Altan Öymen ve Oktay Ekşi de Öncü'den telefon ederek adaylık koyduklarını bildirmişlerdi. İzmir'deki sendikacı arkadaşlarla yaptığımız konuşmada ikisine oy vermem konusunda anlaşmıştık.

Seçim öncesi akşam bindiğim THY uçağı kötü hava koşulları yüzünden Afyon üzerinden İzmir'e dönmek zorunda kaldı. Gece yarısı İzmir'e telefon ederek ne bahasına olursa olsun ertesi sabah ilk uçakla toplantıya yetişmem ko-

nusunda ısrar ediyorlardı. Ertesi sabah toplantıya birkaç saat kala Ankara'ya inebildim.

Hava alanından çıkıp otobüse doğru ilerliyordum ki Cumhuriyet Gazetesi Ankara Bürosu'ndan iki gazeteci arkadaş tesadüfmüş gibi karşıma çıktılar. TGSF'deki seçim için geldiğimi, bir an önce toplantıya yetişmem gerektiğini söyleyince, arabalı olduklarını, hemen Ankara'ya götürebileceklerini söylediler.

Başkentteki siyasal durum üzerine sohbet ederek Ankara'ya vardığımızda inanılmaz bir sürprizle karşılaştım. Arabayı Gazeteciler Cemiyeti lokali önünde değil, bir kahve içmek bahanesiyle Cumhuriyet Ankara bürosunun önüne parkettiler. Kahve içmeye çıktığımızda işin içyüzü anlaşıldı. Temsilciler Meclisi'ne adaylık koyanlardan biri de Cumhuriyet'in o zamanki Ankara Temsilcisi Ecvet Güresin'di, kendisine oy vermemizi sağlamak için sadece beni değil, önceki uçakla İstanbul'dan gelen Vasfiye Özkoçak'ı da kahve içme bahanesiyle bürosuna yönlendirmişti.

Ecvet Güresin Ankara'daki genç gazeteci kuşağının pek hoşlandığı birisi değildi. Niçin seçilmesi gerektiğine dair görüşlerini ve telkinlerini hiçbir yorum yapmadan dinledikten sonra herhangi bir söz vermeden bir iki sokak ötedeki Gazeteciler Cemiyeti lokaline geçtik.

Piknik kafetaryasının üst katındaki cemiyet binasına girdiğimde bu kez Doğan Kasaroğlu önümü kesti, Altan ve Oktay aleyhine biraz atıp tuttuktan sonra kendisinin ne denli solcu olduğunu anlatarak kendisine oy vermemde ısrar etti.

Oylamada Oktay Ekşi birinci turda sorunsuz seçildi. Güresin ve Kasaroğlu'na da oy verenler olduğundan Altan sanıyorum çok az bir oy farkıyla seçilebildi.

Ertesi gün Temsilciler Meclisi'nin açılış toplantısı vardı. Seçilen arkadaşlarla yeni Meclis'te basın özgürlüğü ve sosyal haklar konusunda neler yapılabileceğini bir süre tartışıp bir taksiyle Altan Öymen'i Meclis binasına bıraktıktan sonra İzmir'e döndüm.

Türkiye'de yeni bir dönem başlıyordu.

Sendikal mücadele ve 22 Şubat olayları 1961-1962

Sabah Postası Gazetesi'nde sayfa sekreterliğinin yanısıra, her gün bir köşe yazısı da yazmaya başlamıştım. Ben henüz Milliyet'teyken Orhan Rahmi Gökçe'nin MBK yönetimi tarafından bir nevi "emekli ikramiyesi" verilir gibi Anadolu Ajansı'nın İzmir Müdürlüğü'ne atanmasından sonra gazetenin yayın yönetmenliğine daha önceki yıllarda birlikte çalıştığımız Haldun Gürtin getirilmişti. Haldun'la gazeteciliğe 1952'de Ege Güneşi'nde birlikte başlamıştık. Haldun da gazetede köşe yazısı yazıyordu.

Gerek gazetenin manşetinde, gerekse köşe yazılarında Türkiye'nin sosyal gerçeklerini, dünyadaki anti-emperyalist, anti-kapitalist gelişmeleri öne çıkartmaya çalışıyor, özellikle de Temsilciler Meclisi'nde hazırlanmakta olan anayasanın ilerici nitelikte olması için uyarılar yapıyorduk.

Kongo lideri Lumumba'nın bir CIA komplosu sonucu devrilerek katledilmesi, Gagarin'in uzaya gidişi, Küba'da Castro yönetimini devirmek için ABD'nin tezgahladığı Domuzlar Körfezi Çıkartması'nın hezimete uğraması, Cezayir'in bağımsızlığı için görüşmelerin başlaması, manşetten işlediğimiz konulardı.

İzmir temsilciliğini sürdürdüğüm Öncü Gazetesi ise sürekli çalkantılar içindeydi. Türkeş gölgesinin ortadan kalkmasından sonra Altan Öymen-Nilüfer Yalçın ikilisinin

sahipliği altında genç bir kadro gazeteyi sol bir çizgiye oturtmaya çalışmıştı. Ben de İzmir'den bu çabalara katkıda bulunuyordum.

Ne var ki siyasal partilerin kuruluşuna izin verildikten sonra Öncü'nün başyazarı Aydın Yalçın, eski Maliye Bakanı Ekrem Alican başkanlığında kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin genel başkan yardımcılığını üstlenecek, giderek gazete bu partinin yayın organı haline dönüşecekti.

Bu nedenle gazetecilik çalışmasında ağırlığı Sabah Postası'na veriyordum. Haberleri verişimizdeki farklılık ve köşe yazılarımız, Sabah Postası çevresinde önemli bir sol grubun toplanmasına yolaçmıştı. Zaman zaman onlar da gazeteye yazılar yazıyor, düzenlediğimiz açık oturumlara katılıyordu. İleridcki yıllarda dünya karikatür yarışmasında birinci seçilecek olan Erdoğan Özer ve Ege Üniversitesi rektörlüğüne yükselecek olan Cumhur Ertekin de o sırada karikatürist olarak gazeteye çizmeye başlamışlardı. İleride Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir örgütlenmesinde birlikte görev alacağımız Avukat Süha Çilingiroğlu, TRT Genel Müdürü olacak olan Cengiz Taşer, vali olacak olan Aydın Özakın da sık sık bizimle beraberdi.

Bu yeni çevreyle Beyler Sokağı'nda, Kordonboyu'nda ya da İkiçeşmelik'teki halk tipi lokantalarda bir araya geliyor, geç saatlere kadar yeni dönemde sol hareketin gelişmesine nasıl katkıda bulunabileceğimizi tartışıyorduk.

Eski TKP tutuklamalarından geçmiş olan dostlarımızdan hâlâ herhangi bir işaret gelmiyordu.

Gazete çalışması dışında tüm zamanımı verdiğim sendika ve cemiyet çalışmaları 1961 senesinde yeni bir boyut kazanmıştı.

Milli Birlik Komitesi'nin daha yasama çalışmalarına Temsilciler Meclisi'ni ortak etmeden önce kabul edip 10 Ocak 1961'de yürürlüğe soktuğu 212 sayılı yasa, basın mesleğinde çalışanlarla çalıştırılanlar arasındaki ilişkileri yeni bir düzene sokuyordu. Yeni yasaya göre iş sözleşmeleri artık yazılı olarak yapılacak, gazetecinin yapacağı işin ne olduğu, ücret miktarı ve meslekteki kıdemi sözleşmede net

olarak belirtilecekti. Daha da önemlisi, çalışan gazetecilerin ücretleri her ay başında peşin olarak ödenecek, ödemede gecikilen her gün için ücretin yüzde 5'i tutarında ek ödeme yapılacak, gazeteci işten çıkartıldığı takdirde de kendisine gazetede çalıştığı süre üzerinden değil meslekteki kıdemi üzerinden bir tazminat ödenecekti.

Tabii ki yeni kanun tüm çalışan gazeteciler için sadece sosyal haklar açısından değil, aynızamanda ifade özgürlüğü açısından da büyük bir güvence oluşturuyordu. Patron artık düşüncelerinden ve yazdıklarından hoşlanmadığı bir gazeteciyi işten çıkartmaya kalkışırsa, ne kadar tazminat ödeyeceğini düşünmek zorunda kalacaktı.

Aslında bu, büyük kısmı sonradan tasfiye edilen genç MBK üyelerinin sık sık sözünü ettikleri "Bâbıâli'den de geçme" operasyonunun ilk uygulamasıydı.

Bizimki de dahil tüm gazeteci sendikaları yeni yasayı sonuna kadar desteklediklerini açıkladılar. Ama özellikle İstanbul medyasının patronları müthiş bir tepki göstererek, yeni yasayı protesto için gazetelerini üç gün süreyle kapatacaklarını duyurdular. Ortak açıklamalarında Hürriyet, Milliyet, Akşam, Cumhuriyet, Tercüman, Vatan, Dünya ve Yeni Sabah patronlarının imzaları yeralıyordu.

Anımsadığım kadarıyla bu üç günlük kapatma eylemine diğer kentlerden katılan gazete patronu olmadı. Ama İstanbul patronlarının karşı çıkışı tüm Türkiye'de çalışan gazetecilerin sınıfsal konumlarını farkedebilmeleri açısından önemli bir rol oynadı.

İstanbul Gazeteciler Sendikası kapatma kararına karşı derhal tüm çalışan gazetecileri seferber ederek üç gün süreyle Basın adıyla bir günlük gazete çıkarttı. Ayrıca, Bâbıâli'de Vilayet Binası'na kadar süren bir protesto yürüyüşü organize etti.

İzmir Gazeteciler Sendikası İstanbul'daki meslekdaşlarının direnişini destekleyen bir bildiri yayınladı, Sabah Postası'nda da Bâbıâli patronlarının sömürücü ve düşünce özgürlüğüne karşı tutumunu teşhir eden yazılar yayınladık.

Tam anlamıyla olmasa da sınıf savaşı bir ölçüde basın işkolunda da ivme kazanmaya başlamıştı.

Ne ki, 212 sayılı yasa çalışan gazetecilere yeni haklar sağlarken, gazetelerin yayınlanmasında en az onlar kadar emeği geçen beden işçilerinin, yani mürettiplerin, baskıcıların, idare personelinin, dağıtımcıların hakları hiç dikkate alınmamıştı. Oysa onlar fikir işçilerine oranla daha ağır koşullarda çalışıyor, çoğu her gün antimuanlı kurşun buharını ciğerlerine çekmek zorunda kaldığından genç yaşta hasta düşüyor, hayatını kaybediyordu.

Dahası, gazeteciler genellikle egemen düzenden yana tavır alırken mürettipler Türkiye'nin sınıf mücadelelerinde daima öncü rol oynamışlardı.

212 sayılı yasa çalışan gazetecilerin lehine olmakla birlikte basında fikir ve beden işçileri arasında ikinciler aleyhine bir ayrım getiriyordu.

Bu nedenledir ki patronların gazete kapatma kararına misilleme olarak İstanbul Gazeteciler Sendikası Basın Gazetesi'ni yayınlarken gazetelerin teknik servislerinde çalışanların desteğini sağlayamamış, gazete o sıralarda MBK'nın elkoyduğu Son Havadis Gazetesi tesislerinde küçük matbaalardan toplanan mürettipler çalıştırılarak yayınlanabilmişti.

O sıralarda sadece İzmir Gazeteciler Sendikası'nın değil, aynızamanda tüm gazeteci sendikacılarının üye olduğu Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu'nun da yönetim kurulundaydım.

Her iki kuruluşta da, daha ileri bir adım atarak fikir ve beden işçilerinin tek çatı altında toplanması, 212 sayılı yasayla gazetecilere verilen hakların teknik ve idari servislerde çalışanlara da tanınması için mücadele vermeye başladık.

Kendilerini her halükârda beden işçilerinden daha ayrıcalıklı statüde gören gazetecilere böyle bir mücadele hedefini kabul ettirmek son derece zordu. İstediği anda Başbakan'la, bakanlarla görüşebilen meslektaşlar, bir linotip dizgicisiyle, bir mürettiple, bir makinistle aynı statüde olmayı kendilerine yediremiyorlardı. Bu kendini beğenmişliğin, teknik personeli hiçe

saymanın bedelini, 212 sayılı yasanın getirdiği tüm güvencelere rağmen ilerideki yıllarda çok ağır ödeyeceklerdi.

Aynı durum basının kendi kendini denetimi için de söz konusuydu.

Milliyet'te çalıştığım günlerdi. Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi, ileride basın mevzuatının yeniden ağır ceza tehditleriyle doldurulmasını engellemek için gazetecilerin kendi kendilerini denetleyebilecekleri bir mekanizma oluşturması için ciddi bir uğraş içindeydi. Onun gayretleriyledir ki ilk olarak basın üzerindeki sansürün kaldırılışının yıldönümü olan 24 Temmuz 1960'da bir Basın Ahlak Yasası imzalandı. Ardından da bu özdenetimin uygulanmasını sağlamak üzere çeşitli meslek kuruluşları temsilcilerinin de katılımıyla kurulan Basın Şeref Divanı ilk kez 19 Ağustos 1960'da İstanbul'da toplandı.

Benim de İzmir basınını temsilen yeraldığım divanın başkanlığını gayet tabii Abdi İpekçi yapıyordu.

Başlangıçta Türkiye'deki gazetelerin hemen hepsi Basın Ahlak Yasası'na uymayı kabul ederek bu taahhütlerini sayfalarında ilan ettilerse de, zamanla bazı gazetelerin tiraj kavgaları nedeniyle taahhütlerini geri almaları, daha da önemlisi basına karşı cezalar öngören yeni yasa değişikliklerinin yapılması yüzünden özdenetim uygulaması ancak yedi yıl kadar sürebildi.

Bu özdenetim uygulamasına en büyük darbe, yine askerden geldi. Büyük mizah ustası Aziz Nesin, CHP'nin eski genel sekreteri Kasım Gülek'in yayınlamaya başladığı günlük Tanin Gazetesi'nde büyük bir zevkle okunan fıkralar yazmaya başlamıştı. Kurucu Meclis'te Anayasa hazırlık çalışmalarının sonuna yaklaşıldığı bir sırada Aziz Nesin ve Tanin gazetesi Genel Yönetmeni İhsan Ada'nın Cemal Gürsel'i kızdıran bir yazıdan ötürü tutuklandıkları haberi basın dünyasına bomba gibi düştü. Basına özgürlük vaadiyle darbe yapan askeri yönetimin ilk seçtiği kurban, gerek CHP gerekse DP dönemlerinde basın düşmanlığının acısını en çok çeken, o sırada Türkiye'nin uluslararası üne sahip tek yazarı Aziz Nesin'di.

O Aziz Nesin ki, Bordighera'daki uluslararası gülmece yarışmasında kazandığı Altın Palmiye ödülünü, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra özgürlük çağının başladığı sanısıyla devlete bağışlamıştı.

Daha da acısı, tutuklamanın ertesi günü Kasım Gülek'in Tanin Gazetesi'nde yayınlattığı açıklamaydı:

"Dün nezarete alınan muharrir Aziz Nesin'in bir hafta önce gazetemizle ilişkisi kesilmiştir. Esasen bizden önce birçok gazete ve dergilerde yazıları çıkan ve halen de çıkmakta olan bu yazarın son zamanlarda gazetemiz için yararlı olmadığına kanaat getirmiş ve kendisiyle ilgimizi kesmiştik."

Bu açıklamadan sonra Tanin'in de, Kasım Gülek'in de itibarı beş para olmuştu. Bu dâva vesilesiyledir ki Aziz Nesin ve İhsan Ada'yla tanışmak olanağı doğdu. Balmumcu'daki Askeri Mahkeme'de görülen duruşması sırasında kendileriyle uzun uzun görüştüm. Meslek kuruluşlarında aktif bir genç gazetecinin dâvayla bu kadar yakından ilgilenmesinden çok memnun olmuşlardı.

MBK'nın "Bâbıali'den geçme" operasyonunun bir başka aşaması ise Basın İlan Kurumu'nun kurulması oldu. Devrilen DP iktidarı döneminde resmi ilan ve reklamlar hükümetin muhalif gazeteleri cezalandırma, örtülü ödenekten beslenen şakşakçı gazeteleri ise daha da fazla besleme aracı olarak kullanılmıştı.

Resmi ilan ve reklamların tüm gazetelere belli kriterler çerçevesinde hakça dağıtılmasını sağlamak üzere yeni kurulan Basın İlan Kurumu devlet ve üniversite temsilcilerinden, basın çalışanlarının ve çalıştıranlarının temsilcilerinden oluşuyordu. Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu kurum üyeliğine temsilci olarak beni seçmişti.

Basın İlan Kurumu toplantıları İstanbul'da başladığında ilk büyük çatışma kurum üyelerinin toplantı başına alacakları hakkıhuzur konusunda çıktı. Seyahat giderleri dışında gün başına en yüksek ücretli bir gazetecinin aylık maaşına eşit bir miktar önerildi. Devlet sektöründen, üniversiteden ve

işveren sendikalarından gelenler de bu öneriyi hararetle destekliyordu.

- Bu miktar basın olarak yıllardır karşısında mücadele verdiğimiz devlet kesesinden palazlanmanın yeni bir bir örneğidir, diye karşı çıktım. Toplantıya katılan herkese her toplantı günü için en fazla normal aylığının günlük karşılığı ödenmelidir. Kaldı ki, biz sendika delegeleri, eğer gazetelerdeki aylığımızdan bir kesinti olmazsa, alacağımız hakkıhuzurları olduğu gibi sendikalarımıza bağışlayacağız. Diğer üyelerin de öyle davranmasını öneriyorum.

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek derhal söz alarak benim itirazıma karşı çıktı:

- Doğan Özgüden bu parayı ister alır ister almaz, isterse alıp sendikasına bağışlar. Ama diğer üyeleri böyle bir şeye zorlayamayız. Administrasyonlarda teamüldür. Yönetim Kurulu üyelerine sosyal durumlarıyla, sorumluluklarıyla mütenasip hakkıhuzur ödenmelidir.

Şeyhülmuharririn böyle konuşunca, birkaç sendika delegesinin itirazına rağmen yüksek hakkıhuzur önerisi aynen kabul edildi.

Basın İlan Kurumu'nda en önemli mücadele konularımızdan birisi de, gazetecilerin 212 sayılı yasayla tanınan sosyal haklarını uygulamayan, Basın Ahlak Yasası'na uymayan gazetelere resmi ilan ve reklam verilmemesiydi. Uzun tartışmalardan sonra bu öneriyi kabul ettirmeyi başardık.

İşverenler sendikası adına toplantılara genellikle Yeni Sabah Gazetesi patronu Safa Kılıçlıoğlu katılıyordu. Kılıçlıoğlu yıllarca Menderes iktidarını destekleyerek Yeni Sabah'ı Türkiye'nin en büyük birkaç gazetesinden biri haline getirmiş, belli bir güç kazandıktan sonra da iktidarın giderek halk desteğini yitirdiğini farkedince muhalefete geçmişti. Bu nedenle Menderes'in en kızdığı gazete patronlarından biriydi, ekmek yediği sofraya bıçak soktuğunu düşünüyor olmalıydı.

Bir gün geç vakitlere kadar süren bir toplantıdan sonra Basın İlan Kurumu Genel Müdürü Sabahattin Selek genel

kurul üyelerini Beyoğlu'nun ara sokaklarında birinde bir yeraltı gece kulübüne davet etmişti.

İlk kadehler içildikten sonra sanıyorum İstanbul Ticaret Odası temsilcisi, geceyi renklendirmek için herkesin en beğendiği şiiri okumasını önerdi. Divan edebiyatından hece veznine kadar türlü şiirler okundu.

Sıra bana geldiğinde,

- Ben Türkiye dışından bir şey okuyacağım, dedim ve Paul Eluard'ın dizileriyle devam ettim:

Kan rengi bir ağaç varsa İspanya'da
Hürriyet ağacıdır
Susmayan bir ağız varsa İspanya'da
Hürriyeti haykırır
Bir bardak saf şarap varsa İspanya'da
Milletin olmalıdır.

Masada bir sessizlik oldu. Safa Kılıçlıoğlu son derece sinirlenmişti:

- Burada da mı komünistlik? Ağız tadıyla birkaç kadeh alacağız, diye sokrandı.

Diğerleri acele konu değiştirerek kendisini yatıştırmaya çalıştılar.

Hayatımda gördüğüm nankörlüklerin en iğrençlerinden birine ise ertesi gün tanık olacaktım. 15 Eylül 1961 Cuma, Genel Kurul toplantısının son günüydü.

O gün tüm Türkiye'de bir gerginlik vardı. Yüksek Adalet Divanı Yassıada'da yargılanan DP yöneticileri hakkında hükmünü vererek 15 sanığı idama mahkum etmişti. Milli Birlik Komitesi'nin hükmü onaylayıp onaylamayacağı merakla bekleniyordu.

Tartışmaların kızıştığı bir sırada toplantı salonunun kapısı açıldı. Bir görevli Genel Müdür Sabahattin Selek'in kulağına eğilerek bazı şeyler fısıldadıktan sonra hemen dışarı çıktı.

Selek tartışmaları keserek araya girdi:

- Bayar dahil 12 kişinin idamı müebbete tahvil edilmiş. Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun idamı ise onaylanmış...

Herkes buz kesilmişti ki, arsız bir kahkaha koptu. Safa Kılıçlıoğlu, Menderes'in desteğiyle Türkiye'nin en büyük medya patronlarından biri olan bu kişi, eski efendisinin idam hükmü karşısında üzüntü duymak şöyle dursun, arka arkaya histerik kahkahalar atıyor, çevresindekilerin tepkili bakışlarından hiç de rahatsız olmuyordu.

DP yöneticilerinin Yassıada'da yargılanmaları gerçekten traji-komik bir olaydı. Bebek davası, köpek davası gibi ucuzlukların yanısıra iki kez halkın oyuyla iktidar olmuş, seçime gitme niyetini açıklamışken askeri darbeyle devrilmiş bu kişilere adada uygulanan aşağılayıcı muameleler, 27 Mayıs darbecileri için pek de onur verici şeyler değildi.

Daha önceleri İstanbul'da Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu'nun bir toplantısı sırasında, artık Cumhuriyet'te çalışmaya başlamış olan Muammer Erol, Temsilciler Meclisi'ne seçilmiş bulunan İlhan Esen ve İlhami Soysal'la birlikte duruşmaları izlemek üzere Yassıada'ya gitmiştik.

Başgardiyan Albay Tarık Güryay'ın sanıklara uyguladığı kışla disiplini, İzmir'den tanıdığım "MBK üyeliği kendinden menkul" Başsavcı Altay Egesel'in abartılı "ihtilal savcısı" jestleri, mahkeme başkanı Salim Başol'un sanıklara karşı önyargılı tavrı tek kelimeyle bir adalet komedisiydi.

İdam kararlarının açıklandığı günün gecesi İzmir'e döndüm. DP'nin kalesi İzmir adeta bir ölü şehirdi.

Herhangi bir kitlesel tepkiye vakit bırakmamak için Milli Birlik Komitesi üç idam kararını hemen infaz etmek kararındaydı. Nitekim Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan derhal idam edildiler. Menderes'in idamı, intihar teşebbüsünde bulunduğu için bir gün ertelenmiş, bu yüzden durum daha da dramatik olmuştu.

Ama Menderes'in idamına karşı, iktidarın korktuğu gibi herhangi kitlesel bir karşı koyuş olmadı. AP ve YTP il merkezlerinde toplanmış olan partililer de kendi aralarında

ağlaşıp dövünmenin dışında sokağa taşacak herhangi bir eyleme girişmediler.

Belli ki tepkiyi yaklaşan genel seçimde göstereceklerdi. Zaten daha Yassıada duruşmaları sürerken MBK iktidarına karşı ciddi bir muhalefet oluşmaya başlamıştı. Kahvelerde, pazar yerlerinde, vapurda, otobüste halk çoğunluğunun memnuniyetsizliği açıkça hissediliyordu. 1961 Şubat'ında siyasal partilerin faaliyetine ve yeni partilerin kurulmasına izin verilir verilmez eski DP'lilerin Yeni Türkiye Partisi ya da Adalet Partisi adı altında hızla örgütlendikleri illerin başında İzmir geliyordu.

Kurucu Meclis'in 27 Mayıs 1961'de kabul ettiği yeni anayasayı onaylatmak için 9 Temmuz 1961'de düzenlenen referandumda da eski DP'lilerin yürüttüğü "Hayırda hayır vardır" kampanyası başarılı olmuş, İzmir'de halkın çoğunluğu yeni anayasaya red oyu vermişti.

İzmir'de Sabah Postası Gazetesi'nde oluşmaya başlayan çevremizde de uzun tartışmalardan sonra anayasaya hayır oyu vermeyi kararlaştırmıştık. Yeni anayasada Türk milliyetçiliğine vurgu yapılması, birçok maddede milliyetçi ögelerin ağır basması, sol düşünceyi ve örgütlenmeyi güvence altına alan hükümler taşımaması bu tercihi yapmamızda etkin olmuştu.

Türkiye'de gerçekten bir demokratikleşme isteniyorsa, yeni dönemde işçi sınıfının sesini duyuracak bir partinin siyasal arenada mutlaka yerini alması gerektiğini düşünüyorduk.

Evet, Şubat 1961'de yeni siyasal partiler kurulmasına izin verilmesi üzerine YTP ve AP'nin yanısıra, 12 sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi de kurulmuştu ama ne doğru dürüst bir program ortaya koyabilmiş, ne de gittikçe kızışmaya başlayan siyasal mücadele ortamında alternatif bir güç olabilmişti.

O kadar ki, TİP yaklaşan genel seçime katılmıyor, üstelik parti genel başkanı Avni Erakalın sağcı bir parti olan YTP'den milletvekili adayı oluyordu. Partinin İzmir İl Yö-

netim Kurulu'nda ise siyasi polisle yakın işbirliğindeki bazı karanlık kişiler yeralıyordu.

Hâlâ İzmir temsilcisi olduğum Öncü Gazetesi ise artık kelimenin tam anlamıyla YTP'nin organı haline gelmişti. Başyazar Aydın Yalçın aynızamanda YTP'nin genel başkan yardımcısı olduğundan, girilen genel seçim atmosferinde sadece bu partinin propagandasına hizmet edecek haberlere yer verilmeye başlanmıştı.

DP'nin kalesi olan İzmir'de YTP pek şanslı görülmüyordu. Kapatılan iktidar partisinin önde gelen isimleri ya da hapiste olanların yakınları daha çok AP'yi destekliyordu.

MBK'nin tepkilerini yatıştırmak amacıyla AP'nin genel başkanlığına Eminsu operasyonu sırasında emekliye ayrılan Genelkurmay Başkanı Ragıp Gümüşpala, genel sekreterliğe ise emekli albay Şinasi Osma getirilmişti. Gümüşpala 27 Mayıs Darbesi olduğunda 3. Ordu Komutanı'ydı. Gerçi darbeden sonra genel kurmay başkanlığına yükseltilmişti ama kendisinin Menderes'i devirenlere pek de sıcak bakmadığı biliniyordu.

Genelkurmay başkanlığından emekli edildikten sonra İzmir'e yerleştiğinde kendisiyle uzun bir röportaj yapmıştım. Siyasal ihtirasları olan, bir iktidar partisini çekip çevirebilecek bir kişi izlenimi bırakmamıştı. AP genel başkalığını üstlenmesi şaşırtıcıydı.

15 Ekim 1961 seçimleri için propaganda kampanyası başladığında yanına Osma'yı ve 27 Mayıs sonrası CHP'li sendikacılar tarafından Türk-İş'ten uzaklaştırılan eski genel başkan Nuri Beşer'i de alarak kent kent, kasaba kasaba büyük bir turneye çıkmıştı. Eskiden DP'nin kalesi olarak bilinen Ege bölgesinde oyların AP'ye gideceği daha ilk günlerde belli olmuştu. Özellikle Yassıada mahkumlarının eş veya çocuklarının AP saflarında "Gözlerime bakın, ne dediğimi anlarsınız" şeklindeki mesajları, MBK'ye maliye bakanı olarak hizmet sunmuş Ekrem Alican'ın ya da bir zamanlar DP'nin en keskin muhaliflerinden olan Aydın Yalçın'ın "bilimsel tahliller"le dolu nutuklarına göre DP taraftarı ya da sempatizanı kitlelerde daha etkin oluyordu.

Öncü başyazarı Aydın Yalçın'ın Karşıyaka'da bir sinema salonundaki konuşmasında DP dönemini "altın devri" olarak nitelemesi ve bu yüzden tutuklanması da İzmir'in tercihini değiştiremeyecekti.

Yalçın'ın tutuklanması gerçekten dramatik bir olaydı. DP döneminde keskin muhalefeti hâlâ belleklerde olduğu için "altın devri" inandırıcılıktan uzak bir seçim yatırımıydı. Ne ki kraldan ziyade kralcı bazı muhabirlerin kışkırtması üzerine polis harekete geçmiş ve kendisini kongre salonundan çıkarken yakapaça gözaltına almıştı.

Öncü'nün sahibi Nilüfer Yalçın eşinin tutuklanması üzerine derhal İzmir'e geldi. Toplantıyı izlemiş olan gazetecilerin çoğunluğu da, siyasal tercihleri ne olursa olsun, bir bilimadamı ve gazete başyazarı olan Aydın Yalçın'ın sırf bir seçim konuşmasından dolayı tutuklanmasını doğru bulmuyordu. İlk duruşmada, kendisinin devrik iktidarın kaba propagandasını yapmadığı, geçmiş dönemin ekonomik durumunu analiz ettiği şeklinde ifade verdik. Mahkeme bizim ifadelerimizi dikkate alarak Aydın Yalçın'ı derhal serbest bıraktı.

Seçimler, CHP'nin tek başına iktidar olma beklentilerine rağmen AP'nin başarısıyla sonuçlandı. AP, Millet Meclisi'nde CHP'den sonra ikinci parti, Senato'da ise birinci parti durumundaydı. Yeni Meclis'te bu iki partinin yanısıra YTP ve Osman Bölükbaşı'nın CKMP'si de önemli birer grupla temsil edilecekti.

Seçimlerde bizim Sabah Postası çevresi hiçbir partiye oy vermedi. Mehmet Ressamoğlu kırmızı kağıda basılmış sol bir seçim beyannamesi ve kırmızı oy pusulasıyla seçime bağımsız aday olarak katıldı. Tüm sandıklara dağıtılacak kadar oy pusulası bastırması zaten olanaklı değildi. Seçilme şansı olmamakla birlikte aykırı bir ses duyurmak için hepimiz Ressamoğlu'nun adaylığını destekliyorduk. Gerek Sabah Postası'ndaki yazılarımda, gerekse Öncü Gazetesi'ne geçtiğim haberlerde bu alternatif sesi duyurmaya çalışıyordum.

Kıyamet de bundan sonra koptu.

Sabah Postası özünde CHP'nin kurduğu bir gazeteydi.

Gazete yönetmeni Orhan Rahmi Gökçe, CHP'nin tutumunu her eleştirişimde, İnönü'ye güvenmek gerektiğini, bir gün CHP iktidara gelirse İnönü'nün sosyalist düşüncenin örgütlenmesini serbest bırakacağını söyleyip durmuştu. Hemen her gün gazetede ya da parti mitinglerini izlerken karşılaştığım CHP'liler, birkaç istisna dışında, hiç de sola açılım yapacak kişiler izlenimi vermiyordu. İddia edildiği gibi İnönü böyle bir açılım yapsa bile, buna en başta CHP kadrolarının engel olacağını düşünüyordum.

Yeni Meclis, askeriyenin dayatmasıyla Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı seçtikten sonra, en yüksek oy alan iki parti arasında bir koalisyon hükümeti kurmaya karar verdi. AP'nin yanısıra artık CHP de iktidar partisiydi.

Seçimdeki başarısızlık ve AP'yle koalisyon kurmaya mecbur olmak CHP kadrolarını zaten büyük bir moral çöküntüsüne sürüklemişti. Belki bunun da etkisiyle, seçimlerde CHP'yi desteklememiş olan herkese düşmanca bakmaya başlamışlardı.

Bir sabah gazeteye geldiğimde Haldun Gürtin ezile sıkıla, bana gazete yönetiminin kararını tebliğ etti:

- Doğan, biliyorum kızacaksın, ama patron senin yazılarından dolayı küplere binmiş, Ankara'dan geldiğinde "Gazeteyi Pravda'ya döndürmüşsünüz, Doğan artık köşe yazısı yazmayacak..." diye emir verdi.

Patron, eski maliye bakanlarından Şevket Adalan'dı. CHP kontenjanından da Temsilciler Meclisi üyeliği yapmıştı. Ama yazılarıma tepki gösteren sadece o değildi. Uzun yıllar parti içinde Adalan kuşağına muhalefet eden Dr. Lebit Yurdoğlu, Arif Ertunga, Necip Mirkelamoğlu gibi genç isimler de 1961 seçimlerinden sonra iktidara ortak olur olmaz aynı tahammülsüzlüğü paylaşmaya başlamışlar, hattâ sol düşmanlığında tek parti dönemi kalıntılarını bile geride bırakmışlardı.

Haldun kendisine verilen misyonu yerine getirmek zorunda kaldığı için üzgündü, bir ara yol bulmaya çabalıyordu:

- Gazeteyi bugüne birlikte getirdik. Yazı yazamasan bile gazeteyi birlikte çıkarmaya devam edelim.

- Olacak şey mi? Adamları küplere bindiren sadece benim yazılarım mı? Ya gazetenin manşetleri, haberlerin seçimi, yorumlar? Bu gazete artık iktidar organı olmuştur. Aykırı seslere tahammül edemez. Bence bu iş burada biter. Zaten izin hakkımı vakti geçtiği halde hâlâ kullanmadım, ben izne çıkıyorum. Sana kolay gelsin, diyerek sendikaya gittim.

Bahane arıyorlarmış, patronun mutabakatı olmadan izne çıktığım gerekçesiyle hemen kontratım feshedildi.

Kala kala Öncü Gazetesi kalmıştı. Ama Öncü de YTP'nin genel seçimlerde AP karşısında kesin yenilgiye uğramasından sonra büyük sarsıntı geçiriyordu. YTP borazanlığı yapmak pahalıya patlamıştı. Aylardır ücretlerimiz ödenmiyordu. Birikmiş aylıklarımı ödenmediği takdirde artık haber servisi yapamayacağımı bildirdim.

Bu dönemde tüm zamanımı sendika çalışmalarına vermeye başladım. Çalışan gazetecilerin asgari ücretlerini tesbit etmek üzere Asgari Ücret Komisyonu toplanacaktı. Sendika, patron ve hükümet temsilcilerinin de katıldığı komisyonda çalışan gazetecileri temsil yetkisini bana verdi.

Artık gazete çalışması da yapmadığımdan, komisyon toplantısından önce haftalarca süren yoğun bir inceleme yaptım. Dünyada gazeteci ücretlerinin genel ücret ortalamasına göre oranlarını saptadıktan sonra, bir gazetecinin başka gelir kaynaklarına bağımlı olmadan özgürce çalışabilmesi ve mesleki planda sürekli kendini yenileyebilmesi için alması gereken net aylığın ne olması gerektiğini fiyat endeksleri bazında saptadım. O sıralarda birkaç İstanbul Gazetesi'nin muhabirleri dışında muhabirler ayda 500-600 Lira, sayfa sekreterleri, istihbarat şefleri, sorumlu müdürler ise 900-1000 Lira civarında bir ücret alıyordu.

Benim hazırladığım dosyaya göre, asgari gazeteci ücretlerinin bunun en az üç misli olması gerekiyordu.

Komisyon toplantısında devleti İzmir Çalışma Müdürü, işverenleri ise Ticaret Gazetesi Sahibi Suha Sukuti Tükel temsil ediyordu. Suha Bey, sol eğilimime rağmen cemiyet

yönetim kurulu seçimlerinde beni desteklediği gibi, gazetesinde çalışmam için sürekli teklifte bulunuyordu.

Çalışma Müdürü ise işçi hakları konusunda son derece titiz, başka bürokratlara pek benzemeyen bir kişilikti. 212 sayılı yasa çıktıktan sonra da özel görüşmelerimizde çalışan gazetecilerden yana tavrını sürekli vurgulamıştı. Toplantı açılınca ilk sözü bana verdi. Hazırladığım hacimli dosyanın birer kopyasını diğer iki üyeye verdikten sonra sözlü olarak zam isteğinin gerekçelerini anlattım.

Suha Bey âdeta şok geçiriyordu:

- Doğan, bu kadar ağır bir zammı nasıl teklif edebiliyorsun? Bu zamlar kabul edilirse, emin ol, tüm gazeteler kapıya kilit vurur.

Beklediğim bir itirazdı, bunu için de gazetelerin satış rakamlarını ve ilan gelirlerini de ayrı bir dosyada toplamıştım. Onları ayrıntılı olarak açıkladıktan sonra, ücret zamlarından ötürü hiçbir gazetenin kapanmayacağını vurguladım.

- Kaldı ki, dedim, daha tatmin edici ücretlerle daha bir şevkle çalışacak olan gazeteciler, hiç endişelenmeyin, gazetenin satış ve ilan gelirlerini daha da yükseltirler.

Oylamada Suha Bey'in muhalif oyuna karşı iki oyla benim önerdiğim asgari ücretler aynen kabul edildi.

Ertesi gün sendika lokaline gidip de yeni asgari ücretleri açıkladığımda kimse sözlerime inanamıyor, şaka yaptığımı sanıyorlardı. Onaylanan dosyayı masanın üzerine serdiğimde tereddüt kalmadı.

Kimisi sevinçten yeni aylıkla neler yapabileceğini hesaplıyor, kimisi de:

- Değil mi ki bu işi başardın, sendikanın önüne senin heykelini dikeceğiz, diye övgüler yağdırıyordu.

- Ama daha bitmedi, dedim. Önce patronların bu karar karşısında gösterecekleri tepkilere ve yapacakları şantaja direnmemiz gerek. Tabii yürürlüğe girebilmesi için Çalışma Bakanlığı'nın da bu kararları onaylaması şart...

Yeni kurulan hükümette Bülent Ecevit çalışma bakanı olduğu için bakanlığın onaylayacağından herkes emindi.

Ecevit de düne kadar çalışan gazeteci değil miydi, hemen onaylamasından daha tabii ne olabilirdi?

O sıralarda Karşıyaka'dan Hatay Semti'ndeki yeni Gazeteciler Sitesi'ne taşınmıştım. 29 gazetecinin ortak olduğu yapı kooperatifimiz altı yıl kadar önce kurulmuş, ancak çeşitli formalitelerden ötürü inşaatın tamamlanması çok uzun sürmüştü. Kooperatif ilk kurulduğunda benim ortak olmaya niyetim yoktu. Ev sahibi olmayı falan düşünmüyordum.

Orhan Rahmi Gökçe:

- Büyük nasihatı dinle Doğan, demişti. Her daim böyle genç kalmayacaksın. Yarın yaşlandığında sokakta kalmamak için bir güvencedir, o zaman da beni hayırla yadedersin.

İmar izninin alınması ve inşaatı yıllarca süren İzmir Körfezi'ne nazır, bahçeli kooperatif evleri hepimizi kira derdinden kurtarmıştı. Ne ki ben bu evde ancak bir yıl oturabilecek, sonra ömür boyu huzurla oturabilmeleri için ana babama emanet edip yeniden gurbete düşecektim.

Sitede oturan gazeteci arkadaşlar asgari ücretlere zam haberini o akşam ailelerine de anlatmışlardı. Ay sonunu zor getiren aileler bu haberden duydukları sevinci annemle paylaşmak için çoluk çocuk bizim eve taşınmaya başladılar.

Ama herşey birkaç gün içinde tersine döndü.

Her gazete patronu personelini alelacele toplantıya çağırıp Asgari Ücret Komisyonu kararının ne denli yıkıcı olduğunu anlattıktan sonra beklediğim şantajı bastırmıştı:

- Bu karar onaylanırsa, gazetelerin kapısına kilit vurmaktan başka çaremiz kalmaz. O zaman kendinizi sokakta bilin.

Haftalık sendika toplantısına gittiğimde, o zamana kadar beni coşkuyla karşılayan, sarılıp öpenlerin suratları bir karış, selamımı dahi almaktan kaçar gibiydiler.

Hele ilk gün beni en fazla kutlamış olan bazıları vardı ki, daha da ileri gidiyordu:

- Yaptığını beğendin mi? Bu kadar yüksek zam çıkarttırılır mı? Patronlar gazetelerinin kapısına kilit vuracaklar. Haksız da değiller... Sokağa atılırsak vebali boynuna...

Direnmenin gereği üzerine ne söylediysem bir kulaktan girip öteki kulaktan çıkıyordu. Leitmotiv gibi hep aynı soru tekrarlanıyordu:

- Ya sokağa atılırsak?

- Madem öyle, Çalışma Bakanı'na toplu dilekçe verip benim çıkarttığım kararın reddedilmesini isteyin. İçiniz rahat olsun, zaten Ankara ve İstanbul asgari ücret komisyonları daha karar vermedi. Belki de onlar patronların önerdiği ücretleri kabul edecekler. O zaman İzmir'in kararlarını reddettirmek daha kolay olur. Benden bu kadar. Yolunuz açık olsun...

*

Türkiye artık yeni gelişmelere gebeydi. Geleneksel DP-CHP kutuplaşması üzerine kurulu siyasal yapılanma çökmüş, DP'nin devamı olan AP ile CHP anayasanın da gerisinde kalan bir program üzerinde çıkar birliği yapmıştı. Radikal değişim isteyenler, özellikle de sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra, yeni arayışlara yöneliyorlardı.

Alışılmışlar dışında ilk farklı ses Doğan Avcıoğlu'nun çıkarttığı *Yön Dergisi*'ydi. Avcıoğlu, CHP kontenjanından girdiği Temsilciler Meclisi'nde SBF Asistanı Mümtaz Soysal ve gazeteci İlhami Soysal'la yakın işbirliği içinde olmuştu, anayasanın belli maddelerinin görüşülmesinde üçü hep ortak tavır almışlardı.

İlhami Soysal, Metin Toker'in *Akis Dergisi*'nde çalıştığı günlerden beri yakın arkadaşımdı. Avrupa seyahatinde, sendikal çalışmalarda birlikte olmuş, daha sonra ben İzmir'de o Ankara'da olmak üzere Milliyet Gazetesi temsilciliklerinde bulunmuştuk.

"Sol eğilimli" üyelerin Temsilciler Meclisi'ndeki çalışmaları hakkında olduğu gibi, Yön Dergisi'nin çıkış hazırlıkları konusunda da kendisinden sürekli bilgi alıyordum. Dergi daha çıkmadan büyük bir coşku yaratmıştı. Coşkunun nedenlerinden biri de, Yön'ün ilk sayısının

çıkışının , Türk-İş Konfederasyonu'nun işçi hakları için İstanbul'da Saraçhanebaşı'nda düzenleyeceği 31 Aralık mitingiyle çakışmasıydı. Türkiye'de ilk kez işçiler büyük kitleler halinde meydanları işgal ediyordu.

Saraçhanebaşı mitinginden sonra Türk-İş'in destekleyeceği bir *Çalışanlar Partisi* fikri de ortaya atıldığı için, bu yeni açılımın giderek işçi sınıfı ağırlıklı bir yörüngeye oturması olasılığı da doğmuştu.

O sıralarda TKP'den herhangi bir perspektif verilmediği, *Türkiye İşçi Partisi* de neredeyse bir yıldır bitkisel yaşam sürdürdüğü için İzmir'den Yön Bildirisi'ne biz de destek bildirdik. Bunu öğrendiğinde Avukat Enver Arslanalp, Yön hareketinin geçmişteki Kadro hareketinin yeni bir versiyonu olduğunu vurgulayarak imza verdiğimiz için bizleri şiddetle eleştirdi.

Gerçekten de, İlhami'yle daha sonra yaptığımız söyleşilerde edindiğim izlenim, Yön hareketinin giderek daha çok seçkinci, devletçi bir nitelik taşıyacağıydı. AP-CHP koalisyonunun kurulması, eski DP'lilerin devlette yeniden söz sahibi olmaya başlaması üzerine askerin bu kez daha radikal bir darbe yapması beklentileri de güç kazanmıştı. Yön'cüler de siyasal değerlendirmelerini yaparken böyle bir varsayımı sürekli ön planda tutuyorlardı.

Askeriyenin siyasete müdahalesi ihtimali beni sürekli endişelendiriyordu. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra kitlelerin memnuniyetsizliğine, askere güvensizliğine yakından tanık olmuştum. Anayasa referandumundaki düşük "evet" oyu, genel seçim sonuçları yeni bir askeri müdahalenin 27 Mayıs'taki kadar dahi destek bulamayacağını gösteriyordu.

Bir yandan OYAK kurularak askerlere ayrıcalıklı bir statü kazandırılırken, yeni anayasayla oluşturulan yeni bir paramiliter kurumun, *Milli Güvenlik Kurulu*'nun faaliyete geçirilmesi kaygılarımı daha da arttırıyordu.

Seçimlerden birkaç hafta sonraydı, İzmir'deki Yurtiçi Bölge Komutanı Tuğgeneral Şevket Ozan tüm gazetecileri bir veda toplantısına davet etmişti. Karargâhtaki toplantıda general kendisinin anayasaya göre yeni kurulan Milli Gü-

venlik Kurulu genel sekreterliğine atandığını, bu nedenle İzmir'deki görevinden ayrılacağını açıkladı.

Milli Güvenlik Kurulu'nun neyin nesi olduğunu, hangi görevleri yerine getireceğini sorduğumda, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonunun sağlanmasında hükümete tavsiyelerde bulunacağını, ama kendisinin de daha fazla bir şey bilmediğini, daha fazlasını Ankara'ya gidip genel sekreterliği üstlendikten sonra öğreneceğini söylemekle yetindi.

O dönemde ordu içinde hiyerarşi dışı fiili gruplaşmalar daha ağır bastığı için MGK'nun gerçek misyonunun ne olduğunu uzun yıllar kamuoyunda pek öğrenilemeyecekti, ta ki Demirel'in ileride bu kurum adına sola karşı ilk açık mücadele bildirisini yayınlattırmasına kadar...

*

Aylardır işsizdim ve ücret zamlarından ötürü gazete patronları beni "tehlikeli ajitatör" olarak damgalayıp kara listeye koydukları için artık İzmir basınında iş bulma şansım da kalmamıştı.

16 yaşından beri hayatını kazanarak ailesine sürekli maddi katkıda bulunmuş bir insan olarak bu katkıyı artık sürdürememek de ağırıma gidiyordu. Nihayet kafama koydum. Ne bahasına olursa olsun *Öncü*'deki birikmiş ücret alacaklarımı kısmen de olsa tahsil edip bir süre için hem geçimimi sağlamak, hem de İngilizce'mi ilerletmek amacıyla göçmen işçi olarak yurt dışına gidecektim.

Öncü'den ücret alacağımın tahsilini sağlama almak için de kendilerine bir mektup yazarak bu kez de ödeme yapılmadığı takdirde yürürlükteki 212 sayılı kanuna göre ödemede gecikilmiş ve gecikilecek her gün için yüzde 5 gecikme zammı talep edeceğimi de bildirdim. Bunun üzerine Nilüfer Yalçın beni hemen Ankara'ya çağırdı.

21 Şubat 1962'de Ankara'ya gittim. Gazetede gergin bir hava vardı. Yalçın:

- Bugün ya da en geç yarın ücret borcumuzu kapatacağız, ama şu anda Ankara'da önemli gelişmeler oluyor. Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir'in darbe yapacağı söyleniyor. Ben şimdi Meclis'e gidiyorum. İstersen sen de gel, dedi.

Öncü'deki arkadaşlarla ayaküstü beş on dakika sohbet ettikten sonra Nilüfer Yalçın'la bir taksiye atlayarak doğru Meclis'e gittik.

Koridorlarda sürekli koşuşmalar, endişeli tartışmalar oluyordu. Basın Bürosu'na doğru ilerlerken İlhami Soysal'a rastladım.

- Böyle bir günde senin Ankara'da işin ne? dedi. Yeni bir darbe olmak üzere. Başarılırsa İzmir'de güvenilir arkadaşlara gerek var. Buraya gelmek için kötü gün seçmişsin...

Kendinden öylesine emin bir hali vardı ki, sormadan edemedim:

- Darbe olacaksa bu askerin işi. Size ne oluyor?

- Ne demek ne oluyor? Askerin sivil kadrolara da ihtiyacı var. Yarın çok şey değişebilir.

- Askeri darbeyle hiçbir şey değişmez. İsmet Paşa kaçın kurası, enindc sonunda baskın çıkar. Zaten bir aksilik olmazsa ben yarın öbürgün İngiltere'ye gidiyorum.

- Ha, yurt dışına gidiyorsan, ona bir şey demem. Zaten Avrupa seyahati sırasında da sana söylemiştim. Evli falan olmasam, senin kadar yabancı dil bilsem ben dc çoktan gitmiş olurdum.

Sonra o hınzır gülümseyişiyle uzun uzun gözlerimin içine bakarak dalga geçti:

- Ama sen yarın gitsen bile oralarda kalamazsın, en kısa zamanda bir bahane bulur, dönüp gelirsin, dedi. Ne de olsa asil bir Türk gencisin!

İlhami'yle sohbet ederken, birden Basın Bürosu'ndan yüksek sesle bir anons yapıldı:

- Tüm basın mensupları hemen Basın Bürosu'na gelsin. Önemli bir açıklama yapılacak.

Açıklamayı dinlemek üzere Basın Bürosu'na doğru ilerliyorduk ki, birçok milletvekili de büyük merak içerisinde

gazetecilerle birlikte aynı istikamete koşuşturmaya başladı. Büro gazetecilerle dolup taştığı için milletvekilleri kapının önünde kümelenmiş ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu.

Açıklama kısa ve netti:

- Şu anda tanklar Harp Okulu'ndan Meclis'e doğru harekete geçmiş bulunuyor. Sizlerden ricamız...

Daha cümle tamamlanmamıştı ki herkes Harp Okulu istikametine bakan pencerelerin önüne üşüştü, tankların ilerleyişine gözleriyle tanık olduktan sonra da yazı işlerini haberdar etmek üzere telefonlara hücum etti.

Milletvekilleri de durumun vehametini kavramıştı.

Önce AP'li milletvekilleri durumu öğrenir öğrenmez koşar adım Meclis'i terketmeye başladı. Kırmızı plakalı ya da özel arabalar, taksiler tıka basa dolu birbiriyle yarışarak Meclis'ten uzaklaşıyordu.

CHP'li milletvekilleri daha sakin görünmeye çalışıyordu. İçlerinden birisi,

- Nasıl olsa bize dokunmazlar, diyecek oldu.

Tecrübeli gazetecilerden biri:

- Siz öyle sanın. Bu kez darbe yapılırsa 27 Mayıs gibi olmaz, CHP'liler de AP'liler gibi kendilerini Yassıada'da ya da bir başka adada bulabilir.

Bunu üzerine CHP'li milletvekilleri de tabanları yağlayarak kendilerini Meclis dışına atabilmek için kapıya doğru koşuşturmaya başladılar. Yarım saat bile geçmemişti ki, Meclis'te gazetecilerle birkaç görevli dışında kimse kalmadı.

Biz de bir taksiyle Kızılay'daki gazete bürolarına ve Gazeteciler Cemiyeti'ne uğradıktan sonra Rüzgarlı Sokağa döndük.

Bazı gazetecilerin sanki darbe başarılmış, genç subaylar yönetime elkoymuş gibi sevinç gösterilerinde bulunmalarına karşılık Nilüfer Yalçın:

- Bunlar romantik... Daha sabaha kadar çok vakit var. Gün doğmadan neler doğar? diyordu.

Gerçekten de ortada bir darbe girişimi falan yoktu. Sadece CHP-AP iktidarının ordu içinde yapmak istediği tasfiyelere karşı bir tepki söz konusuydu, başta Talat Aydemir

olmak üzere direnişe katılan diğer komutanlar atama kararlarının iptalini istiyorlardı.

Harp Okulu dışında Tank Okulu, Süvari Grubu, Muhabere Okulu, Zırhlı Birlikler Eğitim Merkezi, Jandarma Okulu, 229. Piyade Alayı ve en önemlisi Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı da direnişe katılmıştı.

Başta Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakan İsmet İnönü olmak üzere devlet zirvesi Çankaya Köşkü'nde direnişi çökertmenin planlarını yapmak üzere toplandıklarında Muhafız Alayı Komutanı Binbaşı Fethi Gürcan hepsini kolaylıkla tutuklayabileceği halde, darbe yapmak niyetinde olmayan Albay Talat Aydemir tutuklama fikrine karşı çıkmış, hepsini serbest bıraktırmıştı.

Ne ki insani duygularla böyle davranan Aydemir'in karşısında daha milli mücadele yıllarında efsanevi gerilla komutanı Çerkez Ethem'i tasfiye etmiş, siyasetin tüm entrikalarını son derece iyi bilen, insani duygularla değil kurmay hesaplarıyla hareket eden tilki gibi kurnaz bir başka asker vardı: İnönü. Aydemir'in kendilerini serbest bıraktırdığını öğrenir öğrenmez, çevresindekileremüjdeyi verecekti:

- İşte şimdi kaybetti Harbiye Komutanı!

Direniş, sabaha karşı İnönü'nün kimsenin cezalandırılmayacağına dair yazılı taahhütname vermesi karşılığında Aydemir'in alarmı kaldırıp evine dönmesiyle sona erdi.

Ertesi gün Öncü'ye gittiğimde, arkadaşlardan bir kısmı, askere pek güvenmeseler de, en azından köklü değişimlere yol açabilecek bir fırsatın kaçırıldığı düşüncesiyle son derece üzgündü.

Gazetenin sahibi Nilüfer Yalçın, hem askerlere, hem de askerlerin direnişini bastıran İnönü yönetimine mesafeliydi. Ağır mali yükler altındaki Öncü'nün de uzun süre devam edemeyeceğinin farkındaydı. Öncü macerasına bir son verip çalışmalarını başka bir gazetede yine basın emekçisi olarak sürdürmek niyetindeydi.

O gün ne yapıp edip benim ücret alacaklarımı denkleştirerek ödedi. O zamanın parasıyla 2500 Lira kadar tutuyordu.

Gazetenin mali koşullarını bildiğim için ben de günde yüzde 5'lik gecikme faizlerini talep etmekten vazgeçtim. Nilüfer Yalçın'a gösterdiği duyarlılıktan dolayı teşekkür ederek ayrıldım. İlk Öncü seriüveni böylece sona erdi.

Bir an önce İngiltere'ye hareket etmek için İzmir'e geçtim. Bu arada kontratımı usulsüz olarak feshedeп Sabah Postası'na karşı da tazminat davası açmıştım. Avukatım Suha Çilingiroğlu başarılı bir hukuk mücadelesi vererek bu tazminatı almamı sağladı. Bu da yurt dışı seyahat masraflarının bir kısmını karşılayacaktı.

İzmir'de son yol hazırlıkları yaparken sendikadan aradılar. Asgari Ücret Komisyonu'nda kabul ettirdiğim ücret artışından dolayı patronların baskısıyla bana karşı aldıkları düşmanca tavrın yanlışlığını farketmişlerdi.

- Tekrar birlikte mücadele edelim, İngiltere'ye gitme fikrinden vazgeç, dediler.

Vazgeçsem ne olacaktı? Birkaç ay öncesine kadar beni transfer etmek için peşimde koşan patronların hâlâ kara listesindeydim.

- Vazgeçmiyorsan bile, senden bir ricamız var. Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, eski bir çalışan gazeteci olduğu halde, asgari ücret kararlarını onaylamayı oyalayıp duruyor. Sendika adına bir heyet kendisini ziyaret edip bir an önce onaylamasını isteyecek. Kararı sen çıkarttırdın, dosyayı da en iyi sen tanıyorsun. Heyete katıl, Ankara'ya birlikte gidelim.

Kabul ettim. Sanıyorum beş kişilik bir heyet halinde Ankara'ya gittik. Ecevit bizleri bakanlıktaki makam odasında kabul etti. Bir süre bazı projelerinden bahsettikten sonra,

- Biliyorum, asgari ücret kararlarının gecikmesinden şikayetçisiniz. Ama öylesine tepki, özellikle gazete sahiplerinden o kadar baskı geliyor ki...

- Sayın bakan, bizimki de gazete çalışanlarının tepkisi, diye hemen karşılık verdim. Yıllarca bizlerle aynı yaşam koşullarını paylaştınız. Hükümette bizi en iyi anlayacak şahsiyet sizsiniz. Dosyadaki verilerin sırf patronlardan gelen baskı yüzünden gözardı edilmesi mümkün değil.

- Bir dakika, dedi, ben dosyayı incelemek fırsatı bulamadım, ama müsteşarımız ayrıntıları iyi biliyor.

İç telefonla müsteşarın kendi makamına gelmesini rica etti. Hayli kelli felli, tam bir yüksek bürokrat görünüşüne sahip müsteşar makam odasına girdiğinde gördüklerimiz karşısında hepimiz donup kaldık. Sanki bu zat bakan, Ecevit ise onun maiyetinde birisi...

Ecevit müsteşarına İzmir Asgari Ücret Komisyonu'nun kararı konusunda görüşünü ezile büzüle soracak oldu, müsteşar yukarıdan ve çok bilmiş bir edayla yeni asgari ücretlerin kabul edilemez olduğunu, patronların ve partilerin tepkisini göz önünde tutmak gerektiğini söyleyerek kestirip attı.

Eski meslektaşlarının önünde kendisini küçük düşüren bu tavırdan hayli rahatsız olmuş olmalı ki, Ecevit teşekkür ederek müsteşarını bürosuna gönderdi, sonra bize dönerek:

- Yine de ben elimden geleni yapacağım, dedi. Ankara ve İstanbul'daki çalışan gazeteciler de destek verirlerse onaylamam daha kolay olur...

Bu görüşmeden sonra ben hem Ankara'daki hem de İstanbul'daki sendikalarla görüşmeler yaptım. O illerin asgari ücret komisyonlarında İzmir'dekilerle kıyaslanamayacak kadar düşük ücretler kabul edilmişti. Sendikaların baskısıyla bu illerin ücretleri de bakanlık katında İzmir'dekilerin seviyesine çıkartılmalıydı.

Üç kentteki meslektaşlara da:

- Bu ücretler yüzünden ben bugün işsizim ve göçmen işçi olarak Türkiye'den ayrılıyorum, dedim. Kavgayı mutlaka olumlu sonuçlandırmalısınız.

Ankara'dan ayrılırken İlhami Soysal'la uzun uzun sohbet ettik. 22 Şubat direnişinin çöküşünden dolayı hâlâ üzgündü, hayal kırıklığı içindeydi.

- Umarım biletin gidiş-dönüş olmaz, dedi. Git ve de uzun süre dönme, kendine yeni bir gelecek hazırla... Demiştim ya, evli olmasam ben çoktan yapardım bunu, ama benim için çok geç. Haydi fazla oyalanma, oyalanman uzadıkça hiç gidemeyebilirsin.

İzmir'de ailemle, arkadaşlarımla vedalaştıktan sonra Haziran 1962 başında İngiltere yoluna koyuldum.

Sirkeci Garı'ndaki bilet kuyruğunda sıra beklerken İlhami'nin söylediklerinden dolayı tam bir kararsızlık içindeydim.

Sadece gidiş mi, yoksa gidiş-dönüş mü?

Sıra bana geldiğinde bir iki saniyelik bir tereddütten sonra ağzımdan şu kelimeler döküldü:

- Venedik ve Paris üzerinden Londra. İkinci mevki, sadece gidiş!

Yanımda küçük bir el çantası, içinde birkaç iç çamaşırı ve değişim gömlek, bir İngilizce-Türkçe lügat, sınırlı olan paramdan fazla harcamamak için de bol miktarda sucuk, yuvarlak kutularda gravyer peynirleri ve bir sürü yaprak sarma ve fasulya plaki konserveleri.

Avrupa treni Sirkeci Garı'ndan hareket ettiğinde altı kişilik kompartımanımız kompleydi. Benim dışımda Marsilya'daki akrabalarını ziyarete giden yaşlı bir Ermeni kadın, Londra'daki ailesinin yanına giden Kıbrıs Türkü bir genç kız, Pakistan'lı iki delikanlı ve İranlı bir işadamı...

Akşam üzeri trenimiz İstanbul surlarını da geride bırakıp Trakya'nın derinliklerine doğru süzülürken artık bitip tükenmez gurbetçi yaşamımın yepyeni bir dönemi başlıyordu.

Parti çağrısının kısa kestirdiği göçmenlik 1962

Bu ilk zorunlu göçten bazı anekdotlar dışında önemli bir şey kalmadı belleğimde.

Tren hareket ettikten kısa bir süre sonra bu ilk gurbet arkadaşlarıyla kısa zamanda derin bir sohbete koyulduk. Daha çok İstanbul'lu Ermeni madamla ve Kıbrıs'lı genç kızla Türkçe sohbet ediyor, arada Pakistan'lılarla ve İran'lıyla da İngilizce konuşuyorduk.

Pakistan'lı gençler İngiltere'de kendilerine yeni bir ufuk açma hayalindeydiler. İran'lı ise trene tam üç bavulla binmiş, iki hammal bu bavulları zor bela vagona çıkartıp bagaj raflarına yerleştirebilmişlerdi. İşadamı olduğunu, turistik seyahat için Fransa'ya gittiğini söylüyordu.

Ermeni madam son derece hoşsohbet, görmüş geçirmiş bir kadıncağızdı. İstanbul'daki ailesinin, Marsilya'daki yakınlarının fotoğraflarını gösteriyor, hepsinin kendi alanlarında ne denli başarılı olduklarını anlata anlata bitiremiyordu.

Ankara Üniversitesi'nde öğrenci olduğunu söyleyen Kıbrıs'lı genç kız ise yaz tatilini geçirmek üzere Londra'daki ailesinin yanına gidiyordu.

Hava kararıp da yemek vakti geldiğinde ben Sirkeci garında yaptırdığım sandviçimi kemirirken Ermeni komşum yanındaki sepetten nefis kuru köfteler, yalancı dolmalar çıkartıp hepimize ikram etmeye başladı. Hepsi de son derece nefisti.

Biraz sonra Pakistan'lılar da azık paketlerini açtılar. Her ikisi de bol yağlı pirinç pilavı görünümündeki bir şeyi avuçlayarak yemeğe başlayınca Kıbrıslı genç kız manzaradan pek hoşlanmamış olmalı ki kendisini alelacele koridora attı, İranlı da arkasından... Ermeni bayan ise görgüsüzlük üzerine birşeyler söylenmeye başlayarak kompartımanın penceresini açtırdı.

Köy yaşamımdan böyle şeylere alışık olduğum için yemeklerini bitirinceye kadar Pakistanlılarla sohbete devam ettim. O sırada Pakistan General Eyüp Han'ın diktatörlüğü altındaydı.

İranlının aklı fikri ticaretteydi. Seyahatini de bavullara tıkabasa doldurduğu İran halılarını Paris'te satarak finanse edeceğini iftiharla anlatıyordu.

Trenimiz Almanya'dan geçmeyeceğinden vagonlarda pek göçmen işçi yoktu. Oysa bir gün önce vize almak için Bulgaristan Konsolosluğu'na gittiğimde binanın önü Almanya'ya gidecek olan göçmen işçi kalabalığından ötürü mahşer gibiydi. Almanya'yla göç anlaşması imzalanıp da ilk göçmen işçinin Sirkeci Garı'ndan davul zurnayla uğurlanmasının üzerinden henüz bir yıl bile geçmemişti.

O gece gözümü pek uyku tutmadı. Zaten altı kişilik kompartımanda uyumak da pek mümkün değildi. Ama ben bir an önce tren penceresinden sınırlı da olsa Bulgaristan'ı görmek istiyordum. Göreceğim ilk komünist ülkeydi bu.

Sabah ortalık aydınlanmaya başlayınca işlenmiş tarlalar, küçük yerleşim birimleri gözlerimizin önünden akıp geçmeye başladı. Trenimiz Sofya'dan önceki bir istasyonda duraklayınca peronda bir koşuşturma oldu. Çoğunluğu kadın birçok işçi arkalarda bir vagona doluştu. İstasyonda iki kadın işçi ellerinde çalı süpürgeleriyle yerleri temizliyordu.

O yıllarda anti-komünist Türk medyasında, komünist rejimi karalamak için "Bulgaristan'da kadınlara çöpçülük yaptırıyorlar" propagandası eksik olmazdı.

Gece rahat uyuyamadığı için Kıbrıslı genç kız da yanıma gelmiş, sohbet ediyorduk.

Daha önceki söyleşilerimizden benim sol eğilimli ol-

duğumu anladığı için, belki de beni doğru yola çekebilme umuduyla:

- İşte görüyorsunuz... Zavallı kadınlar sabahın köründe yerleri süpürüyor, dedi.

- Görüyorum, pek de aykırı bulmuyorum. Kadın-erkek eşitliği ise kadınlar da erkekler gibi her türlü işte çalışabilir, diye yanıtladım. Ardından da sordum:

- Peki, Kıbrıs'ı bilmem ama, Türkiye'de, özellikle köylük kesimde kadınların hangi koşullar altında yaşadıklarını ve çalıştıklarını hiç görmediniz mi?

- Haklısınız, dedi, ama ne de olsa komünist rejim. Kıbrıs'ta en büyük korkumuz, Rumlar değil, AKEL'in, yani Rumların komünist olanlarının bir gün tüm adaya hakim olması.

O sırada trene binmiş olan Bulgar görevliler Bulgarca bir şeyler söyleyerek pasaportlarımızı kontrol etti, doldurmamız için ellerimize bir takım kağıtlar tutuşturdu.

Davranışları oldukça kaba olduğundan Kıbrıslı kız üsteledi:

- Haklı değil miymişim?

Ama o sırada beni ilgilendiren, görevlilerin tavırlarından çok, Sofya'ya yaklaştıkça yol kenarlarını, istasyonları süsleyen, kiril alfabesinden dolayı ne yazılı olduğunu anlayamadığım, ama grafik olarak son derece çarpıcı rengarenk büyük boy propaganda panolarıydı.

Sofya Garı'nda bir saat kadar kaldık. Trenden inip bir şeyler almaya, bir kahveye gitmeye bile izin verilmediğinden, izlenimlerimiz, diğer ara istasyonlarda olduğu gibi tren pencerelerinin çerçevesiyle sınırlı kaldı.

Sirkeci Garı'nda bize söylendiğine göre bindiğimiz tren bizi Paris'e kadar hiç aktarma yapmadan götürecekti.

Ne ki, İtalya'ya varmadan önceki son Yugoslav istasyonunda durduğumuzda, kabalıkta Bulgar görevlilerden hiç de geri kalmayan Yugoslav görevliler, bu treni derhal terkederek birkaç hat ötede yirmi dakika sonra hareket edecek bir başka trene geçmemiz gerektiğini söylediler. Yoksa o treni kaçırabilirdik.

Talimat İngilizce verildiği için başımıza geleni kompartıman komşularına ben anlatmak zorundaydım. Yirmi dakikada bu operasyonu gerçekleştiremeyenler treni kaçıracaktı

Tren değiştirmek benim için sorun değildi, alt tarafı küçük bir omuz çantam vardı.

Ermeni madam içinse durum tam bir felaketti. Akrabalarına götürmek için için yanına bir sürü yük almıştı.

- Teyze sen meraklanma, ben hallederim, dedim. Tüm eşyasını, bagajını birlikte toparladıktan sonra öteki trene naklini on dakikada gerçekleştirdik.

Bu arada İran'lı hüngür hüngür ağlıyordu. Sirkeci'de kompartımana ancak iki hamal tarafından yüklenen tıklım tıklım halı basılmış bavulları bu kadar kısa zamanda tek başına taşıması mümkün değildi.

Ermeni madamı trene yerleştirdikten sonra Pakistan'lı gençlerle birlikte seferber olup İran'lının da intikalini gerçekleştirdik. Trenimiz İtalya'ya doğru harekete geçtiğinde Ermeni madam durmadan teşekkürler ediyor, dualar okuyordu. Marsilya'daki adresini de vererek yolum düşerse mutlaka kendisini ziyaret etmem için ısrar ediyordu.

Bir de Kıbrıslı genç kızla bazen sert, bazen eğlenceli uzun sohbetlerimizden hayli etkilenmiş, belki de kendince farklı yorumlamış olmalı ki,

- Onu da İngiltere'de mutlaka ara. Hiç belli olmaz, belki de Marsilya'ya birlikte gelirsiniz, diye bir de çöpçatanlık etmekten geri kalmadı.

Bense Londra yolunda birkaç duraklama yaparak İtalya'yı, İsviçre'yi ve Fransa'yı biraz tanımak istiyordum.

Trenimiz Venedik'e varınca,

- Benden bu kadar, dedim. Ben Venedik'te iniyorum. Biraz gondol sefası yapıp yoluma öyle devam edeceğim.

Hepsiyle sarmaş dolaş ayrıldık.

Gondol sefası da ne sefa! İstasyonla San Marco Meydanı arasında bir gidiş geliş. Bir müze, sokak içi sahaflardan bir iki kitap, bir fincan da cappucino...

Akşam üzeri bir başka trenle ver elini Lausanne. Türkiye'den gelen trendeki sefaletten sonra Lozan'a kadar seyahat gerçekten bir lüks sayılırdı. İkinci mevki de olsa kompartıman bomboş, iki gecelik uykusuzluğun acısını doya doya çıkarttım.

Neden Lozan da, bir başka İsviçre kenti değil?

Tabii ki milliyetçiliğim ağır bastığından... Her Türk genci için Lozan, "Türk diplomasisinin yedi düvele karşı efsanevi zaferi"nin kazanıldığı kent.

Sabah Lozan Garı'nda iner inmez sağa sola bakmadan ilk karşılaştığım İsviçreli'ye sorduğum şey:

- 1923 yılında yapılan Lausanne Anlaşması'nın imzalandığı binaya nasıl gidebilirim?

İsviçreli şaşkın soruyor:

- What? Which Treaty of Lausanne?

- Treaty with Turkey?

Kahkahalarla gülüyor:

- Burada her yıl bir sürü anlaşma imzalanır, hem de farklı binalarda...

Soruyu sokakta gözüme kestirdiğim başkalarına da tekrarlıyorum. Hep aynı olumsuz yanıt.

Belleğimi zorlayarak sarayın adını hatırlıyorum: Rumine Sarayı...

Söyleyince tarif ediyorlar.

Bir iki saatlik yürüyüşten sonra varıyorum saraya... Tüm haşmetiyle sessiz sedasız karşımda duruyor. Ziyaret etmek istiyorum, ziyarete kapalı. Kapısında Lozan Anlaşması'ndan bahseden hiçbir şey yok. Yine de İsmet Paşa'nın 24 Temmuz 1923 günü büyük bir delegasyon eşliğinde muzaffer adımlarla sarayın merdivenlerinden inişini hayalimde canlandırmaya çabalıyorum. Bir süre sarayı karşıdan hayranlıkla seyredip iman tazeliyor, Leman Gölü kıyısında dinlenip sokaklarda biraz sürttükten sonra alelacele gara dönüyorum. Ver elini Paris...

Paris'te Lyon Garı'na sabahın erken saatlerinde varıyorum. Puslu bir hava. Londra'ya gidebilmek için Kuzey

Garı'na geçmem gerek. Metroda bir dizi aktarma yaparak Kuzey Garı'na varıyorum. Hemen Paris'ten Oostende'ye tren, Oostende'den Doover'e feribot, ondan sonra da Londra Victoria Station'a kadar tekrar tren reservazyonu yaptırıp, kendimi Paris sokaklarına atıyorum.

Paris, dört yıl önce büyük bir gazeteci kafilesiyle NATO davetlisi olarak ziyaret ettiğim Paris değil.

Gare du Nord'un karşısındaki kahve teraslarından birine yerleşip *croissant* ve kahve söylüyorum. Tam o sırada yaşlıca bir adam karşı kaldırıma geçmeye hazırlanırken fenalık geçirip yere devriliyor. Kimse kılını kıpırdatmıyor.

- İnsanlık öldü mü, diyerek fırlıyor, adama yardım etmeye çalışıyorum. Neyse ki bir polis devriyesi yetişip olaya elkoyuyor. Ben kahvaltımı bitirmek için tekrar kahveye dönüyorum.

- Evet Paris büyük kent, İstanbul'la, Ankara'yla kıyaslanmayacak kadar gelişmiş, ama insanlıktan eser yok, diye kendi kendime ahkam kesiyor, birdenbire Türkiye'yi daha şimdiden özlediğimi farkediyorum.

Bir önceki gelişimde beni âdeta büyülemiş olan kentte sanki duvarlar üstüme üstüme geliyor. Kendimi Louvre Müzesi'ne atıyorum. Zamanın elverdiği oranda koskoca sarayın koridorlarını hızla arşınlayıp Türkiye'deyken ancak tıpkıbasımlarını görebildiğim ünlü ressamların tablolarını orijinallerinden tanıyıp belleğime nakşetmeye çalışıyorum.

Sonra Seine kıyısına iniyor, Fransızca bilmediğim halde Türkiye'de görmemiz ve okumamız henüz mümkün olmayan ünlü sol düşünürlerin Fransızca basılmış eserlerini büyük bir hazla elden geçiriyorum.

Akşam trenin hareket saati geldiğinde Oostende trenine nefes nefese yetişiyorum. Dört beş saatlik sakin bir yolculuktan sonra Belçika'nın ünlü liman şehrindeyiz. Yine pasaport, bilet kontrolları, bizi Doover'e ulaştıracak feribota geçiyorum.

Feribot'un denizi aşması tüm gece sürüyor. Kuşetli yer ayırtacak param olmadığı için güvertede, tesadüfen bulutsuz

gökyüzündeki yıldızları sayarak ve de Kuzey rüzgarının ayazında titreyerek sabahlıyorum.

Sabaha karşı Doover, ardından her kompartımanı iki taraftan da dışa açılan bir trenle Londra'nın Victoria İstasyonu.

Artık İngiltere'deyim. Trenden iner inmez yaptığım ilk iş, turizm bürosundan aldığım bir plana bakarak kent merkezini olabildiğince tanımak. Hyde Park, Picadilly Circus, Westminster, British Muscum, İngiliz medyasının merkezi Fleet Street...

Bütün gün koşturduktan sonra istasyon civarında ucuz bir otelde geceliyorum.

Ertesi gün ilk işim, ucuz bir pansiyon bulmak... Hyde Park'a yakın Bayswater'da eski bir evin tavan arasını günlüğü bir Sterlin'e kiralıyorum. Ardından da hemen iş aramaya koyuluyorum.

Londra'nın her yanında Kıbrıslı Türklerin işlettiği fast food büfeler. İngiltere'de hayatını kazanabilmek için tek şans, buralarda kaçak olarak bulaşıkçılık, aşçı yamaklığı ya da garsonluk yapmak.

- Ama uzaklara gitmeyi göze alırsan daha iyisi de var, diyor bir Türk garson. Hiç oyalanma, Australia House veya New Zeland House'a git.

Gerçekten de Australia House'da "kesin göçetmek" koşuluyla bir sürü iş teklifi var. Özellikle de muhasebeciler çok kıymette.

Vaadedilen ücret Türkiye'de hiçbir zaman hayal edemeyeceğim kadar yüksek.

İzmir'deki patron boykotundan ve bazı meslektaşlarımın arkadan vurmalarından öylesine hınçlıyım ki, hemen kontrat imzalayıp yollara düşmek istiyorum.

- Acele etmeyin, iyice düşünüp taşının, diyor görevli, temelli göç zor bir karardır, gidince de dönüşü mümkün olmayabilir.

- Haklısınız, ben birkaç gün sonra yine gelirim.

İş güvencesini sağlamış olmanın da rahatlığıyla bir kaç hafta Londra'da kalmaya, yoğun bir kursa yazılıp İngilizce

konuşmamı ilerletmeye, ülkenin tarihini, kültür ve sanat yaşamını biraz daha yakından tanımaya karar veriyorum.

Akşam eve dönerken kendimi Hyde Park'taki Speakers' Corner'da buluyorum. Şöhretini daha önce kitaplardan okuduğum bu köşede, bir portakal sandığının ya da sandalyenin üzerine çıkarak nutuk çekenlerin hitabet kabiliyeti o kadar yüksek, konuştukları İngilizce o kadar net ki, yoğun kurslara gitmektense hergün burada birkaç saat geçirmek daha akıllıca görünüyor.

İngiliz sömürgelerinin bağımsızlık mücadelesi verdikleri yıllar. Özellikle siyah hatipler Speakers' Corner'ın en başarılı, en etkili olanları. Selis bir İngilizce, müthiş bir ikna gücüyle saatlerce konuşuyor, beyaz İngilizlerle tartışıyor, İngiltere'nin sömergeci tarihi üzerine onlara ders veriyorlar.

Yazılı İngilizce içinse sabahları köşedeki bayiden hem The Times, hem de İngiliz Komünist Partisi'nin yayın organı Daily Worker'ı alıyor, otomattan çektiğim sütle sabah kahvaltısı ederken yarım yamalak İngilizcemle bunları hatmetmeye çalışıyorum.

Londra'daki bu turist günlerimde beni en çeken yerler tabii ki Charing Cross Road'daki Collets ve Grays Inn Road'daki Central Books Kitabevleri.

Paris'teki sahaflarda Fransızcalarını sadece okşamakla yetinebildiğim Marx, Engels, Lenin, Trotsky, Luxembourg'un yapıtlarını bu kitabevlerinde bir köşeye çekilip büyük bir açlıkla karıştırıyor, ilgimi çeken bölümlerini hatmetmeye çalışıyordum.

Türkiye'den ayrılırken çok sevdiğimiz ve saygı duyduğumuz eski komünist dostlarımızdan Dr. Alparslan Berktay,

- Eğer Türkiye'ye dönecek olursan, bana çoktandır aradığım bir kitabı getirebilir misin? Lysenko'nun jenetik üzerine kitabını, demişti.

Söz vermiştim.

Central Books'ta kitapları karıştırırken, verdiğim söz aklıma geldi, görevliye Lysenko'nun kitabını sordum.

Yan tarafımda kitap seçen birisi büyük bir hışımla bana dönerek,

- İsteyecek kitap mı bulamadın? Lysenko şarlatanın tekidir, diye tersledi.

Destalinizasyonun tüm komünist harekette hızla etkin olmaya başladığı yıllardı.

Lysenko'nun jenetikle ilgili tüm bilimsel bulguları reddedip kendi teorilerini dayatarak Sovyet tarımını bir felakete sürüklediğini, bu arada kendisi gibi düşünmeyen birçok değerli bilimadamının tasfiyesinde büyük rol oynadığını bilmiyordum.

Yine de söz vermiş olduğum için, artık tezgahlarda görünmeyen Lysenko'nun kitabını sipariş ettim.

Kitabevi görevlisi, siparişi kaydederken benim Türkiye'den gelmiş olduğumu öğrenince,

- Şimdi anlıyorum, dedi. Komünist hareketteki yeni gelişmeleri sizin Türkiye'de izlemeniz tabii ki mümkün değil. Sovyetler Birliği'nde 20. Kongre'den sonra öylesine değişiklikler oluyor ki. Lysenko gibilerin pabucu artık dama atılıyor.

Sonra bana Sovyetler Birliği'nden gelen çeşitli İngilizce yayınları göstererek ekledi:

- Okuyacaksan bunları oku, memleketine yeni fikirlerle dönersin.

Aslında beni Sovyetler Birliği'nde olup bitenlerden çok Asya-Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde olup bitenler ilgilendiriyordu.

En son Cezayir ve Jamaika bağımsızlıklarını kazanmış, Kenya ve Rodezya gibi ülkelerdeyse bağımsızlık mücadelesi hâlâ sürüyordu. Bağımsızlığını kazanmış ülkeler ise bu kez ABD'nin başını çektiği yeni sömürgeciliğin pençesinde yaşam mücadelesi veriyordu.

Londra'ya yolu düşen kişinin British Museum'u ziyaret etmemesi düşünülemez. Ta eski Mısır'dan bu yana tüm büyük uygarlıkların kalıntılarını sergileyen müze benim için de ufkumu açan önemli bir okul oldu. İki açıdan...

Uyarglıklar tarihi konusundaki bilgilerimin görsel ola-

rak derinleşmesi işin bir yanıydı, böyle bir olanağa sahip olabildiğim için son derece mutluydum.

Ama her bölümü ziyaret ederken Asya, Afrika, Latin Amerika ülkelerinden talan edilmiş yapıt ve kalıntıları gördükçe de emperyalist soygunların vehameti bilincimde daha belirginleşiyordu. Hele Bodrum, yani eski Halikarnassos'tan sökülüp de İngiltere'ye kaçırılan Mausoleum'u British Museum'da tüm haşmetiyle karşımda görmek şok etkisi yapmıştı.

Tepkimi diğer ziyaretçilere anlatırken, iki siyah ilgiyle yanıma yaklaştılar.

- Öteki galerilerdeki Afrika sanat eserlerini gördünüz mü? Bu müze aslında bir hırsızlıklar müzesidir. Eski Mısır medeniyetinden bugüne Afrika'da ne buldularsa yağma edip buraya depoladılar.

Berlin'deki Bergama, Newyork'taki Metropolitan, Paris'teki Louvre müzelerinin zenginlikleri de Üçüncü Dünya ülkelerinin kültürel talanına dayanıyordu.

O günkü ziyareti birlikte tamamlayıp müzeden çıkınca iki siyahla bir pub'da kara bira yudumluyarak saatlerce uzun uzun sohbet ettik.

Birisi Rodezya'lı, diğeri Kenya'lıydı. Sömürgeciliğe ve yeni sömürgeciliğe karşı mücadele yöntemleri konusunda aralarında farklılıklar vardı; birisi daha sonra Nelson Mandela'nın lideri olacağı Afrika Ulusal Kongresi (ANC), diğeri ise daha radikal mücadele yönetimlerini benimsedikleri için ANC'den ayrılanların oluşturduğu Panafrika Kongresi (PAC) yandaşıydılar.

Siyahın güzellikleri ve Afrika'nın geleceği üzerine tartışırken Türkiye'den niçin ayrıldığımı, Londra'da niçin bulunduğumu sordular. Gerçeği olduğu gibi anlattım.

Avusturalya'ya göçmen olarak gideceğimi öğrenince her ikisi de şiddetle tepki gösterdiler:

- Bir kez o kadar uzaklara gittin mi, ülkenden, mücadelenden kopacaksın. Buna dayanabilir misin? Yurduna her an dönebilecek, mücadeleye fiilen katılabilecek bir coğrafyada olmalısın.

Türkiye'nin ABD ilişkilerini de çok iyi biliyorlardı.

- Türkiye, ABD'nin en sadık müttefiki, NATO'nun ABD'den sonra en güçlü ordusuna sahip. Bu konumuyla da sadece Türkiye halkı için değil, tüm ezilen halklar için büyük tehdit... Türkiye'nin ABD'den ve NATO'dan kopartılması için mücadele vermek gerekir.

O akşamki sohbetimizden sonra içime bir kurt düştü. Gerçekten de, Avusturalya'da, dünyanın öbür ucunda ne yapacaktım?

Ertesi gün başka müzeleri, kitaplıkları, galerileri dolaşırken kafamda hep bu soru dönüp duruyordu.

Yanımda getirdiğim para da hızla tükeniyordu. Bir an önce karar vermeliydim. Ya hemen anlaşma yapıp Avusturalya'ya gitmeli ya da Türk işçilerini kitleler halinde getirtmeye başlamış olan Almanya'da bir süre çalışıp biraz para biriktirdikten sonra ilk fırsatta Türkiye'ye dönmeliydim.

Bu kararsızlıklar içinde kendimi akşam üzeri Shakespeare'in oyunlarını sahneye koymakla ünlü Old Wics Tiyatrosu'nun önünde buldum. Afişte Jül Sezar vardı. Ömrümde bir daha orijinal dilinden Shakespeare seyredebilecek miydim? Hele Jül Sezar! O ünlü katil sahnesi, Brütüs'ün ihaneti.

- Sen de mi Brütüs? Öyleyse öl Sezar!

Evet, Türkiye'de, kendi mesleğimde, kendi mücadele alanımda, çok genç yaşta ihanete uğramıştım. Bu yüzden İngiltere'deydim.

Oyunu büyük bir psikolojik hesaplaşma içinde seyrettim.

Mark Antuan'ın büyük ihaneti teşhir eden ünlü tiradı bittiğinde uzun zamandır yakamı bırakmış olan sıtma krizi yoklamaya başlamıştı. Buz kesilmiş tirtir titriyordum.

Perdenin inmesini beklemeden sokağa fırladım, metroda zor bela birkaç aktarma yaptıktan sonra kaldığım evin merdivenlerini emekliye emekliye çıkarak kendimi yatağa attım.

Birden dayanılmaz ateş bastı. bitip tükenmez halüsinasyonlar başladı. Ne ilaç, ne de su verecek bir kimse? Cehennemi bir gece. Patronların baskısıyla ağız değiştirerek sendika merkezinde bana saldıran meslektaşların iyice çirkinleşmiş surat-

ları rengarenk karnaval maskeleri halinde çevremde çığlıklar atarak dansediyor, yavaş yavaş kendimi kaybediyorum.

Ertesi gün öğle üzeri kapının güm güm vurulmasıyla uyanıyorum.

Pansiyoncu kadın bağrıyor:

- Mister, hey mister. Are you OK?

- OK, OK... Nothing serious. Don't worry!

Kendimi Hyde Park'taki büyük havuzun kıyısına atıyorum. İyice halsizim, kendimi toplamam gerek.

Ve de artık karar vermeliyim, hayatımı kazanmalıyım, bu sefil serüvene son vermeliyim.

Avustralya mı, Almanya mı?

Tekrar Australia House'a gidiyorum. Koşulları ve gerektiğinde Türkiye'ye dönüş olanaklarını bir kez daha yokluyorum.

Kararsızlık içinde bocalarken birden Karl Marx'ın mezarını ziyaret etmek geliyor içimden. Bir iki gün önce Central Books'ta elden geçirdiğim bir biyografisinde Londra'daki sürgün günlerinin ne denli yoksulluk ve çaresizlikle dolu geçtiğini öğrenmiştim.

Trene atlayıp doğru Highgate'e... Trenden indikten sonra istasyon civarında çalışan bir grup mavi tulumlu işçiye soruyorum:

- How can I go to Karl Marx' tomb?

Şaşkın yüzüme bakıyorlar?

- Whose tomb?

Belki kötü telaffuzumdan dolayı anlayamadılar. Tekrarlıyorum:

- Karl Marx. Great communist thinker... I want to visit Marx' tomb.

Birbirlerine bakıyorlar.

- Sorry, we don't know this guy!

Yeni bir şok benim için. Kurtuluşu için hayatını vakfettiği işçi sınıfının mensupları, mavi tulumlular, hem de İngiltere'de Marx'ın adını dahi bilmiyorlar.

İstasyona dönüp istihbarata sormaya niyetleniyorum.

Neyse ki, istasyondan bir grup Çinli bahriyeli cıkıyor, önde bir çelenk, ellerinde çiçek demetleri... Belli ki Marx'ın mezarını ziyaret edecekler. Onlar büyük bir disiplin içinde mezarlığa doğru ilerlerken ben de peşlerine takılıyorum. İngilizce bir kaç kelime konuşmak istiyorum. Mümkün değil, sadece tatlı tatlı gülümsüyorlar, ama son derece heyecanlılar. Çin Halk Cumhuriyeti'nin doğuşuna da ilham veren büyük bir düşünüre saygılarını sunacaklar.

Anıt-mezar görünüyor nihayet. Marx'ın koskocaman kafası ve kaide üzerinde Komünist Manifesto'nun ünlü çağrısı:

"Tüm ülkelerin işçileri birleşiniz!"

Hemen altında da Feuerbach Üzerine 11. Tez'in ünlü tümcesi:

"Filozoflar sadece dünyayı çeşitli biçimlerde yorumlamakla yetinmişlerdir. Oysa aslolan dünyayı değiştirmektir."

Civardaki tarhlardan ne olduğunu bilmediğim kırmızı bir çiçek kopartıp Çinlilerin çiçeklerinin arasına bırakıyorum.

Akşam üzeri tekrar Londra'ya dönüyor ve kapanma saatine yakın Collets'e uğrayıp Komünist Manifesto'yu satınalıyorum. Ardından da bir sandviç ve bir kutu sütle kendimi küçük pansiyon odasına atarak büyük bir açlıkla, ama sık sık lügata bakarak okumaya koyuluyorum:

"Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor - Komünizm hayaleti...

"Bugüne kadarki tüm toplum tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir..."

Ertesi gün tekrar Australia House'a gideceğim ve emekgücümü o ülkenin kapitalizmine satış anlaşmasını imzalayacağım.

Ancak birkaç saat, o da sürekli kabuslar görerek uyuyabiliyorum.

Uyandığımda adamakıllı müteredditim. Siyah devrimcilerin nasihatlarından sonra bir de Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'da yazdıkları...

Kapıdan çıkmak üzereyken pansiyoncu kadın elinde bir zarfla arkamdan koşuyor. Kaldığım sürede Suha İzmir'den sık sık mektup yazarak neler olup bittiğini bildi-

riyordu, ben de Londra'daki yaşantımı ve göç projemdeki gelişmeleri yazıyordum.

Evden çıkmadan kapı ağzında mektubu hemen okuyorum. Bu kez Suha'nın mektubu belli ki aceleyle yazılmış. CHP-AP koalisyonunun çöküşünden sonra yine İnönü'nün başkanlığında CHP-YTP-CKMP ve bağımsızlardan oluşan bir hükümet kurulmuş olmasının bizim açımızdan getirebileceği yeni gelişmeleri belirttikten sonra esas haberi veriyor:

Türkiye İşçi Partisi, Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığında tüm yurtta örgütlenmeye koyulmuş. İzmir'de de çok sevdiğim sendikacı dostum Rahmi Eşsizhan'ın başkanlığında yönetim kurulunu yeniden kurmak üzere ilk temaslar başlamış.

Aybar'ın parti genel başkanlığına Şubat ayında getirildiğini duymuş ve büyük umut bağlamıştık. 1961 genel seçimlerinde hiçbir varlık göstermeyen partinin kurucuları, çeşitli sol aydınlarla temas kurduktan sonra Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesi konusunda görüş birliğine vararak bu kararlarını bir bildiriyle açıklamışlardı. Bunun üzerine Aybar da kısa bir bildiri yayınlayarak bu görevi kabul ettiğini kamuoyuna açıklamıştı. Ne ki, belki de araya 22 Şubat Olayları'nın girmesi nedeniyle, örgütlenme konusunda aylarca ciddi bir girişim başlatılmamıştı.

Hükümet değişikliğinin ardından TİP'in örgütlenme çalışmaları da başlatılıyordu. Suha, mektubunda, "Biz bütün arkadaşlar bu örgütlenmede yer alacağız. Sen de ne bahasına olursa olsun hemen İzmir'e dönüp parti çalışmalarına katılabilsen ne kadar iyi olur," diyordu.

Sevinçle "Yaşasın!" diye bağırmışım. Pansiyoncu kadın merakla yanıma koşup ne olup bittiğini soruyor.

- Londra bitti artık, diyorum. Gidiyorum...

Avustralya'ya gitmek niyetinde olduğumu bildiği için soruyor:

- Ne zaman? Gemiyle mi? Uçakla mı?

- Ne gemiyle ne uçakla... Trenle. Avusturalya'ya da değil, Türkiye'ye!

Şaşırıyor. Ben kapıdan fırlayıp çıkarken arkamdan,

- Crazy one! diye söyleniyor.

Australia House yerine hemen Victoria Station'a koşarak kalan paramın büyük kısmını Türkiye'ye ikinci mevki tren biletine yatırıyorum. Ertesi gün Bank Holiday olduğu için trenler tıklım tıklım dolu. Ne dert. Gerekirse koridorda seyahat etmeye Türkiye'den yeterince talimliyim.

Kalan paramın yettiğince birkaç kitap, hane halkına hediye olarak bir paket yasemin çay ve ufak tefek hatıra eşyası aldıktan sonra 2 Temmuz Pazartesi günü İngiltere'den ayrılıyorum.

Türkiye'ye dönerken birkaç yerde duraklamaya niyetliyim.

Brüksel'i mutlaka görmek istiyorum. 1958'de atom çekirdeği biçimindeki bir sembolle açılmış Uluslararası Brüksel Fuarı bu kente ilgimi çekiyor, ama asıl amacım Türkiye'nin de 1959 yılında üyelik için başvurduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun merkezini biraz olsun tanıyabilmek.

Ben İngiltere'deyken iki taraf arasında bir yıl sürmesi beklenen görüşmelerin başladığını yazıyordu gazeteler.

Yine bir feribotun güvertesinde gece ayazında titreyerek Manş'ı geçtikten sonra Oostende'den Brüksel trenine biniyorum. Ara treni olduğu için sabah vakti her istasyonda işe giden işçiler ya da okula giden öğrenciler inip biniyor. Fransızcaya biraz kulak aşinalığım var ama, bu insanlar hiç duymadığım bir dili konuşuyor, yine tanımadığım bir dilde basılmış gazeteler okuyor.

Belçika'daki Flaman-Valon kavgaları sık sık Türk medyasında da yankı bulurdu. İşte şimdi tam bir Flaman ortamındayım.

Brüksel'in Midi Garı'nda trenden iner inmez karşılaştığım ilk sürpriz, sabah sabah her tarafı saran nefis bir çikolata kokusu. İkinci sürpriz de, yol boyunca Flamanca'dan başka konuşma duymadığım halde, garın kalabalığına karışınca Fransızca'nın birden egemen dil durumuna geçmesi.

O akşam bir başka trenle Almanya'ya hareket edeceğim

için hiç vakit yitirmeden kenti tanımaya koyuluyorum. Almanya'da tanıdığım tek kişi, ortaokul yıllarından arkadaşım Ünal Kızılkaya. Hannover kentinde mühedislik eğitimi görüyor. Kendisine bir telgraf çekerek ertesi sabah hangi trenle saat kaçta Hannover Garı'nda olacağımı bildiriyorum.

O yıllarda metro olmadığı için Brüksel'in Güney-Kuzey bağlantısını sağlayan bulvarı yaya katettikten sonra otobüsle önce Fuar Alanı'na gidip Atomium'dan kenti kuş bakışı seyrediyorum. Sisli havada pek net görülemeyen kentin manzarasından çok, Atomium'un içinde nükleer fiziğin gelişimini canlandıran sergiler daha fazla ilgimi çekiyor.

Neredeyse koşar adım dolaştığım kent sokakları ise tuğladan yapılmış iki ya da üç katlı, dar cepheli evleriyle geçmiş yüzyılların havasını titizlikle koruyan bir masal diyarı görüntüsünde.

Bu masal dünyasını da tüm ihtişamıyla Grande Place taçlandırıyor.

Meydanın bir tarafında Victor Hugo'nun siyasal sürgün olarak yaşadığı bir bina, onun karşısındaysa siyasal sürgünlüğü sırasında Karl Marx'ın sık sık gelip birasını ya da kahvesini yudumlarken Komünist Manifesto'yu yazdığı ünlü Le Cygne (Kuğu) Kahvesi...

Meydanın çevresinde eski Kral Sarayı'na meydan okurcasına duran lonca binaları... Onların arasında da yüzyıllarca Kasaplar Loncası'nı barındırmış olan Le Cygne. Belçika İşçi Partisi'nin kuruluş kongresi de 1885 yılında orada yapılmış.

Ne ki İkinci Enternasyonal'in en mücadeleci partilerinden biri olarak kurulan, sonradan adını Belçika Sosyalist Partisi'ne dönüştürmüş olan partinin devrimciliğinden çoktandır eser kalmamış.

Partinin iz bırakan liderlerinden biri olan Paul-Henri Spaak'ın 1960'da NATO Genel Sekreteri olarak İzmir'e gelişini, NATO'nun geleceği üzerine kendisiyle yaptığım görüşmeyi, tamamen Washington çizgisindeki anti-sovyetik, anti-komünist sözlerini hatırlıyorum. Böylesi etkin kişiliği olan bir sosyalist parti yöneticisi, nasıl oluyor da ABD'nin

kurdurduğu saldırgan bir ittifakın siyasal yöneticiliği görevini üstlenebiliyordu!

Grande Place'ın hemen arkasında Brüksel'in görkemli yapıtlarından biri olan Borsa Sarayı var. Önünden geçerken merdivenlerde üslenmiş grupların bağıra çağıra sol yayınlar sattıklarını görüyorum. Tam bir tezat. Arka planda kapitalistlerin tapınağı sayılabilecek Borsa Sarayı, önünde de kapitalizmi mezarını kazmaya yeminli komünist militanlar.

Ne ki bu komünist militanların hepsi aynı çizgide değil, hattâ aralarında derin görüş ayrılıkları var. 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi işgaline karşı direnişin başını çektikleri ve yiğitçe mücadele ettikleri için toplumda büyük itibar kazanan, hattâ savaş sonrası ilk hükümete ortak olan Belçika komünistleri, Sovyet-Çin ideolojik çatışması patlak verdiğinden beri kendi aralarında didişmeye koyulmuşlar.

O akşam üzeri Brüksel Borsa Sarayı'nın merdivenlerinde yarım yamalak İngilizceyle yaptığım sohbette de laf dönüp dolaşıp bu ideolojik farklılıklara geliyor.

İlgimden ötürü beni de Türkiye Komünist Partisi ya da benzeri bir siyasal örgüt üyesi zannettiklerinden olacak, soruyorlar:

- Ee, sizde de bu farklılaşmalar var mı?

- Ne farklılaşması, diyorum. Bizim ülkede komünistlik de suç, sosyalistlik de, solculuk da... Bizim mücadelemiz, yasakları kaldırma mücadelesi.

Onlarla tipik bir Brüksel kahvesinde bir bardak *geuze* birası içtikten sonra bir iki turistik yeri daha ziyaret edip gece trenini alarak bu masal diyarından Almanya'ya doğru yola koyuluyorum.

Trenimiz sadece Fransızca'nın konuşulduğu Valon bölgesinin derinliklerinden geçip Ardenler'i aşarak Almanya'ya yaklaşırken Belçika'yı ilerideki yıllarda bir kez daha göreceğim aklımın köşesinden geçmiyor.

Oysa çok değil, dokuz yıl sonra ülkemden kopup belki de ömür boyu yerleşmek zorunda kalacağım ülke bu Belçika.

Trenimiz Köln'e sabahın alaca karanlığında varıyor. İstas-

yon ve çevresi tam bir şantiye halinde, yıkıntıların ve yeni yapıların arasında bütün ihtişamıyla Köln Katedrali yükseliyor.

Savaş sonrası Almanya'sının başkenti Bonn Köln'e pek uzak değil. Siyasal öneminden dolayı değil, Beethoven'ın evinin bulunduğu kent olmasından dolayı Bonn'u ziyaret ediyorum.

Türkiye'deki işsiz günlerimde bol bol okuduğum kitaplar arasında Fransa'nın radikal sol liderlerinden Edouard Herriot'nun Beethoven'in Yaşamı üzerine bir kitabının Türkçe çevirisi de vardı.

Ankara Radyosu'nun klasik müzik programlarında dinleye dinleye hayran olduğum Beethoven'ın yaşadığı ortamı tanımayı Bonn'un bu denli yakınından geçerken ihmal edemezdim.

Beethoven'ın Rhin kıyısındaki evinde kendi elinden çıkmış partisyonlarını, resimlerini, büstlerini incelerken kulaklarımda Eroica'nın isyan dolu ve 9. Senfoni'nin de tüm evreni kucaklayan ezgileri...

Ertesi sabah Hannover'de Ünal'la buluşuyoruz. İki gün onunla birlikte Almanya'yı daha iyi tanımak fırsatım oluyor. Hannover, 2. Dünya Savaşı'nda Müttefikler'in en yoğun bombardımana tabi tuttukları, neredeyse taş üstünde taş bırakmadıkları kentlerden biri. Köln gibi burası da dev bir şantiye halinde.

Almanya'ya Türkiyeli işçi göçünün henüz ikinci yılındayız. Öyle istasyonlarda, sokaklarda, alışveriş merkezlerinde yoğun göçmen işçi birikimleri yok.

Buna rağmen, sağda solda tek tük görünen Türk işçilerinin varlığı ırkçı Alman gençleri için yakın geçmişin acısını çıkartabilmek için iyi bir bahane.

İlk gece Ünal, Alman bayan arkadaşıyla birlikte beni bir gece kulübüne davet ediyor. Ünal'la sık sık Türkçe konuştuğumuz için bir süre sonra bir grup genç çevremizi sarıyor. Hır çıkartmak için her provokasyona başvuruyorlar. Özellikle Ünal'ın yanında sarkan bir Alman kadınının olmasını hazmedemedikleri belli.

Ünal tecrübeli, beni uyarıyor:

- Sakın tepki gösterme, duymazlıktan gel...

Ünal'ın arkadaşı müdahale ederek kısa bir tartışmadan sonra gençleri yanımızdan uzaklaştırıyor.

- Madem buralara kadar geldin, bir iş ayarlayalım, sen de yerleş buraya, diyor Ünal.

- Hayır, diyorum, Türkiye'ye dönmeye yazgılıyım. Yolcu yolunda gerek...

Ertesi gün Hannover'den ayrılarak Türkiye'ye doğru tren yolculuğuma devam ediyorum. Yol üzerinde akşama doğru sırf Mozart'ın doğduğu evi de ziyaret etmek için Avusturya'nın Salzburg kentinde duraklıyorum. Hayran olduğum Beethoven'ın müziği üzerinde Mozart'ın etkisine dair Bonn'daki müzeyi ziyaret ederken o kadar çok ayrıntı dinlemişim ki...

Böylece kısa Avrupa serüveni sona eriyor. Artık bir an önce İzmir'e kavuşmak için can atıyorum.

Salzburg'ta duran Türkiye treninde fazla Türkiyeli yolcu yok. Bizim ikinci sınıf kompartımanda benim dışımda bir Irak'lı, bir İran'lı yolcu, ve de Bulgaristan'da uluslararası bir toplantıya katılmaya giden Belçika Komünist Partisi'nin iki merkez komitesi üyesi var.

İran'lı ve Irak'lıyla Türkçe'ye sızmış Arapça ve Farsça kelimeleri de kullanarak, ama çoğunca İngilizce'nin desteğiyle, keyifli sohbetler yapıyoruz.

Sabah Balkan ovalarının ufkunda güneş doğarken "şems" dediğimde Irak'lı, "hurşit" dediğimde İran'lı boynuma sarılıyor. Bağdat'ta terzilik yapan Irak'lı kenti ikiye yararak geçen Dicle'nin güzelliklerini anlata anlata bitiremiyor, beni çok sevdiği için de ilk fırsatta Dicle kıyısında hurma rakısı içmeye davet ediyor.

Kompartımandaki iki komünist Belçikalı bizim bu oryantal ilişkilerimizi şaşkınlıkla izliyor.

Trenimiz Yugoslavya'dan geçerken kucağında bebeğiyle genç bir Sırp kadını da kafilemize dahil oluyor.

Öğle vakti, peynir, ekmek, domatesle karnımızı doyurmaya çalışırken Belçikalılar iki vagon ötedeki restoran'a gideceklerini söyleyerek izin istiyorlar.

O zaman kıyamet kopuyor, Sırp kadın:

- Komünistlik falan palavra, diye saldırıyor iki Belçikalı'ya... Sizler bal gibi burjvazısınız.

Onlar kıpkırmızı kesilmiş kompartımandan çıkarken, bana dönüyor:

- Cilas işte buna karşı çıkıyor, komünistlerin burjuvalaşmasına... Karşı çıktığı için de şu anda zındanda...

Anti-faşist direniş yıllarında Tito'nun en yakın yardımcılarından biri olan Cilas'ın adını ilk kez 1957'de komünist sistemi analiz eden "Yeni Sınıf" adlı kitabının yayınlanmasıyla duyduğumu anımsıyorum. Bir de 1962 Nisan'ında "Stalin'le Konuşmalar" adlı eleştirel kitabı yayınlanır yayınlanmaz tekrar tutuklandığını.

Sırp kadın Belgrad'ta trenden iniyor. Belçikalı komünistler de Sofya'da...

Biz üç Ortadoğu'lu, bir öğle vakti Türk-Bulgar sınırını geçiyoruz. Türkiye'ye girdiğimiz için onlar benden daha coşkulular. Boynuma sarılıyorlar. Ne de olsa Türkiye doğu ülkelerinden gelenler için bir turizm cenneti.

Benim açımdansa, tüm güzellikleri ve çirkinlikleriyle, ilerisi için ne sürprizler sakladığı belli olmayan bir uçsuz bucaksız mücadele alanı...

Sirkeci Gar'ında ikisiyle de vedalaşıyorum. Hemen İzmir'e kalkmak üzere olan otobüslerden birine atlıyorum, tam dokuz yıla yakın sürecek büyük serüvenim başlıyor.

Gençliğimin, sevinçlerimin, umutlarımın, coşkularımın kenti İzmir.

İhaneti bana genç yaşta tanıtan İzmir.

İşte Avrupa'yı, Avustralya'yı rafa koymuşum, tüm ihanetlere rağmen sana geliyorum. Senin bağrında kavga vermeye geliyorum.

Rum'undan, Ermeni'sinden, Yahudi'sinden arıtılmış olsa da, boyoz'uyla, kumru'suyla, kokoreçiyle, trançasıyla, çipurasıyla, Kordon meyhanelcriyle hâlâ "gâvur" İzmir.

İmbatın kenti güzel İzmir, halkların İzmir'i, evrensel İzmir...

Türkiye İşçi Partisi 1962-1964

İzmir'e indiğimde ortalık cehennemi bir sıcakla kavruluyordu. Türkiye İşçi Partisi'ndeki gelişmelerden beni haberdar ederek derhal geri dönmemi isteyen Suha Çilingiroğlu'ndan başka kimse bu kadar kısa bir zamanda gurbetçiliğe son verip geri döneceğimi beklemiyordu.

Dönüşümün ertesi günü Suha'nın Kemeraltı Caddesi'ndeki avukat yazıhanesinde arkadaşlarla bir araya geldik.

Sendikacı arkadaşlar, partinin başına Aybar'ı geçirdikten sonra, iller düzeyinde de parti yönetimini aydınlara açmak, hattâ onlara daha büyük bir inisiyatif ve yetki tanımak eğilimindeydiler.

Bu düşünceyledir ki, kuruluşundan itibaren TİP'in İzmir il başkanlığını yapan sendikacı dostum Rahmi Eşsizhan, kendi yerine İzmir'in genç solcu avukatlarından Nuran Yuluğ'un il başkanı olmasını öneriyordu.

TİP'i kuran sendikacıların partiyi marksist düşünceye sahip seçkin bir aydına teslim etmeleri, giderek kadrocu ve tepeden inmeci bir açılım gösteren Yön çevresini rahatsız etmişti. TİP'e katılma eğiliminde olduğumuz duyulunca, bizi bundan vazgeçirmek için Aybar aleyhinde ileri geri atıp tutmaya başlamışlardı.

Genel başkan olan Aybar'ın ilk açıklamaları ve bu açıklamalara gelen tepkiler üzerinde bir süre tartıştıktan sonra, partinin İzmir örgütlenmesi konusunda neler yapıla-

bileceğini İstanbul'a giderek doğrudan Aybar'la konuşmaya karar verdik.

TGSF'nin ve Basın İlan Kurumu'nun toplantıları nedeniyle zaten İstanbul'a gitmek zorundaydım. Vakit kaybetmeden Suha'yla birlikte hemen İstanbul'a hareket ettik.

Aybar'la Galata tarafındaki Veli Alemdar İşhanı'nda bulunan avukat yazıhanesinde randevulaştık. Aybar'ın daha ilk karşılaşmada karşısındakini etkileyen kişiliği vardı. Gençlerin Türkiye İşçi Partisi'ne katılmak istemelerinden duyduğu sevinci gizlemiyordu.

Herbirimizin mesleğini, geçmiş sosyal çalışmalarımızı sordu. Gazeteci olduğumu, Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu Yönetim Kurulu'nda yeraldığımı öğrenince çok sevindi:

- Basınla ilişkiler konusunda çok zayıfız, dedi. Merkezde de, illerde de sosyalizm davasına inanmış gazeteci arkadaşların katılımı, sorumluluk üstlenmeleri çok önemli... Suha Çilingiroğlu'yla birlikte siz de Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir İl Yönetim Kurulu'nda görev almalı, il başkanlığını üstlenen Nuran Yuluğ arkadaşımıza destek olmalısınız.

Aybar'la konuşmamızda beni en etkileyen şey, karşımızdaki sıradışı yapılı kişinin konuşma tonu, seçtiği kelimeler, gözlerindeki insancıl bakış, tüm bunlara ek olarak söylediği sözlerin etkisini artırmak için kocaman ellerini ifadeli biçimde kullanışıydı.

- İzmir bir işçi kenti, göçmen kenti. Sınıfsal örgütlenme burada hızla geliştirilebilir, dedik. Ama İzmir aynızamanda NATO'nun iki karargahının da bulunduğu kent. Türkiye İşçi Partisi'nin NATO'ya, ABD'ye karşı tavrı çok önemli. Parti ABD emperyalizmine, NATO'ya karşı da kararlı bir mücadele sürdürecekse, bizler de sonuna kadar varız, ne görev verilirse yaparız.

İzmir'i çok iyi tanıyordu. Nasıl tanımasın ki 40'lı yılların ikinci yarısında İstanbul Üniversitesi'ndeki doçentlik görevine son verildikten, hemen ardından yayınlamaya başladığı *Hür* adlı haftalık gazete sıkıyönetimce kapatıldıktan sonra

İzmir'e geçmiş, orada *Zincirli Hürriyet*'i çıkartmıştı. ABD ile ikili anlaşmalara Türkiye'de karşı çıkanların başında geliyordu.

- Hiç kuşkusuz, ABD hegemonyasına, NATO'ya karşı mücadelemiz, sosyalizm için mücadeleyle atbaşı gidecektir, diye vurguladı Aybar. Sosyalizm mücadelesi aynızamanda insan haklarına tam saygının sağlanması mücadelesidir. Parti, bu mücadeleyi de daima ön planda tutmalıdır.

Konuşma bizi son derece etkilemişti. Nihayet inandığımız düşünceleri yaşama geçirebilecek bir parti, partinin başında da lider niteliklerine sahip bir şahsiyet vardı.

O akşam için partinin Nuruosmaniye Caddesi'nde, sanıyorum Anadolu Ajansı'yla aynı binada bulunan genel merkezinde randevulaştık.

Partinin o sıradaki genel sekreteri Olcayto İlter'den başka, parti kurucusu sendikacılardan Kemal Nebioğlu, Kemal Türkler, İbrahim Güzelce, Salih Özkarabay da oradaydı.

Sendikacılardan sadece Kemal Türkler'i, Maden İş Sendikası Genel Başkanı olarak İzmir'e gelişlerinden tanıyordum. Onlarla da İzmir ve Ege bölgesinde örgütlenme potansiyeli üzerinde konuştuk. İzmir Türkiye'nin en büyük ihracat limanı, sanayi ve hizmet sektörlerinin hızla geliştiği bir merkezdi.

O yıllarda Türk-İş'in İzmir'deki temsilcisi Burhanettin Asutay'dı. Son derece yetenekli, mücadeleci bir sendika lideriydi. Sanırım Türkiye'de çıplak ayaklı ilk işçi yürüyüşünü organize eden işçi lideri de oydu. Sendika ve işçi haberlerini en yakından izleyen gazetecilerden biri olduğum için kendisini iyi tanıyordum, ilişkilerimiz dostçaydı.

Asutay ve Türk-İş'le ilişkilerin nasıl sürdürülebileceği üzerine konuşurken Türkler:

- Ona hiç bel bağlamayın, dedi. Belki de karşınızdaki en büyük örgütlenme engeli o olacaktır. En büyük şansımız Rahmi Eşsizhan gibi bir sendikacının bizimle birlikte olmasıdır. Kadrolara başka genç sendikacıları ve işçi temsilcilerini kazanmaya bakalım.

Haklıydı. Türk-İş, Amerikan tarzı sendikacılığın temsilcisi olarak, işçi sınıfının bağımsız siyasal örgütlenmesine karşıydı.

Ertesi gün bizden merakla yanıt bekleyen Nuran Yuluğ'a ve Rahmi Eşsizhan'a telefon ederek göreve hazır olduğumuzu bildirdik. Hemen o akşam, bir işhanının üst katında tek odalı parti lokalinde bir araya geldik, partiye kaydımız yapıldı, ardından da partinin yeni açılımından rahatsız olarak istifa eden il yönetim kurulu üyelerinin yerine getirildik. Bizimle birlikte partiye katılan Avukat Nurullah Tuksavul il sekreteri oldu.

Artık partiliydik ve bu partiyi Türkiye'nin ikinci büyük sanayi kentinde örgütleme sorumluluğuyla karşı karşıyaydık.

İlk bildirimizi yayınlar yayınlamaz özellikle gecekondu bölgelerinden üye olma talepleri gelmeğe başladı. Lokaldeki sandalye sayısı yeni üyelerle daha büyük katılımlı toplantılar yapmaya yetmiyordu. Ucuza gelsin ve fazla yer tutmasın diye iki ayak arasına gerili çadırbezinden yapılmış, kullanılmadığı zaman katlanıp bir tarafa istif edilebilen iskemlelerden aldık.

Toplantı başladıktan beş on dakika sonra, tam da önemli bir konu tartışılırken iri yapılı, kilolu bir üyenin altındaki iskemle, çadırbezini tutturan raptiyeler attığı için büyük bir gürültüyle çöktü, arkadaş kendisini yerde buldu. Ne oluyor demeye kalmadan kilo hiyerarşisine uygun olarak diğerlerinin de başına aynı şey gelmeğe başladı.

Bunun üzerine aldığımız ilk kararlardan biri, aramızda para toplayıp dayanıklı sandalyeler edinmek oldu.

Kısa bir süre sonra sendikal mücadeleler sürecinde tanıştığımız ve dost olduğumuz Maden-İş Sendikası İzmir Temsilcisi İsmet Demiruluç da aramıza katıldı. İsmet'in katılımıyla sanayi kesiminde hızla önemli ilişkiler kurduk.

Hakkında TKP dâvasından mahkumiyet olmadığı için Mehmet Ressamoğlu da örgütlenme çalışmalarımıza ilk katılanlar arasındaydı.

Özellikle Yugoslav göçmenlerinin ve Doğu illerinden

gelmiş Kürtlerin yoğun bulunduğu Gültepe Mahallesi örgütlenme konusunda büyük bir patlama yapıyordu.

Yugoslav göçmenlerin partiye katılımında, kitabın başlangıç kısmında bahsettiğim Haymatlos Rıza'nın büyük rolü vardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Tito'nun partizanları arasında yeraldığı için sol örgütlenmede büyük deney sahibiydi.

O mahalleye yerleşmiş Kürt işçiler, muhalefet yıllarında bel bağladıkları CHP'nin iktidara geldikten sonra sözünü tutmamasına, CHP İl Başkanı Dr. Lebit Yurdoğlu'nun kendileriyle ilişkiyi kesmiş olmasına tepkiliydiler. CHP'ye alternatif olarak TİP'i destekliyorlardı.

İzmir'e paralel olarak Ankara'da da TİP, Yapı İşçileri Sendikası başkanı Fukara Tahir'in başkanlığında hızlı bir örgütlenme çalışmasına girmişti.

O sırada Karadeniz Ereğlisi'nde demir-çelik fabrikaları inşaatı yeni başlamıştı. İnşaatı Amerikan Morrison Firması'nın Türkiye temsilcisi Süleyman Demirel üstlenmişti. Menderes iktidarı döneminde Su İşleri Genel Müdürü olarak "barajlar kralı" ünvanını üstlenen Demirel, darbeden sonra bu Amerikan firmasına kapağı atmıştı. Karadeniz Ereğlisi'ndeki inşaatta işçileri son derece düşük ücretle, her türlü sosyal hizmet ve haklardan yoksun olarak çalıştırıyordu. Bölgenin yerlisi olan işçiler bu duruma isyan edince, Kürt illerinden daha düşük ücretlerle işçi getirtmişti. ABD ile yapılmış ikili anlaşmalara göre, Türkiye'de faaliyette bulunan Amerikan şirketleri aleyhine dâva da açılamıyordu.

Temmuz ayının ortalarında Fukara Tahir, Karadeniz Ereğlisi'nde büyük bir protesto mitingi düzenledi. Çeşitli illerden 200'ü aşkın sendikanın liderleri ve temsilcileri de mitinge katılacaktı.

TİP İzmir örgütü olarak biz de bir delegasyonla mitinge katılmak üzere önce Ankara'ya gittik. O sırada Müşerref Hekimoğlu Öncü Gazetesi'ni Nilüfer Yalçın'dan devralmıştı, sol bir kadro kurarak onu solun sesini duyuracak bir gazete haline getirmek istiyordu.

Suha'yla birlikte Rüzgarlı Sokak'taki Öncü'yü ziyarete

gittiğimizde Hekimoğlu gazetenin Ege bölgesi temsilciliğini yeniden üstlenmem için ısrar etti.

Öncü'den daha önce ücretlerimiz ödenmediği için ayrılmıştım. Yine de Nilüfer Yalçın borcuna sadık kalmış, dostça ayrılmıştık.

Bu kez tamamen sola angaje olduğunu gördüğüm için Öncü'ye tekrar çalışmayı kabul ettim. İlk görev olarak da Ereğli mitingini Öncü adına büyük bir ekiple birlikte izleyerek izlenimlerimi yazma görevi üstlendim. Fransa'da iş hukuku alanında ihtisas yapmış olan Suha Çilingiroğlu da olayın hukuki ve siyasal analizini yapacaktı.

Fukara Tahir gibi savaşçı bir sendika liderini, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Süleyman Ege, Teoman Okaygün, Sermet Çağan, Uğur Cankoçak gibi sol aydınları da ilk kez bu miting dolayısıyla tanımak olanağı buldum.

Kasabadaki gerilimli durumu yakından izlemek için mitingten bir gün önce otobüslerle Ereğli'ye vardık. Hem yerli işçilerle hem de sonradan getirilen Kürt işçilerle bir dizi görüşme yaptık. Her iki tarafın da Morisson Süleyman sömürüsünün kurbanı oldukları açıktı. Ama Kürt işçilerin durumu daha dramatikti. Büyük kısmı kalacakları yer olmadığı için iş saatleri dışında civardaki mezarlıkta geceliyordu.

Bizim işçilerle röportaj yaptığımızı haber alan Morrison'un yöneticileri ve mühendisleri, "Bizi de dinleyin," diyerek Öncü ekibini akşam yemeğe davet ettiler.

Daha fabrika yapılmadan, yöneticiler ve mühendisler için son derece lüks bir misafirhane ve gazino yapılmıştı. Davet edildiğimiz sofrada kuş sütünden başka herşey vardı.

Ereğli demir-çelik fabrikalarının kurulmasının ülkeye ve bölgeye nasıl bir zenginlik getireceği üzerine bir dizi nutuk dinledik.

Mezarlıkta geceleyen işçilerle ilgili sorularımızı duymazlıktan gelmeye çalışıyorlardı.

Davetten ayrılır ayrılmaz hemen otele gidip Ankara'yı arayarak Öncü'ye bu konudaki ilk röportajımı telefonla yazdırdım. Yazı, "İşçiler mezarlıkta geceleyen, mühendis

lojmanlarında binbir gecc hayatı yaşanıyor" gibi bir cümleyle başlıyordu.

Gazete ertesi gün özel arabayla miting saatinde Ereğli'ye ulaştı.

Fukara Tahir mitingin olaysız geçmesi, ama işçinin sesinin duyulması için büyük bir çaba harcıyordu.

O günkü unutamadığım görüntülerden biri de, bazı büyük sendika başkanlarının miting alanına Cadillac, Mercedes gibi lüks arabalarda tantanayla girişleriydi.

Miting bir bakıma, Türkiye sendikacılık hareketinde birkaç yıl sonra DİSK'in kurulmasıyla sonuçlanacak olan ayrışmayı da simgeliyordu.

Binlerce işçinin katılımıyla yapılan miting Türkiye'de henüz emekleme aşamasında olan sınıf kavgasına büyük bir ivme kazandırdı.

İzmir'e döner dönmez, Öncü için Kemeraltı'na açılan yan sokaklardan birinde, tek odalı bir büro tuttum.

Gazete bürosu olmanın dışında bu oda İzmir'deki TİP örgütlenmesinin ilk antenlerinden biriydi.

Partinin Türkiye'nin önemli merkezlerinde hızla örgütlenmesi üzerine diğer beş parti ve de medyanın büyük kısmı TİP'e ve onu destekleyenlere karşı saldırı ve provokasyon kampanyası açmakta gecikmediler.

Karşıyaka İlçe merkezinin açılışı için Alaybey tarafındaki bir kahvede toplantı düzenlemiştik. Bu, partinin ilk kitlesel toplantısı olacaktı. "Eski tüfek" dediğimiz TKP tutuklamalarına karışmış arkadaşları da toplantıya onur konuğu olarak davet etmiştik.

Herkes son derece heyecanlıydı.

Programlanmış konuşmalar bittikten sonra çoğunluğu işçi olan katılımcılara söz verdik. Yıllarca bir fabrika'da çalıştıktan sonra kazan gürültüsünden kulakları sağırlaştığı için işine son verilen yaşlıca bir işçi de söz aldı.

İşverene karşı açmış olduğu dâvayı Suha üstlenmişti. İzmir'de şahsen tanıdığı TİP yöneticilerinin isimlerini tek tek övgüyle andıktan sonra bir an durakladı, sonra haykırdı:

- Ben hepsini tek tek tanıyorum. Helal süt emmiş insanlardır. Onlar komünist değil, onlara "komünist" diyenler komünisttir!

Konuşma beni ve diğer yönetici arkadaşları hiç şaşırtmadı. Hemen her gün bu insanlarla beraberdik. Ancak konuşmacıyı yakından tanımayan "eski tüfek" konuklarımız allak bullak olmuşlardı. Yine de herkes son derece memnundu, Karşıyaka gibi bir yerde ilk kez kitlesel bir toplantı yapılabilmişti.

Kısa bir süre sonra, bir akşam vakti, 51 tevkifatını yaşamış olan parti üyelerinden Mehmet Ressamoğlu Karşıyaka'dan telefon etti:

- Doğan, galiba yeni bir tevkifat başlıyor... Karşıyaka ilçe yöneticilerinden camcı Sadık'ı içeri aldılar.

Sadık Arıkan örgütlenmenin en bilinçli ve aktif elemanlarındandı. Onunla birlikte birkaç arkadaş daha tutuklanmıştı. Polis ve adliye muhabiri olan bazı gazeteciler, tevkifatın burada kalmayacağını, ben de dahil TİP il yöneticilerinin de tutuklanma ihtimali olduğunu söylüyorlardı.

İl Yönetim Kurulu üyelerini haberdar ettim. İl Sekreteri Nurullah Tuksavul, son derece soğukkanlı:

- Olursa olur, dedi. Bu da sürpriz olmaz. En iyisi siz hepiniz bu akşam bana gelin, bizimkiler seyahatte; bana Diyarbakır'dan otlu peynir gelmişti, onunla hem biraz şarap içer, hem de durum muhakemesi yaparız.

Tuksavul'un bu olay karşısındaki soğukkanlılığı bana her zaman takdirle anacağım önemli bir ders olmuştu.

Güzelyalı'daki evinde buluştuk, tutuklanma ihtimaline karşı alınması gereken önlemleri görüştük.

27 Mayıs sabahı Çankaya'da Celal Bayar'ı tutuklayan General Burhanettin Uluç o sırada İzmir Valisi'ydi. Gazeteci olarak kendisini iyi tanıyordum. Milliyet temsilcisiyken ziyaretime de gelmişti.

Ertesi sabah ilk işim Burhancttin Paşa'ya telefon edip olay hakkında bilgi almak oldu.

- Biliyorum, dedi. Polisin işi.

- TİP il yöneticilerinin de tutuklanacağı söyleniyor.

- Yok yok, ben seni de, diğer arkadaşlarını da tanıyorum, dedi. Ben burada vali oldukça sizleri tutuklayamazlar. Karşıyaka'dakilerin tutuklanmasını da araştıracağım. Müsterih olun, çalışmalarınıza bildiğiniz gibi devam edin.

Sadık ve arkadaşları, Türk Ocağı Başkanı'nın jurnallemesi üzerine tutuklanmışlardı. Birkaç aylık bir duruşmadan sonra jurnalcinin iftirasının ortaya çıkması üzerine beraat ettirilip serbest bırakıldılar.

İzmir'deki örgütlenme çalışmalarımız devam ederken, Aybar'ın başkan olmasından sonra TİP'in ilk genel yönetim kurulu toplantısının Ankara'da yapılacağı duyurulmuş, İzmir'den de bu toplantıya katılmamız istenmişti.

Ağustos ayının sonlarıydı.

Suha Çilingiroğlu'yla birlikte Ankara'ya gittik. Toplantı düşük bir katılımla Dışkapı'daki Şan Sineması'nda yapıldı. Aybar'ın konuşması o günün ölçülerinde gerçekten tarihsel önemdeydi. İlk kez yasal örgütlenmede işçi sınıfının öncü rolü vurgulanıyordu.

Gazeteyi artık tamamen TİP'in siyasal çizgisine angaje etmiş olan Müşerref Hekimoğlu Aybar'ın konuşma performansından, özellikle de konuşurken kocaman ellerini kullanışından son derece etkilenmişti. Foto muhabirine özellikle ellerini kullanışını simgeleyen fotoğrafları tabetmeyi unutmamasını tembihliyordu.

Ben toplantıdaki konuşmaları Öncü için stenoyla kayda alıyordum.

Aybar bunu farkedince çok sevindi.

- Tuttuğun notları bana da iletir misin, diye sordu.

- Gayet tabii, diye yanıtladım. Zaten Öncü'de de yayınlanacak...

Ankara'dan ayrılmadan önce Aybar, partinin Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi için açacağı kampanya hakkında bilgi verdi, bizim de İzmir'deki parti çalışmalarında bu konuya mutlak öncelik vermemizi istedi. Başvurunun en geç

28 Şubat 1963 tarihine kadar Anayasa Mahkemesi'ne sunulması gerekiyordu.

Partili hukukçular bu konuda yoğun bir çalışma içindeydi, bu başvurunun vatandaşlardan çok sayıda imza toplanarak desteklenmesi gerekiyordu.

Öncü Gazetesi de 141-142. maddelere karşı kampanyayı aktif olarak desteklemeyi üstlenmişti. Toplanan imzalar gazetede günü gününe yayınlanacaktı.

Aybar ayrıca parti genel merkezini yeniden organize etmeye başladıklarını belirterek İstanbul'da bir gazetede çalışmam mümkün olursa beni mutlaka partinin basın ve araştırma bürolarında görmek istediğini birkaç kez tekrarladı.

Gerçi genel yönetim kurulu toplantısı ertesi gün Öncü dışındaki günlük medyada pek yankı bulmamıştı ama bir tek gazetede de olsa bu konuda ayrıntılı bir haber yayınlanmış olması binbir çaresizlik içinde çalışan parti yöneticilerine ve militanlarına büyük moral vermişti.

TİP çalışmalarında önceliğimiz işçi sınıfının sendikal ve siyasal örgütlenmesini güçlendirerek ülke yönetimine ağırlık koymasıydı. Ama Ege bölgesinde özellikle tütün, pamuk ve üzüm üretim dallarında çalışan topraksız tarım emekçileri, küçük ve orta köylüler sayısal olarak büyük önem taşıyordu. İzmir'de gazetecilik yaptığım yıllarda ürünlerinin değer fiyatı bulması için verdikleri mücadeleleri yakından izlemiştim. *Milliyet*'ten ayrılma nedenlerimden biri de, bu mücadelelere ilgili haberlerime gazetede gereken yerin verilmemesiydi.

Parti örgütlenmesi, sosyal kategori olarak işçilerin ve köylülerin dışında, iki toplumsal kesimi daha yakından tanımak olanağı verdi: Kürt göçmenler ve Aleviler...

Kürtlerle Gültepe gecekondu mahallesinde zaten örgütsel ilişki içindeydik.

Çocukluğumda Kızılbaş köylerinde kısmen tanıyabildiğim Alevi gerçekliğini ise bir köy tiyatrosu girişimi nedeniyle daha derinden tanımak olanağı buldum.

Ünlü yazar Kemal Bilbaşar o sırada İzmir'de Milli Kütüphane Müdürüydü. Bir süreden beri okuyucunun kütüphaneye gelmesini beklemekle yetinmeyip, kitabı okuyucunun ayağına götürme uygulaması başlatmıştı. Köy köy dolaşarak okumak isteyenlere kitap ödünç veriyor, okunmuş kitapları geri alıyordu.

Bir gün bana telefon etti:

- Doğan yarın bütün gününü benimle bir köy turuna ayırabilir misin? Kütüphaneye yeni bir minibüs verildi. Bu kez köylere daha çok kitap götürebileceğiz. Üstelik, gideceğimiz köylerden biri son derece önemli. Bademler... Bir Alevi köyü. Ahalisi okumaya ve tiyatro yapmaya çok düşkün. Onlara yeni kitaplar, özellikle de tiyatro oyunları götüreceğim. Daha da önemlisi, bir süredir aralarında sürüp giden bir tartışmayı nasıl sonuca bağladıklarını göreceğiz. Köye cami mi yapılsın, tiyatro binası mı yapılsın?

- İnanılır gibi değil, tabii ki geliyorum.

Ertesi sabah erkenden kırmızı renkli yeni minibüsle yola koyulduk.

Bademler yolu üzerinde daha önce hiç gidilmemiş birkaç köye daha uğrayıp kitap ödünç vereceğiz.

Sıradaki ilk köye yaklaşırken uzaktan bir kaç kişiyi hareket halinde gördüğümüz halde köye vardığımızda, meydanda güneşlenen birkaç köpek, yerleri eşeleyen tavuklar ve bir boz eşekten başka hiçbir canlı yoktu.

Arabayı köy meydanında durdurup indikten sonra kapıları çalmaya başladık. Nihayet evlerden birinin kapısı açıldı, orta yaşta bir köylü, önceden başka bir vesileyle tanıdığı Bilbaşar'ı karşısında görünce ellerine sarıldı:

- Abicim, hoş geldiniz. Kusura bakmayın, uzaktan kırmızı minibüsü görünce hepimiz korktuk. Asker ya da vergi memuru geliyor sanmıştık.

Buna karşılık Bademler Köyü, Bilbaşar daha önceden bir gazeteciyle birlikte geleceğini bildirdiği için, ziyaretimize özel olarak hazırlanmıştı. Başta muhtar olmak üzere köyün tüm ileri gelenleri, kadınları, gençleri bizi bekliyordu.

Köylülerin sözcülüğünü İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi Mahmut Türkmenoğlu adındaki bir genç yapıyordu. Yemek ve sohbetlerden sonra köylülerin kadın erkek birlikte rol aldıkları bir oyun sahneye kondu. Oyunu da kendileri yazmışlardı. Oyuncuların hepsi, profesyonel sanatçılarla başedecek ölçüde başarılıydı.

Oyundan sonra "neden cami değil de, tiyatro?" konulu bir söyleşi başladı. Dinsel açıdan zaten cami gibi bir gereksinimleri de yoktu. Alevi köyü olarak buraya camiden çok cemevi gerekirdi, ama "cemevleri"nin o dönemde sözü bile edilemezdi. Ne ki "camisiz köy olmaz" diye sürekli çevre baskısı altında tutulduklarından, bir nevi savunma refleksiyle "cami değil, tiyatro" fikri ortaya atılmış, hemen de büyük taraftar bulmuştu.

O gün karşılaştığımız ve sohbet ettiğimiz bu tiyatrosever köylülerin çoğu, yıllar sonra Metin Erksan'ın yönetiminde çevrilen ve Berlin'de Altın Ayı ödülü alan "Susuz Yaz" filminde rol alacaklardı.

Genç mihmandarımız Türkmenoğlu ise, ilerideki yıllarda politikaya atılacak, 12 Mart darbesinden sonraki Ecevit hükümetlerinden birinde de bakanlık görevinde bulunacaktı.

Bademler Köyü üzerine yaptığım röportaj Öncü'de, Bilbaşar'ın röportajı da Demokrat İzmir Gazetesi'nde yayınlanır yayılanmaz büyük yankı buldu, cami yerine tiyatro yapma projesine büyük kentlerden de destek yağmağa başladı, birkaç yıl sonra da Bademler Köyü Tiyatrosu faaliyete geçti, köy de tiyatroseverlerin Anadolu'daki başlıca ziyaretgahlarından biri haline geldi.

İzmir'de Bilbaşar'dan başka bir kütüphaneci dostum daha vardı. Atatürk Kütüphanesi Müdürü Ruhi Mutlu. Kendisi uzun yıllar İzmir Atatürk Lisesi'nde öğretmenlik yapmış, birçok değerli öğrenci yetiştirmişti. Suha Çilingiroğlu ve daha sonraki yıllarda TRT Genel Müdürü olacak olan dostum Cengiz Taşer de onun öğrencileriydi. Uzun sıcak yaz geceleri İzmir kordonundaki dost sofralarının müdavimlerindendi.

İnci'yle tanışmamıza da o vesile oldu.

Bir gün bana telefon etti,

- Doğan, dedi. Birazdan sana bir misafirimi getireceğim. İnci Tuğsavul, senin meslekdaşın. Benim de yeğenim. Son derece zeki, yetenekli bir kızdır. Ama Ankara'da çalıştığı basın çevresinin solla pek ilgisi yok. Seninle tanışmasını, sol gazetecilik üzerine bilgi edinmesini istiyorum.

İnci'nin adını çalıştığı Hür Vatan Gazetesi'nde sık sık manşete çıkan haberlerinden dolayı biliyordum. Haber dalında bir de gazetecilik başarı ödülü kazanmıştı.

Öncü'nün gazete bürosundan başka herşeye benzeyen külüstür bürosunda ilk kez karşılaştık. Ankara basınındaki ortak tanışlardan, gazetecilerin o günlerdeki sosyal sorunlarından, ifade özgürlüğü üzerideki baskılardan konuştuk.

İnci Ankara basınındaki "star gazeteci" durumuna rağmen, medyanın konformizminden rahatsızdı, belli bir arayış içindeydi. Siyasal planda da, muhalefet yıllarında ilahlaştırılan İsmet Paşa'nın iktidara geldikten sonra sürdürdüğü tutucu politikalara tepkiliydi.

Günler, 22 Şubat'ta İsmet Paşa'nın komplo ve entrikalarıyla ordudan tasfiye edilen Harp Okulu Komutanı Albay Talay Aydemir ve çevresinin radikal bir siyasal alternatif olarak örgütlenmeye çalıştığı günlerdi.

Ülkenin yakıcı sorunları üzerine uzun uzun görüştük. Sosyalist bir militan olarak benim işçi sınıfı önderliğinde gerçek bir sosyal devrimin tek çözüm olabileceği, bunun için de Türkiye İşçi Partisi'nin en kısa zamanda örgütlenmesi gerektiği yolundaki görüşlerimi ilgiyle dinliyor, ama Ankara'da yakından tanıdığı siyasal-askersel oligarşinin bu örgütlenmeyi engellemek için her yola başvuracağını söylüyordu.

O akşam parti toplantım olduğu için, ileride bu konuları daha derinlemesine görüşmek sözüyle ayrıldık.

Parti örgütlenmesinin gelişmesine paralel olarak İzmir'in entellektüel yaşamında da önemli bir değişim ya şanıyordu. Yıllar yılı anti-komünist terör yüzünden kendi içine kapalı yaşamak zorunda kalan eski TKP'liler de giderek yeni hare-

ketlilik içinde yerlerini alıyor, resmen üyesi olamasalar da TİP'in toplantılarına dinleyici olarak katılıyor bizlere destek olmaya çalışıyorlardı.

Ancak bu çevrede kısa zamanda iki farklı yaklaşım ortaya çıktı.

Eski TKP tutuklamalarından geçmiş olanların büyük kısmı, TİP örgütlenmesini engellemek isteyen resmi çevrelere bir bahane sağlamamak için bizlerle ilişkilerinde son derece dikkatli davranıyor, ancak bizden bir istek geldikçe görüş bildiriyordu.

Buna karşılık, Erdoğan Berktay örgütlenme çalışmalarına sık sık müdahale ediyor, 51 tutuklamalarından sonra mahkumiyet yememiş olan arkadaşlarının partiye üye yapılması, hattâ yönetime dahil edilmesi için, kendisine saygılı biz genç yöneticileri sürekli etkilemeye çalışıyordu.

Daha TİP kurulmadan önce bana MBK'deki kutuplaşmadan Türkeş'in başını çektiği 14'leri destekleyen bir gazete çıkartmamız önerisinde bulunduğunu bir türlü unutamadığım için, Berktay'ın bu müdahale girişimlerinden esasen son derece rahatsızdım.

Bu etkileme çabalarına il sekreteri Nurullah Tuksavul da kararlı bir biçimde direniyor, TKP'nin geçmişteki iç çekişmelerine yeni partinin âlet edilmesi çabalarına karşı bizleri sürekli uyarıyordu.

Kaldı ki, eski TKP'lilerin hepsi de Berktay'ın tavrını paylaşmıyordu. Attila İlhan'ın kardeşi Avukat Cengiz İlhan kendisine TİP'e katılıp sorumluluk alma önerisi götüren Berktay'ı benim önümde "kişisel ihtirasları uğruna yeni partiyi tehlikeye atmak"la suçlamakta tereddüt etmemişti.

Berktay'la ilişkilerimizin soğumasına yolaçan en önemli olaysa, bir gün bizim Öncü bürosunda karşılaştığı Avukat Enver Arslanalp'a, parti örgütlenmesine müdahale çabalarını eleştirdiği için hakaret dolu ifadelerle saldırması oldu.

Buna rağmen Genel Başkan Aybar'ın İzmir'e her gelişinde, partinin il yöneticilerinden önce Berktay'la buluşması, İzmir'deki durum üzerine öncelikle onunla görüşmesi, ken-

disine partinin iç işleyişine müdahale konusunda bayağı cesaret veriyordu.

Parti yaşamının garip cilvelerinden biri, başlangıçta partinin İzmir yöneticilerini kırmak bahasına Erdoğan Berktay'la öncelikli ve ayrıcalıklı ilişki kuran Aybar'ın, çok değil, birkaç sene sonra, parti içinde iktidar çekişmesi patlak verdiğinde Berktay ve arkadaşlarını karşıya alması olacaktı.

Aybar onları partiyi içeriden ele geçirmek için komplo düzenlemekle suçlayacak, bir kısmını haysiyet divanına sevkettirecek, buna karşılık Berktay da kadim dostu Aybar'a yönelik saldırılarında, "öyleyse git, bizi polise ihbar et!" diyecek kadar ileri gidecekti.

Parti içindeki bu ilk rahatsızlıklara ve tedirginliklere rağmen TİP'i Ege bölgesinde örgütleme çalışmalarımız büyük bir coşkuyla devam ediyordu.

Özellikle 141 ve 142. maddelerin iptali için partinin açtığı imza kampanyasına İzmir'de tahminlerimizin ötesinde bir katılım vardı. Ancak kampanyayı parti üyeleri ve sempatizanlarıyla sınırlı tutmamak gerekiyordu.

Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu Yönetim Kurulu toplantısı için İstanbul'a gittiğimde, konuyu federasyon başkanı Ayhan Yetkiner ve diğer arkadaşlarla da görüştüm. Bu maddelerin Türkiye'de düşünce ve basın özgürlüğünün önündeki en büyük engellerden biri olduğunu, çalışan gazetecilerin en üst meslek kuruluşu olan TGSF'nun da bu konuda açılan kampanyaya destek vermesi gerektiğini söyledim.

Başta Ayhan olmak üzere diğer üyelerin de bu görüşü desteklemesi üzerine federasyon adına 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasını talep eden bir bildiri yayınladık.

Federasyonun da bu konuda kararlı bir tavır koyması, partide kampanyayı yöneten arkadaşları son derece sevindirmişti.

İzmir'e döneceğim gün Aybar'ın benimle mutlaka görüşmek istediğini söylediler. İlk kez parti genel merkezinde Aybar'la teke tek görüştük.

- Bak Doğan, dedi, İzmir'de yaptığınız çalışmaları tak-

dirle izliyorum. Ama sana İstanbul'da ihtiyacım var. Daha önce de Ankara'da söylemiştim. Partinin basın ve araştırma bürolarının başarısı için inançlı, dinamik arkadaşlar gerekli. Özellikle yerel seçimlerin yaklaştığı bu dönemde... Sen de artık İstanbul'a gelebilirsen çok iyi olur...

- İzmir'deki çevremi terketmem zor, ama elimden geleni yapacağım, dedim.

İstanbul'a gelebilmem için bu kentte mutlaka bir iş bulmam gerekiyordu.

Aklıma ilk gelen, o sırada Harcket Gazetesi'nin İstanbul'da yayın hazırlıklarını yürüten İlhami Soysal oldu.

Yeni gazetede çalışma olanağım olup olmadığını sordum.

- Çok zor, diye yanıtladı. Sana kim git de TİP'e katıl, dedi Yok işçi sınıfının öncülüğüymüş, yok sınıf savaşıymış... Türkiye'nin devrim yolu, Yön'ün yoludur. Biliyorsun, seni çok severim, gazeteciliğini takdir ederim, bu yüzden TİP'li olmanı da sineye çekebilirim. Ama senin gibi birisini gazete patronlarına, Orhan Birgit'e, Ali İhsan Göğüş'e, Coşkun Kırca'ya falan kabul ettiremem.

Başka iş olanaklarını yoklamak için federasyonun merkezine uğradım. Federasyon başkanı Ayhan Yetkiner'le sohbet ederken, İzmir'de yıllarca aynı gazetede birlikte çalıştığımız Cengiz Tuncer çıkageldi.

Beni görünce sevindi.

- Ben de seni düşünüyordum, dedi. Ethem İzzet Benice beni Gece Postası Gazetesi'ne genel yayın müdürü yaptı. Gazeteyi birlikte çıkartacağım senin gibi bir arkadaşa ihtiyacım var. Gelir misin?

- Hem de nasıl? diye yanıtladım.

- Aylığın 1200 Lira. İdare eder mi?

- Eder de artar bile... Artanını da partiye...

İki hafta sonra Gece Postası'nda buluşmak üzere randevulaştık.

İzmir'e döndüğümde kararımı arkadaşlara ilettim.

Bir sessizlik oldu. Parti örgütlenmesinin iyice ivme ka-

zandığı günlerdi. Partinin ilk kez seçmen karşısına çıkacağı yerel seçimler yaklaşıyordu.

- Gidişini seçimden sonraya erteleyemez misin?

- Ertelemesine ertelerim ama, hemen İstanbul'a gitmemin nedeni büyük ölçüde bu yerel seçimler. Aybar genel merkezdeki kadroyu güçlendirmek istiyor. Israr eden o.

Partinin çıkarı söz konusu olduğu, hele de istek Aybar'dan geldiği için, itirazı sürdürmenin anlamı kalmamıştı.

Akşam eve gittiğimde aileme de kararımı ilettim:

- Gurbet yılları yeniden başlıyor. Bu kez İstanbul... Önümüzdeki yıllar ne getirir, bilemem. Herhalde artık dönüşüm de yok. Arada bir sizleri görmeye gelirim. Evin taksitleri için endişe etmeyin, İstanbul'dan göndereceğim.

Annem bayağı endişeliydi. Tam o günlerde, sağcılar Türkiye İşçi Partisi'nin İstanbul Beyaz Saray'da düzenlediği bir toplantıya saldırmıştı. Partinin İstanbul gecekondu mahallelerinde düzenlediği toplantılar da taşlı sopalı saldırıya uğruyordu.

Bâbıâli'ye ortalığın buza kestiği bir kış günü girdim. Gazetecilik yaşamımda ve siyasal kavgamda yeni bir dönem başlıyordu.

Külüstür bavulumu ve başucu kitaplarımın bulunduğu paketi Cağaloğlu'nun ara sokaklarındaki bir otele attıktan sonra ilk işim soluğu TİP Genel Merkezi'nde almak oldu.

Genel Merkez artık Bâbıâli Caddesi'ndeki Vilayet Konağı'nın hemen altında büyük bir iş hanının üçüncü veya dördüncü katındaydı.

Aybar çoktan gelmiş, genel başkanlık odasında çalışıyordu.

Bıyık Talat geldiğimi haber verdi. Aybar büyük bir coşkuyla toplantı salonuna geldi, kocaman elleriyle sağ elimi âdeta sarsarak sıktı.

- Hoşgeldin, tam da zamanında, dedi. Ben de genel merkez bürolarının örgütlenmesi üzerinde çalışıyordum. Gelecek hafta basın bürosuna, ardından da araştırma kuruluna katılması önerilen arkadaşları toplantıya çağıracağım. Senin her iki büroda da görev almanı istiyorum.

- Benim açımdan sorun değil, dedim. Yarın sabah Gece Postası'nda sayfa sekreteri olarak işe başlıyorum. Sabah 6'dan öğleden sonra 2'ye kadar oradayım. Ondan sonraki tüm zamanım sendikamın ve partimindir.

Ertesi sabah saat 6'ya doğru *Gece Postası*'ndaydım. Yazı işleri odasına girdiğimde Cengiz Tuncer, her lodosta azan astım krizlerinden birini geçirmekteydi.

Kendisini biraz toparladıktan sonra yazı işlerindeki ve mürettiphanedeki arkadaşlarla tanıştırdı.

Gece Postası öğleden sonra piyasaya çıkan bir gazeteydi. Belli bir istihbarat kadrosu olmakla beraber, haberlerin büyük kısmı sabah çıkmış gazetelerden yapılan derlemelerden oluşuyordu. Bunlara ek olarak muhabirlerimizin daha önceden hazırladıkları özel haberlere ya da sabah olup bitenlerle ilgili flaş haberlere yer veriliyordu. Öğle üzeri çıkan tüm gazeteler gibi Gece Postası da sansasyon ağırlıklıydı.

Cengiz daha ilk günden, kendisinin asıl amacının senaryo yazarı ve film yönetmeni olarak Yeşilçam'a geçmek olduğunu, bir süre sonra ayrılarak yerini bana bırakmak istediğini söyledi.

- Sayfa sekreterliği tamam da, patron yayın yönetmeni olarak gazetesini TİP'li bir gazeteciye emanet eder mi?

Gazetenin patronu Ethem İzzet Benice'yi "Yakılacak Kitap" adlı romanın yazarı olarak biliyordum, ama siyasal eğilimleri konusunda pek bilgim yoktu.

- Ethem İzzet Benice ilginç bir insandır, dedi. Daha yüzyılın başında İstanbul'da İstirakçi Hilmi'nin Sosyalist Fırkası'nda militanlık yapmış, zamanın sokak yürüyüşlerinde kızıl bayrak taşımıştır.

Gerçekten de gazetenin ilginç bir yapısı vardı. Aşırı milliyetçi, anti-komünist bazı muhabirlerin yanısıra örneğin 1951 TKP tutuklularından Nihat Tunalı sekreter olarak çalışıyor, Türkiye'nin ilk solcu kadın gazetecilerinden büyük yazar Suat Derviş zaman zaman çeviriler getiriyordu. Sürekli çevirmenlerden biri de, ilerideki yıllarda Hürriyet'te "Güzin Abla" köşesiyle popüler olacak olan Güzin Sayar'dı.

Gazetenin başlıca özelliklerinden biri işçi ve sendika haberlerine geniş yer vermesiydi. Gazeteye bu özelliği kazandıran, daha sonra TİP ve DİSK genel sekreterliği yapacak olan sendikacı-gazeteci Kemal Sülker'in yıllarca bu gazetede çalışmış olmasıydı.

Cengiz'le birlikte, sosyal içerikli haber ve yazılara daha fazla yer vererek Gece Postası'na yeni bir dinamizm kazandırdık.

Ben gazetenin üçüncü sayfasında iki dedemin önisimlerinden oluşan Fevzi Rıza takma adıyla fıkra yazmaya başladım.

Bir süre sonra Cengiz zamanını tamamen Yeşil Çam'a ayırmak istediğinden gazeteden istifa etti. Sanıyorum yapacağı ilk film, "Tabancamın sapını gülle donatacağım" idi.

Cengiz'in ayrılması üzerine Benice beni bürosuna çağırdı:

- Doğan, Cengiz ve seninle kaç aydır beraber çalışıyoruz. Gazeteye gerçekten bir hayatiyet kazandırdınız. Yazılarını da dikkatle okuyorum. Zaman zaman aşırı gidiyorsun, ama benim gençlik yıllarımı anımsattığı için hoşuma gidiyor. Unutma ki ben de gençlik yıllarımda senin gibi sol militandım. Ama zaman insanı değiştiriyor. Belki sen de bir gün değişeceksin.

- Gelecek için şimdiden bir şey söylemek zor, ama değişeceğimi hiç sanmıyorum. Yetişme koşullarım, yaşadıklarım değişmeme olanak vermez. Değişecek olsam, şimdiye kadar önüme çıkan bir çok fırsatı geri çevirmezdim.

- Bak ben sana yeni bir fırsat tanıyorum. Kendini değiştirmen için değil, gazetemi geliştirmen için. Cengiz'den sonra genel yayın müdürlüğünü üstlenmeni öneriyorum. Senin siyasal tercihlerini paylaşmasam da saygı duyarım. Bu öneriyi yaparken tek koşulum, gazeteyi bir siyasal partinin yayın organı haline dönüştürmemen. TİP'in de haberlerini verebiliriz, ama abartmamak kaydıyla...

Gerçekten de, ben genel yayın müdürü olduktan sonra gazete daha sol bir yapı kazandı, ama Benice'yle hiçbir so-

runumuz olmadı. Aksine, gazeteyi daha çekici kılmak için tüm girişimlerime destek oldu.

Gazetenin Nuh-u Nebi'den kalma bir hurufat kasası vardı. Bu kasadan çarpıcı başlık çıkartmak sayfa sekreterleri için de mürettipler için de büyük bir çileydi.

Gazete yönetimini üstlendikten sonra başmürettip Sırrı Usta'nın da hemen her konuda görüşünü alıyordum. Bir gün Sırrı Usta,

- Yazı işlerindekiler pek bilmez, bu Ethem İzzet'in depoda yıllardır Karun hazinesi gibi sakladığı harika hurufat takımları var, dedi. Bunları meydana çıkarttırırsan, hem sen daha albenili bir gazete yaparsın, hem de biz bu döküntülerle başlık tutturma çilesinden kurtuluruz.

Hemen Benice'nin yanına gittim.

- Gazete yavaş yavaş tiraj alıyor. Bunu daha da hızlandırabiliriz, dedim.

- Nasıl?

- Depodaki hurufat takımlarını kullanabilirsek?

Önce anlamazlıktan gelmeye çalıştı.

- Ne hurufatı? Bu da nereden çıktı?

-Beyefendi, bu takımların turşusunu mu kuracağız? Teknoloji hızla değişiyor. Belki birkaç yıl sonra bunlar da demode olup çöpe gidecek. Ofset, tifdruk yayınlar aldı başını gidiyor. Açın depoyu, hazır gazete hamle halindeyken zamanında değerlendirelim.

Patron yeşil ışık yakar yakmaz tüm mürettiphane personeli seferber olup birkaç gün içinde hurufat kasalarını, çerçeveleri yenilediler. Gazete savaş öncesi yıllardan kalma görünümünden kurtuldu, daha modern, daha estetik bir görünüş kazandı. Bu yenilenmeyi, gazeteyi bağladıktan sonra sayfa sekreterleri ve mürettiplerle birlikte Kumkapı'daki bir balıkçı lokantasında kutladık.

Günümün ilk sekiz saati gazetede, öğleden sonra ikindiye kadar federasyonun merkezinde, akşamları ise gece yarısına kadar parti merkezinde geçiyordu.

Aslında benim için parti çalışması bir bakıma daha sa-

bahtan gazetede başlıyordu. Gece Postası'nı hazırlamaya başlamadan önce tüm sabah gazetelerini elden geçiriyor, işlenecek konuları tesbit ediyordum. Bunu yaparken bir yandan da siyasal ve sosyal haberlerin geniş bir özetini çıkartıp sabah 9'da Aybar'a telefonla iletiyordum.

Aybar parti merkezine genellikle, Beyoğlu'ndaki Markiz Pastanesi'nde Fransızca gazeteleri okuduktan sonra gelir, geç vakitlere kadar kalırdı. Partide yaptığı ilk işlerden biri genel başkanlık adına yayınlanacak basın bildirilerini bana dikte ettirmekti.

Kendisiyle çalışmış olanlar iyi bilirler, Aybar'ın bir bildiriye veya bir başka metne son biçimini vermesi saatlerce sürerdi. Stenografiyle tuttuğum notlar üzerinde değişiklik yapmak sorun değildi, ama teksir edilmek üzere mumlu kağıda daktilo ettiğim nihai metinde değişiklik yapmak gerçekten bir çileydi. Teksir makinesine takılıncaya kadar belli kelimeler, hattâ cümleler üzerinde kırmızı korrektörle defalarca düzeltme yapılırdı. Düzeltilmiş yerlerde tekrar tekrar yeni düzeltmeler yapılmaya kalkışınca mumlu kağıt deforme olur, bir sayfalık metni yeni baştan daktilo etmek gerekirdi.

Bir sabah gazetede çalışırken, federasyon başkanı Ayhan Yetkiner telefon etti:

- Doğan, biz ne yaptık?

- Anlamadım.

- 141-142. maddelerle ilgili bildiriden bahsediyorum. Bazı üye sendikalarda kıyamet kopuyor... Gazeteci sendikalarını komünizm propagandasına âlet etmişiz. Bazı sendikalarda federasyon yönetimini düşürmek için imza toplamaya başlamışlar.

- Ayhan, sakin ol, dedim. Hemen olağanüstü toplantı yapalım. Kuru gürültüye pabuç bırakmamalıyız.

Öğleden sonra acele bir toplantı yaptık. Bildiriyi ben kaleme almış olduğum için haklılığını ve gerekliliğini savunmak durumundaydım.

Türk Ceza Kanunu'nun Mussolini kanunlarına uydurulmasından sonra bu maddelerin nasıl gaddarca uygulandığını,

yüzlerce gazeteci, yazar ve sanatçının, örneğin Nazım Hikmet'in, Aziz Nesin'in, Rifat Ilgaz'in bu yüzden mahkemelerde ve hapislerde süründüğünü anlattım.

- Bana kalırsa, üye sendikaların başkan ve temsilcilerini İstanbul'da olağanüstü toplantıya çağıralım, bu konuyu demokratik bir biçimde tartışalım, dedim.

Öneri oybirliğiyle kabul edildi.

Sanıyorum bir iki hafta sonra üye sendikaların temsilcileriyle Basın Sarayı'nda toplandık.

Aslında sadece bir ilin gazeteciler sendikası bu bildiriyi sorun yapmıştı. Klasik bir anti-komünist nutuktan sonra 141-142 bildirimizin geri çekildiğini açıklayan ve kamuoyundan özür dileyen yeni bir bildiri yayınlamamızı önerdi.

Anımsadığım kadarıya Ankara sendikası adına İlhami Soysal ve Eskişehir Sendikası adına yıllar sonra aynı kentte üniversite rektörü ve belediye başkanı olacak olan Yılmaz Büyükerşen bu talebe şiddetle karşı çıkanlar arasındaydı.

İlhami konuşmasına, "Bakın arkadaşlar, ben de solcuyum, solcu olarak da..." diye başlamıştı ki, salonda,

- Estağfurullah! diye bir ses yükseldi.

Bildirinin geri çekilmesini isteyen sendikanın temsilcisiydi.

İlhami üsteledi:

- Ne estağfurullah'ı? Evet ben solcuyum.

Adam ısrarlıydı:

- Estağfurullah!

Salonda büyük bir kahkaha koptu. Zaten bu çatlak sesi destekleyen kimse de yoktu. Toplantı, bizim 141-142 bildirisine tüm üye sendikaların da sahip çıkmasıyla sona erdi.

Ama Türkiye genelinde TİP'in gelişmesine paralel olarak anti-komünist saldırılar da azıyordu. Parti lokalleri, parti yöneticileri ve üyeleri sürekli saldırı tehdidi altındaydı. Bu koşullarda, 1962 yılının son günlerinde Aybar beraberinde bir heyet olduğu halde Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaret ederek güvence istemek zorunda kaldı.

TİP'e karşı düşmanlık ve dışlama kampanyası o denli et-

kindi ki, belli günlerde parti genel merkezine Aybar ve bir kaç yöneticiyle bizim gibi tek tük militandan başka uğrayan kalmamıştı.

İşçi sınıfının tek sendikal konfederasyonu Türk-İş de anti-komünist mitingler düzenleyerek işçileri TİP'e karşı kışkırtıyordu.

Bu yalnızlık ve umutsuzluk ortamında bir akşam genel merkezin kapısı çalındı. Kapıyı Talat açtı: İki mavi tulumlu işçi...

- Biz, dediler, yeni tabelayı asmaya geldik.

Gerçekten de bir süre önce yeni binanın cephe genişliğine uygun bir parti tabelası sipariş edilmişti.

Tabela zorbela merdivenlerden çıkartıldı. İki işçi tabelayı büyük bir zorlukla ve de ustalıkla binanın Vilayet Konağı'na bakan cephesine, devlet otoritesine meydan okurcasına monte ettiler.

Kanter içinde işlerini bitirince de sordular:

- Bu Türkiye İşçi Partisi de neyin nesi?

Talat büyük bir coşkuyla partinin işçi sınıfının ve ezilen tüm ve sınıf tabakaların sömürüsüne karşı mücadele veren tek siyasal örgüt olduğunu anlattı.

- Yani bu bizim partimiz, işçilerin partisi, dediler. Öyleyse bizi de üye yazın... Biz de artık TİP'liyiz.

Belki sıradan bir olaydı. Belki anlık bir jestti. Ama o günün ağır baskı koşulları altında başta Aybar olmak üzere genel merkezin hareketliliğini sağlayan birkaç kişiye büyük bir moral destek vermişti. Tüm bu çabalar, çileler boşuna değildi.

Bu arada partinin basın ve araştırma büroları oluşturuldu. Aybar'ın isteği üzerine ben her ikisinde de üyeydim.

Her iki büronun ilk toplantıları benim için gerçekten büyük bir olaydı. İlk kez kendisini "sosyalizm mücadelesine adamış", sadece kitaplarından ismen tanıdığım çok sayıda aydınla bir araya geliyordum.

O günlerde Yaşar Kemal'in de partili olduğunu duymuştum, ama toplantıda yoktu.

- Yaşar Kemal bir burs almış, İngilizce öğrenmek üzere İngiltere'ye gitmiş. Ama gitmeden önce partiden izin istemiş, Aybar da izin verdiği için Londra'daymış, bu yüzden toplantılara katılamıyormuş.

Yaşar Kemal... İnce Memed'ine, röportajlarına hayran olduğum bu efsane isim... Onun kendi özel sorunu için dahi partiden izin istemesi sadece beni değil, partideki birçok genci de son derece etkilemişti.

- Gerçek solculuk böyle olur, solcu aydın dediğin böyle olur, diyorduk.

Yaşar Kemal'in toplantıda böylesi yokluğu, ismen tanıdığım birçok solcu aydının varlığı kadar etkileyiciydi.

Toplantılarda Kemal Sülker basın bürosu sekreteri olarak görevlendirildi, ben de yardımcısıydım. Hemen çalışmaya koyulduk.

Bilim ve Araştırma Bürosu'nun faaliyete geçmesi biraz daha zaman aldı. Büro, TİP'in 1964'deki 1. Kongresi'ne sunulacak olan programını hazırlamakla görevliydi. Ama yaklaşan 17 Kasım 1963 yerel seçimlerine de en etkin propaganda malzemelerini hazırlaması gerekiyordu. Büronun sekreterliğini Fethi Naci üstlenmişti. Parti programının yazımında kendisine Selahattin Hilav'la birlikte ben yardımcı olacaktım.

Sorumluluklarım iyice artmıştı. Günlük bir gazetenin yayın yönetmenliği, federasyonda sendikal çalışmalar, akşamları da bazen gece yarısına kadar süren parti çalışmaları.

Sağlık durumum da iyi değildi. İzmir'de Sabah Postası'nda çalışırken yakacak odun ve kömür yokluğu yüzünden kaptığım müzmin bronşit, İstanbul'daki yaşam koşullarında iyiden iyiye azmıştı. Bir süre kaldığım kaloriferli otelin fiyatı ağır geldiğinden Başmusahip Sokak'taki külüstür Cağaloğlu Oteli'ne taşınmıştım. Kalorifer ya da kat sobası olmadığından sık sık soğuk alarak hasta düşüyordum.

Bu yüzden Tarlabaşı'nın arka sokaklarından birinde bir pansiyon odası bularak oraya yerleştim. Ardından da Gedikpaşa'da küçücük penceresinden tüm Marmara'yı görebildiğim bir tavanarasına geçtim.

Fethi Naci'nin çalıştığı Emayctaş'tan fabrika fiyatına bir gaz sobası, Kapalıçarşı'dan da elden düşme portatif bir HermesBaby yazı makinesi aldıktan sonra boş zamanlarımda evde de çalışabilir hale gemiştim.

Bilim ve Araştırma Bürosu'nun en etkin ve devamlı üyelerinden birisi Behice Boran'dı. Boran "işçi sınıfı öncülüğü" kavramına sıkı sıkıya bağlı, parti programı konusunda da ortodoks marksist bir yaklaşımdaydı.

Fethi Naci, uluslararası komünist hareketin kaynaklarına dayanarak Türkiye'nin şimdilik kapitalist olmayan bir kalkınma yolunu seçmesi gerektiği görüşündeydi. Sosyalizmin kuruluş aşaması daha sonra gelecekti. Bu nedenle Bilim ve Araştırma Bürosu'nda zaman zaman yoğun tartışmalar yaşanıyordu.

Aybar bir süre bu tartışmaların dışında kalmaya özen gösterdiyse de, bir Anadolu gezisi dönüşü Bilim ve Araştırma Bürosu'nda ortaya attığı soru üzerine kıyamet koptu.

Partinin işçi yoğunluklu büyük metropollerde bir türlü büyük sıçrama yapamaması, üstelik anti-komünist örgütlenme ve baskıların giderek yoğunlaşması dolayısıyla belli bir umut kırıklığı içinde bulunan Aybar, Kürt illerine yaptığı bir örgütlenme gezisinden büyük bir tatminle dönmüştü.

Her gittiği yerde Kürtler ve Aleviler Aybar'ı büyük bir coşkuyla karşılamışlar, ardından da hızlı bir örgütlenme çalışmasına girmişlerdi.

Bu gözlemlerin etkisiyle olmalı, Aybar "işçi sınıfı öncülüğü"nde ısrarın Türkiye gerçeklerine uygun olup olmayacağı sorusunu ortaya atmıştı.

Bu soruya en şiddetli reaksiyonu Behice Boran göstermiş ve "işçi sınıfı öncülüğü"nden asla taviz verilemeyeceğini söylemiş, bunun nicel bir öncülük değil ideolojik, politik ve örgütsel bir öncülük olarak benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Aybar'ın bu soruyu sorması bana da son derece aykırı gelmiş, ben de söz alarak Boran'ın tutumunu desteklediğimi söylemiştim. Boran'la "sosyalizme geçiş aşaması" konu-

sunda görüş farklılığı içinde olan Fethi Naci dahi Aybar'ın yaklaşımına arka çıkmamış, bu konudaki tartışma fazla genişlemeden kapanmıştı.

Bilim ve Araştırma Bürosu çalışmalarının yanısıra, partinin hukuk bürosu da bizzat Aybar'ın yönetiminde, Mayıs ayına kadar başta 141 ve 142. maddeler olmak üzere TCK'nun anti-demokratik maddelerı aleyhine Anayasa Mahkemesi'nde açılacak dâvanın dosyasını hazırlamaya çalışıyordu. Zamana karşı savaşta birçok belgenin düzeltilmiş metinlerinin yazılması da bana düşüyordu.

Yön'ün giderek daha "tepeden inmeci" bir çizgi benimsemesi, TİP'e karşı mesafeli durması karşısında parti yönetimi haftalık bir sol dergi yayınlama kararı aldı.

Adı "Sosyal Adalet" olacaktı. Derginin yönetmenliğini Turhan Tükel'in yapmasına karar verildi. Ben ve Süleyman Ege de kendisine derginin hazırlanmasında yardımcı olacaktık. Partinin eli kalem tutan tüm üyeleri de dergiye yazacaklardı.

Turhan modern gazetecilik anlayışıyla sola angajmanını bağdaştıran bir dergi yaratmak istiyordu. Bu anlayışta Aybar'ın da tam desteğine sahipti. TİP kadrolarını da aşan daha geniş bir okur kitlesine seslenebilme düşüncesiyle ilk sayıda Yön hareketine yakınlığı bilinen DPT Müsteşarı Osman Nuri Torun'un bir yazısı da yeralıyordu.

Sosyal Adalet'te benim en çok üzerinde durduğum konu, Çalışma Bakanı'nın "büyük bir sosyal kazanım" gibi benimsetmeye çalıştığı Sendikalar, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt yasalarıydı.

Tüm eksiklerine rağmen 1961 Anayasası metninde lokavt bir "hak" olarak yeralmıyordu. Ne ki, Amerikan gazeteciliğinin ve sendikacılığının rahle-i tedrisinden geçmiş olan Ecevit için "lokavt" da kutsal bir haktı. Tüm muhalefetimize rağmen bu yasalar Meclis'ten olduğu gibi geçecek ve buna rağmen Ecevit Türk-İş ve ona bağlı sendikalar tarafından "işçi babası" ilan edilecekti.

Tüm bunlara tepki olarak sınıf sendikacılığı hareketi,

özellikle TİP kurucusu sendika liderlerinin etkisiyle giderek mevzi kazanıyordu. 1963 Ocak ayındaki Kavel Grevi, ileride DİSK'in kuruluşuyla taçlanacak olan yeni sendikacılığın doğumunu müjdeliyordu.

Ne ki o günlerde Türkiye'nin siyasal gündemi Talat Aydemir'in muhtemel darbe girişimine endeksliydi.

Yön hareketi "tepeden inmeci" tutumuyla doğal olarak Aydemir'in arkasındaydı. Üniversitelerde, medyada, siyaset dünyasında birçok önemli kişinin Aydemir'i desteklediği söyleniyordu.

Sola yönelik baskıların şiddetlenmesi ve İnönü Hükümeti'ni bu konuda tutarlı bir tutum takınamaması nedeniyle, TİP'e sempatizan sol aydınların bir kısmı tarafından da Aydemir'in olası darbe girişimi bir çıkaryol sayılmaya başlamıştı.

Partide büro çalışmaları başlamadan önce her akşam Aybar belli konuları yakın çalışma arkadaşlarıyla tartışmaya açardı. Bir akşam yine böyle bir ortamda Aybar'ın ortaya attığı bir soru hepimizi şoke etmişti:

- Aydemir hareketi başarıya ulaşır ve bizden de destek isterse ne yapmalıyız?

Orada bulunan herkes Aydemir darbesine destek verilmesine şiddetle karşı çıktı. Bir işçi sınıfı partisinin mahiyeti belirsiz bir askeri darbeyi desteklemesi kabul edilebilir bir şey değildi. En azından 141-142. maddeleri kaldırtma, komünist düşünce ve örgütlenmenin özgürlüğünü sağlama mücadelesi verdiğimiz, konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götürdüğümüz bir dönemde demokratikleşme yollarını kapatacağı kesin olan bir hareketin desteklenmesi intihar olacaktı.

Aybar bu konuda çeşitli tepkileri dinledikten sonra,

- Ben de farklı düşünmüyorum, dedi. Ama partinin başkanı olarak, bizim tercihlerimize aykırı siyasal gelişmeler olursa ne tavır almamız gerektiğini düşünmek ve tartışmak zorundayım. Gelişmeleri dikkatle izleyelim.

Aybar'ın o akşamki çıkışı, Aydemir'cilerin kendisiyle kurdukları özel bir ilişkinin sonucu muydu? Bunu hiçbir zaman öğrenemedik. Ancak 21 Mayıs'ın yaklaştığı günlerde Ayde-

mir'cilerin sol da dahil tüm siyasi çevrelerle ve şahsiyetlerle yoğun ilişkiler kurdukları, tam desteklerini alamasalar da en azından nötr kalmalarını sağlamaya çalıştıkları bir gerçekti.

21 Mayıs 1963 darbe girişimi olduğunda ben hâlâ Gece Postası Gazetesi'nin yayın yönetmeniydim. Hemen sıkıyönetim ilan edilerek bir dizi yasaklar konulduğundan ne Gece Postası'nda ne de Sosyal Adalet'te konuya ilişkin herhangi bir analiz ya da yorum yapmak mümkündü.

Yine de bir esnaf derneğinin hiç de siyasal yanı olmayan kongre çağrısı sıkıyönetimden izin alınmadan yayınlandığı için bir sabah vakti mevcutlu olarak önce Sansaryan Hanı'na, oradan 1. Ordu Komutanlığı'na götürüldüm, ardından da Balmumcu'daki sıkıyönetim askeri mahkemesine sevkedildim.

Balmumcu'da asker nezaretinde sorgu sıramı bekliyordum. Arada bir başka askerler de mahkeme salonunun bulunduğu kata çıkıyor, bana nezaret eden askerlerle aralarında Kürtçe konuşuyorlardı. Ne konuştuklarını anlamıyordum, ama konuşmada geçen bazı tanıdık isimler kulağıma takılıyordu: *Musa Anter, Medet Serhat, Edip Karahan, Sait Elçi, Yaşar Kaya, Doğan Kılıç, Enver Aytekin...*

Bunlar, her sıkıyönetim döneminde olduğu gibi, ilk ağızda tutuklanan Kürt aydınlarıydı. Bu isimlerin her tekrarlanışında askerlerin gözleri parıldıyor, yüzlerinde belirgin bir hayranlık ve mutluluk ifadesi okunuyordu. Belli ki sözünü ettikleri kişiler, Kürt halkının varlıklarından ve mücadelelerinden gurur duyduğu çocuklarıydı.

Çoğunu şahsen ya gazetecilik ya da parti çalışmaları çerçevesinde tanımıştım. Türkiye'nin basın ve kültür merkezi o yıllarda Bâbıâli'ydi. TİP'in genel merkezi de o sırada İstanbul Valiliği'nin hemen yanıbaşındaydı. Parti'ye ya da gazeteye gidip gelmek için Sirkeci'den başlayıp Divanyolu Caddesi'ne kadar uzanan "yokuş" her gün en az iki kez katedilirdi. Bu katedişlerde mutlaka Kürt arkadaşlardan bir ikisine rastlamak mümkündü. Konuşmalar da genellikle, o sırada yükseliş halinde olan TİP'in Kürt sorununa yaklaşımı üzerinde yoğunlaşıyordu.

Onların görüşleri, eleştirileri ve uyarılarıdır ki, gerek TİP içindeki mücadelelerde, gerekse daha sonraki yıllarda yönetmenliğini yaptığım *Akşam Gazetesi* ve *Ant Dergisi*'nde, sınıfsal sorunların yanısıra Türkiye'nin halklar sorununu, özellikle de Kürt sorununu ön planda ele almamda büyük rol oynayacaktı.

Mahkeme salonuna alındığımda ilginç bir sürprizle karşılaştım.

Askeri hakim, İzmir'deki NATO Karargâhı'ndan tanıdığım bir kurmay albaydı. NATO'ya ve ABD hegemonyasına karşı bir subaydı. Beni sanık olarak karşısında görünce bir an şaşaladı, sonra dava dosyasına dahi bakmadan,

- Nasıl olur, senin gibi idealist bir genç gazeteci nasıl derdest edilir? diyerek peşin tavır koydu. Ardından da suçlamanın tamamen formalite ihmaline ilişkin olduğunu görünce beni derhal serbest bıraktırdı.

Yön Dergisi gibi Sosyal Adalet de sıkıyönetimce ilk kapatılan süreli yayınlardandı. Sosyal Adalet esasen bir süredir sallantıdaydı. İlk yayına başladığı günlerde hemen hemen tüm solcu aydınların uğrak yeriyken partinin yönetiminin sürekli müdahaleleri nedeniyle ilk günlerdeki coşku kaybolmuştu. Yazarların çoğu artık yazmaz olmuştu. Süleyman Ege'yle ben de redaksiyon ekibinden ayrılmıştık. Turhan Tükel yayın yönetmenliğini bıraktıktan sonra dergiyi partinin basın bürosu sorumlusu olarak birkaç partiliyle birlikte Kemal Sülker devam ettirmeye çalışıyordu.

21 Mayıs'tan kısa bir süre sonra İnci'yle tekrar karşılaştık. Aydemir hareketiyle ilgili haberlerinin çalıştığı gazetede tahrif edilerek sansasyonel başlıkla verilmesinden son derece rahatsız ve üzgündü. Olayın sarsıntısını hafifletmek için kısa bir Akdeniz gezisine çıkıyordu. Yola çıkmadan önce Gece Postası'na uğrayarak benimle uzun uzun görüştü. Dönüşünde bir başka gazeteye geçmek kararındaydı.

Nitekim seyahatten döndükten bir süre sonra Akşam Gazetesi'nin Ankara Bürosu'nda görev alacaktı. Benim de bir süre sonra Akşam'a geçişimle hem özel yaşamımızda hem

dc meslcki ve siyasal planda yarım yüzyılı bulan çalkantılı beraberliğimiz başlayacaktı.

Partide yeni program çalışmaları iyice hız kazanmıştı. Bilim ve Araştırma Bürosu'ndaki yoğun tartışmaları ve alınan kararları stenoyla kayda geçiyordum. Daha sonra akşamları Fethi Naci'nin evinde buluşarak bunları rapor ve program taslağı haline getiriyorduk. Aybar'ın yeğeni Çiğdem'le evli olan ve Naci'yle aynı binada oturan Selahattin Hilav da sık sık bizimle bir araya gelerek program taslağı yazımına katkıda bulunuyordu.

17 Kasım 1963'te yapılacak yerel seçimler, parti görevlerimizi daha da artırdı. Program ve günlük basın yayın çalışmalarının yanısıra, partinin seçim propagandası için gerekli malzemeleri de hazırlamakla görevlendirildik. Bunun için genel merkezde bir seçim bürosu oluşturuldu.

Bence bu seçime, kısa bir süre sonra partiden ihraç edilecek iki kişi damgasını vurdu.

Birincisi partinin o dönemdeki genel sekreteri Orhan Arsal'dı. Seçim yaklaşırken Aybar, İstanbul Belediye Başkanlığı için İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi doçentlerinden İsmet Sungurbey'i aday göstermek istiyordu. Genç ve başarılı bir bilimadamı olan Sungurbey'in partinin imajını güçlendireceğini düşünüyordu. Oysa, İstanbul'un tanınmış solcu avukatlarından biri olan ve partinin örgütlenmesinde büyük emeği geçmiş bulunan Orhan Arsal, İstanbul belediye başkanlığına kendisinin aday olması gerektiği düşüncesindeydi.

O sırada çok yakın dost olduğumuz İsmet Sungurbey, önerilen adaylığın üniversitede profesörlüğe yükseltilmesine engel olabileceği gerekçesiyle kendisine profesörlük sınavı bitinceye kadar anlayış gösterilmesini istedi.

Sungurbey'in adaylığı gerçekleşemeyince parti yönetimi için Arsal'ı aday göstermekten başka çare kalmamıştı. Daha önce kendisine öneride bulunulmadığı için Arsal kırgındı. Adaylığı kabul ettirebilmek için partinin önde gelen yöneticilerinden bir heyet oluşturuldu. Anımsayabildiğim kadarıyla

heyette Kemal Sülker, Cemal Hakkı Selek gibi genel merkezde ağırlığı olan kişiler de vardı.

Partinin en özverili üyelerinden Avukat Nebil Varuy'un deyimiyle bu "kardinaller heyeti" bir gece vakti Arsal'ın kapısını çalarak kendisinin gönlünü alacak ve İstanbul Belediye Başkanlığı için aday olmasını kabul ettirecekti.

Seçimlerin ikinci önemli ismi, CKMP Senatörü Niyazi Ağırnaslı'ydı.

Partinin 141 ve 142. maddelerin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'nde dâva açabilmesi için Senato veya Meclis'te temsil ediliyor olması gerekiyordu. Uzun görüşmelerden sonra Ağırnaslı CKMP'den ayrılıp TİP'e katılarak partiye bu yasal olanağı sağlamıştı.

Herhangi bir siyasal partinin seçimlere katılabilmesi için en azından 13 ilde bütün ilçeleriyle örgütlenmiş olması gerekiyordu, ama o günkü örgütlenme düzeyiyle TİP'in bu koşulu yerine getirmesi olanaksızdı.

Senatör Niyazi Ağırnaslı İstanbul'a geldiği bir akşam inanılması zor bir öneri getirdi:

- Bana yetki verin, birkaç haftada gerekenden fazla ilçede örgütlenme yaparım.

Partinin bu ilk seçim denemesine katılıp belli bir varlık göstermesine büyük önem veren Aybar, başka çare olmadığı için, öneriyi kabul ederek Ağırnaslı'yı örgütlenme konusunda yetkili kıldı.

Gerçekten de Ağırnaslı birkaç hafta içinde ilçe ilçe dolaşarak, eski partisi CKMP'nin tabelalarını indirtip yerine TİP'in tabelalarını astıracak, böylece partinin seçime katılması mümkün olacaktı.

Arsal ve Ağırnaslı'nın seçim ve örgütlenme konusunda birdenbire ön plana çıkmaları, o sıralarda partiye daha sık gelerek özellikle program ve propaganda çalışmalarına katılan Behice Boran'la eşi Nevzat Hatko'yu pek memnun etmemişti. Boran zaten program çalışmaları sırasında Fethi Naci'yle sürekli çatışma halindeydi. Aybar'ın Naci'ye büyük değer vermesinden de son derece rahatsızdı.

İstanbul Belediye Başkanlığı adaylığını kabul ettikten sonra genel merkeze ilk gelişinde Arsal'ın ana seçim malzemesi olarak "herkese bedava ekmek" sloganını önermesi üzerine büyük tartışma çıktı. Öneri "aşırı popülist" bulunarak reddedildi.

Adayların seçim çalışmalarında ve özellikle de radyodaki propaganda konuşmalarında aklına geleni söylememeleri için bir propaganda komitesi oluşturuldu. Benim de dahil olduğum bu komitede parti adına verilecek mesajlar üzerinde görüş birliği sağlamak son derece zor oluyordu, çünkü partinin henüz kesinleşmiş bir programı yoktu. Toplantılarda her kafadan bir ses çıkıyordu.

Sanıyorum radyo konuşmalarının başladığı ilk ak şamdı. Behice Boran'la birlikte Kasımpaşa'daki bir kahvede seçim toplantısı yapmakla görevlendirildik.

Bu, Boran'ın parti adına bir işçi semtinde yapacağı ilk konuşmaydı.

Partililer biz gelmeden önce kahvede biraz hazırlık yapmışlardı, ama birçok kimse bizim gelmemize aldırış etmeden çaylarını yudumlayıp tavla veya kağıt oynamaya devam ediyordu.

Ne ki, son derece iyi bir hatip olan Boran konuşmaya başlar başlamaz bu ilgisizlik dağıldı, zarlar, kağıtlar bir yana bırakıldı, kahvedeki herkes Boran'ı sonuna kadar, zaman zaman sözlerini alkışlarla da keserek, büyük bir ilgiyle ve saygıyla dinledi.

Boran'ın konuşması bitmişti ki partili arkadaşlar TİP adına ilk seçim konuşmasını dinlemek üzere radyoyu açtılar.

Orhan Arsal konuşuyordu. Ajitasyon dozajı son derece yüksek konuşmada sık sık "İşçim, köylüm, esnafım, memurum benim" diyerek doğrudan TİP'in hedef kitlesine seslendikçe kahvede oturanlar yerlerinden fırlayarak Arsal'ı ayakta alkışlıyor, tezahürat yapıyordu.

Bu ilk seçim toplantımız bizim için gerçekten beklenmedik bir başarı olmuştu. Ama Arsal'ın devreye sokulmasından dolayı Boran'ın rahatsız olduğunu hissediyordum.

Birkaç ay sonra toplanacak olan ilk büyük kongrede patlak verecek parti içi iktidar savaşının ilk işaretiydi bu...

Arsal'ın radyo konuşmaları öylesine yankı yaratmıştı ki, partiye karşı olanlar dahi sadece 13 ilde yapılan bu seçimlerden partinin büyük bir başarıyla çıkmasını bekliyordu.

Seçim gecesi genel merkezde basına bilgi vermekle görevliydim. Gündüz sandık sandık dolaşıp havayı yoklamıştık. Belli bir saatte İstanbul'dan ilk sonuçlar gelmeye başladı. Gelen ilk birkaç sandıkta TİP gerçekten yüksek oy almıştı. Ama sevinç uzun sürmedi, diğer sandıklardan gelmekte olan sonuçlar pek iç açıcı değildi.

Telefonla bilgi isteyen gazetecilere ben sonuçları olduğu gibi veriyordum. Bir gazeteciyle konuşurken Genel Sekreter Yardımcısı İhsan Üngör büyük bir öfkeyle telefonu elimden kaptı, ilk birkaç sandığın sonuçlarına dayanarak partinin zafere gittiğine dair abartılı bir demeç verdi. Ardından da beni partinin başarısını küçümseyen bilgiler vermekle suçladı.

Bunun üzerine benim sadece parti üyesi değil aynızamanda meslek kurallarına saygılı bir gazeteci olduğumu hatırlatarak, "yalan üzerine kurulu bir iletişim ve propaganda"nın partiye en büyük kötülük olacağını söyledim, sözcülük görevinden çekildiğimi bildirerek parti merkezinden ayrıldım.

Ertesi gün genel merkeze gittiğimde seçimlerin genel sonuçları da gelmiş, TİP açısından pek de başarılı olmadığı anlaşılmıştı.

Aybar seçim gecesi olayını duyduğunda son derece üzüldü, basın ve araştırma bürolarındaki çalışmalarımı sürdürmem için ısrar etti.

Kısa bir süre sonra, İstanbul'a gelmeden önce İzmir'de örgütlenmesine büyük katkıda bulunduğum Gültepe mahallesinde belediye seçimleri yapıldı, TİP'in desteklediği bağımsız aday Mehmet Günay AP'nin yüzde 47,78 oyuna karşılık yüzde 49,69 oy alarak Türkiye'nin ilk sosyalist belediye başkanı seçildi

Bu sonuç üzerine konuşurken Aybar:

- Biliyorsun, dedi, bu sonuçta senin de büyük katkın var. Bu katkını İstanbul ilinde de, genel merkez düzeyinde de sürdürmelisin.

Bir süre sonra yapılan ve gazete çalışması nedeniyle katılamadığım TİP İstanbul İl Kongresi'nde adaylık koymadığım halde Aybar'ın önerisiyle il yönetim kuruluna seçildim.

Bu arada kent değişikliği nedeniyle TGSF'deki İzmir temsilciliği görevinden ayrılmış, İstanbul Gazeteciler Sendikası'nda sendika temsilcisi olmuştum. Türk-İş Konfederasyonu'nun İstanbul'daki işkolu sendikaları düzeyinde organize ettiği bir toplantıya bizim sendika adına katılarak, sınıf sendikacılığının geliştirilmesi gereği üzerine bir konuşma yapmıştım.

Bu siyasal ve sendikal angajmanlara rağmen, Gece Postası Gazetesi'ne getirdiğim canlılık büyük günlük gazetelerin de dikkatini çekiyor, daha büyük gazetelerden transfer teklifleri alıyordum.

Milliyet'te Turhan Aytul, Abdi İpekçi'nin yardımcısı olmuştu, beni Milliyet'e almak istiyordu. Arkadaşlar arasında "Deli Turhan" diye bahsedilen, kendisini her daim sevgiyle andığım mizanpaj ustası Aytul'la birlikte çalışmayı ben de çok isterdim. Ne ki Milliyet'ten daha önce ihtilaflı ayrılmıştım, yayın çizgisinde de önemli bir değişiklik olmadıkça oraya geçmem söz konusu olamazdı. Reddettim.

Bu arada beklenmedik bir teklif, o sıralarda hızla tiraj kazanan sağ eğilimli Tercüman Gazetesi'nin sahibi Kemal Ilıcak'tan geldi. İş önerisinden bahsetmeksizin önemli bir konuda görüşmek üzere beni gazetesine davet etti.

Beraberinde Saadettin Çulcu ve Murat Sertoğlu olduğu halde beni bürosunda kabul etti. Gece Postası'nın son zamanlardaki gelişimini övdükten sonra,

- Belki biliyorsun, dedi, ben de Gece Postası'ndan geçerek bugünlere geldim. Gece Postası'nda yıllarca esnaf haberleri muhabirliği yaptım.

Gazetede zaman zaman Ilıcak'ın geçmişteki çalışma-

sından bahsedilir, hattâ ithalat sıkıntısı olan yıllarda esnaf dernekleri birliğinde kilit bir noktaya geldiği, döviz ve kota tahsislerinde rol oynayarak gazete patronluğuna yükselmesini sağlayacak bir birikim sağladığı söyleniyordu.

- Gece Postası'ndaki çalışmalarını izliyorum, dedi. Tercüman Gazetesi'nde senin gibi genç ve yetenekli bir yayın yönetmenine ihtiyacım var.

- İyi de, gazeteyi izliyorsanız ve yazdığım yazıları okuyorsanız, benim Tercüman'da çalışmamın iki taraf açısından da mümkün olmayacağını takdir edersiniz.

- Hiç dert değil. Tabii ki senin neler yazdığını çok iyi biliyorum. Dahasını da, İzmir'deki sendikal kavgalarını da... O senin özel seçimin. Gazetenin yayın çizgisine dokunmadığın sürece işbirliği yapmamıza hiçbir engel yok.

Sonra yanındaki Saadettin Çulcu'yu göstererek:

- Bak Saadettin de senin gibi solcudur, dedi. Ama yıllardır beraber çalışıyoruz, hiçbir zaman da aramızda sorun olmadı.

- Tamam da, ben sadece düşünce itibariyle solcu değilim, aynızamanda siyasal ve sendikal alanda aktif bir solcuyum. Bu örgütlerdeki angajmanlarımı terketmem söz konusu olamaz.

- Peki, dedi. Sen yine de düşün. Her zaman için davetlimsin, randevu dahi almadan gelebilirsin. Unutma, burada çalışmayı kabul edersen, alacağın ücret, Gece Postası'ndakiyle kıyaslanamayacak kadar yüksek olacak.

Birlikte çalışmamızın mümkün olamayacağını tekrar vurguladıktan sonra teklifine teşekkür ederek ayrıldım.

Aslında o sıralarda maddi açıdan öyle yüksek bir ücrete de gereksinimim yoktu. İzmir'den tanıdığım ve bir ara birkaç sayı çıkarttığı İngilizce gazeteye yardım ettiğim Doğan Gündüz İstanbul'a gelmiş, İlancılık Reklam Ajansı'nda çalışmaya başlamıştı.

Ajansın hazırladığı reklamlarda kullanılan sloganların ve metinlerin Türkçe açısından hatasız olması için bir yardımcıya ihtiyaç vardı. Gece Postası'ndaki işim bittikten

sonra ajansın Sirkeci'deki merkezinde iki saat kadar çalışıp metinleri düzeltiyor, gazetede sekiz saat çalışma karşılığı aldığım ücrete eşit para alıyordum. Akşamları da tüm vaktimi parti çalışmasına ayırabiliyordum.

Reklam ajansındaki çalışmam sırasında iki Rum ressamla çok sıkı dost olmuştuk. Niko ve Pavli... Her ikisi de kelimenin tam anlamıyla yaratıcıydı... Ne ki beraberliğimiz uzun sürmedi. Kıbrıs gerginliği sırasında İstanbul'da Rumlara uygulanmaya başlayan baskı ve tehditlere tahammül edemeyip Türkiye'den Yunanistan'a göçetmek zorunda kaldılar.

Yeni parti programı hazırlandıktan sonra Türkiye İşçi Partisi'nin 1. Büyük Kongresi 9-10 Şubat 1964 tarihlerinde İzmir'de toplandı.

Yeni program taslağını Fethi Naci'yle birlikte kendisine teslim ettiğimizde Aybar,

- İkiniz de yeni seçilecek parti yönetiminde görev almalısınız. Genel başkan olarak kongreye sunacağım aday listesine hiç tereddüt etmeden koyacağım isimler arasında siz de varsınız. Yeni dönemde yeni görevlere hazır olmanızı istiyorum, demişti.

Gazetedeki sorumluluğum dolayısıyla kongreye katılamamıştım.

Kongre dönüşü Naci telefon etti:

- Doğan, seni kutlarım. TİP Genel Yönetim Kurulu'na seçildin.

- Ya sen?

- Boran takımı muhalefet ettiğinden ancak yedek üye olabildim. İşçi ve aydın ayrımı yapılarak çift sandık sistemi uygulandığından ben de dahil birçok sosyalist aydın genel yönetim kuruluna giremedi. Selahattin Hilav da... Sen aynı zamanda sendikacı olduğun için işçi kesiminden yüksek oyla seçildin. Aydın kesiminden de İsmet Sungurbey seçildi. Sanıyorum seni ve İsmet'i yeni Merkez Yürütme Kurulu'na da seçtiler.

Kongre öncesi Aybar böyle bir ayrım yapılacağından hiç söz etmemişti. Aybar'a yakınlığından ötürü Naci'nin sadece

Genel Yönetim Kurulu üyeliğine değil, aynı zamanda Merkez Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmesi bekleniyordu.

Naci ayrıca kongrede gençlik konusunda da inanılması zor bir tavır alındığını anlattı. TİP Gençlik Kolları'na Genel Yönetim Kurulu'nda kontenjan ayrılması kabul edilmişken, Boran'ın "dış etkilere açık ve deneysiz" gençlere en yüksek karar organında yer verilmesinin riskli olduğunu ileri sürerek yeniden oylama istemesi üzerine bu kontenjandan vazgeçilmişti.

Gazetedeki işlerimi bitirdikten sonra akşam üzeri Genel Merkez'e gittim.

Merkezde son derece gergin bir hava vardı... Üst yönetime seçilmiş olmamdan ötürü beni kutlayanlar, memnunlularını ifade edenler dahi GYK seçimlerinin yapılış tarzına tepkiliydiler.

Yaşar Kemal de olayı yüksek sesle protesto edenler arasındaydı, bu durumun sorumlularından hesap sorulması, gerekirse yeniden büyük kongreye gidilmesi gerektiğini söylüyordu.

Salonun bir tarafında da bir grup gençle Behice Boran'ın eşi çevirmen Nevzat Hatko arasında sert bir tartışma sürüyordu. Gençler parti yöneticilerini gençliğe güvenmemekle suçluyordu.

Kongreye katılan arkadaşların sonradan anlattıklarına göre, Nevzat Hatko İzmir'de Aybar'ın dahi bilgisi dışında meydana gelen birçok olumsuzluğun başaktörüydü. Kongreden bir hafta önce bazı Boran taraftarlarıyla birlikte İzmir'de buluşarak ileride Boran'a karşı ağırlık oluşturabilecek kimselerin parti yönetimine girmelerini engellemek üzere kulis faaliyetine girişmişti.

Hatko benim içeri girdiğimi görünce ayağa fırladı.

- Gençlik mi diyorsunuz, işte Doğan Özgüden... Genç yaşta yüksek oyla Genel Yönetim Kurulu'na seçildi. Daha ne istiyorsunuz?

O sırada 28 yaşındaydım, ama seçilmiş olmamın yaşımla falan ilgisi yoktu.

- Bir dakika Nevzat Bey, diye müdahale ettim. Sapla sa-

manı karıştırmayalım. Ben ne öğrenciyim ne de gençlik kolları üyesiyim. Genç yaşta çalışmaya başlamış ve sendikal mücadeleye girmiş bir gazeteciyim. Partinin de ilk üyelerinden ve yerel yöneticilerindenim. Seçilmiş olmamın yaşımla falan ilgisi yok. Genç arkadaşları tepkisini anlıyorum.

O sırada parti merkezine geldiğimi haber alan Aybar beni hemen odasına görüşmeye çağırdı. Talat'a da kim gelirse gelsin, benimle görüşmesi bitmeden içeriye almamasını tembihledi.

- Seni kutluyorum, Doğan, diye söze girdi. Genel yönetim kuruluna en yüksek oyla seçilenlerden birisin, bunu da haketmiştin.

- Teşekkür ederim, ama Naci'den öğrendiğim kadarıyla kongrede daha önceden öngörmediğimiz bazı gelişmeler olmuş, çifte liste gibi, gençlik kollarının yönetimden dışlanması gibi...

-Bunları sormanı bekliyordum. Evet, beklenmedik bazı gelişmeler oldu. Naci de dahil çok değer verdiğim birçok aydın arkadaşın yönetim kuruluna girememesine ben de çok üzüldüm. Ama bu arkadaşları parti olarak başka biçimde değerlendireceğiz. Gençler konusu da öyle...

- Ama partinin sağlıklı gelişmesine sekte vuracak şeyler değil mi?

- Bundan dolayı senin gibi güvenilir, özverili arkadaşlara partinin herzamankinden daha fazla ihtiyacı var. İsmet Sungurbey'le birlikte merkez yürütme kurulundasınız. Hatta seni ileride partinin genel sekreteri olarak görmek isterim.

- Güveninize teşekkür ederim, ama kongrede olup bitenleri partinin geleceği açısından vahim buluyorum. Bu tatsız olayları, düne kadar bürolarda birlikte çalıştığım, kongrede dışlanmış olan arkadaşlarla da görüşmem, yeni sorumluluklar almaya ondan sonra karar vermem gerekir.

Yanıtlarım üzerine Aybar belli ki rahatsız olmuştu. Yine de ısrar etti:

- Önerimi tekrar düşün. İlk MYK toplantısında senden olumlu yanıt bekliyorum, dedi. Ayrıldık.

Partili yaşamımın en zor günleri şimdi başlıyordu.

İsmet Sungurbey'le ben partinin en üst organına seçilmiştik. Öncelikle onunla görüştüm. Çift sandık uygulamasına ve özellikle de gençliğe güvensizlik gösterilmesine son derece öfkeliydi.

- Sen ne yaparsın bilmem ama ben böylesi oyunlarla seçilmiş bir merkez yürütme kurulunda kalmayı düşünmüyorum, dedi. Derhal istifa edeceğim.

Genel Yönetim Kurulu'nun yedek üyesi olmakla birlikte Fethi Naci de bu kurulda kalmayı düşünmüyordu.

1951 TKP dâvasının en genç tutuklularından şair Şükran Kurdakul bir süreden beri İstanbul'da *Eylem* adı altında bir dergi hazırlıyordu. Dergi çevresinde toplanan bir grup sosyalist de TİP içindeki gelişmelere eleştirel bakıyordu. Bu grupla birlikte yapılan bir değerlendirme toplantısında TİP Genel Merkezi'ne büyük kongrenin çift sandık yöntemi uygulanmadan ve gençlerin temsiline olanak verecek şekilde yeniden toplanması istemini içeren bir dilekçe yollamaya karar verdik.

Dilekçe, TİP'in üst kurul üyeleri olarak İsmet Sungurbey, Fethi Naci ve benim dışımda 20 kadar partilinin imzasını taşıyordu. İmzacılar arasında Şükran Kurdakul, Demir Özlü, Edip Cansever, Muzaffer Buyrukçu, Nurettin Akan, Ömür Candaş, Bekir Yenigün, Ali Yaşar, Turgut Kazan, Veysi Sarısözen ve Mehmet Dinçel de vardı.

Ayrıca, meşruiyetini reddettiğimiz bir kongrenin seçtiği kurullarda kalmamızın bir anlamı bulunmadığından İsmet'le ben MYK ve GYK'den istifa ettik, Fethi Naci de GYK yedek üyeliğinden...

Bu muhalefetin duygusal ya da kişisel bir tepkinin ifadesi değil, Türkiyede sosyalist hareketin gerçekten geniş kitle tabanına dayanan etkin bir siyasal güç haline getirilmesi inancının bir gereği olduğuna inandığım için, Şükran'ın dergisine açıklayıcı bir dizi yazı yazmaya karar verdim. Gazetedeki çalışmalardan vakit bulabildikçe kütüphanelerde dolaşıyor ve görüşümüzü destekleyecek belgeler bulmaya çalışıyordum.

İlk yazım Eylem'de yayınlandığında sol çevrelerde geniş bir yankı yarattı. Sanıyorum işçi sınıfı kavramı üzerinde ezber bozan ilk yazılardan biriydi. Çalışanların sadece beden işçilerinden ve sendika bürokratlarından ibaret olmadığını, TİP'in fikir işçileri de, küçük esnaf ve zanaatkarlar da, küçük köylüler de dahil tüm emekçilere açık bir parti olması gerektiğini vurguluyordum.

Sirkeci'de parti genel merkezine doğru çıkarken sol tarafta bir kitabevi bulunan ve işçi sınıfı hareketi tarihi konusunda en bilgili sosyalist aydınlardan biri olan Lütfü Erişçi beni hararetle kutladı.

Büyük kongrenin yenilenmesi istemimiz 8 Mart'ta Ankara'da toplanan Genel Yönetim Kurulu kararıyla reddedildi ve dilekçeye imza koyan arkadaşlar üzerinde yoğun bir baskı uygulanmaya başladı.Genel Merkez'in red kararına yanıt vermek üzere tekrar toplandığımızda, ilk imzacıların yarıdan fazlası ortalıkta yoktu.

Buna rağmen biz ilkesel mücadeleyi sürdürmekte kararlıydık. İsmet, Naci ve benimle birlikte Gençlik Kolları Genel Başkanı Ali Yaşar ve partili aydınlardan Edip Cansever, Muzaffer Buyrukçu, Demir Özlü, Ömür Candaş ve Nurettin Akın Genel Merkez'in red yazısına derhal yanıt vererek büyük kongrenin yenilenmesinde ısrar ettik.

Bunun üzerine, ilerideki yıllarda diğer muhaliflere karşı sık sık kullanılacak olan tasfiye mekanizması ilk kez bize karşı harekete geçirildi, hepimiz Yüksek Haysiyet Divanı'na sevkedildik, disiplinsizlik iddialarına karşı savunma yapmamız istendi. İsmet'le Demir yazılı savunma vermenin hiçbir şeye yaramayacağını düşünerek partiden istifa ettiler.

Biz mücadeleyi sonuna kadar götürmekte kararlı olduğumuz için dokuz imzalı ortak bir metin hazırlayarak genel merkez yolladık. Aslında bu bir savunma değil, yaşanan usulsüzlükleri ve haksızlıkları teşhir belgesiydi.

Beklenen oldu ve GYK'nin istemine uygun olarak Yüksek Haysiyet Divanı hepimizin partiden ihraç edilmesine karar verdi.

Bu arada kongre öncesi katıldığımız ilk yerel seçimlerde radyo konuşmalarıyla partinin sesini duyuran Orhan Arsal da başka partililerle birlikte "disiplinsizlik" gerekçesiyle partiden atıldı.

Behice Boran'ın Aybar'ı da kendi safına çekerek yürüttüğü bu tasfiye kampanyasında başrolü eşi Nevzat Hatko ile ömrünün sonuna kadar Boran'la beraber olacak Nihat Sargın oynuyordu.

Tabii resmi tasfiye işlemlerinin yanısıra muhalifleri parti üyeleri nezdinde yıpratmak için de çeşitli dedikodular uydurulуyordu. Örneğin benim gazetecilik kariyerinde yükselebilmek için sol hareketten kopmak istediğim, sırf bu nedenle muhalefete geçtiğim dedikodusunu yayıyorlardı.

Bu ilk tasfiye operasyonundan tam 37 yıl sonra yazdığı anılarında Sargın "Kongre öncesi İzmir'deki işinden ayrılıp evini de İstanbul'a taşıyan Özgüden'in Akşam Gazetesi'nde genel yayın yönetmenliğine getirildiğini öğrendik." (*TİP'li Yıllar*; Felis Yayınevi, Nisan 2001, s.212) diyerek benim TİP'ten tasfiyemi haklı göstermek için aynı dedikoduları yeniden gündeme getiriyor.

Oysa, yukarıda da anlattığım gibi, benim İzmir'den ayrılarak İstanbul'a gelişim 1962 sonu, yani kongreden tam 15 ay önceydi. Akşam Gazetesi'nin genel yayın yönetmenliğini ise 1964'ün Ekim ayında, yani kongreden tam sekiz ay sonra üstlenecektim. Ve de sol hareketten kopmak şöyle dursun, ilerideki bölümlerde de görüleceği gibi ömrüm boyunca tüm enerjimi ve mesleki olanaklarımı sol hareketin güçlenmesine hasredecek, TİP'in 1971 darbesinden sonraki ikinci döneminde de yine Behice Boran'ın ve Nihat Sargın'ın ısrarları üzerine yeniden partiye üye olacak, Avrupa temsilciliğini üstlenerek partinin Avrupa örgütlenmesini yürütecek, her ikisinin de 1980 darbesinden sonra Belçika'ya sığınarak faaliyetlerini orada yürütmelerine olanak sağlayacaktım.

Bu gerilimli dönemde beni en çok duygulandıran olaylardan biri, Haysiyet Divanı'na verildiğimizi öğrenen TİP İzmir örgütünün benim partiden ihraç edilmemi önleyebil-

mek için harekete geçmesiydi. İl Başkanı sendikacı Rahmi Eşsizhan özel olarak İstanbul'a geldi. Anlaşmazlığın nedenleri üzerine uzun uzun konuştuk. Birçok konuda bize hak vermekle birlikte, ileride haksız saldırılara ve suçlamalara uğrayabileceğimiz endişesiyle benim ne bahasına olursa olsun partide kalmam için ısrar ediyordu.

- Bak Rahmi, dedim. Ben parti hayatına seninle, İzmir'deki diğer arkadaşlarla birlikte girdim. İzmir örgütünü birlikte kurduk, geliştirdik, Türkiye'nin ilk sosyalist belediye başkanını çıkarttık. Bir yıldır da genel merkezde geçmi gündüzüme katarak çalıştım. Bizim şu andaki çıkışımız partiyi bölmek, partiyi yıkmak için değil, aksine onun daha da güçlü olmasını, Türkiye'nin ezilen insanlarının tümünü temsil edebilir hale gelmesini sağlamak içindir. Partiden atılsak bile ben şahsen Türkiye'nin tek sosyalist partisinin başarısı için tüm gücümle ve elimdeki tüm olanaklarla katkıda bulunmaya devam edeceğim.

Tasfiye operasyonlarından ve dedikodulardan rahatsız olan GYK üyesi Senatör Esat Çağa da partiden ayrılanlar arasındaydı.

Bu tasfiye mekanizması daha ilerideki yıllarda Senatör Niyazi Ağırnaslı ve Avukat Halit Çelenk başta olmak üzere partinin örgütlenmesinde büyük emeği geçmiş başka şahsiyetleri de hedef alacaktı.

Bu tasfiye operasyonlarında uygulanan utanç verici yöntemleri, sevgili Halit Çelenk, yıllarca sonra yayınlanan "Türkiye İşçi Partisi'nde İç Demokrasi" adlı anı kitabında yeterince belgelediği için bu konuda fazl bir şey yazmak istemiyorum. Sadece bu bölümü bitirirken iki alıntıyı okurlarımla paylaşmak istiyorum.

1995'te Aybar'ın ölümü üzerine yazdığı bir yazıda, kendisinin en yakın mücadele arkadaşlarından, benim de partili yıllarda yakın dostluğum olan Uğur Cankoçak, bu döneme ilişkin şunları söylüyor:

"1964'te ilk kongre İzmir'de yapıldı. Doğan Özgüden Merkez Yürütme Kurulu'na seçilmişti, galiba 25 yaşındaydı.

Kısa bir süre sonra parti tüzüğündeki işçilerle işçi olmayanlar ayrı sandıklarda seçilmeleri kuralını getiren 52. Maddeye karşı çıktı ve partiden birkaç aydınla birlikte istifa etti. Aybar çok üzüldü. Beni çağırdı, 'Ne yap, ne et Doğan'a istifasını geri aldır' dedi. Çok uğraştım olmadı. Aybar'a sordum 'Neden Doğan?' Bana, 'Doğan partimizin en genç merkez yürütme kurulu üyesi. Ayrıca ciddi ve kafası çalışan, düşündüğünü de açıkça söyleyen biri. Partiye çok gerekliydi' dedi." (*Cumhuriyet Özel Eki*, 21 Temmuz 1995)

Aziz Nesin ise ben *Akşam*'da genel yayın müdürü olduktan sonra Fahri Erdinç'le yaptığı ve onun tarafından TKP'ye rapor edilen bir görüşmede şöyle diyor:

"Bugün ötekilerine kıyasla en sosyalist gazete Akşam'dır. Genel yayın müdürü Doğan Özgüden TİP'liydi. Fakat Haysiyet Divanı kararıyla partiden çıkarıldı. Hakkındaki grupçuluk iddialarına rağmen, Özgüden partide kendisine sempati duyulan çok genç bir arkadaş. iyi bir sosyalist. Biraz haksızlığa uğradı gibime geliyor..." (Erden Akbulut, *1963-1965 TKP belgelerinde işçi-demokrasi hareketi ve TİP*, Tüstav, 2006)

Akşam Gazetesi 1964-1966

Bir yandan Türkiye İşçi Partisi'nde bir gerilim yaşar, yönetimdekilerin iftiraya varan suçlamalarına göğüs germeye çalışırken, sendikal mücadelemi militanca sürdürüyor, *Gece Postası*'nda toplumsal içerikli haberleri öne çıkartmaya, Fevzi Rıza imzalı köşe yazılarımda olayları sol açıdan değerlendirmeye devam ediyordum.

Bir gün İlhami Soysal telefon etti. Çoktandır görüşmemiştik, hemen konuya girdi: "Akşam'a gelir misin?"

İlhami, Hareket Gazetesi kapandıktan sonra Akşam'a geçmiş, genel yayın müdürü Oğuz Akkan kitap yayıncılığı konusunda bir araştırma yapmak üzere Londra'ya gittiğinden ona vekalet ediyordu. O sırada Akşam'da gece sekreterliği yapan Hamdi Avcıoğlu, kardeşi Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde yayınlanan Yön Dergisi'ne daha fazla vakit ayırmak için gazeteden ayrılmaya karar vermişti. Onun yerine gece sekreteri aranıyordu.

Şaşırmıştım. Kişisel dostluğumuza karşın, siyasal tercihlerimiz itibariyle aynı yerde değildik, hattâ zaman zaman aramızda bu nedenle sert tartışmalar olmuştu. Yön hareketinden birisinin boşalttığı bir kadro için beni düşünmüş olması pek mantıklı görünmüyordu. Belki de, bizim TİP'ten ihraç edilmiş olduğumuzu öğrenmişti, bu nedenle artık benimle işbirliği yapmakta sakınca görmüyordu.

Çalıştığım yerden memnun olduğumu, gazete değiştirmeye gerek görmediğimi söyledim. "Yine de iyi düşün," diye ısrar etti.

Aynı gün, Akşam'ın yazı işleri müdürlerinden Doğan Can aradı. Kendisini, yıllarca önce İzmir'de MSB Temsil Bürosu'nda askerlik yaptığı günlerden tanıyordum. Son derece hoşsohbet, arkadaş canlısı bir gazeteciydi. Askerlik günlerinde de basın dünyasından bir türlü kopamadığından, tüm akşamlarını Sabah Postası'nda bizimle birlikte geçiriyor, her gün yeni bir sayı üretmenin o tarif edilmez heyecanını ve coşkusunu bizimle birlikte yaşıyordu.

- Bak adaş, dedi, İlhami bugün sana genel sekreterliği önerdi. Sanma ki o öneri İlhami'den geliyor. Patronla ve yazı işlerindeki diğer arkadaşlarla tartıştığımızda senin adına tek muhalefet eden İlhami oldu. Nedendir bilemem... Ama ben ve seni tanıyan diğer arkadaşlar çok direttik. O da kabul etmek zorunda kaldı ve sana öneriyi iletti. Sen kabul etmemişsin, ama iyi düşün, biz mutlaka gelmeni istiyoruz.

Gazeteciler Federasyonu'na giderek Ayhan'a ve güvendiğim diğer arkadaşlara konuyu açtım. Öneriyi kabul etmemi, düşüncelerimi Türkiye'nin yüksek tirajlı gazetelerinden birinde ifade edebilme olanağına kavuşacağımı söylediler. Ayrıca Akşam Gazetesi'nde çalışanların hakları, ücret ödemeleri konusunda bir dizi sorun yaşanıyordu. Sendika temsilcisi olarak bu planda da yararlı olacağımı belirttiler.

Dramatik konuşma Ethem İzzet Benice'yle oldu. Akşam'dan iş önerisi aldığımı söyledim. Daha önceleri Tercüman'dan, Milliyet'ten gelen önerileri de kendisine anlatmış, reddettiğimi söylemiştim. Herhalde bu kez de reddetmemi bekliyordu.

Tercüman'ın önerisini reddetmemin nedeni tamamen politikti, Milliyet'te ise daha önce Abdi İpekçi'yle ihtilaflı olarak ayrılmıştım, yeniden aynı yere dönmeyi etik olarak doğru bulmuyordum.

- Ethem İzzet Bey, dedim, Gece Postası'nda iki yıldır birlikte iyi bir çalışma yaptık. Hiçbir zaman çalışmalarıma

müdahale etmediniz, müteşekkirim. Gazeteye belli bir canlılık kazandırdık. Ama öğlenleri yayınlanlanan ve sadece İstanbul okuyucusuna seslenen bir gazetede fikri ve mesleki plandaki tüm düşüncelerimi uygulamam olanaksız. Akşam gibi tüm Türkiye'ye seslenen bir gazetede çalışma tercihimi tecrübeli bir gazeteci olarak anlayışla karşılayacağınıza inanıyorum.

Uzun uzun düşündü, birer kahve söyledikten sonra sordu:

- Kaç yaşındasın?

- 28.

- Anlıyorum. Ben de o yaşta olsam aynı şeyi yapardım. Biliyorum ki burada olduğu gibi orada da başarılı olacaksın. Ama unutma. Bâbıâli bir kurtlar sofrasıdır. Hele hele taşradan gelmiş genç bir gazeteciyi, açığını yakalayıp başarısız kılmak için, bir sürü aç kurt şimdiden pusudadır.

Kahvesinden son bir yudum çektikten sonra ayağa kalktı:

- Gece Postası için yaptıklarından dolayı ben de sana müteşekkirim. Sana yeni hayatında başarılar diliyorum. Unutma, bir gün canına tak der de ayrılmak zorunda kalırsan, teklifim bâkidir. Burası senin yuvandır.

Dramatik bir ayrılıştı.

Gazetesini terketmiş olmama rağmen dostluğumuz devam etti. Gazetesini kapattıktan sonra bile zaman zaman İnci'yle beni Boğaz'daki yalısına sohbet etmeye davet eder, yeni bir gazete çıkartma projesini hatırlatmayı unutmazdı.

İlhami'ye önerisini kabul ettiğimi söyledim, ancak sorumluluğum altında yayınlanan baskılara müdahale etmemesini şart koştum. Kabul etti.

Günlük bir gazetenin gece sekreteri, özellikle İstanbul baskılarının tek otoritesidir.

Anadolu ve Ankara'da dağıtılacak gazeteler bağlanıp matrisler gönderildikten sonra gazeteye konacak haberlerin seçimi, haberlerin birinci sayfada sunumu, manşete çıkartılıp çıkartılmaması tamamiyle gece sekreterinin takdirine kalmıştır. Tabii, gündüz Anadolu baskısında genel yayın yönet-

meninin ya da yazı işleri müdürünün belirlediği mizanpaja ve haber değerlendirmesine aykırı şeyler yapması pek mümkün değildir, ama belli bir saatten sonra gelen haberleri değerlendirme yetkisi tamamen ona aittir.

Gazetenin sahibi Malik Yolaç 1964 yılı başından beri İnönü'nün bağımsızlarla kurmuş olduğu hükümette spor işlerinden sorumlu devlet bakanı olmuştu. Bu nedenle gazeteyle eskisi gibi uğraşamıyordu. İşveren olarak kardeşi Kayhan Yolaç kendisine vekalet ediyordu.

Kontrat imzalayıp işe başladıktan birkaç gün sonra kurtların ilk komplosuyla karşı karşıya kaldım. Gece son haberleri mürettiphanede sayfaya yerleştirip yazı işleri odasına çıkmıştım ki, haber bültenlerinin konduğu gözde 5-10 satırlık bir haber duruyordu:

"Ünlü Fransız yazarı Anatole Franee İstanbul'a geliyor"

Haberin metninde ünlü yazarın bir İtalyan gemisiyle turist olarak İstanbul'a geleceği, kenti dolaştıktan sonra Haliç'teki Pierre Loti kahvesi'ni ziyaret ederek orada Türk yazarlarıyla tanışacağı falan anlatılıyordu.

Haber son derece çarpıcıydı, tabii Anatole France'ın yüzyıl başlarında ölmüş olduğunu bilmeyenler için. Pek iyi tanımadığım bir yabancı yazar olsa bu oltayı kolaylıkla yutabilir, ertesi gün tüm Bâbıâli'ye rezil olabilirdim. Bereket hiç bilmeden çok iyi tanıdığım, hayranı olduğum bir yazarı yem olarak seçmişlerdi. "Allahlar Susamışlardı" çocukluğumdan beri elimden düşürmediğim romanlardan biriydi.

Haberi yazan nöbetçi muhabirini çağırdım.

- Asparagas haber yazmaya utanmıyor musun? dedim. Anatole France öleli nerdeyse yarım yüzyıla yaklaşıyor. Haberi kimden aldın?

Ağlamaklı, özür diledi. Gece sekreterliğine kendisini daha layık gören gazete eskilerinden birinin beni güç duruma düşürmek için kendisine son dakikada böyle bir haber yazdırttığını, kendisinin de oyuna getirildiğini söyledi.

Gerçekten de taşradan gelmiş, Bâbıâli'de sadece iki yıl çalışmış bir gazetecinin birdenbire büyük bir gazetenin

mutfağında önemli bir yere getirilmesi kolay hazmedilmiyordu. Ben, Anadolu'nun çocuğu, artık yüzyıllardır Anadolu halklarına hükmeden ve çoğunca da zulmeden İstanbul'da, önemli bir medya organının kilit noktasındaydım. Gazeteci etiğiyle, halkıma karşı sorumluluklarımı harmanlayarak üstüme düşen görevleri yerine getirecektim.

1964 başı olaylar hızlı gelişiyordu. Kıbrıs gerilimi nedeniyle Türkiye âdeta bir savaş histerisi içindeydi. Bu arada 21 Mayıs hareketinin lideri Talat Aydemir'le arkadaşlarının, harekete katılan Harbiye öğrencilerinin duruşmaları başlamıştı.

Büyük bir özenle olayları olabildiğince objektif yansıtmaya, bu arada sendika temsilciliği görevini yerine getirmeye çalışıyordum.

Bir akşam gazeteye geldiğimde büyük bir huzursuzluk vardı. Çalışanlar, üzerinden haftalar geçtiği halde ay başında ödenmesi gereken aylıklarını alamamışlardı. Sendikanın işyerindeki diğer temsilcisi Meryem Abigadol'du.

Tüm çalışanları birlikte toplantıya çağırdık, ben konuştum:

- Ağlayıp sızlamanın hiçbir şeye yararı yok. 212 Sayılı yasa çok net. Patronun, zamanında ödenmeyen aylıkları, her gecikme günü için yüzde 5 gecikme faizi ekleyerek ödemesi gerekir. Yasa böyle... Yapacağınız tek şey, aylıklarınızın ödendiği gün maaş tahsil bordrolarına ödemenin yazıldığı tarihi de yazın. Gerisini sendikaya bırakın...

Önerim büyük coşkuyla karşılandı. Patrona baskı yapma umudu doğmuştu.

Ertesi akşam gazeteye geldiğimde, kapıda görevli arkadaş, aylıkların ödenmeye başladığını, beni de muhasebede beklediklerini söyledi.

Yazı işlerine çıkmadan muhasebeye uğradım. Gerçekten gecikmiş aylıklar bir zarf içinde hazır edilmişti.

Ben de kendi zarfımı alıp, o günün tarihini atarak tahsil bordrosunu imzaladım. Muhasebe görevlisi şaşırmıştı. "Bir dakika" diyerek Müessese Müdürü Ahmet Arabul'u çağırdı.

Arabul, bordroya tarih düştüğümü görünce,

- Doğan Bey, bu tarih niçin, diye sordu.

- Dün personel toplantısında böyle karar alınmıştı, dedim. Ben akşam çalıştığım için geç geldim. Ama diğer arkadaşların da bordroyu imzalarken tarih düşmüş olmaları gerekir.

Arabul, tahsil bordrolarını önüme serdi.

- Bakın, dedi. Sizden başka tarih düşen kimse yok!

Şaşırmıştım. Birkaç yıl önce maaşlarında yüzde 300 artış sağladığım çalışan gazetecilerin önce benim heykelimi dikmekten sözederken, patronların baskısı üzerine nasıl selamı sabahı kestikleri gözlerimin önüne geldi.

- Ahmet Bey, haklısınız, hiç kimse tarih düşmemiş, sendikanın öteki temsilcisi Meryem bile, dedim. Yine de ben tarih düşmekte ısrar ediyorum. Bu benim için ilkesel bir sorun. Bu tavrımdan dolayı patron bir tepki gösteriyorsa, kendisine benim gazeteci olduğum kadar bir sendikacı olduğumu da lütfen anımsatın.

Ertesi gün gazeteye erken gelerek sendikalı arkadaşların tavrını eleştirdim, ardından da sendika yöneticilerine olayı anlatarak bundan böyle sendika temsilciliği yapmayacağımı bildirdim.

Birkaç gün sonra saat 21 sularında gazetenin İstanbul baskısını hazırlarken Malik Yolaç geldi. Kendisini gazetelerdeki fotoğraflarından tanıyordum.

- Hükümetteki sorumluluklarımdan dolayı gazeteye pek gelemiyorum. Hamdi'nin yerine senin geldiğinden haberim var. Gazetenin son zamanlardaki İstanbul baskılarını inceledim. Anadolu ve Ankara baskılarına göre çok daha kaliteli...

Aylıkların geç ödenmesi, benim ödeme bordrosuna tarih düşmem üzerine hiçbir şey söylemedi. Başarılar dileyerek ayrıldı.

Kıbrıs gerginliğinin devam ettiği günlerdi. 27 Haziran'da Fethi Gürcan idam edildi, bir hafta sonra da Talat Aydemir... Ardından da sıkıyönetim kaldırıldı.

Türkiye'de bir dönem kapanıyordu. Benim içinse yeni bir dönem açılıyordu.

Akşam Genel Yayın Müdürü Oğuz Akkan kitap yayıncılığı konusunda inceleme yapmak üzere gittiği İngiltere'den dönmüştü. İlhami tekrar Ankara bürosunun başına geçecekti.

İlk karşılaşmamızda Oğuz, günlük gazete çalışmasını sürdürmek istemediğini, kitap yayıncılığı yapmak istediğini söyledi. Malik Yolaç'ı da ikna etmiş, *Akşam Kitap Kulübü* adı altında kitap yayıncılığı yapacaktı.

Birdenbire Akşam'ın genel yayın müdürlüğü sorunu Bâbıâli ortamına bomba gibi düştü. Gazete içinde ve dışında birçok isimden bahsediliyordu.

Gazete içinden şansı en yüksek olan isim tabii İlhami Soysal'dı. Oğuz'un yokluğunda gazeteyi o yönetmişti.

Üst düzeydeki pazarlıklar, söylentiler beni pek ilgilendirmiyordu. Akşam üzeri gelip gazeteyi devralıyor, Ankara ve İstanbul baskılarını en iyi şekilde hazırlamaya gayret ediyordum.

Bir akşam Ankara baskısını hazırlamaya başlamıştım ki, kapıda görevli arkadaş, Malik Yolaç'ın geldiğini ve benimle görüşmek istediğini bildirdi.

Önümdeki son haberlere başlıkları atıp puntoladıktan sonra, Yolaç'ın bir alt kattaki bürosuna indim.

İkinci karşılaşmamızdı.

- Doğan, dedi, senin çalışmalarını uzaktan da olsa dikkatle izliyorum, takdir ediyorum. Bana vekalet eden arkadaşlardan gelen bilgiler de aynı doğrultuda. Biliyorsun, Oğuz kitap yayıncılığı yapmak için Akşam genel yayın yönetmenliğinden ayrılacak. Akşam'ın genel yayın yönetmenliği için seni düşünüyorum. Ne dersin?

Gazete içinde bu işe aday daha kıdemli kişiler olduğu için şaşırmıştım.

- Böyle bir olasılığı hiç düşünmemiştim. Gece sekreteri olarak gazeteye elimden geleni vermeye çalışıyorum. Ama Türkiye'nin en büyük ve en eski günlük gazetelerinden birini yönetmek için daha deneyimli arkadaşlar var sanıyorum.

- Seni yeteri kadar tanıdık. Bu işin üstesinden herkesten daha iyi gelebileceğini düşünüyorum.

Belli ki, ücret ödemelerinin gecikmesi konusunda yaşadığımız gerginliğe rağmen kardeşi Kayhan da bu göreve benim getirilmem gerektiğini düşünmüştü.

- İyi de, biliyorsunuz ben sosyalistim. Genel yayın yönetmenliğini üstlenirsem, inanç ve düşüncelerim gazetenin genel yayın politikasına da damgasını vuracak.

- Biliyorum, ama sosyalist düşünceye sahip olmanın iyi bir gazete yaratmaya engel olacağını sanmıyorum.

Bir an durakladı, sonra ekledi:

- Bak Doğan, sen aynızamanda sendikacısın, işyerinde sendikanın temsilcisisin.

Bu konuyu ilk kez gündeme getiriyordu.

- Aylık ödemeleri geciktiğinde tek başına tavır koyduğunu da biliyorum. Ama ücretleri zamanında ödeyebilecek bir yönetim gerçekleştirilmedikçe, protesto eyleminin anlamı ne?

Susuyordum. Üsteledi:

- Ben işadamıyım, gerçekçiyim. Radikal bir çözüm bulamazsak bu gazeteyi kapatmak zorunda kalacağız. Gazeteyi ancak senin yönetiminde batmaktan kurtulacağına inanıyoruz. Yönetimi üstlenmeyi kabul etmezsen, birkaç aya kadar gazetenin kapatılması mümkündür. Bunu bilmeni istiyorum.

- Beni ağır bir sorumlulukla karşı karşıya bırakıyorsunuz. İzin verin, bir iki gün düşüneyim. Şimdilik şunu söyleycyim: Gerçekten gazetenin yönetimi bana verilecekse, her bakımdan tam yetki isterim. Gerek yayın politikası açısından, gerekse mali yönetim ve personelle ilişkiler açısından.

- Biliyorsun, ben halen hükümette devlet bakanıyım. Zaten sık sık İstanbul'a gelemiyor, gazetenin yönetimiyle doğrudan ilgilenemiyorum. Görevi üstlenmeyi kabul edersen, bittabi yayın politikasının belirlenmesinde de, gazete kadrosunun yönetiminde de tek söz sahibi sen olacaksın. Senden mutlaka olumlu yanıt bekliyorum.

Yolaç'la konuştuktan sonra masama döndüm, gelen yeni haberleri de puntoladıktan sonra doğru mürettiphaneye indim. Birinci sayfada son rötuşları yapıyorduk. Mürettiplere sordum:

- Akşam'ın daha iyi bir gazete olması için ne yapmak lazım?

Her kafadan bir ses çıktı. Kimisi spor haberlerine, kimisi de magazine daha fazla yer verilirse daha iyi olacağını söylüyordu.

Çoğunluk Türkiye'deki sosyal ve siyasal gelişmelerin daha geniş yansıtılmasından, Akşam'ın daha mücadeleci bir gazete haline getirilmesinden yanaydı.

Gazeteyi bağladıktan sonra yukarı çıkıp gazetenin arşiv bölümüne geçtim. Karşımda 46 yıllık bir tarih hazinesi vardı. Cumhuriyet'in ilanından önce, 1918'de Ali Naci Karacan, Kazım Şinasi Dersan, Falih Rıfkı Atay ve Necmettin Sadak tarafından kurulan bu Türkiye'nin en eski günlük gazetesinin yöneticiliğini genç yaşta üstlenmeyi göze alabilecek miydim?

Gazete baskıya verildikten sonra, sık sık yaptığımız gibi o sırada gazetede düzeltmen olarak çalışan 27 Mayıs gençlik liderlerinden, Yön sempatizanı Raif Ertem'le birlikte Sirkeci'den Taksim'e doğru gece yürüyüşüne çıktık.

Ben o sıralarda Gedikpaşa'daki evden çıkmış, Parkotel'in yanındaki parka bakan evlerden birinin bodrum katında oturuyordum.

Yön'cülerin çok umut bağladığı 21 Mayıs darbe girişiminin liderleri Talat Aydemir ve Fethi Gürcan yenilerde idam edilmişti. Darbe girişimiyle ilgili görüşlerimiz farklı da olsa, idamlara karşı ben de Raif kadar tepkiliydim. Taksim'de gece açık bir büfeden bir cep konyağı ve bir paket çikolata alıp benim evde sabaha kadar Türkiye'nin geleceğinin ne olabileceğini tartıştık.

- Bâbıâli de suspus, diyordu Raif. Bizimki de dahil tüm gazeteler üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi.

O gece uzun süre uyuyamadım. Ölü toprağını biraz olsun silkeleycbilir miydim?

Yolaç ertesi akşam Ankara'ya dönecekti. Gazeteye herzamankinden erken gittim.

Patronun odasına doğru giderken, kardeşi Kayhan ve müessese müdürü Ahmet Arabul'la karşılaştım.

Her ikisi de,

- Sana yapılan teklifi biliyoruz. Sakın reddetme, dediler. Bizim desteğimize her zaman güvenebilirsin.

Yolaç'la konuşmamız çok kısa sürdü. Önerisini kabul ettiğimi bildirdim. Çok sevindi:

- Ankara'ya içim rahat dönüyorum. Gazete sana emanet. Mali ve idari işleri Kayhan'la halledersin. Senden yepyeni bir Akşam bekliyorum.

Bir üst kattaki yazı işleri odasına daha çıkmamıştım ki, artık Akşam'ın genel yayın müdürü olduğumu hemen herkes öğrenmişti.

Oğuz Akkan görevinden iki hafta sona ayrılacaktı. İki haftada kendimi bu sorumlu göreve hazırlamam gerekiyordu.

Oğuz'la kısa bir süre önce tanışmıştık. Görevi kendisinden devralacağım için kutladı.

- Samimi konuşmam gerekirse, ben İlhami'nin genel yayın müdürü olmasını istiyordum, bunu için de Malik Bey'e onu seçmesi için ısrar etmiştim. Ama o seni seçti.

Herhalde o günlerde kısmetim açılmış olmalı ki, ertesi gün Milliyet'teki arkadaşım Ali Gevgilili'den bir telefon geldi. Kendisini İzmir'deki gazetecilik günlerinden tanıyordum.

- Seni çok önemli bir şey için arıyorum, dedi. Bugün Abdi Bey Milliyet'te yeni bir kadrolaşmaya giderek beni genel yayın müdürü yardımcılığına getirdi. Seninle çalışmak istiyorum. Bu kardeşinle birlikte çalışmak ister misin?

- Ali geç kaldın, diye takıldım. Bugün Bâbıâli'ye herhalde rahmet yağdı! Ben de bir saatten beri rakip bir gazetenin, Akşam'ın genel yayın müdürüyüm. Olmasaydım da, aramızda geçen gerilimden ötürü hangi bağlamda olursa olsun Abdi İpekçi'nin kadrosunda çalışmam mümkün değildi. Daha önce Turhan Aytul da aynı öneriyi yapmıştı. Ona da aynı yanıtı vermiştim. İkimize de kolay gelsin...

Oğuz'dan görevi devralıncaya kadarki iki hafta gece sekreterliği görevini sürdürecektim. Geçiş süresinde hemen her gün bir servise gidip sohbet ederek sorunlarını, önerilerini

öğrenmeye çalıştım. Tüm servislerde genel eğilim gazetenin magazine ve spor haberlerine daha fazla yer vermesi yönündeydi.

Oysa ben tam tersini yapmak niyetindeydim. Magazin ve spor haberlerine alışkın okurları da yitirmeksizin gazeteyi Türkiye'nin güncel siyasal, sosyal ve kültürel sorunlarını daha etkin bir şekilde yansıtan bir iletişim aracı haline getirmeliydim.

Yolaç'la anlaşmamıza uygun olarak 16 Ekim 1964'te genel yayın müdürlüğünü, fiilen üstelendim.

O gün Şehir Haberleri Servisi'nin büyük salonunda gazetenin tüm çalışanlarının katılımıyla bir toplantı yaptım. Geleneksel olarak bu tip toplantılar sadece "gazeteciler" arasında yapılırken bu toplantıya mürettiphane, rotatif, dağıtım ve idare-ilan servislerinin sorumlularını da davet etmiştim.

Gazeteyi aralarında hiçbir hiyerarşik gözetmeksizin tüm servislerin ortak çabasıyla daha ileriye götüreceğimizi vurguladıktan sonra, Türkiye'deki yeni toplumsal ve siyasal gelişmeleri yansıtacak, özellikle de çalışan halkın çıkarlarını, Türkiye'nin bağımsızlığını ön planda tutan bir yayın politikası izleyeceğimizi açıkladım. Kadrodaki tüm arkadaşlarla, siyasal ya da felsefi tercihleri ne olursa olsun, bu yayın politikasına uydukları sürece işbirliğimizin sorunsuz devam edeceğini özellikle belirttim.

Hemen ardından da gazeteye dinamizm kazandırmak üzere birinci sayfadan sorumlu yazı işleri müdürlüğüne o sırada magazin servisinde çalışmakta olan Odhan Baykara'yı, spor haberlerinden sorumlu müdürlüğe o servisin en genç yazarlarından Rahmi Turan'ı, yurt haberleri servisinin başına da Hulusi Turgut'u getirdim. Attila Karsan ve Teoman Erberk yine magazin servisinde, Doğan Can ve İrfan Derman da sayfa sekreterliklerinde çalışmaya devam edeceklerdi.

Kadroyu dışarıdan güçlendirmek için de şehir haberleri servisinin başına İzmir'den tanıdığım, başından bir komünist tutuklaması geçtikten sonra İstanbul'a gelip bir süre Cumhuriyet'te çalışmış olan Muammer Erol'u, dış haberler

servisinin başına Türkiye İşçi Partisi Bilim ve Araştırma Kurulu'ndan tanıdığım Hüseyin Baş'ı geçirdim.

Yine TİP'ten tanıdığım ve gazetenin magazin servisinde çevirmen olarak çalışan Sclahattin Hilav da bundan böyle daha çok dış haberler servisine kaynak sağlayacaktı.

Haber servisi şefi ise yine İzmir'den tanıdığım yazar ve sinemacı Cengiz Tuncer'di. Kısa Yeşilçam serüveninde başarılı olamamıştı, yine basın dünyasına dönmek istediğini söylemişti.

Ankara bürosu şefi yine İlhami Soysal'dı. Akşam'ın Ankara kadrosu İlhami'nin yanısıra Bedii Güray, İnci Tuğsavul, Aydın Köker, Hüsamettin Çelebi gibi başarılı gazetecilerden oluşuyordu. Kısa bir süre sonra bu kadroya Ahmet Kahraman ve Yavuz Donat da katılacaklardı. İzmir bürosu'nu ise o kentte yıllarca birlikte çalıştığım Nejat Türkeri yönetmeye devam edecekti. Büronun vazgeçilemez elemanı ise yine bir süre birlikte çalıştığım Özden Alpdağ idi.

O günlerde İnci, Sanayi Bakanı Muammer Erten'in yaptığı bir resmi ziyareti izlemek üzere İspanya'ya gitmiş, oradan bir sürprizle dönmüştü. Resmi ziyaret programını izlemek yerine ne yapıp edip büyük İspanyol şairi Federico Garcia Lorca'nın kızkardeşini bulmuş, onunla röportaj yapmıştı. Tabii dönüşünde Lorca'nın toplu eserleriyle nefis bir flamenco albümü de getirmişti.

İstanbul'da bana uğradığında, yekten sordu:

- Genel yayın müdürlüğünü üstlenirken herşeyi iyi düşündün mü?

- Gayet tabii... Neden soruyorsun?

- Sanırım çok kişi sana köstek olmaya çalışacak. Başta da İlhami. Senin yayın yönetmenliğin duyulunca keyfi kaçtı, ama ardından bir teselli noktası buldu: "Her neyse, kendisi ne de olsa iyi bir komünisttir. Ankara bürosu olarak kendisine her istediğimizi yaptırırız," diyor.

- Dert değil, dedim, o öyle düşünedursun. Gazete Ankara'dan değil İstanbul'dan yönetilir.

Kısa zamanda gerçekten dinamik bir ekip oluşturmuştuk.

Gazetenin tüm sayfalarında sol açılım giderek daha farkedilir hale gelmişti.

Gazeteyi tam yetkiyle yönetiyordum, ama gerçekten de kısa zamanda müdahaleler ve köstekleme başladı.

Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ölmüş, partiye yeni bir genel başkan seçilmesi gündeme gelmişti. Partinin tabanına daha yakın olan genel başkan yardımcısı Saadettin Bilgiç'in bu göreve getirileceğine muhakkak gözüyle bakılıyordu.

Kongre hazırlıkları sürüp giderken, Hürriyet ve diğer büyükgazeteler birdenbire bir başka adayı piyasaya sürdü: Barajlar Kralı Süleyman Demirel.

Menderes döneminin su işleri genel müdürü Demirel, 27 Mayıs darbesinden sonra bu görevden uzaklaştırılmış, daha sonra özel sektörün hizmetine girerek Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları'nı inşa edecek olan Amerikan Morrison Firması'nın Türkiye temsilcisi olmuştu.

Daha iki yıl önce bu fabrikaların inşaatında Fukara Tahir'in başlattığı, benim de Öncü Gazetesi adına yerinde izlediğim grev hareketinde tepkilerin baş hedefi Demirel'di.

Gerçi Adalet Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği yapmıştı, ama 21 Mayıs olayları sırasında "Şapkamı alır giderim" diyerek partideki görevini terkettiği biliniyordu.

Demirel Amerikancı çevreler tarafından yeniden siyaset sahnesine çıkartılırken, kendisinin daha önceki yıllarda ABD Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson'la birlikte çekilmiş fotoğrafları ana propaganda aracı olarak kullanılıyordu.

AP içi çekişmelerde taraf olmamakla beraber Demirel'in bu oportünist ve Amerikancı niteliğini Akşam'da teşhir ediyorduk.

İlhami Soysal da birinci sayfadan yayınlamağa başladığım günlük yorumlarında Saadettin Bilgiç'e daha sıcak bakan değerlendirmeler yapıyordu.

Bir akşam Anadolu baskısını bağlamak üzereydik ki İlhami'nin yazısı geldi. AP gibi iktidar adayı bir partinin başına ancak Demirel kalitesinde bir kişinin geçmesi ge-

rektiğinden bahsediyordu. Şaşkına dönmüştük. İlhami'ye telefon ettim, yazısının ne anlama geldiğini sordum.

- Patron öyle istiyor, dedi.

Çılgına dönmüştüm. Daha iki üç ay önce Yolaç'la gazetenin yayın politikasına karışılmamasını konuşmuştuk, bu konuda söz vermişti. Şimdi gazete tiraj alıp prestiji artınca tutumu değişmeğe mi başlamıştı?

Yolaç hâlâ bakandı. Kendisini aradım, bu müdahalenin ne anlama geldiğini sordum:

- Vallahi ben bilmiyorum, dedi. İlhami öyle değerlendirmiş, ben de itiraz etmedim. Yazı sadece İlhami'yi bağlar. Gazetenin politikasına ben karışmıyorum. Gazete günden güne daha iyiye giderken niçin karışayım?

Yolaç'ın söylediği bana daha makul görünüyordu. Kendisi İnönü hükümetinde bakandı. Ana muhalefet partisi olan AP'nin ABD destekli bir kişinin yönetiminde daha güçlü bir iktidar alternatifi olması, en azından, yakınlaşan genel seçim hesapları bakımından ne hükümetin ne de Yolaç'ın işine gelirdi. Demirel'in bir kez AP başkanlığını ele geçirdikten sonra genel seçimi dahi beklemeden Meclis içi bir operasyonla Yolaç'ın da üyesi olduğu hükümeti düşüreceği herkesin malumuydu.

Nitekim 29 Kasım'da Demirel'in genel başkan seçilmesinden kısa bir süre sonra İnönü istifa etmek zorunda kalacak, genel seçimlere kadar ülkeyi yönetmek üzere Suat Hayri Ürgüplü'nün başbakanlığında yeni bir hükümet kurulacak, Demirel de başbakanlığa kendisini hazırlamak üzere başbakan yardımcılığı görevini üstlenecekti.

1965 yılı her planda büyük değişimlere gebeydi.

Herşeyden önce Türk-Amerikan ilişkilerinde elle tutulur bir gerginleşme, buna karşılık Sovyetler Birliği'yle temkinli bir yakınlaşma vardı. Haziran 1964'teki Kıbrıs gerilimi sırasında Başkan Johnson'ın Başbakan İnönü'ye tehditkâr bir mektup yazdığının duyulması anti-emperyalist uyanışa önemli bir ivme kazandırmıştı. ABD aleyhtarı gösteriler birbirini kovalıyordu.

Kasım ayında Sovyetler Birliği'yle bir kültür anlaşması

imzalanmıştı. Bunu 1965'te Podgorny'nin ve Gromiko'nun Türkiye ziyaretleri izleyecekti.

Ama daha da önemli bir gelişme, yaklaşan 1965 genel seçimlerinin ilk kez bir sosyalist partinin Türkiye çapında katılımıyla yapılacak olmasıydı.

1965, özel olarak da, İnci'yle benim yaşamlarımızı birleştireceğimiz yıldı..

İnci yılbaşı tatilini benimle birlikte geçirmek üzere İstanbul'a gelmişti.

Ben ona Beethoven'in "Kızıl Keman" David Oistrakh tarafından icra edilmiş Kreutzer Sonat'ını hediye ettim. O da bana Bach'ın Albert Schweitzer tarafından icra edilmiş Toccata ve Füg'lerini...

İnci bir de Lorca'dan yaptığı şiir ve tiyatro çevirilerini beraberinde getirmişti. Bu çevirilerin Türkçesi üzerinde birlikte çalışırken, arada bir kaç göç buluşan iki sevdalı olarak kalmaktansa bir an önce evlenerek tam bir bütünlük içinde birlikte olmaya karar verdik.

"Yıldırım nikahı" işlemlerini herkesten gizli tamamlayarak İstanbul'daki Beyoğlu Evlenme Dairesi'nden nikah için gün aldık.

Davetlisi falan olmayan, sırf resmi formaliteyi yerine getirmiş olmak için kıyılacak bir nikahtı bu. Ailelerimizin dahi haberi yoktu.

Sadece İnci'nin nikah şahidi olarak Ankara'dan İlhami gelmişti. Benimse henüz şahidim yoktu.

Nikah sabahı gazetede günlük yazı işleri toplantısını yaptıktan sonra Cengiz Tuncer'e:

- Sana ihtiyacım var, dedim, bir iki saatini bana ayırabilir misin? Bankadan alacağım borç için bir kefil ihtiyacı var da...

- Tamam, derhal gidiyoruz...

Bir taksiye atlayarak Cağaloğlu'ndan doğruca Beyoğlu'na vurduk. Araba nikah dairesinin kapısına dayanınca durum anlaşıldı. İnci'yle İlhami de biraz önce gelmiş kapıda bekliyorlardı.

Daireye girdiğimizde bizi hiç beklemediğimiz bir sürpriz bekliyordu. Bekleme salonu tıklım tıklım doluydu ve de bekleyenlerin büyük çoğunluğu sol çevreden tanıdığımız arkadaşlardı. TİP'li genç arkadaşlardan birinin nikahı için gelmişlerdi. Aybar'ın da tanık olarak gelmesini bekliyorlardı.

Bizim de bu nikah için davetli geldiğimizi sanıyor olmalıydılar.

Sıramız daha önce olduğu için dört kişi nikah memurunun odasına girdik.

- Ne kadar da çok davetliniz var? diye sordu memur.

- Ne davetlisi? Biz kimseyi çağırmadık, dedik. Bunlar başka bir arkadaşın davetlileri. Biz bir an önce nikahlanıp salonu onlara bırakalım.

Nikah törenimiz beş on dakika içinde tamamlandı, Aybar'ın ve diğer davetlilerin hayret dolu bakışları altında nikah dairesinden ayrıldık.

Cengiz, yazı işlerinde bana vekalet etmek zorunda olduğu için, doğrudan gazeteye döndü. İlhami'yle birlikte üç kişi Kumkapı'da bir balık lokantasında evliliğimizi kutladık. Ardından İlhami de Ankara'ya döndü.

Nihayet İnci'yle yeni evliler olarak başbaşa kalmıştık.

Nikahtan birkaç gün önce Taksim'den inen Ülker Sokak'ta, ünlü müzisyen Yorgo Bacanos'un apartmanında küçük bir daire tutmuştuk. Ama eşyaları henüz tamamlanmadığı için birkaç gün daha Parkotel'in yanındaki bodrum katında kalacaktık.

Eve döndüğümüzde bizi tatsız bir sürpriz bekliyordu. Sabah gazeteye giderken İnci'ye Vezüv gaz sobasını nasıl söndüreceğini göstermiştim. Heyecandan olacak, sobanın düğmesini kapatma yönüne değil tamamen aksi yönde sonuna kadar çevirip evden öyle çıkmış.

Eve girdiğimizde tüm duvarları, yerleri, masa sandalyenin üzerini yoğun bir is tabakası kaplamıştı. Bereket bir yangın falan çıkmadan gazyağı tükenmiş ve bir felaket atlatılmıştı.

Saatlerce uğraşıp evi temizleyebildiğimiz kadar temizledik. Üzüntüden İnci'nin mide krizleri tutmuştu.

Evliliği haber vermek için İzmir'e telefon ettim, telefona annem çıktı.

- Anne, dedim. Ben bugün evlendim.

Kadıncağızın âdeta dili tutuldu.

- Kimle evlendin? diye sorabildi. Ardından da Rumeli'lilere has soruyu ekledi:

- Kimlerden?

- Anne sen boş ver kimlerden olduğunu. Adı İnci. O da benim gibi küçük memur çocuğu, hem de benim gibi gazeteci... Ama en önemlisi o da senin gibi sürekli midesinden dertli. Bak şimdi karşımda mide ağrılarından kıvranıp duruyor.

Ömür boyu benim kural dışı davranışlarıma bağışıklık kazandığı için fazla serzenişte bulunmadan bu son bilgiyle teselli buldu:

- Öyleyse dilerim ikiniz de mutlu olasınız. Bizim için öp kızımızı...

Evlenmemiz öylesine hızlı olmuştu ki, nişan yüzüğü dahi takmamıştık. Yüzüksüzlük ileride başka kentlere gittiğimizde otele inerken hayli rahatsızlığa yolaçıyor, resepsiyon görevlileri kötü kötü bakıyordu. Bu nedenle, nikahımızdan aylarca sonra Kapalıçarşı'da bir kuyumcuya uğrayarak nişan yüzüğü yaptırıp takmak zorunda kalacaktık.

Evlenme sonrasının getirdiği ailevi sorunlarla uğraşmaya pek vakit bulamadan Akşam'ı gerçek bir sol gazete yapma uğraşına yeniden gömüldüm.

Hem gazetenin köşe yazılarının daha tutarlı bir hale getirilmesi, hem de günlük haberlerin verilişinde sol bir gazeteye yakışır bir uslup bütünselliği sağlanması gerekiyordu.

İnci artık İstanbul'lu olduğu için, Ankara Bürosu'ndaki görevi sona eriyordu. Oğuz Akkan'ın yayın yönetmenliği döneminde de kendisine İstanbul'a gelerek haber müdürü olması teklif edilmiş, fakat reddetmişti.

Bu kez bu görevi üstlenmeye zorunluydu.

Ayrıca bu işi kısa zamanda çok da sevdi. Gelen tüm iç ve dış haberleri elden geçiriyor, Türkçesini düzeltiyor, tasarı

başlıklarla sorumlu müdüre ya da birinci sayfa sekreterine iletiyordu.

Bir süre sonra iç sayfaları düzenleme sorumluluğunu da üstlendi. Bunu en iyi şekilde yapabilmenin tek yolu vardı. Ben de aynı yoldan geçmiştim. Bizzat mürettiphaneye inip antimuanlı kurşun kokusunu içine çekerek sayfayı mürettiplerle birlikte hazırlamak...

İç sayfalar hazırlığında büyük başarı gösterdiğinden kısa zamanda birinci sayfa sekreterliğini üstlendi. Öz ve biçim birliği İnci'nin yaptığı sayfalara âdeta bir ihtilal beyannamesi niteliği kazandırıyordu.

Mart 1965'te Kozlu madenlerindeki direnişte madencilerin kurşunlanmasını öylesine çarpıcı bir şekilde verecektik ki, o sayıdan sonra Akşam solun tartışmasız tek günlük gazetesi haline gelecekti.

Gazetenin yazar kadrosunun da bu sol açılıma uygun şekilde güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyordum. İlk olarak gazetenin ikinci sayfasında "Düşünceye Saygı" başlıklı bir serbest yazı köşesi açmıştık. Köşenin yazarlarından biri de Türkiye İşçi Partisi'nden birlikte ihraç edildiğimiz Fethi Naci idi.

Aziz Nesin daha önceleri uzun süre Akşam'a yazmış, ama telif haklarının ödenmesindeki zorluklar nedeniyle yazmayı kesmişti.

Kayhan Yolaç ve Ahmet Arabul'la konuşarak bundan böyle Akşam'a yazı yazanların telif haklarının herkesten, hattâ kontratlı gazetecilerden de önce ödenmesi gerektiğini, yazarların hakları ödenmediğinde benim de gazeteyi terkedeceğimi söyledim. Ellerinden geleni yapacaklarına söz verdiler.

Daha sonra Aziz Nesin'le uzun uzun görüşerek gazetenin sol açılımına ilişkin projelerimi anlattım. Telif hakları konusunda bana güvenmesini istedim.

- Patrona güvenmiyorum ama, sana inanıyorum. Sözüm söz, yazacağım, dedi.

O sıralarda Milliyet'te yazan Çetin Altan'ın Abdi İpekçi'yle görüş ayrılığına düştüğü, bazı yazılarının konmadığı söyleniyordu.

Malik Yolaç İstanbul'a geldiğinde kendisine gazetenin yazar kadrosunu güçlendirmek istediğimi, bazı isimler üzerinde durduğumu söyledim. Bu isimler arasında Çetin Altan da vardı.

- Çetin olmaz, dedi. Bu adam daha önce de Akşam'da yazıyordu, başka yerden teklif alınca bizi yüzüstü bırakıp gitti. Kaldı ki kendisini Galatasaray'dan tanırım. Tutarlı değildir...

- Ama şu sıralarda Milliyet'te okurlar tarafından beğenilen yazılar yazıyor. Abdi İpekçi'yle de arasının iyi olmadığı söyleniyor. Akşam'ın yeni açılımına uygun olacağını sanıyorum.

Muhtemel köşe yazarları olarak birkaç isim daha verdim.

- Sen bilirsin, dedi. Seçimi sana bırakıyorum. Ama Çetin konusunda söylediklerimi unutma... Sonunda seni de güç durumda bırakır.

Ardından ekledi:

- İlhami'ye de pek güvenme... Demirel'in adaylığı konusunda ne yaptığını gördün. Yine günlük fıkralarını yazmaya devam etsin. Ama gazeteyi bağlayan Yorum'ları ona bırakma, kendin yaz.

Ben zaten haftada bir ikinci sayfada, genel yayın yönetmeni olarak, gazetenin genel politikasını, yapmayı düşündüğümüz yenilikleri, gelen tepkileri anlatan yazılar yazıyordum. Bir süre sonra günlük başyazıları da kendim yazmağa başladım.

İyice sola açılan bir gazetenin genel yayın müdürü olarak özellikle üniversite çevrelerinde o yıllarda sık sık düzenlenen konferans veya forumlara konuşmacı ya da yönetici olarak çağrılıyordum.

Yazar kadrosunu güçlendirme arayışları devam ederken, 13 Şubat 1965'te bütçenin Meclis çoğunluğunca reddedilmesi üzerine İnönü Hükümeti istifa etmek zorunda kaldı, Malik Yolaç'ın bakanlığı da sona erdi.

Yolaç için gazete bir tutkuydu. Varlıklı bir armatörken Akşam'ı satınalarak basın dünyasına girmiş, ondan sonra olanaklarının ve enerjisinin büyük kısmını Akşam'a tahsis

etmiş, gazeteyi Bâbıâli'nin en büyük gazetelerinden biri haline getirmişti.

Ne ki daha DP döneminde Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın görevlendirdiği maliye müfettişleri, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra da Milli Birlik Komitesi'nin kurduğu Yüksek Soruşturma Kurulu kendisini rahat bırakmamışlardı. Askeri yönetim Yolaç'ın gemilerine, fabrikalarına elkoymuş, kendisini tam bir mali çöküntüye sürüklemişti.

Akşam da bu nedenle sarsıntılı bir döneme girmişti. 1961 seçimlerinde AP'den İstanbul milletvekili seçilmiş, daha sonra bu partiden istifa ederek bağımsız milletvekili olunca, İnönü tarafından bağımsız milletvekillerinin de katılımıyla kurulan koalisyon hükümetinde Devlet Bakanlığı'na getirilmişti. Milletvekili dokunulmazlığı kazandığı için hakkındaki soruşturmalar da dönem sonuna kadar askıya alınmıştı.

Akşam'a girdikten sonra kendisiyle ilk kar şlaştığımda, spordan sorumlu devlet bakanı olarak Tokyo Olimpiyatları'ndan yeni dönmüştü. En önemli tutkusu, Türk futbolunu bir an önce uluslararası bir düzeye ulaştırmaktı. Gençleri iyi birer futbolcu olarak yetiştirmek için ülkenin dört bir yanında yeşil sahalar açmayı planlıyordu.

İnönü Hükümeti düştükten sonra gazetenin patronluğunu yeniden fiilen üstleniyordu. Artık atacağım her adımda, yapacağım her hamlede onunla günü gününe istişare etmek zorundaydım.

Patronun dönüşü tam da Akşam'a karşı "komünist"lik suçlamalarının artmaya başladığı günlere rastlıyordu.

Bir gün gazeteye Yaşar Kemal uğramıştı, Köroğlu adlı eserini kitap olarak basılmadan önce Akşam'da yayınlatmak istiyordu.

Sohbet sırasında Çetin Altan'ın durumu söz konusu oldu. Abdi İpekçi'yle anlaşmazlıkları had safhaya ulaşmış, bazı yazıları gazete politikasına aykırı görülerek yayınlanmaz olmuştu.

Yaşar da Çetin de Küçükçekmece'deki Basınköy'de oturuyorlar, sık sık görüşüyorlardı.

- Bana kalırsa, dedi Yaşar, Çetin'in yeri artık Milliyet falan değil, Akşam'dır. Sen bu gazeteyi gerçek bir sol günlük gazete haline getirdin. Çetin şu sırada büyük bunalım geçiriyor. Ancak Akşam'da yazabilirse kendini toparlayabilir. Elçiye zeval olmaz, İstersen kendisiyle konuşayım, seni arasın.

- Kendisiyle konuş, dedim. Akşam'da yazmasını ben de isterim. Ama patron ne der bilemem. Kendisini ikna etmek için Malik Bey'le konuşmam gerek.

Yolaç'a konuyu açtığımda,

- Ben bu konuda fikrimi daha önce de sana söylemiştim, dedi. Bu adama güvenilmez. Ama başedebileceğine güveniyorsan, gazetenin gelişmesine katkısı olacağına inanıyorsan, ben müstenkif kalırım. Günahı senindir.

Gazetede yönetime getirdiğim arkadaşlarla da hem tek tek, hem de toplu olarak konuştum. Patronun geçmiş deneylere dayanan itirazlarını da ilettim.

Çetin'in yazmasını isteyen de vardı, karşı çıkan da...

Ankara'ya telefon ederek İlhami'ye fikrini sordum.

O zamana kadar gazetenin en popüler yazarı durumundaydı. Çetin'in gelmesiyle kendisinin ikinci planda kalacağından endişe ediyor olmalı ki, şahsen bir fikir beyan etmeksizin topu Malik Yolaç'a attı:

- Ben patronun endişelerine hak veriyorum.

Sonuçta kararı ben verecektim.

Akşam İnci'yle de uzun uzun tartıştıktan sonra Çetin'i Akşam'a almaya karar verdim. Önemli olan Çetin'in ya da bir başkasının yazması değil, gazeteye bir bütün olarak, tüm gazeteci kadrosuyla, mürettiphanesiyle, makine dairesiyle ve dağıtım servisleriyle, ama daha da önemlisi okurlarıyla gerçek bir sol yayın niteliği kazandırılmasıydı. Çetin de bu bütünselliğin bir parçası olacaktı.

Yaşar Kemal'e telefon ederek:

- Komşuna söyle, bana uğrasın, dedim.

Çetin öğleden sonra Akşam'a geldi. Son derece gergindi. Milliyet'te yazması engellendiği için büyük bir bunalım geçiriyordu.

Çetin'in yazı yazma tutkusunu daha 50'li yıllarda bizim Sabah Postası'nın Ankara muhabirliğini yaptığı günlerden iyi tanıyordum. O yıllarda muhalefetin yıldız fıkracısı Dünya'daki Bedii Faik'ti. Çetin bize olduğu gibi Dünya'ya da haber servisi yapıyordu. Her konuşmamızda Bedii Faik'in fıkralarını eleştirir, kendisinin de mutlaka bir gün büyük bir gazetede fıkra yazması gerektiğini söyler dururdu.

Eski günler üzerine biraz sohbet ettikten sonra sordum:

- Ne yapmayı düşünüyorsun?

- Beni tanıyorsun, yazmadan edemem...

- Akşam'da yazar mısın?

Gözleri parladı.

- Akşam zaten benim eski gazetem.

- Sorun da orada. Malik Bey senin gazetedeki eski günlerin için pek de iyi düşünmüyor.

- Yahu bu Malik de, Galatasaray'dan beri hep benimle uğraşır. Ben bir yazarım. Dün Milliyet, bugün Akşam... Yarın bir başkası.

- Neyse, ben Malik Bey'le konuştum. Kararı bana bıraktı. Yıllar sonra seninle aynı gazetede yeniden işbirliği yapmak istiyorum. Hergün ikinci sayfada taş gibi bir Taş. Milliyet'ten ne alıyorsan, ücretin de o.

- Ücret o kadar önemli değil. İstersen her gün bir de "Şeytanın Gör Dediği" yazayım.

- Tamam Çetin. Gel şimdi seni Malik Bey'le görüştüreyim.

Birlikte patronun birinci kattaki bürosuna indik.

Çetin'in geçmişte birlikte olduğu günlere ait olumsuz anılarını silmek için yaptığı tüm esprilere rağmen bu tamamen bir protokol konuşmasıydı.

Kontrat imzalandıktan sonra Çetin'e gazete binasının en üst katında, magazin servisinin çalıştığı katta bir büro tahsis edildi.

Çetin'in Akşam'da yazacağını ilan ettiğimizde kıyamet koptu, hem dışarıda, hem içeride...

Gazetenin genel yönelimine uygun olarak Çetin'in her

bakımdan nefis fıkraları daha angaje, daha sol olmaya başlamıştı. Gazete içindeki huzursuzluklara, iş çevrelerinin patron üzerinde yaptığı baskılara rağmen Çetin'in özgürce yazmaya devam edebilmesi için özel bir gayret göstermem gerekiyordu.

Yolaç ile Altan arasındaki eski birliktelikleri gidermek, gazete içinde daha uyumlu bir hava oluşturmak için bir akşam her ikisini bizim Ülker Sokak'taki dairemizde yemeğe davet ettim.

İnci'yle birlikte olabildiğince güzel bir sofra hazırlamıştık. Sofra sohbeti tatlı başlamış, Galatasaray Lisesi anılarıyla renklenmişti ki, hiç beklenmedik bir skandal patlak verdi.

Çetin arka arkaya gelen hakaret ve tehdit mektuplarından yakınmaya başlamıştı. Endişeliydi. Kendisini koruma içgüdüsüyle bir de tabanca edinmişti. Onu gösteriyordu.

Yolaç kendisini teskin etmek için işi şakaya vurdu:

- Yahu, sana bir şey yapmaya niyetlilerse, işin daha kolayı var. Sen farkına varmadan arabanın altına bir bomba yerleştirirler, kontağı çevirdin mi gidersin.

Bu sözler üzerine Çetin nedendir bilmem bir anda âdeta çılgına döndü. Her cümlede "burjuva"lığını vurgulayarak Yolaç'a hakaretler yağdırmaya başladı. Gerginliği gidermek üzere konu değiştirip günlük siyasal olaylardan, gazetelerin bu olaylar karşısındaki tavrından sözaçtım. Ama Çetin bir türlü sakinleşmiyor, durup durup Yolaç'a verip veriştiriyordu.

Sabrı tükendiği için olacak bir an geldi, Yolaç da Çetin'e sert bir yanıt verecek oldu. Yolaç daha sözlerini bitirmemişti ki, Çetin seri bir hareketle belindeki tabancayı çıkartıp gelişigüzel ateş etmeğe başladı. Tam karşıda oturan Yolaç isabet almamak için seri davranarak kendini bir yana atmıştı. Ben Çetin'in biraz ilerisinde oturuyordum, İnci ise yan tarafta... Kurşunlardan biri vınlayarak İnci'nin kulağının dibinden geçip arkasındaki duvarı delmişti.

Bu çılgınlık anında Türkiye'nin en tanınmış sol yazarının cinayet işlemiş olması işten bile değildi.

Her zaman takdirle anıyorum, Yolaç ilk şoku atlatır atlatmaz Çetin'in üzerine atlayıp usta bir manevrayla silahı elinden aldı.

- En iyisi ben bir an önce gideyim, dedi. Yeni bir kaza olmaması için de bunun silahını beraberimde götürüyorum, yarın kendisine iade ederim. Sen bu adamı nasıl sakinleştirirsen sakinleştir.

Çetin oturduğu yerde bir şeyler söylenerek sokranıyordu. Yolaç'ın kapıdan çıkmakta olduğunu görünce tekrar gazaba geldi. Yolaç arabasını Kazancı Yokuşu üzerinde bir yere parketmişti. İki sokağı birbirine bağlayan merdivenleri inerken Çetin de hakaret yağdırarak arkasından koşmağa çalışıyordu.

Gürültü patırtıdan civar apartmanlardakiler rahatsız olmuş, pencerelerden bakıyordu. Neyse ki olay kahramanlarının kimler olduğunu kimse farketmedi.

Yolaç arabasını gazlayıp hızla uzaklaşırken, ben Çetin'i sakinleştirip tekrar eve getirdim. Evde Yolaç aleyhine bir süre daha ileri geri konuştuktan sonra kendine gelir gibi oldu. Ardında dramatik bir ifadeyle yarattığı bu skandaldan ne denli rahatsız olduğunu anlatmaya başladı. Pişmanlık duyar gibiydi.

- Sizi de üzdüm, en iyisi ben gideyim, dedi.

Ta Basınköy'deki evine arabayla gidecekti. Taksiyle gitmesinde ısrar ettik, ama kendi arabasıyla gitmekte kararlıydı. Kahve falan vererek biraz daha sakinleşmesini sağladık. Sabaha karşı gitti.

Normal koşullarda ya Çetin'in kendiliğinden gazeteden ayrılmasını ya da Yolaç'ın "Sana demedim miydim? Bu Çetin'le çalışılmaz... Yerine bir başka fıkra yazarı bul," diye dayatmasını bekliyordum...

Ertesi sabah Yolaç'la ilk sabah görüşmesini yaptığımda olaydan hiç söz etmedik.

Bir ara Köroğlu'nun yayınını konuşmak için Yaşar Kemal geldi. Son derece telaşlıydı.

- Yahu bu Çetin sabahtan beri "Doğan'ların evinde Malik'i vurdum" diye söylenip duruyor, gene neler yaptı?

- Telaşlanma, dedim. Ciddi bir şey yok, ufak bir yol kazası.

Çetin öğleden sonra geldi, elinde panayırlarda kullanılan bir tüy tüfek, işi şakaya vurup,

- Dün akşam halledemedim. Şimdi işi bitireceğim, diye kahkahalar atarak doğru Yolaç'ın odasına daldı.

İki eski Galatasaraylı neler konuştular, nasıl barıştılar, bilmiyorum. Yolaç'ın odasından çıkarken akşam ona kaptırdığı tabancası belindeydi.

Anlaşılan benim özel bir barıştırma gayreti göstermeme gerek kalmaksızın Çetin hiçbir şey olmamış gibi yazmaya devam edecekti. Kadrodaki bazı arkadaşlar da kendi aralarında Çetin'den artık "tüy tüfek" diye bahsetmeye başlayacaklardı.

Aslında sol açılımımız Çetin'in gelişiyle sınırlı kalmadı.

Örneğin Yaşar Kemal'in Köroğlu'su... Dizinin başlayacağını bir hafta süreyle duyuran anons son derece çarpıcıydı. Birinci sayfanın en sağ sütunu ilk gün en altta sadece bir "u" harfi olacak şekilde boş bırakılmıştı. Bu harf sıralaması sonraki günlere birer harf eklenmesiyle "lu", "ğlu", oğlu", "roğlu", "öroğlu" şeklinde devam edip "Köroğlu"yla tamamlandı.

Tam da o günlerde Kozlu direnişi haberinin "İşçilere ateş açıldı" başlığıyla çarpıcı bir şekilde verilmesi, Akşam'a bir sol manifesto imajı kazandırmıştı.

Hele hele Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün Sovyetler Birliği seyahatinin alışılmamış bir nesnellikle verilmesi kıyameti kopardı.

Ben Akşam'a girdiğimde, Türkiye Gazeteciler Sendikası beni işyerinde baştemsilci olarak görevlendirmişti. Öteki temsilci ise, Beyoğlu muhabiri Meryem Abigadol idi. Sendikal konularda Meryem'le başarılı bir işbirliği yapmıştık.

Bir akşam Meryem kapıyı çalarak içeri girdi,

- Doğan, seninle ciddi bir konuyu konuşmak istiyorum.

Bir önceki yıl Meryem de dahil, aylıklarımızı haftalarca, hattâ aylarca alamıyorduk. Bugün durum değişmişti. Gaze-

tenin tirajı hızla yükseliyor, bu sayede aylıklar zamanında ödenebiliyordu. Ama Meryem'in derdi başkaydı:

- Biliyorsun, dedi, Akşam Gazetesi oldum olası tarafsız bir haber gazetesidir. Sen yönetime geldiğinden beri gazetenin politikası hızla sola kayıyor. İlhami'ler, Çetin'ler, Yaşar'lar... Sovyetler Birliği gezisi haberlerinin verilişi bardağı taşıran son damla...

- Bana öyle gelmiyor ama, bundan sana ne? Gazetenin yayın politikasını ben belirliyorum ve belirlediğim politikanın da Türkiye'nin çıkarlarına en uygun politika olduğuna inanıyorum. Sen gazeteci olarak Beyoğlu haberlerini en iyi şekilde vermeye devam et, sendikal haklar konusunda bir sorun olursa o zaman gel konuşalım.

Meryem gibi Akşam'ın eski kadrosundan birkaç kişi daha diğer arkadaşları gazetenin yeni yönelişine karşı kışkırtıyor, patronu da etkilemeye çalışıyorlardı.

Teslim etmem gerekir ki, Malik Yolaç bu tahriklere uzun süre aldırmadı.

Bakanlıktan ayrıldıktan sonra, milletvekili olarak Ankara'ya gitmediği günlerde, Moda'daki evinden Akşam'a arabayla erken saatte gelir, bürosunda genel yayın yönetmeni olarak benim ve müessese müdürü olarak Ahmet Arabul'un katıldığı üçlü bir toplantı yapardık.

Gazetenin içeriğine ilişkin tek itirazı, birinci sayfadaki magazin ağırlığının azalmasıydı.

O yıllarda Bâbıâli'de başarılar ve başarısızlıklar Hürriyet mihengine vurularak belirlenirdi. Yolaç zaman zaman Hürriyet'le Akşam'ın birinci sayfalarını yanyana masanın üzerine açar,

- Şuraya bak, derdi, birinci sayfada bir artist resmi bile yok. Bak Hürriyet öyle mi? Birinci sayfada, hem de sayfanın üst tarafında... Benden söylemesi, bugün tiraj alıyoruz ama bu katılıkla bir gün başaşağı da gidebiliriz.

Benim yanıtım hep aynıydı:

- Bizim ölçütümüz Hürriyet değil, halkın nabzı... Akşam'ı gerçek bir halk gazetesi yapmalıyız.

Bir süre sonra bu üçlü sabah toplantılarına, elinde cedvelle ilan-reklam servisi şefi de katılmaya başladı.

Evet tiraj alıyorduk ama, ilan ve reklam gelirleri hızla düşmeye başlamıştı. Toplantı o günkü sayıya girmiş olan ilanların uzunluklarının ölçülüp bir gün önceki durumla kıyaslanmasıyla açılıyordu.

Reklam ve ilan gelirlerinin düştüğü bir gerçekti. Gazetenin giderek "komünist"leştiği gerekçesiyle büyük sermaye sahipleri Akşam'a ilan vermeyi reddetmeye başlamışlardı.

Bu durumda gazetenin tirajının artmakta olması, müsbet değil menfi bir faktör oluyordu. O yıllarda 25 Kuruş'tan satılan günlük gazetelerin satış gelirleri, personel, kağıt, mürekkep giderlerini karşılamaktan uzaktı.

Bu güçlüklerle uğraşırken 1965 Mayıs'ında iki beklenmedik saldırıyla karşı karşıya kaldık.

Çetin artık gazetenin yıldız yazarıydı. Sağ basın, özellikle de AP iktidarının sözcüsü durumunda olan Son Havadis Gazetesi Akşam'a karşı bir karalama kampanyası açmıştı. Kişi olarak da özellikle Çetin, hattâ daha da ileri giderek annesi hedef alınıyordu.

Çetin'in bu saldırılara yanıtı sert oldu. 14 Mayıs 1965 tarihli yazısının dipnotunda "İktidardaki Adalet Partisi'nin sözcülüğünü yapmak iddiasındaki bazı gazetelerde bir takım deyyuslar hakkımda olur olmaz yazılar yazmakta ve isnadlarda bulunmaktadırlar" diyerek onları iddialarını ispata çağırdı.

Çetin'e ve Akşam'a yönelik saldırılar demokratik kuruluşlarda ve özellikle de gençlik kesiminde büyük tepkilere yolaçmıştı. Tam o günlerde Ertem Göreç'in "Karanlıkta Uyananlar" filminin vizyona girmesi nedeniyle Beyoğlu sinemalarından birinde benim yönetimimde Çetin Altan, İlhan Selçuk, Beklan Algan ve Ayperi Akalan'ın da katıldığı bir açık oturum düzenlenmişti.

Toplantıda Çetin Altan'a sıra gelince, "Şimdi sözü şerefli bir ananın oğluna, Çetin Altan'a veriyorum," dediğimde kıyamet koptu, salon çılgınca Çetin'i alkışlıyordu.

Ne ki saldırıların ardı arkası kesilmiyordu.

Akşam'ın başkent baskısı Ankara'daki Zafer Gazetesi Matbaası'nda yapılıyordu. Bir gün Ankara'dan telefon geldi. Birikmiş borçları ödenmediği gerekçesiyle Zafer Matbaası artık Akşam'ı basmayacaktı.

Ankara temsilcisi olan İlhami'nin sorunla pek ilgilendiği yoktu. "Çetin'in yazıları yüzünden böyle oldu," diyordu.

Bitip tükenmez telefon konuşmalarından ve yazışmalardan sonra gazetenin genel yönetmeni olarak Ankara'ya giderek Zafer Matbaası yöneticileriyle bizzat konuşmaya karar verdim. Maraton görüşmelerden sonra Akşam'ın Ankara'da basımına devam edilmesini sağladım.

Tüm bu sorunlarla uğraşırken, daha vahim bir darbe 1965'in Mayıs'ında geldi.

Stopaj vergilerinden dolayı Maliye Bakanlığı, Malik Yolaç ve Ortakları Komandit Şirketi'nin ünvan ve yayın haklarına haciz koymağa karar vermişti. Gazetenin bütün makineleri ve eşyası satılığa çıkartılıyordu.

Bu gazetenin sonu olabilirdi.

Tehlikeyi birinci sayfadan haber ve yorumlarla okurlara duyurdum. Duygulandırıcı bir tepki ve ardından destek kampanyası başladı. Demokratik kuruluşlardan, sendikalardan, gençlik örgütlerinden gelen mesajların ve ziyaretlerin ardı arkası kesilmiyordu. Ama Akşam'ı bu badireden kurtarabilecek ciddi bir maddi destek yoktu.

Oysa genel seçimler yaklaşıyordu. Gittikçe güçlenen AP'ye karşı sol alternatifin desteklenmesi gerekiyordu. Bunun için de etkin bir sol günlük gazeteye gereksinim vardı.

Bu ortamda çalışanların ücretlerinin zamanında ödenmesi şöyle dursun, gazeteyi basacak kağıt alabilmek dahi bir sorun haline gelmişti.

Bir sabah Malik Yolaç, yanında bir gençle gazeteye geldi. Herzamanki sabah görüşmesini yapmak üzere bürosuna indim.

Önce yanındaki genci, "Yeğenim Nur Okten" diye tanıştırdı. Ardından hemen konuya girdi:

- Doğan, hep birlikte bugüne kadar direndik, ama artık benim sahipliğimde daha fazla direnmenin en azından hukuki açıdan imkanı kalmadı, dedi. Bu durumdan kurtulabilmek için tek yol, benim gazeteyi bir başkasına devretmem.

- Bundan başka çare yoksa, tüm çalışanların ve isteyen okurların da katılacağı yeni bir şirket kurulsun, gazete imtiyazını ona devredin.

- Yeni bir şirket kurabilecek, gerekli formaliteleri tamamlayacak zaman yok, dedi. Tek çare gazete imtiyaz sahipliğinin gerçek bir kişiye devredilmesi. Onun için Akşam'ın sahipliğini yeğenim Nur'a devrettim bile. Bugünden itibaren patronunuz odur. Gazetenin yaşamasını, aylıkların ödenebilmesini istiyorsanız Nur'a yardımcı olun. Başka çaremiz yok.

- Madem başka çare yok, hem siz, hem de yeni imtiyaz sahibi, gazetenin yayın çizgisinde herhangi bir değişiklik olmayacağı konusunda hem çalışanlara, hem de okurlara güvence vermelisiniz, dedim.

Gerçekten de Yolaç bu sahip değişikliğini 2 Haziran 1965 tarihli Akşam'ın birinci sayfasından kendi imzasını taşıyan bir yazıyla okurlara duyurdu. Duyuruda Akşam'ın dürüst yayını dolayısıyla ekonomik baskılara maruz kaldığını, yayınına devam edememe tehlikesiyle yüzyüze olduğunu belirttikten sonra, "dürüst yayınını devam ettirecek bir ortak olarak Akşam'ı yeğeni Nur Okten'e devrettiğini" vurguluyordu.

Ertesi gün de yeni imtiyaz sahibi Nur Okten'in bir açıklamasını yayınladık. Birlikte hazırladığımız açıklamada, "Gazeteniz bundan sonra da dürüst, objektif ve halka hitap eden yayınına devam edecektir.(...) Yazarlarımız imzalı yazılarında inandıkları fikirlerin öncülüğünü ve savunmasını en geniş özgürlük içinde yapacaklardır," deniyordu.

Gazetenin mali sıkıntıları atlatabilmesi için yeni yayın dönemine personel giderleri de dahil olmak üzere tüm harcamalarında büyük bir tasarruf yaparak girmesi gerekiyordu.

Yeni işveren gazetenin yayın çizgisini aynen sürdürebilecek olan yazar ve gazetecilerle yeni anlaşma imzalarken,

zorunlu olarak bir kısım personelle kıdem tazminatları ödenmek suretiyle ilişki kesildi.

Bâbıâli'de "çatlak bir ses" olarak gördükleri Akşam'ın giderek tirajının artmasından ve kamuoyunda en etkin siyasal gazete haline gelmesinden rahatsız olan diğer büyük gazete patronları, bu sahip değişiminin danışıklı döğüş olduğunu, işçi haklarının ihlal edildiğini ileri sürerek Akşam'a karşı bir saldırı kampanyası açtılar.

Türkiye Gazeteciler Sendikası da, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası ve Gazeteciler Cemiyeti'yle birlikte 5 Haziran 1965'te Akşam'ı suçlayan bir bildiri yayınladı. Bildiri, Akşam'ı batırmaya çalışan sermaye çevrelerinin ve sağ partilerin değirmenine su taşıyordu.

Akşam çalışanları olarak bu saldırıya ertesi gün yayınlanan iki protesto bildirisiyle yanıt verdik. Sendikayı rakip gazete patronlarının tertibine alet olduğu için eleştiren bildiriler şu imzaları taşıyordu:

Doğan Özgüden, Çetin Altan, Odhan Baykara, Cengiz Tuncer, Rahmi Turan, Doğan Can, İrfan Derman, İnci Özgüden, Bilgin Peremeci, Muammer Erol, Celalettin Çetin, Aysel Okan, Esen Yalçın, Doğan Pürsün, Ahmet Vardar, Ziya Atatüre, Ayşegül Dora, Ayhan Günsev, Mehmet Lutma, Erol Dolsoy, Yurdaer Acar, Mahmut Küçük, Aydın Öztürk, İslam Çupi, Talay Erker, Nazif Oturgan, Turgut Dinsel, Muazzez Türer, Erkan Seçen, Fevzi Samuk, Yücel Kakşa, Suat Yalaz, Ethem Çalışkan, Nehar Tüblek, Hulusi Turgut, Güray Yalavaç, Necdet Çardak, Doğan Koloğlu, İlhami Soysal, Bedii Güray, Cevat Oktay, Aydın Köker, Hikmet Tanılkan, Şinasi Görk, Raşit Giray, Nejat Türkeri, Özden Alpdağ, Orhan Aydın, Kaler Güven.

Sahip değişimi gerçekleştikten ve gerekli tasarruf önlemleri alındıktan sonra Akşam büyük krizi atlatmıştı. Tirajı ve kamuoyundaki etkinliği sürekli artıyordu. Ama daha önce de vurguladığım gibi, ilan gelirleri tiraj artışıyla ters orantılı bir seyir izlediğinden, mali sorunların üstesinden gelinemiyordu.

O çalkantılı günlerde Akşam'ın benden önceki genel yayın müdürü Oğuz Akkan, tam da *Cem Yayınevi*'ni kurma hazırlıklarıyla uğraşırken, bir gün ilginç bir öneriyle geldi.

- Biz kafaya koyduk, Haluk'la beraber Orta Asya üzerinden Çin'e gideceğiz. Orada röportajlar yaparsak Akşam'da basar mısın?

Haluk Tansuğ çeşitli gazete ve dergilerde dış politika yazıları yazan bir arkadaştı. Haliç'teki Piyer Loti Kahvesi'ni kuran Sabiha Tansuğ'un eşiydi. Yapacakları röportajın Türkiye'deki anti-komünist tabulardan birini daha kıracağından emindim. Özellikle Kore Savaşı sırasında Türk medyasında bir "Kızıl Çin" düşmanlığı yaratılmıştı.

Sovyetler Birliği ve Çin komünist partileri arasındaki ideolojik mücadele nedeniyle Türkiye solunda da bu uzak ülkeyi birinci elden daha iyi tanıma gereksinimi duyuluyordu. Ayrı kamplarda olmalarına rağmen Türkiye ile SSCB arasında karşılıklı ziyaretler nedeniyle iyi kötü bir bilgi alışverişi vardı. Çin'le o ana kadar dolaylı ya da dolaysız herhangi bir ilişki kurulamamıştı.

Oğuz'a derhal olumlu yanıt verdim.

Oğuz'la Haluk'un Çin'e gideceğini haber alır almaz, Hürriyet Gazetesi'nin de hemen Çin'e bir röportaj ekibi yollayacağı haberi geldi. Tirajı ve kamuoyunda etkinliği arttıkça Hürriyet Gazetesi için Akşam ciddi bir rakip olmaya başlamıştı.

Bizim ekibin hareketinin üzerinden birkaç hafta geçtiği halde hiçbir haber alamıyorduk. O sıralarda günlük gazeteler Şeker Bayramı'nda iki gün, Kurban Bayramı'na ise üç gün tatil yapıyor, yayınlanmıyordu. Günlük gazetelerin çıkmadığı günlerde de Gazeteciler Cemiyeti tarafından "Basın" isimli tek günlük gazete yayınlanıyordu.

Bayram tatilinden dönmüş, gazeteyi yeniden yayına hazırlama çalışmalarına başlamıştık. Oğuz ve Haluk'tan hâlâ tek ses yoktu.

Tam gazetenin Anadolu baskısını bağlayacağımız sırada, Yurt Haberleri Şefi Hulusi Turgut, üç günlük tatil sırasında

birikmiş olan postaları getirdi. Yığına hızla bir el attım. Bir de ne göreyim, Oğuz ve Haluk Çin'den uzun bir telgraf yollayarak ilk Çin röportajını ve Başbakan Çu En Lay'ın Türkiye kamuoyuna bir mesajını iletmişlerdi. Röportajların tam metnini ve fotoğrafları da en kısa zamanda ileteceklerini bildiriyorlardı.

Tam sayfa matrisleri çekiliyordu ki, sermürettibe "Herşeyi durdurun. Yeni manşet indiriyorum," dedim. Çu En Lay'ın mesajını manşetten verirken, Türkiye'de ilk kez Çin röportajlarının yakında Akşam'da yayınlanacağını da duyurduk.

Bu anons üzerine sağcıların gözünde Akşam'ın "komünist"liği perçinlenmiş oldu.

Gerçi Nur Okten gazetenin resmi sahibi olmuştu ve yayın çalışmalarına pek karışmıyordu ama, Yolaç hemen her gün gazeteye geliyor, gayriresmi "yayın danışmanı" titriyle müdahalelerini sürdürüyordu.

Bir sabah büromda redaksiyon toplantısı yaparken Nur iç telefondan arayarak çok önemli bir şey konuşmak istediğini söyledi.

Patronun odasına indiğimde Nur'un yanında Malik Yolaç ve yaşlıca bir başka kişi vardı. Nur, "Babam" diye tanıştırdı.

Sonra sadede geldi, o günkü Akşam'ın birinci sayfasını masanın üzerine yaydıktan sonra sordu:

- Bu sayfada bir şey dikkatini çekiyor mu?

Dikkatle baktım.

- Hayır, dedim. Sıradan bir sayfa...

- Dikkatli bak.

Bir daha baktım. Bir şey farkedemedim.

Birden babası devreye girdi:

- Doğan Bey, ya bu yıldız? Sizce normal mi?

Yıllardan beri binlerce sayfa hazırlamıştım. Birbiriyle ilişkili iki haberi altalta verirken aralarına ya yıldız ya da asterisk koyardık. O günkü gazetede de manşetle onun altındaki ilişkili haber arasına iri puntolu bir yıldız konmuştu. Ama Nur'un babası bunu komünist yıldızı sanmış olmalıydı.

Gülmekle yetindim, sonra Yolaç'a döndüm:

- Malik Bey, yıldızın ne işe yaradığını beyefendiye lütfen siz izah edin. Ama artık yıldız da rahatsız edici hale geldiyse, lütfen müerrtiphaneye emir verilsin, hurufat kasalarındaki tüm yıldızlar yokedilsin.

Yolaç da olayı muzip bir gülümsemeyle izliyordu.

- Canım yıldızdan da sorun olur mu? diye araya girdi. Hem yıldız sadece komünistlerin sembolü değil ki... Bizim bayrak da yıldızlı değil mi?

Akşam'ın tiyatro ve sinemaya gitmeye dahi vakit bırakmayan çalışmaları arasında İnci geceleri okuyup yazarak sanat ve tiyatro ile bağını yitirmemeye çalışıyordu.

İspanya'dan getirdiği Federico Garcia Lorca'nın külliyatı içinden *Mariana Pineda* oyununu seçti ve geceleri geç vakitlere kadar İspanyolca'dan Türkçeye çevirisini yaptı. Gerçekten de *Mariana Pineda* Lorca'nın en devrimci yapıtlarından biriydi. 1831'de bir halk ayaklanmasına destek olduğu, evinde kendisinin işlediği "Eşitlik, Özgürlük ve Hukuk" yazılı bir bayrak bulunduğu için tutuklanmış, yoldaşlarının ismini vermesi için yapılan tüm baskılara direndiği için idam edilmişti.

Oyun, İstanbul Şehir Tiyatroları'nın Fatih Tiyatrosu'nda 5 Nisan 1966'da Tunç Yalman tarafından sahneye kondu.

O sıralarda gazetenin iç sayfalarında gençliğe seslenen müzik sayfası yapmaya başlamıştık. Genç müzik elçştirmenlerinin getirdiği yazı ve haberleri İnci elden geçirip sayfaya koyuyordu.

Bir gün, Gilbert Bécaud'nun bir Moskova seyahatinden sonra bestelcyip plağa okuduğu romantik Nathalie şarkısının sözlerini aynen yayınlamıştı:

Kızıl meydan bombaştı ve önümde Nathalie yürüyordu.
Rehberimin güzel de bir adı vardı:
Nathalie...
Kızıl Meydan karlardan bir halıyle kaplanmıştı,
bembeyazdı..
O soğuk pazar günü Nathalie'yi izliyordum...

Ekim devriminden sözediyordu...
O anlatırken Puşkin Kahvesi'nde kahve içmeye gideriz diye düşünüyordum...
Kızıl meydan bomboştu...

Yolaç gazeteye geldiğinde doğru yazı işleri odasına daldı:

- Pes birader dedi. Bu komünistliği artık pop sayfasına da soktunuz. Allah sonumuzu hayretsin!

Müzikten açılmışken, bir başka ilginç olay da Aşık İhsani'nin bir gün benim büroma yaptığı baskındı.

Aşık İhsani'yi İstanbul'a ilk geldiğim günlerde yanında Güllüşah olduğu halde uzun saçlarıyla ve folklorik kılığıyla Nuruosmaniye Camii'nin avlusunda saz çalıp türkü söylerken görürdüm. O yıllarda henüz sol bir söylemi de yoktu. Daha önce de dönemin iktidar sahiplerine methiye dolu türküler söylediği için kendisine pek sempati duymuyordum. Gece Postası Gazetesi'ni yönettiğim günlerde kendinden bahsettirmek için defalarca gelmiş, kabul etmemiştim.

Bir gün büromda çalışırken kapı çalınmadan açıldı ve İhsani fırtına gibi içeri daldı. Bu kez üstünde farklı giysiler vardı, saçlar kısa kesilmiş, pos bıyık bırakılmıştı. Yanında Güllüşah da yoktu. Konuşmama meydan vermeden lafa girdi:

- Erenler, biliyorum, sen benden pek hoşlanmıyorsun. Ama ben değiştim. Gerçekleri gördüm, hele bir beni dinle!

Der demez de bir koltuğa yerleşip sazını ve sözünü konuşturmaya başladı:

Korkuyorlar, korkacaklar, korksunlar
Geliyoruz, geleceğiz, yakındır!

Adeta büyülenmiştim. Şaşkınlığımı görünce ara vermeksizin birkaç yeni bestesini daha okudu. O günden itibaren kendisiyle dost olduk. Ülker Sokak'taki evimize her gelişinde mutlaka Baba Fahrey'i, bir Kürt kadının askerler tarafından öldürülen kocası için yaktığı hüzün ve isyan dolu ağıtı da mutlaka okurdu.

Bu dönemde müzik dünyasından kazandığım en değerli

dostluklardan birisi de hiç kuşkusuz Ruhi Su'nunkiydi. İlk kez gazetenin emektarlarından Celalettin Çetin'in daveti üzerine bir akşam onun evinde buluşmuştuk. Müzik çalışmalarının yanısıra Ruhi Su, hayattaki en eski komünistlerden biri olarak Türkiye solundaki tüm gelişmeleri genç bir militanın heyecanıyla yakından izliyor, deneyimleri ve çözümlemeleriyle bizim kuşak gençlerine yardımcı olmya çalışıyordu.

Akşam'da benim için önemli anılardan biri de, ünlü futbolcu Metin Oktay'ın ziyaretiydi. O sırada spor sayfasını Rahmi Turan yönetiyor, İslam Çupi de kendisine özgü spor yazıları yazıyordu. Bir gün Metin'in geldiğini, gazetenin yöneticileri ve yazarlarıyla tanışmak istediğini söylediler.

Metin benim yaşıtımdı. Kendisini İzmir'in ikinci küme Damlacık Kulübü'nde futbol oynarken tanımıştım. Çalıştığım Sabah Postası'na spor yazıları da yazan okul arkadaşım Ahmet İşsever, Metin'in bir gün Türkiye'nin en büyük futbolcularından biri olacağını söylüyordu. Öyle de oldu.

O günkü görüşmemizden sonra Metin Akşam Gazetesi'nin spor sayfasına verdiği bir demeçte sol hareketi desteklediğini, Türkiye'de gerçek bir spor yaşamının ancak sosyal adalete dayanan bir düzenle gerçekleşebileceğini söylüyordu.

Gazetenin mali krizini atlatıp hem kadroda, hem de yayın politikasında belli bir istikrar sağlandıktan Akşam Türkiye'de gelişen solun en güvenilir, en mücadeleci günlük sesi haline gelmişti. Siyaset, sanat, kültür, magazin ve spor sayfaları tam bir uyum içindeydi. Akşam'da çalışıyor olmak ya da Akşam okuru olmak gurur vericiydi.

Hem gazete yönetimine hem de yazarlarına gelen mektuplar, yapılan ziyaretler en büyük desteğimizdi.

Ancak gelen tehdit mektuplarının, telefonlarının ardı arkası kesilmiyordu. Tabii özellikle Çetin'in yazılarından dolayı kendisi ve sorumlu müdürümüz Odhan Baykara hakkında açılan dâvaların da...

Baskıların böylesine bunaltıcı hale geldiği sırada Çetin bir gün büroma geldi.

- Doğan, dedi, ben karar verdim. Ne bahasına olursa olsun gelecek seçimde milletvekili olmalıyım. Hem dokunulmazlık kazanıp bu dâva cenderesinden kurtulmak, hem de maddi bakımdan güvence kazanmak için... Bu Malik'e güvenilmez, yarın beni kapının önüne koyuverir.

- Çetin, bu meslekte hiçbir şeyin mutlak güvencesi yok. Ne ki birlikte bir mücadeleye girdik, tüm baskıları da birlikte göğüsleyeceğiz. Patrondan sana gelecek her baskı hepimize yapılmış sayılır, ben sonuna kadar direnirim. Milletvekili adaylığına gelince, tabii ki her vatandaş gibi senin de en doğal hakkın. Ama tek başına bağımsız aday olursan seçilmen mümkün değil. Nasıl seçileceksin?

- İşte ben de seninle bunu konuşmak istiyorum. CHP'den teklif aldım. İstanbul'dan bağımsız aday göstereceklerr.

Şaşırmıştım. Benim bildiğim CHP, o sırada Akşam'da yazdığı yazılar ortadayken Çetin'i kesinlikle aday göstermezdi.

- Seninle dalga geçmiş olmasınlar? Kim teklif etti?

- Suphi Baykam.

Baykam'ı 27 Mayıs darbesinden önceki yıllarda Bülent Ecevit'le birlikte İzmir'e geldiğinde tanımıştım. İkisi de CHP'nin "yeni kuşağı"nı temsil ediyorlardı. Darbeden sonra da Kurucu Meclis'e CHP kontenjanından girmiş, 1961 seçimlerinde de yeniden milletvekili seçilmişti. Bu dönemde ismi medyada daha çok "harika çocuk" Bedri Baykam'ın babası olarak geçiyordu. Tüm gazeteler gibi Akşam'ı da sık sık ziyaret eder, oğlundan bahsettirmek için bin dereden su getirirdi. Bildiğim kadarıyla partide İsmet Paşa'ya, hem de Çetin Altan gibi tartışmalı bir ismi aday olarak empoze edebilecek bir güçte değildi.

- Baykam'ı ciddiye mi alıyorsun? Paşa'ya aday empoze edebileceğini sanıyor musun?

- Bugün kendisiyle yemek yiyeceğim. Mutlaka sen de gel, bir oyuna gelmeyeyim.

Çetin'in gazeteye de zarar verecek yanlış bir adım atmasından endişelendiğim için kabul ettim.

Buluşmamızda Baykam önce oğlunun yeni başarılarını anlatıp bana da bunlara Akşam'da yer vermediğim için serzenişte bulunduktan sonra, esas konuya geçti. Çetin'in parti listesinde bağımsız adaylığının mutlaka kabul edileceğinden son derece emindi. Her ikisi de İstanbul milletvekili olduğunda Çetin'le İstanbul'da neler yapacakları üzerine parlak tablolar çiziyordu. Konuşma Çetin'i milletvekili olma konusunda iyice umutlandırmıştı.

Ne ki evdeki hesap çarşıya uymadı. Bir öğle saatiydi. Çetin herzamanki gibi yazısını getirmişti ki, telekse Ankara'dan haber düştü: Parti genel merkezi Çetin Altan'ın adaylığını reddetmişti.

Çetin allakbullak oldu, CHP'ye de, Suphi Baykam'a da verip veriştirmeğe başladı.

Ama Çetin'in tasalanması pek uzun sürmedi. Bir gün yazı işleri müdürleri ve servis şefleriyle toplantıdayken Çetin'den bir telefon geldi. Çok sevinçliydi.

- Doğan, sıkı dur, CHP'ye hiç unutamayacağı bir gol atıyorum, dedi. Türkiye İşçi Partisi, İstanbul listesinden ikinci sırayı önerdi, bağımsız aday olarak... Birinci Aybar, sonra ben...

Şaşırmadım, bir süredir TİP'teki arkadaşlar Çetin'e böyle bir öneri yapılması olasılığından bahsediyorlardı. Ancak CHP'yle pazarlık halinde olduğu duyulduğu için öneri yapmakta tereddüt etmişlerdi.

Bu, ilk bakışta TİP açısından son derece akıllı bir seçimdi. O günlerde Akşam aracılığıyla kitlelerle en büyük ilişkiyi kuran bir yazarın listeye alınması seçim şansını son derece arttıracaktı.

Ama TİP yapısını çok iyi tanıyordum. Aybar ve Boran'ın, kitleler nezdinde kendilerinden daha popüler bir ismin partide ön plana çıkmasına uzun süre tahammül edemeyeceklerini çok iyi biliyordum.

- Çetin, sevincini anlıyorum, dedim, ama benim belli endişelerim var. hemen gazeteye gel, bu konuyu ayrıntılı konuşalım.

Çetin müthiş zeki, sezgileri çok kuvvetli bir insandı. Nitekim buluştuğumuzda, endişelerimin ne olduğunu anlatmama fırsat vermeden ilk sözü şu oldu:

- Senin endişelerinin ne olduğunu çok iyi biliyorum. Ama söz... Eğer seçilirsem, Meclis'te sonuna kadar bağımsız milletvekili olarak kalırım. CHP kabul etseydi, orada da öyle olacaktı.

- CHP'den bağımsız milletvekili olmaktansa TİP'ten olman tabii ki sevindirici. Ama gazete açısından değil, senin açından da endişelerim var. Bilmiyorum hiç parti hayatı, parti disiplini yaşadın mı? Kendi deneyimimle sana tavsiyem, bir yazar olarak kalabildiğince bağımsız kal. TİP'i dilediğin gibi destekle, ama üye olma. Üyeliğin sonu hem senin için, hem parti için acılı olabilir.

- Söz, dedi Çetin. Söylediklerinin hepsini çok iyi anlıyorum. Seçilirsem, Meclis'te hep halkın bağımsız sesi olarak kalacağım.

Şurası bir gerçek ki, o dönemin tek sol gazetesi Akşam'ın en popüler yazarının bağımsız da olsa İstanbul listesinden aday olması, TİP'in gerçekten önünü açmıştı. CHP kurmayları, bu gelişmeyi farkettiklerinde Çetin'in adaylığını reddettiklerine bin pişman oldular, ama iş işten geçmişti.

O dönemde Akşam'ın etkinliği öylesine büyüktü ki, TİP dışındaki partiler de sol eğilimli seçmenlerin sempatisini kazanabilmek, Akşam'da kendilerinden bahsettirebilmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

Örneğin Alparslan Türkeş... İki yıl önce darbe teşebbüsünde bulunan Talat Aydemir'le birlikte gözaltına alınmış, ancak birkaç ay süren tutukluluktan sonra serbest bırakılmıştı. Serbest kalır kalmaz da o sıralarda örgütsel bir kriz içinde bulunan CKMP'ye katılmış, 1965 Ağustos'unda da bu partinin genel başkanlığına seçilmişti. Parti henüz MHP adını almamış, üç hilalli bayrağı benimsememiş, komando kamplarını kurarak faşist caniler yetiştirme sürecine girmemişti. Türkeş genel başkan olarak tüm gazetelere nezaket

ziyaretlerinde bulunurken, Akşam'ı da ziyaret etmeyi ihmal etmemişti. Hiç unutmuyorum, konuşmamız sırasında partisinin bir sosyal adalet ve demokrasi savaşçısı olduğuna inandırmak için bin dereden su getirmişti..

Çetin Altan'ın TİP listesinden aday olmasıyla Akşam'ın bu partiye sağladığı objektif desteğin dozajını düşürtebilmek için CHP son anda hepimizi şaşırtan bir manevraya başvurdu. Aday listelerinin açıklanmasına kısa bir süre kala, Malik Yolaç'ı Trabzon'dan aday olmaya ikna etti.

Çetin'in CHP'den aday olamaması beni ne denli sevindirdiyse, Yolaç'ın bu partiden aday gösterilmesi o denli endişeye düşürdü.

Birinci endişem, patronla gazetenin en önemli yazarının ayrı partilerden aday olmasının seçim döneminde gazete için yaratabileceği yeni sorunlardı.

Hele Yolaç milletvekili seçilirse, CHP şu veya bu şekilde gazeteye müdahale edebilir, geliştirdiğimiz yayın politikasına aykırı şeyler dayatabilirdi.

Deneyle biliyordum, partiler ve politikacılar, kendileri kurmamış, finanse etmemiş olsalar da, kendilerine yakın çizgideki süreli yayınları kontrol altına almaya yeltenirler. Aynı şey TİP için de geçerliydi. Çetin henüz parti üyesi bile değilken, kendisinin İstanbul listesinden aday olması üzerine, Akşam'ın partinin gayriresmi organı gibi davranması gerektiğini düşünen TİP Genel Merkezi, bana bir delegasyon yollayarak seçim kampanyası sırasında Akşam'ın teleks bağlantılarının parti teşkilatının kullanımına açılmasını istedi. Öneriyi kabul etmem mümkün değildi, reddettim. Çetin'e bahsettiğimde o da küplere bindi.

Seçim kampanyası sırasında TİP'le ilgili haberlere en azından CHP'nin ve AP'nin haberleriyle eşit düzeyde yer verilmesine özen gösteriyorduk. Hattâ TİP'in mitingleri, TİP yöneticilerinin konuşmaları Türkiye için yeni ve Akşam'ın yayın politikasına daha uygun olduğu için birinci sayfada sık sık daha da ön plana çıkıyordu.

Çetin seçim kampanyasının gelişiminden çok mutluydu.

Tüm miting meydanlarında Aybar'dan sonra ikinci hatip olarak yer alıyor, çoğu kez Aybar'dan da fazla alkışlanıyordu.

Yolaç'la ilişkilerimizde ilk ciddi gerginlikler de o zaman başladı.

Seçim kampanyası ilerledikçe TİP haberlerinin gazetede daha fazla yer almaya başlaması, CHP'nin tıpkı AP gibi ikinci planda kalması üzerine CHP Genel Merkezi Yolaç üzerinde baskı yapmaya başlamıştı.

1965 seçimleri Akşam açısından bu gerilim içerisinde sonuçlandı.

Milli bakiye sistemi sayesinde TİP Meclis'e 15 milletvekiliyle girmeyi başarmıştı. Çetin de artık bağımsız milletvekiliydi. CHP ise AP karşısında ezilmiş, gazetenin patronu Yolaç da Meclis'e girememişti. Artık milletvekilliği sona erdiğinden tüm zamanını Akşam'a verecekti.

Çetin Ankara yolcusuydu. Meclis'e yemin törenine gitmeden önce gazetede kendisiyle yeniden uzun bir görüşme yaptım. Ankara'da olduğu sürede de günlük yazılarını hiç aksatmayacaktı. Çetin'in yazar olarak en takdir ettiğim yanlarından biridir. Nerede olursa olsun, iki eli kanda bile olsa, ne yapar eder yazısını gazeteye iletir.

Söz verdi, Meclis'te bağımsız milletvekili olarak mücadele verecekti. Vedalaştık.

Daha birkaç gün geçmişti ki, bir akşam vakti gazetenin ilk hazırlıklarını bitirmek üzereyken İlhami aradı:

- Gözünüz aydın, bir çocuğunuz oldu. Çetin Altan TİP'e katıldı.

Anlattığına göre, Meclis'te Çetin bir konuda konuşmak üzere söz istemiş. Herhangi bir gruba mensup olmadığı ve konuşma önceliği bulunmadığı için konuşturulmamış. Bunun üzerine öfkelenerek,

- Eğer konuşmam için bir parti sözcüsü olmam gerekiyorsa, şu andan itibaren ben de partiliyim. Türkiye İşçi Partisi Grubu adına söz istiyorum, diyerek partililiğini ilan etmiş.

Oysa seçimden sonra benimle ve Yolaç'la konuşurken asla partiye katılmayacağına söz vermişti. Bilmiyorum bu bir anlık

öfkelenmenin sonucu muydu, yoksa daha önce Aybar'la birlikte kararlaştırdıkları bir senaryonun uygulanması mıydı?

Gerekçe ne olursa olsun, geri dönülmez bir adım atılmıştı.

Çetin artık günlük fıkra yazarlığının ötesinde bir partinin sözcüsüydü.

Yolaç haberi öğrenir öğrenmez beni aradı.

- Ben sana dememiş miydim, bu Çetin'in sözüne güvenilmez, dedi. Bundan böyle gazeteye saldırılar, mali baskılar daha da artacak. Çetin için nasıl olsa artık sorun yok, milletvekili maaşı garanti. Diğer personelin parasını nasıl denkleştiririz. Bundan sonrasını sen düşün...

Gerçekten de gazetenin en çok okunan yıldız yazarı partilenince gazete de ister istemez partinin gayriresmi sözcüsü sayılacaktı. Sırf denge kurmak için bir başka partiye mensup bir yazara köşe veremezdim.

Olan olmuştu. Sosyalist bir gazeteci olarak, muhtemel sonuçları ne olursa olsun, bu gelişmeyi sineye çekmek, Akşam'ın güvenilir bir haber ve mücadele gazetesi olarak devam etmesini sağlamak için elimden geleni yapmak, TİP'li Çetin'in yazılarını da bu perspektif içinde değerlendirmek zorundaydım.

Çetin artık Ankara ile İstanbul arasında mekik dokuyor, Meclis çalışmalarının yanısıra parti yönetici ve milletvekillerinin tüm yurt gezilerine aktif şekilde katılıyor, dinleyiciler tarafından coşkuyla karşılanan konuşmalar yapıyordu. Parti yöneticileriyle birlikte olduğunda hiyerarşik olarak Aybar'ın gerisinde durmaya, kıskançlıklara vesile olmamaya, özellikle de parti içinde başka birinin ön plana çıkmasına tahammül edemeyeceğini iyi bildiği Behice Boran'ın tepkisine yolaçmamağa çok özen gösteriyordu.

Çetin'in partilenmesinden sonra gazetenin ilan gelirlerindeki tiraj artışıyla ters orantılı düşüş hızlanmıştı. Gelirlerdeki düşüş yüzünden SEKA'dan bobin getirtmek yeniden büyük bir sorun haline gelmişti. Müessese Müdürü Ahmet Arabul ve İdare Müdürü Hayri Tezay'ın son dakikada

SEKA'ya para ulaştırıp bobin getirtebilmek için nasıl çabaladıklarını hiç unutmuyorum.

Meslek yaşamımın hatırladıkça büyük acı veren anılarından biridir... Bir akşam gazetenin sorunlarını sohbet havası içinde görüşmek üzere yeni patron Nur Okten gazetenin tüm sorumlularını ve yazarlarını evinde yemeğe davet etmişti.

Geç vakit sohbetin belli bir anında Çetin, hiç neden yokken gazetenin haber ve yazılardan sorumlu müdürü Odhan Baykara'ya ve eşine hakaret yağdırmaya başladı. Oysa ki Çetin adli kovuşturma konusu yazılardan dolayı milletvekili dokunulmazlığından yararlanarak sorguya gitmezken, Odhan tek başına savcılar ve yargıçlar önünde Çetin'in yazılarının suçsuzluğunu savunmak zorunda kalıyordu.

Meslekdaşlarının önünde uğradığı hakaretler kar şısında Odhan, "Çetin gazeteden ayrılmayacağına göre, ben istifa ediyorum. Bu kişiyle aynı çatı altında çalışmak artık benim için züldür," diyerek onurlu bir şekilde gazeteden ayrıldı.

Hayri Tezay da, yukarıda değindiğim çabalarının mükafatını, aynı akşam Çetin tarafından bir sürü hakarete uğradıktan sonra Karacaahmet Mezarlığı önünde eşiyle birlikte arabadan atılmakla görmüştü.

Odhan'ın ayrılmasından sonra gazetenin sorumlu müdürlüğünü ve dolayısıyla da Çetin'in yazılarının hukuki sorumluluğunu, Malik Yolaç'ın isteği üzerine gazetenin spor yazarlarından Doğan Kologlu üstlenecekti.

Gazetenin içine sürüklendiği mali sorunlara şimdi bir de Çetin'in gazetenin tüm yükünü taşıyan kişilere hakaretlerinden kaynaklanan kadro içi bir huzursuzluk eklenmişti.

Bu sarsıntılar yaşanırken Akşam'ı ayakta tutabilmek için tek güvencemiz, Türkiye'de işçi sınıfının sendikal ve siyasal hareketinin giderek daha da güçlenmesi ve kamuoyunun sol ve anti-emperyalist söyleme giderek daha duyarlı hale gelmekte olmasıydı.

16 Ocak 1966 günkü Akşam'da, ABD Cumhurbaşkanı Johnson'un 1964 Kıbrıs Krizi sırasında İnönü'ye yazdığı tehdit mektubunu ve İnönü'nün de buna karşı "Yeni bir dünya

kurulur ve Türkiye de bu dünyada yerini alır" misillemesi yapan yanıtını birinci sayfadan tam metin olarak yayınladık.

Yıllardır iktidarların ABD uşaklığı yapmasının utancı altında ezilen kitlelerde bu mektupların açıklanması bir şok etkisi yarattı. İnönü'nün böyle bir tavır alması üzerine CHP tabanında da ABD karşıtı eğilimler güçlenmeye, dolayısıyla Akşam'ın yayınlarına ilgi daha da artmaya başladı.

Uluslararası planda da Pentagon'un Vietnam'da yürüttüğü emperyalist savaşın giderek ABD için yüzkarası bir boyut kazanması, buna karşılık Sovyetler Birliği'nin uluslararası diplomaside ve özellikle bağlantısız ülkelerle ilişkilerde daha dinamik bir tutum izlemesi, Çin'in ve Küba'nın sosyalist kuruluş yönündeki başarıları sol düşünceyi daha popüler hale getiriyordu.

Bu ortamda Akşam gibi bayraklaşan bir gazeteyi ne bahasına olursa olsun ayakta tutmak bir görevdi. Mali sorunları kısmen de olsa çözebilmenin tek çaresi, Akşam'ı bir şahıs gazetesi olmaktan çıkartarak mülkiyetini halka açmaktı. Daha önce gazeteye mali destek sağlamak için ilerici çevrelerde yaptığım nabız yoklamaları, yarın ne tavır alacağı belli olmayan bir kişinin mülkiyetinde kaldıkça Akşam'a sendikalardan, demokratik kuruluşlardan ve hattâ en inançlı okurlarından bile yeterli maddi destek sağlanamayacağını gösteriyordu.

Bu konuyu birkaç kez gazetenin genç patronu Nur Okten'e açtım. Nur bu konuda bana güvendiğini, kendisinin de bundan başka bir yol görmediğini söylüyor, ama geri plandaki asıl patron Malik Yolaç'ın bu projeyi kabul edeceğini sanmıyordu.

Konuyu Yolaç'a açtığımda, üzerinde konuşmaya dahi gerek duymadan sözü "Çetin Altan Sorunu"na getiriyordu.

- Çetin yazmağa devam ettikçe bu gazetenin mali sorunları bitmez, tek çare bu adamın gazeteyle ilişkisini kesmektir.

- Hataları ne olursa olsun, Çetin bu gazetenin bayrak yazarıdır. Böyle bir şey gazete için intihar olur.

- Canım gazeteye zaten bir sürü solcu yazar doldurdun.

Sen de İlhami de hergün sol yazıyorsunuz. Bir süre izne çıktığını ilan edip birkaç ay yazdırmasak, okuyucu bir süre sonra Çetin'i unutur. Onun "Taş" köşesinin yerini de İlhami'ye veririz, olur biter.

Ben bu gazetede genel yayın müdürü olduğum sürece Çetin Altan'ın gazeteden uzaklaştırılmasına asla onay vermeyeceğimi söyledim.

- Ayrıca İlhami'nin, Çetin'in yerini doldurması da mümkün değil. İlhami askersiz edemez. Cumhurbaşkanlığı konusundaki tavrını gördünüz.

Gerçekten de, o günlerde Türkiye bir cumhurbaşkanlığı krizi yaşıyordu. Felç olan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel apartopar ABD'ye gönderilmiş, orada da komaya girmişti. Tekrar Türkiye'ye getirilen Gürsel'in artık "görev yapamayacak durumda olduğu"na dair Gülhane Askeri Hastanesi'nden 37 doktorun imzaladığı bir tıbbi rapor alınmıştı.

Siyaset kulislerinde Çankaya'ya kimin getirileceği tartışılıyordu. 1961'de Ordu'nun silahlı dayatmasıyla Çankaya'ya sokulan Gürsel'in devreden çıkması üzerine Türkiye'nin yeniden bir sivil cumhurbaşkanına kavuşması olanağı doğmuştu.

Bu ortamda Çankaya'yı yine bir askere emanet etme fikri İlhami Soysal'dan geldi. Akşam'daki yazısında, bu krizden çıkmanın tek çaresinin Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın emekliye ayrılarak kontenjan senatörü atanması, ardından da Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi olduğunu yazdı.

Sunay gerçekten de önce kontenjan senatörü, ardından da Cumhurbaşkanı oldu. Ama onun yerine genel kurmay başkanlığına bir faşist general gelecekti: Cemal Tural...

Kaderin cilvesidir. Aynı Tural, daha sonra kendisini eleştiren yazılarından dolayı İlhami Soysal'ı güpegündüz kaçırtıp ölesiye dövdürecekti.

Tural'ın ordunun başına gelişi, anti-komünistlere büyük cesaret verdi. Bir hafta sonra büyük kentlerde komünizmle mücadele mitingleri düzenlenmeye başladı.

İstanbul'daki mitinglerin ana hedeflerinden biri de

kuşkusuz Akşam Gazetesi'ydi. Büyük miting bir pazar gününe rastlıyordu. Tüm Akşam kadrosundan, izinli de olsalar, o gün gazetede görev başında olmalarını istedim. Ana giriş kapısına ve pencerelerin önüne kağıt bobinlerinden barikat yaptık. Neyse ki saldırı olmadan miting sona erdi.

Ardından Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'ın ünlü Cuma emirnameleri başladı. Daha sonra "Komünizmle Mücadele Elkitabı" adı altında bir araya getirilerek tüm ordu birliklerine "başımır" olarak dağıtılacak olan bu emirnamede Tural şöyle diyordu: "Din, toplumu, sarsılmaz bir şekilde birbirine bağlayan en önemli faktörlerden biridir. Komünistler Allah'a inanmazlar... Din, komünizmin en amansız düşmanı olduğu için, onu yok etmeye var güçleri ile çalışırlar. "

Cemal Tural, Haziran 1964'te Ankara Sıkıyönetim Komutanı iken 21 Mayıs'çıların lideri Talat Aydemir'in ve Fethi Gürcan'ın asılması sırasındaki insanlık dışı tutumuyla da ünlü generaldi.

Tam da o günlerde, Talat Aydemir'in oğlu Metin Aydemir, yanında kızkardeşinin nişanlısı 21 Mayısçı Teğmen Atilla Altugan'la birlikte bizimle temasa geçti. Metin, Hava Harp Okulu'nda öğrenciyken Talat Aydemir'in oğlu olması nedeniyle okuldan atılmıştı.

- Babamın katilleri ordunun başına geçiriliyor, dedi. Ortada o denli yalan, alçaklık ve ikiyüzlülük var ki, artık babamın anılarının yayınlanması zamanının geldiğini düşünüyoruz. Anıların tahrifata uğramadan yayınlanması konusunda ailece sadece size güveniyoruz.

Ben Aydemir'le hiç karşılaşmamıştım. İnci iyi tanıyordu. Hür Vatan ve Kim'in muhabirliğini yaptığı yıllarda çok sık görüşmüştü. Düşüncelerini paylaşmasa da, Aydemir'in 22 Şubat 1962'de ve 21 Mayıs 1963'te İsmet Paşa tarafından nasıl komploya uğratıldığını çok iyi görmüştü. Aydemir'in insani dramını İnci'den çok dinlemiştim.

Metin Aydemir'le tanıştıktan sonra ondan öğrendiklerim de beni, bu ihtilalci subayın gerçek düşünceleri ve niyetleri konusunda çok düşündürmüştü.

Metin daha sonra babasının birkaç defterden oluşan yazılı notlarını ve kasete kendi sesinden yaptığı kayıtları da getirdi. Aydemir'in notlarına hızla göz attım. Tek kelimeyle çarpıcıydı ve isyan doluydu.

- Ben bu anıları yayınlarım, dedim, ancak bir gazete tefrikası için çok ayrıntılı ve uzun olur. Eğer izin verirseniz ben bu anıları, özünc ve gerçek düşüncelerine dokunmadan, özetler, yayına hazır hale getiririm. Ondan sonra isterseniz anıların tamamını bir yayınevine kitap olarak yayınlattırırsınız.

- Size güveniyoruz. Anılar size teslim, dedi.

Gazetedeki iç sorunlardan, patronların bitip tükenmez müdahelelerinden, star yazarların kaprislerinden bunalmıştım.

Ertesi gün Malik Yolaç ve Nur Okten'e, Talat Aydemir'in anılarını yayınlayacağımı, ancak yayına hazırlamak için zamana ihtiyacım olduğunu söyledim.

Aydemir'in anılarını yayınlayacağımı söylemem pek de hoşlarına gitmemişti. Zaten Akşam'ın "komünist gazete" diye sürekli saldırıya uğramasından rahatsızdılar. Ordu hiyerarşisine, İsmet Paşa'ya başkaldırmış bir subayın anılarını yayınlamanın başlarına yeni gaileler açmasından endişeliydiler.

- Bu yakın tarihimizin karanlığa gömülmüş bir sayfasıdır. Bu sayfayı açmak olsa olsa Akşam'a onur verir, dedim.

Yayınlanmasını kabul ettiler.

- Ancak bu anıları yayına hazırlanması pek kolay değil. Elyazısıyla yazılmış birçok metni okuyup özetlemek, onlarca kaseti dinleyip stenoyla not alarak yazıya dökmek çok vakit alır. İnci'yle birlikte bir ay kadar eve çekilip anıları yayına hazırlayacağız, dedim.

Hemen onay verdiler.

Yolaç, fırsattan istifade, yine Çetin konusuna girdi:

- Biliyorum, sen Çetin'in bir süre için dahi olsa gazeteden uzaklaştırılmasına karşısın. Ama ben hukuk müşavirimizle konuştum. Çetin'in birikmiş yıllık izinleri var. Sen yokken onu da izne çıkartalım.

- İznini kullanıp kullanmaması Çetin'in bileceği iş, dedim. Kendisiyle konuşmam lazım. İzin kullanmak istemiyorsa, izne zorlayamam.

Çetin'e telefon ettim. Derhal itiraz etti:

- Ben izin falan istemiyorum. Bu Malik'i bilirim, bir kez izne çıkarttı mı bir daha gazeteye adım attırmaz.

Tekrar Yolaç'la konuştum.

- Çetin izne çıkmak istemiyor, okurlarından kopmak istemiyor. Yapacak bir şey yok, dedim.

O güne kadar gazetenin birinci sayfasını, gazetenin sol politikasına uygun olarak İnci hazırlıyordu. O da benimle birlikte hatıraların redaksiyonunda çalışacağından, birinci sayfa sorumluluğunu aynı çizgiyi devam ettirebileceğine inandığım haberler müdürü Cengiz Tuncer'e emanet ettim.

Hemen ertesi gün Ülker Sokak'taki evimizde anıların redaksiyonuna başladık. Akşama doğru Cengiz'den bir telefon geldi:

- Sen birinci sayfayı bana emanet ettin ama, Malik Bey biraz önce Turgut Dinsel'le birlikte geldi, birinci sayfayı benim değil Turgut'un yapacağını söyledi.

Turgut teknik olarak iyi bir spor sayfası sekreteriydi, ama ne siyasetle ne de bizim izlediğimiz sol çizgiyle bir ilgisi vardı.

Belli ki Malik Yolaç yokluğumun daha ilk gününde gazetenin çizgisini değiştirmek, sonunda Çetin Altan'ı da tasfiye ederek Akşam'ı kendi deyimiyle "komünist damgası"ndan kurtarmak için bir operasyon başlatmıştı.

Ertesi sabah gazeteye dönerek tüm yazı işleri müdürlerini ve servis şeflerini toplantıya çağırdım. Yolaç'ın aylardır yaptığı baskıları anlattıktan sonra, gazete çizgisinin değiştirilmesine ve Çetin'in feda edilmesine karşı birlikte tavır konmasını istedim.

Tüm arkadaşlar kenetlenmişti. Ortak bir bildiri yayınlayarak Çetin Altan ve diğer yazarlarımızla dayanışma içinde olduğumuzu, Akşam'ın yayın çizgisini değiştirmeye yönelik tüm girişim ve komplolara karşı direneceğimizi bir

bildiriyle açıkladık. Ankara ve İzmir büroları da direnişimizi destekliyorlardı.

Çetin'le İlhami'ye, gelişmeleri birlikte değerlendirmek üzere derhal İstanbul'a gelmelerini söyledim. Patron müdahalesinden vazgeçinceye kadar Çetin Altan ve İlhami Soysal da yazı yazmayacaklardı.

Okurlar gazete sahipliğine sürekli protesto mesajları göndererek bundan böyle Akşam almayacaklarını bildiriyorlardı.

Nur soruna bir çare bulmak için benimle görüşme istedi.

Gazetedeki büromda buluştuğumuzda,

- Doğan, dayım bu olaydan dolayı çok sarsılmış durumda, intihar etmeyi bile düşünüyor. Mutlaka bir çare bulalım, diyordu.

Kendisine gazetenin resmi imtiyaz sahibi olarak artık Yolaç'ın müdahalelerine son vermesi, Akşam'ı aynı çizgide ayakta tutabilmek için gazete sahipliğini çalışanların ve okurların da ortak olacağı bir şirkete devretmesi gerektiğini söyledim.

- Çok zor, ama dayımla bir konuşayım, dedi.

Bu konuşmanın sonucunu beklerken devreye birdenbire Yön'cüler girdi. Doğan Avcıoğlu'nun kardeşi Hamdi Avcıoğlu benden önce Akşam'da genç sekreteri olarak çalışmıştı, Malik Yolaç'ı iyi tanıyordu.

Büroma gelerek, bu olayın solun genel çıkarları aleyhine geliştiğini, Yolaç'ın bu durumda gazeteyi tamamen kapatabileceğini, Çetin'in Akşam'da yazmaya devam etmesini sağlamak için bizim bazı tavizler vermemiz gerektiğini söylemeye başladı.

Anlaşılan Yolaç "gazeteyi kapatma" tehdidini de kullanarak çalışanların toplu direnişini kırma, gazete yönetimini fiilen ele geçirmek için karşı cepheyi parçalama taktiğine başvuruyordu.

Bu arada bir telefon da İlhan Selçuk'tan geldi.

- Doğan, lütfen anlayışlı olun, Akşam kapanır da Çetin bir yerde yazamazsa, ben sol fıkra yazarı olarak tek başıma

kalırım. Çetin'den sonra beni de Cumhuriyet'ten uzaklaştırırlar, diye sızlanıyordu.

Ankara'dan beklediğim Çetin ile İlhami İstanbul'a gelmişler, fakat Akşam yerine doğru Yön İdarehanesi'ne gitmişlerdi. Telefon eden İlhami,

- Akşam şimdi karmakarışık, bu sorunları rahat tartışamayız, en iyisi Yön'de buluşalım, dedi.

Yön'e gittiğimde, İlhami kapıdaydı:

- Biz direnişe imza verdik ama, siz de olayı büyütmüşsünüz. Hamdi Malik Bey'le konuşmuş, Çetin'i işten uzaklaştıracağı yokmuş, sadece gazetenin sol dozajını düşürüp ilan sahiplerini rahatlatmak için birinci sayfayı kendi kafasına uygun biriyle yapmak istiyormuş.

- Peki sen ne diyorsun?

- Vallahi Doğan, bu kriz bir an önce çözülse iyi olur. Ben de güç durumda kaldım. Yenilerde buzdolabı falan alıp borca da girmiştim. Bana kalırsa Malik Bey'in isteklerini kabul edelim. Edersek, Çetin'in yazmasına karışmayacakmış.

İçeri girdiğimde Çetin de aynı telden çalıyordu. Sanki olup bitenlerin hiçbir şekilde onunla ilgisi yokmuş, bu direnişe kendisini korumak için girdiğimizi bilmiyormuş gibi:

- Yahu, bir bardak suda fırtına kopartmayalım, diyordu. İşte şurada iyi kötü yazıp duruyoruz. Bırakın Malik de kendi gazetesinde dilediğini yapsın.

Tartışmanın bir anlamı yoktu, belli ki Yolaç'ın manevrası başarılı olmuştu.

- İlhami'nin tavrını da, senin tavrını da nasıl yorumlayacağımı bilemiyorum. Sizin yazma özgürlüğünüzü savunmak için tüm arkadaşları bu direnişe ben soktum. Bu söylediklerinizi kendilerine nasıl anlatabilirim!

Çetin bu kez daha da ileri gitti:

- Tamam da, bu Akşam'da benden başka solcu var mıydı ki?

- Seni Akşam'a alırken Yolaç'ın senin hakkında söylediklerini şimdi daha iyi anlıyorum. Sağolasın... Evet Çetin,

Akşam'da da, Türkiye'de de senden başka solcu yok. Sen solculuğuna Malik Yolaç'la devam et, diyerek görüşmeden öfkeli bir şekilde ayrıldım.

Eve döndüğümde İnci son derece öfkeliydi. Çetin biraz önce kendisine telefon ederek onu da kışkırtmaya çalışmıştı:

- Bak İnci, Doğan'a söyle bu inadından vazgeçsin. Fena mı, günlük bir gazetenin başında bulunmanın itibarı var, tiyatrolara, konserlere davet ediliyorsunuz. Bunları feda etmeğe değer mi?

İnci de, Çetin'e "Eğer Doğan bu şantaja boyun eğerse derhal boşanırım," diye yanıt vererek telefonu kapatmıştı.

Direniş yapan bazı arkadaşlarla akşam 21'de bizim evde randevumuz vardı. İlk Cengiz Tuncer geldi :

- Bu iş burada biter, dedi. Çetin'le İlhami Malik Yolaç'la anlaşmışlar bile. Her ikisinin yarın gazetede yazıları yayınlanıyor. Zaten Handan da Beyoğlu'nda kapı kapı direnişin kırıldığını, Çetin'le İlhami'nin gazeteye döndüğünü anlatıyor, dedi.

Handan, İlhan Selçuk'un eşiydi. Kocasının Yön'cülerle birlikte tezgahladığı operasyon başarıya ulaşmıştı.

Gazetenin en tanınmış iki yazarı yazmaya devam ettiklerine göre, Akşam'ı sol yapan, Çetin'e Milliyet'ten ayrıldıktan sonra tekrar günlük fıkra yazma, hattâ daha sonra milletvekili olma olanağı sağlayan kadroya gerek kalmamıştı.

Patron Okten ilk hamlede Haberler Müdürü Cengiz Tuncer, Dış Haberler Müdürü Hüseyin Baş ve Birinci Sayfa Sekreteri İnci Tuğsavul'un kontratlarını feshettiğini duyurdu.

Asıl patron Yolaç ise, Akşam'a büyük tiraj kazandıracağını hissettiği Talat Aydemir'in anılarını yayına hazırlamadan gazeteyle ilişkimi kesmemi istemediği için, benimle özel bir görüşme yaptı:

- Bak Doğan, sana daha önce de kaç kez söylemiştim. Bu Çetin'e fazla güvenme, demiştim. Kendisine sahip çıktığın halde bu defa kurbanı sen oldun. Artık gazetenin genel yönetimini tamamen ben üstleniyorum, bundan böyle

kimseye de bırakmam. Çetin'le İlhami ne yazarlarsa yazsınlar, ben birinci sayfayla durumu kurtarırım.

Hemen ardından yeni bir öneri getirdi:

- Bu gazeteye getirdiğin katkıları inkar etmiyorum. Genel yayın müdürü olarak kalmasan da seninle işbirliğini sürdürmek isterim. Talat Aydemir'in anılarını bitirdikten sonra birlikte haftalık bir haber dergisi çıkartalım. Orada ne yaparsan yap, karışmam. O da olmazsa, yayın danışmanı olarak kal...

- Malik Bey, Aydemir'in anılarını bitirmemi garantilemek için bu öneriyi yapıyorsanız, kendinizi hiç zorlamayın. Ben gazetede hiçbir sıfatım olmasa da anıları bitirir, zamanında teslim ederim. Bu Aydemir ailesine sözümdür. Ondan sonra da kendime yeni bir yol çizerim. Henüz 30 yaşındayım, bu yaşa kadar çok mücadelelerden geçtim, çok ihanete uğradım, ama önümde uzun yıllar, seçilecek çok yollar var. Sizi Çetin'le başbaşa bırakıyorum...

Ve İnci'yle birlikte Akşam'dan ayrıldık.

Malik Yolaç, böyle dramatik bir şekilde kapanan dönemi yıllar sonra Oral Çalışlar'ın yaptığı bir röportajda kendi açısından şöyle anlatacaktı:

- 60 sonrası Akşam'ı derleyip toparlayan Doğan Özgüden oldu. Çok iyi, efendi bir çocuktu, ama aşırı solcuymuş. O kadar solcu olduğunu bilmiyordum. Ben milletvekili olup Ankara'ya gidince gazeteyle alakadar olmadım. 1965'te [doğrusu 1964'te – dö] devlet bakanı oldum. Akşam'ı Doğan Özgüden'e bıraktım. Çetin'i tekrar aldı. Döndüm ki, solcular doluşmuş..." (Oral Çalışlar, "Solcuların Akşamı", *Umut Peşinde,* Çınar Yayınları, İstanbul 2000, s. 74)

Oysa, benim gazeteye aldığım arkadaşlar sırf solcu oldukları için değil, aynızamanda gerçekten nitelikli gazeteciler oldukları için seçilmişlerdi.

O solcular ki, Akşam'ı batmaktan kurtarmış, Türkiye'nin bu en eski günlük gazetesinin uzun tarihinde, kısa da sürse, onurla anımsanacak müstesna bir sayfa açmışlardı. Israrlı önerilerime karşı çıkılmayıp Akşam çalışanlarının ve okurlarının

mülkiyetinde gerçek bir halk gazetesi haline getirilebilseydi, bu dönem çok daha uzun ve daha büyük başarılarla sürebilirdi.

Talat Aydemir'in anıları, benim Akşam'a son hediyemdi. Anıları sunuş yazımda İnönü'nün ve onun bendesi olan askerlerin ikiyüzlü ve komplocu tavırları vurgulanıyordu. Gerçekten de 1960'da darbe yapanlar tabii senatör olarak dokunulmazlık zırhı altında ülkenin kaderinde söz sahibi olmaya devam ederken, bir Talat Aydemir'in, bir Fethi Gürcan'ın idam sehpasına gönderilmiş olması yakın tarihin en büyük adli skandallarından biriydi.

Bu anılar sayesinde gazete bir süre daha tiraj aldı, genel yayın politikasındaki sağa kayış bir süre daha kamufle edilebildi. Sonrasını herkes biliyor.

Akşam benim gazetecilik hayatında önemli bir deneyimdi. Ama daha da önemlisi, Türkiye günlük basın tarihinde iki yıl süreyle, etkisi daha sonraki yıllarda da hissedilecek bir efsane oldu. O efsaneyi yaratma onurunu Akşam'ın o dönemdeki tüm gazetecileriyle, mürettipleriyle, makinistleriyle ve dağıtımcılarıyla, daha da önemlisi okuyucularıyla paylaşıyorum.

Ant Dergisi ve Yayınları 1967-1971

Akşam'dan ayrıldıktan sonra iki temel sorunla karşı karşıyaydık. Herşeyden önce, aileden kalma hiçbir maddi olanağı bulunmayan iki çalışan gazeteci olarak kimseye muhtaç olmadan günlük yaşamımızı sürdürmek zorundaydık. Bu, her ikimizin de sahip olduğu mesleki becerilerle o kadar zor değildi. Herhangi bir gazetede, haber ajansında ya da reklamcılık kurumunda yaşam için gerekli geliri rahatlıkla sağlayabilirdik.

Günlük bir gazetede iş bulmak, genel yayın müdürlüğü yapmış bir gazeteci olarak benim için pek kolay değildi ama İnci için hiçbir sorun yoktu. Ne ki sorunumuz, sadece günlük yaşamımızı garantilemek değil, aynızamanda mesleki birikimimizi ve yeteneklerimizi, tüm gençliğimizi verdiğimiz kavgaya katkıda bulunabilecek biçimde değerlendirebilmekti.

Talat Aydemir anılarının redaksiyonunu bitirip Akşam'a teslim ettiğim gün, gazetedeki çalışma arkadaşlarımdan Bilgin Peremeci beni buldu:

- Doğan, dedi, Akşam'da birlikte devam edememiş olmamıza üzgünüm. Ama kitap yayınında işbirliği yapabiliriz.

Benden önceki genel yayın müdürü Oğuz Akkan, Akşam Gazetesi'nin bir yan girişimi olarak *Akşam Kitapçılık Kulübü*'nü kurmuştu. Bir süre sonra *Cem Yayınları*'nı kurunca, kulübün yönetimini Bilgin üstlenmişti, şimdi daha geniş zamanım olduğu için kapitalizm üzerine bir kitap yazmamda

ısrar ediyordu. İnci'nin de klasik batı müziğinin kaynakları üzerine bit kitap yazmasını istiyordu.

Türkiye'de faşist hareketin yükselişini günbegün izlediğim ve büyüyen tehlikenin farkına vardığım için, daha Akşam'dan ayrılmadan önce faşizm üzerine bir kitap yazmıştım. 1966'da yayınlanan kitabın önsözünde şöyle diyordum:

"Bugün Türkiye, bir faşizm tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Çıkarlarını demokratik yoldan sürdürmek imkanını bulamayacak olan sermaye çevrelerinin bugün Türkiye'de nüve halinde bulunan faşist kuruluşları bir politik kuvvet halinde demokratik düzenin karşısına çıkartmaları uzak bir ihtimal değildir. Bu bakımdan, Türkiye'nin kurtuluşunu demokratik düzende gören devrimci kuvvetlerin, tarihe malolmuş faşizm denemelerini incelemeleri, gereken dersi almaları ve Türkiye'de emperyalist devletlerin ve sermaye çevrelerinin desteklediği faşist hareketlere karşı ortak bir cephe kurmaları zorunlu hale gelmiştir." (*Faşizm*, Akşam Kitap Kulübü, İstanbul)

İnci, başarılı bir gazeteci olmanın yanısıra gerek klasik batı müziği gerekse folklorik müzik üzerine geniş bir birikime sahipti. Öğrencilik yıllarında klasik gitarda büyük bir ustalık kazanmış, uluslararası gitar dergilerinde geleceğin virtüozlarından biri olarak tanıtılmıştı. Ne ki genç yaşta yaşam mücadelesine girmek zorunda kaldığı için gitar çalışmasını sürdürememişti.

Yeniden gazete çalışmasına girinceye kadar böyle bir kitap yazmak ona da çekici geliyordu.

Sıcak yaz günlerinde eve kapanarak bu kitapları yazmaya koyulduk. 1966 yazı ve sonbaharı bu uğraşlar içinde geçti. Yazdığımız kitapların elle tutulur bir gelir sağlaması da mümkün değildi. Akşam Gazetesi'nden alacağımız olan toplam 50 bin liralık kıdem tazminatı da ancak taksitle ödeniyordu. Üstelik bu tazminatı da herhangi bir yeni girişim için ilk yatırım olarak düşündüğümüzden, günlük giderlerimizde tasarruflu olmaya büyük özen gösteriyorduk.

İnci'nin *Müzik Rehberi* adlı kitabı 1966 sonunda yayınlandı. Benim ikinci kitabımın yayını ise ertesi yıl mümkün olabilecekti (*Kapitalizm*, Akşam Kitap Kulübü, 1967 İstanbul).

1966'nın bu kahırlı son aylarında gece gündüz çalışmaktan ve maddi sorunlardan öylesine bunalmıştık ki, bir pazar günü vapura atlayıp Büyük Ada'da birkaç saatliğine de olsa dertlerimizi unutmaya karar vermiştik. Adadaki bir açıkhava kahvesinde birer bira ve yanında da bir porsiyon muska börek söylemiştik. Börekler öylesine lezzetliydi ki, ikinci porsiyonu sipariş etmek için içimiz gidiyordu, ama tasarruflu olmamız gerektiğinden sipariş edemeden büyük bir ada turu yaptıktan sonra eve dönüp tekrar çalışmaya koyulduk.

Arada bir ben Bâbıâli'ye inip arkadaşları görüyor, sohbet ediyordum. Uğradığım başlıca yerlerse Şükran Kurdakul'un, Fethi Naci'nin ve Oğuz Akkan'ın yayınevleriydi.

Şükran'ın Ataç Yayınevi, TİP'in 1964'teki ilk kongresinden sonra ilk muhalefeti oluşturduğumuz yerdi. Fethi Naci *Gerçek Yayınevi*'ni, Oğuz da *Cem Yayınları*'nı yeni kurmuşlardı.

Fethi Naci'nin ismi, o yaz Amerikan Askeri Ataşesi Dickinson'a verilen "tesirsiz hale getirilmesi gerekli 50 Türk" listesinde de yeralıyordu. Benim Akşam'dan ayrılmamdan sonra Naci'nin yazılarına da yasak konmuştu.

Her buluşmamızda Şükran'la ve Naci'yle yeni bir sol yayın çıkarma olanaklarını tartışıyorduk.

Oğuz'un yeni bir süreli yayın yapma niyeti yoktu, kitap yayıncılığında başarılı olmak istiyordu. 1966 yılında Nobel Edebiyat ödülünü İsrail'li yazar Samuel Agnon kazanmış, Oğuz da Nobel dizisinde yayınlamak üzere kitabı hemen çeviriye vermişti. Gelen çeviriyi pek gözü tutmadığı için İnci'den bir de İspanyol'ca versiyonuna göre irdelemesini istemişti. Diğer çeviri çalışmaları arasında İnci buna da vakit ayırmak zorunda kalıyordu.

Kapitalizm'i ve Müzik Rehberi'ni bitirdikten sonra, sırf zamanımızı boşa harcamamak için Wright Mills'in Küba Devrimi üzerine *Dinle Yankee* isimli kitabının çevirisine koyulduk.

*

Çeviriyle uğraştığımız günlerde bir sabah Yaşar Kemal'den bir telefon geldi. Kasım 1966 sonlarında Türkiye İşçi Partisi'nin 2. Büyük Kongresi'nin yapıldığı Malatya'dan dönmüştü. Kongre'de yine birçok tatsız olaylar yaşanmış, özellikle Behice Boran ve Nihat Sargın'ın örgütteki Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı sempatizanı partililerin tasfiyesi için giriştikleri operasyon partiyi yeni bir krize sürüklemişti.

Aybar'ı destekleyen Yaşar Kemal artık MYK üyesi olarak partinin önde gelen yöneticilerinden biriydi.

- Malatya'da olup bitenleri belki duymuşsundur. Aybar'la da konuştum, bu böyle gitmez, dedi. Partiyi toparlamamız lazım. Hiçbir hizbin aleti olmadan partiyi destekleyecek bağımsız bir haftalık dergi çıkartılması kaçınılmaz oldu. Bunu konuşmak istiyorum.

- Pek iyi anlayamadım. Şimdi partide yeni bir tasfiye süreci başlatılmış. Sen partiyi toparlamak için birinci tasfiye sürecinde harcanan birine işbirliği öneriyorsun.

- Geçmişi unutalım. Sen ve Naci, partiden ihraç edilmenize rağmen gerçek bir sosyalist tavrı gösterdiniz, partiyi hariçten desteklemeye devam ettiniz. Senin yönetimindeki Akşam'ın seçimlerde TİP'e verdiği destek unutulabilir mi?

- Yaşar, bu iş telefonda konuşulamaz... En iyisi sen bizim eve gel de konuşalım, dedim. Naci'yle de konuşmamız lazım.

Yarım saat bile geçmemişti ki Yaşar bizim evdeydi. Hemen konuya girdik.

- İyi hoş da, Malatya Kongresi'nde olup bitenler pek de iç açıcı ve umut verici değil, dedim. Bir dergiyle bu iş nasıl toparlanır? Üstelik de partiden ilk tasfiye edilenlerin işbirliğiyle?

- Ben parti organı çıkartalım, demiyorum. Bağımsız sosyalist dergi. Gerçi ben TİP'in MYK üyesiyim, ama bu işte yazar Yaşar Kemal olarak varım, tıpkı senin gibi, tıpkı Naci gibi.

Akşam'da büyük başarı göstermiş bir genel yayın müdürü olarak dergiyi sen yönetirsin, kimse de dışarıdan karışamaz.

Ardından Naci'ye telefon etti, önerisini biraz çıtlattı. Üçümüz Naci'nin Gerçek Yayınevi'nde randevulaştık.

Buluştuğumuzda Naci kahkahalarla gülüyordu.

- Biliyor musunuz, dedi, Paris'ten, Ferit Edgü'den mektup aldım. "Doğan Akşam'dan ayrılmış. Niye bir araya gelip doğru dürüst bir gazete ya da dergi yayınlamıyorsunuz?" diye soruyor. Böyle bir şey olursa, Paris'ten Abidin Dino ve diğer sol aydınlar da destek verecekleriniş.

Naci'nin söylediklerine Yaşar da çok keyiflendi:

- Baksana, akıl için yol birdir. Ta Paris'ten aynı şeyi düşünmüşler.

Sonra bana yaptığı öneriyi Naci'ye de uzun uzun anlattı.

Naci gerçekçiydi.

- İyi de Yaşar, dedi. Ben aynızamanda iktisatçıyım. Değirmenin suyu nereden?

- Sorduğun şeye bak. Benim telif haklarımdan yurtdışında birikeri paralarım ne güne duruyor? Belki getirtmek biraz vakit alır ama, bu yönden hiç kaygınız olmasın. Doğan Inci'yle birlikte dergiyi hazırlar, haftanın olaylarının analizini yapar, yorumlarını yazar. Sen de teorik yazıları yazarsın. Söylemek dahi gereksiz, sanat ve edebiyat sayfasını de sen yaparsın. Ben de her hafta bir fıkra yazarım, sık sık da röportajlar... Yazacak yer bulamayan birçok namuslu sol aydın var. Dergi hepsine açık olur.

- Ya parti?

- Parti bu işe hiç karışmayacak, eleştiriye de açık olacak. Aybar bu konuda bana yeterince güvence verdi.

- Sen de veriyor musun?

- Aslan çocuklar... Siz hele bir "tamam" deyin, gerisi bana ait...

Yaşar gittikten sonra Naci'yle uzun uzun konuştuk.

- Ben bu Yaşar'ı bilirim, dedi, para koyarım dedi, ama gerçekten koyar mı?

- Yahu koskoca Yaşar bu. Koyacağım dediyse herhalde koyar. Paraları yurt dışından getirtmesi gecikse bile, ilk üç dört sayıyı finanse edecek kadar parayı, İnci'yle benim Akşam Gazetesi'nden alacağımız kıdem tazminatıyla karşılarız. O paralar tükeninceye kadar da Yaşar'ın söz verdiği paralar herhalde gelmiş olur.

Yaşar'ın önerisini eve dönünce ayrıntılı olarak İnci'ye anlattım. Biliyordum ki, bu serüvene girdiğimizde teknik olarak tüm hamallık İnci'nin sırtına yıkılacaktı.

- Göze alabilir misin?

- Bana vız gelir, ama ileride siyasal sorunlar çıkarsa, o da senle Naci'nin bileceği iş... Zaten birlikte başınızdan bir şeyler geçmiş, partiden birlikte atılmışsınız.

Ardından gülerek ekledi:

- Şerbetlenmişinizdir.

Ertesi gün Yaşar ve Naci'yle yine bir araya geldik. Ayrıntıları tartıştıktan sonra yeni derginin 1967 yılbaşına yetişmesi konusunda anlaştık. Aramızda herhangi bir yazılı anlaşma falan da yoktu, herşeyi karşılıklı güven duygusu üzerine kuracaktık. Derginin genel yönetimi dışında imtiyaz sahipliğini ve sorumlu müdürlüğünü de ben üstlenecektim.

*

İlk olarak dergiyi bastırabilecek bir matbaa bulmamız gerekiyordu. Gerçi İstanbul'da dergiyi rotatifte basabilecek matbaa çoktu, ama derginin siyasi tutumunu gördükten sonra diğer sayıları basmayı reddedebilirlerdi.

Bâbıâli yokuşunu her tırmanışta sol tarafta gözüme çarpan Tan Hanı ve alt katında da Tan Matbaası vardı.

Sertel'lerin yönetimindeki Tan Gazetesi yıllarca bu binada yayınlanmış, CHP'nin hazırladığı bir komplo sonucu 1945 yılı sonunda "milliyetçi" gençler tarafından tüm tesisleri yakılıp yıkılarak susturulmuştu. Sertel'ler yurt dışına çıkmak zorunda kaldıktan yıllarca sonra gazetenin ortaklarından Halil Lütfü Dördüncü aynı yerde bir Tan Hanı inşa

ettirmiş, Tan Matbaası'nı da tüm dizgi olanakları ve rotatifiyle işler hale getirmişti.

Halil Lütfü Dördüncü Bâbıâli'de elisıkılığıyla ün yapmıştı. Tan Hanı'nın cephesindeki bir panoda binanın sahibinin Halil Lütfü Dördüncü olduğu yazılıydı. Ama Dördüncü kelimesinin "4." olarak yazılmış olması herkesin dikkatini çekiyordu. Dördüncü'nün elisıkılığını bilen eskiler, "Boyadan tasarruf için öyle yazdırmış" derlerdi.

Dördüncü'den randevu istedim ve dergi yayınlama projemizi anlattım.

İlk kez karşılaşıyorduk.

- Ben sizin Akşam'daki maceranızı iyi biliyorum. Çıkaracağınız dergiyi burada dizdirip bastırabilirsiniz. Tan'dan yirmi yıl sonra burada bir sol dergi çıkması beni de sevindirir. İsterseniz dergi idarhanesi olarak üçüncü katta büyük bir boş büro var. Orayı da size kiralarım, dedi. Ardından ekledi:

- Sempati başka şey, para işi başka şey... Derginizi dizip basarım ama, parasını da piyasa rayici üzerinden kuruşu kuruşuna alırım, hem de hiç geciktirmeksizin. Beni adım Halil Lütfü...

Büyük yaş farkına rağmen bu ufak tefek, tilki gibi kurnaz ama son derece sempatik "meslek büyüğümüz"le aramızda derhal bir dostluk kuruldu. Sertel'lerle birlikte giriştiği, ama hüsranla biten Tan macerasından sonra aynı çatı altında yeni bir sol yayının gerçekleşmesinden, belki de nostaljik olarak, kıvanç duyduğu belliydi.

Ertesi gün kendisiyle ayrıntılı bir kira ve baskı sözleşmesi imzaladıktan sonra bir marangoza dört kişinin çevresinde çalışabileceği büyük kare bir masa ile dosyaları, arşiv malzemelerini, kolleksiyonları koyabileceğimiz yekpare bir dolap sipariş ettik. Bu yekpare dolap yapılıp geldiğinde başımıza büyük dert oldu. Tuttuğumuz odaya sığmasına sığacaktı ama hanın dar merdivenlerinden çıkartılması mümkün olmuyordu. Niğde'li hamallar havlu atınca dolabı desterelerle dilimleyip yukarıya parça parça çıkarmak zorunda kaldık.

Matbaa ve büro sorunu halledilir edilmez çıkacak dergiye ad aramaya koyulduk. Ansiklopediler, lügatlar tarandı, sonunda *Ant* üzerinde karar kılındı.

Dergiyi bizim dışımızdaki sol yazarlara da açık tutmak kararı verdiğimizden, Naci'yle Yaşar yazı yazabilecek yazar ve düşünürlerin bir listesini hazırlayıp bu listedekilerle temas görevini üstlendiler.

Derginin TİP organı olarak algılanmaması için partinin önde gelen isimlerinden sadece Yaşar Kemal ve Çetin Altan'ın haftalık yazılar yazması konusunda anlaştık.

O sırada senatör olan Cumhuriyet başyazarı Nadir Nadi ve Milliyet'in tutulan fıkra yazarı Refik Erduran'la teması ben kuracaktım. Yaşar'a göre, Yön'den farklı çizgide çıkacak bir sol dergide İlhan Selçuk'un dışında bir Cumhuriyet mensubunun, başyazar Nadir Nadi'nin yazması çok önemliydi.

Erduran'la, Beyoğlu'ndaki Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda "Kartal Tekmesi" adlı oyununun sahnelenme hazırlıkları sırasında görüştük, yazmayı memuniyetle kabul etti. Nadir Nadi'yle Ankara'ya giderek sürekli kaldığı Ankara Palas'ta bir akşam yemeğinde görüştüm. Akşam'da olup bitenleri çok merak ediyordu. Olabildiğince objektif şekilde anlattım. Yön'cülerin, Çetin Akşam'da yazma olanağından yoksul kalırsa İlhan'ın Cumhuriyet'te yazmasının da tehlikeye düşeceği şeklindeki iddiasına büyük tepki gösterdi.

- Hiç öyle şey olur mu? Keşke o zaman hemen benimle görüşseydiniz, dedi. Akşam'da olup bitenlerden dolayı İlhan'ı neden dışlayalım. Aksine, işsiz kaldığı takdirde Çetin'e de yazdırıp yazar kadrosunu daha da güçlendirirdik. Neyse, madem Cumhuriyet'in de adının karıştırıldığı böyle bir tatsızlık yaşanmış, tabii ki çıkaracağınız derginin ilk sayısına yazmayı bir görev sayıyorum. Akşam'daki mücadelenizi takdirle izlemiştim. Aynı mücadeleyi sürdüreceğine inandığım yeni yayınınızda da başarılar diliyorum.

Ankara'dayken başkent haberleri ve yorumları için Mehmed Kemal'le de anlaştım.

Dergiye zaman zaman yazacak olanların dışında haftalık yorumları ben yazacaktım, teorik başyazıları Fethi Naci, dış politika yazılarını da Akşam'dan bizimle birlikte ayrılan Hüseyin Baş...

Fethi Naci, ayrıca kültür ve sanat sayfalarını hazırlayacaktı.

*

Her hafta 16 sayfa çıkacak olan Ant Dergisi'nin birinci sayısı, yazar isimlerini güneş ışınları gibi anons eden bir kapak düzeniyle yayınlandı.

Turuncu renkteki güneş daha sonraki sayılarda derginin amblemi olarak Ant isminin yanında yeralacaktı.

Üçüncü sayfadaki ilk yorum yazısında Ant'ın, "Babıâli basınında yer verilmeyen gerçeklerin dile getirildiği, zincirlenen kalemlerin özgürce konuştuğu bir forum" olduğunu, "sosyalizmin zaferini ancak halkın demokratik mücadelesinde görenlerin, Anti-emperyalist mücadeleyi sosyalist mücadele ile birlikte yürütmek kararında olanların" dergisi olduğunu belirterek şu nitelemeyi yapmıştım:

O sömürücülüğe karşı Ant'tır.
O sosyal adalet için Ant'tır.
O emperyalizme karşı Ant'tır.
O bağımsızlık için Ant'tır.

2 ve 3. sayfaları kaplayan "Haftanın Notları"nda solu ilgilendirecek haberler haftanın her gününe bir sütun ayrılmış olarak veriliyordu.

Çetin Altan, beşinci sayfadaki ilk köşe yazısında "Türk sosyalizminde yeni devir" açıldığını müjdeliyordu.

Nadir Nadi'nin destek yazısı ise "Pusudaki faşizme karşı uyanık olmalıyız" başlığını taşıyordu.

Derginin orta sayfalarında Aziz Nesin'in Birleşik Arap

Cumhuriyeti'ne yaptığı seyahatin izlenimleri, diğer sayfalarda Refik Erduran'ın, Mahmut Makal'ın, Fakir Baykurt'un, Yaşar Kemal'in yazıları, Ferruh Doğan'ın karikatürü ve Abidin Dino'nun deseni yeralıyordu.

Sanat sayfasında Fethi Naci'nin kitap seçmelerinin yanısıra Memet Fuat'ın ve Selahattin Hilav'ın yazıları vardı.

Derginin son sayfasını "Basın diyor ki" başlığı altında Bâbıâli rezaletlerini teşhir etmeye ayırmıştım. Tüm Türk basınını dikkatle izleyerek hazırladığım bu sayfa kısa sürede derginin en ilgiyle izlenen sayfası olmuştu.

Bir arkadaş, "Bâbıâli gazeteleri spor haberleri yüzünden nasıl son sayfadan itibaren okunuyorsa, sizin dergi de bu sayfa yüzünden sondan itibaren okunuyor," diyordu.

İlk sayıda verdiğimiz en önemli özel haberde, işbirlikçi çizgisinden dolayı Türk İş Konfederasyonu'nu terketmiş bulunan Maden İş, Lastik İş, Gıda İş, Basın İş sendikalarının yakında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'i kuracaklarını açıklıyorduk.

Bir diğer önemli haber ise, CHP'de Ortanın Solu liderliğine soyunan Bülent Ecevit'in Parti Meclisi'nde yaptığı ibret verici savunmanın açığa vurulmasıydı. Ecevit, "Gezdiğimiz yerlerde işadamlarıyla, yabancı gazetecilerle görüştük. İstanbul'da Amerikan Konsolosu, sosyal demokrasiyi izahımızı kabul etti ve bizi alkışladı," diyerek siyasal yelpazedeki gerçek yerini ortaya koyuyordu,

İlk sayıyla birlikte bir de Yeni Yıl İlavesi hazırladık. Fethi Naci'nin ilavede yeralan Türk Solu 1966 analizi, Türkiye İşçi Partisi konusunda derginin takınacağı tavrı da anahatlarıyla vurguluyordu: Eleştirel destek...

Yazıda TİP yöneticilerinin eleştiriler karşısındaki tahammülsüzlükleri, 59 ilde örgütlendiği söylenmesine rağmen bu örgütlerden önemli bir bölümünün sadece tabeladan ibaret kalmış olması, parti üyelerinin yeterince eğitilmemesi, gençliğe gereken önemin verilmemesi, maaş avantajları söz konusu olduğunda TİP milletvekillerinin diğer partilerin mil-

letvekilleriyle birlikte hareket etmeleri özellikle eleştiriliyordu.

Mehmed Kemal iç siyasetteki, Kemal Sülker sendikal hareketteki, Hüseyin Baş dünyadaki, İdris Küçükömer ekonomideki gelişmeleri analiz ediyordu. Sanat bölümünde ise Memet Fuat'ın edebiyat, Rauf Mutluay'ın roman, İnci Özgüden'in tiyatro, Onat Kutlar'ın sinema alanındaki gelişmelere ilişkin değerlendirmeleri yeralıyordu.

İnci'yle birlikte redaksiyon ve mizanpaj çalışmalarını hızla tamamlayarak mürettiphaneye indirdiğimiz anı hiç unutmuyorum. Halil Lütfü'nün solcu bir dergiyi dizip basmayı kabul etmesinden dolayı mürettiphanede ve makine dairesinde gözle görülür bir tedirginlik vardı.

Ne ki, derginin kurucularıyla yüzyüze geldiklerinde bu solcuların da diğer insanlardan farkı olmadığını görünce tavırları hemen değişti. Özellikle de İnci'nin şahsen matbaaya inerek diğer mürettiplere elvermesi, karşılaştıkları teknik sorunlara hemen çözüm getirmesiyle bu huzursuzluk tamamen dağıldı.

Bu olayı daha sonra Ant'ı dizdirip bastıracağımız diğer matbaalarda da yaşayacaktık.

Nihayet beklenen an geldi. Ant'ın ilk sayısının Tan rotatifinden gür bir nehir gibi akarak çıkışını Yaşar ve Naci'yle gözlerimiz yaşararak coşkuyla izledik.

Baskı bittikten sonra basılan dergileri, bizimle beraber olmak için Akşam'dan ayrılıp idari işlerimizi yürütmeyi üstlenen "Filozof" Kamil dağıtımcıya götürecekti. Gönül rahatlığı içinde İnci'yle eve dönmüştük ki, Kamil'den bir telefon:

- Dağıtımcının kapısı duvar, kendisine telefonla da ulaşamıyorum.

Aslında ben derginin dağıtımını Akşam'ın İstanbul dağıtımını yapan emektar Fuat Bütc'ye vermek istiyordum. Akşam'da genel yayın müdürü olunca tıpkı mürettiphane ve makine dairesi sorumluları gibi dağıtım sorumlusu olarak

kendisini de genel yönetim toplantılarına kattığım için bana karşı özel bir dostluk duygusu besliyordu. Ama Yaşar tanıdığı bir başka dağıtımcıyla anlaşmamızda ısrar etmiş, bu nedenle dostum Fuat Büte'yi kırmak bahasına dağıtımı ona vermiştik.

"Filozof" Kamil'in telefonu üzerine Yaşar'ı ve Naci'yi aradım.

- Durum rezalet, bütün emekler boşa gidecek. Bu herifi arayıp bulun.

Yaşar sağa sola koşturdu, adam sırra kadem basmıştı. Belki de CHP'li olduğu için partinin baskısıyla son anda bize kazık atıyordu.

- Tek çare kaldı, ne yapıp edip Fuat Büte'yi bulup dağıtımı ona vermek...

Sağa sola telefon ettim. Fuat Büte'nin Aksaray tarafından bir içkili lokantada olabileceği bildirildi.

Yaşar'la Naci'ye,

- Hemen oraya gidiyoruz, dedim, Yaşar tüm maharetini kullanıp Büte'yi ikna etmeli.

Bir taksiye atlayıp soluğu söylenen lokantada aldık. Yanımızda da matbaadan taze çıkmış Ant'ın ilk sayısı.

İzin isteyip Büte'nin masasına oturduk. Neden geldiğimizi pekâlâ biliyor, ama dereden tepeden konuşarak konuya girmemize bir türlü olanak vermiyordu. Belli ki derginin kendisine verilmemesine son derece kızmıştı. Yaşar'ın ikna salvoları da sonuç vermeyince Ant'ı çıkartıp Büte'nin önüne koydum.

Dergiyi görünce birden tavrı değişti. Birinci sayfayı ve son sayfayı hızla gözden geçirdikten sonra, fırından yeni çıkmış bir somunu koklarcasına dergiyi burnuna götürdü, mürekkep kokusunu derin derin içine çekti.

- Tamam, dedi. Dergiyi dağıtıyorum. Zaten Doğan'ı kıramazdım, hele de böyle bir dergiyi orta yerde bırakamam. Gönlünüz ferah olsun.

Biraz daha sohbet ettikten sonra ayrıldık.

Ertesi sabah erkenden evden fırladım. Doğru Galata'ya... İskelelerdeki, köprüaltındaki gazete bayilerinin birinden ötekine koşturuyorum.

- Kalmadı abi, bir saat içinde tükendi.

Heyecanla Sirkeci tarafına gidecek bir dolmuşa binmek üzere durağa gidiyorum. Tesadüf, o tarafa giden Naci'yle kaşılaşıyorum.

- Beyoğlu'nda dergi kalmamış, peynir ekmek gibi gitmiş, diyerek coşkuyla boynuma sarılıyor.

Ant bürosuna gittiğimize İnci çoktan işbaşı yapmış, çok geçmeden Yaşar da geliyor, tavşan kanı çay ve kuru poğaçayla başarıyı birlikte kutluyoruz.

Ve hemen de ikinci sayının hazırlığına koyuluyoruz.

*

2. sayıdaki haftalık yorumda kendini "ortanın solu" ilan eden CHP'ye karşı daha net bir tavır koyuyoruz: "CHP'deki Ortanın Solu hareketi, TİP'in gösterdiği beklenmedik gelişme karşısında hiçbir seçim şansı kalmadığını, AP ile TİP arasında eriyeceğini gören CHP'nin politik manevrasından başka bir şey değildir."

Daha sonraki sayılarda Yaşar Kemal'in Amerikan yazarlarına açık mektubu, Nazım Hikmet'in Harp Okulu Olayı üzerine Ankara Merkez Cezaevi'nden eşi Piraye'ye yazdığı mektuplar, İngiltere'de yeni kurulan Amnesty International'in komünizm propagandasından hapis yatan Şadi Alkılıç'ı "Ayın Mahkumu" ilan etmesi, 1961'de TİP'in kurucuları arasına maksatlı olarak sokulmuş bulunan sendikacı Ahmet Muşlu'nun ajan olduğuna dair resmi belgeler büyük yankı yapmıştı. Bu arada karikatürist Oğuz Aral da Ant'a "Bir haftalık öfke"' başlığı altında nefis karikatürler çizmeğe başlamıştı.

İlk altı sayısı 20 bin'e yakın bir tirajla yayınlanan Ant'ın yaşamında 14 Şubat 1967'de yayınladığımız 7. sayı bir dönüm noktası oldu.

TİP kurucusu sendikacılar, daha önce haber verdiğimiz DİSK'in kuruluşunu da TİP'in 7. yıldönümüne denk getirmeyi kararlaştırmışlardı. Derginin kapağında ve iç sayfaların büyük kısmında, işçi sınıfının siyasal ve sendikal örgütlenme sürecinde büyük önem taşıyan bu iki olayı birlikte değerlendirmeye karar verdik. DİSK'in kurucularını ve TİP yöneticilerini tanıtan yazılarla birlikte TİP'in altı yıllık mücadelesi üzerine Mehmet Ali Aybar'la yaptığım bir röportaja geniş yer ayırdık.

Dergi basılıp dağıtıldıktan sonra yeni sayıyı hazırlamak üzere Tan Hanı'na gelirken yolda karşılaştığım solcu arkadaşların serzenişleriyle karşılaştım:

- Tüm solu kucaklayan ne güzel bir dergi çıkartmıştınız. TİP'e bu kadar yer vermekle dergiyi nerdeyse parti organına dönüştürmüşsünüz!

Büroda çalışmaya koyulduğumda da birkaç TİP militanının övgü dolu telefonları dışında, genellikle son sayıyı olumsuzlayan tepkiler geliyordu.

Ant'ın Tan Hanı'ndaki idarehanesi ancak dört kişinin çalışabileceği genişlikte olduğu için, satılmayıp iade edilen dergileri depo etmek üzere Cumhuriyet Gazetesi'nin arkasındaki sokaklardan birinde bir oda tutmuştuk. İlk sayılarda fazla iade gelmediğinden idare ediyordu.

8. sayıyı yayınladıktan bir hafta sonra Filozof Kamil'den panik içinde bir telefon geldi:

- Doğan Bey, dağıtımcılardan iadeleri aldım. Yedinci sayıdan sonra müthiş iade var. Bunları depoya taşıyacak olsam ahşap tabanı çöker, mazallah binayı da çökertir!

- Aman taşıma... Kamyonet beklesin, parasını veririz. Ben geliyorum.

Gittiğimde karşılaştığım manzara gerçekten moral çökerticiydi. Oysa 8. sayıda ağırlığı Yaşar Kemal'in "Fakir Evleri Zengin Mezarları" röportajına vermiştik. Röportajın geniş ilgi çekeceğini, tiraj getireceğini umuyorduk.

Bâbıâli'de satılmayıp iade gelen gazetelerin köşeleri,

açıkgözler kiloyla alıp yeniden iade olarak kazıklamasınlar diye, çıkmaz bir mavi boyaya batırılırdı.

- Kamil, hemen bunları boya, bir kesekağıtçıya kaç liradan olursa sat, diye talimat verdim.

Zavallı Kamil, o telaş içinde iade gazeteleri boyayıp satarken, her sayıdan kolleksiyon için gerekli miktarları ayırmayı unutmuş, elimizde eski sayılardan pek az kalmıştı. Bu yüzden ilerideki sayılarda okuyucularımıza saklamayacakları ya da ellerinde fazla olan Ant sayılarını bedeli karşılığında bize göndermeleri için çağrı yapmak zorunda kalacaktık.

Bu ani satış düşüşü karşısında haftalık baskı miktarını da 15 bine düşürmeye karar verdik.

*

Ant daha ilk sayılarında aşırı milliyetçi ve dinci yazarların boy hedefi haline gelmişti. Örneğin 15 Ocak 1967 tarihli Son Havadis Gazetesi'nde Tekin Erer şöyle diyordu: "Yeni kızıl organın adı Ant'tır. And'ın manası yemin'dir, ama Ant'ın ne demek olduğunu, ne manaya geldiğini doğrusu bilemiyorum. Olsa olsa, bunların gayeleri asırlardır harp ederek her aileden bir kaç şehit verdiğimiz ülkelere meyletmek bulunduğuna ve böylece haysiyet ve namustan da feragat edildiğine göre, 'Atalarımızı, Namusumuzu Tanımıyorum' kelimelerinin başharflerinden meydana getirilmiş bulunsa gerektir."

Daha sonraları Ant'a ağır saldırılarda bulunacak, hattâ dindarları bize karşı kışkırtacak olan Bugün Gazetesi'yle sanıyorum yakın tarihlerde yayına girmiştik. İlk sayı için SEKA'dan getirttiğimiz bobinler ilaveyi basmaya yetmiyordu. Halil Lütfi Dördüncü,

- Mehmet Şevket diye biri günlük bir gazete çıkartacakmış. Burada basılacak, çok da bobin depoladılar. Onlardan ödünç alabilirsiniz, diyerek adresini vermişti.

Cağaloğlu'nda Yeşilay Derneği'nin bulunduğu bir binada Mehmet Şevket Eygi'yi bulmuştum. Yayınlayacağımız derginin siyasal rengini bilmediğinden parası karşılığında bize birkaç bobin vermiş, böylece baskıyı tamamlamıştık.

Tan rotatifinde Bugün Gazetesi hergün basılıyordu, Ant isc haftada bir Bugün'den sonra baskıya giriyordu. Baskı hazırlığı sırasında Bugün'cülerle karşılaşıyorduk, ama aramızda pek takışma çıkmıyordu. İki tarafın da çalışanları da iş planında birbirine saygılıydı, zaman zaman pratik yardımlaşmalar da oluyordu.

Bir gün tam da baskıya gireceğimiz sırada devrimci bir öğretmen Ant'ı ziyarete gelmişti. Biraz sohbetten sonra Ant'ın baskısını izlemek üzere birlikte makine dairesine indik. O da bizim yanımızda Ant'ın baskı hazırlığını büyük bir heyecanla izliyordu. O sırada rotatif çalışmaya ve sortiden Bugün Gazetesi çıkmaya başladı.

Öğretmen okuyucumuz bunu görünce âdeta şok geçirdi, büyük bir öfkeyle bizlere,

-Bu paçavrayı nasıl basıyorsunuz? diye infial gösterdi.

Bizim Tan Matbaası'nın sahibi olmadığımızı, matbaanın Ant gibi parasını ödeyen her yayını basabileceğini zar zor anlatabildik.

Bugün'le aynı rotatifte basılmanın en garip cilvesi, Ant'ın ilerideki sayılarından birinin hacıyağı kokusuyla çıkması olacaktı.

Bugün Gazetesi dindar kitlelerden okuyucu çekebilmek için çeşitli kampanyalar açıyor, kupon karşılığı hediyeler dağıtıyordu.

Bir gün Ant'ı basmak üzere makine dairesine girdiğimizde başımızı döndürecek yoğun bir hacıyağı kokusuyla karşı karşıya kaldık. Gazeteyi bu kokuyla çıkartmak için rotatifin mürekkebinin içine hacıyağı karıştırılmıştı, Bugün bu kokuyu emerek basılıyordu. Ant basıldığında bu koku ona da sinecekti. Bu yüzden baskıyı geciktirttik, Bugün'ün baskısı bittikten sonra rotatifin kazanından hacıyağlı mürek-

kebi tamamen temizlettirdik. Ama ne yaparsan yap, hacıyağı kokusu yine de basılan Ant'lara kısmen sindi. Neyse ki dergi bayi tezgahlarında iki gün sonra sergilendiği için okuyucular bu kokuyu pek farketmediler.

Rotatifte Ant'ı basan Mithat Usta son derece dürüst, işinin ehli ve de dini bütün bir insandı. Dindar olmasına rağmen Bugün'cülerden nefret eder, "Bunla sahtekâr, müslümanlıkla ilgisi yok," derdi.

Ant'ın baskıya girişi ezan saatine denk geldiğinde matrislerin çekilmesi, kalıpların dökülmesi, frezelenmesi büyük bir mesele olurdu. Tan'ın çevresinde birçok cami, mescit olduğundan ezan seslerinin biri susar, öteki başlardı. Mithat Usta her defasında elindeki işi bırakır, ezanın bitmesini beklerdi.

Bu durum baskıya nezaret eden İnci'nin canına tak ettiğinden, mürettipliken sonra rotatif makinistliğine de girişti, matris çekme, kalıp dökme işinin dışında, makineye takılan kalıpların temiz baskı verebilmesi için altlarını desteklemeyi de öğrendi.

Baskı günlerinde İnci'yi arayanlar onu Şarlo'nun Asri Zamanlar'ındaki gibi elinde bir İngiliz anahtarıyla rotatifin katları arasında bulabiliyordu.

Hattâ bir gün Mithat Usta ağır hasta düşmüştü. Baskıyı bitirecek hali yoktu. Derginin çıkışının gecikmesi tehlikesi vardı. İnci'nin birden makine dairesine elkoyuşu, matrislerin çekimini, kalıpların dökümünü, merdanelerde gerekli alt beslemelerini yaptırdıktan sonra herkesin koskocaman açılmış gözleri önünde rotatife yol verişi unutulur gibi değil...

*

7 Mart 1967 tarihli sayımızda yayınladığımız bir gizli belge, siyasal çevrelerde büyük bir yankı ve tepki yarattı. Demirel'in emri üzerine Adalet Bakanlığı'nın hazırladığı "Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma Kanunu Tasarısı" adı altındaki terör yasası tasarısı, yıllarca sonra yürürlüğe sokulan ve hâlâ

rejim muhaliflerine cehennem hayatı yaşatan Terörle Mücadele Kanunu'nun öncülü sayılabilir. Tasarıda, özellikle sol düşüncenin açıklanması ve örgütlenmesine karşı Türk Ceza Yasası'nda mevcut olanlardan daha da ağır cezalar öngörülüyordu.

Ant'ın yayını sayesinde tepkiler öylesine büyük oldu ki, hükümet bu tasarıyı Meclis'e indirmeden rafa kaldırmak zorunda kaldı.

Bir sonraki sayıda da Mahmut Makal'ın "Doğu Cephesinde Yeni Bir şey Yok" başlığı altında doğu röportajlarını yayınlamağa başladık.

Ant emperyalizmin kültürel plandaki etkilerine karşı da mücadele açmıştı. Bu konuda Paris'te Abidin Dino, Pertev Naili Boratav, Güzin Dino ve Ferit Edgü, yayını Ant'ta birkaç hafta sürecek bir oturum gerçekleştirdiler.

Daha ilerideki sayılarımızda sürekli yazarlarımız arasında yeralacak olan Mekin Gönenç de Ant'a ilk yazısında Türk subaylarına Vietnam'da kontrgerilla eğitimi yaptırmak için hükümetin Amerikalılarla anlaştığını açıklayarak bunun getireceği tehlikelere dikkati çekiyordu.

ABD'ye teslimiyetin bir başka belgesini 11 Nisan 1967'de açıkladık. The New York Times Gazetesi'nin bildirdiğine göre Türkiye ile yapılan bir gizli anlaşma uyarınca ABD Ordusu tarafından Türkiye'nin Sovyet sınırına yakın doğu bölgelerine nükleer mayınlar yerleştirilecek, bir savaş durumunda Sovyet Orduları doğu sınırını aşıp Türkiye topraklarına girerse bu mayınlar patlatılarak daha fazla ilerlemeleri engellenecekti.

Bu anlaşma, gerçekte, Doğu Anadolu'da çoğunluğu Kürt kökenli vatandaşların toplu idam fermanıydı.

Aynı sayıdaki bir başka haberimizde ise, Amerikan Hava Kuvvetleri'nin Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç'u ücretli müşavir olarak angaje ettiğine dair bir belge yeralıyordu. Bunun yanısıra, DİSK'in kurulmasından telaşa kapılan Türk-İş Genel Merkezi'nin bu devrimci konfederasyonun gelişme-

sini engellemek için kendi üye sendikalarına gönderdiği yazılı talimatı da açıklıyorduk.

Bir sonraki sayıda da Mekin Gönenç Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımının içyüzünü yine Amerikan belgelerine dayanarak ortaya koyuyordu.

Bu yayınlar karşısında ordu harekete geçti ve zamanın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural, "nüklcer mayınlar"la ilgili haberimizden dolayı İstanbul 1. Ordu Askeri Mahkemesi Savcılığı'na gönderdiği çift aylı bir yazıda beni "vatan hainliği" ve Ant Dergisi'ni de "Bizim Radyo'nun Türkiye'deki basın organı gibi neşriyat yapmak"la suçlayarak benim TCK'nun 153. Maddesi'ne göre "askerleri kanunlara karşı itaatsizliğe ve vazifelerini ihlale teşvik" suçundan yargılanmamı emretti.

Ordunun saldırısına ilk kez hedef oluyordum.

17 Mayıs 1967 günü yargılanmak üzere Selimiye Kışlası'na celbedildim. Duruşmada başıma neler geleceği belli olmadığı için İnci'yle avukatım Müşir Kaya Canpolat ve Yaşar Kemal de kışlaya gelmişlerdi.

Dünyaca ünlü gazeteci dostlarımız Güneş Karabuda ve Barbro Karabuda da o sırada İstanbul'daydılar. Ant'ta yayınlanmak üzere Tayland ve Laos röportajlarını hazırlamakta olan Güneş de olayı fotoğraflamak üzere Hüseyin Baş'la birlikte oradaydı.

O yıllarda Türk Ordusu'nun subay kadroları üzerinde OYAK gibi tuzakların etkisi daha tam ortaya çıkmamıştı. Ayrıca genç subaylar Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın asılmasında büyük rol oynayan Cemal Tural gibi bir generale pek de sempatiyle bakmıyordu.

Büyük hayranlık duydukları Yaşar Kemal gibi bir ünlü yazarın da benimle birlikte duruşmaya gelmesi, ünlü gazeteci Güneş Karabuda'nın mahkeme salonu önünde fotoğraflarımızı çekmeşi askeri savcı ve yargıçları etkilemişti.

Önce ilk ifademi vermek üzere askeri savcının odasına alındım.

Askeri savcı,

- Doğan Bey, dedi, biz bu dâvayı ordunun en üst kademesinden emir geldiği için açmak zorundayız. Bu nedenle ben sizi yandaki mahkemeye sevkedeceğim. Ama ne ben, ne de sizi yargılayacak olan askeri yargıçlar, Tural Paşa'yla aynı görüşte değiliz. Sizin "vatan haini" olmadığınızı, vatanın selameti için mücadele verdiğinizi biliyoruz. Ben formalite gereği ifadenizi alıyorum, ancak duruşmaya çıktığınızda mutlaka askeri mahkemenin sivilleri yargılamaya yetkisi olmadığını söyleyerek bu mahkemede yargılanmayı reddedin.

Savcıya ifade verdikten sonra yan taraftaki mahkeme salonuna geçtik. Savcı koridorda avukatım Müşir Kaya'ya da aynı tavsiyede bulundu.

Mahkeme salonunda ben sanık sandalyesine oturdum, benimle birlikte gelenler de arkada dinleyici sandalyelerine.

Mahkeme başkanı binbaşı, kimlik tesbiti yaptıktan sonra sordu:

- Açılan bu dâvada askeri mahkemenin sizi yargılama yetkisini kabul ediyor musunuz?

"Hayır" desem, mahkeme derhal yetkisizlik kararı verecekti. Ama ben Tural'ın suçlamaları karşısında öylesine öfkeliydim ki yine de birşeyler söylemek gereğini duydum:

- Herşeyden önce hakkımdaki suçlamayı temelden reddediyorum. Ant Dergisi ülkemizin ve halkımızın çıkarlarını savunan bir dergidir...

Mahkeme başkanı daha baştan sözümü kesti:

- Ben size bunu sormadım. Askeri mahkemenin bir gazeteci olarak sizi yargılamaya yetkili olup olmadığını soruyorum. Burada yargılanmayı kabul ediyor musunuz?

Savcının tavsiyesini anımsadım.

- Hayır, dedim, kabul etmiyorum.

Bunun üzerine askeri savcı da yetkisizlik lehinde görüş bildirdi.

Mahkeme başkanı bir "oh" çekti, yanındakilerle kısa bir istişareden sonra kararı açıkladı:

- Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu'nun bir gazeteciye uygulanamayacağı görüşüne varıldığından dosyanın Cumhuriyet Savcılığı'na sevkine karar verilmiştir.

Duruşma bittikten sonra mahkeme salonu dışında askeri savcı ve hakimlerle bir süre daha "memleket meseleleri üzerinde" sohbet ettikten sonra hergün Kazancıyokuşu'ndaki dairemizin penceresinden bir kabus gibi seyrettiğimiz Selimiye Kışlası'ndan özgür olarak ayrıldım.

Ama dâva bununla bitmeyecekti.

Dosya bu kez Cumhuriyet Savcılığı'nca İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevkedilecek, bu sivil mahkeme 18 Nisan 1969 tarihli duruşmada, emir ve kumanda zincirindeki askeri mahkeme kadar dahi ilkeli davranmayarak dâvaya yeniden askeri mahkemenin bakmasına karar verecekti.

Dosya tekrar kendisine gelince askeri mahkeme ilk kararında ısrar ederek dosyayı Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderecek, o da bu uyuşmazlığın çözümünün kendi görev alanı dışında bulunduğu gerekçesiyle dosyayı Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na sevkedecekti. Bu kurul da tam 12 Mart balyozunun indiği günlerde, 12 Nisan 1971'de aldığı E.96-Yyb, K.140 sayılı kararda "askerleri kanunlara karşı itaatsizliğe ve vazifelerini ihlale teşvik"le suçlandığım için benim askeri mahkemede yargılanmam gerektiğine hükmedecekti.

Neyse ki, tekrar askeri mahkemeye celbedildiğimde ben Türkiye'yi çoktan terketmiş olacaktım.

Tural'ın açtırdığı bu dâva bizi sindirmek şöyle dursun, mücadele azmimizi daha da körükledi. Medyada kimsenin sözünü edemediği gerçekleri yazmaya devam ediyorduk. 30 Mayıs 1967 tarihli Ant'ta, Cumhurbaşkanı'nın Çankaya'daki köşkünün yakınındaki genel kurmay başkanı ile üç kuvvet komutanı için o zamanın parasıyla her biri 250 bin Lira'ya malolan dört köşk inşa ettirildiğini fotoğraflarla açıkladık.

Bu arada, askeri mahkemedeki dâvadan başka sivil mahkemelerdeki ceza dâvalarım öylesine artmıştı ki, derginin

çıkışını aksatmamak için 23 Mayıs 1967'de derginin sorumlu müdürlüğünü Fethi Naci'nin tavsiye ettiği Yaşar Uçar üstlendi. Yaşar Amasya'lıydı, İstanbul Üniversitesi'nde felsefe öğrencisiydi.

Bir gün matbaada sayfaları bağlarken, bana özel bir şey konuşmak istediğini söyledi. Bir kenara çekildik.

- Size karşı açık olmalıyım. Belki Türk ismi taşıyor olmamdan dolayı farketmediniz. Ben Ermeni'yim. Ermenilere yapılan baskılardan dolayı ailemiz Türkçe soyadı almış, bana da Türkçe isim koymuş... İleride sorumlu müdürünüzün Ermeni kökenli olduğu anlaşılırsa başınız derde girmesin.

- Sen ne diyorsun, Yaşar? dedim. Benim için kişinin etnik ya da dinsel kökeni değil, insan kalitesidir önemli olan...Bir Ermeni'nin Ant gibi bir mücadele dergisinde bizimle işbirliği yapması, kavgamızı paylaşması bize kıvanç ve onur verir.

*

O günlerin önemli bir olayı, Çetin Altan'ın Akşam Gazetesi'nde yayınlanan beş yazısından dolayı toplam 45 yıl hapis cezası talebiyle yargılanmasını sağlamak için Millet Meclisi Anayasa ve Adalet Komisyonu'nun dokunulmazlığının kaldırılmasını kararlaştırması oldu.

Çetin'le ilgili polemikler devam ederken, Temmuz 1967 başında İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın talimatıyla, Sovyetler Birliği'nden dönmüş bulunan ünlü yazar Aziz Nesin, gümrükte bavullarına elkonulduktan sonra "Nazım Hikmet'in vasiyetnamesini içeren ses bandlarını Türkiye'ye soktuğu" gerekçesiyle gözaltına alındı.

Bunun üzerine Aziz Nesin'in "Başbakan'a Açık Mektubu"nu, ardından da "Otuzaltı saat gözaltı ve polis sorgusu"nu anlatan uzun bir yazı dizisini yayınladık.

TİP'in en üst kurulundayken partinin gençliğe gereken önemi vermemesine karşı mücadele ettiğim, daha sonra

Akşam'da devrimci gençliğin tüm eylemlerini desteklediğim, gençlik örgütlerinin organize ettiği açık oturumlara katıldığım için gençlerle ilişkilerimiz dostça ve yoldaşçaydı.

İleride Dev-Genç'e dönüşecek olan FKF İstanbul Sekreterliği'nin kuruluşu dolayısıyla 9 Temmuz 1967'de Aksaray'daki TÖS Lokali'nde benim yönetimimde Prof. Sadun Aren, Doçent Çetin Özek, İlhan Selçuk ve İbrahim Türk'ün de konuşmacı olarak katıldıkları "Anayasa ve Sosyalizm" konulu bir açık oturum düzenlendi.

Bu toplantıyı kapatış konuşmasında Çetin Altan'ın dokunulmazlığını kaldırma ve Aziz Nesin'i tutuklama girişimleriyle, yeni baskı yasalarıyla iktidarın egemen sınıflar çıkarına sosyal hareketi bertaraf etmek istediğine dikkati çektim, bu ortamda sosyalist gençliğin örgütlenmesinin büyük önem taşıdığını vurguladım.

Bundan birkaç hafta sonra, 21 Temmuz'da, dünyaca ünlü iki meslekdaşımız, Barbro Karabuda ve Güneş Karabuda on yıl önce yazdıkları "Fırat'ın Doğusunda" adlı kitaplarından dolayı Kürtçülük propagandasından gözaltına alındılar. Ancak olayın başta İsveç olmak üzere dünya basınında geniş tepkilere yolaçması nedeniyle serbest bırakıldılar.

O yıllarda ABD'nin Vietnam halkına karşı yürüttüğü savaş tüm dünyada büyük protestolara yolaçıyor, biz de Ant'ta bu savaşla ilgili haberlere geniş yer ayırıyorduk.

ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını yargılamak üzere Bertrand Russel'ın girişimiyle kurulan uluslararası mahkemeye Türkiye'den de TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar üye olarak çağrılmış, daha sonra da bu mahkemenin kurduğu bir soruşturma komisyonu üyesi olarak Vietnam'a giderek savaşın acı gerçeklerini bizzat gözleriyle görmüştü.

Türkiye'ye dönüşünden sonra Aybar Vietnam izlenimlerini uzun bir yazı dizisiyle Ant sayfalarında anlattı.

TİP Milletvekili Çetin Altan da Ant'ın aynı sayısına yazdığı köşe yazısında, "Mehmet Ali Aybar Vietnam'daki Amerikan canavarlığını ve onlarla işbirliği yapanların

satılmışlığını ortaya koymaktadır... Bizdeki komprador çevrelerin yüzü bundan dolayı pek ekşimiş bulunuyor. Türk halkının sırtına kene gibi yapışmış bir avuç azınlığın Türkiye'ye yaptığı ihaneti tarih ileride yazacaktır..." diyordu.

Ne ki Aybar'ın Vietnam'la ilgili açıklamalarına saldırıların en büyüğü, Çetin Altan'ın yazmağa devam ettiği Akşam Gazetesi'nden geldi. Akşam'ın bu konudaki başyazısında aynen şöyle deniyordu.

"TİP, halka dönük olma iddiasına rağmen, halktan kopuk bir parti olmak yolundadır. TİP genel başkanının, sanki pek çok meselesi halledilmiş bir Fransız ya da Alman politikacısı gibi, kendi halkının dışında halkların derdiyle uğraşmaya kalkışması, üstelik de bu işi Park Otel gibi lüks otellerde yapması, sadece siyasi snobizmdir."

Ant'ta bu başyazıyı eleştirdiğimiz için, ertesi sayıdan itibaren Çetin Altan'ın yazıları artık gelmez oldu. Kendisi mi öyle uygun görmüştü, yoksa Akşam'ın sahibi mi artık Ant'a yazmasını yasaklamıştı, bilmiyorum.

Çetin Ant'tan çekilince Yaşar'ın yazılarını onun üçüncü sayfadaki köşesinde yayınlamağa başladık.

Hemen ardından da elimize geçen gizli bir belgeye dayanarak Türkiye'deki Amerikan üs ve tesislerinin tam listesini bir Türkiye haritasında yerlerini de belirleyerek kamuoyuna açıkladık.

O yıllarda Türkiye sosyalist hareketinin en hayati sorunlarından biri, her türlü sol düşünce ve eylem'in "komünizm propagandası ve örgütlenmesi" yaftası yapıştırarak cezalandırılmasına olanak veren 141. ve 142. maddeleri iptal ettirebilmekti. Aybar lider olduktan sonra Türkiye İşçi Partisi bu konuda büyük bir mücadele başlatmıştı. Gerek TİP'te, gerek gazeteciler sendikalarında, gerekse çalıştığım gazetelerde bu mücadeleye sonuna kadar katkıda bulunmuştum.

Ne ki, Anayasa Mahkemesi, iptal için gösterilen tüm haklı gerekçelere rağmen 25 Temmuz 1967'de bu maddelerin anayasaya aykırı olmadığı yolunda karar verdi. Bunun

üzerine, o zamana dek bu maddeleri uygulamakta tereddütlü davranan savcılar yeniden harekete geçecekti.

*

1967'nin Eylül-Ekim aylarında ABD'nin Türkiye'deki varlığını güçlendirme yolunda yeni girişimler birbirini kovalıyordu. Doğu Anadolu'ya nükleer mayınlar yerleştirilmesi konusunda ABD Savunma Bakanı Mac Namara ile Ankara'da yeni pazarlıklar yapılmış, NATO'nun düzenlediği bir tatbikat için Vietnam'da savaşmış binlerce ABD askeri havadan Anadolu topraklarına indirilmişti. ABD üslerindeki işçi grevleri de NATO Komutanlığı'nın isteği üzerine hükümet tarafından ertelenmişti.

Dahası, ABD 6. Filosu'nun İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluşunun 45. yıldönümünde Boğaz'a demirlemesi bardağı taşıran damla olmuştu.

TİP Genel Başkanı Aybar Ant'ta yayınlanan demecinde "Amerika Türkiye'den çıkartılmalıdır" diyordu.

Bu gelişmeler karşısında, Ant'ın 10 Ekim 1967 tarihli 41. sayısını "Go Home" sloganlı bir kapakla yayınladık, iç sayfalarda ABD aleyhtarı son eylemlere ve açıklamalara geniş yer verdik.

"Go Home" sayısı, Ant'ın Tan tesislerinde çıkan son sayısı oldu, matbaayı satınalmış olan ümmetçi işadamları grubu dergimizin bu tesislerde dizilip basılmasını yasakladı.

2000'li yıllarda anti-Amerikan havalara giren ümmetçiler ve aşırı milliyetçiler o yıllarda ABD emperyalizminin gönüllü fedaileriydi. Gazetelerinde anti-emperyalist yazar ve eylemcilere en aşağılık ifadelerle saldırıyor, ölüm fermanları çıkartıyorlardı.

Örneğin ümmetçi işadamlarının yatırımıyla yayınlanan ve akıl hocalığını süpermürşit Necip Fazıl Kısakürek'in yaptığı *Bâbıâlide Sabah* Gazetesi, 10 Ekim 1967 tarihli sayısında açıkça şu tehditleri yayınlayabiliyordu: "Ey Al-

lahsız, kitapsız, dinsiz, imansız, kızıl köpekler! Ölüm, sizlere ölüm... Ey kızıl sürüleri! İslam arslanları, Türk yiğitleri kükredi. Hudutlarımızın içinde size ve sizin bütün şer organlarınıza ölüm yağdıracağız, ölüm!"

Ant, Halil Lütfü Dördüncü ile yaptığımız 17 Aralık 1966 tarihli bir sözleşmeye göre tarihi Tan tesislerinde dizilip basılıyordu.

İlk gelişimizde bizleri tereddüt ve kuşkuyla karşılamış olan matbaa personeli bizimle altı aylık işbirliği süresinde haklarının bilincine varmış, Basın İş Sendikası'yla bağlantı kurarak ücret ve çalışma koşulları konusunda Halil Lütfü Dördüncü'den bazı taleplerde bulunuyor, pazarlık için sendika delegeleriyle bir masaya oturmasını istiyorlardı. Basın İş Sendikası da, müzakereye oturmadığı takdirde Tan tesislerinde greve gideceğini bildirmişti.

Gerçekten de Dördüncü'nün dayattığı koşullarda çalışmak tahammül edilir gibi değildi. Günde kaç kez tuvalete gidilebileceği, gidince tuvalette kaç dakika kalınabileceği konusunda dahi katı kurallar koymuştu.

Bir gün dergiye gittiğimde Dördüncü yolumu kesti, son derece öfkeliydi:

- Bak Doğan, dedi. Bunların böyle kanının bitlenmesi sizin marifetiniz. Sizin yazıları dize basa şimdi herbiri sol oldu, sendikacı oldu. Ben herşeye tahammül ederim de, daha dün işe aldığım, ekmek parasını bana borçlu çoluk çocukla dünya yıkılsa bir masaya oturamam. Hele o sendika başkanı İbrahim Güzelce'yle asla...

Matbaa çalışanlarını iş arası sohbetlerde işçi sınıfının sendikal ve siyasal örgütlenmesi konusunda bilgilendirdiğimiz doğruydu.

- Üstadım, olaya biraz farklı bakın, diye yanıt verdim. Siz Bâbıâli'nin en kıdemli ve en deneyli işverenlerindensiniz. Devran değişiyor. Sendikalanmak, hak taleplerinde bulunmak onların yasal hakkı. Anlayışlı davranın, masaya oturup tartışın, gerekirse biz de arabuluculuk yapalım.

- Yok, ben bunlarla dünyada bir masaya oturmam. Burayı ya kapatırım, ya da devrederim. Gerisini siz düşünün!

Dördüncü'nün para konusunda ne denli eli sıkı olduğunu biliyordum. bu konudaki ünü tüm Bâbıâli'ye yayılmıştı. Kendisi de bu imajını güçlendirmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.

Örneğin her ay sonunda dizgi ve baskı borcumuzu ödemek üzere odasına indiğimde, elimdeki paralara bir göz atar, eğer kâğıt para getirmişsem, hele hele arasında mor binlikler varsa kızar,

- Bana ödeme yapacaksanız yükte de ağır ödeme yapın. Mümkünse madeni paralarla...

- Ama beyefendi, onlar da pahada aynı değil mi?

- Bak yavrum, derdi. Bu paralar kolay kazanılmıyor. Kazanılan parayı saymaya ne kadar vakit ayırırsan değeri o kadar artar.

Dördüncü'nün tavırlarını hep mizahi bir olay olarak görmüş, hak talebinde bulunan emekçilere öfkesinin nerelere varabileceğini kestirememiştik.

Bir pazartesi sabahı 42. sayıyı hazırlamak üzere Tan Han'da çalışmaya başladık, İnci önceden gelmiş yazıları puntolayarak dizgi için mürettiphaneye indirdi. İndirmesiyle birkaç dakika sonra barut gibi yukarı çıkması bir oldu:

- Rezalet... Nâtık Usta, yeni patronlardan artık Ant Dergisi'ni dizmemek için emir aldıklarını söyledi.

Hemen aşağı indim:

- Hayrola Nâtık Usta?

- Doğan Bey, son derece üzgünüm, Halil Lütfü bu hafta sonu matbaanın işletmesini hacılara devretmiş. Onların da ilk işi, bu sabah erken saatte gelip bize artık Ant'ın burada dizilip basılamayacağını tebliğ etmek oldu.

Derhal Halil Lütfü'nün odasına daldım:

- Bunu nasıl yaparsınız?

Belli ki, Ant'ın dizilip basılmasına yasak konduğundan habersizdi.

- Daha önce ikaz etmiştim. Sendika buraya tebelleş olmaktan vazgeçmediği sürece burayı ya kapatacak, ya da başka birilerine devredecektim.

- İyi de, devretmeye kesin karar verdiğinizde bir duyuru yapsaydınız, belki hacılara göre daha aklıbaşında bir alıcı bulunurdu.

- Ben piyasayı bilirim, hacıların vereceği parayı kimse veremez!

- Paranız sizin olsun, ama sizinle aramızda en azından bir yıllık dizgi-baskı sözleşmesi var. Tan Matbaası, sahibi kim olursa olsun, Ant'ı yıl sonuna kadar dizip basmak zorunda. Hacıların ilk işi Ant'ın dizilmesini yasaklamak olmuş? Bu durumdan siz de sorumlusunuz.

Ant'ın dizgisinin reddedildiğini öğrenince Halil Lütfü'nün suratı allak bullak oldu, kıpkırmızı kesildi.

- Olamaz, dedi. Ben matbaayı onlara anlaşmalı işleri kontrat süresinin sonuna kadar basmaları şartıyla sattım.

Ardından da bir taksi çağırttı:

- Gel benimle, derhal hacılara gidiyoruz.

Dördüncü, satış anlaşmasını Bahariye ve Kader mensucat fabrikalarının patronu Hacı Muammer Topbaş'a devretmişti. Topbaş, yeşil sermayenin Konya çıkışlı ilk yükselen yıldızları arasındaydı. Mensucat dışında başka sektörlerde de yatırımları vardı, bir yıl önce de yeğeni Sabahattin Topbaş'la birlikte Bâbıâli'de Sabah Gazetesi'ni yayınlamağa başlamıştı.

Suudi sermayesiyle sıkı çıkar ilişkileri içinde bulunan Topbaş'ın gazetesi, aynızamanda Türkiye-Suudi Arabistan Dostluk Cemiyeti'nin de genel karargâhıydı.

Bindiğimiz taksi Kâğıthane'deki mensucat fabrikasına vardığında öğle olmuştu. İdarehanedeki personel ellerinde ibriklerle abdest almaya, oradan da koltuk altında seccadeleriyle namaz kılmaya gidiyordu.

Dördüncü, bekçiye kendisinin Tan Tesisleri'nin sahibi olduğunu, Hacı Topbaş'la görüşmek istediğini söyledi. Bekçi,

- Bekleyin, Hacı Efendi namazdadır, diye yanıtladı.

Kapının yanında iki sandalyeye ilişerek Hacı'yı beklemeye başladık.

Yarım saat kadar sonra, bürosuna geldi ve bizi içeri aldı. Halil Lütfi, Ant Dergisi'nin yöneticisi olduğumu söyleyerek beni tanıtınca adamın suratı asıldı. Karşısında azılı bir komünist vardı, kapıdan kovmuş ama bacadan girmişti. Oturacak yer dahi göstermedi.

Halil Lütfü hemen konuya girerek, aramızda bir yıllık bir dizgi ve baskı anlaşması olduğunu, tesisleri devrederken mevcut müşterilerle olan anlaşmalara riayet edilmesini şart koştuğunu, bu bakımdan Ant'ın dizilip basılmasını yasaklamanın hem anlaşmaya, hem de yasalara aykırı olduğunu dilinin döndüğünce anlatmaya çalıştı.

Hacı, bu sözleri, yüzümüze dahi bakmadan, başını tavana kaldırıp sanki bir vahiy inmesini bekliyormuş gibi dinledi. Sonra bir imam tonlamasıyla konuştu:

- Biz İslam ümmetinin sesini duyurmak için gazete çıkartıyoruz. Bizim gazeteyi çıkartmamız bir takdir-i ilahidir. Tan tesislerini kiralayan müslüman tüccarlar ortaklığı, Ant'ın bu tesislerde bastırılmaması için kesin karar almıştır. İmtiyaz sahibi olarak da, bu kararı uygulamakla beni görevlendirmiştir. Yazılı anlaşma da olsa, Ant'ın Tan tesislerinde bundan böyle basılması asla mümkün değildir.

O sırada çevremizde sakallı bir takım tipler de toplanmağa başlamıştı.

Tan Matbaası'nın CHP döneminde nasıl tahrip edildiğini gözleriyle görmüş olan Halil Lütfi, benim oradaki varlığımdan dolayı herhangi bir saldırıya uğramamızdan endişe etmiş olmalı ki,

- Hadi Doğan gidelim, burada daha fazla konuşacak bir şey yok. Bundan sonrası hukukçuların işi... Ben size başka bir yerde dizgi ve baskı imkânı arayacağım, dedi.

Kapıda bekleyen taksiye atlayarak Bâbıâli'ye döndük.

Bu kez bizi yeni bir sürpriz bekliyordu. Ant'ın dizilip

basılmasına yasak konulması üzerine makinist Mithat Usta, kendisi de dindar olduğu halde, bizimle dayanışma göstererek aynı matbaada çıkan ümmetçi Bugün Gazetesi'ni basmayı reddetmiş, bunun üzerine yardımcılarıyla birlikte o da derhal işten kovulmuştu.

Derginin yeni sayısının hemen dizgiye verilmesi gerekiyordu. Öteki iki kurucu Yaşar ve Naci'yi de çağırdım. Acele bir çözümyolu bulmamız gerekiyordu.

O sırada bazı gazetelerin dizgi ve baskı işlerini yapan Güneş Matbaacılık TAŞ'ın elinde fazla iş olmadığını biliyorduk. Hemen temas kurdum. Yanıtları hiçbir gerekçe göstermeksizin "hayır"dı.

Birkaç günü azap içinde geçirdikten sonra son anda Vatan Matbaası'yla bir anlaşma sağlayabildik. Ama 16 sayfalık dergiyi bir iki gün içinde baskıya yetiştirmemiz olanaksızdı. Bu nedenle yeni çıkacak sayıyı istisnai olarak sadece sekiz sayfa yayınlamaya karar verdik.

*

17 Ekim 1967 tarihli 42. sayının tamamını Amerikan güdümlü hacıların sabotajına ayırmıştık.

"Sabotaj" kapaklı sayının "Susturamayacaklar!" başlıklı yorumunda şunları yazmıştım:

"Değil mi ki Ant egemen sınıflara ve Amerikan emperyalizmine karşı çıkmıştır; değil mi ki Ant 'Yankee'lere ve onun Türkiye'deki uşaklarına 'Defol!' demiştir... Hepsi hepsi olacaktır... Bu, sadece Ant için değil, Türkiye'de sosyalist eyleme katılan her insan için mukadderdir. Çünkü, Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçileri, halkın uyanışı karşısında kendileri için 'olmak ya da olmamak' saatinin yaklaştığını görmektedirler. Onun için her sosyalist eyleme ve her sosyalist yayına en kahredici silahlarıyla saldıracaklardır. İşte Ant bugün bu saldırıyla karşı karşıyadır. Ama, herşeye rağmen, bir avuç insanın yarattığı bu dergi susmayacaktır. Bu dergi

susturulsa bile, nöbeti başkaları devralacak, onun sloganları ağızdan ağıza, kalemden kaleme, ta ki bir koronun haşmeti içinde yalan fetvalarını boğuncaya kadar yankılanacaktır."

Bizim bu tepkimize, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* Dergisi'nde verilen yanıt Kanlı Pazar'ın habercisi gibiydi.

"Basit bir müslümanın bile takdirinden kaçmayacak bir vazife olarak, kiraladıkları müesseseden bu gibi necasetleri temizlemekle işe başlamaları, ilk doğru ve faziletli adımlardır. Ve bundan böyle onu takip edecek adımlardan bir işarettir. Moskova lağımının fareleri, nasıl bilsinler ki, kendilerinin karanlık dediği her yerde nur ve pis gördüğü her noktada temizlik vardır. Moskof lağımının igrenç farelerine tatbik edilecek muamele, onları, çoktan beri müstemlekeleştirdikleri 'Tan' matbaasından atmak değil, büyük bir kapan içinde Marmara'ya sarkıtıp boğmaktır."

Aynı grubun yayınladığı *İttihad Gazetesi*'nde de medyanın nasıl ümmet kontroluna alınmakta olduğu müjdeleniyordu:

"Daha dur bakalım, büyüğü geride. Artık istesenız de, patlasanız da, çatlasanız da, Bâbıâli'ye el attık. Rotatifler, Kur'an ve iman hakikatlerinin neşrinde çalışacak. Müslüman gazetelerin sayısı daha da artacak; matbaaların, dağıtım şirketlerinin en yenisi, en moderni müslümanlara hizmet edecek. Tekniğin meşru dairedeki herşeyi islamiyete, onun hadimlerine hizmet edecek."

Bu kanlı tehditler başka ümmetçi gazetelerde de sürdürülecekti. Örneğin *Bugün*'de Mehmet Şevket Eygi açıkça katliam fetvası veriyordu:

"Türkiye'de komünizmin himaye edildiğine, islamiyetin ise baltalandığına dair apaçık deliller vardır. Artık müslümanlara düşen vazife, uyanık ve hazırlıklı olmaktır. Önümüzde taze ve ümit verici bir örnek vardır. Endonezya'daki komünist kıyımı. Yüzbinlerce komünist öldürüldü. Karada vahşi hayvanlar, denizde balıklar insan etine doydu. Korkunç bir komünist kıyımı oldu. Fakat Endonezya kurtuldu."

Sabotajdan sonra yayınladığımız sekiz sayfalık Ant'ta bir sayfa da Ant yöneticileri ve yazarları aleyhinde açılmış olan dâvalara ayrılmıştı. Çeşitli yazılardan dolayı Ant'çılar aleyhinde istenen hapis cezaları dokuz ayda 46,5 yıla ulaşmıştı.

Ant'ın uğradığı bu saldırıya paralel olarak CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit de, kendisini "Ortanın Solu'nun lideri" olarak tescil ettirdikten sonra Ardahan'da yaptığı bir konuşmada TİP'e karşı sağdan saldırıya geçti. "Biz birçok bakımdan TİP'in yolunu, tutumunu tehlikeli buluyoruz. Çünkü sosyalizmin fazlası ölümdür," diyordu.

Türkiye'de de, dünyada da sol'a karşı ABD güdümlü saldırılar giderek daha şiddetleniyor ve kriminelleşiyordu.

Kasım 1967 başı, hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yeni dönemin açıldığı, hem de üniversitelerin yeni öğrenim yılına girdiği bir dönemdi. Yüksek öğrenim giderek özel sektörün kontrolu altına geçiyor, başta Demirel'in kardeşi Hacı Ali Demirel olmak üzere ülkenin başlıca kapitalistleri arka arkaya özel yüksek okullar ve yurtlar açıyorlardı. Hızla sol platformda siyasallaşmaya başlayan öğrenci birlikleri de AP iktidarı tarafından her an yasaklanma tehdidi altındaydı.

İleride Ant'ın sorumlu müdürlüğünü üstlenecek olan Osman Saffet Arolat dönemin en aktif solcu gençlerindendi ve gazeteci olmak istediği için bizimle sürekli ilişkideydi. Onun öncrisiyle Ant'ta yayınlanmak üzere Türkiye Milli Talebe Federasyonu, üniversite öğrenci birlikleri başkanlarıyla FKF İstanbul Sekreteri'nin katıldığı bir açık oturum düzenledim. Konuşmacılar, yönettikleri kuruluşlar kapatıldığı veya çalışamaz hale getirildiği takdirde gençliğin mücadele biçimlerinde de önemli değişiklikler olabileceğinin işaretini veriyorlardı.

Ayrıca düzenlediğimiz bir kamuoyu yoklamasında da gençlerin yüzde 65'i Türkiye'nin ancak sosyalist bir düzende kalkınabileceğine inandığını söylüyordu.

7 Kasım 1967 Sovyet Devrimi'nin 50. yıldönümüydü. Sovyet Büyükelçiliği Moskova'daki kitlesel kutlamalara Tür-

kiye'den de büyük bir davetli grubunun katılmasını istiyordu. Benim de Ant yöneticisi olarak bu törenlere katılmamda ısrar ediyorlardı. Oysa o günün ağır çalışma koşullarında değil Moskova'ya, Ankara veya İzmir'de ailelerimizin yanına gidecek zamanımız dahi yoktu.

Bununla birlikte, Ant'ın 45. sayfasını geniş ölçüde Sovyet ihtilaline ve ondan sonraki gelişmelere ayırdık. Bir sonraki sayıda da Lenin'in Türkiye üzerine yazıları yeralıyordu.

*

Malatya'da yapılan 2. Büyük Kongre sonrası hayli yatışmış görünen TİP içindeki gerginlik, 1967 sonlarında, aralarında Halit Çelenk, Şekibe Çelenk, Sevinç Özgüner, Naci Ormanlar, Rasih Nuri İleri, Ahmet Say, Süleyman Ege, Umran Baran, Vahap Erdoğdu, Şaban Yıldız, Muvaffak Şeref, Yılmaz Halkacı, Serol Teber, Gencay Gürsoy, Arif Damar, Bora Gözen gibi tanınmış partililerin de bulunduğu 89 üyenin Haysiyet Divanı'na sevkedilmesiyle yeni bir boyut kazandı.

TİP içindeki gerginlik, "disiplinsizlik"le suçlanan üyelerin bazı eski TKP sanık ve mahkumlarıyla belli ilişkiler kurmasının parti yönetiminde yarattığı tedirginlikten de kaynaklanıyordu. Gerçi TİP kadroları içinde de ismi eski TKP tutuklamalarına karışmış üyeler vardı, ama Aybar, Boran ve Aren, eski TKP liderlerinden Mihri Belli'ye ve Hikmet Kıvılcımlı'ya yakınlığından kuşkulanılan kişilerin partiye girmesinden ve giderek söz sahibi olmasından endişeleniyorlardı.

TKP'deki öteki kanadın lideri Zeki Baştımar'a yakın olanlara karşı ise aynı titizliğin gösterilmemesi, örneğin Baştımar ailesinin damadı olan Nihat Sargın'ın 2. Kongre'den sonra TİP genel sekreterliğine getirilmesi de, Belli ve Kıvılcımlı'ya yakın olanların TİP yönetimine karşı giderek daha mesafeli davranmasına yolaçıyordu.

İhracı istenenlerin bir kısmı, 1964'teki 1. Kongre'den sonra bizim partiden atılmamız karşısında hiçbir tepki göstermemiş, hatta bazıları "parti disiplini" adına hakkımızda suçlayıcı konuşmalar yapmışlardı.

Kim hedef alınırsa alınsın parti içi tasfiyeciliğe karşı olduğumuz için 21 Kasım 1967'deki Ant'ta olayı ayrıntılarıyla yansıttıktan sonra TİP gençl merkezine şu uyarıda bulunduk: "İtici değil birleştirici bir disiplin muhakkak ki parti bütünlüğünün korunmasında ve 'parti içi demokrasi'nin gerçekleştirilmesinde daha olumlu sonuçlar verecektir."

Ama parti yönetiminin yapıcı da olsa herhangi bir eleştiri veya uyarıya tahammülü yoktu. Aybar-Boran-Aren yönetiminin 1. Kongre'den itibaren sosyalist gençliğe karşı gösterdiği güvensizlik ve hattâ ilgisizlik, parti çizgisini pasifist bulan devrimci gençleri partinin kara listeye aldığı Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı gibi eski TKP liderlerine yakınlaştırıyordu. Özellikle Belli'nin Yunan İçsavaşı'nda komünist gerilla saflarında savaşmış olması gençlerin kendisine hayranlığını ve sevgisini iyice arttırıyordu.

Örneğin Deniz Gezmiş o yıllarda TİP Üsküdar İlçcsi'nin aktif bir üyesiydi. Kendisini parti çalışmalarından tanıyordum. Daha 1966'da Çorum temizlik işçilerinin yürüyüşünde, 1967 başında TMTF'ye elkonulmasına karşı öğrenci direnişinde aktif yeralarak ön plana çıkmıştı. Son derece disiplinli bir üye olmasına rağmen, kafasındaki bir çok sorulara parti yöneticilerinin yanıt vermemesi ya da verememesi karşısında giderek partiden uzaklaşarak Mihri Belli çevresiyle ilişkiye geçecekti.

Mihri Belli'nin ilk olarak Eski Tüfek imzasıyla Yön Dergisi'ne yazdığı yazılarda birinci devrim aşamasının sosyalist devrim değil milli demokratik devrim olduğunu vurgulaması üzerine Türkiye sol hareketinde *milli demokratik devrim (MDD)-sosyalist devrim (SD)* tartışmaları başlamıştı. Yön'ün kapanmasından sonra da Belli ve taraftarları 17 Kasım

1967'den itibaren MDD tezini savunan Türk Solu Dergisi'ni yayınlamaya başladılar.

Dergide Mihri Belli, Reşat Fuat Baraner, Hikmet Kıvılcımlı, Erdoğan Berktay gibi eski TKP liderlerinin yanısıra, "milli cephe"nin nüvesini oluşturmak üzere 27 Mayıs'çılardan Suphi Karaman ve Sami Küçük'ün imzalarına da yer veriliyordu. Cuntacılarla bu yakınlaşma kısa bir süre sonra antikomünist eğilimi bilinen eski cuntacılardan Mucip Ataklı'nın başkanlığında *Devrimci Güç Birliği*'nin kurulmasına kadar varacaktı.

Bu dönemde, eski TKP'lilerin sosyalist ülkelere sığınmış olan Zeki Baştımar, İsmail Bilen ve Aram Pehlivanyan gibi karşıtları da gerek Bizim Radyo Yayınları'nda, gerekse bize gönderdikleri broşürlerde, özünde MDD'den farklı olmayan *Ulusal Demokratik Devrim (UDD)* propagandası yapıyorlardı.

Oysa aynı dönemde bu ikinci grubun TİP yönetimindeki yandaşları MDD'yi işçi sınıfına ihanet olarak niteleyip "Sosyalist Devrim"cilik adına Mihri Belli taraftarlarını partiden tasfiye etmeye çalışıyorlardı.

Ortada tam bir kavram ve tutum kargaşası vardı. Hep şunu öğrenmeye çalışıyorduk. TKP gerçeği neydi?

O sıralarda genç bir araştırmacının Türkiye solunun geçmişi üzerine yaptığı ilk bilimsel araştırma, daha çok kişisel suçlamalar ve hesaplaşmalar düzeyinde kalan bu döneme bir pencere açıyordu. SBF öğretim üyesi Doçent Mete Tuncay'ın bu çalışması "*Türkiye'de Sol Akımlar I* (1908-1925)" adı altında yayınlanmıştı.

Öncü'den tanıdığım gazeteci dostum Teoman Okaygün bu kitaptan yararlanarak "Mustafa Suphi Nasıl Öldürüldü?" başlıklı bir yazı gönderdi. Türkiye Komünist Partisi kurucusu Mustafa Suphi'nin parti kararıyla kurtuluş savaşına katılmak üzere yoldaşlarıyla birlikte Sovyet Rusya'dan Türkiye'ye dönerken nasıl katlediliğini anlatan bu yazıyı 12 Aralık 1967 tarihli Ant'ta "Yakın Tarihin En Korkunç Cinayeti" başlığıyla iki sayfa üzerinden yayınladık.

Yine Türkiye solunun geçmişinin tanınmasına katkıda bulunmak üzere o sırada siyasal sürgünde bulunan Zekeriya Sertel'in anılarını yayınlamaya başladık. Anıların en ilgi çekici yanı, Sabiha ve Zekeriya Sertel'in kurduğu Tan Gazetesi tesislerinin kuşkusuz CHP'nin kışkırtmasıyla tahrip edilmesine ilişkin bölümlerdi.

*

Ant'ın birinci yılı dolarken, yayını sürdürmekte karşılaştığımız maddi zorluklar da adamakıllı artmaya başlamıştı. Akşam'dan aldığımız ve Ant'ın finansmanı için kullandığımız kıdem tazminatı tükenmişti. Seka'dan bobin alabilmek, dizgi ve baskı paralarını ödeyebilmek için sağa sola borçlanmaya başlamıştık.

Bu dönemde, derginin kurucularından Fethi Naci, sanat-kültür sayfalarına yazı yazanlara başta söz verdiğimiz gibi telif haklarını hemen ödeyemediğimiz için bu sayfayı yapmaktan vazgeçti. Yaşar Kemal'in aracılığıyla davetli olarak bir dizi röportaj yapmak üzere Macaristan'a gitti. Dönüşünde de röportajların yayını sona erdikten sonra Ant'a teorik yazılar yazmayı da durdurdu. Tüm zamanını Gerçek Yayınevi'ne verecekti.

Parlementer solda duraklama gözlenirken, İslamcı hareket Türkiye'de giderek daha etkin bir hale gelmeye başlamıştı. Bunda Başbakan Demirel'in tutumu kadar, Suudi Arabistan'dan ve Körfez emirliklerinden beslenen yeşil sermayenin Türkiye ekonomisinde giderek daha büyük söz sahibi olmaya başlaması da büyük rol oynuyordu.

Kanlı Pazar'ın ilk provası da 3 Mart 1968'de Taksim Meydanı'nda İslamcı kuruluşlar tarafından organize edilen *Şahlanış Mitingi*'nde yapıldı. Mitinge katılanların görüntüleri, kan kokan sloganlar, ABD himayesinde örgütlenen İslamcıların artık Türkiye'de Endonezya örneği bir kan banyosuna hazırlandığını gösteriyordu.

Bu gelişmeler sırasında *Türkiye Odalar Birliği (TOB)* Genel Sekreteri ümmetçi Necmettin Erbakan'ın Demirel'e karşı "başbakan yedeği" olarak hazırlandığı haberi geldi.

Bu haberi verdiğimiz 19 Mart 1968 tarihli Ant'ta, Türkiye'de Müslüman Kardeşler tarafından desteklenen İslamcı örgütlenmenin kimler tarafından nasıl yürütüldüğüne dair geniş bir analiz ve de bu örgütlenmenin ayrıntılı bir şeması yeralıyordu.

Şemaya göre, İslamcı hareket, İlim Yayma Cemiyetleri, İslam enstitüleri, İmam Hatip Okulları, Kuran Kursları, komünizmle mücadele dernekleri, MTTB, Yeşilay, Hademe-i hayrat cemiyetleri temelinde örgütleniyordu, hareketin müstakbel başbakan adayı ise TOB Genel Sekreteri Necmettin Erbakan'dı.

Ümmetçilerin Tan Matbaası'nı elc geçirmesinde sonra artık Ebusuut Caddesi'ndeki Tan Hanı'nda kalmamız da olanaksızlaşmıştı. Yıllarca önce faşist bir güruhun saldırısıyla tarümar edilen Tan Matbaası bu kez de ümmetçilerin işgali altındaydı. Bizleri hedef gösteren gazeteler, dergiler, kitaplar orada basılıyor, han girişinde, merdivenlerde sürekli "muhtemel katillerimiz"le burun buruna geliyorduk.

1968 yılına girerken Ant'ın redaksiyon bürosunu Cağaloğlu'nda, Başmusahip Sokak'taki Emek İş Hanı'na taşıdık.

Yeni büromuz zamanın büyük gazetelerı Hürriyet, Cumhuriyet ve Milliyet'e yakın olduğu gibi, Türkiye İşçi Partisi'nin İstanbul İl Merkezi'yle ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu genel merkeziyle de komşuydu... Bu yeni konumu nedeniyle partililerin, devrimci gençlik liderlerinin, halk ozanlarının, demokrat gazetecilerin uğrak yeri haline geldi.

Ne ki, mali sorunlarımız da giderek ağırlaşıyordu. Dergiyi birlikte kurduğumuz arkadaşlardan Fethi Naci daha önce belirttiğim nedenlerden ötürü Ant'tan ayrılmıştı.

Diğer kurucu Yaşar Kemal Ant'a yazmağa devam edi-

yordu ama, mali sorunlara herhangi bir katkı sağlamıyordu. Kuruluş safhasında "Benim yurtdışındaki paralarım ne güne duruyor? Belki getirtmek biraz vakit alır ama, bu yönden hiç kaygınız olmasın," demiş, ama üzerinden bir yılı aşkın süre geçtiği halde herhangi bir maddi katkı getirmemişti.

Derginin kuruluş aşamasında Yaşar Kemal'in TİP MYK üyesi olarak söylediğine göre Ant'ın yayınını gerekirse üyelerine yönelik abone kampanyası açarak parti de destekleyecekti.

Ant'ın durumunu İstanbul'a geldiğinde Aybar'la doğrudan konuşmaya karar verdim. Kendisiyle İl Merkezi'nde buluştuğumda derginin varlığını sürdürebilmesi için abone kampanyası açıp açamayacaklarını sordum.

- Ant'ın sorunlarından haberim olmadı. Tabii ki, Ant gibi bir yayının gerçekleşmesini biz de istedik. Ant'ın verdiği mücadeleden ve partiye gösterdiği destekten son derece memnunuz, müteşekkiriz. Ama, maddi destek konusunda hiçbir şey söyleyemem. Çünkü MYK, partinin resmi organı olarak *TİP Haberleri* diye bir enformasyon yayını başlatmaya karar verdi. Üyelerimizden ancak onun için maddi destek isteyebiliriz, dedi ve ekledi:

- Üzgünüm ama bir kuzudan iki post çıkmaz!

Ant'ın parti içi demokraside ısrar etmesinden TİP yönetiminin hiç de memnun olmadığını biliyordum. Hele devletin Mihri Belli ve yakınlarına uyguladıkları baskıları, açtırdığı davaları da dergide yansıtmamıza bu çevreden sık sık tepki geliyordu. Bu nedenle Aybar'ın "kuzu post"lu yanıtı beni pek şaşırtmadı.

O akşam Yaşar'a telefon edip Ant'ın geleceği üzerine bir karar almamız gerektiğini söyledim.

Yaşar görüşmeye Tilda'yla birlikte geldi. Aybar'ın söylediklerini naklettikten sonra, yeni bir finansman kaynağı bulunmadığı takdirde Ant'ın yayınına en kısa zamanda son vermek zorunda olduğumuzu söyledim.

Yaşar düşünceliydi, her kritik durumda yaptığı gibi

yumruğuyla yanağını eziyor, bir şey söylemiyordu. Sessizliği birdenbire Tilda bozdu:

- Çocuklar, dergiyi finanse etmek için niçin kitap yayınlamıyoruz?

- İyi de kitap yayınlamak için de bir sermaye olması lazım. Biz derginin masraflarını dahi karşılayamıyoruz.

Bu kez devreye Yaşar girdi.

- Benim ismim kitap yayını için yeterli sermayedir. Eğer olur derseniz, bundan böyle benim mevcudu tükenmiş kitaplarımın yeni baskılarını da, yeni romanlarımı da Ant'ın basacağını duyururuz. Para falan gerekmez, kağıt da, dizgi baskı masrafları da, kitapların ilk dağıtımından gelecek parayla karşılanır.

- Ya Ramazan? Ararat Yayınevi ne olacak?

- Ramazan'ı defterden sildim... Bâbıâli'de benim sayemde kıçına yer ettikten sonra ilk kazığı bana attı. Kitaplarımı başka yayınevinde yayınlatacağım. Anlaşabilirsek, bu niçin Ant olmasın?

Tilda çok heyecanlıydı. Aylardır Ararat Yayınevi'yle Ant Dergisi arasında gidegelc yayıncılığa bayağı ısınmıştı. İnci'yle çok iyi dost olmuşlardı. İnci'nin grafik ve mizanpaj çalışmalarını çok takdir ediyordu.

- Biz İnci'yle bu işi pekâlâ götürürüz. Ben çevirilcr dışında yayınevinin ticari ve mali ilişkilerini de yürütürüm. İnci de kitapları yayına hazırlar, kapaklarını yapar. Var mısınız?

Bu, Ant'ı yaşatabilmek için son şansımızdı. "Varız" dedik.

Tilda'yla bir ortaklık kurduk, Ant bürosuyla aynı handa *Ant Yayınları* için Tilda'nın çalışacağı ikinci bir büro kiraladık. Kısa bir süre sonra kitap yayınındaki işbirliğimizin daha verimli olabilmesi için Tilda ve Yaşar, bizim Kazancı Yokuşu'ndaki evimize yakın Bol Ahenk Sokak'ta bir daire tutarak oraya taşındılar.

Kitap seçimini Yaşar ve Tilda'yla birlikte yapıyorduk.

Tüm dünyada antimperyalist harketin güçlendiği, ulusal kurtuluş savaşlarının ve sosyal devrimlerin sömürgeciliğe ve Yankee hegemonyasına arka arkaya ağır darbeler indirdiği bir dönemden geçiyorduk.

Ant Dergisi'nde olduğu gibi Ant kitaplarında da bu mücadelelerin Türkiye halklarına tanıtılmasını yayın politikamızın ana iki çizgisinden biri olarak belirlemiştik. Diğer çizgi ise, Türkiye realitesini yansıtacak telif kitapların yayınlanmasıydı.

Ant Yayınları için tuttuğumuz, içinde sadece kitap rafları, bir masa ve bir sandalyenin bulunan büroda ilk yazılı üretimi yapmak derginin müdavimlerinden Aşık İhsani'ye nasip oldu. Bir gün derginin son yazılarını hazırlıyordum ki, kapı vurulmadan açıldı. Karşımda posbıyığı ve sazıyla Aşık İhsani...

- Erenler, müjdeler olsun, Basınköy'den Küçükçekmece'ye giderken Baltacı İlyas'ı buldum.

Son derece heyecanlıydı. Ant'a hemen bunun röportajını yazmak istiyordu. Fotoğraflar hemen çekilip, röportaj çıkacak ilk sayıya yetiştirilebilirdi.

O sırada İhsani'nin özellikle politik içerikli yazılarını ve şiirlerini bir başkasının yazdığına dair söylentiler dolaşıyordu. Röportajı gerçekten kendisinin yazacağından emin olmak istiyordum.

- Tamam İhsani, dedim. Fotoğraflamayı sonra da yaptırırız. Hafta sonuna daha vakit var. Sen şu yandaki odada otur, röportajını hemen yazmaya başla. İstediğin kadar çay kahve de benden...

Bir deste kağıt ve kurşun kalemlerle İhsani'yi odaya hapsettik.

- Bu handa girip çıkanın haddi hesabı yok. Seni rahatsız etmesinler. Kapıyı üstünden kapatıyorum. İhtiyacın olursa duvarı vur.

Üstünden iki saat bile geçmedi ki, İhsani gerçekten röportajı tamamladı. Başlığını da kendisi koymuştu:

"Odun kırıcıydı, adı İlyas'tı."

Ertesi gün fotoğrafları da çektirip bu röportajı Ant'ın 27 Şubat 1968 tarihli sayısında yayınladık. Halk ozanı deyişiyle röportaj tekniğini bağdaştıran mükemmel bir ajitasyon belgesiydi.

İhsani Ant'ın daha sonraki sayılarında halk ozanlarını tek tek tanıtan "Halkın Sesi" başlıklı bir köşe hazırladı. Bu arada diğer halk ozanlarıyla birlikte, hem baskı düzenine karşı bir olup seslerini daha güçlü çıkartabilmek hem de konser organizatörleri tarafından tanınmayan sosyal haklarını savunabilmek için *Halk Ozanları Derneği*'ni kurmaya karar vermişlerdi. Ant Dergisi'ne gelerek tüzüğün hazırlanması için yardım istediler. Birkaç hafta sonra da dernek kurularak Beyazıt, Aydınsaray'da faaliyete geçti.

Derneğin ilk yönetiminde Aşık İhsani, Aşık Nesimi, Aşık Fermani, Aşık Hüseyin Kaçıran, Aşık Devrani ve Kul Hüseyin yeralıyordu. Anımsayabildiğim kadarıyla, Aşık Mahzuni Şerif, Aşık Temeli, Mehmet Koç, Aşık Nebi, A. Çırakman, Maksudi, Reyhani, İbreti, Aşık Selimi, Kul Hasan da bu halk ozanları hareketliliğinin içerisindeydi.

İhsani, sazıyla, sözüyle, Ant'ta çıkan yazılarıyla ve halk ozanlarının örgütlenmesindeki rolüyle sol hareketin en etkin isimlerinden biri olmuştu. Bu nedenledir ki, 2 Haziran 1968'de yapılan yerel milletvekili seçimlerinde İstanbul'da boş bulunan tek milletvekilliği için TİP genel merkezi tarafından aday gösterildi. Özellikle Çetin Altan ve Yaşar Kemal bu adaylığı büyük bir hararetle destekliyordu.

Örgütün önemli bir kesimi mutlaka bir işçinin aday gösterilmesini isterken İhsani'nin tepeden inme aday gösterilmesi İstanbul ilinde belli bir rahatsızlığa da yolaçtı.

Tüm partilerin katıldığı bu seçimde tek milletvekilliğini TİP'ten kim aday olursa olsun kazanması mümkün değildi. Seçim, partinin görüşlerini halka duyurabilmek için bir olanaktı. Güllüşah'la birlikte Cagaloğlu Meydanı'nda açtıkları kitabevi Ant'a çok yakın olduğu için hemen her gün bize de

mutlaka uğruyor, seçim kampanyasının nasıl başarılı olabileceği konusunda sohbet ediyordu.

Seçim yaklaştıkça İhsani büyük hayallere kapılmaya başladı, mutlaka milletvekili seçileceğine inanıyordu. Realist olmasını söylediğimizde de rahatsızlık duyuyor,

- Siz halkı tanımıyorsunuz. Ben halkın içindeyim. Göreceksiniz, tüm partilere karşı bu seçimi mutlaka alacağım, deyip duruyordu.

Seçimlerde TİP diğer partilere kıyasla belli bir oy artışı sağladı, ama bu oran ne milletvekili ne de senatör çıkarmaya yeterli değildi. Seçim sonuçları İhsani'nin de ayaklarını suya erdirdi.

Bir sabah Ant'a gelmek üzere Cağaloğlu Meydanı'nda dolmuştan indiğimizde şok edici bir manzarayla karşılaştık. İhsani'nin kitabevinin vitrininde iri harflerle yazılmış koskoca bir afiş... "Şu karının dırdırından et idim kemiğe döndüm..." diye başlayan bir şiir..

Meydanın dolmuş şoförleri, tostçuları, gazete bayileri v.s. bu afiş üzerine alaylı yorumlar yapıyordu.

Yaşar Kemal'e telefon ettim

- Yaşar, partinin İstanbul milletvekili adayı Cağaloğlu Meydanı'nda öyle bir afiş asmış ki, bence ucu partiye de dokunur.

Yaşar hemen geldi. Afişi de görmüş, öfkelenmişti.

- Hemen İhsani'yi buraya çağıralım, sen parti yöneticisi, ben de Ant yöneticisi olarak konuşalım. Bu rezalete hemen son versin...

Yaşar'ın telefonu üzerine İhsani hemen geldi. Yaşar lafı uzatmadan konuya girdi:

- İhsani olarak ne haltedersen et... Ama sen seçimde partinin milletvekili adayıydın. Senin bu tavrın partiyi de, genelde sosyalist hareketi de güç durumda bırakıyor. Bu afişi hemen kaldırmalısın.

- Ama siz benim bu kadından neler çektiğimi bilemezsiniz.

- Herkesin karısından ya da kocasından bir çektiği ola-

bilir. Ama TİP milletvekili adayı olmuş bir kimse bunu yaygara konusu yapamaz. Bu afişi ya hemen kaldırırsın, ya da bizimle de, partiyle de hemen selamı sabahı kesersin.

Afiş kaldırıldı, ama İhsani'yle ilişkilerimiz hayli serinleşti.

Sanıyorum bir yıl kadar sonraydı.

İhsani, yanında geleneksel giyinmiş bir bayanla tekrar Ant'a geldi, doğrudan benim büroma daldı:

- Erenler, biliyorum sen yine bana kırgınsın... Ama bu kez farklı. İşte Sinem Bacı... Biliyorsun, Güllüşah'tan az çekmedim. Şimdi çok mutluyum.

İhsani Çekmece Gölü kıyısında bir evde oturuyordu.

- Sabahları tüfek sesiyle uyanıyorum. Sinem gölde uçan bir ördek indiriyor, kahvaltıyı ördek kızartmasıyla yapıyorum...

İhsani'nin bu yeni mutluluğu ne kadar sürdü, bilmiyorum. Ama biliyorum ki İhsani ömrünün sonuna kadar hep solda, halkının ozanı olarak kaldı. Sinem Bacı ise ilerideki yıllarda Kızıldere türküsüyle, sayılı kadın halk ozanlarımızdan biri olacaktı.

Ant Dergisi'nde sık sık görüştüğümüz halk ozanlarından biri de, yıllar sonra Sivas'taki Madımak yangınında yaşamını yitiren Aşık Nesimi'ydi. Zaman zaman eşi Dilber Bacı da Nesimi'yle birlikte gelir sohbetlerimize katılırdı.

Nesimi'yle tanıştığım günü hiç unutamam. Türkiye İşçi Partisi'nin ilk örgütlenme yıllarıydı. Partinin etkinliği ve örgütlenmesi hızla gelişiyordu ama, parti toplantılarına yapılan saldırılar, hükümetin uyguladığı baskılar yüzünden genel merkeze gelen gidenin sayısı zaman zaman son derece azalıyor, her an yeni bir baskına uğrama endişesi içinde, başta Genel Başkan Aybar olmak üzere, gece yarılarına kadar kalarak kaleyi korumaya çalışıyorduk. Bu ortamda partiye her yeni başvuru, hele başvuran bir işçiyse, bizlere büyük moral güç veriyordu.

Bir akşam parti programını tartışmak üzere toplantıdayken kapı çaldı. Genel Merkez'in güvenliğini sağlamakla gö-

revli Talat, gözetleme deliğinden gelenin kim olduğunu yokladıktan sonra kapıyı açtı. Karşımızda mavi tulumlu bir işçi duruyordu. Bir elinde de curası... Kadirli'den tanıdığı Yaşar Kemal'in aracılığıyla İstanbul'da bir fabrikaya işçi olarak girmiş, ama bir grev hareketinde başı çekenlerden olduğu için işten atılmıştı. Bunun üzerine sadece sendikal mücadeleyle yetinmeyip işçi sınıfının siyasal mücadelesinde de yeralmağa karar vermişti.

İşte 1968'de kurulan Halk Ozanları Derneği'nin de ilk genel sekreteri de Aşık Nesimi'ydi.

*

Ant'ın o günlerde özellikle gençlik kesiminde büyük yankı yaratan bir yayını, bir süre önce Bolivya'da katledilmiş olan Ernesto Che Guevara üzerine Mekin Göncnç'in hazırladığı yazı dizisiydi. Türkiye'de devrimci kuruluşların organize ettiği "NATO'ya Hayır" kampanyası bağlamında 2 Nisan 1968 tarihli sayıda yayınlamağa başladığımız diziyle birlikte bir de Che posteri vermiştik.

Kimseye boyun eğmediği, süper güçlerin ezilen üç kıta halklarının sorunları karşısındaki ilgisizliğini eleştirdiği için Che, Çin tarafından olduğu gibi Sovyetler Birliği tarafından da maceraperestlikle suçlanıyordu.

Dönemin en etkin sol dergisi olduğumuz için bizi sık sık ziyaret eden Sovyet basın ataşeleri ve gazetecileri de, dergimizde Che'ye bu denli yer verdiğimiz için bize mesafeli davranmaya başlamışlardı.

Hiç unutmuyorum, bir gün dergiyi hazırlarken Sovyet basın ataşelerinden Popof çıkageldi. Kendisi 2. Dünya Savaşı'nda albay olarak büyük kahramanlıklar göstermiş inançlı bir komünistti. İyi bir satranç oyuncusuydu, misyonunun Che konusundaki olumsuz tavrına rağmen ilişkilerimiz son derece dostçaydı. Moskova'ya tayini çıktığı için vedalaşmaya gelmişti.

Uzun uzun sohbet ettikten sonra hüzünlü bir şekilde vedalaştık. Odadan çıkıp merdivenlerden inmeye başlamıştı ki bir anlık tereddütten sonra geri döndü.

- Ayrılmadan önce sana mutlaka bir şey söylemem gerekiyor.

Şaşırmıştım. Birden benim büromun arkasındaki duvara doğru ilerledi. Duvarda Ant ilavesi olarak verdiğimiz Che posteri asılıydı. Onu göstererek:

- Resmen kim ne derse desin, ben Che'nin büyük bir insan, büyük bir devrimci olduğunu biliyorum, kendisine büyük saygım ve sevgim var. O gerçek bir komünistti.

Gözleri dolu doluydu. Beni sıkısıkıya kucakladıktan sonra:

- Bunu bilmeni istedim. Haydi yoldaş, tekrar elveda...

*

Ant'ın yayını artık savcıların boy hedefi haline gelmişti. Bir süre önce sorumlu müdürlüğü benden devralan Yaşar Uçar, hakkında talep edilen cezalar 74,5 yıla yükseldiğinden bu görevden ayrılmak zorunda kaldı, Mayıs 1968'den itibaren sorumluluğu Alpay Kabacalı üstlendi.

Ama Ant dâvaları daha sonra da Yaşar Uçar'ın peşini bırakmadı. 12 Mart darbesinden sonra gözaltına alındığında özellikle Ermeni kökenli olduğu için büyük işkenceye uğradığını, askerlikte de bir yüzbaşının hakaretlerine dayanamayıp bu subayı tek yumrukta yere yıktığını ölümünden sonra arkadaşları tarafından kendisi için yazılan yazılardan öğrendim.

Bir yandan özelde Ant'ı yaşatmak için çabalarken, genelde de basın özgürlüğünün genişletilmesi, medyanın egemen çevrelerin kontrolünden kurtarılması için yoğun bir mücadele veriyordum.

Derginin son sayfasında her hafta basındaki rezaletleri, kirli pazarlıkları, sol ve demokratik güçlere karşı provokas-

yonları sergiliyor, Anadolu'da büyük olanaksızlıklar içinde fikir mücadelesi veren yerel basını destekliyor, sesini duyurmaya çalışıyorduk.

Mayıs 1968 sonunda Abdi İpekçi'den bir davet aldım. AP iktidarının basın özgürlüğünü sınırlamak için yeni yasal önlemler hazırlaması üzerine Gazeteciler Cemiyeti ve Türkiye Basın Enstitüsü, basının kendi kendini kontrolünü sağlamak amacıyla Basın Sarayı'nda dört günlük bir seminer düzenlemişlerdi. Benim de katılmamı istiyordu.

İpekçi mutlaka iyi niyetliydi, bu konuda ortak bir deneyimimiz de vardı. İkimiz de 27 Mayıs'tan sonra kurulan Basın Şeref Divanı'nın üyelerindendik. Ancak tiraj ve kâr peşinde koşan büyük gazetelerin sabotajları sonucu bu kuruluş başarısızlığa uğramıştı.

Konferansa çeşitli ülkelerden gazeteciler davet edilmişti ama, katılımcılar arasında, tüm basın dâvalarında gazetecilerin mahkumiyeti lehinde fetva veren Prof. Sulhi Dönmezer gibi gedikli bilirkişiler de vardı. Toplantının sonuncu günü konuşan Dönmezer, gönüllü olarak kurulmuş teşekküllerin başarısızlığı karşısında, kanuna dayalı bir Basın Barosu ya da Yüce Basın Divanı kurulmasını önerince söz aldım.

- Avrupa'dan gelen meslekdaşlar bilmezler ama, hatırlatmak zorundayım, dedim. Burada benden önce konuşan kişi, yüzlerce gazeteci hakkında sürekli "hapsedile" fetvası veren bir basın ve özgürlük düşmanıdır. Böyle bir toplantıda bu kişiye konuşma olanağı verilmesi tek kelimeyle skandaldır.

Ardından da medya büyük sermayenin kontrolu altında kaldıkça bu yeni kendi kendini kontrol mekanizmasının da büyük gazetelere asla söz geçiremeyeceğini, olsa olsa bu yeni girişimle sol ve demokrat medyaya karşı yeni bir baskı unsuru yaratılmış olacağını söyledim.

Bunun üzerine cemiyet başkanı Burhan Felek kürsüye geldi, benden "Doğan evladım" diye bahsederek görüşlerimi çürütmeye çalıştı.

Tekrar kürsüye gelerek:

- Sayın Felek, ben sizin evladınız falan değilim, başkanı bulunduğunuz cemiyetin eşit haklara sahip bir üyesiyim ve de özgür bir gazeteciyim. Dile getirdiğim gerçekleri pederşahi lafebeliğiyle örtbas edemezsiniz, dedim.

Yaptığım konuşmayı, Gazeteciler Cemiyeti Genel Sekreteri Mustafa Yücel dahi alkışlayarak karşılayanlar arasındaydı.

Toplantı sonunda Abdi İpekçi de yanıma geldi:

- Doğan, çok güzel konuştun. Felek'e karşı sert konuştun ama tesbitlerine de katılıyorum, dedi. Tesbitlerde beraberiz ama çözümde ayrılıyoruz. Daha önce Milliyet'te birlikte çalışırken de ayrı düşmüştük.

- Sence nerede ayrılıyoruz?

- Çok iyi biliyorsun, sen devrimcisin, bense evrimciyim.

*

Ant'ın yakında kitap yayınına başlayacağını 14 Mayıs 1968'de derginin son sayfasını tamamen kaplayan bir ilanla okurlarımıza duyurduk. İlanda Yaşar Kemal'in tüm eserlerinin de bundan böyle Ant tarafından yayınlanacağı vurgulanıyordu.

2 Haziran 1968'de yapılan kısmi Senato ve milletvekili seçimlerinde Demirel'in AP'si yüzde 8,38, Ecevit'in CHP'si yüzde 1,21 oranında gerilerken TİP yüzde 2,84 fark yaparak oy oranını yüzde 5,25'e çıkartabildi.

Ama TİP yönetiminin baştan beri gençliğe gereken önemi vermemesi, tüm parti çalışmalarını iyiden iyiye parlamenter çerçeveye hapsetmesinden dolayı toplumsal mücadele dinamikleri artık parti dışına kaymağa başlamıştı. Görece oy artışı dahi bu yönelişi durdurmaya yeterli değildi.

MHP komandoları, ümmetçiler hemen hergün devrimci gençlere saldırıyor, gözaltı, işkence birbirini izliyordu. Bugünkü robocob'ların öncülleri olan, başlarındaki kasklarından

ötürü gençlerin "fruko" adını taktıkları toplum polisleri de İçişleri Bakanı Sükan'dan aldıkları yeşil ışıkla sürekli devrimci öğrenci avındaydı.

Ant'ın ilk iki kitabı, Che Guevara'nın *Savaş Anıları* ile Emile Burns'ün *Marksizmin Temel Kitabı*, Türkiye'de yeni bir devrimci dalganın başladığı günlerde yayınlandı.

Bu iki kitabın çıkışını anons ettiğimiz 18 Haziran 1968 tarihli Ant'ın kapağında "Boykot: Gençlik üniversite yönetiminde söz hakkı istiyor" sloganı ve rektörlüğü işgal eden gençlerin bir fotoğrafı yeralıyordu, iç sayfada da Deniz Gezmiş'in başını çektiği öğrenci yürüyüşünün ünlü fotoğrafı...

Benim gibi sendikal, toplumsal mücadele saflarına 50'lerin ortalarında katılmış olanlar için 68 tek başına bir başlangıç değil, uzun bir kavga sürecinde önemli bir kilometre taşıydı.

Aynı sayının başyazısında şöyle diyordum:

"Gençler ne istiyor? İstekleri, bugün bütün dünya gençliğinin ortaya attığı isteklerden farklı değil. Halkın parasıyla okuyan gençler olarak halka dönük bir öğrenim yapılmasını, yönetimde kendilerine söz ve oy hakkı verilmesini istemektedirler. Boykot hareketleriyle bu reformların gerçekleşmesi sağlanabilir mi? Buna ilk anda verilecek cevap olumsuzdur. Çünkü, üniversite sorunlarının çözümü büyük ölçüde Türkiye'de mevcut anayasa dışı düzenin değişmesine bağlıdır; herşeyden önce bir siyasi iktidar, bir planlama konusudur. Devletin bütün kaynakları belli çıkar çevrelerini temsil edenlerin elinde bulundukça, Türkiye ekonomisi için halka dönük bir planlama yapılmadıkça, eğitim ile toplumsal ve ekonomik hayat arasında bir armoni sağlanmadıkça 'halka dönük' bir üniversite öğreniminin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. O halde öğrenciler, ellerini kollarını bağlayıp, düzen değişinceye kadar bekleyecekler midir? Hayır... Gençlik hareketlerinin önemi de buradadır. Üniversitedeki boykotlar, halka dönük bir eğitimin bugünden yarına gerçekleştirilme-

sini sağlayamayacaktır ama, böyle bir eğitimin gerçekleşmesi için gerekli toplum düzeni değişikliğinde en önemli etkenlerden biri olacaktır."

Avrupa'da 68 patlamasının fitilini yakan, devrimci öğrenci lideri Kızıl Rudi'nin Berlin'in batı kesimindeki Kurfürstendamm'da 11 Nisan 1968'de güpegündüz vurulmasıydı. Öğrenci eylemleri, üniversite işgalleri bu olaydan sonra İtalya'ya, Fransa'ya sıçramıştı. Türkiye'de ilk üniversite boykotu ise, tam iki ay sonra, 11 Haziran günü Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde, ertesi gün de İstanbul Hukuk Fakültesi'nde patlak vermişti.

Bu iki aylık sürede Ant bürosu'nda saatlerce ülke sorunlarını tartıştığımız devrimci öğrenci liderlerinin gelişmeleri nasıl dikkatle izlediklerini, sırf modaya uymuş olmak için benzer eylem koymaktan nasıl kaçındıklarını çok iyi anımsıyorum. Çünkü hepsi zaten kavganın içinde, ön safındaydılar.

Rudi'nin vurulmasından haftalarca önce Deniz Gezmiş, Mehdi Başpınar, Rıfat Çaldırık, Raif Ertem, Bozkurt Nuhoğlu, Mustafa Lütfü Kıyıcı, Mustafa Gürkan, iktisadi ve ticari ilimler öğrencilerinin uluslararası derneği AIESEC'in İstanbul'daki toplantısında Devlet Bakanı Seyfi Öztürk'ü protesto ettikleri için tutuklanmışlar, adliye mahzenlerinde lastik hortumlarla dövülerek işkenceden geçirilmişlerdi.

İbrahim Kaypakkaya'yı anımsıyorum. Ant'a sık sık gelirdi, siyasal ve sosyal konularda sohbet ederdik. Rudi'nin vurulmasından bir kaç hafta önce, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nda fikir kulübü kurdukları için arkadaşlarıyla birlikte okuldan atılmıştı. Bunun üzerine yine Ant'a gelmiş, daha örgütlü, daha sonuç alıcı mücadelelere hazırlandıklarını büyük bir coşkuyla anlatıyordu.

Rudi'nin vurulduğu duyulduktan sonra Harun Karadeniz Ant'a verdiği demeçte şöyle diyordu: "Gençlik liderleri toplumların sosyal, ekonomik yapısına göre farklı nitelikler taşır. Batı gençliği ve onun liderleri, az gelişmiş ülke genç-

lerine kıyasla, belirli bir refah içindedir. Bunların yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmeleri kendi isteklerine bağlıdır. Az gelişmiş ülkelerin gençligi ise, Batı gençliğinin aksine kendisinin ve ülkesinin geleceğinden endişelidir. Bu gençlik için, yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmek ve onları çözüme doğru götürmek kaçınılmaz bir zorunluluktur."

Mayıs ortalarında Abidin Dino'nun Paris'ten yolladığı notları yayınladık: "Kızlar ateş gibi, oya işlercesine kaldırım taşlarını söküyorlar tıkır tıkır... Kapıcı karıları gençlerden yana, bence iktidar tehlikede!"

İstanbul'da 68 isyanının eğitim boykotu aşaması 25 Haziran'da sona erdi. Günlerdir üniversite damlarında nöbet tutan Ragıp Zarakolu, Ant'ta yayınlanmak üzere boykot eylemini şiirselleştiren o çok sevdiğim notlarını getirdi:

"Rektörün blöfü yenildi ve muhatap olarak alınma sağlamlaştı... Günlerdir bahçede çalan davul zurnanın uğultusu ve halay çekenlerin görüntüsü kafamda... Ve her sabah, bazen eşsiz olan güneşin doğuşları... Sabahın serinliği ve sessizliği... Sabah erkenden işlemeye başlayan tezgahlar...

"Emekçilerin uyanışı!"

Fransa'daki öğrenci hareketi çoktan işçi hareketiyle kaynaşmıştı. De Gaulle iktidarı gidiciydi.

Türkiye'de de sendikacılarla gençler arasında bir diyalog başlıyordu. Maden İş'ten Kemal Türkler'le, Şinasi Kaya ile, Lastik İş'ten Rıza Kuas'la, daha birçok sendikacı dostlarla kah sendika lokalinde, kah Ant Bürosu'nda, kah Kazancı Yokuşu'ndaki evimizde sabahlara kadar tartışıyorduk. Hepsi de aynızamanda TİP yöneticisiydi. Ama işçi lideri olarak yeni gelişen dinamiklerin farkındaydılar, soruyorlar, tartışıyorlardı.

Öğrenci hareketi artık "Ordu-Gençlik elele"'yi aşmaya yöneliyordu.

9 Temmuz 1968 tarihli Ant'ın kapağı:

"İşçi gençlik elele!"

Sarı sendikacılık oyunlarına karşı İstanbul'da Derby Las-

tik fabrikasını işgal ediyordu işçiler. İşgalin ikinci günü İstanbul Teknik Üniversitesi İşgal Konseyi oradaydı. Harun Karadeniz işçilere sesleniyordu:

"Bu halkın evlatları olan bizler, halka dönük düzeni kurana dek çalışacağız. Bugün burada sizin yanınızdayız. Gerektiğinde yine geleceğiz ve her hareketinizde sizinle beraber olacağız!"

Saflaşma giderek netleşiyordu.

*

18 Temmuz 1968...

Demirel'in polisleri, Akdeniz'de hiçbir limana giremeyen Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'a gelişini protesto eden devrimci gençleri sindirmek için bir gece yarısı Gümüşsuyu'ndaki Teknik Universite'yi basarak Vedat Demircioğlu'nu komaya soktular.

Ertesi gün Yaşar Kemal'le birlikte üniversiteyi ziyaret ederek gençlerle röportaj yaptık. Yaşar'ın röportajının başlığı: "Bu kanın hesabı ergeç sorulacak!" Benim yorumumun başlığı: "Bu bir ulusal kurtuluş savaşıdır!" Ant'ın kapağı ise: "Kanlı İmha Planı".

O sırada tüm sağcı-ümmetçi yazarlar gibi sıkmabaşıyla İslam'ın dişi mücahidi olarak mangalda kül bırakmayan Şule Yüksel Şenler de 22 Temmuz 1968 tarihli *Bugün*"e Ant'ı hedef gösteriyor: "Her sahifesi işçiyi, köylüyü, esnaf, memur, talebe ve halkı hükümete, düzene, zengine, patrona ve NATO'ya karşı tahrik ve isyana teşvik edici yazılarla dolu sol cenahın en cüretkâr neşir organı olan ANT Mecmuası memleketimizde cereyan eden müessif hadiselerin başlıca müsebbibi, kışkırtıcısı ve hazırlayıcısıdır."

Devlet artık devrimci gençliğe karşı alenen terörist bir saldırıya geçmişti. Bu durumda gençliğin pasif kalması, direnmemesi, protesto eylemlerine girişmemesi mümkün değildi.

TİP yönetimi bu direnişe önderlik etmek yerine, "provokasyona düşmeyelim" anlayışıyla kendisine yakın FKF üyesi gençlerin direniş eylemlerine katılmasını yasaklıyordu.

Aybar'ın olaylar karşısında gençlere, protesto eylemlerine girmektense tepkilerini karşılaştıkları Amerikalılara sert bir yüz ifadesiyle bakarak göstermeleri talimatını vermesi bardağı taşıran damla oldu. "Bakış talimatnamesi" gençler arasında artık bir espri konusuydu.

Teknik Üniversite baskınına tepki olarak Dolmabahçe'ye yürüyüşe geçildiğinde, parti merkezi kendisine yakın gençlere bu eyleme kesinlikle katılmamaları talimatını vermişti. Bu yüzden gençlerin bir kısmı TİP İstanbul İl Merkezi'ne komşu olan Ant Bürosu'nda toplanmışlar, pasifize edilmenin ezikliği içinde parti yönetimine tepkilerini dile getiriyorlardı.

Vedat Demircioğlu 24 Temmuz sabahı hastanede can verdiğinde ayrışma daha da hızlandı. Cenaze töreninin büyük bir devrimci gösteriye dönüşmesinden korkan polis Vedat'ın tabutunu bilinmeyen bir yere kaçırdı, bunun üzerine üniversiteli gençler temsili bir tabutla Cağaloğlu'nda protesto gösterisi yaparak polisle çatışmaya girdiler. Buna karşılık FKF'li gençler İstanbul Valiliği önünde bir oturma eylemi yaptılar, oturmalarıyla birlikte de polis tarafından derdest edilerek polis taşıtlarına doldurulduldular. Bu pasifist eyleme isteksiz katılan gençlerin kendileri bile bu eylemi daha sonra ironik bir biçimde "bıldırcın operasyonu" diye adlandıracaklardı.

Vedat'ın ölümü üzerine yayınladığımız Ant'ın kapağındaki slogan "Bu cinayetin hesabı sorulacak!", benim yorumumun başlığı ise "Faşizmin ayak sesleri!" idi.

Derginin çıktığı gün Ruhi Su telefon etti:

- Doğan, Vedat'ın ölümü karşısında halkın sanatçısı olarak suspus kalmam mümkün değil. Demircioğlu için bir marş besteledim. İstersen devrimci gençlerle temas kur, sizin evde toplanalım, bu marşı kendilerine bizzat öğretip söyleteyim.

Osman Saffet Arolat derhal arkadaşlarıyla temas kurdu. O akşam bizim Kazancı Yokuşu'ndaki dairemizde 20-30

kadar gençle birlikteydik. Aralarında henüz ismi duyulmamış olan Rahmi Saltuk da vardı, sazıyla gelmişti. Ruhi Su'yla birlikte onun bestelediği bir direniş türküsünü ilk kez söyleyecek olmanın coşkusu içindeydiler.

Demircioğlu bir değil
Halkımız gibi çoğul
Belki siz de gördünüz
Geliyor çağıl çağıl

Yedi kıtadan oluşan türkünün tekrar tekrar söylenmesi gece yarısına kadar sürdü, ne ki türkü gençleri pek sarmadı. O sırada gençler arasında daha devrimci içerikli ve daha ajitatif ritmdeki marşları hep bir ağızdan gür sesle söylemek günlük yaşamın bir parçasıydı.

Ruhi Su teşekkür edip vedalaşarak gittikten sonra bir iki dakika süren bir sessizlik oldu. Ardından bir gök gürlemesi gibi ünlü Avusturya işçi marşı bütün binayı sarsmaya başladı:

Hayat denilen kavgaya girdik
Çelik adımlarla yürüyoruz
Biz bu karanlık yolun sonunda
Doğacak güneşi görüyoruz

Ve ardından diğer işçi sınıfı marşları...

*

Ant'ın yeni kitapları olan Stokley Carmichael'ın *Siyah İktidar*'ını ve Che Guevara'nın *Gerilla Günlüğü*'nü bu ortamda yayınladık. Yaşar Kemal'in Ant'ta yayınlanan ilk kitabı ise *Ortadirek*'in yeni baskısıydı.

Siyah İktidar'ın çevirisini Can Yücel yapmıştı. Can esasen uzun süredir Ant'a haftalık fıkralar yazıyordu. Kendisini yakından tanıyanlar bilir, kendisiyle işbirliği hem son derece keyifli hem de o kadar sorunluydu.

Ant'ı normal olarak cumartesi gecesi baskıya sokuyorduk. Mürettiphane ve matbaa kendimize ait olmadığı için anlaşmada belirlenen takvime saati saatine uymak zorundaydık, yoksa derginin çıkmaması tehlikesi vardı. Cumartesi günü son olarak ben haftalık yorumu yazıyordum ve dergi öğle üzeri bağlanıyordu. O andan itibaren dünya yıkılsa dergiye bir şey koymanın olasılığı yoktu.

Normal olarak fıkrasını hafta içinde getirmiş olması gerekirken, Can bazen ortalıkta görünmez, onun köşesine bir başka yazı koyardık.

Bunu çok iyi bildiği halde Can bazı cumartesi günleri öğleden sonra elinde fıkrasıyla benim büroyu basar, dergiye koymam için kıyameti koparırdı:

- Bak Doğan, bu fıkra çok önemli, mutlaka yayınlanmalı.

- Önemli olduğu muhakkak da, bu saatten sonra bağlanmış sayfaları bozduramam...

- Sen istersen yaptırırsın. Yoksa kapının önüne yatar, bir daha da kalkmam.

Kendisini öylesine severdik ki, İnci de binbir bahane öne sürerek mürettiphaneyi ikna eder, Can'ın yazısının yayınlanmasını sağlardı.

Kendisine *Siyah İktidar*'ın çevirisini emanet edeceğimiz gün Can hayli içkili gelmişti. Çeviriye belli bir avans da ödediğimiz için yayınevinden çıktıktan sonra mutlaka bir yerlere gidip içmeye devam edebilirdi. Kitabın orijinali tek nüshaydı, Tilda kitabı kaybetmesinden endişeleniyordu.

Can kitabı aldıktan sonra tam ayrılacağı sırada Yaşar, "Dur hele!" dedi, kitabı Can'ın beline sokup belkemeriyle sıkıştırarak sağlama aldı.

Çevirmen ve yazarlarla anlaşmaları Tilda yapıyordu. Yayınevini kurarken telif haklarını ve çeviri ücretlerini yayın piyasasındaki ortalamanın üstünde ödemekte anlaşmıştık. Ama çeviriler konusunda yine de pazarlık yapmaktan kendini alamazdı.

Tilda *Siyah İktidar* çevirisi için forma başına ne kadar

istediğini sorduğunda Can'ın verdiği rakam nerdeyse piyasadaki tarifenin iki misliydi.

- Olur mu Can?

- Niçin olmasın? Bal gibi olur! Size dost fiyatı... Herkese 125, size 250...

Ve de Can'a çeviri bu fiyattan verildi.

O günlerde sanıyorum Hüseyin Baş, Paris'e yaptığı bir seyahatten dönüşünde birçok kitapla birlikte Che üzerine İspanyolca iki parça içeren 45'lik bir plak getirmişti. Plağın bir tarafında ünlü gerillacıya övgü dolu bir ağıt vardı: *Hasta Siempre Comandante.*

Bunu mutlaka Türkçeye çevirtmeliydik. Can haftalık fıkrasını getirdiğinde plağı dinlettik ve sorduk:

- Çevirmeye var mısın?

- Hem de nasıl? Bir akşam size gelirim, hem birlikte tekrar tekrar dinler, hem de çeviririz.

Haftalar geçti, Can'ın geleceğinde iyice umudu kesmiştik.

O günlerde polis öğrenci avını bütün hızıyla sürdürüyordu. Ant'a daha sık uğramaya ve yazı yazmaya başlayan FKF kurucularından Osman Saffet Arolat da polisin başlıca hedeflerinden biriydi. Yine polisin peşine düştüğü bir gün bir süre gizlenmek için bizim Kazancı Yokuşu'ndaki eve gelmişti. Polis izini sürüp bizde bulunduğunu öğrenmiş olabilirdi. Bu nedenle diken üzerindeydik.

Gece yarısına doğruydu ki, merdivenlerde büyük bir gürültü koptu.

- Tamam, evi basıyorlar, diyerek Osman'ı arka odalardan birindeki bir dolaba sakladık. Bizim daire asansörsüz 5. kattaydı. Dairenin kapısını açarak gelenleri beklemeye başladık.

Hayır, gelenler polisler falan değildi, Can Yücel arkasında kim olduğunu farkedemediğimiz bir kişiyle birlikte bir sağa bir sola yalpalayarak merdivenleri tırmanıyordu. Belli ki ikisi de içkiliydi.

- İste sözümde durdum, geldim. Bu da Ömer Uluç...

Önce gelenin Can olduğunu haber verip Osman'ı rahatlattık. Ömer Uluç içkiye Can kadar dayanıklı olmadığı için bir koltuğa oturur oturmaz sızıp uyuklamaya başladı.

Biraz günlük konulardan konuştuktan sonra Can,

- Hemen Commandante'yi çevirmeye başlayalım, dedi. Ama çalışırken yanımda bir şişe de konyak isterim.

O geceyi hiç unutmuyorum.

Gece yarılarına kadar açık komşu bakkaldan hemen bir şişe konyak getirtip açtıktan sonra plağı pikaba yerleştirip çalmağa başlıyoruz. Yanımda da çeviriyi not alacağım bir tomar kağıt. Can'ın elinde de şarkının İspanyolca ve Fransızca sözleri yazılı plak kapağı.

İlk dörtlüğü ve onu izleyen nakaratı büyük bir huşu içinde dinliyoruz.

Aprendimos a quererte
Desde la histórica altura
Donde el sol de tu bravura
Le puso un cerco a la muerte
Aqui se queda la clara
La entrañable transparencia
De tu querida presencia
Comandante Che Guevara

Can "Dur hele," diyor, pikabın kolunu kaldırıyorum.

Önce mırıltı halinde, daha sonra güçlenen bir sesle Türkçe bir şeyler öyledikten sonra nakaratı tamamlıyor:

Çetebaşı Çetebaşı
Çetebaşı Che Guevara
Ekmeğinle zeytininle,
Zeytininle ekmeğinle...

- İyi de Can, burada ekmekten, zeytinden bahsedilmiyor.

- Bahsedilmese de, öyle demek istemişlerdir. Doğrusu budur.

Can tabii ki yabancı şiirleri Türkçe'ye büyük bir ustalıkla kazandırmış dev bir sanat adamı. Mutlaka bir bildiği var, tartışmak ne haddimize.

Ama kendisi de çeviriden pek memnun kalmamış olmalı ki:

- Al baştan diyor.

Pikap kolunu en başa alıyorum. İki dörtlüğü dinledikten sonra, tekrar aynı çeviri:

Ekmeğinle zeytininle,
Zeytininle ekmeğinle...

Yine tatmin olmuyor.

- Al baştan!

Bu sahne en azından on kez tekrarlanıyor.

Osman zaten polis takibinden kaçmaktan bitkin, dayanamıyor, yatmaya gidiyor.

İnci bir saat kadar daha dayanıyor. Sonra o da çekilip gidiyor.

Ömer Uluç zaten horul horul uyumakta...

Bir iki saat daha al baştan yaptıktan sonra,

- Can, diyorum, sen de yorgunsun, ben de... Üstelik sabah erken Osman'ı polisin eline düşmeden Maden İş Sendikası'na teslim edeceğiz. Artık uyuyalım, çeviriye başka bir gün devam edersin.

Belli ki onun da canına minnet...

Sabah alelacele kahvaltı ettikten sonra bir taksi tutup içine doluşuyoruz. Önce Kabataş İskelesi'ne uğrayıp Can'ı ve Ömer'i Anadolu yakasındaki evlerine uğurluyoruz. Ardından Osman'ı Cağaloğlu'ndaki Maden İş Sendikası'na teslim ediyoruz. İçimiz rahat...

İki gün sonra Hüseyin Baş yazısını getirdiğinde soruyor:

- Yahu Can'dan haberiniz var mı? İki gündür Ömer Uluç'la birlikte kayıplara karışmışlar. Ömer'in karısı, çocuğunu Güler'e bırakmış, meyhane meyhane ikisinin izini bulmaya çalışıyormuş.

- Nasıl olur, biz onları iki gün önce Kabataş İskelesi'nde bırakmıştık. Çoktan eve gitmiş olmalılar...

Kayboluşun esrarı ertesi gün çözülüyor.

Her ikisi de tam arabalı vapura bineceklerken Can,

- Boşver yahu, demiş, şimdi eve gidip de "nerde kaldınız?" diye karı dırdırı mı dinleyeceğiz? En iyisi biz yine Beyoğlu'na çıkalım.

Çıkış o çıkış...

*

Sol harekette Milli Demokratik Devrim - Sosyalist Devrim kamplaşması özellikle gençlik liderlerinin ve hattâ bazı genç sendikacıların partiden uzaklaşmaları nedeniyle giderek daha belirginleşiyordu. Sosyalist devrime ancak belli aşamalardan geçtikten sonra ulaşılabileceği görüşü bana daha mantıklı görünmekle birlikte Kemalist ve militaristlerle neredeyse teslimiyete varan bir ittifakın sol hareketi dönüşü olmaz bir çıkmaza sürükleyeceğinden endişelendiğim için MDD hareketine mesafeliydim.

TİP yöneticilerinin karşıya aldığı eski TKP liderlerinden Reşat Fuat Baraner'in ölümü üzerine bu kesimle daha yapıcı bir diyaloga girmeğe karar verdim. Baraner, daha önce bir günlük gazetede birlikte çalıştığımız romancı Suat Derviş'in eşiydi. Bu nedenle dolaylı bir ilişkimiz vardı.

Yaşar'ın aracılığıyla yine TKP'nin önde gelen simalarından Müntakim Öçmen'den Baraner için bir yazı yazmasını istedik.

Baraner'in Şişli Camii'nde yapılan cenaze töreni ilk kez eski TKP liderlerinin ve militanlarının bir araya gelmesine, bizim de kendilerini daha yakından tanımamıza vesile oldu.

Cenaze töreni bizim kuşak solcuları için hayli şaşırtıcıydı. Bizler dinsel töreni cami avlusunun gerilerinde izlerken Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı hiç tereddütsüz imamla birlikte tabutun başında cenaze namazına durdular.

Daha sonra da cenaze hepimizin katılımıyla büyük bir kafile halinde Zincirlikuyu Kabristanı'nda toprağa verildi.

Sol içi bölünme TİP taraftarlarıyla TİP karşıtları arasında sürüp giderken, Ağustos 1968'de Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üyesi ülkeler askerlerinin Çekoslovakya'yı işgal etmesi üzerine bu kez doğrudan doğruya parti içinde hiç beklenmedik yeni bir bölünme patlak verdi.

Olaylar üzerine Çek Dramı kapağıyla yayınladığımız 27 Ağustos 1968 tarihli Ant'ta "Yine de sosyalizm" başlıklı Yorum'da şöyle diyordum: "Kremlin yöneticileri kendi görüşleri açısından ne kadar haklı olurlarsa olsunlar, bir başka ülkeyi işgal etmeğe hakları yoktur. Kaldı ki bütün biçimsel kuralların dışında, bu işgal hareketi sosyalist anlayışa aykırıdır." Yaşar Kemal'in ve Can Yücel'in yazıları da bu çizgideydi. Aynı sayıya koyduğumuz yazısında Aybar da işgali eleştirerek "Bütün bloklara hayır!" diyordu.

Aslında TİP yönetimindeki herkesin ilk tepkisi, Boran başta olmak üzere, Sovyet müdahalesini eleştirmek şeklindeydi. ABD emperyalizmine karşı mücadeleyi ön plana koymuş olan bir partinin, bu müdahaleye karşı da tavır koymasından daha doğal bir şey olamazdı.

Ne ki, Çekoslovakya olaylarını izleyen gelişmeler, özellikle de Aybar'ın bu olayları gerekçe göstererek sık sık "güler yüzlü, insancıl sosyalizm" vurgulaması yapmağa başlaması, parti içinde bir süreden beri oluşmakta olan iktidar kavgasına ideolojik bir kılıf geçirilmesine olanak sağladı.

1965 seçimlerinde TİP milletvekillerinin büyük kısmının "milli bakiye" sisteminden yararlanarak seçilebildikleri herkesin malumuydu. Ama Meclis çoğunluğunun sırf parlamentodeki sol muhalefeti yoketmek için milli bakiye sistemini kaldırmasından sonra yaklaşan 1969 seçimlerinde TİP'in iki ya da üçten fazla milletvekili çıkartamayacağını herkes gibi partili milletvekilleri de pek âlâ biliyorlardı.

Gerek Ant'ı ziyarete gelişlerinde, gerekse Ankara'ya gidince Meclis'teki görüşmelerimizde TİP'li milletvekillerinin

büyük kısmı bu konudaki endişelerini açıkça dile getiriyorlardı. Gerçek olan bir şey varsa, milletvekili olmanın sağladığı olanaklar uzun süreden beri çoğu TİP milletvekilini, arada bir Anadolu gezilerine çıkıyor olsalar da, genelde "parlemantarist" bir tutuma sürüklemişti.

Bunlara ek olarak, geçen seçimde milletvekili seçilmemiş olan, ama gelecek seçimde milletvekilliği sırasının artık kendilerine geldiğini düşünen Merkez Yürütme Kurulu üyeleri de belli bir sabırsızlık içindeydi.

Aybar'ın genel başkan olarak Çekoslovakya konusunda verdiği demeçler o güne kadar tüm MYK üyelerinin paylaştığı görüşlere aykırı olmadığı halde, bazı üyeler yaz tatilinin verdiği rehavet içinde kendi özel sorunları üzerine biraz daha yoğunlaşma olanağı bulunca, genel başkana muhalefet ederek kendi isimlerini ön plana çıkartma gereği duymuş olmalıydılar.

Uzun sıcak yaz günlerinin sonuna doğru tatil dönüşü Sadun Aren'in Ant'a yaptığı ziyareti anımsıyorum. Ankara'da bazı genel merkez yöneticileri ve milletvekillerinin yaptığı çıkışlardan o denli uzaktı ki, büyük bir merak ve endişe içinde sordu:

- Yahu Ankara'da bir şeyler oluyormuş. Ne olup bittiğinden senin haberin var mı?

Olup bitenleri bilebildiğim kadarıyla özetlediğimde,

- Desene işimiz zor, dedi. Ben hemen Ankara'ya gidip ortalığı yatıştırmaya çalışayım. Ama Mehmet Ali Bey de, Behice Hanım da "dediğimiz dedik, çaldığımız düdük" havasına girmişlerse bir çözüm bulmak çok zor. Aman siz de Ant'ta bir çözüm bulmaya yardımcı olun.

- Sadun Bey, benim anlayamadığım bir şey var. İlk kongreden bu yana partide bir sürü tasfiyeyi ikisi birlikte yapmadılar mı? Şimdi sıra birbirlerine mi geldi?

- Öyle görünüyor, ama belki de sıra daha önce bana geldi. Bakalım âyine-i devran ne gösterecek?

Ne ki, Ankara'ya döndükten sonra Aren de Boran'ın

başını çektiği muhalefet cephesine katılmakta gecikmedi. Gerekçesi, Aybar'ın parti yetkili kurullarıyla tartışmadan parti adına görüş açıklamakta ölçüyü kaçırmasıydı. Bu gerekçeyledir ki, Aybar'ın açıkladığı görüşlerin partiyi bağlamadığına dair Merkez Yürütme Kurulu'na sunulan bir öngörgeye Behice Boran, Nihat Sargın, Şaban Erik ve Minnetullah Haydaroğlu'yla birlikte imza koymakta tereddüt etmeyecekti.

Bu gelişmeler üzere Ant'ın 29 Ekim 1968 tarihli Yorum'unda iki kanadı da aşağıdaki şekilde eleştirdim:

"Aybar'ın, parti yöneticilerince üzerinde tartışılmamış ve karara bağlanmamış görüşleri partiye mal ederek kamuoyuna açıklaması büyük hatadır. Tepkilere hak vermemek mümkün değildir. Ceberrut devlet yönetimine karşı olduğunu sık sık tekrarlayan Aybar'ın bu demokratik anlayışı, her şeyden önce, başkanı bulunduğu partideuygulaması, bilim kuruluna ve yönetim organlarına saygı göstermesi zorunludur.

"Ne var ki, Aybar'a karşı çıkanların üst organlarda meselcyi koyuş biçimleri ve genel tutumları da yanlış olmuştur. Partinin ilk günlerinden beri Aybar ile birlikte çalışan, onun bütün başarılarına ve bütün hatalarına ortak olan, onun partiye malettiği bugünkü görüşlerine çok yakın görüşlere imza koyan, hattâ ve hattâ birinci ve ikinci kurultay sonrası kendileri gibi düşünmeyen birçok partilinin tasfiyesine genel başkanı zorlayan kimselerin, böyle birdenbire Aybar'a cephe almalarını ve uzlaşmaz tutum takınmalarını kolay kolay izah etmek mümkün değildir."

3. Kurultay'dan önce yapılan son genel yönetim kurulu toplantısındaki tavırlar, Aybar'a karşı çıkanların kişisel tutarlılıklarını göstermesi açısından ibret vericiydi. Dört gün süren tartışmalardan sonra Aybar genel başkanlıktan istifa edeceği tehdidinde bulununca, Behice Boran Aybar'la başkanlık odasında uzun bir görüşme yapacak, ardından da "Genel başkanın geniş izahatından sonra temel noktalarda bir ayrılığımız söz konusu değildir. Aybar'ı destekliyorum. Beraber çalışmamamız için bir sebep yoktur," diyecekti.

Ardından da "Genel Yönetim Kurulu'nun Çekoslovakya'nın işgalini kınayan genel başkanın demeç ve bildirileriyle beraber olduğunu ve bu konuda hiçbir görüş ayrılığı bulunmadığını" açıklayan bir bildiri yayınlanacaktı.

Bildirinin yayınlanmasına oy verenler arasında Behice Boran ve Nihat Sargın da yer alırken, beşli önergenin diğer üç imzacısı, Sadun Aren, Minnetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik kabul oyu vermeyi reddetmişlerdi.

Bu, Boran'ın, Çekoslovakya Olayları patlak verdikten sonraki üçüncü virajıydı. Her zaman olduğu gibi, Sargın da onu izliyordu.

GYK bildirisi partideki gerginliği yatıştırıcı olmaktan uzaktı. Partinin üzerindeki karabulutlar daha da yoğunlaşıyordu.

*

Gençliğin katılımını ve desteğini uzun süredir yitirmiş bulunan TİP şimdi de iç hesaplaşmalarla zaafa uğrarken, Alparslan Türkeş'in genel başkan olmasından sonra *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi* aşırı sağı silahlı vurucu bir güç haline getirmek üzere seferber olmuştu. Parti, eski MBK üyesi Dündar Taşer'in komutasında Bozkurt'ları "komando" olarak yetiştirmek üzere kamplar açıyordu. Bu kamplardan birinin yerini tesbit ederek 3 Eylül 1968 tarihli Ant'ta fotoğraflarıyla belgeledik.

Bozkurtlar o sıralarda Türkiye'nin iki büyük öğrenci federasyonunu, *Milli Türk Talebe Birliği* ve *Türkiye Milli Talebe Federasyonu*'nu ele geçirmişlerdi. CKMP'nin komando kampları da MTTB'nin gençlik kampları görüntüsü altında kuruluyordu.

Daha önce ilerici gençlerin yönetiminde bulunan TMTF de, mahkeme kararıyla yed-i emin olarak sağcı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a teslim edildikten sonra, aşırı milliyetçilerin üssü haline gelmişti. TMTF binası Ant'ın bürosuna çok yakın olduğu için sık sık tehdit ve saldırılara

uğruyorduk. Bu yüzden büroyu değiştirmeye karar verdik ve Kasım 1968 başında aynı sokağın daha gerilerinde bulunan Halil Lütfü Dördüncü'ye ait Tan Apartımanı'nın ikinci katına taşındık. Aynı binada Ulus Gazetesi'nin Ankara Temsilciliği, Habora ve Gün Yayınları'nın büroları da vardı.

O günlerde büyük sosyalist yazar Sabiha Sertel'in sürgünde ölüm haberi geldi. Tan baskınından sonra Türk Devleti'nin adını dahi unutturmak için her yola başvurduğu Sertel'in kişiliğini yine onun kavga arkadaşlarından Müntakim Öçmen kaleme aldı. Sertel'in vatan özlemini dile getiren son mektuplarıyla birlikte yayınladık. Ardından da kendisinin Nazım Hikmet'le ilgili anılarını...

Büyük şairle ilgili bir başka yayınımız da, Kemal Sülker'in kaleme aldığı *Nazım Hikmet'in Polemikleri*'ydi. Ardından da yine Sülker'in hazırladığı *Sabahattin Ali Dosyası*, Alberto Bayo'nun *Gerilla Nedir*'i ve Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır*'ı yayına giriyordu.

Avrupa'daki Türkiyeli göçmen işçileri sorunları Ant'ta sürekli işlediğimiz konulardandı. Yaşamlarının en verimli dönemlerinde ülkelerinden kopmak zorunda bırakılan yüzbinlerce işçimizin maruz bırakıldığı sömürü, bunlara karşı aralarındaki bir avuç bilinçli işçinin örgütlenme çabaları konusunda sürekli haber ve röportajlar yayınlıyorduk. Çeşitli Avrupa kentlerinde "toplumcular ocağı" adı altında kurulan örgütler, bulundukları ülkelerin yerel sol örgütleri ve sendikalarıyla yakın ilişki içindeydiler, Türkiye'de ise doğal olarak Türkiye İşçi Partisi'ni destekliyorlardı.

Bu insanların ülkelerinden binlerce kilometre uzakta gösterdikleri bu desteğe karşın, defalarca uyarmama rağmen TİP Genel Merkezi "göçmen işçi sorunu"nu hiçbir zaman ciddi şekilde gündemine almıyordu.

Kasım 1968 başında bu dernekler Köln'de bir araya gelerek *Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu*'nu kurdular. Kurucular arasında Ant'ın sürekli yazar ve okurlarından Doğan Kekevi, Ayhan Alpagut, Aydın Karahasan, Mugaffer

Erdoğan, Gülderen Tekindor, Arslan Mengüç ve Selma Ashworth da yeralıyordu.

Avrupa'daki TİP taraftarlarının birlik oluşturdukları bir sırada 9 Kasım 1968'de Türkiye İşçi Partisi'nin partideki çatlamayı tescil eden 3. Büyük Kongresi toplandı. Dört gün süren kongrenin sonunda iki kanadın da temsilcilerini içeren yeni bir yönetim oluştu. Muhalif Beşler'den Sadun Aren genel yönetim kuruluna girerken, Behice Boran, Nihat Sargın ve Minnetullah Haydaroğlu yedekte kalmışlardı.

Yönetimde herzaman olduğu gibi sendikacılar ve Kürt arkadaşlar önemli sayıdaydı. Seçilen Kürt arkadaşlardan Tarık Ziya Ekinci, Mehmet Ali Arslan, Kemal Burkay, Naci Kutlay ve Mehdi Zana'yı anımsıyorum.

Kongreyi değerlendiren yazımda da belirttiğim gibi:

"Seçim öncesinde kurultay daha yapıcı kararlar alabilir, daha güçlü bir yönetim kadrosu kurabilirdi. Birbirlerine en ağır ve çirkin suçlamalarda bulunanlar az değildi. Meseleleri emekçilere anlatmaktan uzak konuşmalarla çok vakit kaybedildi. İhtiraslar çarpışıyordu. Sosyalistlikle bağdaşmayacak kulis faaliyetleri temel sorunlar üzerinde çalışmayı arka plana itmişti. Birçok meselelerde işin içyüzünü anlamadan parmaklar kalkıyor, alkışlar birbirini kovalıyordu.

"Kurultay'da bir numaralı mesele olarak ele alınacağı bildirilen gençlik sorunu üzerine dört günde tek kelime konuşulmadı. Gençler tarafından bu konuda kongre başkanlığına verilen önergeler hasıraltı edildi. Bir yandan iktidarın, diğer yandan CHP'nin suçladığı devrimci gençliğe Türkiye'nin tek sosyalist partisi dahi doğru dürüst sahip çıkamadı."

Bana kalırsa, TİP'in bu kongredeki ilgisizliği ve duyarsızlığıdır ki, devrimci gençliği bu partinin dışında mücadele formları aramağa ve yeni siyasal örgütler kurmaya zorlamıştır. Bunun sorumluluğu partideki iki kanadın başını çeken Aybar'a ve Boran'a aitti.

3. Kongre'deki bir başka olumsuzluk ise, iki hizbin üzerinde kabul edilen ve kişisel karizmasıyla krize bir çözüm bulunmasına katkıda bulunabileceği umularak kongre başkanlığına getirilen TİP Milletvekili Çetin Altan'ın, kongrenin yeni bir parçalanmayla sonuçlanmasından sonra kendi sorumluluğunu gözardı ederek Akşam Gazetesi'nde kongre delegeleri de dahil olmak üzere partililere hakaret dolu yazılar yazmaya başlaması oldu.

Aybar'la birlikte yeniden TİP yönetimine girmiş olan Yaşar Kemal Çetin'in bu tavrına son derece tepkiliydi. Partide artık "one-man show" döneminin kapanması gerektiğine dikkati çekmek için TİP Kongresi'nin ayrıntılarını verdiğimiz sayının kapağına Çetin Altan'ın üzerine çarpı çekilmiş bir fotoğrafını koyduk.

Derginin böyle bir kapakla yayınlanması üzerine olumlu ya da olumsuz birçok tepki aldık. Derginin piyasaya çıktığı sabah Ant'ı ilk ziyarete gelenlerden biri Ruhi Su idi.

- Çarpı atmakla çok iyi yaptınız. Sosyalist bir partide bireycilik, kişisel şov falan artık bitmeli, partinin asıl çilesini çeken taban gerçek söz sahibi olmalıdır, diyordu.

Kongrenin ayrıntılarını verirken Aybar'ın, Aren'in ve Boran'ın görüşlerine eşit oranda yer ayırmağa ve takdiri okurlarımıza bırakmaya özen gösterdik. Ama onlardan daha fazla yeri, kongrede konuşan örgüt temsilcilerinin görüşlerine ayırdık.

Bu görüşlerin ışığındadır ki, partinin bundan sonraki gelişimi için bir "üçüncü yol" bulunması görüşünü ortaya attım:

"Yeni yönetim kadrosu, delegelerin de getirdikleri görüşleri dikkate alarak çelişen çeşitli görüşlerin sentezini sağlayacak bir çalışmaya girişmeli, Türkiye sosyalizminin esaslarını en sağlıklı biçimde saptayacak yeni bir program çalışması için imkan hazırlamalıdır. Gençlik konusunda Kurultay'ın gösterdiği affedilmez ihmali yeni seçilen kurullar mutlaka gidermek ve gençlik sorununa önemle eğilmek zo-

rundadırlar. Partiyi gerçekten sosyalist ve devrimci bir parti haline getirmek için, oy hesaplarının dışında, sağlam bir militan kadro yetiştirilmesi de yeni yöneticilerin kaçınılmaz görevidir."

Yeni yönetim tüm bu görevlerin üstesinden gelmek yerine yeniden milletvekili adaylığı paylaşımında arslan payını kapma hesabındaki hizip başlarının çıkar çekişmeleri yüzünden kısa zamanda yeniden işgöremez hale geldi, parti yönetimini yeni bir kongreyle ele geçirebileceğini düşünen muhalefet olağanüstü kongre çağrısı yaptı.

TİP'in içindeki bu kısır çekişmeler artık günlük medyada da spekülasyon ve alay konusu olmaya başlamıştı.

Bunun üzerine 3 Aralık 1968 tarihli Ant'ta yazdığım yorumda "Sorumluluk ortaktır!" başlığıyla şu uyarı yeralıyordu:

"Sosyalist kavganın asıl ıstırabını, asıl çilesini çeken kentteki, kasabadaki, köydeki emekçiler şaşkın vaziyettedir. Ayda beş bin liraya yakın milletvekili aylığının verdiği maddi garanti ile, meclisin lüks salonlarında emekçi halk adına sereserpe oturanlar, yaklaşan genel seçimlerde 'yeniden seçilememek' endişesinin verdiği hırçınlık içinde birbirlerine saldırmaktadır... Daha düne kadar birbirlerine övgüler düzenler, genel başkanın bütün görüşlerine imza atanlar, hattâ ve hattâ bazı hatalı görüşlerinde ondan da ileri gidenler kendileri değil midir? Taban bunları görmüyor mu? Elbette taban bu kör gidişe bir gün 'dur!' diyecektir."

O sırada iki hizbe de sıcak bakmayan TİP İstanbul örgütünde de büyük bir hareketlilik vardı. Partinin ilçe yöneticileri, aktif militanları sık sık Ant Bürosu'nda bir araya geliyor, partinin yaşadığı krize bir çözüm arıyorlardı. Bu görüşmeler sonunda TİP'in Olağanüstü Kongresi delegelerine hitaben ortak bir çağrı hazırladık.

İstanbul il ve ilçe yöneticilerinin ve büyük kongre delegeleri başta olmak üzere Kars, Maraş, Ordu, Çanakkale örgütlerinden imzaların da yeraldığı çağrıda parti içi demokratik işleyişin sağlanması, parti yönetiminde sendika

bürokratlarının hegemonyasının kırılması, sosyalist bir program hazırlanarak parti üyelerinin eğitimine ağırlık verilmesi, sendikalarla ve devrimci gençlik örgütleriyle sağlıklı bağlar kurulması isteniyordu.

İmzacılar arasında İdris Küçükömer, Orhan Taylan, Feridun Aksın, Necmi Demir, Veysi Sarısozen, Nebil Varuy, Oya Sencer, Nabi Yağcı, Seref Yıldız, Murat Sarıca, Murat Belge, Nurkalp Devrim, Alp Selek, Yavuz Yıldırımtürk, Demirtaş Ceyhun ve Osman Arolat'ın yanısıra sonradan CHP ve AKP'de ön planda yeralacak olan Ertuğrul Günay da Ordu İli Haysiyet Divanı Raportörü sıfatıyla yeralıyordu. Ertuğrul o sırada aynızamanda İstanbul Hukuk Fakültesi öğrenci temsilcisi ve özel okul düzenine karşı başlatılan boykot hareketinin sözcüsüydü.

Yaşar Kemal'in *Ortadirek* ve *Yer Demir Gök Bakır*'dan sonra *Ölmez Otu* adlı romanını da yayınlayarak "dev üçlü"sünü tamamladığımız günlerdi.

Yaşar'la Ant'ın yayınları dışında, partinin olağanüstü kongresiyle ilgili gelişmeleri de sık sık tartışıyorduk. Kendisi son kongrede Aybar'dan sonra en yüksek oyu alarak genel yönetim kuruluna, ardından da merkez yönetim kuruluna seçilmişti. Partideki iç çekişmelerden oldukça rahatsızdı.

- Ne yapabiliriz, diyordu. Partinin kadroları bunlar. Al birinden vur ötekine...

- Yönetime gençleri alın, diyordum. Yıllardır yapılan hatalarda ısrar edilmesin, gençler dışlanmasın.

O sırada Ant bürosu partili ya da partisiz gençlerin başlıca uğrak yerlerinden biriydi. Gerçekten de bir süredir Deniz'lerin radikal çıkışları karşısında bir ezilmişlik duygusu içinde olan partili gençler, onları da dışlamadan TİP'e devrimci hareketin öncü misyonunun yeniden nasıl kazandırılabileceğini tartışıp duruyorlardı.

Kongrenin yaklaştığı günlerde Yaşar büyük bir heyecanla Ant'a geldi.

- Aybar'la konuştum. Bu kongrede yönetime gençleri alacağız. Bana isim tavsiye edebilir misin?

- Tavsiyeye ne gerek var. Hâlâ partiye bağlı kalan gençleri sen de benim kadar tanıyorsun, burada, başka toplantılarda karşılaşıyorsun, tartışıyorsun.

Yaşar elinden geleni yapacağına söz verdi.

Bir şeyler umarak, dramatik bir ortamda yapılan TİP'in olağanüstü kongresini ibretle izledim. Partinin Türkiye'deki devrimci kabarışın gerisinde kalmasında ortak sorumluluk taşıyan Aybar, Boran, Aren ve yandaşlarının birbiri ardına kürsüye gelerek kişisel suçlamalarla birbirlerine saldırmaları, artık trenin tamamen kaçtığını gösteriyordu.

Gençler yine yönetime giremediler. Kongrede iki taraf da genel yönetim kuruluna birbirine yakın sayıda üye soktular. Aybar yeniden genel başkan seçildi ama parti artık tam bir çöküş sürecine girmişti.

*

TİP'in pasifize olma süreci hız kazanırken, CKMP'nin komando örgütlenmesi hızla gelişiyor, Bozkurtlar büyük kentlerde ilerici öğrenci dernek-lerine, kongrelerine ardarda baskınlar düzenliyorlardı. Bu arada, Vietnam'da CIA ajanı olarak görev yaptıktan sonra Türkiye'ye ABD büyükelçisi olarak gelen Robert Komer'in giriştiği sinsi istihbarat ve kışkırtma faaliyetleri dev-rimci çevrelerde büyük tepkilere yolaçıyordu. ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş'ın 6 Ocak 1969'da Komer'i üniversitede yemeğe davet etmesi bardağı taşıran damla olacak, bir grup devrimci genç büyükelçinin arabasını ateşe vererek tepkilerini ortaya koyacaklardı.

Tam da o günlerde ABD 6. Filosu'nun yeniden İstanbul Limanı'nı ziyarete gelmesi alenen yeni bir provokasyondu. Filo'nun bir önceki ziyaretinde Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesinin üzerinden daha bir yıl dahi geçmemişti. Ziyarete karşı arka arkaya bildiriler yayınlanıyordu. Ziyaret öncesi

yayınlanan Ant'ın kapağında bu tepkileri "17 Temmuz'u unutmadık... Katil Filo Defol" cümleleriyle özetliyorduk.

Filonun ziyaretine karşı devrimci sendikacılar da harekete geçmişti. Toplantı üzerine toplantı yapılıyordu. DİSK ve ona bağlı sendikaların yöneticileriyle devrimci gençlik liderleri 16 Şubat Pazar günü Dolmabahçe'den Taksim'e bir protesto yürüyüşü organize etmeye karar verdiler. Aşırı milliyetçi ve de dinci kuruluşlarını bu kitlesel gösteriyi gerekirse kan dökerek dağıtmak için hazırlıklar yapmaya başladıkları haberleri geliyordu.

İstanbul o günlerde gerçekten kaynıyordu. Belki de 2. Dünya Savaşı sonrası Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'ye gelişinde olduğu gibi gece hayatı ve fuhuş sektörü yeniden hareketlenmişti. Vücutlarını satarak geçim sağlamaya çalışan kadıncağızlar en seksi kılıklarıyla, oturduğumuz Kazancı Yokuşu'ndan Kabataş'a doğru akın akın iniyorlardı. Bâbıâli medyası gece kulüplerinde dansözlerle birlikte göbek atan 6. Filo Komutanı'nın resimleriyle doluydu.

Bu curcunadan yararlanarak hükümet anayasada tanınmış özgürlükleri daha da kısmak üzere Nizamı Koruma Kanun Tasarısı'nı alelacele Meclis'e indiriyordu.

Sağcı ve İslamcı medya İstanbulluları anti-emperyalist gençliğe karşı kışkırtmak için her türlü provokasyona başvuruyordu. Beyazıt Kulesi'ne Vedat Demircioğlu'nun resminin asılması olayı "Beyazıt Kulesi'ne kızıl bayrak çekildi" diye veriliyordu.

Nihayet protesto yürüyüşünün yapılacağı gün geldi çattı. Pazar sabahı başta Beyazıt Camii olmak üzere birçok camide cihad namazları kılındığı haberleri geliyordu. Dolmabahçe Camii'nin önünde de Boğaz'a demirlemiş 6. Filo'yu kıble seçerek cihad namazına duranlar olduğu bildiriliyordu. Ama asıl kümelenme Taksim Gezisi'ndeydi.

İnci'nin yakalandığı sarılık iyice azmıştı, sürekli kusuyor, fenalık geçiriyordu. Doktorun yazdığı ilaçları bulabilmek için Taksim civarında nöbetçi eczane aramaya çıkmıştım. Bir

an önce ilaçları eve yetiştirip ardından meydandaki mitinge katılabilmek için acele ediyordum. Tam Kazancı Yokuşu'na inecektim ki, Gümüşsuyu'ndan Taksim Meydanı'na ilerleyen kortejin attığı sloganlar duyuldu.

"İnci biraz daha sabredebilir," diye düşünerek kortejin meydana girişini beklemeye başladım. Meydan zaten başka istikametlerden gelen insanlarla doluydu. "Fruko" dediğimiz toplum polisleri herhangi bir olay çıkmasını önlemek üzere Taksim Meydanı çevresinde sözümona tedbir almışlardı.

Elimde ilaçlar, Taksim Alanı'na giren korteje katılmak üzere koşuyordum ki, Taksim Gezisi'ndeki sopalı, silahlı saldırganlar, toplum polislerinin açtığı geçitten yararlanarak birdenbire "Allahu Ekber", "La ilahe illallah", "Komüniste, gavura ölüm" naralarıyla göstericilerin üzerine saldırmaya başladılar. Silahsız yürüyüşçülerin bu ani saldırıya karşı direnmesi mümkün değildi. Herkes canını kurtarabilmek için kendisini yan sokaklara atmaya çalışıyordu.

Biz bir grup Kazancı Yokuşu'na yöneldik. Gözü dönmüş kalabalık naralar atarak arkamızdan kovalıyordu. Yokuştan aşağı inerken sağ tarafta İkebana adlı bir çiçekçi dükkanı vardı. Koşanların bir kısmı oraya sığınmaya çalışıyordu. Oysa oraya sığınmak ölüm demekti, içeride kıstırıp öldürmeleri işten değildi. Çevreyi iyi tanıdığım için, "Sakın ha! Aşağıya koşun, aşağıya!" diye bağırarak kendim de yokuş aşağı koşmağa başladım. Yokuşun biraz aşağısındaki Ülker Sokak kavşağına vardığımızda arkamızdan kovalayan kalmadığını farkettik, belli ki geriye dönüp meydanda kalanlara saldırmayı daha sonuç alıcı bulmuşlardı.

Kendisini saldırıdan ağır yaralı olarak kurtarabilmiş bir genç yanıbaşımda yere yıkılmış inliyordu. Tesadüfen o civarda bulunan bir taksiyi çevirdim, yaralıyı bindirip "İlk Yardım'a çek," dedim.

Galiba İlk Yardım'a ilk varanlar bizlerdik. Yaralıyı hemen tedaviye aldılar. Tekrar aynı arabayla Kazancı Yokuşu'na koşturdum. Birkaç yaralıyı daha İlk Yardım'a gö-

türdüm. O sırada başka arabalarla, ambülanslarla da arka arkaya yaralı taşınmaya başlamıştı.

Tanıdık kimse olup olmadığını anlamak için sedyelere bakıyordum ki saldırının iki kurbanından birinin, cesediyle karşılaştım. Karnı deşilmiş, barsağı dışarı fırlamıştı.

Saldırıdan kurtulanlarla röportaj yapmaya koyulmuştum ki birden İnci'nin hasta hasta beni beklediğini anımsadım. Hastaneden telefon ederek durumu bildirdim, hemen geleceğimi söyledim. Büyük bir "oh" çekti:

- Ben seni öldü biliyordum, dedi. Bir saattir habire telefon geliyor, kan gövdeyi götürüyormuş...

Kazancı Yokuşu'ndan bizim kavşağa indiğimde, mahalle bakkalının önünde büyük bir grup birikmişti. Hallerine ve telaşlarına bakılırsa, saldırıyı yapanlar arasında olmalıydılar. Sürekli alışveriş yaptığımız, sık sık dostça sohbet ettiğimiz bakkal beni uzaktan farkedince karşılaşmamak için kendisini içeri attı. Belli ki suçluların telaşı ve utancı içindeydi, hemşehrilik bağları, dinsel inançları ve sürekli kışkırtmalar kim bilir daha kaç insanı bu saldırıya ortak etmişti.

Olaylar üzerine hazırladığımız "Artık Yeter Bu Kanlı İktidar" kapaklı Ant Kanlı Pazar'ı hazırlayan tahrik ve teşvikleri belgeleriyle ortaya koyuyordu. *Gerçeği bilelim* başlıklı Yorum'da "Artık anayasa değil, yasalar değil, kaba kuvvet konuşuyor... Saldırmak için değil, savunmak için kuvvet, savunmak için örgüt! Sosyalistler, devrimciler, bugüne kadar küçük hesaplarla birbirlerini yemelerinin, bölük pörçük olmanın bedelini ödediler Kanlı Pazar'da... Artık her eylem, polise, idareye güvenmeden, en az sağcı saldırganlar kadar güçlenmiş, örgütlenmiş kuvvetlerle ve mutlak bir disiplin içinde yapılmalıdır," diyordum.

Yaşar Kemal ise *Camiler Kışla Oldu* başlıklı yazısında bir gerçeğin altını çiziyordu: "Camiler AP'nin ve sömürücü Amerika'nın birer milis kışlası haline getirildi. Halka orada kıyam telkinleri yapıldı. Orada ölüm talimleri yaptırıldı. AP'ye ve Amerika'ya muhalif, Türkiye'nin bağımsızlığını is-

teyen vatandaşlara orada komünist, orada kâfir dendi. Camikışlaların insanları öylesine şartlandırılmış, öylesine Amerikan kölesi haline getirilmiştir ki, sözüm ona müslümanlar, çember sakallılar Boğaz'daki Amerikan filosuna karşı Fındıklı ve Dolmabahçe camilerinde namaz kılmışlardır."

*

Tehditler, saldırılar Kanlı Pazar'dan sonra da vahim şekilde sürüp gidiyordu. Tarihini tam hatırlayamıyorum, bir sabah aşırı sağcıların Beyazıt Meydanı'ndan başlayarak Sirkeci'ye doğru anti-komünist bir yürüyüş yapacakları duyuldu. İştanbul Valiliği'ne telefon ederek bu yürüyüş sırasında o bölgede bulunan Ant'a ve diğer sol kuruluş ve yayınlara bir saldırı olursa sonucundan kendilerinin sorumlu olacağını bildirdik.

Muhtemel bir saldırıya karşı genç arkadaşlar da Ant'a gelmişler, koruyucu önlemler alıyorlardı. Bu arada Valilik de Ant'ın bulunduğu binanın önüne 10-15 toplum polisi göndermişti. Dışarıda dondurucu bir soğuk vardı. Soğukta titreyerek nöbet tutmalarına gönlümüz razı olmadığından, önce kendilerine bardak bardak sıcak çay gönderdik, daha sonra da yukarı çıkarak Ant bürosunda beklemelerini söyledik. Biraz tereddüt ettikten sonra kabul edip yukarı çıktılar. Hepsi genç halk çocuklarıydı.

Genç arkadaşlar derhal kendileriyle sohbete koyulup düzenin adaletsizliklerini, solcuların niçin mücadele ettiklerini anlatmaya koyuldular. İlgiyle dinliyor, birçok tesbiti kendi yaşamlarından örnekler vererek doğruluyorlardı. Yürüyüş herhangi bir yere saldırı olmadan sona erdi. Görevleri sona erip ayrılırken toplum polislerinin herbirine Yaşar Kemal'in kitaplarını hediye ettik. "Komünist yuvası" diye bildikleri bir yerde gördükleri bu insanca muameleden dolayı son derece duygulu şekilde vedalaşıp gittiler.

Sağdan gelen saldırıların artmasıyla birlikte sosyalistler için örgütlenme ve mücadele biçimleri konusu öncelikli ola-

rak gündeme girdi. Zaten dünyadaki 1968 olaylarının etkileri sol çevrelerde sürekli tartışılıyordu. Klasik örgütlenme biçimleri demode mi olmuştu?

Bu tartışmalara katkıda bulunmak üzere çift taraflı bir kitap yayınladık. Kitabın bir yanında Fransa gençlik liderlerinden Daniel Cohn-Bendit'in gelenekçi komünist parti bürokrasisini, öte yanındaysa Fransız Komünist Partisi liderlerinden Jacques Duclos'nun goşist ve anarşistleri eleştiren görüşleri yeralıyordu.

Bu arada, Türkiye'deki anti-ABD hareketin güçlenmesi, "orta sol" CHP'yi de rahatsız etmiş, İnönü'nün başkanlığındaki parti yönetim kurulu, bu gelişmeyi "bir avuç aşırı solcunun marifeti" olarak nitelcyen bir bildiri yayınlamıştı.

CHP'nin bu bildirisi üzerine yazdığım "Evet, aşırı solcuyuz" başlıklı yorumda şöyle diyordum: "Çizgi çekilmiştir: Bir yanda aşırı solcular, öte yanda 'solcu Paşa'nın başını çektiği Amerikancı bürokrat-ağa-komprador koalisyonu... Madem ki Amerikancılığın, sömürücülüğün karşısında olmak 'aşırı solculuk'tur, öyleyse biz de göğsümüzü gere gere haykırıyoruz: 'Evet, biz aşırı solcuyuz!'"

O dönemde sol içi tartışmalara yeni bir perspektif getiren kitabımız ise İdris Küçükömer'in yazdığı *Düzenin Yabancılaşması - Batılaşma* idi. Kitabı tam da "ortanın solu"ndaki CHP'nin Washington'a heyetler göndererek ABD ile açık flörte giriştiği ve kendisini AP'ye alternatif bir Amerikan dostu olarak lanse ettiği günlere rastlıyordu.

Küçükömer, Türkiye İşçi Partisi'nde iç bölünmelere yol açan son kongreler sırasında Aybar ve Boran gruplarının dışında oluşan İstanbul örgütü ağırlıklı *Üçüncü Yol* hareketinin de teorisyenlerindendi. Kendisi bir süre Talat Aydemir hareketine yakın durmuş, fakat geliştirdiği analizlerden sonra Türkiye'de gerçek bir sol hareketin ancak militarist bürokrasiyi topyekun reddederek ve emekçi halk kitlelerine dayanarak gelişebileceği görüşüne varmıştı.

Bu süreç içerisinde İdris Küçükömer ile aramızda derin

bir dostluk oluşmuştu. Yazılarını getirmek için uğrayışının dışında sık sık sohbet ve görüş alışverişi için de Ant'a geliyor, saatlerce sohbet ediyorduk. Yön'cülerin, daha sonra da MDD'cilerin orduya "devrimci" ve hattâ "devrimde öncü" misyon yüklemelerine son derece tepkiliydi. Bu konuda akademik ve tarihsel araştırmalar yapıyor, İttihat Terakki ile başlayıp CHP ile sürdürülen tepeden inmeci bürokratik çizginin geniş halk kitlelerinin çıkarlarına karşı olduğu için solda değil tam aksine sağda olduğunu, bu çizgiye karşı çıkan halk kitlelerinin ise asıl solun tabanını oluşturduğunu, sosyalistlerin gerçekten devrim yapmak istiyorlarsa bu gerçeği gözden uzak tutmamaları gerektiğini vurguluyordu.

Akademik planda yarattığı tartışmalar, polemikler ne olursa olsun, Küçükömer'in analizleri yaşadığımız günün gerçeklerini izah etmemizde, özellikle de ordunun gerçek konumunu, egemen sınıflarla ve ABD emperyalizmiyle içiçeliğini tesbit ve teşhir etmemizde bize son derece yardımcı oluyordu.

O günlere kadar şablonlaşmış sağ-sol ayrımını ters yüz ettiği, Kemalizm'i sağ bir ideoloji olarak nitelediği için *Düzenin Yabancılaşması* adlı kitap tartışmalara ve tepkilere yol açtı. Kemalizm'e toz konduramayan kimi sol aydınlar Küçükömer'i "Hayali Küçük Ömer" diye küçümsemeye çalışıyordu. Bu seviyesizliğe karşılık, Küçükömer getirdiği analiz üzerinde her türlü tartışmaya açıktı, sürekli araştırıyor, eski solcu aydınlarla geçmişin gerçekliklerini irdeliyordu.

Kemalist çevrelerde daha da ileri giderek, İdris'in İslamcılarla aynı safa düştüğü söylentilerini yayanlar da vardı.

O dönemde Filistin sorunu dolayısıyla Türkiye'de sol da sağ da İsrail'in siyonist yayılmacılığını şiddetle eleştiriyordu. Ancak İslamcı sağ dinsel nedenlerle işi antisemitizme, Yahudi düşmanlığına vardırıyordu. İdris'in böylesi ırkçı bir tavrı onaylaması mümkün değildi.

Kitabının matbaadan geldiği günü anımsıyorum. Her hafta sonu Cağaloğlu Hamamı'na uğrar, keselenip zindeleştikten sonra bir haftalık yeni bulgularını anlatmak ve

bizden de yeni haberleri öğrenmek üzere mutlaka Ant'a uğrardı.

İçeri girer girmez kendi kitabıyla karşılaşınca çok duygulandı. Özellikle İnci'nin yaptığı tuğralı kapağı çok beğenmişti. Kitabın çıkışını kutlamak için, bir şişe Güzel Marmara şarabı getirterek birlikte Tilda'nın bürosuna geçtik.

Sohbet arasında gözü raflardaki diğer Ant kitaplarına takıldı. Kitaplardan birini özenle çekerek içindeki şiirlerden birini okuması için genç bir arkadaşa uzattı: Büyük Sovyet ozanı Yevtuşenko'nun kitabı: *Yaşantım...*

Yevtuşenko'nun Büyük Rus şovenizmi tarafından uygulanan Yahudi soykırımına isyan eden *Babi Yar*'ını dinledik Ülkü Tamer çevirisinden:

Hiç anıt yok Babi Yar'da.
Tek mezar taşı o dik yamaç.
Ey Ruslar, vatandaşlarım, bilirim hepinizi.
Kötü eller kirletiyor temiz adınızı sizin.
Ülkem nasıl güzeldir, hep bilirim,
nasıl korkunçtur kendilerine, hiç titremeden,
"Rus Birliği" adını takan Yahudi düşmanları.
Hiç yerim unutamaz bunları.

*

Mayıs 1969'un önemli gelişmelerinden biri, yıllardır değil kutlanması, adının anılması dahi yasaklanan 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın DİSK yönetimi tarafından yayınlanan, Ant'ta da tam metin olarak verdiğimiz yayınladığımız bir bildiriyle kutlanmasıydı. Devrimci gençlik örgütleri de bu kutlamaya Ant'ta yayınlanan bildirileriyle katıldılar.

O sırada öğrenci liderlerinden Harun Karadeniz ilkokullarda okutulan alfabenin sınıfsal eleştirisini yaparak Ant'ta yazmaya başlamıştı. FKF kurucularından Osman Saffet Arolat ise, nerede grev varsa, nerede öğrenci direnişi varsa, nerde sosyal içerikli bir sanat ya da kültür gösterisi varsa, oradaydı. Gözlemlerini haber ya da röportaj olarak Ant'a yazıyordu.

Zamanın İçişleri Bakanı Faruk Sükan Meclis'te yaptığı bir konuşmada, İstanbul'daki bütün işçi hareketlerinin Arolat tarafından kışkırtıldığını ileri sürerek "aşırı sol"un bu faaliyetlerinin adım adım takip edildiğini açıklamıştı. Bakanın bu açıklamaları üzerine Arolat Mayıs 1969 ortalarında toplum polisleri tarafından pusuya düşürülerek tutuklandı.

3 Haziran 1969 tarihli Ant'ın *"Fethin 516. yılında İstanbul kapitalist işgali altında"* kapağıyla yayınlanan sayısıyla sadece Türkiye büyük sermayesinin değil, aynızamanda dünya kapialist zirvesinin de boy hedefi haline geldik.

Türkiye kapitalizmi açısından o günler iki önemli olay üstüste gelmişti.

Birincisi, daha önce Türkiye Odalar Birliği genel sekreterliğinden uzaklaştırılan Necmettin Erbakan'ın, yeni kongrede Anadolu kapitalistlerinin desteğini alarak TOB genel başkanlığını ele geçirmesiydi.

Aslında Suudi'lerin başını çektiği İslami hareketin Türkiye'de etkin olmak için nasıl bir plan uyguladığını ve Erbakan'ın ileride Demirel'in yerine başbakan olmak üzere hazırlandığını bir yıl önce belgeleriyle açıklamıştık. Erbakan'ın bu zaferinin hemen ardından, tüm dünya kapitalistlerini bir araya getiren *Uluslararası Ticaret Odası*'nın kongresi İstanbul'da toplanacaktı.

Dünya kapitalistlerini en iyi şekilde ağırlayabilmek için devletin tüm olanakları seferber edilmiş, yapımı 23 yıldır süren Taksim'deki İstanbul Kültür Sarayı birçok eksiklere rağmen alelacle kullanıma açılmıştı. Uluslararası Ticaret Odası'nın genel başkanı Arthur K. Watson, ki aynızamanda çokuluslu IBM'in İdare Meclisi Başkanıydı, İstanbul'a gelişinde resmi törenlerle bir imparator gibi karşılanmıştı.

Ağırlama komitesinde Vehbi Koç, Sakıp Sabancı ve Nejat Eczacıbaşı'nın yanısıra İstanbul Valisi Vefa Poyraz, Belediye Başkanı Fahri Atabey ve de Türk Ordusu'ndan Selami Pekün adında bir general bulunuyordu.

Dünya kapitalistlerinin toplantısını kamuoyuna olumlu

göstermek ve tepkileri önlemek için de Bâbıâli'nin başlıca medya şeflerinden oluşan bir Halkla İlişkiler Komitesi kurulmuştu. Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Necati Zincirkıran, Milliyet Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi, Cumhuriyet Genel Yayın Yönetmeni Ecvet Güresin ve de hâlâ "sol gazete" havasındaki Akşam'ın patronu Nur Okten komitede yeralıyordu.

Ne TİP'ten ne de MDD'cilerden bu kapitalist işgaline karşı herhangi bir tavır vardı.

Biz yalnızdık. Sadece İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı öğrenci birlikleri bu kongreye karşı tavır koyuyorlardı.

Kültür Sarayı'ndaki kongreyi açış konuşmasına Mr. Watson Ant'a saldırarak başladı:

"Size bu sabah ne söyleyebileceğimi haftalardır düşündüm. Dünya iş aleminde geçmiş iki yılı size özetleyecek, benim görüşüme göre nerede olduğumuzu size söylemeye çalışacak ve nereye gidebileceğimize ait tahminimi sizinle paylaşabileceğim bir yol bulmak istedim. İlhamımı sonunda, hiç umulmadık bir yerde, bir küçük İstanbul gazetesinde buldum. Makale yazarının inançları, anladığıma gör Mao Çe Tung'un biraz daha solunda..."

Watson, "Ben bu makaleyi ciddi olarak ele almak niyetindeyim. Makale yazarına direkt olarak cevap vereceğim " dedikten sonra Ant'ın UTO Kongresi'ne ilişkin haber ve yorumlarından paragraflar alıyor ve yanıt niyetine kapitalistlerin tüm dünyada ne denli insani bir rol oynadıklarını anlatıyordu... Oysa o günlerde kapitalistlerin çıkarları uğruna Vietnam Savaşı tırmandırılıyor, Latin Amerika'da, Afrika'da, Asya'da, hattâ Yunanistan örneğinde olduğu gibi Avrupa'da faşizan darbeler birbirini kovalıyordu.

Bâbıâli medyası, genel yayın müdürleri de tezgaha ortak edildiğinden, "güler yüzlü kapitalizm" propagandasına geniş yer veriyor, yedi düvelden gelmiş kapitalist eşlerinin hamam sefalarını "binbir gece masalları" havasında yansıtıyordu.

Kongreden sonra çıkan ilk Ant'ta tüm bu pislikleri ayrıntılarıyla verdik. "Başkapitalist Watson'a" başlıklı başyazıda şunları yazıyordum:

"Evet, Ant sosyalist bir dergidir, soldadır. Mao Çe Tung'un emperyalizme ve kapitalizme karşı verdiği savaşın yüzde yüz haklı olduğuna inanır. Ama gerçekleri görmek için kişinin Mao'nun solunda olmasına dahi gerek yoktur. Sadece kapitalist ya da kapitalist uşağı olmamak kafidir(...) Amerikan emekçi halkından devlet bütçesine toplanan vergileri, insanları birbirine kırdırmak uğruna iç eden bir korporasyonlar kapitalizminin başıdır Watson... Ve bacakları kasıklarına, kolları koltukaltlarına kadar kan içindeyken, İstanbul'un kaşanelerinde emekçi Türkiye halkına, ezilen dünya halklarına kapitalizmin zafer türkülerini söylemekte, dünyaya meydan okumaktadır! Kan ve sefalet üzerine kurulan imparatorluklar ilelebet yaşayamaz Bay Watson... Tarihin çarkı senin çıkarlarından yana değil, ezdiğiniz, sömürdüğünüz, katlettiğiniz dünya halklarından yana dönmektedir. Bu çark, ergeç, temsil ettiğin korporasyonlar kapitalizmini çiğneyip geçecektir. Tabii, güçlerini o halklardan sömürdükleri servetler üzerine kuran küstahları da..."

Önemli bir raslantı... Ant'ın dünya kapitalistlerinin başı Watson'a yanıt verdiği sayıda çok önemli bir belgenin yayınına başlıyorduk.

Sevgili Barbro ve Güneş Karabuda bir süre önce büyük komünist katliamının yaşandığı Endonezya'dan yeni dönmüşler, beraberlerinde dünyayı sarsacak bir röportaj getirmişlerdi.

Bu röportajı da "İşte Watson emperyalizminin insanlığı: Endonezya katliamı" başlığı altında dizi halinde yayınlamaya başladık.

*

Ant'ta sık sık tartışıyorduk. Yön çizgisinin ve ondan esinlenen MDD hareketinin devrimin öncü gücü olarak

gördüğü ordunun gerçekte egemen sınıfların bir baskı gücü olduğunu, hattâ giderek bu oligarşiye organik bir şekilde entegre edildiğini ortaya koymak gerekiyordu.

Kemalizm'in ve Türk Ordusu'nun "ilerici" olduğuna dair Komintern'in dayattığı tezler, solun tüm kesimleri gibi bizleri de uzun süre etkilemişti. Siyasal iktidarla ve Pentagon'la sıkı ilişkiler içinde olan, onların bir dediğini iki etmeyen komuta kademelerine sürekli en sert eleştirileri getiriyorduk. Bu yüzden genelkurmay başkanı Tural tarafından "vatana ihanet" suçlamasıyla askeri mahkemelere sevkedilmiştim. Ama çoğu halk çocukları arasından çıkmış alt kademedeki subaylara bir türlü aynı gözle bakamıyor, bir kriz anında onların da işçi sınıfıyla, devrimci güçlerle birlikte saf tutacağını umuyorduk.

Ama 27 Mayıs Darbesi'nden sonra kurulan OYAK tuzağı, alt kademe subaylar da, assubaylar da dahil, ordunun tüm personelini giderek halk kitlelerinden uzaklaştırıyor, hakim sınıfların cephesine sürüklüyordu.

Bu tuzağı açığa vurup ordunun "devrimci" güç olduğu yanılgısına artık son vermek gerekiyordu.

5 Ağustos 1969 tarihli Ant'ta ilk çıkışı yaptık.

"Subay Holdingi'ne Doğru" titrini taşıyan kapakta OYAK'ın tüm şirketlerinin ve yabancı sermayeli ortaklarının amblemleri yeralıyordu, orta iki sayfayı kaplayan incelemenin başlığı ise "Ordu kapitalistliğe itiliyor" idi.

Bunu 26 Ağustos 1969 tarihli sayımızda Türkiye'nin en büyük kapitalisti ve yabancı sermaye işbirlikçisi Vehbi Koç'un bu büyük servetini nasıl yaptığını ortaya koyan ve Türkiye'deki tüm iştiraklerini sergileyen bir başka incelememiz izledi. *"1 Numaralı Komprador Vehbi Koç"* kapaklı sayıda, Koç'la ilişkili olarak, ABD emperyalizminc Türkiye'nin kapılarını açanın CHP iktidarı olduğunu belgeleyen bir yazı dizisini de başlattık.

Elimize geçen yeni belgeler ve anılar, CHP'nin Türkiye'de faşizan bir rejimin kurulmasında ve ABD emperyalizmine teslimiyette nasıl belirleyici bir rol oynadığını yeteri

kadar ortaya koyuyordu. Bunların başında hiç kuşkusuz büyük gazeteci Sabiha Sertel'i anıları geliyordu.

Bir sabah Fazıl Hüsnü Dağlarca telefon etmiş, "Mutlaka hemen benim kitabevime uğrayın, sizin için önemli bir emanet var," demişti.

Aksaray'daki kitabevine gittiğimde Dağlarca,

- İşte tam Ant'a layık bir belge, dedi. Sabiha Hanım sürgünde sizin yayınlarınızı takdirle izliyormuş, anılarının Türkiye'de mutlaka sizin tarafınızdan yayınlanmasını istemiş...

Dört ay kadar önce sürgünde yitirdiğimiz Sabiha Sertel'in anıları Sovyetler Birliği'nden bir yolcu bavulunda çamaşırlar arasına gizlenerek getirilmişti. Kitabın adını da Sabiha Hanım kendisi koymuştu: *Roman Gibi.*

Daha önce de kendisinin Nazım Hikmet'le ilgili anılarını ve eşi Zekeriya Sertel'in yine Nazım Hikmet üzerine *Mavi Gözlü Dev* adlı kitabını yayınlamıştık.

Roman Gibi'yi o gece bir solukta okuyarak hemen yayınlamaya karar verdik. Bir zamanlar sol düşünce hayatında önemli bir yer tutmuş olan Sertel'lerin kitaplarını yayınlıyor olmak gurur vericiydi. Sertel ailesinin Türkiye yayıncısı olmuştuk. Kısa bir süre sonra da, tanınmış bir araştırmacı olan kızları Yıldız Sertel'in *Türkiye'de İlerici Akımlar* adlı incelemesini yayınlayacaktık.

*

Ant'ın milliyetçiliğe, militarizme, büyük sermayeye ve bunların arkasındaki emperyalizme karşı tavrının daha da netleşip radikalleşmesinde hiç kuşkusuz uluslararası ilişkilerimizin gelişmesi önemli etkenlerden biriydi.

Paris'ten Abidin Dino, Kanada'dan Mekin Gönenç ve Engin Aşkın, Londra'dan Selma Ashworth, İsveç'ten Arslan Mengüç'ün, Almanya'dan Yıldırım Dağyeli, Ethem Ete, Doğan Kekevi, Metin Gür'ün gönderdiği haber ve yazılar, kitaplar, Güneş ve Barbro'nun Latin Amerika'da, Orta

Doğu'da, Uzak Asya'da yaptıkları röportajlar dış dünyaya önemli bir pencere açıyordu.

Kaldı ki, 1968 direnişleri sırasında ve sonrasında Ant'ın bürosu sadece Türkiyeli sendika ve gençlik liderlerinin, Kürt aydınlarının değil, Türkiyc'de eğitim gören Filistin'li, Kıbrıs'lı, İran'lı devrimci gençlerin de başlıca uğrak ve buluşma noktalarından biri haline gelmişti.

Kıbrıs'lı gençlerin getirdikleri belgelere dayanarak 9 Eylül 1969 tarihli Ant'ta, Rauf Denktaş-Fazıl Küçük çetesinin adada devrimci Türkleri, örneğin sendikacı Derviş Ali Kavazoğlu'nu, iki yürekli gazeteci, Ahmet Mustafa Gürkan'ı ve Ayhan Mustafa Hikmet'i nasıl alçakça katlettirdiklerini açıkladık. Bu yayın üzerine katil ikili, Ant Dergisi'nin Kıbrıs'a girmesini yasakladı.

O sıralarda Orta Doğu konusunda önemli bir katkı da değerli dostum Mehmet Emin Bozarslan'dan geldi: *Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu.*

Kudüs'teki Mescid Ül Aksa'nın bombalanmasından sonra Rabat'ta toplanan İslam Zirve Konferansı'na Türk Hükümeti ilk kez dışişleri bakanı düzeyinde katılma kararı vermişti. Ortadoğu'daki İslamcı Arap rejimlerinin ve onların oluşturduğu zirve konferansının özünde ABD emperyalizminin hizmetinde olduğu pek bilinmiyordu.

İslam Zirvesi Konferansı vesilesiyle yayınladığımız Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu isimli yeni kitabında Bozarslan, emperyalizmin hizmetindeki İslamcı Orta Doğu rejimlerinin gerçek yüzünü belgesel bir biçimde ortaya koyuyordu.

Bozarslan'ın Türkiye'de ilk kez Kürtçe Alfabe yayınlamasından sonra başına gelenleri çok iyi biliyordum. Bozarslan aydın bir dinadamıydı, Kulp İlçesi'nde müftülük yaptıktan sonra kendisini yayın çalışmalarına vermiş, İslamiyet açısından şeyhlik-ağalık, Doğunun sorunları adlı incelemeleriyle, Kürtçeden Mem U Zin destanı çevirisiyle haklı bir ün yapmıştı, ama benim gibi onun da savcılarla başı dertteydi.

Kürtçe Alfabe'den dolayı İstanbul Toplu Basın Mahke-

mesi'nde yargılandığı gün benim de aynı mahkemede duruşmam vardı. Benim yargılanmamdan sonra sıra Bozarslan'ın duruşmasına geldi. Yargıç savcının kitapta suç olduğu yolundaki iddiası hakkında ne diyeceğini sorduğunda, Bozarslan son derece soğukkanlı,

- Kitapta suç olup olmadığını takdir etmek için içeriğini okumuş olmak gerekir. Sayın savcı Kürtçe biliyor mu? diye sordu.

Savcı, kitabın içeriği bilinmese de, Kürtçe yayınlanmış olmasının kendi başına bir suç oluşturduğu görüşündeydi.

Toplu basın mahkemesi başkanı oldukça demokrat görüşlü bir yargıçtı.

- Öyleyse kitabı bir bilirkişiye okutup incelettirelim, diyerek savcıdan bir bilirkişi önermesini istedi.

Savcı gerçekten fenersiz yakalanmıştı, verebileceği bir isim yoktu.

Yargıç biraz düşündükten sonra Bozarslan'a döndü:

- Sizin tavsiye edebileceğiniz bir bilirkişi var mı?

Bozarslan fazla düşünmeden yanıtladı:

- Bilirkişi incelemesini en iyi yapabileceklerden birisi Ahmet Aras'tır.

- Ahmet Aras mı, o da kim?

- Kendisi üniversite mensubudur, anadili Kürtçedir.

Ahmet Aras'ın da birkaç ay önce Ant'ta "Sosyalist Açıdan Doğu Sorunu" konulu bir incelemesini yayınlamıştık.

Mahkeme fazla üstelemeden kitabın suç unsuru içerip içermediğini incelemesi için Ahmet Aras'a yazı yazılmasına karar verdi.

*

1969'un Eylül ve Ekim ayları, Ant açısından önemli bir dönüm noktası oldu, önce Ant Dergisi'ni birlikte kurduğumuz Yaşar Kemal, ardından da Ant Yayınları'nı birlikte kurduğumuz eşi Tilda Kemal'le birlikteliğimiz sona erdi.

Kopuşa giden süreç 12 Ekim seçimlerinin yaklaşmasıyla başlamıştı. Arka arkaya yapılan Türkiye İşçi Partisi olağan ve olağanüstü kongrelerinden sonra, parti İstanbul örgütünün tutumuna paralel olarak, Aybar yönetimine de, muhalefetteki Aren-Boran grubuna da eleştirel bir tavır sürdürüyor, her ikisinin de parti içindeki tasfiyeci eğilimlerine karşı çıkıyorduk; ama herşeye rağmen Türkiye'nin bu tek sosyalist partisinin tüm devrimcilerce desteklenmesi gerektiğini de sürekli vurguluyorduk.

Bu dönemde TİP'in İstanbul il başkanlığını Maden İş Sendikası genel başkan yardımcılarından, yakın dostumuz Şinasi Kaya üstlenmişti. Şinasi, "Eleştirilerinizde haklısınız, partiyi bu açmazdan kurtarmak için sadece eleştiri yapmak değil, destek de vermek gerekir," diyerek İnci'yi ve Tilda'yı partiye üye olmaya ikna etmişti. İkisi birlikte yoğun parti propagandası yapıyor, bağış topluyorlardı.

Ant yönetim yeri hemen hemen tüm sendikacı ve gençlik liderlerinin sürekli uğrak yeri haline geldiğinden, onların heyecanını, mücadele coşkusunu Tilda da paylaşıyor, sonuna kadar destekliyordu.

Harun Karadeniz ve arkadaşları Zap suyuna köprü yapmaya hazırlandıkları günlerde sık sık Ant'a gelip projeyi nasıl gerçekleştireceklerini büyük heyecanla anlatıyorlardı. Tilda "Ama çocuklar, sizin yapacağınız köprü yıkılır!" diye takıldığında Harun kendinden emin o nefis Anadolu aksanıyla Tilda'ya güvence vermişti: "Yohhh! Yıhılmaz!"

Tilda ve Yaşar'la dostluğumuz, 1967'deki Israil-Arap savaşı sırasındaki geçici bir gerilim dışında hep sıcak olmuştu. Ant'taki yazılarımdan dolayı mahkumiyet yediğim günlerde Tilda Inci'yle beni evine davet eder, "cordon bleu" yemekler hazırlardı. Yaşar da bizi teselli etmek için o güzelim sesiyle "mahpusane" türküleri söyler, kocaman cüssesinden beklenmeyecek bir kıvraklıkla lorke yapardı.

Ne ki TİP'in kongrelerinden sonra Yaşar Kemal, parti merkez yürütme kurulu üyesi olduğu için, benim Ant'ta TİP

yönetimine yönelttiğim eleştirilerden rahatsızdı. Bu rahatsızlık, kendisinin büyük saygı duyduğu Abidin Dino'nun yıllar sonra Paris'ten İstanbul'a ilk gelişinde Aybar yönetimi lehine kesin tavır koymasından sonra daha da derinleşmişti.

Abidin Dino İstanbul'a dönüşünde Yaşar'ların Bol Ahenk Sokak'taki evinde misafir kalıyor, evin penceresinden Boğaz'a bakarak İstanbul resimleri yapıyordu. Kendisiyle şahsen Ant'ı ziyareti sırasında tanışmıştık.

Bir akşam Tilda,

- Çocuklar, dedi, bu akşam bizim evde Abidin'le birlikte olacağız. Sizi daha yakından tanımak istiyor.

O akşamki yemekte daha çok Dino ile Yaşar'ın geçmişe dönük anı tazelemelerini dinledik.

Yemekten sonra kahve sohbetine geçildiğinde, Dino bir konyak açtırdı, salonun ortasına sırtüstü boylu boyuna uzandı, bir yudum içtikten sonra konyak kadehini karnının koyarak konuya girdi:

- Ant bugüne kadar çok iyi bir mücadele verdi. Ancak Aybar'a karşı aldığınız tavır doğru değil. Ne bahasına olursa olsun Aybar'ın desteklenmesi gerekir.

Bu konuda otoritesini teyid ettirmek istercesine, belki de samimiyetlerine ya da eski dostluklarına dayanarak, Yaşar'a arada bir yukarıdan, hattâ belli argolar kullanarak sataşıyor, Yaşar da eski dostlukları hatırına olsa gerek aşağıdan alarak kendisini yanıtlıyordu. Durumdan Tilda da rahatsızdı ama ev sahibesi olarak bir tepki gösteremiyordu.

Ben, Aybar'ın Türkiye sol hareketinin örgütlenmesindeki rolüne her zaman saygı duyduğumu, ancak "güler yüzlü" ve "insancıl" sosyalizm anlayışını bizzat yönettiği partide uygulamadığını, parti içindeki her farklı görüşü tasfiye ettiğini belirterek TİP'e eleştirel destek konumumuzda bir değişiklik olamayacağını bir kaç kez vurguladım. Dino beni ikna edememiş olmaktan rahatsızdı, konu değiştirdi ve serin bir biçimde ayrıldık.

Yaşar ve Tilda ile daha sonraki konuşmalarımızda o

akşamki serinlik ve gerginlik bir daha gündeme gelmedi. Ne ki, bir ayrışma sürecine girdiğimizin farkındaydık.

İlişkiler birkaç ay sonra, 12 Ekim 1969 seçimleri için parti adaylarının saptanmasında koptu.

9 Eylül 1969 tarihli Ant'ın Yorum'unda şöyle demiştim: "Genel merkezciler tepeden inmeci ve bencil tutumlarını, burjuva partilerine yakışır 'dönerli listeler' ve 'adam taşıma' taktikleriyle önseçim sandıkları başında da sürdürmüşler, kontenjan adaylarının tesbitinde ise daha da ileri giderek parlamentoda birer koltuk garantilemek için birbirlerine düşmüşlerdir... Ön seçimde teşkilatın oyu ile liste başına seçilen bilimadamları, sırf genel başkan gibi düşünmedikleri için bir kalemde silinip atılmış, 'oy partisiyiz' diye son dakikada 'oy deposu' bir takım ağalar liste başlarına getirilmiştir."

Bu eleştiriler üzerine Yaşar Kemal kıyameti kopardı, beni Ant'ı kurarken benimsediğimiz ortak çizgiye aykırı tavır almakla suçlayarak artık Ant'a yazmayacağını söyledi.

Ant'ta Tilda ve İnci'nin de katıldığı son ortak görüşmemizdi.

- Senin tepkilerini anlamaya çalışıyorum, dedim. Ama hak veremiyorum. Sen ki benim nerdeyse çocuk yaşımda sola angaje olmamada başlıca etkenlerden biri olan *İnce Memed*'in yazarı Yaşar Kemal'sin... Sosyalist partide toprak ağalarının liste başı yapılmasını eleştirdiğim için beni suçluyor olman inanılır gibi değil. Sen parti yöneticisisin, eleştirilerimden rahatsız olabilirsin. Ama olaya yazar Yaşar Kemal olarak bak...

Yaşar son derece kararlıydı.

- Hayır, dedi. Toprak ağası dediğin kişinin liste başı olmasını destekleyenlerden biri de benim. Ve de bunun doğru olduğuna, partiye oy getireceğine inanıyorum. Buna karşı çıkan bir Ant'ta artık yazmam mümkün değildir.

Yaşar'ın ayrılması beni ve İnci'yi insan olarak, duygusal olarak çok sarstı. Çok sevdiğimiz ve saydığımız bir insandı. Hâlâ da öyle...

*

Vietnam Devrimi'nin lideri Hi Şi Minh o günlerde, 79 yaşında ölmüştü. Ho Amca, Sovyet-Çin gerginliğinin had safhaya ulaştığı, Türkiye sol hareketinin uluslararası referans arayışı içinde bulunduğu günlerde bizler için önemli bir semboldü. O sorunlu günlerde Ant'ı n kapağını ve orta sayfalarını Ho Amca'ya ayırdık: "Dünya büyük bir devrimciyi kaybetti."

O sıralarda Deniz Gezmiş hakkında gıyabi tutuklama kararı olduğu için aranmaktaydı. Ho Şi Minh'le ilgili sayı yayınlanınca telefon ederek ne denli duygulandığını anlatmış, ardından da kendi durumundan bahsederek, "Kavga giderek sertleşiyor. Sanıyorum bunlar beni artık hiç rahat bırakmayacaklar..." demişti.

Eylül 1969 sonuydu. Ant'ta yayınlanan "Kavga zamanıdır" başlıklı yazımdan dolayı İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nde altı yıla kadar hapis istemiyle yargılanıyordum.

Her zamanki gibi sıramın gelmesini beklerken adliye koridorlarında boydan boya volta atıyordum. Bir anda giriş kapısında büyük bir gürültü koptu, kapıya doğru seyirttim. Önde polislerin kelepçelediği Deniz Gezmiş, arkada da devrimci gençler... Deniz o gün görüşmek üzere gittiği Hukuk Fakültesi Dekanı Profesör Orhan Aldıkaçtı'nın ihbarı üzerine fakülteyi basan polisler tarafından yakalanarak gıyabi tutukluluğu vicahiye çevrilmek üzere adliyeye getirilmişti.

Deniz'i hemen alt kattaki bir bekleme odasına soktular. Onunla birlikte gelen gençler beni görünce niçin orada olduğumu sordular. Duruşma sıramı beklediğimi söyledim. Bunun üzerine gençlerin bir kısmı benimle birlikte yargılanacağım Ağır Ceza Mahkemesi'nin önünde toplandı, duruşma sıram gelince de izleyici olarak salondaki dinleyici sıralarını doldurdu.

Gençlerin varlığı salonda öylesine etkili olmuştu ki, savunmamdan sonra cumhuriyet savcısı da yazdığım yazıda

suç unsuru bulunmadığı yolunda görüş bildirdi, mahkeme heyeti de oybirliğiyle beraatime karar verdi. Mahkeme salonundan alkışlar arasında ayrıldık.

Karardan sonra alt kata inerek Deniz'i buldum. Hâlâ elleri kelepçeliydi ve de endişeliydi:

- Arkadaşlar senin beraat ettiğini söylediler, geçmiş olsun, dedi... Ama devrimci basına ve devrimci gençliğe karşı bu dâvalar bitmez. Daha ağır şeylerle karşılaşacağız... Mehmet Cantekin'i vurdular... Daha kimler vurulacak? Yarın serbest bırakılsam bile hayatta bırakırlar mı? Ama direneceğiz...

Deniz haklıydı. Tutuklandığı o gün İstanbul'da Mustafa Taylan Özgür de vuruldu.

Cinayet makinesi işlemeye başlamıştı.

Ama devrimci bilinçlenme ve örgütlenme de hızlanma sürecine girmişti.

Devlet ve komando terörünün tırmanışa geçtiği o günlerde 12 Ekim genel seçimleri yapıldı. Sonuç TİP açısından bir hezimetti. Milli bakiye sistemi de kaldırılmış olduğundan bu kez TİP Meclis'e 15 değil, ancak iki milletvekili sokabiliyordu: Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas...

Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas her zaman parti içi sorunları da rahatlıkla tartışabildiğimiz örnek sendika liderlerinden biriydi. Milletvekili seçilmiş olmasına rağmen partinin genel seçim yenilgisinden son derece rahatsızdı. Ant'a geldiğinde,

- Doğan, iki kişiyle biz Meclis'te pek bir şey yapamayacağız. Bu durumda ben de Meclis'ten çekilmeyi düşünüyorum. Ama başka bir şey de aklıma geliyor. Meclis'te kalacak olursam tüm toplantılara mavi işçi tulumuyla gideyim, sembolik de olsa sınıfın varlığını orada göstereyim.

Karşı çıktım:

- Rıza böyle bir şey belki bir kereliğine medyatik olur, ama sürekli kıyafet gösterisi yapmanın pek anlamı ve inandırıcılığı yok. Sen şimdiye kadar Meclis'e hangi kıyafetle gittiysen, yine

öyle git... Önemli olan biçim değil öz, tek başına da kalsan kavganı komisyonlarda, kürsüde sürdür...

*

Üç kurucudan ikisinin, farklı nedenlerle de olsa, ayrılmasından sonra derginin tüm yükü benim ve İnci'nin omuzlarına yıkılmıştı. Partinin seçim yenilgisini kapaktan veren ve bu yenilgiden parti yöneticilerini sorumlu tutan sayının çıkması üzerine Tilda avukatını göndererek *Ant Yayınları* ortaklığından ayrıldığını bildirdi, yayınevi'ndeki hissesinin ve depodaki Ant kitaplarının yarısının derhal kendisine teslim edilmesini istedi.

Bu sıkıntılı dönemde İstanbul dağıtımcımız Nurer Uğurlu ile Ankara dağıtımcımız Aydın Sami gerçekten bize büyük bir dostluk ve dayanışma gösterdiler. Yaşar'ın kitapları olmasa da, Ant kitaplarının Türkiye'de gerçek bir ihtiyaca cevap verdiğini, Türkiye gerçeğiyle ve dünya devrimci pratikleriyle ilgili yayınları daha da yoğun bir tempoda sürdürmemizde ısrar ettiler.

Tabii Ant'ın sürekli yazarları, dergiye çeşitli şekillerde katkıda bulunan sendika ve gençlik liderleri de bizim direnişimize büyük destek oldular.

Yaşar ve Tilda'nın ayrılmasından bir süre sonra da Alpay Kabacalı derginin sorumlu müdürlüğünden çekildi, 18 Kasım 1969'dan itibaren sorumluluğu, uzun süredir Ant'a haberleriyle, yazılarıyla, röportajlarıyla katkıda bulunan sosyalist gençlik liderlerinden Osman Saffet Arolat aldı.

Juan Bosch'un *Pentagonizm*'iyle Sedat Özkol'un *Geri Bıraktırılmış Türkiye*'sini o zor günlerde yayınladık.

Seçimler sırasında Milliyet yönetmeni Abdi İpekçi tüm parti liderleriyle bir dizi röportaj yapmış, herbirinin siyasal görüş ve analizlerini ayrıntılı olarak vermişti. İdris Küçükömer bu röportajların son derece önemli bilgiler içerdiğini söylüyor, bunların bir kitap halinde yayınlanmasında ısrar ediyordu.

Bu konuda pek istekli olmamama rağmen Küçükömer'in ısrarını kırmayarak Abdi İpekçi'yle görüştüm. Röportajlarının özellikle Ant Yayınları arasında yayınlanacak olmasına çok sevindi.

Kitap yayınlanınca hiç beklenmedik bir sürprizle karşılaştık. Kitapta TİP lideri olarak kendisinin de röportajı bulunan Mehmet Ali Aybar, noter aracılığıyla bir ihtarname göndererek kendi demeçlerine Ant'ın yayınlayacağı kitapta yer verildiği takdirde "kanuni yollara başvuracağını, maddi ve manevi tazminat talep edeceğini" bildirdi.

Tam bir skandaldı... Bir parti liderinin kendi demecinin yayınlanmasını yasal yoldan engellemeğe kalkışması görülmüş şey değildi. Siyasal olarak tamamen karşı mevzilerde olmamıza rağmen Demirel, Türkeş ve Erbakan dahi böyle bir yaptırıma başvurmamışlardı. Kendisine gereken hukuki yanıtı verdik, bir daha da kendisinden bu konuda ses seda çıkmadı.

O sırada Aybar zaten partinin başından ayrılmak zorunda kalmış, Genel Yönetim Kurulu onun yerine genç Kürt hukukçu Mehmet Ali Arslan'ı genel başkanlığa seçmiş bulunuyordu.

Yayın hayatında işlediğimiz en büyük hatalardan biridir. Arslan'ın parti başkanlığına seçimini 25 Kasım'da "Aybar'sız Aybar Yönetimi" olarak yansıtmıştık. Bu sayının yayınından sonra Arslan genel başkan olarak İstanbul'a ilk gelişinde beni de ziyaret etti. Ant'ın kapağının gerçeği yansıtmadığını, amacının son yıllarda binbir parçaya bölünen solu tek parti çatısı altında toplamak olduğunu söyledi ve bu konuda Ant'tan da destek istedi.

Gerçekten de, İstanbul'da bulunduğu günlerde Arslan sadece TİP il ve ilçeleriyle değil, devrimci sendika ve gençlik örgütleriyle temasa geçti, onların belli protesto eylemlerine bizzat katıldı ve bizde de büyük bir güven uyandırdı.

Ne yazık ki Arslan'ın bu yeni açılımına, kendisinin genel başkanlığına oy vermiş olan Kürt ya da sendikacı genel yönetim kurulu üyeleri de dahil yeterli destek verilmedi, hattâ

başarılı olmasını engellemek için Aybar'cıları, Boran'cıları, Kürtleri ve sendikacılariyla her kesimden inanılması güç obstrüksiyonlar yapıldı ve Arslan birkaç ay sonra genel başkanlıktan istifa etmek zorunda kaldı.

Militarizme ve büyük sermayeye karşı mücadelemizi aynı kararlılıkla sürdürüyorduk. Ant'ın 18 Kasım 1969 tarihli sayısını ağırlıklı olarak "Holdingler Savaşı"'na ayırmış, bu bağlamda Koç Imparatorluğu'yla ilgili bir de dosya hazırlamıştık.

Bu sayının yayınlanmasından sonra ilginç bir tepkiyle karşılaştık. Koç Holding'in dış ilişkiler sorumlusu Alaaddin Asına telefon ederek bizimle görüşmek istediğini bildirdi. Alaaddin eski ve başarılı bir gazeteciydi.

Koç Holding'i konu alan yayınımızı ilgiyle izlediklerini, yazı hazırlanırken kendilerinden daha geniş bilgi istenseydi bunu vermeye hazır olduklarını söyledi, ama lehte ya da aleyhte herhangi bir yorum yapmadı. Birkaç hafta sonra tekrar randevu istedi, Koç Holding olarak tüm büyük gazete ve dergiler gibi, Ant'a da tam sayfa ilan vermek istediklerini söyledi, yayınlayıp yayınlayamayacağımızı sordu. Önerdiği reklam ücreti sayı başına nerdeyse bizim tüm dizgi ve baskı masraflarımızı karşılayabilirdi.

- Alaaddin, dedim, bizi düşündüğünüz için teşekkür ederiz. Ama sen de deneyli bir gazetecisin. Ant'ı da izliyorsunuz. Solcu kitap ilanlarını saymazsan, bizim dergimizde Aspirin reklamı dışında şimdiye kadar pek ticari reklam yayınlanmadı. Hele hele Koç Holding gibi büyük bir sermaye grubunun ilanını yayılamaya hiç de niyetimiz yok. Ne zaman gerekirse holdingler konusunda açıklamalar yapmaya ve eleştiri yöneltmeye devam edeceğimizi lütfen Vehbi Bey'e ilet...

Alaaddin'in yanıtı dürüst ve netti:

- Yanıtınızın bu olacağını biliyordum, ama görevim gereği öneriyi iletmek zorundaydım. Mücadelenizde başarılar diliyorum...

Yaşar Kemal'in Ant'tan çekildiği ve Ant'ın yakında batacağı söylentilerinin yayıldığı bu dönemde, özellikle Osman Saffet Arolat'ın sorumlu müdürlüğü üstlenmesinden sonra devrimci gençlik ve sendika çevrelerinin yanısıra, devrimci genç edebiyatçılarla sıcak ilişkiler kurulmağa başlandı.

Osman'ın yönettiği bir "Sanat Soruşturması"nda dönemin genç devrimci şairlerinden Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Sürreyya Berfe ve Özkan Mert, Ant sayfalarında eskiye karşı savaş açtılar.

Bu arada, MDD'ci ve Sosyalist Devrimci gençler arasındaki son ayrışmalardan sonra iki taraf arasında yeni bir yakınlaşmanın ilk mesajları Ant'ta verilmeye başlandı. Eski FKF liderlerinden Güray Tekinöz Ant'a yazdığı bir yazıda "Örgütümüz Dev-Genç'tir" duyurusu yaptı.

O günlerde devrimci gençlerden Mehmet Büyükseviç'in ve Battal Mehetoğlu'nun arka arkaya katledilmesi, ana muhalefet lideri İnönü'nün dahi aşırı solun kökünü kazımak üzere iktidara 24 saatlik bir imha harekatı önerisinde bulunması, sol güçlerin birliğinin yaşamsal önem kazandığını gösteriyordu.

Ne ki, o günlerde sol hareketi parçalamaya, egemen sınıfların tuzağına düşürmeye yönelik komplolar da birbirini izliyordu. Bunun en dikkati çekici örneği, 7 Aralık 1969 günü İstanbul TÖS salonunda İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanlarından Mahir Kaynak'ın düzenlediği "İşçiden-köylüden yana halkçılık kurultayı" girişimiydi.

Üniversite çevrelerinde Kaynak'ın karanlık ilişkileri üzerine çeşitli söylentiler dolaştığından biz Ant olarak bu kurultaya katılmayı reddettik. Yazarlarımızdan İdris Küçükömer, o sıralarda Türkiye solunun geçmişiyle ilgili olarak kendisine yararlı bilgiler veren Abidin Nesimi'nin de etkisiyle bu konferansa katılma eğilimindeydi. Kendisini Kaynak'ın kişiliği konusunda uyararak katılmasını engelledik.

Toplantı bizim yokluğumuzda Cemal Madanoğlu, Hikmet Kıvılcımlı, Aziz Nesin, Can Yücel, Bülent Tanör,

Hasan Hüseyin Korkmazgil, Orhan Müstecaplıoğlu, Asım Bezirci gibi solun tanınmış şahsiyetlerinin katılımıyla yapıldı.

İzleyenlerin anlattığına göre, toplantı daha çok Türkiye solunun darbecilerin değirmenine su taşımasını sağlamayı amaçlıyordu. Tertip kısa zamanda o denli sırıtmıştı ki, toplantıda Aziz Nesin dayanamayıp "Devrimci ittifak yapmadan, devrimci cephe kurmadan önce solun güçlü birliği sağlanmalıdır", diye kesip atmış, Can Yücel de "Biz buraya asgari müşterekleri konuşmaya geldik, askeri müşterekleri değil" diyerek tepkisini ortaya koymuştu.

Toplantı tam bir fiyaskoyla sonuçlanmış, ancak bunun MİT'in Mahir Kaynak eliyle organize ettiği bir komplo olduğu, 12 Mart darbesinden sonra Cemal Madanoğlu'nun da sanık olarak yargılandığı duruşmalar sırasında ortaya çıkacaktı.

O dönemden unutamayacağımız bir olay da Can Yücel'in "bayraklaşma"sıydı. MDD ve karşıtları arasındaki mücadelenin yoğunlaştığı günlerde Can artık Ant'a yazı getirmez olmuştu. O sıralarda Can'ın alkol düşkünlüğünün tedavisi için İngiltere'den bazı ilaçlar gönderilmişti, ama ortadan kaybolduğu için kendisine bir türlü ulaştıramıyorduk.

Bu arada MDD'ciler de kendi aralarında Kırmızı Aydınlıkçılar ve Beyaz Aydınlıkçılar olarak ikiye bölünmüştü.

Nihayet bir parti toplantısı sırasında İnci Can'la karşılaşmış ve sormuştu:

- Can, hayrola, sen de mi MDD'ci oldun? Olduysan, kırmızı mı oldun, beyaz mı?"

Can'ın yanıtı tam kendi nüktedanlığına uygundu:

- Oldum oldum, ama ne kırmızı ne beyaz, ben bayrak oldum!

Ant'ın üçüncü yılı bu ortamda kapanırken, herbiri devrimci gençlik hareketinin lider kadrosunda olan yazarlarımızla bir değerlendirme yaptık. Ant, dördüncü mücadele

yılına yeni bir kadroyla, yeni bir içerikle ve yeni bir biçimle girecekti.

Ama bundan önce, 1969'un son sayısında geçmiş üç yılın bir özeleştirisini yayınladık. Ant'ın hangi koşullarda hangi amaçlarla yayınlandığını, Türkiye devrimci hareketinin gelişim sürecindeki katkılarını ve eksikliklerini hiçbir şeyi gözardı etmeden, tam bir dürüstlükle ve içtenlikle ortaya koyduk.

Özellikle solun TİP dışındaki kesimlerine yeterince açık davranmadığımızı, TİP yönetiminin anti-demokratik uygulamalarına karşı yeterince eleştiri getirmemiş olduğumuzu vurguladık.

Sol yayıncılıkta bu bir ilkti.

*

Ant 1970 yılına yeni bir içerik, yeni bir mizanpaj ve genç bir yazı kuruluyla girdi. Derginin içeriğinin ve yeni sayfa düzeninin oluşturulmasında büyük zorluk çekilmedi. Ne ki, hiç hesapta olmayan büyük zorluk derginin dizilmesi ve sayfaların bağlanması sırasında ortaya çıktı.

Cem Yayınevi'nin sahibi Oğuz Akkan kitaplarını kendi mürettiphanesinde dizdirmek için İngiltere'den bir monotype makinesi getirtmiş, İsmail Cem'le birlikte bizim bulunduğumuz Tan Hanı'nın bodrum katında İpek Matbaası adında bir mürettiphane kurmuştu. Matbaanın kuruluş çalışmaları sırasında ikisi de Ant'a uğrar, bizlerle sohbet ederdi. Ant'ın atılım yapacağını öğrenince, Oğuz:

- Madem atılım yapıyorsunuz, teknik olarak da atılım yapın. Monotype bir harika. Linotype'teki gibi satırlar blok olarak çıkmıyor, bağımsız harflerin tek tek dökülerek yanyana dizilmesinden oluşuyor. Özellikle düzeltmelerde büyük kolaylık, tüm satırı yeniden dizdirip döktürmek yerine, hatalı harfi çıkartıp yerine doğrusunu koyuyorsunuz.

Öneri bize de çekici geldi ve anlaştık.

Derginin mizanpajının yapılması, mürettiphanede say-

faların bağlanması ve matbaada baskıya nezaret edilmesi sorumluluğu her zaman olduğu gibi yine İnci'nin sırtındaydı.

Yeni sayının ilk yazıları dizilip de provalar üzerinde düzeltmeler yapıldıktan sonra kıyamet koptu. Genç mürettipler monotype dizgiciliğinde deneyli olmadıkları için dizgiler çok hatalı çıkıyordu. Bozuk satırları ya da harfleri çıkartarak yerine yenilerini koymak gerektiğinde bağımsız harflerden oluşan satırlar dağılıyor, yerine yenisinin dizilip konulması hayli vakit alıyordu.

Her sayının hazırlanışında İnci "yayın normalleri"ne göre iki üç misli yorgun ve bitkin düşüyordu. Neyse ki bu "modernizasyon" serüveni altı hafta kadar sürecek, Esin Mürettiphanesi'yle anlaşarak klasik dizgi yöntemlerine dönecek, özellikle de Mefail Usta'nın bilgelik ve bilgi dolu katkısıyla hem dergi, hem de kitap yayınlarında büyük bir teknik engeli aşacaktık.

1969 yılı sonunda İstanbul'daki Gamak Fabrikası'nda direnen işçilere toplum polisinin ateş açarak Şerif Aygül'ü öldürmeleri atılım sonrası ilk sayıya damgasını vurmuştu: *İşçi sınıfı bir şehit daha verdi.*

Genç sanatçı ve yazarlardan Işıl Türkben (Özgentürk) "Şerif'in vuruluşunu gözlerimle gördüm" başlıklı röportajında polisin gaddarlığını saati saatine anlatıyordu.

Yeni sayıda sosyalistler arasındaki bölünme ve kısır çekişmelerin, gelişen kitlesel direnişin devrimci bir çizgide yönlendirilmesine engel olduğunu vurgulayarak tüm sosyalistleri, bilimsel sosyalist teorinin rehberliğinde ideoloji ve örgüt birliğine çağırıyorduk.

Bu çağrıya paralel olarak, Harun Karadeniz'in hazırladığı "Devrimcinin Sözlüğü"ne yer veriyorduk.

Anadolu'daki ilerici gazete ve dergilerle dayanışmayı geliştirirken, her geçen gün ağır cezai ve mali baskılara daha fazla hedef olmaya başlayan ilerici yayınevlerinin sesini duyurabilmek üzere bir de anket köşesi açtık.

Bir süre önce Faruk Pekin'in bir yazısında ilk kez oraya

attığı Ortadoğu Devrimi Çemberi oluşturma çağrısı da, derginin enternasyonalist plandaki önemli bir açılımıydı. Öz olarak, Türkiye de dahil Ortadoğu'daki ülkelerin tamamı emperyalizmin hegemonyasından kurtulmadıkça bölgedeki halkların hiçbirinin tam özgürlüğe kavuşamayacağı vurgulanıyor, emperyalizme karşı ortak mücadele vermek için Kürt, Türk, Arap, Filistin, İran ve Kıbrıs halklarına bir devrimci çember oluşturma çağrısı yapılıyordu.

O günlerde hapisten kurtulan Deniz Gezmiş de dahil bazı devrimci genç-ler, deneyimlerini güçlendirmek için Filistin'e geçerek oradaki gerilla kamplarında eğitim görmüşlerdi. Deniz Filistin'e gidişini olduğu gibi dönüşünü de polisin farkedemeyeceği biçimde gerçekleştirmişti.

Filistin'den dönüş yapan gençlerden Yusuf Aslan ise 1 Şubat 1970'te Kargamış istasyonunda tutuklandı, Gaziantep'teki jandarma ve polis karakollarında dört gün süreyle ağır işkenceden geçirildi. Ardından, yine Filistin'den dönen 11 genç Diyarbakır'da Tıp Fakültesi'ne suikast yapmaya hazırlandıkları gerekçesiyle tutuklanarak 150 saatten fazla işkence altında sorguya çekildiler.

Bâbıâli medyası ve TRT, polisin ortaya attığı bu uydurma "suikast girişimi" iddiasını kullanarak bu gençlere "Filistin'de eğitilmiş teröristler suçüstü yakalandı" yaygarasıyla saldırıyordu.

Bunun üzerine Ant'ta devrimci gençleri savunan bir başyazı yazarak sordum: "1950'lerde Amerikan emperyalizminin Uzakdoğu'daki çıkarlarını savunmak için Kore halkına karşı savaşmak üzere binlerce kilometre öteye onbinlerce asker gönderenlerin, yeryüzünün en haklı savaşlarından birini veren Arap halkına yandaş çıkanları suçlamağa hakları var mıdır?"

İki yıl sonra Deniz Gezmiş'le birlikte 12 Mart Cuntası tarafından idam edilecek olan Yusuf Aslan da, serbest bırakıldıktan sonra Ant'a "El Feth'e Niye Gittim?" başlıklı bir yazı gönderdi. Yazısında kendisine yapılan işkenceleri açıkladıktan sonra şöyle diyordu:

"Günümüz koşullarında, özellikle emperyalizmin bir sıcak savaş bölgesi haline getirdiği Ortadoğu'da da bütün halkların, Türkiye, İran, Arap, Kıbrıs, Kürt halklarının bir anticmperyalist cephe kurmaları, Ortadoğu Devrimci Çemberi'ni oluşturmaları, emperyalizme karşı kahredici darbenin indirilmesinin başlıca şartlarından biridir. Bu yüzden Ortadoğu'da senclerden beri verilmekte olan devrimci kavganın pratiğinden geçmek ve ezilen Arap halklarının kurtuluş mücadelesine bir nefer olarak katkıda bulunmak için El Feth'e gittim."

İki hafta sonra da tutuklanan 11 devrimci gencin Türkiye halklarına bildirisini de tam metin yayınladık. Tıp Fakültesi'ne sabotaj yapacakları iddiasına şu yanıtı veriyorlardı:

"Biz devrimciyiz. Hepimizin parasıyla, emeğiyle, çilekeş Doğu Anadolu halkına binbir güçlükle açılan bir üniversiteyi bombalamak hiçbir devrimcinin düşünebileceği bir şey değildir. Bu yalanlar, bu oyunlar Türk-Kürt halklarının kardeşliğini, dostluğunu ve devrimci dayanışmasını bozmak içindir. İsnad edilen suç ne kadar ağır olursa olsun, zulüm ne kadar artarsa artsın, devrimci kavgamızdan asla dönmeyeceğiz."

İmzalayan gençler arasında, yine iki yıl sonra Deniz Gezmiş'le birlikte idam edilecek olan Hüseyin İnan da vardı.

Bu arada TİP içerisinde Aybar ve Boran grupları arasındaki çekişme de, Ocak 1970 ortalarında Aybar'ın ve taraftarlarının yönetimden tamamen çekilmek zorunda kalmaları üzerine, Boran'cıların Merkez Yürütme Kurulu'na egemen olmalarıyla sonuçlanmıştı. Mehmet Ali Arslan'ın istifasından sonra genel başkanlığa getirilmiş olan Şaban Yıldız bu görevde kalırken Behice Boran genel sekreterliği üstlenmiş, Sadun Aren ve Nihat Sargın da MYK'de yer almışlardı.

Yeni yönetim partiyi toparlamaktan çok kendi sekter tutumunu paylaşmayan herkesi "MDD'ci" diye damgalayarak partiden tasfiye etme hazırlığına girişmişti.

Buna karşılık MDD'ci olarak bilinen gruplar da, kendi aralarında Beyaz Aydınlıkçı - Kırmızı Aydınlıkçı olarak bö-

lünmüşlerdi. Ne ki bu bölünmeye rağmen, Ankara'nın Çankaya İlçesi'nde, İstanbul'da da Üsküdar, Sarıyer ve Zeytinburnu ilçelerinde TİP yönetimine girmeyi başarmışlardı.

MDD'cilerin her yerel başarısı karşısında Boran'cılar daha da sekterleşerek "MDD'cilerin mezarını kazacağız" türünden söylemler kullanıyorlardı.

Bu itici ve hattâ bölücü tutum karşısıda, Türkiye sosyalist hareketinin tüm bileşenlerinin görüşlerine dergi sayfalarında daha geniş yer vermeği kararlaştırdık.

İlk olarak da Türkiye komünist hareketinin en eski liderlerinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı muayenehanesinde ziyaret ederek kendisiyle uzun bir görüşme yaptım. Türkiye'de finans kapitalin oluşumu ve buna karşı sosyalistlerin vermesi gereken mücadele konusunu analiz eden bu konuşmayı Dr. Kıvılcımlı'nın bir biyografisiyle birlikte yayınladık.

Tabii TİP yönetiminden de tepkiler gecikmedi. Sosyalist hareketin geçmişini kendi özgeçmişleriyle sınırlı sayanlar, sosyalist hareketin geleceğini ise sadece kendi sekter anlayışlarının çerçevesiyle sınırlı görenler, Kıvılcımlı ya da Belli'yle, devrimci gençlikle ilgili haberlere, onların görüşlerine yer vermemizi hazmedemiyor, "Ant saf değiştirdi, MDD cephesine katıldı", diyorlardı.

Oysa, Şubat'tan itibaren iki sayıda yayınladığımız "Devrimci Gençlik Liderleri Konuşuyor" başlıklı dizide farklı çizgilerdeki gençlik örgütlerinin görüşlerine aynı oranda yer veriyorduk. Yıllarca sonra Cumhuriyet Gazetesi yönetici ve yazarları arasında yer alacak olan Güray Tekinöz'ün hazırladığı dizinin birinci yazısında *Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç)* başkanı Atilla Sarp ile TİP çizgisindeki *Sosyalist Gençlik Örgütü (SGÖ)*'nün genel sekreteri Nihat Akseymen'in görüşlerine eşit yer ayırmıştık. Akseymen daha sonraki yıllarda İngiltere'ye giderek "Yörükoğlu" takma adıyla TKP'nin ilk aktif üyeleri arasında yer alacaktı.

O dönem tanıdığım devrimci gençlik liderleri arasında 12 Eylül darbesinden sonra Diyarbakır Zındanı'nda hayatını

yitirecek olan Necmettin Büyükkaya'nın özel bir yeri var. Tüm gençler gibi o da sık sık Ant'a geliyor, özellikle Kürt sorunu üzerine söyleşiyorduk. Yusuf Aslan'ın, Hüseyin İnan ve arkadaşlarının Ant'ta yaptıkları açıklamalar Necmettin'i de çok etkilemişti.

Ortadoğu Devrimci Çemberi'nde Kürt halkının da kendi örgütleriyle, ama Türk devrimci örgütleriyle de eşitlik temelinde tam bir dayanışma ve güçbirliği içinde yeralması gerektiğini söylüyor, bunun olanaklarını tartışıyordu.

Mart 1970 ortalarında Necmettin ve arkadaşları büyük sevinç içinde müjdeyi getirdiler.

İstanbul'da *Devrimci Doğu Kültür Ocağı*'nı kuruyorlardı. Lokalin açılışını, o günlerde yayınladığımız Nehru'nun *Sosyal Devrimler, Ulusal Savaşlar* adlı eserinin çevirmeni yazarımız Mehmet Emin Bozarslan'ın da konuşmacı olarak katıldığı bir toplantıyla yaptılar.

"Türkiye halkları" ifadesinin Ant'ta yeralmaya başlaması DDKO'nun kuruluşundan sonra oldu. DDKO, Bağımsızlık Haftası nedeniyle "Türkiye halklarına" hitaben yayınladığı bir bildiride şöyle diyordu:

"Artık dünyadaki ve özellikle Ortadoğu'daki mazlum halkların emperyalizme karşı bağımsızlık savaşlarında Türkiye halklarının da kesin yerlerini almaları gerekir. Ortadoğu'da emperyalizme karşı verilecek savaş, Ortadoğu Devrimci Çemberi içinde Türkiye halklarının gerçekten kardeşçe ve birlikte mücadeleleriyle kazanılacaktır."

Kürt halkının sesinin duyurulmasına paralel olarak yakın tarihin de daha ciddi bir biçimde irdelenmesi, o zamanlara kadar toz kondurulmayan Kemalizm'in geçmişteki halk düşmanı uygulamalarının ve özellikle sol aydınlara çektirdiği acıların daha da cesaretle ortaya konması gerekiyordu.

İdris Küçükömer'in *Düzenin Yabancılaşması - Batılaşma* incelemesinden sonra, bu kez de Kemalizm'in baskılarını onlarca yıl önce Sertel'ler ve Nazım Hikmet'le birlikte yaşamış olan Emin Türk Eliçin'in *Kemalist Devrim İdeolojisi* adlı

eleştirel yapıtını yayınladık. Daha önce bu çalışması Eylem Dergisi'nde makaleler halinde yayınlandığında hakkında "komünizm propagandası" iddiasıyla dâva açılan Eliçin ancak ölümünden dört yıl sonra beraat etmişti. Beraat eden yazıları kitap olarak yayına çok sevdiğimiz saygıdeğer eşi Asiye Eliçin hazırlamıştı.

Kitap yayınlandıktan sonra Aziz Nesin Ant'a *Kemalist Devrim İdeolojisi ve bu kuşağın trajedisi* başlıklı bir yazı yazarak, küçük burjuva kuyrukçuluğuna kapılmış olan sosyalistleri, içine düştükleri hatalı yoldan kurtulabilmek için bu kitabı okuyup tartışmaya çağırdı.

Kemalizm'in zulmünü en ağır şekilde yaşayan sol aydınlardan biri hiç kuşkusuz, sekiz ciltlik *Kutsal İsyan* adlı belgesel romanın yazarı Hasan İzzettin Dinamo'ydu. Bu dev yapıt biz genç sosyalistleri esasen derinden sarsmış, Kemalizm'e daha gerçekçi ve daha eleştirel bir biçimde bakmamızı sağlamıştı.

İstanbul'da bir gecekonduda yaşayan ve tüm yapıtlarını orada büyük imkansızlıklar içinde yazan Dinamo bir gün Ant'ı ziyarete geldi:

- Sizleri kutluyorum, gerçekten bir komüniste yakışır mücadele veriyorsunuz. Kemalizm'e karşı başlattığınız eleştiriler, umarım, küçük burjuva kuyrukçuluğundan medet uman kimi sosyalistler için göz açıcı olur. Zira, bu Kemalistler bir gün yeniden tek başına iktidar olursa solculara geçmişte bizim çektiğimizden daha da ağırını çektirirler. İbret olsun diye ben kendi tanıklığımı getiriyorum, dedi.

Anlattıkları gerçekten insanın kanını donduracak nitelikteydi. Dinamo'nun bu anılarını Ant'ta iki sayı arka arkaya "Sosyalistlere yapılan işkenceleri unutmayalım!" başlığı altında yayınladık.

Eliçin'in, Nesin'in, Dinamo'nun yazdıklarının ne denli doğru ve yerinde olduğu 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinden sonra uygulanan Kemalist terörle anlaşılacaktı.

O günlerde toplanan Milli Güvenlik Kurulu bunun

işaretlerini vermeye başlamıştı bile. Cumhurbaşkanı Emekli Orgeneral Cevdet Sunay'ın başkanlığında Başbakan Süleyman Demirel, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının katılımıyla toplanan *Milli Güvenlik Kurulu,* anayasanın kendisine tanıdığı yetki sınırlarını da aşarak devrimci gençliği tehdit eden bir bildiri yayınladı. Buna paralel olarak ana muhalefet partisi lideri İsmet Paşa da, gençliğin protesto ettiği NATO'yu ve ABD'yi hararetle savunan demeçler veriyordu.

Ant'ın tüm bu endişe verici gelişmeleri eleştirmesi, Kemalizm'in ve Militarizm'in içyüzünü teşhir etmesi karşısında, ordunun, Kemalistlerin devrimciliğine toz kondurmak istemeyen sol çevreler, aşırı sağcı gazetelerle ağız birliği halinde Ant'a karşı saldırıya geçtiler.

Fanatik dinci sağın o zamanki sözcüsü *Bugün* Gazetesi ise, 9 Nisan 1970 tarihli sayısında yayınlanan "Son Kale" başlıklı başyazıda şöyle diyordu:

"Sanki MGK en yüksek yargı organlarından biri değil de sıradan bir gayriresmi kuruluştur ve şirret solcu taifesi bu kuruluşa ağzına geleni söylemektedir... Marksist Ant mecmuasının 171. sayısında gazete sahibinin imzasıyla yayınlanan yazıyı ibretle okuyunuz ve Türkiye'deki komünist şirretliğinin ordunun en üst makamlarına ne adi iftira ve ithamlarda bulunduğunu görünüz."

MDD'ci *Türk Solu* Dergisi de, militarizmi eleştirdiğimiz için bize şu ifadelerle saldırıyordu:

"Ant, özellikle asker-sivil aydın zümreye karşı takındığı düşmanca tutumla, güçbirliği ve Milli Cephe bozgunculuğunun başını çekmiştir."

Tüm bu saldırılara rağmen genç yazı kadromuzla birlikte Ant'ın direncini sürdürmekte kararlıydık. Bu mücadeleye katkılarından dolayı başta sorumlu müdürümüz Osman Saffet Arolat olmak üzere Ragıp Zarakolu, Faruk Pekin, Doçent Çetin Özek, Nabi Yağcı, Yalçın Yusufoğlu, Oya Baydar, Enis Coşkun, Mehmetcan Köksal, Işıl Türkben (Özgentürk),

Hilmi Özgen, Nihat Behram, Altan Yalçın, Sıtkı Coşkun, İbrahim Osmanoğlu, karikatüristlerimiz Yalçın Çetin, Tan Oral, Tonguç ve Mim Uykusuz'u özellikle anmam gerekir.

Ant'ın Türkiye gerçeğini açıklamaya yönelik yeni yayınları arasında ise, Tevfik Çavdar'ın *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu*, Müslim Özbalkan'ın *Gizli Belgelerle Barış Gönüllüleri*, Engin Tonguç'un *Devrim Açısından Köy Enstitüleri*, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın *27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Eleştirisi* adlı kitapları yeralıyordu.

Ne ki ağır mali sorunların yanısıra, savcıların ardarda açtığı davalar, ABD hizmetindeki milliyetçi ve islamcı çevrelerden, hattâ kendisine "sol" diyen bazı gruplardan gelen saldırılar, Ant'ın yayınını haftalık olarak sürdürebilmemize artık olanak vermiyordu.

Ama susacak değildik. Bir yazı kurulu toplantısında haftalık Ant'ın yayınına son vererek onun yerine yine Ant adı altında aylık bir teori ve eylem dergisi yayınlamaya kararlaştırdık.

Haftalık son sayının hazırlığı 1 Mayıs 1970'te yayınlanacak olan aylık Ant'ın hazırlığıyla aynı günlere denk geliyordu. Bu sayıda Lenin'in 100. doğum yıldönümüne ağırlık verdik, kitap olarak da yine Lenin'in *Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri*'ni yayınladık.

Lenin'in doğum yıldönümü nedeniyle Sovyetler Birliği'nin Beyoğlu'ndaki muhteşem konsolosluğunda büyük bir resepsiyon düzenlenmişti, Ant yöneticileri ve yazarları da bu geceye davetliydi.

Matbaadaki çalışmaların uzamasından dolayı, ellerimizdeki mürekkep lekelerini bile doğru dürüst temizleyip elbise değiştirme olanağı dahi bulamadan konsolosluğa resepsiyonun başlamasından epey sonra ulaşabildik.

Salonun giriş kapısının tam karşısındaki duvarın dibine yüzlerce çelenk ve buket yığılmıştı. Ama bu çiçek yığının ortasında tamamen kızıl güllerden yapılmış devasa bir çelenk yükseliyordu. Merakla biraz yaklaşıp da çelengin üze-

rindeki yazıyı okuyunca hepimiz donup kaldık. Dünyanın ilk komünist devletinin kurucusunun doğumgünü kutlamasına bu kızıl çelengi gönderen Türkiye'nin bir numaralı kapitalisti Vehbi Koç'tu.

Sovyet Büyükelçisi ve eşi gecikerek gelenleri ağırlayabilmek için henüz ana salona geçmemişti. Protokol şefi bizi Ant yöneticileri olarak tanıştırdığında büyükelçi özel ilgi gösterdi. Henüz "real politik"in ne olduğunu pek bilmediğimizden, bir iki nezaket konuşmasından sonra, herhalde biraz da ironik bir ifadeyle sordum:

- Herşey iyi hoş da, Vehbi Koç'un, hem de böylesine bir çelenkle bu gecede işi ne?

Büyükelçi bir kahkaha attı:

- Lenin olmasaydı, onun kurduğu Sovyetler Birliği yeni Türk Devleti'ne destek vermiş olmasaydı, Vehbi Koç bugünkü Vehbi Koç olabilir miydi?

Haklıydı. Aylardır Koç hakkında yayınladığımız incelemelerden dolayı bu gerçeği bizden daha iyi kimse bilemezdi.

Salonun büyük resepsiyon bölümüne geçtiğimizde ikinci bir şokla karşılaştık. Çoğunluğu işadamlarından ve diplomatlardan oluşan davetlilerin büyük bölümü bol havyarlı büfenin başına üşüşmüş tabaklarını doldurmak için yarışırken, başta Aziz Nesin olmak üzere bir grup sol yazar ve sanatçı bir kenarda kalmış kendi aralarında sohbet ediyordu.

Bizi görünce takıldılar:

- Geç kaldık diye tasalanma. Biz zamanında geldik ama, bu kapitalist duvarını yarıp büfeye ulaşmak mümkün değil.

Büyükelçinin Vehbi Koç'la ilgili espirisini naklettim. Aziz Nesin bastı kahkahayı:

- Adam haklı... Şu et duvarını yarıp yaklaşabilsek herhalde büfenin en başında da yine bu koçbaşı vardır.

O dönemde Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin Türkiye'deki diplomatları ve gazetecileriyle temkinli bir dostluk ilişkimiz vardı. Belki de bizleri güç durumda bırakmamak için ilişkilerinde protokol kurallarına son derece dik-

kat ediyor, başımızı derde sokabilecek herhangi bir şey yapmamaya büyük özen gösteriyorlardı.

Dış haberlerimizde ve ideolojik yazılarımızda, ilişkileri hayli gerilmiş, hattâ düşmanca bir boyut kazanmış bulunan Sovyetler'e de, Çin'e de aynı mesafedeydik.

Sovyet temsilcilerinden istediğimiz tek şey, genç yazarlarımızın teorik yazılarında yararlanabilmeleri için Lenin'in İngilizce toplu eserlerini getirtmeleriydi. Bedelini de ödemeye hazırdık. Defalarca söz verdikleri halde kitaplar bir türlü gelmiyordu.

Buna karşılık, Türkiye'de henüz diplomatik temsilciliği ya da gazetecileri olmamasına rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti özellikle Ortadoğu üzerinden Türkiye'ye çok sayıda propaganda malzemesi sokmayı başarıyordu. Örneğin Mao'nun *Küçük Kızıl Kitabı*, üstelik de Türkçe olarak, tüm devrimci çevrelere çoktan ulaşmıştı.

Bana da ulaştırılan *Küçük Kızıl Kitap* diğer ülkelerden gelen yayınlarla birlikte büromun üstünde duruyordu. Bir gün Tass Ajansı muhabiri ziyaretime geldi. Hararetle elimi sıkıp hal hatır sormaya girişmişti ki birden gözü büronun üzerindeki Mao'nun *Küçük Kızıl Kitabı*'na takıldı, suratı allak bullak oldu.

- Şaşırdın değil mi, dedim.

Bir şeyler kekeledi...

- Şaşırma, dedim. Sizin Türkiye'deki bu kadar diplomatik misyonunuza, gazeteci varlığınıza rağmen başaramadığınız şeyi, Çin'liler burada hiçbir bağları olmadığı halde sizden iyi başarıyorlar.

- Haklısın, dedi. Bu defa kesin söz. Lenin'in toplu eserleri en kısa zamanda elinizde olacak.

Çin'in rekabetinden bayağı endişelenmiş olmalılar ki, en kısa zamanda olmasa bile gerçekten bir süre sonra Lenin'in toplu eserleri paketler halinde Ant'a ulaştı.

Ne ki ulaştığı sırada 12 Mart muhtırası'nı izleyen sıkıyönetim ilan edilmiş, balyoz harekatı başlamıştı. Bir iki nöbetçi

arkadaş dışında Ant'ın tüm sorumluları illegale geçmişlerdi. İdarehanemizin bulunduğu sokağın iki başında polisler devriye geziyordu. Artık Ant'ta Lenin'in toplu eserlerini inceleyecek kimse kalmamıştı. Yıllardır beklediğimiz Lenin ciltleri geldiği gibi geri gidecekti...

*

Tıpkı haftalık Ant'ta olduğu gibi aylık Ant'ta da dergi forması ve mizanpaj tamamen İnci'nin eseriydi. Derginin rahat okunabilmesi, kolaylıkla cepte taşınabilmesi için alışılmışın dışında, dar ve uzun bir dergi boyutu benimsemiştik. Bu boyutu elde edebilmek için 57x82'lik kağıda çok ince hesaplanmış bir katlama biçimi gerekliydi. Ciltçinin de katkısıyla İnci bu sorunu da çözdü.

1 Mayıs 1970'ya yayınlanan *Ant Sosyalist Teori ve Eylem Dergisi*'nde, "Devrimcinin Görevi Devrim Yapmaktır" başlıklı bir sunuş yazısıyla birlikte, Oya Baydar'ın Türkiye işçi sınıfı üzerine bir incelemesi, Faruk Pekin'in Karl Marx ve Öğretisi, Ragıp Zarakolu'nun Ho Şi Minh ve Devrimci Eylemi üzerine yazıları yeralıyordu.

Ayrıca Ortadoğu Devrimci Çemberi konusunda Filistinli, Iranlı, Kıbrıslı, Kürt ve Türk devrimcileriyle yaptığımız bir açık oturum, Türkiye'de devrimci hareketin ulusalcı prangadan kurtularak enternasyonalist bir boyut kazanması yönünde önemli bir açılım oluşturuyordu.

Bu açık oturuma paralel olarak, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi lideri Nayif Havatme'nin, Mehmet Emin Bozarslan tarafından çevrilen *Filistin'de Halk Savaşı ve Ortadoğu* isimli kitabını da yayınladık.

Aylık derginin ilk sayısının arka kapağında da bu enternasyonalist açılımı vurgulamak üzere *Enternasyonal Marşı*'nın Türkçe çevirisi tam metin olarak yer alıyordu.

Derginin bu sayısı sol çevrelerde büyük bir heyecan yarattı.

2. sayıdan itibaren açtığımız Yorum sayfalarında, Türkiye'de, dünyada ve özellikle de Ortadoğu bölgesindeki son gelişmeleri ayrıntılı enformasyon ve analizlerle vermeye başladım.

Nisan 1970'de Diyarbakır, Mardin ve Siirt illerinde jandarma ve komando birlikleri Kürt halkına karşı korkunç bir terör operasyonuna girişmiş, birçok köyün sakinleri ağır işkencelerden geçirilmişti. Bu operasyonun tüm ayrıntılarını "Bir Utanç Raporu" başlığı altında verdik.

Ant'ta çıkan yazılardan dolayı açılan dâvaları sayısı hızla artmaya başlamıştı. Yaşar Uçar ve Alpay Kabacalı'dan sonra Osman Saffet Arolat da artık ağır ceza tehdidi altındaydı. Bu nedenle, Temmuz 1970'den itibaren Ant'ın sorumlu müdürlüğünü önce ben üstlendim, ardından dergi kapatılıncaya kadar bu riskli görevi İnci devraldı.

Yazı kurulu giderek büyüdüğünden ve yayınları arşivlemek için daha geniş yere gereksinim doğduğundan, Haziran 1970'te Halil Lütfü Dördüncü'nün Başmusahip Sokak'taki Tan Apartımanı'nın üst kattaki dairesinden zemin kattaki bir daireye taşındık. Başta Harun Karadeniz olmak üzere tüm arkadaşlar büyük bir özveriyle çalışarak bu daireyi gerçekten modern bir dergi ve yayınevi bürosuna dönüştürdüler.

Yazı kurulu toplantılarını arkada, benim de büro olarak kullandığım geniş bir odada yapıyorduk. Harun Karadeniz, dinlenme tehlikesini bertaraf etmek için dairenin her yanını ciddi bir teknik kontroldan geçirmişti.

Üçüncü kez kiracısı olduğumuz Halil Lütfü Dördüncü, dairede gerçekleştirdiğimiz değişiklik ve iyileştirmelerden son derece duygulanmıştı. Binanın en üst katında zaman zaman kaldığı bir daire vardı. Her gelişinde Ant'a mutlaka uğruyor, İnci'yle benim elimi tutarak,

- Sizler yaratıcı insanlarsınız, girdiğiniz her yeri ihya ediyorsunuz, diye övgüde bulunuyordu.

Halil Lütfü bir gün Ant'a geldiğinde,

- Sana önemli bir önerim var, dedi. Biliyorsun *Çocuk An-*

sikopedisi'ni Sertel'lerle birlikte 40'lı yıllarda beraber yayınlamıştık. Ben bu ansiklopedinin bütün klişelerini sakladım. Bir ortaklık kurup bu ansiklopedinin yeni baskısını yapalım, klişeler hazır olduğuna göre son derece ucuza mal olur.

Güldüm:

- Halil Lütfü Bey, o ansiklopedinin en sadık okurlarından biri de çocukluk günlerimde bendim. Benim yetişmemde büyük katkısı var. Ama insaf... Yarım yüzyıldır orada yazılanların çoğu demode oldu, siyasette, bilimde, sanatta birçok şey değişti. Sermayeniz varsa, yepyeni bir kadroyla yepyeni bir çocuk ansiklopedisi yapalım.

Tabii paracıklarını çok seven Halil Lütfü için bu mümkün değildi.

Larousse Ansiklopedisi'nin Türkçe versiyonunun Meydan Larousse olarak yayına girdiği günlerdi. Ama hepimizin kafasında şu soru vardı: Batı kaynaklı ansiklopediler objektif miydi?

Türkiye'de o yıllarda Batı ülkelerinde basılmış klasik müzik ya da folklor plaklarını bulmak bir meseleydi, bulunsa bile çok pahalıydı. Karaköyde Sovyet yayınlarını ve plaklarını satan bir kitabevi açılmıştı. Büyük kompozitörlerin ve icracıların 33'lük plaklarını uygun fiyatlarla ve de taksitle alabiliyorduk.

Plakların kapaklarındaki yazıları anlayabilmek için İnci azmetmiş, Kiril alfabesini oldukça sökmüştü. Elimizde bir Sovyet kaynağı bulunsun diye Sovyet dostlarımızdan *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nin Azerice baskısını getirtmelerini istemiştik. Tabii hiçbir zaman gelmedi.

Yazarlarımızdan Muzaffer Sencer'in kardeşi Muammer Sencer'in bir çeviri önerisi yapmak üzere Ant'a geldiği gün bu konuyu tartışıyorduk.

- MacMillan Yayıncvi *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'ni İngilizceye çevirtmeye başlamış bile, yakınlarda yayınlayabilirler. Yayınlamayı göze alıyorsanız, Fransızca versiyonu da bulunabilir. Ben çeviride görev almaya varım, dedi.

Harika bir fikirdi.

Aslında kitap yayınlarını daha kapsamlı hale getirmeyi düşündüğümüzden, sırf kitap yayınları için Faruk Pekin'in, Muammer Sencer'in ve de Mehmet Emin Bozarslan'ın daimi kadrosunda yeralacağı bir kurul oluşturmaya karar verdik. Ne yazık ki bu proje, 12 Mart darbesinden dolayı uygulamaya geçirilemedi.

Türkiyc'dc işçi sınıfı mücadelesinin doruk noktasını oluşturan 15-16 Haziran 1970 direnişine hasrettiğimiz "İşçi sınıfımızı yenemeyeceklerdir!" başlıklı yazı, Nazım Hikmet'in "Türkiye işçi sınıfına selam" şiirinden bir alıntıyla başlıyor, devrimci sendikacılığı çökertmek için hükümetin çevirdiği manevraları, buna karşı yürütülen direnişi en geniş şekilde yansıtıyordu.

15-16 Haziran, devrimci harekette öncü gücün işçi sınıfı mı, yoksa asker-sivil bürokasi mi olduğu tartışmalarına kesin noktayı koyuyordu. Bu işçi direnişi karşısında ordunun aldığı tavır, polislerle birlikte askerlerin de göstericilere ateş açarak üç işçiyi katletmesi, askeri bürokrasinin işçi sınıfına düşmanlığını belgeliyordu.

Ordunun safını tam belirlemesinden cesaret alarak da hükümet sıkıyönetim ilan ediyordu. Bu, yakınlaşan bir askeri darbenin de habercisiydi.

Olayları değerlendirdiğimiz sayıda, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doçenti Çetin Özck'in de "Faşizme karşı devrimci halk cephesini gerçekleştirelim" başlıklı incelemesi vardı. Bu yazının Ant'ta yayınlanması üzerine, kürsü şefi olan gedikli bilirkişi Sulhi Dönmezer kendisine Ant'la işbirliğini kesmesi için baskı yapmış, hattâ akademik geleceğinin tehlikeye gireceği yolunda şantajlarda bulunmuş, fakat Çetin tüm bu baskı ve şantajlara büyük bir yüreklilikle karşı koyarak Ant'ın yazı kurulunda yeralmıştı.

15-16 Haziran direnişinde Ant'ın aldığı kararlı tavır üzerine okuyucu sayımız hızla artarken, yazı kadromuz da yeni katılımlarla genişlemeğe başlamıştı. İstanbul Üniversite-

si'nden Çetin Özek, Murat Sarıca, Asaf Savaş Akat, Muzaffer Sencer, Nuri Karacan, Hacettepe Üniversitesi'nden Yalçın Yusufoğlu, Artun Ünsal, Bedrettin Cömert, Oya Baydar, Türkiye'nin en eski sosyalist düşün ve eylem adamlarından Kerim Sadi, TÖS yöneticilerinden Süleyman Üstün ve İbrahim Osmanoğlu, Avukat Müşür Kaya Canpolat, Avukat Enis Coşkun, sanat ve edebiyat dünyasından Yalçın Çetin, Tan Oral, Süreyya Berfe, Hüsnü Dilli, Altan Yalçın, Işıl Türkben (Özgentürk), gençlik liderlerinden Toygun Eraslan, Sıtkı Coşkun, Harun Karadeniz, Fahri Aral, Ersin Kaya, Erol Tulpar, Süleyman Balkan, Güray Tekinöz, Müfide Aynibal (Pekin), Yücel Yaman, araştırmacı yazarlar İsmail Beşikçi, İhsan Aksoy, Mehmet Aközer, Hilmi Özgen, Mehmetcan Köksal Ant'a önemli katkılarda bulundular.

*

Ant'ın Temmuz 1970 ve daha sonraki sayıları, ordunun sıkıyönetim ilanından yararlanarak sendikacılara, işçilere ve sol eylemcilere karşı uyguladığı baskıları ve kapitalist çevrelerle kurduğu çıkar ilişkilerini açıklayan ayrıntılı bilgi ve analizlerle doluydu. Özellikle Eylül 1970 tarihli sayısı Ant için önemli bir dönüm noktası oldu.

Bu sayının kapağında, direnen işçilerin ve sendikacıların işkenceden geçirildikten sonra sıkıyönetim mahkemelerine sevkedilmesine tepki olarak "Kapitalistleşen subaylar işçileri yargılayamaz" sloganı yeralıyordu.

İçinde de subayların özellikle OYAK aracılığıyla kapitalist sınıfa nasıl entegre edildikleri belgelerle ortaya konuyor, bu subayların sınıf çıkarları gereği işçileri objektif olarak yargılayamayacakları vurgulanıyordu.

Bir gün Ant'ın yeni sayısını hazırlarken Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan bir telefon geldi. Adli müşavirlikten bir yarbay benimle görüşmek istiyordu.

Telefonu aldım:

- Doğan Bey, yarın saat 9'da sizi 1. Ordu Komutanlığı'nın adlı müsavirliğinde bekliyoruz.

Belli ki "kapitalistleşen subaylar" kapaklı dergiyle ilgili olarak sorguya çekilecektim. Ardından da ne geleceği belli değildi.

Hemen yazı kurulunu o akşam toplatıya çağırdım, tutuklanmam halinde dergi ve kitap yayının nasıl sürdürülmesi gerektiğine dair bilgi verdim.

Avukatım Müşür Kaya Canpolat zaten Ant'ın yazı kurulu üyesiydi, benimle birlikte gelecekti.

- En iyisi ben bir de foto muhabiri ayarlayayım, dedi. Girişindeki, ve de eğer serbest bırakılırsan, çıkışındaki durumunu fotoğraflarla tesbit ettirelim.

Ertesi sabah foto muhabiriyle birlikte üçümüz sıkıyönetim adli müşavirliğinin kapısındaydık. İçeri girmeden önce foto muhabiri arkadaş, benim çeşitli açılardan fotoğrafımı çekti.

İçeri girdiğimde kapıda beni bir havacı yarbay karşıladı. Nazik davranmaya çalışıyordu.

Büyük bir salona girdik.

Salonda üç kuvvetc dc mensup çeşitli rütbede çok sayıda adli subay vardı. Beni kapıda karşılayan havacı adli subay büyük bir masaya yöneldi. Masanın çevresinde kara, hava ve deniz kuvvetlerinden ikişer subay oturuyordu. Kendisi de masanın başına oturdu, bana da tam karşısındaki sandalyeyi gösterdi.

Ben sorgulanmamı beklerken salondaki diğer subaylar arada bir ayağa kalkarak sinirli bir şekilde, özellikle de benim yanımdan geçerken husumetle bakarak volta atıyorlardı.

Havacı yarbayın önüne Ant'ın çeşitli sayıları serilmişti, her sayıda da belli yazıların satıraltları çeşitli renklerdeki kalemlerle çizilmişti.

Son sayıyı önünc çektikten sonra yekten sordu:

- Doğan Bey, bu ordu düşmanlığınız neden?

- Orduya sübjektif olarak düşman olmam için bir neden yok. Ben bu orduda birbuçuk yıl yedek subaylık yaptım, subayıyla, assubayıyla, eriyle birçok dostum oldu . Ailemde

subaylar da var. Ben ordunun kapitalistleştirilmesini, subayların halk kökeninden kopartılmasını eleştiriyorum.

- Bakın şu sayılara... Her sayıda ordunun imtiyazlı konuma geçtiğinden, OYAK dolayısıyla bizlerin zenginleştiğimizden bahsediyorsunuz. Bu yazıları okuyanlar bize düşman kesiliyor. Çarşıya pazara üniformayla gittiğimizde bu düşmanlığı açıkça görüyoruz. Bunda sizin yayınlarınızın büyük rolü var.

- Böyle bir durum varsa sorumlusu herhalde biz değiliz. Biz ordunun kapitalistlerle ve emperyalistlerle işbirliği yapmayan bir halk ordusu olmasını istiyoruz.

Bunun üzerine yarbay ses tonunu yumuşattı:

- Bakın, biz de halkın çocuklarıyız. Tabii ki halkın ordusuyuz. Zaten bu OYAK'ın neye yaradığını biz de doğru dürüst bilmiyoruz.

- İşte biz de Ant'ta bunları açıklamaya çalışıyoruz. OYAK'la, savaş sanayiiyle ordu, belki sizler farkına varmadan kapitalist sisteme entegre ediliyor.

- Peki, askeri yargıçlar suç işleyen işçileri, sendikacıları yargılayamaz mı?

- 15-16 Haziran Direnişi bir suç değil ki, anayasal hakları savunma eylemi... Hükümetçe, kapitalistlerce suç sayılsa bile, işçileri, çalıştıkları fabrikaların patronları değil, tarafsız yargıçlar yargılamalıdır.

- Biz nereden işçilerin patronu oluyoruz?

- Ant'ta açık seçik, belgeleriyle yazdık. Sizlerin ortak edildiğiniz OYAK, bugün direndikleri için suçlanan işçilerin çalıştıkları Good-Year'ın, TEO'nun, MAT'ın, Graphette'in, Hektaş'ın TPAO'nun, TUKAŞ'ın, Pe-Re-Ja'nın, MAİS'in sahibidir. Gelecek yıldan itibaren de OYAK, Fransız firması Renault ile Bursa'da otomobil imal etmeye başlayacaktır. Takdiri size bırakıyorum.

Ben somut verilerle konuştukça, havacı yarbay da, sorguda bulunan diğer subaylar da suçlayıcı bir tonla konuş-

maktan vazgeçerek OYAK'ın iştirakleri üzerine somut sorular sordular.

İki saate yakın süren sorgunun sonunda havacı yarbay:

- Bu adli bir sorgu değildi, sadece sizin düşüncelerinizi öğrenmek istedik. Teşekkür ederiz, diyerek beni kapıya kadar geçirdi.

Tam el sıkışarak ayrılıyorduk ki,

- Bir şeyi merak ettim, dedi. Niçin foto muhabiriyle geldiniz, içeri girerken fotoğraf çektirdiniz?

- Girdiğim gibi çıkabileceğimden emin olmadığım için.

Yüzündeki ifade tekrar ciddileşti:

- Bakın, bu kez bu kapıdan geldiğiniz gibi çıkıyorsunuz. Ama gelecek defa hiç de böyle olmayabilir.

Avukatım Müşür Kaya ile karargahtan uzaklaşırken olup bitenleri kendisine anlattım.

- Bana kalırsa sen bir süre İstanbul'da kalma, dedi. Bunlar seni bıraktı ama, polis işgüzarlık eder, senin peşini bırakmaz. Provokasyon yaparlar, komplo yaparlar... İzini kaybettirip Anadolu'da bir yerlere git. Yazılarını oradan gönderirsin. Sıkıyönetim sona erinceye kadar temkinli olmakta yarar var...

Yaz tatili bitmek üzereydi. Hemen geniş katılımlı bir yazı kurulu toplantısı yaparak durumu değerlendirdik. Müşür'ün tavsiyesine uyarak İnci'yle birlikte bir süre ortadan kaybolmamıza karar verildi.

Gelecek günlerin ne getireceğinden emin olmadığımız için uzun zamandır ihmal ettiğimiz ailelerimizi görmek istiyorduk. Önce Ankara'ya, oradan Antalya'ya geçtik. Antalya'da bir motelde birkaç gün kalıp dinlenecek, oradan da İzmir'e geçecektik. İzimizi kaybettirmek için hiç kimseyle görüşmemekte kararlıydık.

Ne ki Antalya'da otobüsten iner inmez genç bir delikanlı:

- Vay Doğan abicim, hoş gelmişsiniz, diyerek üzerime atıldı. Bir çayımı içmeden sizi dünyada bırakmam.

Kim olduğunu da bilmiyordum, Ant'a uğramış okurlarımızdan biri olmalıydı.

Sahildeki bir kahveye yönelmiştik ki, delikanlı birilerine işaret çakarak Antalya'daki solcu tanıdıklarını da bizimle sohbet için kahveye çağırdı. Bir süre sonra kahvehanede büyük bir kalabalık oluştu.

Bu arada bizi ağırlayan delikanlı bağıra çağıra kendi serüvenlerini anlatmaya başladı. Türkiye'de işsiz kalınca çalışmak üzere yurt dışına gitmiş, Kuzey denizlerindeki Sovyet balıkçı gemilerinde çalışmıştı. İnandırıcı olmak için de cebinden pasaportunu çıkartıp orak çekiçli Sovyet vize damgasını gösteriyordu.

Bir süre endişe içinde söyleştikten sonra, Alanya'da yakınlarımızla buluşacağımızı söyleyerek ayrıldık.

Bir hafta kadar Alanya'da yeni yapılan bir motelde dinlendikten sonra Eylül ortalarında sıkıyönetimin kalkması üzerine İzmir üzerinden hemen İstanbul'a dönerek yeni sayının hazırlığına koyulduk.

Türkiye İşçi Partisi'nin 4. Büyük Kongresi yaklaşıyordu. Bu kongre, partinin Türkiye devrimci hareketine gerçekten öncülük edebilmesi konusunda son şanstı. Bir süreden beri partinin il ve ilçe kongrelerinde çeşitli hizipler arasında kırankırana bir mücadele sürüyor, yönetimdeki Emek Grubu bu kongrede "MDD'cilerin kökünü kazıma" şiarıyla partinin tüm olanaklarını seferber ediyordu.

Buna karşılık, kendilerine "proleter devrimci" diyen MDD'ciler de parti içi mücadelede açıkça şiddete başvuruyordu. Bunlar parti genel merkezini basarak yöneticileri dövecek, partinin yazı makinelerine ve birçok eşyasına el-koyacak kadar ileri gitmişlerdi.

İki tarafın da mücadele yöntemlerini aynı sertlikte eleştirirken, partinin bu kongreden iç çekişmelere son vererek kenetlenmiş ve güçlenmiş çıkmasına katkıda bulunmak üzere iki sayı sürecek olan bir değerlendirme yazısı hazırladık.

Ankara'da yapılan büyük kongre, parti içindeki bölünmelerin iyice kemikleşmesiyle sonuçlandı. Emek Grubu'nun sekter tavrı karşısında MDD'ciler partiden tamamen uzak-

laşıp yeni partiler kurma sürecine girerken, parti kitlesinde ağırlık taşıyan sendikacılar ve Kürt delegeler de, Emek Grubu'nun oluşturacağı yönetime ortak olmayı reddederek izlemede kaldılar.

Kongrenin tek olumlu yanı, Kürt delegelerin bastırması üzerine Türkiye'de ilk kez Kürt halkının haklarını ve istemlerini açıkça, adını koyarak dile getiren bir karar tasarısının kabul edilmesi oldu.

Bu karar tasarısına rağmen Kürt arkadaşlar kendilerini TİP'ten dışlanmış hissediyor ve yeni siyasal örgütlenme olanaklarını tartışıyorlardı. Necmettin Büyükkaya'nın başında bulunduğu DDKO bu planda önemli rol oynuyordu.

O günlerde yazarımız Mehmet Emin Bozarslan bir öneriyle geldi.

- Türkiye'de Kürt sorunu ciddi bir şekilde ele alınacaksa, öncelikle Kürt halkının tarihini çok iyi tanımak gerekir. Şeref Han'ın 16. yüzyılda yazmış olduğu *Şerefname*'nin Türkçe çevirisi yok. Yayınlayabilirseniz ben bunu Arapçadan çeviririm. Ama risklidir, dâva açılabilir, kitap hemen toplatılabilir.

- Bozarslan, riski ne olursa olsun, bu eseri Türkçe yayınlamak Ant gibi bir yayınevi için görevdir. Türkiye'de koşullar ağırlaşıyor, her an bir darbe olabilir. Hemen çevir, geç olmadan yayınlayalım, okuyucuya ulaştıralım.

Bir süre önce Cengiz Tuncer tarafından *Doğu Anadolu'nun Düzeni* adlı incelemesi yayınlanan ve bu yüzden ağır baskı ve saldırılara uğrayan İsmail Beşikçi, ortak dostumuz gazeteci Yılmaz Öztürk'le birlikte sık sık Ant'ı ziyaret ederek bizlerle uzun uzun sohbet ediyordu.

Beşikçi Şerefname'yi yayınlayacağımızı öğrenince çok sevindi, "Doğu Anadolu'da geri bırakılmışlığın oluşumu" başlıklı yeni bir incelemesini gönderdi. Şubat 1970'de yayınladığımız yazısında Beşikçi, Kürt halkının sosyo-ekonomik yapısı, gerek kendi iç çelişkileri, gerekse emperyalizmle ve yerli işbirlikçisi egemen sınıflarla çelişkileri konusunda somut veriler ortaya koyarak devrimci hareketin

ulusal soruna sağlıklı yaklaşımını sağlayacak değerli bilgiler veriyordu. Beşikçi'nin incelemesini daha sonraki sayıda İhsan Aksoy'un Kürt sorunu konusundaki görüşleri izliyordu.

Şerefname'nin ise iki cilt halindeki yayınını ancak 12 Mart Muhtırası'nın verildiği günlere yetiştirebildik. Bu kadar hacimli bir kitabın rekor denecek bir sürede çevirisi, dizgisi, baskısı ve dağıtımı o günün koşullarında gerçekten büyük bir başarıydı.

39 yıl sonrayeni bir yayınevi tarafından *Şerefname*'nin yeni baskısı yapıldığında Kürt medyasının bu baskıyı tanıtan haberlerinde "Şerefname daha önce de kötü bir baskı ve dille Türkçe yayımlanmıştı" biçiminde bir cümle yer alıyordu. Okuyunca yüreğim burkuldu. O günün ağır baskı koşullarında büyük risk alarak yayınlanan kitabın karaborsadan zorbela bulunan farklı kalitelerdeki kağıtlarla yapılabilen baskısının kalitesinden bahsetmenin gülünçlüğü bir tarafa, Türkçeye Kürt tarihi, Kürt kültürü, Kürt halkının mücadelesi üzerine sayısız eser kazandıran sevgili Bozarslan'a 40 yıl sonrasının rahat koşullarında yapılan saygısızlıktan ötürü...

Ant'ın Ocak 1971 sayısında Bolivya Milli Kurtuluş Ordusu'nun "Askeri darbe çözümyolu değildir" başlıklı bildirisini yayınladığımız günlerdi. Ayrıca, İşçi sınıfının siyasal mücadelesine tarihsel ve bilimsel perspektifler açmak üzere Ant'ta bir dizi önemli belge yayınlamıştık: Tanınmış marksist düşünürlerin *Asya Tıpı Üretim Tarzı* üzerine analizleri, Konstantin Çukalas'ın *Yunanistan Dosyası,* Sovyet bilimadamları Şnurov ve Rozaliev'in *Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları,* Sedat Özkol'un *Emperyalizm, Tekelci Kapital ve Türkiye,* Muzaffer Sencer'in *Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri* ve *Dinin Türk Toplumuna Etkileri,* Enzensberger'in *Havana Duruşması...*

Havana Duruşması'nı, kitap olarak yayınlamamızdan bir süre sonra, Genco Erkal'ın yönettiği Dostlar Tiyatrosu sahneye koydu. Bir gün kitabın çevirmeni Sezer Duru büyük bir heyecanla telefon etti:

- Müthiş bir haberim var. Havana Duruşması'nın yargıçlarından Gregorio Ortega Türkiye'de. Kendisini Dostlar Tiyatrosu'ndaki arkadaşlarla da tanıştırdım. Hattâ bir temsil sırasında bizzat sahneye çıkarak kendi rolünü oynayacak. Ama sizinle de tanışmasını istiyorum.

Ortega seyahati sırasında *Granma Gazetesi* ve diğer Küba yayınları için röportajlar yapıyordu. Ant'ı ziyareti sırasında bizimle Türkiye'deki devrimci mücadelenin perspektifleri ve sorunları üzerine uzun uzun görüştü, notlar aldı. Küba'yla ilgili birçok yayın yapmıştık, ama karşımızda ilk kez, hem de devrimi gerçekleştiren ve karşı-devrimcileri yargılayan kişilerden biriyle karşı karşıya gelmek son derece heyecanlandırıcıydı.

Troçkist düşün adamı Ernest Mandel'in *Marksist Ekonomi Elkitabı* da Sovyetik şemaların dışında temel bir ekonomi politik elkitabı olarak Ant Yayınları arasında yeralmıştı.

Kitabı Fransa'dan bir dostumuz getirdiği zaman Mandel'in politik angajmanlarını pek de bilmiyorduk. O günün koşullarında, belki de Sovyet ve Çin etkileriyle, Troçkizm Türkiye sol hareketinde iyi gözle bakılmayan bir akımdı.

Yazı kurulundaki Fransızca bilen arkadaşların özetlediğine göre kitap gerçekten büyük bir akademik değer taşıyordu. Yayınlamaya karar verdik. Çevirisini, kendisini TKP dâvası sonrası günlerde İzmir'den tanıdığım Orhan Suda'ya emanet ettik.

Mandel çevirisini üstlendiğinde Orhan'ın o sıradaki eşiyle ciddi ailevi sorunları vardı. Bu nedenle çeviri bir türlü ilerlemiyordu.

Çeviriyi sakin bir yerde yapabilmesi için Cagaloğlu'nda kendisine bir otel odası tuttuk, bir de portatif daktilo verdik. Nafile... Eşi orada da rahat bırakmıyor, çeviri geciktikçe gecikiyordu.

Sonuçta çözümü, Orhan'ı Ant yönetim yerinde güvence altına almakta bulduk. İnci'nin fotoğraf çalışmaları için kullandığı karanlık odayı bir büroya dönüştürdük. Ant yazı ku-

rulundan Hüseyin Kıvanç da çevirileri daktilo etme sorumluluğunu üstlendi. Ve de Mandel çevirisi umduğumuzdan daha kısa bir sürede tamamlanarak yayına girdi.

Mandel'in kitabı Türkiye sol hareketinde büyük yankı yarattı. İnsanlığın tarihsel gelişimi, modern verilere ve bulgulara da dayanarak, ilk kez bu kadar kolay anlaşılır şekilde dile getiriliyordu.

O günlerde Ankara'da bir TİP toplantısıda karşılaştığım Yalçın Küçük, Mandel'in kitabını yayınladığımız için kutladı ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde kitabı öğrencilere okuturduklarını söyledi.

Önemli bir başka yayınımız ise, Ant Yayın Kurulu üyesi Çetin Özek'in *Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi* adlı eseriydi. Türkiye'de Kemalizm ve İslamizm temelinde yaşanan faşizan gelişmeleri tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyor, Türkiye halklarının tek kurtuluş yolunun işçi sınıfı önderliğideki devrimci halk cephesinin gerçekleştirilmesinde olduğunu vurguluyordu.

O günlerde işçi sınıfı mücadelesinin sendikal kesimi de, TİP Kongresi'nin toparlayıcı olamamasından rahatsızdı.

DİSK ve Maden İş Genel Başkanı Kemal Türkler, Maden İş genel başkan yardımcılarından Şinasi Kaya ile bir akşam Kazancı Yokuşu'ndaki evimize geldi.

İnci'nin her sonbaharda yaptığı kızılcık votkasını yudumlarken sosyalist hareketin içine sürüklendiği bölünmüşlük üzerine uzun uzun konuştuk.

Kemal Türkler, söyleşinin belli bir aşamasında,

- Biz işçi sınıfının sendikal plandaki temsilcileri olarak gerçekten büyük bir devrimci atılım yapmak istiyoruz, dedi.

Kendilerinin TİP deneyimindeki "uvriyerist" yanlışlarını eleştirdikten sonra:

- Ben sizi ta 60'lı yılların başında, Maden-İş örgütlenmesi'ndeki yürekli çıkışlarınızdan tanıyorum, dedim. Türkiye artık yeni bir aşamada, daha farklı örgütlenme ve mücadele biçimlerine gereksinimi var.

O sıralarda, DİSK'li sendikacılarla bir buluşmada, Kocaeli bölgesinden sendikacı Sırrı Öztürk'ün DİSK ve Maden-İş yöneticilerine yönelttiği "pasifizm" eleştirilerini naklettim.

- Haklı olabilirler.

- Sadece Sırrı değil, işçi sınıfı dışındaki potansiyel devrimci kesimler, özellikle de devrimci gençliği temsil eden Dev-Genç, Kürt direnişini temsil eden DDKO, sizleri pasif buluyor.

- Ben bu konuyu ciddi olarak gündemime alıyorum. Sizi mutlaka arayacağım, dedi.

Şinasi Kaya çok sevinçliydi.

- Demedim mi, bizlere güvenebilirsiniz.

Ant'ın yazı kurulunda bu görüşmeyi genel hatlarıyla naklettikten sonra sordum:

- Süreci ilerletmek için ne yapabiliriz?

70'li yıllarda DİSK'in eğitim uzmanı ve daha sonra Baştürk döneminde başkanlık danışmanı olacak olan Faruk Pekin:

- Türkiye'deki faşizan gelişmeye karşı genel grev direnişini gündeme getirelim, dedi.

Bunun üzerine Kemal Türkler'e telefon ederek kendisinden "genel grev" konusunda görüşmek istediğimizi söyledim. Hemen kabul etti. Görüşmeye Çetin Özek ve Faruk Pekin'le birlikte gittik.

Türkler,

- Genel grev bizim gündemimizde değil, dedi. Biliyorsunuz birçok işyerinde sendikal mücadele yürütüyoruz. 15-16 Haziran'dan sonra açılan yaralarımızı sarmaya çalışıyoruz. Ama Türkiye'nin de faşizan bir yönetime doğru sürüklendiğinin bilincindeyiz. Genel grev fikrini Ant'ta işleyin, tartışmaya açın, kurullarımızda görüşürüz, koşullar uygunsa, güçler dengesi elveriyorsa, o da yapılır.

Ant'ın Ocak 1971 sayısı "1971 Genel Grev Yılı Olmalıdır" sloganlı bir kapakla ve Çetin Özek'in bu konudaki analiz ve önerilerini içeren uzun bir makalesiyle yayınlandı.

Aynı sayıda 28 Ocak 1921'de Kemalistler tarafından 14 yoldaşıyla birlikte katledilen TKP kurucusu Mustafa Suphi'nin ölüm yıldönümü dolayısıyla Sultan Galiyev, B. Ömerov ve R. Şakirov'un yazılarını yayınladık.

O günlerde Maden İş Sendikası, üye işçiler için eğitim seminerleri düzenliyordu. Fethi Naci, Şüleyman Üstün, Çetin Özek, Faruk Pekin eğitimciler arasındaydı. Basın konusunda ben de bir seminer vermiştim.

Bir gün Şinasi Kaya telefon etti.

- DİSK olarak bir siyasal projemiz var. Tüm solu toparlayacak yeni bir siyasal örgütlenmenin olanaklarını tartışmak istiyoruz.

15-16 Haziran Direnişi'nden beri devrimci çevrelerde, özellikle de Dev-Genç içerisinde "işçi sınıfı öncülüğü" artık tartışmasız kabul edilir hale gelmişti. Dev-Genç yöneticilerinin DİSK'le ilişki kurmak istedikleri haberleri geliyordu.

İlk toplantıda Türkler'e:

- Bir grup aydınla kuracağınız ilişkiler yeterli değil, dedim. Bugüne kadar belki de haklı olarak mesafeli davrandığınız sol örgütlerle de diyalog ve ilişki aramalısınız.

Türkler'in yanıtı kategorikti:

- Hayır, bize çok küfrettiler. Diyalog ve ilişki için henüz erken. Ben kabul etsem bile sendikacı arkadaşlarıma kabul ettiremem.

Tam o günlerde Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının Ankara'daki banka soygunu gündeme bomba gibi düştü.

Ant'ta bu olayla ilgili çeşitli değerlendirmeleri verdikten sonra, Deniz'lere sahip çıktık: "Deniz ve arkadaşları, soygun düzenine karşı savaşan halk çocuklarıdır!"

Soruyorduk: "Türkiye kurtuluş mücadelesinin birinci döneminde tek vurucu gücü teşkil eden ve ulusal hareketin Ankara'da tutunmasını sağlayan Çerkez Ethem ve kardeşleri de, o çok seçkin milislerini, İzmir Valisi Rahmi Bey'in oğlunu kaçırarak aldıkları yarım milyonluk fideyi necat ile donatmışlardır. Ethem kuvvetleri Anadolu'nun dört bir yanında

Ankara Hükümeti'ne rahat çalışma olanağı sağlarken ne Mustafa Kemal ne de İsmet Bey bunun hesabını sorabilmişlerdir. Sıcak mücadelenin kanunları serttir ve günü gelince kimseden icazet almadan uygulanır."

Yazı kurulumuzdan Çetin Özek bir konferans için gittiği Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde Deniz Gezmiş'le görüşmüştü. Deniz, kendilerini "soygun düzenine karşı savaşan halk çocuklarıdır!" diyerek savunduğumuz için duygulanmıştı.

- Bize bir tek Ant dayanışma gösterdi, diyerek teşekkür etmişti.

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun önderleri Deniz, Yusuf ve Hüseyin bir sonraki aşamada Amerikan çavuşlarını kaçırma eyleminden sonra Türkiye Kürdistanı'na geçerken yakalandılar.

Bâbıâli medyası Deniz'lere karşı büyük bir karalama kampanyasına girişti. Ant'ta THKO'nun bildirisini tam metin verdikten sonra şu uyarıyı yaptık:

"THKO savaşçılarının giriştikleri eylemlerin, başlangıç noktası ve olayların gelişimi açısından eleştirilecek yanları vardır... Ancak sansayonel gazete haberleri ve polisin çıkarttığı söylentiler esas alınarak bu olayların eleştirisi yapılamaz. Mücadeleye baş koymuş, canlarını vermeyi göze almış devrimcilere eleştiri yöneltmek, masa başlarında ahkam kesenlerin değil, mücadelenin en keskin noktalarındaki devrimcilerin hakkıdır."

Bu arada dünyadaki devrimci mücadeleleri tanıtan dizide iki kitap daha yayınladık.

Birincisi, Brezilyalı gerilla lideri Carlos Marighella'nın *Şehir Gerillası* kitabıydı. Ant'ın sıkıyönetimce yasaklanmadan önce yayınlanan en son kitabı ise Victor Serge'in *Militana Notları*'ydı.

Brezilya'daki devrimci direnişin lideri Carlos Marighella, şehir gerillası üzerine notlarını yazdıktan bir süre sonra Kasım 1969'da hükümet güçleri tarafından pusuya düşürülerek öldü-

rülmüştü. Bunun üzerine Küba'da yayınlanan *Tricontinental* Dergisi, en yakın yoldaşı J. Camara Ferreira'nın Marighella'yı ve mücadelesini anlatan uzun bir yazısını yayınlamıştı. Bu yazıdan çevrilmiş ve teksir makinesinde basılmış bazı metinler devrimci çevrelerde elden ele dolaşıyordu.

Haziran 1970'te ise Fransa'da Maspero Yayınevi Marighella ve mücadelesini tanıtan bir derlemeyi *Pour la Libération du Brésil* adı altında yayınladı. Ne ki, kitap yayınlanır yayınlanmaz hükümet tarafından yasaklandı. Yasak kararı Fransa'da büyük tepki yarattı ve 22 yayınevi hükümete meydan okuyarak kitabı ortak sorumluluk altında yeniden yayınladılar.

Tricontinental'deki incelemeyle Paris'te ortaklaşa basılan kitabı çevirterek Ekim 1970'de tek kitap halinde ve *Şehir Gerillası - Brezilya'nın Kurtuluşu İçin* adı altında yayınladık.

İnci'nin yaptığı kapak kompozisyonunda üç kurşun deliği vardı. Kitabın içeriğinden çok kapak kompozisyonundan dolayı kıyamet koptu. Kitap derhal toplatıldı, İnci savcılıkta saatlerce sorguya çekilerek hakkında dâva açıldı.

Kitabın Türkiye'de yasaklanmasına karşı Fransa'dakine benzer bir tepki ve dayanışma gösterilmedi. Aksine, sağ cepheden olduğu gibi soldan da Ant'a ağır saldırılar yapıldı.

Bu ortamda aydın namusuyla tepki gösteren tek yazar Fakir Baykurt oldu. Cumhuriyet Gazetesi'nde 16 Şubat 1971'de yayınlanan yazısında şöyle diyordu: "... Şehir Gerillası Elkitabı hem Fransa'da, hem Türkiye'de çıkar çıkmaz toplatıldı. Fransız yayımcıları toplatma kararına çok sert tepki gösterdiler. Yirmi iki yayınevi birleşerek ve sorumluluğu ortaklaşa üstlenerek 'Şehir Gerillası Elkitabı'nı yeniden yayınladılar. Aştılar Fransız Hükümeti'nin koyduğu yasağı. Bizde ise hem kitap toplatıldı, hem yayıncısı mahkemeye verildi, hem de kapak ressamı hakkında kovuşturma açıldı, fakat yayımcılarımızdan henüz bir ses yok."

12 Mart Muhtırası'nı izleyen günlerde polisiye baskılar daha da artmış, ama henüz sıkıyönetim ilan edilmemişti. O

günlerde Paris'e yaptığı bir seyahatten dönen Hüseyin Baş, her zaman olduğu gibi birçok kitap getirmişti. Hepsi çevrilip yayınlanabilecek nitelikteydi. Ancak o günün koşullarında bir tanesinin yayını öncelik taşıyordu. Yüzyılın başında Belçika, Fransa, İspanya ve Rusya'daki devrimci mücadelelere fiilen katılmış, bunlar üzerine sayısız incelemeleri ve kitapları bulunan Victor Serge, *Militana Notlar*'ı 1925 yılında yazmıştı. Özellikle Çarlık polisi Okhrana'nın Rus Devrimi'nden sonra açıklanan arşivlerinden yararlanarak yazdığı bu kitapta Victor Serge, ağır baskı koşullarında bir devrimcinin nelere dikkat etmesi, kendisini, örgütünü ve yoldaşlarını nasıl koruması konusunda bilgi veriyordu.

Yayınlanır yayınlanmaz bu kitap için de derhal dâva açılarak toplatma kararı çıkartıldı. Ne ki kitap o denli hayati bir gereksinime yanıt veriyordu ki, birkaç hafta içinde tamamı tükenmişti. Yeni baskı yapılamadığı için gençler kitabın pratik tavsiyelerde bulunan sayfalarını fotokopiyle çoğaltıp dağıtıyorlardı.

Ant'ın son iki sayısına ajitasyon, propaganda ve karşı-devrimci propaganda konusunu dünyadan ve Türkiye'den örneklerle ayrıntılı şekilde analiz eden iki inceleme yazdım. Son sayıda ayrıca Çetin Özek'in Türkiye'de karşı-devrimci örgütlenmeler ve eylemler üzerine bir incelemesi yeralıyordu.

Her yazdığımız yazıdan, yayınladığımız her makale ve kitaptan dâva açılıyordu.

Günlerimin büyük kısmı Sultanahmet'teki İstanbul adliye binasında geçiyordu. Koridorlarda duruşma sıramın gelmesini beklerken, ya yanımda getirdiğim Hermes Baby'de yazılarımı yetiştirmeye çalışıyor, ya da avukatım Müşür Kaya Canpolat'la sohbet ediyordum. Tekdüze bir yaşamdı.

Bir gün duruşmaların büyük kısmı sona erdiğinden öğleye doğru adliyenin büyük koridoru hayli boşalmıştı. Koridorun öteki ucundan gelen topuk sesleri sohbetimize sekte vurdu. Son derece alımlı bir bayan silüeti sert adımlarla

uzaktan bizim tarafa doğru ilerliyordu. İkimiz de geleni daha iyi görebilmek için pür dikkat kesilmiştik. Yaklaşınca farkettik ki, gelen âfet genç bir kadın değil, ömrümüz boyu şarkılarıyla bizi mesteden büyük ses sanatçısı Safiye Ayla'ydı. O sıralarda 70'ine merdiven dayamıştı, ama son derece dinç, alımlı ve vakurdu.

Birkaç yıl önce eşi büyük müzisyen Şerif Muhittin Targan vefat ettiğinde TİP çevrelerinde yayılan bir söylenti tüm partilileri çok heyecanlandırmıştı. Ayla'nın aile servetinin büyük kısmını TİP'e bağışlayacağı söyleniyordu. Ama arkası gelmedi. Yıllar sonra öldüğünde de servetini Mehmetçik Vakfı'na bırakacaktı. Tıpkı Zeki Müren gibi... Müren de TİP'in yükseliş dönemindeki sohbetlerinde sola sempatisini sık sık dile getirmiş, bu nedenle olsa gerek servetinin önemli bir bölümünü TİP'e bağışlayacağı söylentileri çıkmış, ama arkası gelmemişti.

İstanbul Adiyesi'ne ilişkin anılarım arasında en çarpıcı olanlardan biri de, Saveılık'taki sorgularımdı. Başlangıçta hakkımdaki soruşturma ve dâvaların hemen hemen hepsi cumhurbaşkanına, hükümete, orduya, kolluk kuvvetlerine yayın yoluyla hakaret iddiasıyla açılıyordu.

1970'den itibaren "komünizm propagandası" dâvaları yoğunlaştı, ama kısa bir süre sonra "Kürtçülük propagandası" iddiasıyla açılan soruşturma ve dâvalar öne geçti.

Benim dâvalarıma bakan savcı artık Ant'ın en sadık okuyucusu olmuştu, sorgularda da son derece nazik ve hattâ saygılı davranıyordu. Kaçıncı dâvaydı, bilmiyorum. Yine "Kürtçülük" propagandası yapmakla suçlanıyordum.

-, Doğan Bey, dedi. Ben yayınlarınızı incelemeye vakit yetiştiremiyorum. Bu kadar yazıyı ne zaman yazıyorsunuz?

- Sorgulardan ve duruşmalardan vakit buldukça, diye yanıtladım.

- Haklısınız, dâvalarınızın daha da yoğunlaştığını biliyorum, çünkü çoğunu ben açıyorum. Ama emin olun, size husumetimden değil, mevcut yasalar mecbur ettiği için soruşturma açmak zorundayım.

İkna olup olmadığımı anlayabilmek için bir süre susarak yüzüme baktıktan sonra tekrar sordu:

- Siz Kürt müsünüz?

- Hayır ailemde Türk'ün dışında Yunan, Arnavut, Sırp karışımı olabilir, zira Balkanlar'dan gelmişler, ama bilebildiğim kadarıyla Kürt yok.

- Öyleyse Kürtleri savunmak için riski de göze alarak niye bu kadar yazıyor, yayın yapıyorsunuz?

- Savcı Bey, Ant'ı dikkatli okuduğunuza göre bilmeniz gerekir. Biz Filistinlileri, Şah baskısı altındaki İranlıları, ABD'deki siyahları, Asya ve Afrika'daki tüm ezilen halkları da en az Kürtler kadar savunuyoruz. Ezilen Türk emekçilerini de savunuyoruz.

Bu yanıt üzerine savcı birden dostça bir ifadeyle araya girdi:

- Sizi çok iyi anlıyorum ve de takdir ediyorum. Biliyor musunuz, ben yıllarca Güneydoğu illerinde görev yaptım. Kürt gerçeğini yakından tanıyorum. Ama dediğim gibi biz de kanunların esiriyiz. Örneğin bu sorgudan sonra da hakkınızda dava açmak zorundayım.

Beni yine kapıya kadar nezaketle uğurladı ve birkaç hafta sonra da açtığı dâvanın celpnamesi geldi.

Kürt halkınının hak ve özgürlüklerini savunuyor olmamız sadece sağı ve de cumhuriyet savcılarını rahatsız etmiyordu, Örneğin kırmızı Aydınlık yazarı Mihri Belli, "Türkiye Halkları" deyimini kullandığımız için bizi sert biçimde eleştiriyor, bu tavrımızla devrimci güçbirliğinin bölünmesine yolaçtığımızı iddia ediyordu.

Bu, sivil-asker bürokrasinin öncü rolüne bel bağlamış MDD'ci çevrelerden gelen alışılagelmiş bir eleştiriydi.

Oysa bir süre bu görüşlerin etkisi altında kalmış olan gençlik ve işçi liderleri de artık "halklar" sorununa alışılmış Kemalist klişelerle bakmıyor, Türkiye halklarını bir gerçeklik olarak kabul ediyor, devrim stratejilerini bu gerçeklik üzerine geliştirmeye çalışıyorlardı.

1971 Nisan'ına kadar Ant'taki yazılarımdan ve yayınladığım makale ve kitaplardan dolayı hakkımda açılan 34 dâvada istenen ceza miktarı 195 yılı buluyordu.

Diğer dâvalarda da İnci'nin ve Osman Saffet Arolat'ın 140'ar yıl, Alpay Kabacalı'nın 97 yıl, Yaşar Uçar'ın 68,5 yıl, Yaşar Kemal'in 43,5 yıl, Faruk Pekin ve Ragıp Zarakolu'nun 30'ar yıl, İsmail Beşikçi, Cemal Süreya, Hüseyin Güneş, İhsan Aksoy, Mekin Gönenç, Çetin Özek'in 15'er yıl, Hüseyin Baş"ın 6 yıl, Fethi Naci'nin 5 yıl, Can Yücel, Tan Oral, Özkan Mert, Mehmet Ali Arslan, İbrahim Osmanoğlu, Nuri Ayvalı, Hilmi Özgen'in 2'şer yıl hapisleri isteniyordu.

Bu baskılar karşısında Bâbıâli basınından ve de meslek örgütlerinden hiçbir dayanışma görmüyorduk. Büyük gazetelerin kirli çıkar ilişkilerini, ünlü köşe yazarlarının cıyamcılığını kendi yazılarından yapılan alıntılarla sürekli teşhir ettiğimiz için herhalde uğradığımız her baskıda içlerinden bir "Oh olsun!" çekiyorlardı.

Buna rağmen Ant sorumluları olarak Türkiye gerçeğini dile getirmekte ve devrimci çözümyolları aramakta kararlıydık.

İnci Çerkez Ethem Olayı'nı ve Kemalist yönetimin halk direnişlerine ihanetini oraya koyacak bir çalışma yapmaya ve bunu yayınlamaya karar vermişti. O dönemi yaşayanlarla görüşüyor, belgeler topluyordu.

Her birimizi koşullandıran Kemalist beyin yıkamasını yenip çok halklı ve çok kültürlü Türkiye gerçeğini ortaya koymaya kararlıydık.

*

12 Mart 1971 günü o ayın tüm belgelerini ve gazete kupürlerini toplamış Kazancı Yokuşu'ndaki dairemizde Nisan sayısı için yorum yazıyordum, radyo falan da dinlemiyordum. Saat 13'ü biraz geçmişti ki İnci telefon etti:

- Radyoyu dinledin mi? Komutanlar hükümete muhtıra vermişler.

- Şaşırmadım, bekliyorduk.

- Haberi radyoda buraya matris almaya gelmiş Niğdeli hamallarla birlikte dinledik. "Asker geliyor, işler yine boka saracak" diyorlar.

- Tamamen haklılar. Sen gereken önlemleri şimdiden al. Ben yine de dergiyi yetiştirmeye çalışacağım.

Nisan 1971 sayısında askeri müdahalenin geliş sürecini belgelerle ortaya koyduktan sonra şu çağrıyı yaptık:

"Generallerin ultimatomuyla Demirel Hükümeti'nin düşürülmesi ve yerine 'partiler üstü' bir hükümet kurma teşebbüsüne girişilmesi, bir yandan hakim sınıfların ve onların parlamentodaki temsilcilerinin arasındaki çelişkileri iyice şiddetlendirirken, bir yandan da ordunun kilit noktalarındaki radikal unsurların tasfiyesi, küçük burjuva reformculuğuna bağlanan tüm umutları iflas ettirmiştir... Faşist yönetimin her çeşidi çökmeğe mahkumdur...Halkın kurtuluşu devrimci işçi-köylü iktidarındadır."

Ayrıca 5 Mart 1971'de Kırıkhan'da devrimcilerin ve Alevilerin işyerlerine ve evlerine uygulanan pogromla ilgili ayrıntılı bir rapor verdik, Deniz'lerin yayınladığı THKO bildirisini tam metin yayınladık.

12 Mart Muhtırası'na karşı sol çevrelerde farklı değerlendirmeler vardı. Örneğin Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın gazetesi *Sosyalist* olayı manşetten "Ordu kılıcını attı" diye vermişti. Özellikle de Nihat Erim'in başbakanlığı altında Attila Karaosmanoğlu, Attila Sav ve İhsan Topaloğlu gibi planlama uzmanlarının da katılımıyla bir sözde "reform hükümeti" kurulmasından sonra DİSK de dahil birçok ilerici örgüt yeni iktidara temkinli de olsa destek veriyordu.

Oysa müdahale öncesi günlerde DİSK yöneticileri, TİP'in giderek işlevsizleşmesi üzerine yeni bir sosyalist örgütlenme için çeşitli demokratik kuruluşlarla danışma toplantıları düzenliyordu. Bu toplantılara ben de Ant yazı kurulundaki arkadaşlarla birlikte sürekli katılıyordum. Ant'tan ayrılmış olan, ama Maden İş'te işçilere eğitim veren Fethi Naci de bu top-

lantılara katılanlardandı. 12 Mart muhtırası verildikten sonra bu danışma toplantıları fiilen sona erdi.

Aslında 12 Mart muhtırası verilmeden bir süre önce radikal subaylar kanadından tüm sol gruplara olduğu gibi Ant'a da sürekli sarkma oluyordu. Yazı Kurulu üyesi sendikacı Süleyman Üstün bir gün benimle özel görüşmek istedi.

- Ant'ın mücadelesinin radikal subaylar çevresinde takdirle izlendiği, ama Kürt sorunundaki tavrımızdan dolayı doğrudan ilişki kurmaya çekindikleri haberi geldi. En azından bir süre bu sorunu öne çıkartmamamızın hem kendi hareketleri açısından, hem de Ant açısından yararlı olacağını söylüyorlar.

- Hayır Süleyman, dedim. Biz bu konuda susamayız ve ödün de veremeyiz. Lütfen sana bu mesajları iletenlere söyle, onların tercihlerine uygun yayın yapan Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim Dergisi* var, onlara yeter. Zaten Mahir Kaynak gibi karanlık bir takım kişilerle içli dışlı ilişkideler. Birlikte bir takım provokatif toplantılar düzenliyorlar. Biz bunlarda yokuz ve de bildiğimiz yolda devam ederiz. Ama istersen konuyu yazı kuruluna da getir, orada da tartışalım.

- Hiç gerek yok, dedi. Senin değerlendirmene tamamen katılıyorum. Mesajı getirenlere bunu aynen ileteceğim.

Zaten 12 Mart'tan önce radikal subaylar 9 Mart 1971'de askeri hiyerarşi tarafından tasfiye edildiler.

12 Mart "Reform Hükümeti"'nin foyası da birkaç gün içinde çıktı. Bunu üzerine solda alternatif çözüm yolları tartışılmaya başladı. DİSK, Ankara'da TÖS, Teksen, Türk Sağ-Kur, ÜNAS sendikalarının, Elektrik, İnşaat, Orman Harita ve Kadastro Mühendisleri odalarının katılımıyla bir değerlendirme toplantısı düzenleme gereksinimini duydu. Toplantıya ben ve diğer Ant sorumluları da çağrılıydık.

Ankara'daki toplantı başlamadan önce özel olarak görüştüğüm Kemal Türkler,

- 12 Mart Muhtırası karşısında ilk aldığımız tavırdan rahatsız olduğunuzu biliyoruz. Muhtırayı verenlerin asıl niyetleri

yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. Şimdi gerçekten demokratik bir çözüm arayışı içindeyiz, katkınızı bekliyoruz, dedi.

Daha önce DİSK genel merkezinde kendisiyle yaptığımız konuşmayı anımsatarak,

- Bu çözüm arayışının içinde mutlaka Dev-Genç ve benzeri devrimci kuruluşlar da olmalı, dedim. Dev-Genç'in yeni genel başkanı Ertuğrul Kürkçü'yle mutlaka görüşmelisiniz. Hattâ hemen bu toplantıya davet etmelisiniz.

Yine direndi:

- Geçen kez de söylemiştim. Bunun için henüz erken... Yıllarca bize küfrettiler. Tavırlarını biraz daha izlememiz lazım.

Toplantıdan sonra yeni kurulan hükümete bir karşı-muhtıra verilmesi kararlaştırıldı. Muhtırada şöyle deniyordu:

"İşçi sınıfının anti-kapitalist mücadelesini ve onun önderliğinde kitlelere anti-emperyalist bilinç götürmek yolundaki çalışmaları 'anarşiyi önlemek' bahanesiyle ezmeğe yönelecek her türlü anayasa dışı tutuma karşı mücadeleye kararlı olduğumuzu açıklarız."

Ant'ın Mayıs 1971 başında yayınlanacak son sayısında da, cuntanın Erim Hükümeti aracılığıyla uygulayacağını açıkladığı "Reform ve Huzur Planı"nın içyüzünü somut verilere dayanarak ortaya koyduktan sonra kurulan iktidarın "sanayici-subay kompleksi"nin iktidarı olduğunu vurguladık ve Türkiye devrimci güçlerini tüm olanaklarını kullanarak bu iktidara karşı mücadeleye çağırdık.

Derginin dizgisi bitip de sayfalar Yüksel Matbaası'nda baskıya gönderildikten sonra haftalardır ilk kez evde doğru dürüst bir yemek yemeğe karar verdik. Kardeşim Çiğdem de gelecekti. İnci o akşam safranlı çilav eşliğinde mantarlı böbrek pişirmeye karar vermişti.

Kızkardeşim Çiğdem Özgüden o dönemde TRT'nin İstanbul Radyosu'nda çalışıyordu. Bir programında Fransız sanatçısı Serge Regianni'nin "Bay Başkan" adlı Fransızca şarkısını çaldığı için günlerce Birinci Şube'de sorguya çekilmişti. Şarkıda, Cezayir Savaşı sırasında askere gitmek is-

temeyen bir gencin kendi ağzından öyküsü yeralmaktaydı. Şarkının "Nerede asker görürseniz ateş edin" şeklinde bir ajitasyon içerdiği iddiasıyla ihbar yapılmış, bu nedenle Çiğdem'in de başı derde girmişti.

Gerekli alışverişi yaptıktan sonra Yeni Cami'nin arkasındaki bitki satıcılarını dolaştık. Evleneli 6 yılı aşmıştı. Ben 35 yaşındaydım, İnci de 31. Kazancıyokuşu'ndaki dairemizin geniş balkonunu küçük bir bahçe haline getirmeyi uzun zamandır özlüyorduk. Ne ki içimiz gittiği halde hiçbir şey almadık. Türkiye'yi ve de bizleri zor günler beklediğinin bilincindeydik. Balkonu yeşillendirmenin zamanı değildi...

Akşam Çiğdem de geldi. Güzel bir sofra donattık. Tam yemeğe koyulacaktık ki, yayınevinden Osman Çobanoğlu telefon etti:

- Buralarda bir şeyler oluyor. Sokaklarda devriyeler yoğunlaştı.

Ne olup bittiğini anlayabilmek için sürekli radyoları dinliyorduk. Asayiş berkemal görünüyordu.

Saat 2 1'de sıradan bazı haberler verildi. Tam radyoyu kapatacaktık ki, Başbakan Nihat Erim'in konuşması yayınlanmaya başladı. İstanbul, Ankara ve İzmir de dahil 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş ve *Balyoz Harekatı* başlatılmıştı.

Derhal İnci'yle dinlenme tehlikesi olmadığını düşündüğümüz arka odaya geçtik, ne yapılabileceğini tartışmaya başladık. Sıkıyönetim koşullarında dergi dağıtıma verilebilir miydi? Askerler zaten Ant'a diş biledi̇ğinden bu sayının derhal toplatılacağı, hakkımızda yeni dâvalar açılacağı, hatta tutuklanacağımız kesindi. Ama darbeyi hazırlayan nedenleri Türkiye ve dünya kamuoyunun öğrenebilmesi için bu sayının mutlaka okuyucuya ulaşması gerekliydi.

Dergi piyasaya çıkıncaya kadar da tüm güvenlik tedbirlerini almalı, bizim tutuklanmamızdan sonra da yayınevinin ayakta kalabilmesi için birlikte çalıştığımız arkadaşları bu döneme hazırlamalıydık.

Hemen evdeki tüm önemli belgeleri, yazışmaları ertesi

gün İstanbul dışında başka bir adrese iletilmek üzerine babamdan kalma körüklü bir meşin bavula tıkıştırdım. Ardından Ant bürosuna da uğrayıp orada kalan arkadaşlara tüm önemli yazışma belgelerini, adresleri güvence altına almalarını bildirdim. O geceyi Çiğdem'in Teşvikiye'deki evinde geçirdim.

Ertesi gün İnci'yle birlikte Ant'a gittik. Çalışan arkadaşlara gerekli talimatları veriyorduk ki, bir yüzbaşı kapıyı çalıp içeri girdi. "Merhaba" dedikten sonra elindeki notları karıştırmaya başladı. Belki listede ismi bulunan kimseleri toparlayıp götürecekti. Ne ki belli yayınlarımızın isimlerini okuyarak bunlardan ikişer adet ayrılıp paketlenmesini istedi. Sıkıyönetimin bu kitapları inceleyip ayrıca bir soruşturma açacağını düşünüyorduk ki paketleme bitince,

- Bunlar için Harp Akademisi Komutanlığı'na lütfen bir fatura kesebilir misiniz? diye sordu.

Herkes rahatladı, sadece akademi kitaplığı için kitap satınalmaya gelmişti.

Ardından mücellithaneye uğradık. Bir gece önce polisler derginin hazırlandığı matbaayı basmış, fakat bir şey bulamamışlardı. Sıkıyönetim ilan edildiğini öğrenince, matbaada basılmış Ant formalarını, yine orada basılıp ciltlenmeyi bekleyen Kur'an formalarının altında sak-lamışlardı, bu nedenle polisler de bir şey farketmemişlerdi. Baskından sonra formalar derhal ciltçiye gönderilmiş, orada da bekletilmeden ciltlenerek dağıtıma hazır hale getirilmişti.

Dergiden iki adet alıp mücellithanenin sahibiyle ve çalışanlarıyla vedalaşıp ayrıldık.

Her zamanki gibi derginin hemen dağıtıma girmesi için tüm etiketler ve paket kağıtları çok önceden hazırlanmıştı. Bu son sayı da bir kaç saat içinde büyük bir başarıyla Türkiye'den dört bir yanına ulaştırıldı.

Ertesi sabah Ant sıkıyönetim sonrası tüm gazete bayilerinde okuyucuya ulaşan tek sol yayındı, "Sanayici-subay kompleksi"nin iktidarı, Vehbi Koç'un "holdingleşme" planı,

Erim Hükümeti'nin bu planın uygulanmasındaki rolü üzerine belgesel açıklamalarla doluydu. Dağıtılan dergiler her yerde birkaç saat içinde kapışılmış, tükenmişti.

İnci daha sonra kitaplarımızın İstanbul dağıtımını yapan GE-DA'ya uğramıştı. İzmir'den beri büyük dostlu ğım olan Nurer mevcut koşullara rağmen Ant'ı yayınlayıp okuyucuya ulaştırdığımız için bizleri kutlamış, koşullar ne denli ağırlaşırsa ağırlaşsın bize gereken her türlü desteği göstereceğini, gerekirse evinde bile saklayabileceğini söylemişti.

Artık Ant bürosuna gidemediğimiz için son idari toplantıyı Sirkeci'de her zaman gittiğimiz, zaman zaman Orhan Kemal'le sohbet ettiğimiz bir lokantada yaptık. Yemekte İnci ve benden başka, Faruk Pekin, Osman Çobanoğlu, Hüseyin Kıvanç ve kadroya yeni almış olduğumuz Mustafa adlı genç vardı.

Derginin dağıtımını başarıyla gerçekleştirdikleri için kendilerini kutladık. Bu sayı dağıtıldıktan sonra bizim her an tutuklanabileceğimizi, bundan böyle koşullar değişinceye kadar kendilerini riske atmadan toplatılmamış kitaplarımızın satışıyla yayınevini ayakta tutmalarını, bunu için gerekli hukuki formaliteleri yerine getireceğimi söyledim. İnci yayınevi hesaplarını Osman'a teslim etti.

Daha sonra Faruk'la birlikte Taşlık'ta bir kahveye giderek gelecekte neler yapılıp yapılamayacağını bir süre daha görüştük. Faruk'a bizim ortadan kaybolmamızdan sonra arkadaşı Müfide'yle birlikte bizim evde kalabileceklerini söyleyerek apartmanın anahtarını verdik. O sırada kahvehanede okulu asıp gelmiş kızlı erkekli iyi aile çocukları vardı. Henüz Robert Kolej öğrenciliği devam eden Faruk her zamanki gibi birden parladı:

- Yahu, bunların aileleri "çocuklarımız anarşistler yüzünden okuyamıyor" diye ağlaşıyor, gelip de görsünler çocuklarının neden okuyamadığını!

O akşamı Çiğdem'in evinde geçirdik. Kedimiz Sinbad'ı da sıkıyönetim ilanından sonra Çiğdem kendi evine götürmüştü.

Sinbad bizim için gerçekten yaşamımızın bir parçasıydı. Bir gün Filozof Kamil onu terkedilmiş yavru olarak bir yerlerde bulmuş, bize emanet etmişti. Son derece kişilikli bir kediydi. Bizim apartımanda yapılan toplantılarda benim çalışma masama yerleşir, tartışmaları büyük bir dikkatle izlerdi.

Güneş ve Barbro Karabuda'nın Paris'teki 1968 Direnişi üzerine Abidin Dino'nun desteğiyle hazırladıkları belgeseli, İstanbul'daki devrimci ögrenci liderleriyle birlikte bizim apartımanda birlikte izlemiştik, Sinbad da karanlık siluetiyle sık sık perdenin önünden geçerek gençleri kahkahaya boğmuştu.

Altı ay kadar önce Arthur Miller'in Cadı Kazanı oynanırken birkaçyüz metre ilerimizdeki Atatürk Kültür Sarayı alev alıp da kıvılcımlar ve kor parçaları bizim apartımanın çatısına yağdığında alçak Sinbad evden kaçıp dama çıkarak hepimize endişeli anlar yaşatmıştı.

İnci'nin ebeliğiyle yaptığı sorunlu doğumdan sonra dünyaya gelen yavrularından biri Tektaş Ağaoğlu'nda, biri Çetin Özek'te ve sonuncusu da Çiğdem'deydi. O gece ilk kez Sinbad ve yavrusu tekrar bir araya geliyor, ama Sinbad yavrusunu tanımayıp yapmadığı rezillik bırakmıyordu.

Tam yemekteyken, radyo saat 19'da Çetin Altan ve İlhan Selçuk'un, Cumhuriyet ve Akşam sorumlu müdürlerinin gözaltına alındıklarını açıkladı. Bu, Balyoz Harekatı'nın gazetecileri de hedef alacağının ilk işaretiydi. Bunun için kardeşimin evinden ayrılarak o geceyi Hüseyin Baş'ın evinde geçirdim.

Bu süreçte Hüseyin de gerçek bir dostluk ve dayanışma gösterecek, tüm risklere rağmen bizi saklayacak, hayati ilişkilerimizi kuracaktı.

Ertesi gün tekrar Kazancı Yokuşu'ndaki apartımana uğradık. Faruk'la Müfide evde çalışıyorlardı. Bazı kişisel belgelerimizi alıp bir süre pratik sorunlar üzerine bilgi verdikten sonra evden kesin olarak ayrıldık.

Daha sonra bürodaki arkadaşlarla ilişki kurarak sakıncalı sayılabilecek belgeleri tıkıştırdığım körüklü meşin bavulu

Ankara'da bir adrese gönderttim. Arkadaşlar, her zaman bize tebligat yapmaya gelen polis Hasan'ın büroya uğrayarak bizi aradığını ama arama nedenini açıklamadığını söylediler.

Bu mahalle polisi ilginç bir insandı. Bir iki yıl önce ilk kez bir dâva için tebligat yapmaya geldiğinde tavrı düşmancaydı. Ne ki davalar ve kitaplarımız hakkında toplatma kararları arttıkça polis Hasan da Ant'ın sürekli ziyaretçileri arasına karışmıştı. Bu gidiş gelişlerinde bize sempati duymuş olmalı ki, herhangi bir kitap hakkında toplatma kararı çıktığında operasyon başlamadan önce yayınevine uğrar, o kitaptan satınalmak istediğini söyler, bir adet alır giderdi.

Hasan gider gitmez depolarda o kitaptan ne kadar varsa hepsi zulaya alınır, beş on kitap mostralık olarak yayınevinde tutulurdu. Birkaç saat sonra da asıl toplama ekibi gelir, ancak bu beş on kitapla yetinmek zorunda kalırdı. Hakkında toplatma kararı olan kitaplar da tüm kitapçılarda "tezgah altı satış" yöntemiyle satılırdı.

Polisin bizleri sorması anlamlıydı. Tedbir olarak o geceyi geçirmek için yazarlarımızdan Asiye Eliçin'in Anadolu yakasındaki evine gittik. Gençliğinde eşi Emin Türk Eliçin'le birlikte sık sık devlet teröründen nasibini almış olan Asiye Hanım bizleri çok seviyordu. Normal zamanlarda defalarca davet ettiği halde bir türlü evine gidememiştik. Olup bitenlerin farkında olduğu için bizi istediğimiz sürece evinde saklayabileceğini söyledi. O geceyi evinde geçirdik.

30 Nisan 1971 bizim için gerçek bir dönüm noktasıydı. Ertesi gün Cumartesi'ydi ve her yer kapalıydı. Bir takım formaliteleri ne bahasına olursa olsun o gün tamamlamalıydık.

Uzun süredir güvenlik nedeniyle üye sayısı 30'a yaklaşan yazı kurulunu toplantıya çağıramıyorduk. Gerektiğinde bir takım hayati kararları alabilmek için kurul ben ve İnci'yle birlikte Faruk Pekin ve Çetin Özek'i yetkili kılmıştı.

Sabahtan Çetin'in arabasıyla çıktığımız Boğaz sırtlarında, daha sonra Rumelihisarı'nda saatlerce durum değerlendirmesi yaptık.

Öğleden sonra geç vakit İnci postaneye giderek bayilerden gelen havaleleri çekti, ertesi gün uğrayacak olan Osman'a vermesi için güvendiği memurelerden birine zarf içinde teslim etti.

Daha sonra İnci'yle birlikte, oturduğumuz apartımanın sahibine vekalet eden bankacıyla görüşmek üzere Çemberlitaş'taki bürosuna gittik. O güne dek hiç yüzyüze gelmediğimizden ziyaretimize şaşırdı.

- Biz yakında uzunca bir seyahata çıkacağız. Biz yokken evde iki arkadaşımız kalacak. Ama her ihtimale karşı biz üç aylık kirayı peşinen ödemek istiyoruz, dedik.

- Ne gerek vardı, dedi. Zor koşullarda olduğunuzu biliyorum. Buna rağmen kiranızı ödemeyi hiçbir zaman geciktirmediniz. Seyahatten dönünce öderdiniz.

Seyahatin çok uzun sürebileceğini söyledik.

Sıkıyönetim ilanından sonra bizim de başımıza bir şeyler gelebileğini tahmin ettiğinden olacak, bu peşin ödemenin gerçek nedenini, başımızın artık belada olduğunu nihayet anladı. Teşekkür ederek bizi kapıya kadar uğurladı. Tam ayrılırken, daha önce hiçbir yakınlığımız ya da samimiyetimiz olmadığı halde birden beni kucaklayarak vedalaştı.

Hemen yakındaki Kapalıçarşı'ya uğrayarak ikimiz de dayanaklı birer ayakkabı satınaldık. İnci topukları iyice sallanır halde gelmiş ayakkabısı yüzünden zaten acı çekiyordu. Önümüzdeki günlerde daha ne kadar ve hangi koşullarda taban tepeceğimizi bilmediğimizden en azından ayaklarımızın sağlığını güvenceye almalıydık.

Çiğdem'in evine uğradık, tam bir şeyler yiyecektik ki, radyo ilk haber olarak *Bugün* ve *Bâbıâli'deki Sabah* gazeteleriyle birlikte Ant'ın kapatıldığını duyurdu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı bildirisinde, "Türk Ceza Kanunu'nun 142, 311, 312, 156 ve 159. maddelerini ısrarla ihlal eden Ant Dergisi'nin süresiz olarak kapatıldığı, sorumluları hakkında gerekli kanuni takibata geçildiği" bildiriliyordu.

Ya sıkıyönetim komutanlığına kendiliğinden teslim ola-

caktık ya da bir yerlerde kıstırılırsak yakalanıp işkenceden geçirilmeyi, belki de vurulup öldürülmeyi göze alacaktık.

O andan itibaren resmen illegaldeydik. Gerçek bir kaçgöç başlıyordu.

Çiğdem'in evinde artık bir saniye bile kalamazdık. Daha önce İnci'ye bizi saklayabileceğini söylemiş olan Nurer Uğurlu'nun evine gittik. Ant'ın kapatıldığını radyodan duymuş, bizi bekliyormuş.

- İyi ettiniz de geldiniz, henüz bana ulaşamazlar, burada birkaç gün kalabilirsiniz, diye güvence verdi.

Çok duyguluydu. Ant'ın son sayısı büyük olay olmuş, sürekli talep geliyormuş, ama artık elde kalmamış.

Eşi bir aydır Ankara'da olduğu için mutfak tam takır kuru bakırdı, üstelik sular akmıyordu, ama bir şeyler denkleştirip rakı sofrası kurdu, geç vakte kadar sohbet ettik, ihtimalleri tartıştık.

Nurer'e göre, biz ayrıldıktan sonra Ant'ın yaşaması mümkün olmayabilirdi. Bu bakımdan en iyisi tüm Ant kitaplarının kendisine ya da bir başka güvenilir dağıtımcıya devredilmesiydi. Bunun karşılığı olan parayı, eğer yurt dışına çıkmayı başarabilirsek, orada yürütülecek mücadeleler için bir fon olarak kullanabilirdik.

Ancak biz Ant'ta çalışan arkadaşların yeni koşullarda gereken şeyleri yapacağına inandığımız için bu önerileri reddettik, Ant kitapları deposunun ve tüm Ant gelirlerinin onların bundan sonraki gereksinimlerinin karşılanmasında kullanılacağını söyledik, kendisinin de onlara destek olmasını rica ettik.

Sıkıyönetim bildirisinden sonra 1 Mayıs günü bizi tutuklamak için mutlaka büroya ve de evimize uğrayacaklar, yakınlarımızı da rahatsız edeceklerdi. En azından pazartesiye kadar zaman kazanıp gerçekçi bir değerlendirme yapmak zorundaydık. Büroyla temas kurduk. Tahminimiz doğruydu. Gece Ant Yayınları'nı basmışlar, bizi aramışlardı. Artık ya hapishanenin ya da yeraltının yolu kesinlikle görünmüştü.

Kimseye borçlu kalmayalım diye İnci riski göze alarak Kazancı Yokuşu'na son kez gitti. Bakkalın, kasabın veresiye borcunu ödedi, apartman dışında kapıcı Asım'la görüştü. Asım Ant'ın kapatıldığını ve bizim hakkımızda yasal kovuşturma başlatıldığını radyodan duymuş, çok üzülmüştü. İnci kendisine artık uzun süre bu adrese gelemeyeceğimizi, evde iki arkadaşın bir süre kalacağını, tıpkı bize olduğu gibi onlara da gerektiği gibi destek olmasını söylemiş. Bunu üzerine Asım İnci'yi teselli etmeye çalışmış, evimize ve dostlarımıza mutlaka sahip çıkacağına söz vermiş, bundan sonra da kendisini durumumuzdan haberdar etmesini rica etmişti.

İnci daha sonra Teşvikiye'de Çiğdem'in evine yeniden uğradığında bir sürprizle karşılaşmıştı: Babası Burhan Tuğsavul... Dört günden beri babası ve annesi İnci'yi aramışlar, ama hiçbir yerden yeterli yanıt alamamışlardı. Radyo ve televizyonda da Ant ve bizimle ilgili sıkıyönetim bildirisini duyduktan sonra İnci'nin babası ilk Gazanfer Bilge otobüsüne atlayarak İstanbul'a gelmiş, son bir umutla Çiğdem'in evine dayanmıştı.

Geceyi Çiğdem'in evinde geçirdikten sonra ertesi gün İnci babasıyla birlikte, benim gizlenmekte olduğum Hüseyin Baş'ın evine geldi. Ben o sabah son ayrıntıları konuşmak üzere Çetin Özek ve Faruk Pekin'le buluşacaktım. Önceden kararlaştırıldığı üzere bizden son talimatları almak üzere Mustafa öğleden sonra Kabataş'taki Sebil Kahvehanesi'ne gelerek bir gece önce Ant Yayınları'na yapılan baskının ayrıntılarını anlatacak, bundan sonra ne yapılacağı konusunda bizden talimat alacaktı.

Çetin ve Faruk'la görüşmemizde, sıkıyönetimin bildirisinden sonra hakkımızda kovuşturma açıldığı için ne yapmamız gerektiğini ayrıntılı olarak tartıştık. Ya pazartesi günü sıkıyönetime teslim olacak ya da bir daha dönüşü olmayacak biçimde yeraltına geçecektik.

O ana kadar Türkiye'den ayrılıp Avrupa ülkelerinde cuntaya karşı kampanya yürütmemiz konusu hiç gündeme gel-

memişti. Gelmediği için de, ne ben ne de İnci, gerektiğinde kullanılmak üzere zamanında bir pasaport çıkartma girişiminde dahi bulunmamıştık. Oysa sarı basın kartlı gazeteciler olarak bundan kolay bir şey yoku. Ama artık iş işten geçmişti. Eğer Türkiye'den çıkacaksak, bunun illegal yollardan halledilmesi gerekiyordu.

Çetin Özek:

- Unutma, dedi... 15-16 Haziran'dan sonraki sıkıyönetim sorgulamasında subaylar sana bir daha oraya düşersen girdiğin gibi çıkamayabileceğini söylemişlerdi... Özellikle Ant'ın son sayılarındaki açıklamalardan sonra sen sıkıyönetim zındanlarından sağ mı çıkarsın, sakat mı çıkarsın belli değil. En iyisi İnci'yle birlikte bir yolunu bulup Türkiye'yi terkedin, bundan böyle kavgayı oralarda sürdürün...

Faruk'un daha sonra da bizimle tekrar görüşmesi ve pratik sorunları görüşmesi öngörüldüğünden konuyu karara bağlamayı ileriye erteledik.

Biz şu ya da bu şekilde ortadan kaybolduktan sonra Ant'ın siyasal yönlendirmesini Faruk'un yapması, mali konularda ise yayıncvinin sahibi olarak benim yazı kurulu üyesi avukatımız Müşür Kaya Canpolat'a vekalet vermemiz konusunda anlaştıktan sonra Çetin'le vedalaşarak ayrıldık.

Daha sonra İnci ve babasıyla buluştum. Üsküdar'a geçip bir sahil lokantasında birlikte yemek yedik. Adamcağız bizi hayatta bulduğuna memnun, ama bundan sonra başımıza neler gelebileceğinden tedirgin olarak bir otobüse binip Ankara'ya döndü.

Ardından Kabataş İskelesi'nin karşısındaki Sebil Kahvesi'nde Mustafa'yla buluştuk. Osman gelmemişti.

Mustafa'nın anlattığına göre, bir gece önce Ant'ın sıkıyönetimce kapatıldığı radyolarda açıklandıktan sonra, saat 21 sularında, askeri araçlar Ant Yayınları'nın bulunduğu binanın çevresini sarmışlar. Başlarında bir albay olan 12 asker ve bir sürü polis dıştaki demir kapıyı dövmeye başlamışlar. Kapıcı don gömlek kapıyı açmış. Adamcağızı apartopar çay

ocağının bulunduğu yere tıkıp başına silahlı bir nöbetçi diktikten sonra bizim büroya dalmışlar.

Osman'ı bir köşeye ittikten sonra arama faaliyetine girişmişler. Osman yayınevinde yasak ya da toplatma konusu yayın bulunmadığını söylemiş. Ne ki, tüm toplanmış sayılar iyi kamufle edildiği halde ortalıkta Hür Dağıtım'dan o gün gelen son sayılara ait iadeler varmış. Bunları bulunca Osman'ı hayli tartaklamışlar. Yayınevi dört saat süreyle hallaç pamuğu gibi atılmış. Tüm kitap paketleri kasaturalarla parçalanmış, yasak yayın aranmış. Bazı yayınlara, 2. cilt için karanlık odada tuttuğumuz aylık dergilere, birkaç yasak kitaba elkonulmuş. Tabii herhangi bir zabıt falan tutulmamış.

Albay daha sonra yayınevine mühür vurulacağını, Osman'a da işyerini terketmesi gerektiğini söylemiş. Osman kendisinin burada ücretli çalıştığını, geceleri de burada yatıp kalktığını, başka yatacak yeri olmadığından yayınevi mühürlenirse kendisinin sokakta kalacağını söylemiş. Bunun üzerine orada kalmasına izin verilmiş, ancak "İçeriye dinleme aleti koyduk. Bundan sonra tüm hareketlerinizi izleyeceğiz. Hiçbir şekilde satış yapmayacaksınız. Eğer en ufak ters bir şey hissedersek, tekrar geleceğiz" diye tehdit ederek çekip gitmişler.

Mustafa'ya bundan sonra ne yapılması gerektiğini Faruk aracılığıyla bildireceğimizi söyleyerek onunla da vedalaştık.

Daha sonra Faruk'la birlikte Asiye Eliçin'in evine gittik. Orada da ertesi gün benim ne yapmam gerektiği uzun uzun tartışıldı. Bu arada Türkiye'de olup bitenlerle ilgili birer mektup yazarak Ant'ın yurt dışındaki yazar ve okurlarına postalanmak üzere Faruk'a verdim.

Ertesi gün Asiye Eliçin'in evine Çiğdem de geldi. Sıkıyönetime teslim olma ya da yurtdışına çıkma alternatiflerini bir kez daha derinlemesine tartıştık.

Konuyu bir kez daha Hüseyin'le görüşmek üzere akşam üzeri Asiye Hanım'la ve Çiğdem'le vedalaşarak birer saat arayla evden ayrıldık. Sevgili Asiye Elçin, seçenekler ne

olursa olsun başımıza geleceklerden son derece endişeliydi. "Sizleri bir buldum, bir kaybediyorum," diye hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Bu çilekeş insanın gösterdiği dayanışmayı, dostluğu unutmamız mümkün değil...

Hüseyin'in evine gittiğimizde İstanbul'daki en eski dostlarımızdan Avukat Nebil Varuy da oradaydı. TİP'in tüm yaşamını, sorunlarını çok iyi tanıdığı ve yaşadığı için kendisine "parti albayı" diye takılırdık.

Bizim durumumuzu bir kez daha Hüseyin'le ve hukukçu olarak Nebil'le derinlemesine tartıştık. Onlar da bu koşullarda Türkiye'yi terkederek Avrupa'da gereken mücadeleyi vermemizin daha doğru olacağını söylüyorlardı.

Zaman daralıyordu, ya ertesi sabah teslim olacak, ya da tamamen illegaliteye girecektik.

Normal bir pasaportla çıkış yapmamız olası değildi, çünkü o kavga ortamında Türkiye'yi şu ya da bu şekilde terketmeyi hiçbir zaman düşünmediğimiz için yıllardır ne ben ne de İnci yeni bir pasaport talebinde bulunmamıştık. Victor Serge'in "Militana Notları"nı yayınlamış kişiler olarak kendimizle ilgili bu en basit tedbiri almamış olmamızın affedilir yanı yoktu.

Türkiye'den illegal çıkma alternatifleri tartışılırken Bulgaristan ya da İsveç yolunu deneme fikri de gündeme geldi. Basın toplantılarında ya da çeşitli törenlerde Hüseyin'le birlikte rastlaştığımız genç bir Bulgar diplomatı vardı. Basın ilişkilerinden sorumluydu. Sohbetlerimizde bir diplomattan beklenmeyecek derecede devrimci ifadeler kullanıyordu. Ant Dergisi'nin mücadelesinden hep övgüyle söz ediyordu.

Eğer Türkiye'den çıkmaya kesin karar verirsek, Bulgarlar yardımcı olabilir miydi? Bu konuda Hüseyin'in kendisiyle temas kurması konusunda anlaştık.

Bir başka olasılık da Beyoğlu'ndaki İsveç Başkonsolosluğu'ndan yardım istemekti.

Davalarımın yoğunlaştığı günlerde Güneş ve Barbro Karabuda'larla birlikte Beyoğlu'nda Rusların işlettiği Rejans

Lokantası'nda buluşmuştuk. Sofrada Türkiye'ye röportaj için gelmiş İsveçli gazeteci Peter Curman ve İsveç'in o zamanki İstanbul Başkonsolosu da vardı.

Hakkımdaki davalardan dehşete kapılan Peter Curman'ın benimle yaptığı bir röportaj İsveç medyasında yayınlanmıştı. Başkonsolos da o geceki konuşmalarımızdan çok etkilenmiş olmalı ki, "Burada da Yunanistan'daki gibi bir darbe falan olursa hiç düşünmeden doğruca konsolosluğa gelin, biz sizleri güvenceye alırız" demişti.

Ancak sıkıyönetim ilan edildiğinde o konsolos Türkiye'den ayrılmıştı, yerine geleni de tanımıyorduk.

Bulgaristan kanalının da çalışmayacabileceği ihtimalini düşünerek kendi göbeğimizi kendimiz kesme olanaklarını da aramağa karar verdik.

İkimizde de yıllarca öncesine ait miadı dolmuş pasaportlar vardı. Çıkışın çaresiz sahte belgelerle olması gerekiyordu. Seyahat acentalarının yurt dışı seyahatlerde yolcuya kolaylık için pasaport çıkartma işini de üstlendikleri biliniyordu. Eğer sahte hüviyet cüzdanlarımız olursa, Emniyet Müdürlüğü'ne uğramadan bir acenta aracılığıyla başka isim altında pasaport çıkartılabilecekti.

Bu arada İnci son kez Çiğdem'le görüşmek üzere Teşvikiye'ye gitti. Ama bir gece önce sivil polisler Çiğdem'in evini bastığı için bu görüşme mümkün olamadı.

Çiğdem'in sonradan Hüseyin Baş'a anlattığına göre, kendisinin Asiye Hanım'ın evinde kaldığı gece polisler sabaha karşı 3'te Teşvikiye'deki evine gelmişler. Komşuları Çiğdem'e karşı kışkırtmak için tüm katların zillerini çalarak kendisini sormuşlar, daha sonra da gelmesini beklemek için sokakta pusuya yatmışlar. Çiğdem eve gelince ondan fazla polis içeriye dalmış, evi hallaç pamuğu gibi atıp kitaplarına elkoymuşlar, sonra kitaplarla birlikte kendisini Birinci Şube'ye götürmüşler.

Sıkıyönetim döneminin ilk haftasında 500'den fazla "şüpheli kişi"nin gözaltına alındığı iftiharla duyuruluyordu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı teslim olmayan "anarşist-

ler" için "vur" emri çıkartmıştı. Her gün radyoda yeni bir "anarşistler" listesi yayınlanarak teslim olmaları emrediliyordu. Başbakan Nihat Erim, 5 Mayıs günü yaptığı bir konuşmada şüpheli kişilerin ihbar edilmesini sağlamak üzere Merkez Bankası'nda "Anarşistlerle Mücadele Fonu" kurulduğunu iftiharla açıklıyordu. Tüm apartman kapıcıları da bulundukları binalarda şüphelendikleri herkesi emniyete bildirmeye mecbur tutuluyordu, aksi takdirde onlar da "anarşist" işlemine tabi tutulacaklardı.

Kıskaç gittikçe daralıyordu.

Ant'ın varlığını sürdürebilmesi için benim hâlâ yapmam gereken şeyler vardı ve bunlar oldukça riskliydi. Yayınevinin Sirkeci'deki banka şubelerinde bulunan paralarını çekip geride kalan arkadaşlara iletmem, Ant'ın sahibi olarak bir noterden avukatım Müşür Kaya Canpolat'a tam yetkili bir vekaletname çıkartmam gerekiyordu.

Yayınevi sahibi olarak banka şubelerine Ticaret Odası'nın üye kartıyla başvurduğum için paraların çekilmesi o kadar zor olmadı. Ticaret Odası kartını gören, fazla bir şey sormadan gereken işlemleri derhal yapıyordu.

Sadece Sirkeci'deki Ziraat Bankası Şubesi'nde sıra beklerken beklenmedik bir olay oldu. Birden kapılar açılarak içeriye tomsonlu askerler doldu. Tam herşeyin artık bittiğini düşünüyordum ki, bunların aybaşında personel ücretlerini ödemek üzere bankadan para çekmeye geldikleri, bunun için de gerekli önlemleri aldıkları anlaşıldı.

Artık sıra sahte pasaport elde etme macerasına gelmişti. Mevcut nüfus kağıtlarımız çok eski ve sararmış olduğundan isimlerin tahrif edilmesi mümkün değildi, kullanılan sıvı iz bırakabilirdi. Bunun için mutlaka yeni nüfus kağıtları alınması gerekiyordu.

Bankalarla işim bittikten sonra "bıyıklı" görüntüsünden mutlaka kurtulmalıydım. Karaköyde bir berbere daldım. Tam o sırada radyo Ziraat Bankası Unkapanı Şubesi'nin "şehir

şakileri"nce soyulduğunu bildirdi. Berber ve diğer müşteriler bermutad "şakiler"e beddualar yağdırdılar.

Berber koltuğuna oturduktan sonra normal saç traşı istedim. Bıyık kestirmek o "cadı kazanı" ortamında kuşku uyandırabilirdi. Saç traşı bitip de berber aynayı tuttuğunda,

- Yahu benim bıyıklara da ak düşmüş... Siyah saçlarla pek gitmiyor. Şunları da bir alıversen, dedim.

Tam da berber fırçayı sabunlarken bir polis memuru traş için gelip yanımdaki boş koltuğa çöktü. Neyse ki berber bıyık kesmek için daha ilk ustura vuruşta dudağımın sağ tarafında kaza eseri bir çizik açtı. Ben fırsatı değerlendirerek berberi yüksek perdeden haşladım. Polis de bana hak vererek usturayı daha dikkatli kullanması gerektiğini söyledi. Traş biter bitmez hesabı ödeyip bir taksiye atlayarak Sirkeci'den uzaklaştım.

Bıyıksız suretimle yeni bir kimlik kartı alabilmek için mutlaka bir kayıp ilmühaberi gerekiyordu. İnci'ye de aynı şekilde bir ilmühaber çıkartmam gerekiyordu. Şipşakçıda fotoğraf çektirdikten sonra doğru bizim mahalle muhtarının kapısına dayandım. Emekli subay olan muhtar önce öğle vakti geldiğim için biraz huysuzluk ettiyse de, Kalecik doğumlu olduğumu görünce, kedisinin de bir zamanlar Kalecik'teki bir birlikte görev yaptığını hatırlayarak tavır değiştirdi. Mesleğimi sordu, "mütercim" olduğumu söyledim. Fazla mesele çıkarmadan hem benim için, hem de İnci için birer kayıp ilmühaberi verdi.

Muhtardan çıkar çıkmaz Karaköy Nüfus Memurluğu'ndan kayıp ilmühaberlerine gerekli şerhi koydurtup yeni kimlikleri almak üzere Sıraselviler'deki Taksim Nüfus Müdürlüğü'ne geçtim. Benim kimlik kartımda sorun çıkmadı, ama İnci'ninkinde doğum tarihi sadece yıl olarak yazılı olduğu için adam aksilik çıkardı. "Kendisi gelsin," diye tuttu. Tartışmaya girişmiştim ki bir mucize oldu. Beyoğlu pavyonlarının "artist"lerinden biri babasız çocuğuna kimlik çıkartmak üzere binbir cilveyle içeri daldı. Nüfus memuru

onunla meşgul olabilmek için benimle tartışmayı fazla uzatmadan ikimizin de yeni kimlik cüzdanlarını mühürleyip imzalayarak verdi.

Askerlik yoklamalarımı Mustafa aracılığıyla işlettikten sonra yeni nüfus kağıtlarındaki isimleri tahrif ettik.

Artık seyahat şirketlerinden birine başvurarak yeni isimle pasaport çıkarttırabilirdik.

Hüseyin'in evinde daha fazla kalıp onu da tehlikeye sokmak istemiyorduk. Bir ara yandaki dairenin kapısı güm güm vurulunca bayağı korkulu dakikalar geçirmiştik. İçeridekiler kapıyı açmamışlardı. Oysa gelen gürültü ve konuşmalardan içeride hayli insan olduğunu tahmin ediyorduk. Belki orada da bizim gibi gizlenen kişiler vardı, belki de bazıları tanıdığımız gençlerdendi... Sonradan kapıya dayanan kişinin bakkalın çırağı olduğu anlaşıldı, rahat nefes aldık.

6 Mayıs'ta Türkiye'den illegal çıkış için düşündüğümüz iki proje de ardarda çöktü. Hüseyin'in uğradığı tüm seyahat acentaları, sıkıyönetim ilan edildiğinden beri artık pasaport işlemi yaptıramadıklarını, yurt dışına çıkmak isteyenin mutlaka kendisinin emniyete gitmesi gerektiğini söylemişlerdi. Emniyete bizzat başvurmamız mümkün olmadığına göre pasaport alarak Türkiye'den çıkış artık olası değildi.

Hüseyin öğleye doğru Bulgar dostumuzla ikinci görüşmesini yapmış, fakat ondan da olumsuz yanıt almıştı. Bir aksilik olması durumunda Bulgaristan'ın Türkiye'yle "dostça" ilişkilerini bozabilecek böyle bir girişime Sofya kesinlikle "hayır" demişti.

Artık yapılacak tek şey, ya güney sınırından ya da Ege sahilinden kaçak olarak çıkmaktı.

İnci'nin babasının, Toprak Mahsulleri Ofisi uzmanı olarak her bölgede olduğu gibi güney bölgesinde de tanıdığı, dostluk kurduğu çok kişi vardı. Bu olanağı araştırmak üzere öğleden sonra İnci otobüsle Ankara'ya gitti.

İnci, orada ilk iş olarak, asker ve polisin Ant'ta çalışan arkadaşları sık sık taciz etmemeleri için bir yakınını An-

kara'dan Konya'ya göndererek benim rumuzumla Ant Yayınları'na şu telgrafı çektirdi. "Sıkıyönetim dolayısıyla bayiler çamura yatıyor, para ödemiyorlar. Biz Erzurum'a geçiyoruz. Ayın 15'inde döneceğiz. Bayilerin borç ve alacak durumunu Erzurum'a acele postrestant bildir - D.Ö."

Kaçaklar için "vur" emri verildiği açıklandığından beri büyük bir endişe içinde bulunan İnci'nin babası hemen güneydeki tanıdıklarıyla temasa geçerek bizi para karşılığı Suriye sınırından geçirecek birini bulmuş. Adam Ankara'ya gelip İnci'yle de görüşmüş ve ertesi gün telefon ederek Kilis'te kendisine nasıl ulaşabileceğimizi bildirmeye söz vermiş.

Bana da derhal İstanbul'u terkederek Ankara'ya geçmem bildirildi. 9 Mayıs'ta, bizim eski hüviyet cüzdanları ve miadı dolmuş pasaportlar da dahil, önemli kişisel belgeleri Ankara'ya gönderdim, ardından Faruk'la son kez buluşup ayrıntıları görüştükten sonra vedalaşarak otobüsle Ankara'ya hareket ettim.

Otobüste benim koltuğumun pencere tarafında üniformalı bir albay oturuyordu. Ailesini ziyarete gidiyormuş, siyasete hiç karışmadan Anadolu'da görüp tanıdığımız yerlerden konuştuk, biraz da maçlardan...

İzmit'e yaklaşıyorduk ki, bir manga asker otobüsü durdurdu.

Önce bir teğmen yanında iki erle otobüse girip kimlik ve bagaj kontrolüne girişti. Sıra bizim koltuğa geldiğinde üstteki valizlerden albaya ait olanı göstererek,

- Bu kimin? diye sordu.

- Askerlik yıllarından kalma bir refleksle:

- Albayımın, dedim. Dokunmadı.

- Ya bu?

- O da benim!

Benim albayın bir yakını olduğumu düşünmüş olmalı ki selam verip kimlik dahi sormadan arka sıralara doğru ilerledi.

Bir iki dakika sonra arka sıralarda bir kıyamet koptu.

O yıllarda erkeklerde uzun saç modası vardı. Bir delikanlı lepiska gibi saçlarıyla Ankara'ya nişanlısını görmeye gidiyormuş.

İki er zavallı çocuğu sürükleyerek otobüsten indirdiler. Bir başka er elinde traş makinesiyle yaklaştı. Çocukcağız makineyi görünce feryadı bastı:

- N'olur yapmayın, ben nişanlımı ziyarete gidiyorum. Saçlarımı kırparsanız kendisine rezil olurum.

Ama yalvarmalara aldırış etmeden, kahkahalar atarak kafasını sadistçe sıfır numaraya vurdular.

Çocuk gözyaşları içinde otobüse bindirildikten sonra yeniden hareket ettik.

Yanımdaki albay da bu manzaradan çok rahatsız olmuştu, ama sıkıyönetim uygulaması olduğundan müdahale edemiyordu.

Bir ara bana dönerek:

- Böyle olmamalıydı, çok üzgünüm, demekle yetindi.

Ankara'da İnci'nin ailesinin evine vardığımda radyo yeni bir sıkıyönetim bildirisi okuyordu. Bazı anarşistler uzun saçlı erkeklerin saçlarının kesildiğine dair şayia çıkartıyorlarmış, bunları söyleyenlerin derhal ihbar edilmesi gerekiyormuş.

Biraz ailevi sohbetten sonra tam güney sınırından geçiş projesinin ayrıntılarını görüşecektik ki, radyo güney sınırından Suriye'ye geçmeye çalışan üç Dev-Genç'linin yakalandığı haberini verdi.

Bir daha durum değerlendirmesi yaptık. Bizi geçirecek adam son dakikada ihbar edebilir, arkadan vurulabilirdik.

Zaten ertesi sabah adam söz verdiği halde telefon etmedi. Belki de sınırdaki tutuklama haberini duyduktan sonra, bu işe girişmeyi o da göze alamamıştı.

Geriye tek çare kalıyordu. Yine sahte bir pasaport bularak Marmaris üzerinden deniz yoluyla Yunanistan'a geçmek ya da Ankara'dan direkt uçuş yapan bir yabancı uçakla Avrupa'ya uçmak...

İnci'nin annesi Hacer Hanım, "Bizim pasaportu bir deneseniz," dedi.

Mehmet Burhanettin Tuğsavul ve Hacer Tuğsavul adına çıkartılmış ve henüz miadı dolmamış bir aile pasaportu karşımızdaydı. Yapılacak tek şey fotoğraflarının değiştirilmesiydi. Benim eski pasaportumda bıyıksız dönemime ait bir fotoğraf vardı. Eski pasaportlarımızdaki fotoğrafların soğuk damgası Tuğsavul'ların aile pasaportundaki fotoğrafların soğuk damgasını aşağı yukarı tutuyordu.

Üzerinde tahrifat yapmadan bu pasaportla önceden turist dövizi alınması gerekiyordu. Ne ki aksiliklerin sonu bir türlü gelmiyordu. Bir yakınımız İnci'nin anne ve babası için döviz almak üzere Merkez Bankası'na gittiğinde Deutchmark'ın revalue edilmesi nedeniyle o gün döviz satışlarının durdurulduğunu, bu yüzden döviz satamayacaklarını söylemişler.

Ama yakınımız ergeç bir kodamanın yurtdışı seyahati için döviz almaya gelecceğinden emin olduğundan bekleme salonunda pusuya yatmış. Çok geçmeden bir kodamana döviz verildiğini görür görmez yeniden gişeye dayanıp pasaportları memurun önüne uzatmış. Adamcağız da gık çıkarmadan Tuğsavul'lar için turist dövizini satmış.

Döviz işi garantilendikten sonra pasaporttaki fotoğrafları değiştirdik, bir de ileride başları derde girmesin diye Tuğsavul soyadlarını, son üç harfini silerek, Tuğsan yaptık, doğum yıllarını da bizim yaşımıza uygun olması için küçülttük.

Meslek hanemde de Türkçe "uzman yardımcısı", Fransızca "sous-specialiste" yazıyordu. Yurtdışına çıkmamıza bir engel kalmamıştı.

Ne ki Türkiye'deki bu son günümüzde benim halletmem birkaç hayati formalite daha vardı. Öncelikle Ankara'daki bir noterden Ant Yayınları'nın sahibi olarak avukatım Müşür Kaya Canpolat'a yayınevinin tüm işlemlerini tek başına yapabilmesini sağlayacak bir vekaletname çıkartmam gerekiyordu.

Gittiğim noter Ticaret Odası kimlik kartını görünce derhal vekaletnameyi hazırlayarak bana imzalattı. Noter ücretini öderken,

- Beyefendi, ben bu Ant Yayınları'nın adını galiba daha önce de duydum. Ne yayınlıyorsunuz? diye sordu.

- Romanlar ve şiir kitapları yayınlıyoruz, dedim. Şimdi yeni projelerimiz var. Resimli romanlar ve ders kitapları da yayınlayacağız. Bu formaliteleri yürütmek için avukatımı tevkil ediyorum, dedim. Başarılar diledi.

Biz Türkiye'den ayrıldıktan sonra Müşür'e ulaştırılmak üzere ayrıntılı bir mektup yazarak bundan böyle Ant Yayınları'nda kimin ne yapacağını belirttim.

İki haftadır sürekli kaçgöç yaşadığımızdan kılık kıyafetimiz dökülüyordu. Bir galeriyle uğrayarak kendim ve İnci için giyecek birşeyler aldım. Ömrümde hiç şapka giymediğim halde görünüşümün daha inandırıcı olması için bir yakınımız geç vakit gidip göz kararıyla bana bir fötr şapka aldı.

O akşam ailece son kez birlikte yemek yedik. Uçağımız ertesi sabah erken saatlerde kalkacağı için yol hazırlığımızı akşamdan yaptık. Bana alınan fötr şapka başıma büyük geldiğinden iç çeperini astarının arasına kağıt tıkıştırarak daralttık. İnci'ye de kimsenin tanıyamayacağı ve şüphelenmeyeceği şekilde bir makyaj yapıldı.

Artık yaşamımızda yeni bir döneme hazırdık. Radyolar son sıkıyönetim bildirilerini, arama kararlarını ve tutuklama haberlerini veriyordu.

Erkenden yattık. Ama uyumak ne mümkün. Sahte pasaportla kontroldan geçerken yakalanırsak cunta itaatli medyada kopartılacak gürültü, bunun ailelerimiz ve yakınlarımız üzerindeki yıkıcı etkileri kafamıza takılıyordu, uzun süre uyumamıza engel oluyordu.

Sabah saat 6'da ikimiz de uykumuzu alamamanın sersemliği içinde kalktık. Herkesle vedalaştık. Bir taksi çağırarak saat 7'de Lufthansa otobüsünün yolcuları alacağı Bulvar Palas'a yöneldik. Ankara yağmur altındaydı. Lufthansa oto-

büsü hareket ederken bir köşeden bizi endişeyle izleyen İnci'nin babasını farkettik. Adamcağız iki haftada âdeta çökmüştü. İnci'nin gözleri doldu.

Hava alanına kadar bir iki sıkıyönetim kontrolünden geçtik. Alanda fazla oyalanmadan önce bilet ve bagaj kontrolüne gittik. Zaten fazla bir bagajımız da yoktu. Güvenlik açısından yanımıza sahte pasaport dışında herhangi bir belge almamıştık. Avrupa'da temas kurabileceğimiz birkaç adresi iyice belleğimize kazıdıktan sonra, Avrupa'ya sorunsuz ulaşabilirsek oradan bildireceğimiz bir adrese daha sonra iletilmek üzere tüm adres listelerini, telefon numaralarını yakınlarımıza emanet etmiştik.

Birkaç gazete ve dergi aldıktan sonra pasaport kontrolüne yöneldik. Tam da kontrolü yapacak polise yaklaşıyorduk ki, İnci durakladı, endişe içinde:

- Bunu ben Ankara'da muhabirlik yaptığım dönemden tanıyorum, dedi. Ya o da beni tanırsa, hatırlarsa...

- Deli misin, başka bir isimle ve de bu makyaj ve giyimle seni ben bile tanımazdım.

Polis pasaportlarımızı kontrol etti. Kuşkulanmasına ve herhangi bir sorgu suale girmesine meydan vermemek için yukarıdan alıp kalantor bir işadamı tonlamasıyla sordum:

- Memur bey, bu uçaklar da hep gecikmeli kalkıyor. Geçenlerde bakana da şikayet etmişim. Bugün gecikme falan var mı?

Polis gecikmelerden sanki kendisi sorumluymuş gibi ezik bir sesle,

- Hayır beyefendi, bugün tüm seferlerimiz normal, dedi.

Çıkış damgalarını vurdu, pasaportlarımızı verirken de hayırlı yolculuklar diledi.

Nihayet bekleme salonundaydık. Şans eseri uçak bekleyenler arasında tanıdık kimse yoktu. Sadece sıladan dönmekte olan göçmen işçilerle yabancı turistler...

Adet üzere free-shop'tan Avrupa'da buluşacağımız dostlarımız için çam sakızı çoban armağanı birkaç şey satın aldık.

Bir de stresli son iki haftada günlük sigara tüketimini iki paketten üçe çıkarmış olan İnci için sigara yedekledik.

Nihayet Lufthansa yolcularının uçağa binişi anons edildi. Yerlerimize oturduktan sonra uçak tekerlerinin yerden kesilişine kadar geçen yirmi dakikalık süre Einstein'ın izafiyet teorisine uygun olarak sanki saatlerce sürdü.

Uçak havalandıktan sonra da İnci'yle gözlerimiz pencerelerde... İstanbul'u, Trakya'yı geçiyoruz. Her an bizimle ilgili alarm verilip uçak Türkiye hava sahasında inişe mecbur edilebilir.

Hayır. Kaptan pilot Türkiye'yi terkettiğimizi bildiriyor.

Derin bir nefes alıyoruz. İnci'ye:

- Ne olur, şu makyajlarını temizle, kendin ol, diyorum.

Ben de kafama zor uydurduğum fötr şapkayı bir daha almamak üzere yukarıdaki bagaj raflarının en diplerinde bir yere fırlatıyorum.

Ben son kez Türkiye gazetelerini tararken İnci çantasından çıkarttığı bir boş deftere ezbere bildiği ya da son birkaç günde ezberleyebildiği tüm adresleri ve telefon numaralarını işlemeğe başlıyor.

Alman uçağı bir bulut denizinin üzerinden hızla ilerleyerek Mehmet Burhanettin ve Hacer takma adlı iki siyasal göçmeni binbir bilinmezle dolu bir geleceğe sürüklüyor...

Doğduğumuz, yetiştiğimiz, kavga verdiğimiz sevgili ülkemizden kopuyoruz.

Günün birinde "vatansızlaştırılacağımızı" hiç düşünmeden... En kısa sürede geri dönüp hiçbir şey olmamış gibi herşeyi kaldığı yerden tekrar başlatmak umuduyla...

*

İkinci cilt:
SÜRGÜN YILLARI

Doğan Özgüden'in Özgeçmişi

Doğan Özgüden bir demiryolu emekçisinin oğlu olarak 1936'da Kalecik'in Irmak İstasyonu'nda doğdu. İlk ve orta öğrenimini Türkiye'nin çeşitli köy ve şehirlerinde yaptı. Yüksek iktisat ögrenimi yaparken 1952 yılında gazeteciliğe *Ege Güneşi* Gazetesi'nde başladı.

Öncü ve *Milliyet* gazetelerinde temsilcilik, *Sabah Postası* ve *Gece Postası* gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü görevlerinde bulunduktan sonra dönemin en büyük sol günlük gazetesi olan *Akşam*'da genel yayın müdürlüğü yaptı (1964-66).

Sol harekete genç yaşta katılan Özgüden, 1962'den sonra Türkiye İşçi Partisi (TİP) saflarında mücadele verdi ve 1964 yılında bu partinin Merkez Yürütme Kurulu'na seçildi.

Eşi gazeteci İnci Özgüden-Tuğsavul'la birlikte 1967'den itibaren 1971 Darbesi'ne kadar sosyalist dergi *Ant*'ı ve *Ant Yayınları*'nı yönettiler. Yazdıkları ve yayınladıkları yazılardan dolayı haklarında 50'den fazla dava açıldı. 300 yılı aşkın hapis cezası talebiyle tehdit edildiklerinden bu darbeden sonra Türkiye'den ayrıldılar.

Avrupa'da diğer siyasal sürgünlerle birlikte *Demokratik Direniş Hareketi*'ni kurarak Cunta rejimine karşı kampanya yürüttüler.

1974'ten beri Brüksel'de şu kurumları yönetiyorlar:

Çeşitli dillerde Türkiye üzerine yayın yapan *Info-Türk Ajansı*

Çok uluslu göçmen eğitim merkezi *Güneş Atölyeleri*

1980 darbesinden sonra Özgüden ve Tuğsavul, askeri cuntaya karşı mücadele yürütmek üzere Avrupa'da kurulan *Demokrasi İçin Birlik*'in genel başkanlığı ve yayın yönetmenliği görevlerini üstlendiler. 200'e yakın rejim karşıtıyla birlikte 1982 yılında Türk vatandaşlığından çıkartıldılar.

1971 darbesi'nden otuz yıl sonra, cuntacı generalleri eleştiren bir yazısından dolayı Özgüden hakkında yeni bir dava açıldı ve mahkeme kendisinin Türkiye'ye girer girmez tutuklanması için sınır kapılarına bildirimde bulundu.

Özgüden Türkiye'de *Gazeteciler Sendikası, Gazeteciler Cemiyeti,*

Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu (TGSF), Basın Şeref Divanı ve *Basın İlan Kurumu* yönetim kurullarında, Belçika'da da *Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti, Belçika İnsan Hakları Derneği, Brüksel Kültürler Arası Etkinlikler Merkezi (CBAI), Irkçılığa ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Mücadele Hareketi (MRAX)* üyeliklerinde bulundu.

2007 yılında *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti* (TGC) Yönetim Kurulu tarafından Özgüden'e "Türk Basını'na 50 yılı aşkın süreyle vermiş olduğu seçkin hizmetler" nedeniyle bir teşekkür belgesi verildi.

2006 yılında da, eşi gazeteci İnci Tuğsavul-Özgüden'le birlikte, İnsan Hakları Derneği (İHD) İstanbul Şubesi tarafından Ayşe Zarakolu Düşünce Özgürlüğü Ödülü'ne layık görüldü.

Türkiye'de yayınlanmış kitapları: *Faşizm* (1965), *Kapitalizm* (1966); Avrupa'da İngilizce, Fransızca ve Hollandaca olarak yayınlanmış başlıca kitapları: *Türkiye Dosyası* (1972), *İşkencede Türkiye* (1973), *Türkiye, Faşizm ve Direniş* (1973), *Uluslararası Sendika Hareketi* (1979), *Türkiyeli Göçmen İşçiler* (1983), *Türkiye'de Militarist "Demokrasi" Üzerine Kara Kitap* (1986), *Türkiye'de Islam Köktendinciliği* (1987), *Türkiye'de Aşırı Sağ Hareket* (1988).

"Sıkıyönetim komutanlıklarınca arananlar" afişi (Mayıs 1971)
Doğan Özgüden en alt sırada sağdan ikinci

Çocukluk
(1940, Musaköy)

Demiryolcu Özgüden ailesi cephane sandıkları üzerinde (1943, Gömeç)

Köy İlkokulunda, okla işaretli (1942, Kunduz)

Demiryolcu çocukları yatılı okulunda, ön sıranın en sağında
(1944, Konya)

Ankara Ticaret Lisesi,
üçüncü sırada soldan ikinci
(1950, Ankara)

Sabah Postası Gazetesi kadrosunda,
arka sırada soldan ikinci,
(1953, İzmir)

İlk röportaj, milli takım kaptanı Cihat Arman'la (1954, İzmir)

İzmir Gazeteciler Sendikası Kongresi'nde, ön sırada soldan ikinci (1954, İzmir)

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün
mitingini izlerken (1954, İzmir)

İzmir Gazeteciler Cemiyeti
Kongresi'nde
(1954, İzmir)

Mamak'taki Muhabere Eğitim Merkezi'nde telsiz başında (1957, Ankara)

Türkiye gazeteciler heyetiyle NATO Başkomutanlığı'nda,
arka sırada soldan ikinci (1958, Paris)

CHP milletvekilleri Bülent Ecevit ve Suphi Baykam'ın
basın toplatısında (1959, İzmir)

NATO 6. Taktik Hava Kuvvetleri Karargahında basın toplantısı
(1959, İzmir)

ABD Büyükelçisi Warren'in basın toplantısında (1960, İzmir)

27 Mayıs 1960 sabahı Ankara'ya gitmekte olan Orgeneral Cemal Gürsel'le (1960, İzmir)

İzmir Valisi Emekli General Burhanettin Uluç'la (1960, İzmir)

Maliye Müfettişi Cemal Süreya'nın
Adnan Menderes Çiftliği'ndeki incelemesinde (1960, Aydın)

Türk-İş merkezindeki eğitim seminerinde sendikacılarla (1964, İstanbul)

Aynı eğitim seminerinde konuşurken (1964, İstanbul)

Akşam Gazetesi Genel Yayın Müdürü (1965, İstanbul)

İdris Küçükömer'le birlikte bir konferansta (1965, İstanbul)

Petrol sömürüsüne karşı bir açık oturumda Prof. Muammer Aksoy'la (1965, İstanbul)

İşçi sınıfının uyanışı konusunda bir açık oturumda Çetin Altan, İlhan Selçuk, Ayperi Akalan ve Beklan Algan'la (1966, İstanbul)

TİP Kongresi'nde eşi gazeteci İnci Tuğsavul-Özgüden'le (1967, İstanbul)

ABD Sendika Lideri Walter Rheuter ile DİSK
Genel Merkezi'nde görüşürken (1968, İstanbul)

İstanbul
1. Ordu Komutanlığı
Mahkemesi'nde yargılanması sırasında
avukatı Müşür
Kaya Canpolat,
Hüseyin Baş
ve eşi İnci ile
(1967, İstanbul)

İnci Tuğsavul-Özgüden'le birlikte Ant'ı hazırlarken (1968, İstanbul)

Özgüden'lerin sıkıyönetimce aranmaları üzerine Türkiye'yi illegal olarak terkederken resimlerini değiştirip isimlerini ve doğum tarihlerini tahrif ederek kullandıkları İnci'nin anne ve babasına ait aile pasaportu

İÇİNDEKİLER

Giriş 3

Issız bozkırda çocukluk ve ilkokul yılları
1936-1943 14

7 yaşından itibaren gurbet yollarında
1943-1946 49

Savaş sonu gurbetten dönüş ve Ankara yılları
1946-1951 78

İzmir Yılları ve kendine rağmen gazetecilik
1952-1956 123

Darbe sürecine girmiş orduda askerlik
1956-1958 171

Gazeteciliğe dönüş ve Milliyet temsilciliği
1958-1960 194

27 Mayıs Darbesi ve Öncü olayı
1960-1961 218

Sendikal mücadele ve 22 Şubat olayları
1961-1962 247

Parti çağrısının kısa kestirdiği göçmenlik
1962 272

Türkiye İşçi Partisi
1962-1964 292

Akşam Gazetesi
1964-1966 335

Ant Dergisi ve Yayınları
1967-1971 387

Doğan Özgüden'in Özgeçmişi 535

Fotoğraflar 537

ant
SOSYALİST TEORİ VE EYLEM DERGİSİ
KAPİTALİSTLEŞEN SUBAYLAR İŞÇİLERİ YARGILAYAMAZ
LENİN: "YENİ TAKTİKLER YENİ GÜÇLER
ant
SOSYALİST TEORİ VE EYLEM DERGİSİ
"reform ve huzur" planı'nın içyüzü

ANT
ANT
ANT
gençliğin isyanı

ANT
TÜRKİYE'DEKİ AMERİKAN ÜSLERİNİ AÇIKLIYORUZ!
ANT
MESELE KÜLTÜR DEĞİL DEVRİMİ TAM İMKÂNSIZDIR
ANT

ANT
ASIL SAVAS EMPERYALIZME KARSI VERILECEKTIR
ANT
NATO'YU SAVUNMAK HALKA İHANETTİR
ANT
İSTANBUL KAPITALIST İŞGALI ALTINDA!

Dinle Yankee
ant
Gerilla günlüğü
ant
Savaş anıları
ant

Zapata
ant
Ölmez otu
ant
Doğuda ulusal kurtuluş hareketleri
ant

Asya Tipi
Üretim Tarzı
Düzenin
yabancılaşması
Hilafet ve
ümmetçilik
sorunu

Marksist
ekonomi
el-kitabı
Siyah
iktidar
militana
notlar

SERÎFNAME
kürt tarihi
Sabahattin
Ali
dosyası
Roman
gibi
1919
1950

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK

MARENOSTRUM * MİTOS * BELGELER

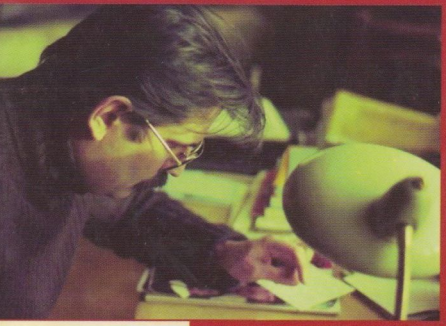
Ağrı Dağına Yolculuk / Mustafa Bilgili
Amasya'nın Dikenleri / Margaret Ajemian Ahnert
Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni / G. Nakracas
Anti-Semitizm-Yahudi Düşmanlığı Tarihi / Eva Groepler
Arabeskler / Anton Şammas
Aratta - Kutsal Yasalar Ülkesi / Artak Movsisyan
Arnavut Vasil / Mirivilis
Aşkım Rodna - Bir Pomak Öyküsü / Ertuğrul Aladağ
Baykuşun Günü / Leonardo Sciascia
Bernadette'in Ezgisi / Franz Werfel
1908: Birlikte Yürüyebilseydik / Ertuğrul Aladağ
Bir Ermeni Doktorun Yaşadıkları - G. Haçeryan'ın İzmir Güncesi
Bir Esirin Anıları / Stratis Dukas
Bir Taşra Savcısının Günlüğü / Tevfik El Hakim
Bir Yerde Bir Gül Ağlar / Emine Erdem
Bomba Nurettin / Stratis Çirka
Buyruk - Beloyannis'in Öyküsü / Dido Sotiriyu
Çanakkale'nin Kedileri / Armin T. Wegner
Çılgın Kuşlar Gibi / Maria Yordanidu
Çilosman / Baran Fundermann
Çoğunluk Aydınlarında Irkçılık /Yelda
Dünya Hepimize Yeter / Sarkis Çerkezyan
Ege Hikayeleri / İlias Venesis
Elveda Margarita: Küçük Kentimizin Sonu / Dimitris Hacis
Ermeni Soykırımı ve Toplumsal Hafıza / Verjine Svazlian
Ermenilerin Tarihi /Sarkis Seropyan
Eski Tüfekler / Menis Kumandareas
Ezop'un Öyküsü / Themas Rodantis-Fibas Asteris
Fedailer / Avetis Ahoranyan
Feleğin Çemberinde / Maria Yordanidu
Gavur Elo / Baran Fundermann
Geleneksel Pontus Halk Tiyatrosu / H.Samuilidis
Gerçek Bizi Özgür Kılacak / George Jerjian
Gizli Din Taşıyanlar / Yorgo Andreadis
Gracchus Kardeşler / Plutharkos
Günlerin Kitabı / Taha Hüseyin
Hacı Manuil - Beykoz'da Neler Oldu / T. Kastanakis
Hayduk'lar / Panait İstrati
Hegnar Çeşmesi / Mıgırdıç Armen
Hele Bir Gitsinler Diyalog Sonra / Yelda
İbrahim ve Harran Gizemi / Müslüm Yücel
İstanbul'da ve Diyarbakır'da Azalırken / Yelda
İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler / Eva Groepler
İstenmeyen Adam / Yorgo Andreadis
İzak / Panait İstrati
İzmir Masalları / Hazırlayan: Sema Sandalcı

Kader Birliği / Philipp Schawartz
Kaderin Kara Köpeği / Peter Balakian
Kalderon Ailesi / Moris Karako
Kani-Veran - Dün Larnaka'da / İKİLEMLERDE SAKLI LARNAKA/Pertev Raşid
Kapıyı Kimler Çalıyor / Kirkor Ceyhan
Kara Kefen / Gülçiçek Günel
Kayıp Denizler - 1 / Deniz'i Beklerken / Doğan Akhanlı
Kayıp Denizler - 2 / Gelincik Tarlası / Doğan Akhanlı
Kayıp Denizler - 3 / Kıyamet Günü Yargıçları / Doğan Akhanlı
Kentimin Öyküsü: Muğlada Rum İzleri / Ertuğrul Aladağ
Kızıl Kayzer / Kevork Abdullah-Pars Tuğlacı
Kilaman - Anadolu'dan Gelen Bir Rumun Anıları / Lazaros K. Aşıkoğlu
Kudüs Güncesi / Sahar Khalifa
Kullar ve Efendiler / Theodor Kallifatides
Küçük Asya'da Hint Avrupa Gezintileri / Arsen Ceyhan
Loksandra / Maria Yordanidu
Maria - Göç Acısı / Ertuğrul Aladağ
Moskof Selim / G. Vizyinos
Musa Dağda 40 Gün / Franz Werfel
Naum Faik ve Süryani Rönesansı / Murat Fuat Çıkkı
Nazır – Anadolu'dan Okyanus Ötesine / Bayar Karakaş
Odessa Öyküleri / Isak Babel
11 Nisan Anıtı/ Teodik
Osmanlı Bankası-Armen Garo'nun Anıları / Armen Garo
Pontus'taki Evim / Yorgo Andreadis
Sen Gavur musun? / Feryal Kaya
Silahtarın Bahçeleri / Zabel Yesayan
Siyabend ile Xece / Hüseyin Erdem
Şamil - Elveda Kafkas Dağları / Elizbar Ubileva
Şeker Kaynana-Girit Masalları / Maria Amariotu
Talat Paşa Davası / Tutanaklar / Derleyen: Doğan Akhanlı
Talat Paşa Davası: Bilinmeyen Belgeler Yorumlar / Tessa Hofmann
Tanrı Nil Kıyısında Öldü / Naval Al Saadavi
Tanrıların Anadolu Toplantısı / Sema Sandalcı
Temel Garip - Todoron / Yorgo Andreadis
Tolika - "Bacikam Al Beni" / Yorgo Andreadis
Uçurtmalar / ***Anna'nın Kitabı*** / Ilias Venezis
Yitik Kentin Kırk Yılı / Kozmas Politis
Zor Zamanlar / Cemalettin Aykın

YAŞAM VE ANILAR

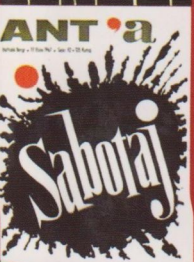
Amerikalıdır / Feryal Kaya
Anılarla Sarılmış Bir Yaşam / Mansur Bildik
Annem / Yıldız Sertel
Ateşi Tutmak / E.G.Bermejo
Ateşten Portreler / Faysal Dağlı
Baki İlk Selam: Çerkes Ethem / Emrah Cilasun

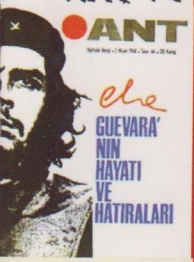
Barışa Tutunmak / Yüksel Genç
Ben Bir İnsanım / Mahmut Memduh Uyan
Ben, Rigoberta Menchu / E. Burgos-Debray
Bir Kayıbın Ölüm Güncesi / Ayhan Uzala
Bir Savaş Bir İnsan / Uğur Sümer
Bizim Ferhat - Bir Cinayetin Anatomisi / A. Kadir Konuk
Boşuna mı Çiğnedik? - Anılar / Sevim Belli
Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü / Henry Morgenthau
Cangıl Günler – Guatemala'nın Sessiz Savaşı / Mario Payeras
Che'nin Mirası / Albert Sterr
Çocuklarıma Mektuplar / A. Gramsci
Dışardakiler / H.Oberdirek
Duvardaki Sarmaşık Gibi / M.Rosencof - E.Fernandez Huidobro
Ehmede Xani Festivali–OrhanDoğanAnısına / N. Gültekin
Ejderin Yüzyılı / Henri Alleg
Eroika / Beethoven'in Fırtınalı Yaşamı / Fan. S. Noli
Falls Anıları - İrlanda'dan / Gerry Adams
Fırtınalı Yıllarda İbrahim Kaypakkaya / E. Direhşan
Gerilla Anıları - Yunan İç Savaşından / Mihri Belli
Güneşin Ağladığı Gün / Maraş 78 Katliamını / Fikret Güneş
Hasan İzzettin Dinamo / Ömer Asan
Hıdır ve İlyas / A. Kadir Konuk
HO ŞİMİNH - Bir Ulusal Kurtuluşçunun Portresi
Kavga Sürecek - Domitila Yine Konuşuyor / David Acebay
Kırmızı Gül ve Kasket / Zihni Anadol
KOLLONTAY - Özgürleşmiş Bir Kadın Komünistin Otobiyografisi
Musa Anter'li Yıllar / Yurda Kaya
Nadejda Konstantinovna: Bir Devrim ve Bir Kadın / Vera Dridzo
O Şafağın Atlıları -12 Eylül İdamları / Hayri Argav
Ölüme Kıl Payı/Ermeni Soykırımından Kurtulmuş Birinin Anıları / H. Çitçiyan
Ölümü Paylaştılar Ama / Bir İhtilalci Bir Fedai Bir Devrimci / Zihni Çetiner
Özgürlüğe Yürüyüş /Sadrettin Aydınlık
Roman Gibi / Sabiha Sertel
Rosa Luxemburg-Bir Yaşam / Elzbieta Ettinger
Salvador'un Gizli Zindanları / Ana Guadalupe Martinez
Sevgili Leyla / Mehdi Zana
Silahlı Direnişte Kadınlar / F.Strobl
Sorgu / H. Alleg-P. Korovessis
Söylenmese de Olurdu /Ergun Aydınoğlu
Su Başında Durmuşuz / Gün Benderli
Tanya / Marta Rojas-Mirta Rodriguez Calderon
Tehçirden İntifadaya Ebu Ciahd'ın Öyküsü / Salih el Kallab
Unutulmuş Sosyalist Esat Adil Müstecaplıoğlu/ Emin Karaca
Uzak Yakın Anılar / Vedat Günyol
Yaralı Zamanlar / Fevzi Karadeniz
Yitik Köyler: Bin Yılların Mirası Nasıl Yakıldı / Zülküf Kışanak
Zelal / Mehdi Zana

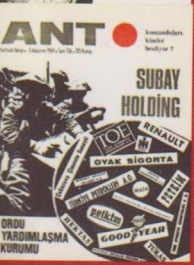

Başbakan Özal
diğer gazetecilerin
sorularını dahi
beklemeden
sinirli bir şekilde "Basın
toplantımız burada bitmiştir"
diyerek alelacele konferans
salonunu terkediyor.
Salona girişte en azından
bizimle selamlaşmak
lütfunda bulunan Türkiye'den
gelmiş meslekdaşlarımız da bize
allahaısmarladık demeden büyük
hışımla Özal'ın ardından koşturuyor.
Ve bu olaydan birkaç hafta sonra da
demokrasi şampiyonu başbakanın
direktifiyle TC Brüksel Başkonsolosluğu
bizim vatandaşlıktan atıldığımıza dair
bakanlar kurulu kararını iadeli taahhütlü
mektupla ikinci kez tebliğ ediyor.
Evet, üstümüze kondurmamak mümkün değil.
Artık çifte kavrulmuş, belgeli "vatansız"larız.
Nolan gibi, Sabiha Sertel gibi, Nazım Hikmet gibi,
Haymatlos Rıza gibi apatridiz, haymatlosuz.
Tüm bu birikimlerledir ki, Brüksel'deki
o çok kültürlü toplantıda ağzımdan kendiliğinden
"vatansız" kelimesi çıkıyor.
Toplantı sonrası Güney Garı'ndan Oostende
trenine atlayıp kendimi Jacques Brel'in
hırçın Kuzey Denizi sahiline atıyorum.
Yüreğim kabarık, ufkun sonsuzluğunu seyrederek
kumsalı arşınlarken doğudan esen soğuk rüzgar
teselli edercesine alnımı okşuyor.
Birden büyük ozan Tevfik Fikret'in dizesi
dökülüyor dudaklarımdan.
Toprak vatanım, nev-i beşer milletim.

ISBN: 978-975-344-060-8